HARMADIK KÖNYV

„Megy-é előbbre majdan fajzatom,
Nemesbedvén, hogy trónodhoz közeledjen,
Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,
S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?
Van-é jutalma a nemes kebelnek,
Melyet kigúnyol vérhullatásáért
A kislelkű tömeg?
Világosíts fel, S hálásan
hordok bármi végzetet…”

Madách Imre – 1860: Az ember tragédiája. Tizenötödik szín.

Kína, Tibet, no meg a nomádok – 2. (989-ig)

(Folytatás az 582-edik oldalról.)

Tibetben Khri-Srong-lde-btsan (Triszong Decen) uralkodott **755-től** (900) **797-ig** (942). Kiszorította a türköket a Selyemút főágáról, megszerezte a városok többségét a Selyemút mentén. Kezdettől fogva rokonszenvezett a buddhizmussal, miközben a nemesség még jórészt a zsangzsungok bön vallásával keveredett ótibeti hitet követte. A buddhizmus meghonosítását és államvallássá tételét az uralkodó kíméletesen valósította meg. Döntött arról is, hogy melyik változat terjedjen el. Zsinatot hívott össze Lhászába, Tibet fővárosába, ahova meghívta az indiai és a kínai buddhizmus személyiségeit. Az indiai változatot (Sántaraksita indiai bölcs tanítását) hirdette ki győztesnek, a kínai változatot profánnak ítélte meg. Ezután Sántaraksita, Kamalasíla és Padmaszambhava kasmíri jógik, varázslók végezték el a térítést és a vallás megszilárdítását. Sikerük talán annak tulajdonítható, hogy misztikus praktikákkal gazdagon megfűszerezett tanaik nem álltak túl messze a korábbi samanisztikus bön vallástól.

Kína meggyengülése **755-ben** (900) egyenesen elvezetett a Kínában (az Ordosz térségében) élő türk szövetségesek (zsoldosok?) lázadásához An Lu-san (Lushan) türk, vagy szogd származású tábornok vezetésével. Mikor An Lushan **756** (901) január 18-án bevonult Loyangba, Zhongzong hosszú uralma véget ért, a császár kénytelen volt elmenekülni és lemondani fia javára a trónról, aki **756** (901) októberében segítséget kérve küldött követséget az ujgurokhoz. Erre az ujgur hadsereg **757-ben** (902) megszállta a kínai fővárost. A lázadó An Lu-sant meggyilkolták, – ezzel azonban a lázadás nem szűnt meg, egészen **763-ig** (908) eltartott.

Az oguzok – feltehetőleg a karlukok nyomására – **747-ben** (903) megkezdték felkelésüket Ujguria ellen, ám pacifikálásuk ekkoriban még sikeres volt. Bögü, az ujgurok nagy kagánja **759-től** (904) **779-ig** (924) uralkodott. Székhelyét a korábbi türk főváros közelében, az Orhon völgyében rendezte be. A fővárosnak a Kara Balgaszun (Fekete Város) nevet adta. A másik ujgur nagyváros Bajbalik Kara lett a Szelenga-völgyben, lakói között sok volt a szogd, később pedig kínai kereskedő. A harmadik jelentős ujgur város Hedün Hatun volt a Tamir-folyó É-i partján, – (évszázadokkal később is lakott hely, mert sikerült elkerülnie a végül Ujguria összeomlását eredményező kirgiz betörés pusztításait). Ujguriában manicheus kolostorok egész sora épült fel.

Kína és Ujguria szövetségben álló seregei **751-ben** (907) szembekerültek Tibet, a Kalifátus és a már talán abbászida arab vezetés alatt álló karlukok csapataival a Talasz (Tal) folyónál (Szamarkandtól messze ÉK-re, a Tarim-medencétől ÉNy-ra, a Balhas-tótól D-re). A virtuális kronológián alapuló történetírás szerint a hatalmas kínai sereg súlyos vereséget szenvedett, ami a történettudományban általánosan elterjedt nézetek szerint évszázadokra megakasztotta Kína Ny-i terjeszkedését. Úgy vélem, a kínai hadsereg a Talasz-folyónál nem lehetett nagy, hiszen egyidejűleg Kína központi térsége is erős támadás alatt állt. Azért sem lehet szó jelentős kínai erők jelenlétéről a Talasz-folyónál, mert Kína határa ettől a térségtől legalább 1000, inkább 1500 km-re K-re húzódott, míg a „Dzsungár-kapu” térségében csupán a Selyemút É-i mellékágát vigyázhatták kínai helyőrségek. (Azok is inkább türk vagy ujgur katonákból állhattak.) Érdemes azt is figyelembe venni, hogy a kínai forrásokban – tudomásom szerint – egyáltalán nem fordul elő említés erről a csatáról. Álláspontom szerint nem az arabok, hanem Tibet volt a felelős Kína Ny-i offenzívájának kudarcáért, Kína nagyhatalmi pozíciójának több évszázados megrendüléséért. Ez a csata

megnyitotta a tibeti seregek előtt a lehetőséget, hogy elfoglalják, elszakítsák, pacifikálják Kína néhány É-i, ÉK-i tartományát. Ezzel a muzulmán világ számára lehetővé vált a kereskedelme hatókörének kiterjesztése a Selyemút Ny-i és középső szakaszaira. Az átmenetileg türk kézbe került kínai fővárost **762-ben** (907) az ujgurok megint elfoglalták, majd – mint hűséges szövetségesek – visszaadták a kínai hatalom képviselőinek. A türk felkelést végül Guo Ziyi és Li Guangbi kínai tábornokok verhették le **763-ban** (908). A vereséget szenvedett felkelők elvonultak az Ordosz vidékéről, s a ma belső-mongolnak nevezett területeken telepedtek meg. Kína azonban nem lélegezhetett föl. Még ugyanabban az évben, **763ban** (908) Tibet intézett támadást Kína központi térsége ellen, hatalmas sereggel. A trónra egy bábcsászárt ültettek, aki azonban csak három hétig uralkodott. A Tang-dinasztiát végül az ujgurok ismételt beavatkozása mentette meg.

Kína a hódítási területeit a **08. sz. második** (10. sz. első) **felében** jórészt elvesztette. A Kínai Birodalom **770** (915) **k-i** körvonalaival körbezárt terület a térképen nem foglal el több helyet, mint a 200-250, vagy éppen 1000 évvel korábbi Kínáé. Ugyanakkor Ujguria hatalma minden korábbi mértéket felülmúlt, habár O-ge kán, a kirgizek vezére húsz éven át, **770** (915) és **790**

(935) **között** meg-megújuló, sokszor válságos helyzetet eredményező függetlenségi harcot folytatott az ujgurok ellen.

Tibet megőrizte a korábbi időszakban elért pozícióját, sőt D-en tovább terjeszkedett, **775** (920) **után** a mai Bhután területe is tibeti fennhatóság alá kerül, bevándorolhattak oda a bhoták, (körükben aztán a „tibeti buddhizmus", azaz lámaizmus terjedt el). A tibeti csapatok betörtek az ÉK-indiai Bihar és Bengália területére is. Tibet a sokat szenvedett, lepusztult Tarim-medencét is újragyarmatosította. Kína **783-ban** (928) békeszerződésben elismerte a tibeti fennhatóságot a Kínától (és a türköktől) elfoglalt területek felett. Triszong Decen uralkodása idején alaposan megnőtt Tibet területe. A Tibeti Birodalom virágkorát élte, É-on a mai Mongóliáig, Ny-on egészen Baktriáig érvényesült a fennhatósága.

Tibetben a buddhizmus **779-re** (924) lett államvallás, – a bön papjait a határvidékre száműzték. Kína hozzálátott Ny-i határainak megerősítéséhez. Ennek megakadályozása érdekében Tibet **786/787-ben** (931/932) megtámadta a kínai fővárost, Changant és az Ordosz déli részét, Yan Zhout és Xia Zhout (Tongwan Cheng), átmenetileg elfoglalta Lin Zhout és Yin-Zhout. A tibetiek a lakosság egy részét elhurcolták, majd visszavonultak.

A **08. sz. végén** (a 10. sz. közepén) Tibet még távol tudta tartani a muzulmán csapatokat a Selyemúttól, és a városok többségét uralta a Selyemút mentén, nemsokára mégis komoly nehézségekkel találta szemben magát. Tibet – karluk-türk szövetségesei segítségével – a támadó kínai és ujgur seregre **788/789-ben** (933/934) Besbaliknál még mindig képes volt vereséget mérni. A súlyos veszteségeket szenvedő ujgurok DNy-i irányban menekültek el, behúzódtak a (papíron ugyancsak tibeti fennhatóság alatt álló) Tarim-medencébe.

A muzulmánok Ny-on elszakítottak egyes tibeti ellenőrzés alatt álló területeket. Harún ar-Rasíd kalifa **789-ben** (934) formálisan felbontotta a tibeti-arab szövetséget, sőt **790-ben** (935) kínaiarab szövetséget hozott létre Tibet ellen.

Tibet úrrá lett a kínai-muzulmán szövetség okozta nehézségeken, **804-ben** (949) megszállt jelentős É-i területeket, és komolyan veszélyeztette (egy évtizedre körbezárta) a Tangok fővárosát.

Tibet csapatai **809-ben** (954) megostromolták Szamarkandot, – a várost al-Mahmud kormányzó védte. Az Ujgur Kaganátus a **09. sz. elejétől** (a 10. sz. közepétől) hanyatlóban

volt, a kirgizek már **840-től** (951) támadták az ujgurok É-i, mindenekelőtt Orhon-vidéki területeit. (Eredetileg a kirgizek a Bajkál-tótól Ny-ra, a Jenyiszej és az Ob mentén éltek.) Az ujgur népesség számottevő része a Tarim-medence keleti peremvidékén telepedett meg. A Turfáni-oázisban fekvő Kocsó később az azonos nevet viselő ország fővárosává vált, ahol ezután évszázadokig egyaránt virágzott a buddhizmus, a manicheizmus és a nesztorianizmus is.

Az ujgurok kb. 15 nemzetsége az Altáj-hegységen átvezető kereskedelmi utakon, a **09.** (10.) **sz. második felében** eljutott a Tien-san vidékére, a mai Gansu tartomány területére, türk népek közé telepedve kánságokat hozott létre. Megalapították két nagyobb uralmi központjukat: Kancsout (Gaochang) és Szacsout (Dunhuang).

Egy ujgur népcsoport, a sari yugur (**840-re**, azaz 985-re) az Aral-tótól ÉK-re fekvő Aral– Karakum sivatag vidékére költözött. Az ujgurok jó része tehát még a kaganátusuk felbomlása előtt szétszóródott.

A **09.** (10.) **sz. közepétől** a Jenyiszej felső szakaszánál, a Kem-folyó mentén élő ún. Kereit (mongol) törzs D-re, a Hangáj-hegység (Közép-Mongólia) területére vándorolt (az ujgurok eredeti területe környékére, a kirgizek szomszédságába), s ott később erős pusztai hatalmi tényezővé vált, idővel fennhatóságát a Szelanga-folyótól a Tola-folyó felső folyásáig kiterjesztette.

Az Ujgur Kaganátus **820** (965) **k.** átmenetileg úrrá lett a hanyatlásával összefüggésben önállósodó pusztai törzseken, és diplomáciai offenzívát kezdett a Kínával fennálló különleges kapcsolatai helyreállítása érdekében. A császári udvarban, **821-ben** (966) 573 magas rangú ujgur személy jelent meg egy dinasztikus házasság megszervezése ügyében. A császár annak ellenére beleegyezett a házasságba, hogy a kínai uralkodók már a **09. sz. elejétől** (a 10. sz. közepétől) rendeletekkel korlátozták a kínaiak és az „idegenek" kapcsolatát. A császár feltehetőleg azért volt engedékeny, mert a kínai határ mentén évek óta hadat viselő tibetiek felőrölték a birodalom erejét. (A **822-ben** (967) létrejött békeszerződés megerősítette a tibetiek hatalmát Kelet-Turkesztánban, és lényegében egész Kanszu (Gansu) felett, továbbá Szecsuan Ny-i részén, – függetlenül attól, hogy e területek egy részén már ujgurok éltek.)

Az Ujgur Kaganátus **832** (977) **k.** a belső ellentétek és a külső támadások következtében ismét az összeomlás veszélyével nézett szembe. Kína barátságát is elveszítette. A kínai császár **836ban** (981) kifejezetten meg is tiltotta, hogy kínaiak „színes emberekkel" (idegenekkel) lépjenek kapcsolatba. Egy következő császár **842-ben** (987) beindította az idegen vallásokat követők elleni üldözések kampányát. (A középkori arab történész, Abū Sa'īd szerint **878-ban** (989) egy kínai különítmény meggyilkolt százezernyi embert, muszlim, zsidó és keresztény kereskedőket és családtagjaikat a DK-Kínában fekvő Zaitonban.)

A **836-os** (981) év Tibetben is vészterhes eseményekkel jellemezhető. A nemesség és az uralkodó dinasztia közti feszültség egyre nőtt, kiváltképp miután a császár elrendelte, hogy hét-hét háztartás köteles egy-egy szerzetes fenntartásáról gondoskodni. Két miniszter összeesküvést szervezett, **842-ben** (987) megölték a tibeti uralkodót. Kitiltották a buddhizmust KözépTibetből. Úgy látszott, vége a Tibeti Birodalomnak. Az indiai buddhista mesterek Tibetből hazamenekültek, a buddhista vallásgyakorlat szünetelt, – s bár a templomok többségét nem rombolták le, de a bön restauráció követői bezáratták, vagy tönkretették a könyvtárakat. Tibet visszatért a törzsi bön valláshoz. Az idegen szerzeteseknek el kellett hagyniuk az országot, míg a tibeti szerzeteseknek – feladva hitüket – vissza kellett (volna) térniük a világi életbe. A tibeti uralkodó család országszerte elveszítette a hatalmát, de egyik buddhista ága **842** (987) **után** Nyugat-Tibetbe menekült,

ahol átvészelte a bön restauráció időszakát. A központi területeken számos hercegség jött létre. Vége lett a központi hatalomnak, úgy tűnt, vége lett Tibet nagyhatalmi státuszának.

A mai Kína (Tibeten kívüli) területén és a Tarim-medencében fekvő tibeti birtokok sorra elvesztek, bár néhány évtizedre bizonyos mértékű tibeti uralom mégis fennmaradt néhány területen, mivel Kína és a kirgizek nem voltak képesek még betölteni a „légüres” teret. (A Selyemút ÉNy-kínai határvárosát, Dunhuangot a tibetiek **848-ig** (993) tartották a kezükben. Az utolsó tibeti főminiszter, Dbasz Kong-bzser a kínai határ közelében vívott egyik csatában esett el **866-ban** (1011). Az északi részeken (a Selyemút mentén) muzulmán török népek szereztek fennhatóságot, délen a nepáliak foglaltak el földeket.)

Ujguriában **839-ben** (984) egy trónkövetelő, céljai elérése érdekében segítséget kért az ujgur központtól Ny-ra élő kirgizektől. A kirgizek **840-ben** (985) megtámadták és elfoglalták az Orhon-folyó melletti Ordubalik ujgur fővárost, megölték a kagánt. A kirgizek elől a még ott élő ujgur törzsek D-re, a kínai-tibeti határvidék felé húzódtak, a nagymértékben tért vesztett Kína és a teljes összeomlás állapotába került Tibet által kiürített területekre, s **843** (988) **k.** a Sárgafolyó mellett verték fel a sátraikat. Ekkor a Sárga-folyó mentére költözött ujgurokat egy kínai császári csapat megtámadta, és állítólag több mint tízezer ujgurt meggyilkoltak.

Az ujgurok birodalmának bukása után a mai Mongólia területén 70-80 éven át kirgiz uralom érvényesült, egészen a kitájok mongóliai térhódításáig (**920-ig** (1065-ig), vagy **945-ig**, tehát 1056-ig).

(A Kelet-Turkesztánba, a Tien-san vidékére települt ujgurok nem sokáig őrizték manicheus vallásukat, hamar áttértek a nesztoriánus kereszténységre. A szír eredetű vallást éppen ők tették igazi belső-ázsiai vallássá. Szertartásaikhoz a szír nyelvet és írást használták. Gaochangban olyan 11/12. sz-ból való régészeti lelet is a földbe került, amely Szent György történetét meséli el. Az arámi eredetű szogd írásból olyan önálló írásrendszert fejlesztettek ki, amit ma ujgur írásnak neveznek, s ezzel az írásrendszerrel számos vallásos, orvosi és asztrológiai témát feldolgoztak. Terjesztették is a hitüket, a Tarim-medence szélén is nesztoriánus közösségek jöttek létre.)

(Folytatása a 904-ödik oldalon.)

Lengyel dinasztiák (1003-ig)

A germán vándorlással egy időben a K-európai Ny-i szlávok Ny-ra terjeszkedtek, a **03. sz. közepéig** (az 05/06. sz. fordulójáig) elérték az Odera és a Visztula közötti területet, amit a Kárpátoktól a Baltikumig csaknem egészen ki is töltöttek. E törzsek számottevő része germán (gót, vandál stb.) vezetőréteg alá került, így aztán, azok elvándorlása folytán elhagyta eredeti hazáját, és a Fekete-tenger mellékére, a Balkánra, illetve D-Európába, kisebb hányadában pedig Közép- és Ny-Európába került. Néhány szláv nép, amelyek aztán a mai Lengyelország, Németország és Csehország határvidékén telepedtek meg, továbbá a lengyelek ősei nem képezték részét e gót-szláv népességnek.

Nemrég került elő Varsótól északra, Burdagban egy száz sírból álló temető, amelyet a »Kr. u. 06/07. sz-ra« kelteztek. A temető méretéből a kutatók arra következtettek, hogy ott népes közösség élt a kora középkorban. Az Olsztyn csoporthoz sorolták be őket, a poroszok őseit vélték megtalálni bennük. A sírokból ruhakapocs fibulák, gyűrűk, gyöngyök és övcsüngők kerültek elő. Rengeteg kerámia is kifordult az ásók nyomán. A rajtuk lévő mintákról a szakemberek úgy vélekednek, hogy nagyon hasonlóak a »06/07. sz-i« balti és szláv vázákéhoz. A lengyel szakemberek a fibulákat jellegzetes szláv etnikum-jelző tárgynak tartják, míg a német régészek azt a gót etnikum jelzőjének mondják. A régészek hol gótnak, hol szlávnak vélik az ilyen – ókortól széles körben használt – eszközöket, mintákat, holott az ilyen tárgyak és motívumok mindennaposak voltak a szarmaták körében. – Megjegyzendő, hogy a régészet tartózkodik a szarmaták, szkíták és hunok elhelyezkedésének hozzávetőlegesen pontos megjelölésétől, pedig utóbbiak sokáig (a források szerint) a K- és Közép-európai térség nagy részét uralták!

Számos történész szerint a lengyel törzsek az **05.** (06/07.) **sz-tól** szarmata eredetű, de már elszlávosodott vezető rétegük szervezésében egy szláv törzsszövetségbe integrálódtak. A **06.** (07/08.) **sz-ban** már a szlávnak tekintett ślęża törzs lakta Szilézia területét (a mai Lengyelország és Csehország határvidékét, az Odera, a Visztula és a Szudéták által körbefogott területet). A törzsszövetség elemei, a mazówiak (mazowsze), pomeránok (pomorzanie), wislánok (wiślanie), lengyelek (lędzianie), polánok (polanie) stb. a **06.** (07/08.) **sz-tól** jórészt a Balti-tenger és a Kárpátok, illetve az Elba és a Visztula közötti területen éltek, illetve az **05.** (08.) **sz-tól** a Hun Szövetség önálló részét képezhették. – A közismert toposz szerint is „fél Európát” uralták a hunok, mégpedig éppen az ÉK-i felét. (Megjegyzendő még, hogy az Elba menti polábokat, liuticsokat és obodritokat, valamint a Balti-tenger partvidékének pomeránjait az ún. balti szlávok csoportjába szokás sorolni.)

Pusztán logikai alapon is a **06/07.** (08.) **sz-ot** jelölhetjük meg a lengyel államiság kezdete idejének, hiszen – ha még emlékszik erre kedves Olvasó – egy szomszédos területen is megalakult egy szláv állam, amikor K-felől (Onogur-Bulgáriából) honfoglalók érkeztek a bajorok közelébe. Shambat és követői (**630** (786) **k**.) Kijev térségéből érkeztek. Országukat Szilézia tájékán hozták létre. Shambat kapcsolatba került Hunniával (Engriával). – Lengyelországnak már a **07.** (08/09.) **sz-ban** léteznie kellett, hiszen Szilézia felől Shambat és követői nem a kézenfekvőnek látszó É-i irányba, hanem a frankok által sokkal veszélyeztetettebb Ny-felé fordultak, természetesen azért, mert az Odera vidékén már fennállt egy erős ország.

Shambat országa, Duloba szerepvállalása korszakos jelentőségű volt. Az ország létezése nélkül semmi sem úgy esett volna a csehek, a bajorok, a svábok (s ki tudja még hány néptöredék) helyfoglalásának, országalapításának folyamatában. Az őscsehek (dublebek, ličanok, sedličanok, zličanok, pšovanok, lemuzok stb.) Shambat ideje óta jelen voltak a mai Csehország területén. Ismeretes, hogy a **08.** (09/10.) **sz-ban** az ún. fehér- és a

fekete horvátok szálláshelyei is már a csehek és a lengyelek közötti térben voltak, az É-i Kárpátok külső felén. (E horvátok megjelenése nyilvánvalóan egyidejűleg zajlott le a balkáni horvát honfoglalással, tehát a **08/09. sz. fordulója** (811) **után**, „más" adat szerint a **07. sz. utolsó** (a 09. sz. első) **harmadában** eshetett meg.) – Az őscsehek népének közép-európai szerepe aztán **624** (880) **k.** bontakozott ki igazán, amikor Dervan vezetése alatt a K-Türingia területén megtelepedett szorbok is csatlakoztak Csehországhoz.

A kontinensen folyó hun vezetésű szabadságharc támogatására Shambat az országát, Dulóbiát Hunnia szövetségébe kormányozta, hogy közös erővel megállítsák a Frank Birodalom terjeszkedését. (A frank csapatok ugyanis **531-ben** (787) Unstrutnál legyőzték Herminafried türing királyt. Widukind von Corvey írása szerint, miután Türingia királya elvesztette csatáját a frankok ellen, „*erről a tényről tájékoztatta Atillát, a hunok királyát*".) Ezután a Saale folyótól K-re is szlávok telepedtek le a Cseh-medencét uraló Shambat akaratának megfelelően. Valamivel később, **632** (788) **k.** telepedett be egy ősbolgár közösség Bajorország határára. E középeurópai honfoglalás azzal a szabadságharccal összefüggésben eshetett meg, melynek utolsó fellángolása idején Shambat országa (hadserege) a térség É-i részét uraló Engria (Hunnia) csapataival együttműködve visszavetette a Meroving Birodalom hódító seregét. (Türingia csapatai **640-ben** (796) Radulf herceggel az élen sikereket értek el a támadó frank hadak ellenében, majd **641-ben** (797) megszabadították országukat a Meroving uralomtól.)

A lengyel történelem sem a »921-ben« született (állítólag valójában Ziemomisiusnak vagy Siemomsylnak nevezett) gnieznói Piast I. Mieszkóval (Mesco, Mieczyslaw) kezdődik, aki »996-tól« uralkodott, majd fiának »990-ben« adta át a jogart. Egészen az újkorig az »550-es«, vagy a »750-es« évben határozták meg a Lengyel Királyság kezdetét, és számos (12÷15) olyan kora középkori uralkodóról tudtak, akiket Lechiádoknak (Lechici) neveztek, mivel a Lechida/Leskida-dinasztiához tartoztak. (Az alapítót, I. Lechust az 1328-as Névtelen Krónikában (*Chronic principium Poloniae cum eorum gestis*) megnevezték. Ennél korábbi forrást nem ismerek, ami a Leskidákat említette volna.)

A 18. sz-ig széles körben ismert történelmi hagyományt a német történetírás bűvkörében szocializálódott gdanski August Ludwig Schözer (1766) és a nyomában főként egy Adam Naruszewich által vezetett munkacsoport munkássága száműzte 1785 k. – a virtuális történelem nézőpontjából hazugnak látszó – mendemondák világába. Onnan kell nekünk ezt a hagyományt most visszaemelni a valós történelem lapjaira. Igen valószínű, hogy a Lechida-dinasztia **500** (756), vagy **600** (ugyancsak 756) **k-i** kezdte meg több évszázados regnálását a Hun Szövetség keretei közepette, és bukása egyenes következménye lehetett Hunnia bukásának – **452/453** (932/933) –, vagyis a hunok behúzódásának a Kárpátok hegyláncai mögé, ami megnehezítette a további együttműködést. Lengyelország a 10. sz. második felében óhatatlanul a germán hatalom függvényévé vált, mint valamivel később az Avarhunnia területén megalakult Hungária (Magyarország) is.

A manapság elfogadott narratíva a lengyelek **09.** (10.) **sz-át** azzal a sommás megállapításával jellemzi, hogy akkor a lengyel törzsek körében területi szerveződés indult meg, és annak eredményeként a legjelentősebb államalakulat: (a wiślanoké, tehát a Visztula mentieké) Krakkó környékén jött létre (Kis-Lengyelország), bár nem becsülhető le a gnieznói polánok államának jelentősége sem (Nagy-Lengyelország). – A valóságban az erősorrend fordított lehetett, hiszen az uralkodó dinasztia, mely ebben az időben kiterjesztette hatalmát a szomszédos törzsekre is, a polánok köréből került ki.

Gnieznói Piast I. Mieszko (Mesco, Mieczyslaw) tehát **921-ben** (932) született, **966-tól** (977) uralkodott **990-ig** (1001). **992-ben** (1003) halt meg. (A magyar krónikás hagyomány szerint a Piastok ősapját Bornak nevezték. Ismeretes, hogy Bor a 108 magyar

nemzetség egyikének a neve, de magyar személynév is. A Bécsi Képes Krónika szerint Bor volt az ősapja Bánk bán nemzetségének. Thuróczy krónikája szerint Hunor fia is Bor volt.)

A történetírás fő áramlata szerint a K-közép-európai államok, így a Lengyel Királyság is »804 után«, bizonnyal **804** (960) **után** vették volna fel a kereszténységet. Az előzmények fényében mi már látjuk azonban, hogy ezek az országok ekkoriban réges-régen keresztények voltak, csak épp nem a vallás birodalmi változatát vezették be, hanem területükön (a Hun Szövetség területén) végzett kései ír térítés eredményeként terjedtek el e vallás sajátos változatai. A lengyel Lechida-dinasztia országa is nyilvánvalóan évszázadok óta keresztény volt a **460/470-es** (940/950-es) években bekövetkezett felbomlása idején. Természetesen Gnieznói I. Mieszkót is – aki éppen azokban az időkben született, amikor Lengyelország a hódító háborúkban kimerült, válságba fordult Frank Birodalom K-i végein kibontakozó germán hatalom egyik kiszemelt, perspektivikus hódítási területeként már számításba jöhetett –, megkeresztelték, s ebből következik, hogy később csak „átkeresztelhették".

A birodalmi periférián elhelyezkedő germán grófságok önállósították magukat, s ez a törekvés megnyilvánult a birodalmi egyház Karoling szervezésű érsekségeinek hatalma alól szabadulni igyekvő német püspökök mozgolódásában is. Egyes püspökök Rómához fordultak, és kérték, hogy e területeken maga Róma állítson fel püspöki székhelyeket. A birodalmi határon kívül működő egyházfik (apátok) pedig nyilván ugyancsak Rómától és az ilyen önálló püspököktől remélhettek több toleranciát, mint azoktól az érsekségektől, amelyekre a birodalmi befolyás és ihletettség volt jellemző.

A német határgrófok területén szolgáló egyházi személyiségek lelkipásztori feladatukat természetesen az egzisztenciájukat biztosító világi hatalom érdekeivel összhangban látták el. Ez pedig mindaddig nem volt ellentmondásmentesen lehetséges, amíg a Karolingokat kiszolgáló érsekségek felügyelete alatt álltak. A birodalom elmélyülő válsága folytán, a **10. sz. nyolcvanas** (kilencvenes) **éveire** odáig jutott az eróziós folyamat, hogy az érsekek egy része már nem a Karoling hatalommal, hanem a helyi német hatalmasságokkal egyeztette az érdekeit. (Ismeretes, hogy a Přemysl-dinasztia **960** (971) **k.** került a cseh állam élére, és prágai Szent Adalbert (Vojtech) pedig a helyi német hatalommal együttműködő II. Boleslav jelölése nyomán lehetett **983-tól** (994-től), „más" álláspont szerint (ugyancsak) 994-től a mainzi érsek által felszentelt prágai püspök.)

Gnieznói Piast I. Mieszko **960-tól** (971) volt Lengyelország fejedelme, és a germán hatalomtól lazán függő országban egyesítette az Odera, a Visztula és a Warta vidékén élő lengyeleket, **962ben** (973) Nagy-Lengyelország, Kujávia és K-Pomeránia területe tartozott az országához, de már arra törekedett, hogy Ny-Pomerániát is az uralma alá vonja. Az ún. fehér- (vagy a fekete) horvátok területére ugyanakkor a csehek tettek szert. Mieszko az államvallás kérdését a térség germán hatalomtól való laza függőségének figyelembevételével, a lehető legkevesebb súrlódás árán igyekezett megoldani. Ennek megfelelően **966-ban** (977) áttért a kereszténységnek a németek által gyakorolt válfajára. Ezután tíz éven belül az országához csatolta a tengermellék középső és Ny-i területeit, illetve 990-re Sziléziát és Kis-Lengyelországot is. **976-ban** (987) országának határa már elérte az Odera torkolatát.

A lengyelek Ny-i szomszédságát uraló germán vezetők a **970-es** (980-as) **években** már nem nézték jó szemmel Lengyelországnak, Piast I. Mieszko államának a területi gyarapodását, hiszen a lengyeleknek az Elbától K-re fekvő térségben elért területi nyereségei egyben a saját területi veszteségeiket is jelentették. A lengyel-germán viszony elhidegülése miatt a lengyelek **980** (991) **k.** már inkább a csehekkel, valamint a Kárpát-medence Hungária államának É-dunántúli onogur és felvidéki hun vezetőivel, továbbá Oriens birodalmi tartomány bajor helytartójával ápoltak szorosabb politikai kapcsolatokat. Mindez azonban nem bizonyult elégségesnek, ezért Mieszko **985-ben** (996) behódolt annak

a „Dicsőséges” Ottónak, aki a szász Nagy Ottó felmenője, talán a nagyapja lehetett, és csatlakozott Dicsőséges Ottó azon katonai vállalkozásaihoz is, amelyekkel a térség Karoling-vazallus szláv elemeit próbálta kiszakítani a birodalomból (**841–845**, azaz 997–1001: „utolsó szász felkelés”).

I. Mieszko a halála előtt, **992-ben** (1003) a pápának ajánlotta fel országát, és hűbérül kapta vissza tőle (Dagome ludex).

Szicília sorsa a Fátimidák megjelenése előtt (1003-ig)

Szicília térségének kora középkori korszaka igen mozgalmas volt. A vandálok befészkelték magukat Szicílián, majd **454-ben** (710) elfoglalták Máltát, **455-ben** (711) Szardíniát és Korzikát, **458** (714) **k.** csaknem egész Itáliát uralták. Konstantinápoly **462-ben** (718) békeszerződést kötött a vandálokkal, ezzel visszaszerezte legalább a Korzika, D-Itália és Szicília feletti uralmat. Itália térségében **467-ben** (723) ismét harcokra került sor. A vandálok Szicília és Korzika ismételt birtokbavételével próbálkoztak. A K-római hadiflotta **468-ban** (724) megtámadta a vandálokat, ez a támadás azonban kudarcba fulladt, Korzika **469-ben** (725) átmenetileg megint vandál fennhatóság alá került.

Az itáliai vandál jelenlét **477-ig** (733) tartott, mikor is már nem Konstantinápoly, hanem Odoaker itáliai állama vetett véget uralmuknak. Nem sokkal később a gót Teodorik alapította meg a maga államát Itáliában, s csapatai **493-ban** (749) birtokukba vették Szicília szigetét. Néhány évtizedes gót uralom után, **620**, vagyis 765 **k.** Bizánc visszaszerezte D-Itáliát és Szicília szigetét is.

Bizánc még csak kevéssé tudta konszolidálni szicíliai helyzetét, amikor **651-ben** (807) bekövetkezett a muszlim arabok első inváziós kísérlete. Szirakuza lett a térségben Bizánc megerősített támaszpontja **663–668** (808–813) **között**. A líbiai és tunéziai kikötőikből elindult arab hajók újabb flottaösszevonásukat **667-ben** (812) hajtották végre Szicília partjainál. Az inváziót **669-ben** (814) indították meg. A meg-megújuló csatározások egészen **703-ig** (848-ig) folytatódtak.

720-tól (865) ismét megélénkült a harci tevékenység, É-Afrikából megindult a Szicília (és az Ibériai-félsziget) elleni ismételt muzulmán invázió. Támaszpontot építettek galliai hadjáratuk támogatására. A harci tevékenység **727-ig** (872) folyamatos volt.

A galliai muszlim hadjárat idején (**737-ig**, tehát 882-ig) Szicília némileg fellélegezhetett, ám aztán a Galliából kiszorult csapataik **740-ben** (885) Szicília szigetének jelentős részét megszállták. Bizánc és a muzulmán inváziós erők egy időre megosztoztak a sziget területén. Az arab szigetrész ereje Bizánc rovására **753-ban** (898) megnövekedett, mivel az arab flotta jelentős népességet telepített a szigetre. Ekkor Bizánc és az arab erők között erőegyensúly alakult ki. A hatalom gyakorlását a nagyhatalmak a helyi kereskedők kezébe adták.

Szicília nyugalma **805-ig** (950) tartott. Ekkor sem tört ki harc a sziget birtoklásáért, viszont elkezdődött egy olyan periódus, amikor az arab csapatok itáliai hódításaik (és kitörő belharcaik) támogatására fokozottan igénybe vették a sziget erőforrásait. Nagyobb hadmozdulatok történtek **812-ben** (957) és a **819–822-es** (964-967) **időszakban**.

Ezután az Aglabidák vették át a kezdeményezést. A **827-től** (972) D-Európa legkülönbözőbb területeit támadták, s ennek keretében elhódították Szicíliát a bizánciaktól és arab riválisaiktól. Partraszállásuk nagy erőkkel történt meg **827-ben** (972-ben). Palermót **831-ben** (976), Ennát **837-ben** (982), Messinát **843-ban** (988), Raguzát **848-ban** (993) foglalták el. Szicília helyi Aglabida központként szolgált, innen ellenőrizték D-itáliai hódítási területeiket is.

Szicíliában 1000 k. keletkeztek e hódítók hajóinak fennmaradt ábrázolásai, a régészeti anyagok szerint 1000 k. szicíliai eredetű leletek jellemzőek a szárazföldön is, s annak is nyomai vannak, hogy pisai és amalfita kerekedők is letelepedtek Szicíliában.

(Az Aglabidák Szirakuzát **878-ban** (1023), Taorminát pedig csak **902-ben** (1047) „foglalták el”. Ezek az események valószínűleg már a Fátimidák előli elhúzódásukként, esetleg egyenesen bizánci védelem alá menekülésükként értelmezhetők.)

Küzdelem a Pannon-térség birtoklásáért – 2. (1012-ig)

(Folytatás a 637-edik oldalról.)

A **09. sz. első** (a 10. sz. harmadik) **negyedében** a Temesközbe és a Szerémségbe a bolgárok elől elhúzódó szlávok (abodriták és timocsánok) kezdtek betelepülni. A Szerémség és Szlavónia területén, a dunai Dráva-torkolat vidékén azonban még a **09.** (10/11.) **sz. folyamán** is jelen voltak a gepidák, vagyis a D-i székelyek. Nem sokat tudunk arról, hogy e székelyek és az ide telepedő szlávok között milyen viszony alakult ki.

(Az abodriták egyébként a **08/09. sz. fordulóján** (a 10. sz. közepén) tűntek fel először a történelem lapjain, amikor frankokkal szövetséges szláv népként, az É-i Kárpátok feletti térségben, az Elba környékén csatáztak a „szászok" (?) ellen. Feltehetőleg még ezt megelőzően válhattak el tőlük a Kárpát-medencét K-felől megkerülő abodrita szlávok. Az abodritákat később predenecent népnek is nevezték.)

Nagy tömegeket megmozgató szláv népvándorlás zajlott le a **09. sz. elejétől** (a 10. sz. közepétől), a Kárpátok külső vonulata mentén. E szláv népvándorlás fő vonalától letérve kerültek be a Kárpát-medence területére, vagyis a Szamos-mentére, tehát Szilágynagyfaluba, Szamosfalvára, Apahidára is egyfajta abodriták. Ők is székelyek (erdélyi gepidák) mellé telepedtek.

A Karoling Birodalom végvidéke **828-ra** (973) már elért a Dráva–Száva-köz középső részébe, egészen a timocsánok földjéig, mely terület K-ről szomszédos volt a Nándorfehérváron (Belgrádon) túli abodritákkal vagy predecentekkel is, akiknek a Duna bal partja mentén voltak telepeik. **830** (975) **k.** a Karavankák hegyvonulatától D-re, a mai Szlovénia területén egy felújított szláv törzsszövetség egzisztált Karniola néven (Karoling hűbérben). Ennek fő etnikumát azok a szlovének képezték, akik Friaul uralmát ismerték el maguk felett.

Ljudevit (a frank-vazallus Borna utóda), a Száva-völgyben élő szlávok (horvátok) vezetője **819től** (975-től) függetlenségi háborút folytatott a bolgárok és a frankok ellen. Ebben a háborúban Ljudevit ellenfeleiként az abodriták és a timocsánok is részt vettek. A timocsánok és a Morava menti abodriták Jámbor Lajossal tartottak, kiváltak a bolgár szövetségből, frank fennhatóság alá igyekeztek tartozni. Ljudevit rövidéletű horvát fejedelemsége „Pannon-Horvátországban" és attól K-re állt fenn a Száva-völgyben, K-en csaknem a Száva torkolatáig elért. A terület pannóniai része korábban a frank hatalom fennhatósága alá tartozott, ugyanakkor a K-i fele, a timocsánok földje, azaz a Szerémség mindeddig a bolgár állam, vagy a morva, esetleg a szerb fejedelemségek hódítási területe lehetett. (A Ny-i irányban (is) terjeszkedő Bulgária még **826ban** (971) elfoglalta Sirmiumot is. A szerb és morva államocskák is elsősorban a bolgár terjeszkedést próbálták a fejük fölül elhárítani.)

Sirmium elfoglalása nyomán frank-bolgár háború kezdődött. Ljudevit szabadságharcának célja egy független horvát állam megalapítása lett volna, amely mind K-ről, mind Ny-ról elutasította volna a „gyámkodást", ám a háború más irányt vett, így a horvát függetlenség lekerült a napirendről. Ljudevit a továbbiakban Bulgáriával szövetkezett. A kérdés az volt, hogy Bulgária (és a bizánci kereszténység) uralja a továbbiakban a Ny-Balkánt, vagy a Frank Birodalom (és a római kereszténység). A birodalmi csapatokat a friauli Baldrik vezette. A harcoknak látszólag Ljudevit halála vetett véget **822-ben** (978), valójában a frankok és szövetségeseik nem bírtak ellenfeleikkel, a Száva-völgynek és a

Dráva–Száva-közének jelentős része **833-ban** (ugyancsak 978) bolgár/morva uralom alá került.

Pannon-Hungária ebben a konfliktusban is semleges maradt. Az Avarhunnia összeomlását követően megszervezett állam politikájának sarkköve a semlegesség volt. Pontosan e politika miatt maradt le a kortárs történetírás lapjairól, s tűnhetett úgy az utókor szemében, mintha egy elnéptelenedett, elvadult vidéket hagyott volna Avarhunnia maga után. Ezt a semlegességet a

Frank Birodalom hosszú ideig, lényegében saját hanyatlásának végéig tiszteletben tartotta. Ezt a politikát vitte tovább az ország akkor is, amikor (legkésőbb Géza fejedelem uralkodása idejétől, tehát a **970-es**, vagyis a 980-as **évektől**) formálisan is egyesült a felvidéki-pilisi Hunniával, Atilla országának utódállamával.

Az egyesített Hungária államának kezdeményezője bizonyára a krónikában említett Tar Zerind/Zören/Szörény vezér volt, aki Atilla-házi Géza és Mihály apja, Koppány nagybátyja, (vagy fordítva: Koppány apja, Géza és Mihály nagybátyja) lehetett, s valószínűleg hun anyától és onogur vagy német apától származott. (Igen érdekes és sokatmondó, hogy Zerind vezért némelyek azonosítják azzal a Zodan néven ismert dunántúli, a Győr (Arrabona/Raab) központú országrészt uraló herceggel, aki **803-ban**, tehát 959-ben részt vett abban a csatában, melyben Goteram és Cadolac az életét vesztette, – holott Zerind a virtuális kronológiában vagy százszáznegyven évvel fiatalabb Zodannál!)

Az ország semlegességének alapja az a jelentős gazdasági és katonai potenciál volt, ami miatt Nagy Károly utódai inkább a kisebb ellenállás irányában, tehát a Száva-mentére vezették hódító seregeiket, semmint hogy megkíséreljék a Dunakanyar, ezáltal az egész Duna-völgy elhódítását. Hungária uralkodó rétege a hunok és onogurok előkelő családjaiból került ki. A nép és katonaság számottevő része nem onogur, nem hun, hanem gepida (székely) és avarhun, kicsiny részben pedig bolgár lehetett. A székelyek jogállása kezdettől fogva sajátos (önigazgató) volt, az avarhunoknak és a bolgároknak ekkor már nem jutott közhatalmi jogosítvány.

(Természetesen nem tartozott Hungária területéhez a Dunától K-re fekvő Alföld, Partium és Erdély, mely területeken nagy létszámban éltek avarhunok és székelyek bolgár megszállás alatt. Ugyanígy határon kívül rekedt eleinte a dunántúli Fischa–Duna–Dráva négyszög területe is, ahol a frankok vazallus avarhun fejedelme (kagán) uralkodott **822-ig** (978), más álláspont szerint **933-ig**, ami ugyancsak 978-nak felel meg. – Később ez a terület Hungária gyepűjének része lett.)

Az ország területe D-en nem terjedt túl a Közép-Dráva–Közép-Száva vízválasztóján, Ny-on az Alpok-alján. A Fertő-Hanság térségében, az Alpok-alján és e területektől Ny-ra éltek azok az avarhun közösségek, amelyek maguk felett a Karoling Birodalom fennhatóságát ismerték el. A Ny-i székelyek többsége legkésőbb a **970-es évek közepére**, vagyis kb. 985-re, Hungária megalakulása kapcsán a mai K-Ausztria vidékéről átköltözött a Rába, a Kerka és az Alsó-Mura vonalára, Hungária Ny-i határvidékére. Az ottani székelyek központja a Vasi-Hegyháton, a Rába és a Kerka közötti vízválasztón, a Zala forrásvidékén, tehát az Őrség elnevezésű tájon lehetett.

Ha megpróbáljuk értelmezni a Nagy Károlyt követő Karoling politikát, kitűnik, hogy a frankok a **09.** (10/11.) **sz. folyamán**, miután már kiűzték a bizánci megszállókat Itáliából, s miután megszilárdították hatalmukat Pannónia DNy-i harmadában, egy olyan stratégiai elképzelést követtek, amely Bizánccal és Bulgáriával szemben a Száva-völgy és a Száva-torkolat alatti Duna-szakasz térségének birodalmukba integrálására koncentrált. Nem kétséges – ismerve Nagy Károlynak a Római Birodalom „feltámasztására” vonatkozó álmait –, a frankok rövidtávon a Ny-Római Birodalom megsemmisülése előtti helyzetet kívánták

rekonstruálni, amikor az ikerbirodalom két része közötti határvonal a K-Balkán és a Ny-Balkán között húzódott. A stratégia egyik bökkenőjét azok a morvák jelentették, akik a Morava völgyében és a Száva és Morava folyók közötti Duna-szakasz mentén éltek, így (a bolgár háttér-birodalom előretolt állásaként) akadályát képezték a birodalmi terjeszkedésnek. Miközben a frankok a Drávától Dre eső részek tekintetében Aquileia patriarchátusát bízták meg a birodalmi keresztény térítéssel, a morvák a bizánci kereszténységgel kokettáltak és meghívták a körükbe Cirill és Metód misszionáriusokat. Innen is eredeztethető a frank-morva szembenállás.

Ljudevit bukásának és halálának évében, vagyis még **833-ban** (978) kapta meg Karantániát, vagy legalábbis egy részét Mosaburg székhellyel, hűbérül az a Pribina néven ismertté vált szláv vezér, akit ellenségei úgymond „Nyitráról" elűztek. (Kérdés: ez a Nyitra azonosítható-e a későbbi felvidéki várossal? Semmiképpen. Többen úgy vélik – velük értek egyet –, a bolgár/morva hódítás alatt álló Száva-völgyben kell keresni annak a településnek a nyomait, ahonnan Pribinát Mojmir fejedelem elűzte. Pribina talán timocsán vagy abodrita lehetett.) Mosaburg helye viszont teljesen egyértelmű, ma is Moosburgnak hívják (szlovén nyelven: Možberk) azt a települést, amely Karintiában, Klagenfurt közelében, Grafeneggtől D-re található, a Wörthersee-től É-ra. A történelemhamisításban ügyeskedők mégis képesek voltak elterjeszteni azt a primitív értelmezést, mely szerint Mosaburg azonos lenne a Balatonhoz közel fekvő Zalavárral, mely településnek ősi mocsárvára volt.

(Egyebek mellett ezzel az érvvel próbáltak az I. Világháború után egyesek a Dunántúl területéből is egy nagydarabot kikanyarítani a Magyar Királyság szláv utódállamai számára, ugyanis Mosaburg, miként a következőkben visszatérünk rá, a szláv írás gyakorlásának, a szláv egyházi nyelvezet kialakításának kiemelkedő jelentőségű helyszíne lett.) A „*das Moos*" szó jelentése azonban: moha, esetleg láp-moha, nem pedig mocsár. A láp nem azonos a mocsárral, bár ezt Európában egyre kevesebben tudják. A mocsárról sok minden eszébe juthat az embernek, például a hínárok és az algák, a moha azonban nemigen! (A „*láp*" vagy „*ingovány*" („*mohaláp*") szó német megfelelője „*das Moor*", esetleg „*der Morast*". A mocsár neve viszont: „*der Sumpf*".)

Ellenérvként azt lehetne felhozni, hogy a Conversio Bagoariorum et Carantanorum szövege szerint: „*...a király, híveinek kérésére hűbérbirtokul Pribinának adta Alsó-Pannóniának a Sala nevezetű vízfolyás menti részét. Itt kezdett el akkor lakni, és egy erődítményt építeni a Sala zugába, és elkezdte körös-körül összegyűjteni a népeket, és kezdett jelentős hatalomra szert tenni azon a földön*". A „*Sala*" víznevet azonosítják sokan egy Balatonba torkolló folyó magyar elnevezésével: „*Zala*". Ellenben a „*sala*" általánosságban egy nemzetközinek számító szó, ami a görögben és a latinban is jelen volt. A szó töve: „*sal-*" (patak, vízfolyás, áramlás). A „*sala*" egy olyan tavat jelenthet, amelyen kisvízfolyás halad keresztül, vagy egy kis tavat képező patak megnevezése is lehet. Márpedig Moosburg éppen egy ilyen helyen áll, csak éppen a Conversio óta eltelt ezer év folyamán a tavacska elsorvadt, jellege a láposodás természetes folyamata révén megváltozott.

A magyar „*Zala*" szó a Somogy megyei Zala község esetében személynévből keletkezett, s erre okleveles adat van 1238-ból. A Balatonba torkolló Zala-folyó nevének első említése pedig 1232-ből ismeretes. A „*Zala*" magyar név összefüggésben állhat a „*slatina*" (arany, aranyos) délszláv szóval is. A baranyai Zaláta és az erdélyi Zalatna helységneveket erre vezetik vissza. További lehetőségek figyelembevétele érdekében említést érdemel még a „*salajka*" (hamuzsírjelentésű) szláv szó, ami az É-i Középhegységben található Szalajka-völgy, illetve Szalajkapatak nevében egyértelműen megjelenik, ammónium-karbonát (szalalkáli) előállítására vonatkozik, hamuzsírfőző telep meglétére utal a szóbanforgó völgyben.

Zalavár középkori Benedek rendi kolostorának romjairól először egy pap, Kollár János tételezte fel, hogy az a szláv herceg, Pribina birtokán állt. Állítását több szakember cáfolta. Közülük kiemelkedik Salamon Ferenc történész, a késő antik Kárpát-medencei helynevek kutatója, aki megállapította még, hogy a Pribina településeinek hiteles felsorolásában szereplő számos további helynév egyike sem található meg Magyarországon, azok mind az ausztriai Karintiához és Stájerországhoz köthetők. Miért pont a székváros lett volna onnan vagy száz-százötven kilométerrel K-re, a Balaton közelében?

E kissé hosszúra nyúlt kitérő után visszatérünk a morvák történetére. Elsősorban latin nyelvű munkákból értesülhettünk a morvák országának létéről, de aztán Bíborbanszületett Konstantin is tömören beszámolt róluk. A források nem foglalkoznak e nép eredetével. Amikor a morvák a **09. sz. első** (10. sz. második) **felében** feltűntek az írásos feljegyzésekben, akkor Mojmir (**830tól**, azaz 975-től, **846-ig**, vagyis 1002-ig) fejedelem kormányozta őket. (Egyes interpretációk szerint Mojmir uralma már **818-ban** (963), más vélemény szerint pedig **811-ben** (967) elkezdődött.)

A morvákat egyértelműen ószlávnak tekinthetjük, hiszen a **10.** (11.) **sz-i** arab szerzők írtak, majd az orosz őskrónika is írt szláv kötődésükről. Régóta D-Európában élő szlávok voltak, álláspontom szerint azon K-i gótok leszármazottainak egyik közösségét képezték, akiknek másik közösségét, a szlovákokat a magyarok tótoknak nevezik. E testvérnépek ősei Avarhunnia létrejötte után települtek le a Kárpát-medence D-i peremvidéke mentén, s az ómorvák a Száva dunai torkolatvidékére, illetve az attól DK-re eső térségbe kerültek. A birodalmi krónikák népnevüket, a morva nevet a földrajzi név (Morava) alapulvételével adták nekik. Van azonban egy másik Morava/Morva nevű folyó is, az pedig a Bécsi-medencétől nem messze, a Morvamező vidékén torkollik a Dunába. Történetesen a morvák utóbb – az Avarhunnia felbomlását követő néhány évtized elteltével, az Árpád-magyarok megérkezése utáni időszakban – pontosan oda települtek, mely körülmény lehetőséget teremtett arra, hogy egyes kompilátorok később, a rendkívül hézagos és homályos forrásmunkák átértelmezésével a morva nép közép-európai őshonosságának tézisét széles körben elterjeszthessék.

(Nem mellesleg e „történetírók” a két Morva-folyó egymástól való hatalmas távolságát is kiválóan kihasználták céljuk elérése érdekében, s egyenesen Nagy Morva Birodalomnak keresztelték el e kis nép hazáját, mely fiktív birodalom a virtuális térben magában foglalta volna a felbomlott Avarhunnia területének nagy részét!)

A Nagy Károlytól eredeztethető, a Római Birodalom rekonstrukciójára vonatkozó álom **840-re** (985) lényegében szertefoszlott, a DK-i terjeszkedés erőltetése viszont a Frank Birodalom önállósodó K-i felének ura, a Regensburgban székelő Lajos idejében is folytatódott. Az expanzió ebben az irányban látszott megvalósíthatónak, ellentétben az ÉK-i iránnyal, ahol az újra megerősödő germán törzsek egy-egy herceg vezetése alatt már **875** (986) **k.** alaposan megszervezték önvédelmüket, tkp. elő is készítették saját terjeszkedésüket. (Szászföldi Dicsőséges Ottó (uralkodott **880–912**, azaz 991–1023) kitűnt a normannok elleni harcokban, majd hatalmát kiterjesztette Türingiára is.)

Lássuk pontosabban, miként alakult a Frank Birodalom helyzete ebben az időszakban! Nagy Károly halála után I. Jámbor Lajos felosztotta örökségét a fiai között (**817**, azaz 962). Lothart császárrá koronáztatta Aachenben (Aix-la-Chapelle). Így biztosította számára a főhatalmat öccsei, Pipin és Német Lajos felett, akik Aquitániát és Bajorországot örökölték meg. Ez a felosztás képezte az alapját a testvérek közötti civakodásnak.

A birodalom K-i felén – Ljudevit bukása, az avarhun kagán (és a karantán fejedelmek) kiiktatása, valamint Pribina hatalomba invitálása kapcsán utaltunk rá – **822-től**, vagy **833-tól** (egyaránt 978) jelentős változások történtek. (Pribina hatalomba helyezése ellen állítólag

Radpod, Oriens tartomány kormányzója tiltakozott. A herceg átmenetileg a bolgároknál (Sirmium környékén) tartózkodott, később Siscia vidékére, a Dráva–Száva-közén székelő Ratimir bolgár (morva?, tót?) helytartó védelme (?) alá került, majd csak Radpod és Ratimir összecsapása, Ratimir bukása után, **837** (982) **után**, más álláspont szerint csak **839** (984) **után**, a Szávamentének egy szakaszán uralkodó Salacho gróf közbenjárására foglalhatta el hivatalát Mosaburgban.) Jámbor Lajos **825** (981) **k.** újjászervezte birodalmát. Nyilván felismerte a korlátokat, lemondott Oriens tartomány peremének jelentős részéről, a Fischa–Duna–Dráva négyszög területéről, ami eddig egy vazallus avar fejedelem országrésze volt, és amelynek hatalma alatt tartását – az egyre inkább saját elgondolásaikat követő német lovagok elszakadási törekvései miatt is –, hosszú távon képtelen lett volna biztosítani. Ez a Hungária számára igen fontos terület az oda telepedett bajor lovagokkal és kíséretükkel, valamint avarhun alaplakosságával együtt Géza fejedelem országához került. Ezt megerősíti az az információ is, mely szerint Géza **970** (981) **k.** a Morva-folyó mentét és a mai Bécs környékének jelentős részét is uralta.

Hungária Ny-i területgyarapítása azonban kétes értékű eredménynek bizonyult. Bizonyára az ottani bajorok képezték a magvát a Hungáriában egyre nagyobb befolyásra szert tevő, német identitású fegyveres közösségnek, amely idővel szembeszállt a trónörökössel, Koppány (Kopasz/Tar) herceggel, s ezzel gyökeresen új irányvonal követését eredményezte Hungáriában.

(Koppány Géza fejedelem testvérének, Mihálynak a fia volt. Mihály fia volt még Vazul/Vászoly, valamint Szár (Tar/Kopasz/Calvus/Fehér) László is, – (utóbbi talán azonos lehetett magával Koppánnyal). Tény, hogy Mihály fiait, Vazult és Lászlót egyaránt Kopasznak (Szárnak, Fehérnek) nevezték, mely előnév Tar Zerind/Zören/Szörény vezér, tehát az uralkodói család közös őse óta a família tagjainak általánosan használatos, megkülönböztető elnevezése volt.) A bolgár politikában Hungária területe nem játszott szerepet, a bolgár terjeszkedés a magyar Délvidék irányában lezárult, Macedónia irányában még folytatódott, ám a bolgárok elsősorban az Al-Duna térségét igyekeztek szilárdan megszállni. Egyáltalán nem a Kárpát-medence állt terveik középpontjában. A bolgárok Ny-i politikájának jellegére utal a korábban megkötött bolgár-keleti frank békeszerződés és területfelosztás megerősítése is **845-ben** (990), s a békét még az sem kérdőjelezte meg, hogy Mojmir morva despotát a Frank Birodalom a vazallusává tette.

Az egykori avarhun országból kihasított erdélyi és partiumi területet a bolgárok a Balkán meghódításához szükséges hátországnak és hídfőállásnak tekintették. Alighanem ennek tudatában kezdtek a Dunántúl D-i felének törzsi vezetői a D-alföldi és Dráván túli bolgár (morva?) előkelőségekhez közeledni, ellentétben az É-dunántúli és felvidéki hun vezetőkkel, akik **980** (991) **k.** már egyértelműen Oriens tartomány bajor helytartójával és a csehekkel, lengyelekkel ápoltak szorosabb politikai és katonai kapcsolatokat. Míg Mihály egy bolgár fejedelemlánnyal kötött házasságot és bolgár keresztény papokat eresztett be a D-i országrészbe, addig Géza fejedelem udvarában szívesen látott vendégek lettek azok a német identitású lovagok, akik a birodalom különböző tartományaiból érkeztek, hogy szerencsét próbáljanak Hungáriában. (Itt érdemes megemlíteni, hogy egyes interpretációk szerint nemcsak Istvánnak, hanem apjának, Gézának az eredeti neve is Vajk volt, továbbá maga Géza is az István nevet kapta a Ny-i egyház püspöke általi megkeresztelésekor.)

Nem világos, hogy Géza fejedelem Adelajda (Adelhaid) néven ismert felesége bajor vagy lengyel volt, az azonban biztos, hogy a fejedelem nem a Sarolt néven ismert „bolgár” (valójában besenyő) asszonyt vette el, hiszen Sarolt egy évszázaddal később élt és egy másik (Árpád-házi) Géza nevű magyar uralkodó felesége lett. (A magyar krónikákban előállt kavarodás jórészt a virtuális kronológia számlájára írandó.) A magyar trónutódlás körüli feszültség Vajk, a későbbi Szent István megszületése és Mihály vezér halála után, **985** (996)

k. kezdődhetett, amikor a szeniorátus rendje szerint Koppánynak kellett előtérbe kerülnie. Géza mégis a fiának adta a nyitrai dukátust, (amiről talán a Zsitva melletti Vajk és a Pozsony melletti Vajka település neve tanúskodik). István feltehetőleg megkapta a tolnai uradalmat is, ami folyamatosan, egészen a 12. századig a mindenkori trónörökös birtoka volt. Ezt valószínűsíti a Tolna környéki Vajkapuszta neve.

Hungáriában nagyarányú krisztializáció kezdődött, jobban mondva a folyamatban levő avar krisztializáció újabb hulláma – Géza fejedelem és a lovagok együttműködése révén – elérte Hungáriát is. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy készültek olyan interpretációk, amelyek (a virtuális kronológia „szentsége" miatt lehetetlennek látszó módon) az avarok körében terjedő kereszténységet Szent István nevével összefüggésbe hozták! (Erre László Gyula hívta fel a figyelmet, aki ezen rendkívül elcsodálkozott, és balgaságnak, tudálékoskodásnak nevezte ezt az összekapcsolást.) – Én úgy gondolom, akik ilyet állítottak, ismerhettek valamit a – kronológia helyrebillentése kapcsán számunkra is feltáruló – igazságból. Most látjuk: teljesen természetes, hogy pontosan abban az időben ért el a birodalmi keresztény térítés Hungária (a Dunántúl és az É-i hegyvidék) avarhun népességéhez is, amikor a fiatal Vajk a keresztségben megkapta az István nevet.

Hungáriában, miután Géza fejedelem Esztergomot a székhelyévé tette, a **10. sz. nyolcvanas** (kilencvenes) **éveiben** megnőtt Esztergom térségében a dunai átkelőhely és a város jelentősége.

A közeli Visegrádon, a Sibrik-dombon álló római eredetű erőd körül, jobbára a domb ÉK-i lankáin, a Mátyás-forrás tájékán (ma: Várkert-dűlő) lakótelepülés alakult ki. Ez lehetett a „királyi népek" városa.

Közben a Karoling Birodalom helyzete egyre súlyosabbá vált. A periférián elhelyezkedő grófságok mindenfelé önálló államokként kezdtek funkcionálni. Ebben a tekintetben élen jártak a bajorok. Hercegeik (jobbára „Henrikek") elsősorban azt sérelmezhették, hogy **817** (962) **után** Jámbor Lajos, illetve a birodalom K-i felének uralkodója, Német Lajos a bajorok hagyományos „térítési" területén, a gepidák és az avarhunok által lakott területeken nem tesz semmit a továbbélő Hungária államának önállósága ellenében. A bajor Henrikek már **965** (976) **k.** elkezdték a Duna Csepel-sziget feletti, Bécs alatti szakaszát szilárdan kezében tartó Hungária uralkodójának megkörnyékezését. Dinasztikus házassággal igyekeztek a magyar uralkodót a bajor érdekek alá rendelni. A **10. sz. utóján** (az ezredforduló környékén) bajor és sváb lovagok sokaságát küldték Géza udvarába olyan feladattal, hogy ott segítsék a „bajor térítés" kibontakoztatását, sikeres befejezését.

A független Sváb Hercegség (Suevia et Alamannia) **985** (996) **k.** alakult meg, amikor a birodalom már szinte teljesen lemondott a K-i terjeszkedésről. A szászok szakadtak először le teljesen, deklaráltan a birodalom testéről, mivel őket – sem Nagy Károly idején, sem azután – átmenetileg sem sikerült igazán integrálni. Dicsőséges Ottó, az „Ottók" őse (**880–912**, azaz 991–1023), aki korán kitűnt a normannok elleni harcokban, hatalmát kiterjesztette Türingia területére is. (Utána lépett aztán színre Madarász Henrik, hogy egy időre meghatározza a szászok és Oriens tartomány közötti hatalmas térség sorsát.)

Jámbor Lajos helyzete is megrendült. Így válik érthetővé, hogy a karintiai térítő püspök **838ban** (994) megkísérelt önállósodni, leválni Salzburgról. Osbaldus karintiai püspök közvetlenül Rómához fordult kérve, hogy területén maga Róma állítson fel püspöki székhelyet. A birodalom általános eróziója, a központi hatalom sorvadása nélkül Prágai Szent Adalbert sem lehetett volna – a cseh II. Boleslav jelölése után – **983-ban** (ugyancsak 994) a mainzi érsek által felszentelt prágai püspök. (Megjegyezzük, Adalbert püspök

hamarosan felismerte, hogy a papok laza erkölcsein és a főurak hatalmaskodásán nem tud változtatni, **985-ben** (996) elhagyta püspöki székét, Rómába távozott.)

A birodalom válsága **839/840-ben** (995/996) kulminált, részei, illetve azok vezetői egymás ellen fordultak. Jámbor Lajos legifjabb fiát, Károlyt igyekezett helyzetbe hozni, előbb fenyegetőzött, majd kirobbantotta a belháborút. Német Lajos egy időre megszállta Svábföldet. A békekötés után, **843-ban** (999), a Jámbor Lajos halála után létrejött verduni szerződésben említés történt a Német Királyság K-i peremén élő avarhunokról, azaz „az avarok vagy hunok pannóniai országáról" is (a Szt. Wandregisilius kolostor évkönyvének **877-es**, azaz 1033-as datálású szövegrésze szerint).

A birodalmi béke következtében Pribina országa is konszolidálódott. A regensburgi egyházmegyéből **844-ben** (1000) megérkezett Mosaburgba Dominicus pap. Pribina anyagilag is gyarapodott, **846-ban** (1002) száz házhelynyi birtokot kapott a Fertő-tóba torkolló Vulka-patak mentén. Német Lajos Pribina érdemeire tekintettel **847/848-ban** (1003/1004) úgy intézkedett, hogy az eddig csak használatba kapott királyi adománybirtokokat Pribina a tulajdonába veheti. A **09. sz. közepén** (a 10/11. sz. fordulóján) két jelentős templom felszentelésére került sor (a salzburgi érsek jóvoltából) Mosaburg térségében. A szertartáson megjelenteket felsoroló 47 tételes listában legalább 17 bajor és 15 szláv név szerepel. Magyarország egyházi vonatkozásban inkább a pápához és a cseh (prágai) körökhöz húzott, **990-ben** (1001) már a Rómából Esztergomba vagy Veszprémbe küldött Szent Adalbert püspök gondozta a keresztény magyarokat. A **09. sz. közepén** (a 10/11. sz. fordulóján) már álltak e városokban templomok.

(A püspök korábbi székhelye, Prága a mainzi érseknek volt alárendelve. Csehország erős német befolyás alatt állt, hercegeinek nem sikerült tartósan királyi címet szerezniük, és az ország **1041** (1052) **után** kifejezetten vazallus állammá vált. – Stare Mestóban, Uherske Hradiste mellett ismeretes két templomalap a **09.** (10/11.) **sz-ból**, ezeknek kifejezetten keleties alaprajzuk van. Az egyik templom melletti sírokban sok bizánci eredetűnek (?) vélt ékszer került elő. Dolni Vestonice temetőjének leletanyaga ugyanakkor É-itáliai hatásokról árulkodik.)

A helynévi adatok szerint **09. sz. közepén** (a 10/11. sz. fordulóján) a Nyitra–Pozsony–Moson–Sopron–Vas–Zala vonal mentén nagy létszámú székely lakosság élt, körükben a birodalmi típusú kereszténység dominanciája nem valószínűsíthető. Mindeközben politikai és katonai téren egyre nagyobb befolyással rendelkeztek az egyházi téren Salzburghoz kötődő német (főként bajor) lovagok. Ugyanakkor a felvidéken (a mai Szlovákia területén), mind a székelyek, mind a köznép, tehát a palócok vonatkozásában kizárólagosnak tekinthető az alapvetően kelta gyökerű keresztény vallás jelenléte. (A bolgár megszállás alatti területeken a bizánci jellegű vallásosság terjedésének ténye nem vitatható.)

Mojmir Ny-balkáni Morvaországa **846-ban** (1002) érkezett el fejlődése válaszútjához. Az elaggott és megbuktatott vezető helyébe Rasztiszláv lépett. Szeretett volna megszabadulni a frank befolyástól, ezért először Rómához fordult püspökség alapítása érdekében, de nem járt sikerrel. Ekkor Bizánc felé tájékozódott, ahonnan – úgy tűnt – megkapta a várt gyámolítást. A **09. sz. második** (11. sz. első) **felében** a keresztény egyház bizánci és római fele nyílt rivalizálásba kezdett, mindkettő a másik rovására próbált híveket szerezni. A **858** (1003) **utáni** korszak Bizáncban Póthiosz patriarcha időszaka volt, aki elsőként szorgalmazta a kereszténység terjesztését a szlávok nyelvére lefordított szent könyvekre támaszkodva. Különösen a bolgárok és a szerbek térítése járt átütő sikerrel, ám a morvák térítése is nemsokára megindulhatott. Cirill és Metód **863-ban** (1008) érkezett meg Velehrádba, hogy hozzákezdjen a lakosság térítéséhez. Kliment Ohridszki (ochridai Kliment barát) is részt vett a két fivér missziójában. Míg **997-ben** (1008) Koppány, a trónörökös meggyilkolásával Magyarországon több éves belháború kezdődött, a K-i Frank

Birodalom ura, Német Lajos **853-ban** (1009) azzal próbálkozott, hogy megszerezze a Ny-i frank trónt, s ehhez, mindenekelőtt a fia számára Aquitania trónját. Ezek a körülmények a bizánci-bolgár, sőt a pápai (nem birodalmi) térítés számára is igen kedvező külpolitikai helyzetet eredményeztek. Borisz bolgár fejedelem **865-ben** (1010) vette fel a kereszténységet. (Állítólag azokat a bolgárokat, 52 nemzetséget, akik nem voltak hajlandók megkeresztelkedni, könyörtelenül legyilkolták.) A helyzetet a már hosszabb ideje keresztény horvátok is igyekeztek kihasználni, megkísérelték közvetlenül a pápától kiküldött papok révén önálló horvát egyház létrehozását, hogy függetlenek legyenek a birodalomtól.

A morvák először **862-ben** (1007) kértek bizánci térítőket. Pontosan ekkoriban készült el az evangéliumok néhány részletének szláv ábécére és nyelvtanra alapozott fordítása, Cirill és Metód munkája. Ez eredetileg bolgár használatra szolgált. A morvák megtérítése végül csak **866/867-ben**, tehát 1011/1012-ben kezdődött el, s megindulásához az adta meg a döntő lökést, hogy **855-ben** (1011) Rasztiszláv megszerezte Miklós pápa támogatását is egy közvetlenül a Szentszéknek alárendelt püspökség megszervezése ügyében.

Még egyszer visszatérve a korábbi Avária Ny-i felén létrejött hun-magyar állam viszonyaira, hangsúlyoznunk kell, hogy ennek a formációnak lényeges összetevője volt az engriai hunok mellett a zömmel Vesztfáliából érkezett germán elem is. (Az áttelepülés idején ők azon, jobbára talán szász lovagi családok voltak, akik Vincse Lajos rokonságába tartoztak, illetve kíséretét adták, s képezték így azt a kristályosodási gócpontot is, ami aztán bevonzotta Hungáriába a bajorok és a svábok vitézeit, kalandorait, közöttük a királyság puccsistáit is.)

India – „Indiák” – 1. (1018-ig)

India területének egy jelentős részén, **497** (642) **után**, a Gupta Birodalom felbomlása után a korábban csak D- és DK-Indiában uralkodó Csálukja és Pallava államok kerültek domináns helyzetbe. A Gupta-dinasztia azonban fennmaradt a **08.** (09/10.) **sz-ig** eredeti országrészében, a mai Bihar és Uttar Pradés területén. Jasodharman, egy Ny-indiai törzsi király **537** (682) **k.** elfoglalta a Bráhmaputrától a Ny-i tengerpartig, illetve a Himalájától Mahendradzsirig (Malváig) terjedő területeket. Másutt a fehérhunok uralkodtak.

A fehérhun központi hatalom összeomlása (**565**, vagyis 710) **után** a rádzsputok, vagyis Rádzsasztán hun eredetű harcosai (második kasztbeliek), hercegeik irányítása alatt azokban a hegyvidékén épült erődváraikban, városaikban maradtak, melyeket még évszázadokkal később is elszántan védtek a mohamedán hódítók ellen. Az indiai források jelentős politikai erőként tüntetik fel őket. Elsősorban Rádzsasztánban, a tartomány D-i részén, Mount Abu/Arbuda környékén és az ettől K-re fekvő Malva tartományban éltek, később azonban lehúzódtak Kathiavárba és Szaurisztába. Rádzsasztáni személy- és nemzetségnevek őrzik a hun szavakat: Pála, Balla, Csohán, Gál, Kumaon stb. – (uralmat gyakorló rádzsput dinasztiák). A fehérhunok egy része a jól védhető, magas hegyekkel körbezárt Vakhamba vonult, – később ott alakult ki a máig Hunza néven ismert tartomány –, de a Gilgit-völgybe is eljutottak. Ezen indiai „hunák” közül nem is egy képezte aztán az alapját a felemelkedő uralkodóházak sikereinek: Solánki, Csohán, Guhilida, Gurdzsára, Pratihára, Csandélla stb. E hercegségek ezüst- és ólombányákat tartottak fönn, ezek jövedelméből prosperáltak. Az ugyancsak Indiában maradt gurdzsárok (fehérhun pásztorok) Kácsban, Szaurisztában, Kathiavárban, Malvában legeltettek.

A Gurdzsár és a Pratihára uralkodó klánok később egyesültek, és idővel asszimilálódtak az őket körülvevő indiai közeghez. – A Pratihárák is belső- vagy közép-ázsiai származásúak, esetleg szaka leszármazottak voltak, akik korábban kaszton kívülieknek számítottak, később pedig második kasztbeli ksatrijáknak tekintették őket. (A szakák Uddzsén városa környékén a Ny-i Ksatrapák bukása (**320**, tehát 465) után **398-ig**, vagyis 543-ig, a Gupták offenzívájáig megőrizték függetlenségüket. Később a Heftalita Birodalom részét képezték.)

Az Indiában maradt hunok katonái **605-ben** (750) vereséget szenvedtek Harsától (Várdhanadinasztia). Ettől kezdve a Várdhana-dinasztia uralkodott É-India nagy részén, Harsa meghódította a Gangesz völgyét. Gandhárában azonban továbbra is a fehérhunok uralkodtak, Malva továbbra is a fehérhunok egyik központja maradt. (ÉNy-Indiában, a **08. sz. első** (09. sz. második) **felében** megalakult Gurdzsár állam, majd utódállama, a Gurdzsár-Pratihára Királyság egészen a **11.** (12.) **sz-ig** fennmaradt. Harsa indiai nagykirály székhelye a szóban forgó területtől É-ra, Thanesvárban, Kánaudzsban volt.)

Harsa átmenetileg egyesíteni tudta az egymással hadakozó kicsiny É-indiai államokat, de dekkáni terjeszkedését a **07. sz. első** (08. sz. második) **felében** akadályozta a Csálukja-dinasztia uralkodója, II. Pulakésin (**610–642**, vagyis 755–787). Harsa halálával országa is széthullott (**648**, tehát 793).

II. Pulakesin fivére Véngiben, **624-ben** (769) önálló dinasztiát alapított: az ún. K-i Csálukjadinasztiát, – ez a dinasztia a mai Andhra Prades K-i részén székelt (és az uralma egészen a 12. sz-ig fennmaradt). I. Mahéndravarman, Pallava királya idején (**600–630**, azaz 745–775) megerősödött a (tamil származású) Pallavák dinasztiája is. **A 07. sz. elején** (a 08. sz. második felére), a D-India DK-i részén uralkodó Kadungon király idejében a Pándiják

is megerősödtek, (akik aztán kisebb megszakításokkal egészen a 16. sz. közepéig uralmi helyzetben voltak DIndiában).

A **07.** (08/09.) **sz-i** Indiában a buddhista kolostorokkal, szerzetesekkel szemben korábban háttérbe szorult bráhmanák visszaszerezték hatalmuk jelentős részét, mivel a Csálukja-, a Csóla- és a Pallava-dinasztiák a bráhmanák kasztját támogatták. A hinduizmus terjedt, a buddhizmus pedig a **08.** (09/10.) **sz-ra** visszaszorult Indiában. A korszakra jellemzők voltak e jelentős dinasztiák közötti hatalmi villongások. Így pl. Naraszinhavarman Pallava-király **642-ben** (787) legyőzte II. Pulakésin Ny-i Csálukja uralkodót, és a fővárosukat, Bádámit is elfoglalta. Nem sokkal később, **655-ben** (800) viszont a Ny-i Csálukják győztek ellenük, sőt **670-ben** (815) elfoglalták a Pallavák fővárosát, Káncsipuramot. Mégis elkezdődött a Ny-i Csálukja Birodalom felbomlása, megkezdődött továbbá az a hódítás, melynek során, a **07/08–09.** (09–10.) **sz. időszakában** a Pallavák kiterjesztették hatalmukat Kambodzsáig, Annamig, Jáváig, Szumátráig, Malájföldig és Kínáig. Ugyanebben a korszakban É-on a Kánaudzs (Harsa király É-indiai fővárosa) feletti hatalomért egymással küzdött a Pratihára- és a Rástrakúta-dinasztia, később a Pála-dinasztia is.

A **07.** (08/09.) **sz-i** Indiában egy igen jelentős változás történt, amelynek következményei a térség további történelmében meghatározónak bizonyultak. Megjelentek az arabok, hódításaik során **664-ben** (809) már Afganisztán területén voltak, eljutottak India határaiig. Közeledésüket jelezte, hogy **682** (827) **után** párszi menekültek jelentek meg Hormuzd környékén, az Indiaióceán partvidékén, majd Gudzsrátban is. Gudzsrát királya befogadta őket, később azt is megengedte, hogy tűztemplomot emeljenek. A muzulmánok **705** (850) **k.** törtek be először a szubkontinens területére. A muzulmán csapatok **710-ben** (855) elérkeztek a fehérhunok által uralt Rádzsasztánig, de a jól védhető területeket nem foglalták el. Függetlenek maradtak a kisebb rádzsput hercegségek, és a középső területek is (Mevár és Marvár) megőrizték önállóságukat. Benyomultak viszont **711/712-ben** (856/857) az Indus völgyébe, és elfoglalták Szindh tartományt és Pandzsáb Ny-i felét. A korábbi Gandhára állam (a mai Pakisztán, azaz Beludzsisztán területén) a **08.** (09/10.) **sz. folyamán** a muzulmánok birodalmának része lett. A fehérhunok maradékai erről a területről részben visszavonultak, részben hamarosan muzulmánokká lettek.

India Ny-i és É-i fertályának azon részén, melyek ekkoriban még nem kerültek muzulmán uralom alá, **720** (865) **k.** közép-ázsiai mintára kialakultak a feudális államok. A földesurak a király vagy herceg vazallusai voltak, adóztak, esküvel kötelezték magukat a hűségre, a háborúkban való részvételre. A földjüket az ő vazallusaik, kisebb birtokosok, parasztok művelték meg, akik terményben adóztak. Indiában, e rendszer legkorábban a rádzsputok körében működött eredményesen.

Nágabhatta uddzséni fejedelem **733-ban** (878) alapította meg a gurdzsárok által benépesített területen Gurdzsára-Désát (a gurdzsárok államát), amit utódai Gurdzsára-Pratihára Királysággá bővítettek. – További, jelentős dinasztiák: Paramára-dinasztia (Malvában), Solánki-dinasztia (Gudzsrátban), Tomára-dinasztia (Delhiben), Csohán-dinasztia (Rádzsasztánban).

Ebben az időben, **730-tól** (875) a muzulmán hadsereg kisebb egységei gyakran megfordultak É-India területén is. Tevékenységükkel és India határvidékének pusztításával összefüggésben megindultak Ny-felé a cigányok első csoportjai, melyek ekkor Mezopotámia területére kerültek.

India más részein tovább folytatódott a dinasztiák egymás kiszorítására törekvő csatározása. A Csálukják **742-ben** (887) ismét elfoglalták a Pallavák fővárosát,

Káncsipuramot, a Csálukják dekkáni hegemóniájának pedig **750** (895) **k.** a Rástrakúták vetettek véget. A Ny-i Csálukják uralmának **757-ben** (902) egy időre – a Rástrakúták jóvoltából – be is fellegzett. Gaurban, a mai Bengália és Bihar területén a **08. sz. közepén** (09/10. sz. fordulóján) hatalomra került a Pála-ház első királya: I. Gópála. (A dinasztia **12.** (13.) **sz. kezdetéig**, „más" álláspont szerint a 13. sz. kezdetéig fennálló államának buddhista szobrászata rendkívül nagy hatással volt Nepál és Tibet művészetére.)

Ugyancsak a **08.** (09/10.) **sz-ra** esik a tamil/dravida Cséra-ház uralmának másodvirágzása is (a mai Kerala állam területén).

A **09. sz. elejéig** (10. sz. közepéig) állt fenn a Pallavák önálló állama, ekkor nagyrészt a Rástrakúták hűbéresei lettek, illetve az ugyancsak tamil eredetű Csólák befolyása alá kerültek. Ezután, a **09. sz. közepén** (a 10/11. sz. fordulóján) kezdődött el a Csólák – a három legrégibb dravida dinasztia egyike – újabb nagy korszaka. Hagyományos központi területük a mai Tamilnádu középső és K-i része volt, de D- és Közép-India jelentős részét birtokolták, tengeri hatalomként pedig szoros kapcsolatot építettek ki DK-Ázsia irányában. (A 12. sz. második feléig tartott ki e nagy korszakuk.)

A **09. sz. első** (10. sz. második) **felében** a Pratihárák elfoglalták Kánaudzst. I. Bodzsa (Mihira Bodzsa) lett a Gurdzsára-Pratihára Királyság uralkodója. A környező fejedelemségek mindegyike a vazallusává lett. K-en is hódított (Biharban, Bengáliában), Pandzsáb egy részét is elfoglalta. A **09. sz. folyamán** (a 10. sz. második és a 11. sz. első felében) a gurdzsárok is áttértek a hindu vallásra, Amba Máta, a Föld istenasszonya lett a legkedvesebb istenségük.

A **09. sz. első** (10. sz. második) **felében** az afganisztáni központú, mohamedán-türk Gaznavidák rendszeresen betörtek India területére. Ezek a türkök 960 k. szakították ki a kalifátusból és önállósították államukat, majd később elfoglalták Irán területének egy részét és India ÉNy-i részeit is. (A dinasztiát Szübük Tigin (Szubuktidzsin) alapította.) Nevüket onnan kapták, hogy Alptegin (Szubuktidzsin hűbérura) a kabuli királyoktól 988-ban elragadta Gazna (Ghazna, Gazni) területét. – (Egyébként a Gaznavida államalapítással egy időben, **861-től** (972) kezdett uralkodni a perzsa-muzulmán Szaffárida-dinasztia is, mégpedig DK-Iránban, Szisztánban, a mai Irán és Afganisztán határvidékén.)

Később, a **09. sz. második** (11. sz. első) **felében** Lallija, egy miniszter önállósította magát a hanyatló Kabul-sahi dinasztiától, és a mai Afganisztán és Pakisztán határterületén, a Szvátvölgyben önálló dinasztiát alapított, melynek a Hindu-sahi nevet adta. A királyság központja Hund, a mai Pesavar mellett álló település lett. Bár a muzulmán hitű gazniak hosszú küzdelmek árán megszerezték a fennhatóságot a Szvát-völgy felett is, de a Hindu-sahi dinasztiát nem tudták maradéktalanul legyőzni, mivel ők D-re, mélyen a hegyekbe húzódtak, és a **11.** (12.) **század első feléig** fenntartották államukat.)

Bodzsa király **842-ben** (987) legyőzte a Kács felől behatoló muzulmán csapatokat, majd elfoglalta Kács területét, sőt átmenetileg az Induson túli Szindh területét is felszabadította az iszlám uralma alól. Később Mahmud Gaznavi (998–1030) türk uralkodó sorozatosan támadta Indiát. Hadjáratok sorát vezette az indiai királyságok legfőbb támaszát képező rádzsputok ellen. Sikereit 1003 után érte el. Mindenekelőtt az Indus-vidéken terjesztette el a mohamedán vallást, – miközben bálványdöntögetéseivel helyrehozhatatlan károkat okozott a hindu művészet emlékeiben. Gaznavi 1018-ban teljesen megtörte Ny-India ellenállását. Ellene Mahendrapála (**890–907**, azaz 1001–1018, a Gurdzsára-Pratihára Királyság uralkodója, a neve alapján a Pálaklánból származhatott) nem volt képes eredményesen védekezni. Sorozatosan vereséget szenvedett – miközben K-en (Bihar, K-Bengália) kárpótolta magát hódításokkal, nyilván a Pálák területeit igyekezett

visszaszerezni. India nem is a fegyveres ellenállásnak, hanem a muzulmánok közötti torzsalkodásnak köszönhetően lélegezhetett fel egy időre.

(Maszúd (1037–1041), Gaznavida uralkodó uralma idején dinasztiájának helyzete megrendült, államából az oguzok, a Szeldzsukok ősei egyre nagyobb területeket hasítottak ki, ezzel a Gaznavida uralom Afganisztánra és Pandzsábra korlátozódott.)

(Folytatása a 966-odik oldalon.)

A skandinávok első offenzívája Európában (1020-ig)

Skandinávia ókoráról és kora középkoráról vajmi keveset tudunk. Úgy véljük, hogy a szkíta időkben a szkíta-szarmata világból kiszakadt, vagy éppen „ind-iráni", tehát nem turáni gyökereik miatt a szkíta népekkel való közösséget kerülő népek lehettek az őseik, akik megfelelő életteret találtak maguknak Skandináviában. Az ős-skandinávokat részben magukba olvasztották, részben É-ra, K-re szorították, s idővel létszámukban erőteljesen megszaporodtak. A Római Birodalom fennállása idején kibocsátották népfeleslegüket Közép-Európa irányában. E kivándorolt néprészüket Rómában a „germánok" közé sorolták. A skandináv eredetű germán törzsek azután rendkívüli mértékben meghatározták Európa további történetét. Skandinávia népessége ugyanakkor továbbra is erőteljesen szaporodott, s így a középkor derekán képessé vált az újabb térhódításra. Az ún. európai viking-korszak kezdetét a legismertebb munkák **800** (911) **k-i** időpontra teszik. A vikingek (skandinávok) szerepe nemcsak pusztításra korlátozódott, bármennyire is ezt domborították ki a korabeli és a későbbi írások is. A Skandináviából expandáló viking (norvégiai, svédországi és dániai) civilizáció a **08. sz. végétől** (a 10. sz. második harmadától) erős hatást gyakorolt Európára, (rúnaírásos kövek, monumentális gránit emlékművek stb.). Anglia É-i és K-i részein a **09/10.** (10/11.) **sz-ban** a dánok törvényei és szokásai uralkodtak.

A skandináv népek centrumáról alkotott képünk töredékes. Ez egyik legkorábbi, ismertté vált dán király Kékfogú Herald volt (958–987), aki 970 k. megkeresztelkedett, és német egyházi körökkel együttműködve elhatárolódott a Balti-tenger békéjét veszélyeztető viking kalózfészkektől, Jellingből Roskildébe tette át székhelyét. A 975 k. létrehozott skandináv püspökségek a brémai érsek fennhatósága alá kerültek. A Harald Klak néven ismert viking vezérről is tudni véljük, hogy **826-ban** (971) megkeresztelkedett, s ezzel elnyerni remélte Jámbor Lajos támogatását a dán trónért folytatott harcban. Fentiek fényében igencsak valószínűnek tartom, hogy Harald Klak személye azonos lehet Kékfogú Heraldéval.

A másik jelentős, a történelem lapjaira feliratkozott történelmi személyiség is Kékfogú Herald kortársa volt, aki Villásszakállú Sven néven vált ismertté. A virtuális történelem szerint csaknem 70 évig, »946-tól« »1014-ig« uralkodó pogány király ténylegesen **946** (957) és **1014** (1025) **között** lehetett Dánia egyik királya, és egy darabig Britannia területére is kiterjedt az uralma. (A történelmi tárgyú munkák szerint uralkodása elején „viking kalandozásokban" vett részt). Ilyeténképpen az ún. viking korszak egyik korai, fajsúlyos személyisége lehetett. Az 01. évezred vége felé alakult ki a norvég nép Skandinávia egyes törzseinek az ős-svédektől való elkülönülése eredményeként, s esetleg egyes lapp és finn törzsek beolvasztása révén. Az első írásos emlékek rúnaírással maradtak fenn. Nyelvük legrégebbi emlékei a **07.** (08.) **sz-tól** datálhatók. (A kifejlődött norvég nyelv Ny-i és K-i nyelvjárásokra osztható. A Ny-i terület nyelvjárása az izlandi nyelvvel mutat rokonságot, míg a K-i nyelvjárási terület svéd és dán hatásokat tükröz. Népi kultúrájuk emléke az Edda-költészet.)

A kisebb norvég fejedelemségek, királyságok **860** (1005) **k.** látszólag egyetlen királyságban egyesültek. Norvégia első, „rendkívül hosszú életűnek" látszó királyát a történetírás I. Széphajú (vagy Szőke) Harald néven ismeri, aki valójában 36, esetleg csak 27 évig, **860-tól** (1005) **930ig** (1041), vagy **872-től** (1017) **933-ig** (1044) uralkodott. Persze egyáltalán nem volt egyedül, hiszen ebben az időben változatlanul léteztek az övén kívül is norvég királyságok. Az **ezredforduló** (1011) **előtt** regnált az az Olaf Tryggvasson nevű norvég király is, akinek halála után az országát a dán Villásszakállú Sven király annektálta. **1000** (1011) és **1014** (1025) **között** ugyancsak norvég király volt Sven, sőt **1000** (1011) és **1015** (1026) **között** Erik is.

Devonshire-t (DNy-Anglia, Cornwalli-félsziget, Wessex) a **08. sz. második** (a 10. sz. első) **felétől** erős dán támadások érték. Wessex azonban szilárdan ellenállt. A **09.** (10.) **sz. közepén** aztán Mercia gyengült meg végzetesen a viking támadások miatt, miközben Wessex egyre erősebbé vált, végül Mercia már csak egy wessexi tartománnyá vált, egy wessexi kormányzó alá tartozott (a dánok általi elfoglalásáig).

Írország területét először **820** (931) **k.** fosztogatták a vikingek. Az írországi invázió évének a **831-est** (942) jelölték meg. Első állandó településüket itt **838/839-ben** (949/950) hozták létre. Az Ír-sziget gyakorlatilag teljes meghódítása a vikingek (dánok) által „mégis már" »795-ben«, nyilván **795-ben** (951) megtörtént. Más álláspont szerint a „norvég" (?) vikingek **853-ban** (964) már az egész Ír-szigetet az ellenőrzésük alatt tartották, illetve megint más adat szerint a „normannok" (?) **820-ban** (965) alapították meg államukat Dublinnál. (Az írek **901/902-ben** (1012/1013) egy időre visszafoglalták Dublint, de akciójukat a vikingek keményen megtorolták, – egészen **965-ig** (1076-ig) tartott a norvég-viking uralom Írországban.)

K-Európa É-i részén is sorsfordító változások kezdődtek: a skandináv „varégok" a Ladogatónál létrehozták K-európai központjukat. A varégok Uppland és Gotland felől terjeszkedtek **825** (970) **k.** Észtország, Lettország, a Ladoga-tó és az Onyega-tó irányában, Sztárája Ladoga területén jelentős támaszpontot építettek ki. Innen meneteltek Rurik varég herceg csapatai Dfelé, s **858-tól** (1003) megszállták Kijev városát, ami a következő években újabb támaszpontként szolgált Bizánc határvidékének, sőt fővárosának a nyugtalanításához is.

A vikingek **836-ban** (947) jelentek meg Utrecht és Antwerpen környékén. A D-Angliát érő invázió felerősödésével (**840**, azaz 951) összefüggésben **808-tól** (953) normann betörések voltak tapasztalhatók a Frank Birodalomban is. Az Írország területéről érkezett „norvégok" **799ben** (955) megtámadták Aquitaniát is. A vikingek támadásai **820** (965) **után** évente ismétlődtek, flottáik a nagyobb folyókon felhatoltak a szárazföld belsejébe is. A vikingek **845-ben** (990) lerombolták Hamburgot, Párizst is pusztították, eljutottak Gentbe is. Egy nagy normann sereg a **880-as** (990-es) **években** „fél Franciaország" területét keresztül-kasul járta, a területek uralkodóit adófizetésre kényszerítette. Egy jelentős normann-fríz összecsapás **884-ben** (995) történt, s ebből a frízek kerülnek ki győztesen. A normannok megtelepedtek Normandia területén, de a Bretagne-i Alantól **888-ban** (999) súlyos vereséget szenvedtek. Valamivel később, a **10. sz. kezdetétől**, vagyis az 1010-es évektől Rennes-i Geoffroi felvette a Bretagne hercege címet. (Utódai századokon át, egészen 1488-ig harcoltak a breton önállóság védelmében a normandiai hercegek és az Anjou grófok ellen.)

A **09.** (10.) **sz. közepétől** a normannok és dánok támadása befolyásolta Anglia egyesítésének – egyébként már korábban megindult – folyamatát. A támadások hatására erősödött meg a politikai akarat az egyesítésre. Az angolszász heptarchiát (hét király párhuzamos uralkodását az angolszász államokban) III. Egbert (Közép-Anglia) wessexi király **827/828-ban** (972/973) fölszámolta, kísérletet téve egységes angolszász állam létrehozására.

A dánok azonban megtelepedtek a Temzétől É-ra fekvő és a K-i királyságok területén is, **866ban** (977) pedig megalapították Yorkot, állandó, megerősített bázisukat. K-Anglia, valamint részben Mercia és Northumbria területének meghódítása nyomán már **865-től** (976) keményen támadták Wessexet is. A masszív dán nyomulás, betelepedés Anglia területén **835-ben** (980) kezdődött meg. Ettől kezdve a benyomuló dánok rendre összecsaptak a D- és K-angliai uralkodók csapataival. Mercia (wessexi) tartomány fennállásának **870** (981) **után** vetett véget a skandináv invázió. A dánok **871-ig** (982) meghódították a Temzétől É-ra fekvő és a K-i királyságok területét. Az ominózus **871-es**

(982) támadás során kilenc csata zajlott le egymás után a dánok és Wessex között, ezek egyike lehetett a Hingston downi csata. A carhamptoni csata alkalmával **836-ban** (981) III. Egbert királyt győzték le a vikingek, két év múlva, **838-ban** (983) viszont Anglia aratott győzelmet a Hingston downi csatában. Egbert utóda, Nagy Alfréd, Anglia egyesítésének legjelentősebb szorgalmazója (**871–899**, azaz 982–1010, más adat szerint az uralkodása „már" **848-ban**, tehát 993-ban kezdődött) ugyancsak képes volt ellenállni a dán nyomásnak.

A Szt. Aidan által alapított kolostort és templomot Lindisfarne-szigetén (az Északi-tengeren, 3 km-re Northumbria partjától) **875-ben** (986) kiürítették, a szerzetesek a viking betörések miatt a szárazföldre költöztek. Northumbria D-i részét (a mai Yorkshire-t) **876-ban** (987) elfoglalták a dánok. (Northumbria É-i fele már korábban is a birtokukban volt.) Mercia területét a háborúzó felek **877-ben** (988) felosztották egymás között.

A legerősebbnek tekintett dán támadás **878-ban** (989) következett be. Nagy Alfréd Edingtonnál visszaverte a dánokat.

Nagy Alfréd **878-ban** (989) elhódította Ős-Londont a dánoktól, (más adat szerint ez csak **886ban** (997) történt volna meg). A békekötés során Anglia É-i és K-i részén az angol és a dán hatalom közötti határvonalat a király és Guthrum dán vezér közösen állapította meg. A Danelaw hatálya alá tartozó terület a Temze vízgyűjtő területétől É-ra és K-re eső szigetrész lett. A békemegállapodás ellenére az angolszászok **886** (997) és **991** (1002) **között** folyamatosan küzdöttek a dán uralom alatt álló K-angliai területek felszabadításáért.

Nagy Alfréd halála, **899** (1010) után Idős Edward uralkodott Wessexben, negyed évszázados regnálása során elhódította Anglia dán ellenőrzés alatt álló területeit. Természetesen nem akarta visszaállítani a korábbi államokat, hanem területüket saját országához igyekezett csatolni. Ez a törekvése azonban csak részleges sikerrel járt. Érdekes fejleményként tekinthetünk arra, hogy **905** (1016) **k.** Nagy Alfréd lánya megengedte, hogy Dublinból elűzött norvégok letelepedhessenek Wirral ÉNy-i félszigetén.

A vikingek **861-ben** (972) érkeztek meg Izlandra. A terület felderítése után, a **09/10. sz fordulóján** (1011 k.) zajlott le a Norvégia Ny-i részéből (és részben Írországból) érkező norvég, valamint svéd vikingek honfoglalása Izlandon. Más adatok szerint a norvégok **874-től** (1019) – Reykjavik fővárost megalapítva – kezdték meg Izland benépesítését. (A népesség betelepítése **930-ig** (1041-ig) tartott.)

A norvég Szőke Harald **875-ben** (1020) meghódította az Orkney-szigeteket (90 szigetből álló szigetcsoport Skóciától É-ra), s autonom norvég grófsággá fejlesztette. (A grófság ebben a formában 1231-ig állt fenn.)

Az igazság a „lengyel-magyar háború” és „Kurszán” harcai ügyében – lengyel és magyar szabadságharc (1021-ig)

A virtuális történetírásban az »1002« és »1018« közötti éveket egy Közép-európai „hosszú háború” időszakának minősítették, amelyet II. (Szent) Henrik német király viselt volna I. (Vitéz) Bolesław lengyel király ellen. Azt is hozzáteszik a történészek, hogy ebben a háborúban magyar csapatok is részt vettek, és »1014-től« a németek oldalán harcoltak. Lássuk, ezzel szemben mi az igazság, hogyan és miért vettek részt magyar egységek is a „hosszú” háborúban?!

Mindenekelőtt meg kell emlékeznünk az ún. gnieznói kongresszusról (**1000**, azaz 1011 **előtt**), ahol Dicsőséges Ottó, a „nagy Ottók” őse (**880–912**, azaz 991–1023) találkozott Vitéz Bolesław lengyel uralkodóval, aki Ottó jóvoltából a Szent Lándzsa egy másolatával lett gazdagabb, ami egy szász-lengyel szövetség megpecsételését jelenthette. A lengyelek adókötelezettsége megszűnt. Így kezdődött az önálló lengyel egyházszervezet kialakítása Gniezno érsekségének megalapításával. Ez az esemény, illetve a szövetkezés következményei lehettek Bajor (IV.) Henrik herceg háborús készülődésének mélyebb okai.

A szóban forgó háború körülményeit szemrevételezve nem hagyhatjuk figyelmen kívül az I. (Szent) István „uralmának” kezdetén történtekre vonatkozó adatokat, közöttük a Cussal és a Keán néven megnevezett pannóniai személyiségek likvidálásával kapcsolatos közléseket sem. (István korszaka nem királlyá koronázásával, hanem Koppány, a trónörökös kiiktatásával, **997-tel**, tehát 1008-cal kezdődött.)

A Garam-folyó partján lévő Bény térségében a legutóbbi időkig felismerhető gyűrű alakú erődítményeket a helyiek avar sáncoknak nevezik. Valószínűleg a **10. sz. utolsó negyedében** (a 10. sz. legvégén) még fennálló építményrendszert Géza fejedelem is tovább építtette. A három fél-gyűrű alakú sánc Bény fontos erődítménye volt, a hagyomány szerint Bényben gyűjtötték össze a német lovagok, Vencellin, Hont és Pázmány a seregüket. A Képes Krónika a következőképpen emlékezett meg erről: „*Szent István király azonban összehívta embereit, és Szent Márton hitvalló közbenjárása által kérte az isteni irgalmasság segítségét. Majd összegyűjtötte seregét, és az ellenség elébe indult; a Garam folyó mellett övezték fel először karddal; itt testi épségének őrizetére két főembert rendelt, Hontot és Pázmányt; az egész sereg fejedelmévé és vezérévé pedig német származású vendégét, Vencellint tette meg*”.

Somogy volt Koppány herceg földjének kellős közepe. Somogyvár vidékén egy elképesztő méretű földkiépítés történt. Koppány és családja egy 7-8 km hosszú, vízben álló földvár D-i szélén, egy 16-18 km hosszú földkiépítésen belül települt. Mindezen földművek részét képezték egy aprólékosan kiépített, még sokkal nagyobb földmű-labirintusnak, mégpedig annak az ÉNyi sarkaként. A ránk hagyományozott történet szerint nem ebben a labirintusban verték szét Koppány seregét, hanem valahol a Balatontól É-ra eső térségben, mivelhogy Koppány támadta meg a puccsisták seregét. Ez annál is valószínűbb, mert egy adat szerint magyar csapatok **852ben** (1008) feltűntek a Német (K-i Frank) Birodalom látókörében is. Kézai szerint Koppány és a lovagok végső csatájára Veszprém közelében került sor. Veszprém alatt, talán Szent Györgymezején ütköztek meg egymással a seregek.

Ugyancsak lényeges belátnunk, hogy az **ezredforduló tájékán** (1011 k.) Magyarország belső viszonyait alapvetően a Géza által korábban behívott és befogadott kalandor lovagok határozták meg, akik ellenőrzést gyakoroltak a királyi hatalom felett, s papjaik segítségével egyre nyilvánvalóbban Bajor Henrik szekerét tolták. A K-i Frank Birodalom vezetése gyakorlatilag nem foglalkozott a K-i határai mentén történő

eseményekkel, Német Lajos az Aquitániában kitört lázadást **852/853-ban** (1008/1009) igyekezett éppen leveretni, illetve rámaradt volna az itáliai centrifugális törekvések kezelésének ügye, továbbá azzal is próbálkozott, hogy megszerezze a Ny-i frank trónt.

A Fuldai Évkönyvek szerint ebben az időben sokan lázadtak Kopasz Károly uralma ellen. Lothar császár uralma végén Ifjabb (III.) Lajos, mint fiatal herceg Kopasz Károllyal és II. Pipinnel szemben, apja (Német Lajos) és unokatestvére (Károly mainzi érsek) unszolására, **854-ben** (1010) egy sereg élén átkelt Galliába azzal a szándékkal, hogy megszerezze Aquitánia trónját. Bajor IV. Henrik **1003/1004-ben** (1014/1015) – bizonyára a II. Bernát néven említett szászországi herceg révén – hadjáratot folytatott I. Bolesław lengyel fejedelem ellen, de közben Itáliába is hadat küldött Ivreai Arduin ellen, aki – több más itáliai személyiséghez hasonlóan – Itália (bizonyos itáliai régió) királyának merte nevezni magát. Az itáliai hadjárat rendkívül kemény és kegyetlen volt, eredményeként Henrik **1004-ben** (1015) Páviában Itália királyává koronáztatta magát.

A „hosszú" háború kezdete (**1002**, vagyis 1013) körüli időben, Magyarország Ny-i határai mentén figyelemreméltó események történtek. Néhány ottani település lakossága, vagy inkább templomaik papsága még a 20. sz. végén is őrizte az ott regisztrált, a **11. sz. első** (10-es) **éveiben** végrehajtott magyar támadások emlékét. Ezek a támadások pontosan egybeestek a virtuális kronológia szerint a »10. sz. kezdetén«, tehát a **10. sz. első éveiben** (a 11. sz. 10-es éveiben) bekövetkezett magyar hadjárattal, Cussal herceg akcióival. A szinopszis azzal válik teljessé, ha fentieket kiegészítjük a Cussal halála utáni évekre, a **861/862-re** (1017/1018) vonatkozó alábbi említéssel: *a magyar seregek a Bécsi Erdő körzetében tevékenykedtek, Karlmann K-i frank kormányzó hívta segítségül a magyarokat apjával, Német Lajossal szembeni lázadása keretében*.

Hogy Cussal szabadságharcát tágabb összefüggésbe helyezzük, feltétlenül szólnunk kell a Szent Istvánt túszként kezelő német kalandorok által irányított ország ravasz politikájáról. Ezek a „lovagok" a magyar törzsek – számukra veszélyesnek látszó – hadait igyekeztek az ország határain kívül tudni. Itáliába vezényelték őket, hogy az itáliai háborúban az egyik hatalmi tényező oldalára állítva más hatalmi centrumok elleni harcban felőrlődjenek, vagy legalább a magyar hatalmi centrumtól jó távol legyenek. (Az adatok mégis arra utalnak, hogy maradt azért magyar fegyveres erő az országban, hiszen a felkelés csak-csak bekövetkezett.)

A magyarok feltehetőleg Henrik kívánságára harcoltak **903-tól** (1014) Berengár király ellen, majd **904-ben** (1015) hosszú, de eredménytelen ostrom alá vetették Bergamót is, mely város Berengár erőssége volt. Ekkor történt valami, ami miatt Berengár oldalára álltak, s **905-ben** (1016) Lombardiában már a király ellen lázadó nemesek ellen fordultak, illetve hadjáratot folytattak a III. (Vak) Lajosnak nevezett (Karoling?) uralkodó seregével szemben. Úgy gondolom, az átpártolás egyértelműen arra vezethető vissza, hogy ekkor vált nyilvánvalóvá a magyar törzsi vezetés számára az Istvánt kezükben tartó „lovagok" valódi célja. (Berengár és a magyarok szövetsége aztán **924-ig**, tehát 1035-ig állt fenn.)

Az itáliai „kalandozásokkal" párhuzamosan, **1003/1006-ban** (1014/1016) katonai kísérettel támogatott „térítők" tevékenykedtek a (keresztény) „fekete magyarok" földjén. Alighanem az lehetett a hatalom célja, hogy „felülírják" (prágai) Adalbert missziójának eredményeit, s a magyarságot a vallás azon frank/bajor változatára térítsék át, ami a lovagok körében már kizárólagos volt. (E „fekete" magyarok (székelyek?) valahol az Alsó-Dráva vidékén, az ország D-i részén élhettek.)

Cussal hercegről és tevékenységéről a 14. sz-i Annales Sangallenses maiores c. forrás révén vannak információink, továbbá az Annales Bojorum, Aventinusnak, azaz Johann Turmayr bajor humanista történetírónak (1477–1534) a műve is megemlíti Cussalt.

(Megjegyzendő, hogy Aventinus műve szerint **900-ban** (1011) még [Casula/Cussal király követei] „*minden népnél többre értékelték szomszédaiknak, a bajoroknak a barátságát, mivel az ő segítségükkel állandó lakhelyük van, s erre a jótéteményre mindig emlékezni fognak*”. Aventinus valamilyen ismeretlen bajor forrásból citálhatta ezt a mondatát, vagy magától Bonfinitől, aki az avarokról szóló fejezetben szó szerint ugyanezt írta a Nagy Károly ellen szövetkező bajorok és avarok tárgyalásáról.)

Koppány herceg magyar trónörökös likvidálása (**997**, azaz 1008) után négy évvel, **901-ben** (1012) Cussal/Casula herceg serege is vereséget szenvedett a Magyarország „első” királyát, Szent Istvánt legalább **996-tól** (1007-től) túszként hatalmában tartó német (általános vélemény szerint frank, vagy bajor, véleményem szerint a Karoling hatalomtól elidegenedett bajor és sváb) hatalmi tömörülés csapataitól. (A magyar történészek által – Anonymus Korcán vezére, tehát Kend (Kond/Kund/Künd) vezér fia nevének figyelembevételével – Kurszánnak átkeresztelt, egyesek által „Gyulának”, mások által „Kendének” tekintett Cussal herceg szállása sokak szerint a Pilisben, a Dunakanyarban volt. – Cussal és Korcán/Kurszán azonosítását azonban semmi érdemleges adat nem támogatja.)

Cussal herceget a katonai vereség nem tántorította el céljától, tovább folytatta szabadságharcát, melynek célja az **1000/1001-ben**, azaz 1011/1012-ben megkoronázott István király kiszabadítása lehetett. Az interpretációk egy része szerint „Kurszán” vezért és kíséretét valamikor **902** (1013) és **904** (1015) között a bajorok egy tanácskozás közben orvul megölték. Az írottak értelmezése arra az eredményre vezet, hogy a németek ellenállása kudarcot vallott. Cussal elfoglalta a Bécsi-medencét és a Morva-mentét. Noha a bajorok, állítólag – vélhetően a Fischafolyónál – **903-ban** (1014) kisebb vereséget mértek Cussal seregére, mégis béketárgyalást kezdeményeztek. A javaslatot a herceg elfogadta. A találkozóra, tárgyalásra, no meg az aljas merényletre már **904-ben** (1015) kerülhetett sor.

Eközben, **1003-ban** (1014), más adatok szerint (ugyancsak) 1014-ben már javában zajlott a német-lengyel háború. A németek az Elba és az Odera közötti, valamint az attól D-re fekvő (csehek, lengyelek, más szlávok által lakott) területeket próbálták megszerezni. A támadás közvetlen előzményeként figyelemmel kell lennünk arra, hogy **843** (999) és **911** (1022) között e terület Dicsőséges Ottó birodalmának része volt, ám Bernát herceg (**988–1011**, azaz 999– 1022) nem volt képes megőrizni az Elbán túl, még **988** (999) **előtt** meghódított szláv területeket. Bajor IV. Henrik csapatai támadtak.

A német támadással összefüggésben, az interpretációk egy része szerint a lengyel uralkodó **1003-ban** (1014) kísérletet tett a Morva-menténék és a Vág völgyének megszerzésére. Az interpretációk másik része szerint Bolesław hadserege 1014-ben, a Vág felső szakasza mentén behatolt Trencsén vidékére. Aztán 1015-ben Bolesław várakat foglalt el a Morva és a Vág vidékén, (biztosra vehető, hogy német katonai ellenőrzés alatt álló területeken). Ezzel párhuzamosan, **1004-ben** (1015) a német hadvezetés a litvánokkal szövetkezett a lengyelek ellen, s e szövetség erői **1005-re** (1016) közös erővel kiszorították Bolesław hadait az Odera és az Elba közötti térségből. A lengyel vezető elit egy része ekkor állítólag elismerte Henrik hűbéri fennhatóságát. „*A dalamancok nem tudták feltartóztatni Henriknek, Szászország* [valójában Bajorország] *hercegének a támadását, ezért felbérelték ellene az avarokat, ezt a háborúban igen kemény népet, akiket most magyaroknak hívunk.*” – írta a krónikás Widukind a Szászok története c. művében a **906-os** (1017-es) évre vonatkozóan, s mellesleg ezzel alá is támasztotta alapkoncepciónkat, mely szerint a magyarok nem Henrik oldalán, hanem éppenséggel vele szemben harcoltak.

A fejlemények arra engednek következtetni, a lengyel hadak nem véletlenül jelentek meg már 1014-ben a Felvidéken, hanem a nagyobb erő elől odahúzódtak, de nem menekültként, hanem az ottani német megszállók ellen harcolva. Biztosra vehető, hogy a németektől visszafoglalt magyar lakosságú területeken oltalomra számítottak, amit nyilván

meg is kaptak. A következő évben, 1015-ben a lengyel csapatok elérkeztek a Duna vonaláig, ahol közvetlen érintkezésbe kerülhettek a magyar hadvezetéssel, talán még **904-ben** (1015) magával a bajorok által kezdeményezett tárgyalásra készülő Cussal herceggel is.

Ekkor, talán éppen Cussal meggyilkolása után kezdődött el a „hosszú" háború második szakasza. Ezt egy „Karoling" idősíkról származó információ is megerősíti, hiszen sommás megállapítás szerint **860** (1016) **k.** háború dúlt Pannóniában és attól É-ra, a salzburgi papok térítési irányában. Ugyanebből az évből származik egy Német Lajos által kiállított oklevél, ami közvetve tanúságtételnek is tekinthető Magyarország függetlenségéről. Az oklevél marcha uengeriorumról, tehát Wangariorum marcha-ról (Hungária határa) tesz említést a Savária közelében emelkedő hegyekről, az Alpok K-i lábairól szólván.

(A K-i Frank Birodalom már csak saját árnyékaként létezett. Német Lajos uralma végén K-re már nem nagyon figyelhetett, sem ő, sem megbízottai nem merészkedtek Salzburgon túlra. Az egykori „avar marcha" a magát önállósító őrgróf országa lett, miként ekkoriban a birodalom többi K-i határtartománya is elszakadt a központi hatalomtól.)

A „hosszú háború" nem kerülte el Ny-Pannónia, tehát az avarhun és karantán-szláv alaplakosságú, elvileg Karoling uralom alatt álló Alpok-alja területét sem, ahol ekkor éppen folyamatban volt Karlmann lázadása. Rasztiszláv morva fejedelem **860-ban** (1016) csatlakozott Karlmannhoz, betört erre a területére, összecsapott Pribina őrgróf seregével, aki holtan maradt a csatatéren. A történet ezzel nem ért véget, egy **862-re** (1018) vonatkozó adat szerint a Karlmannal és a morvákkal szövetségben álló magyarok („*ungi*") támadták a birodalom K-i végeit. Erről Hinkmar reimsi érsek – az Annales Bertiniani néven ismert frank évkönyvek **862-től** (1018) **882-ig** (1038) terjedő részének egykorú szerzője – emlékezett meg. (Természetesen egyáltalán nem biztos, hogy tényleg magyarokat figyeltek meg a térségben, az viszont teljesen biztos, hogy az ezzel összefüggésben, az igen-igen távoli Reims városát ért magyar „kalandozásra" vonatkozó képzelgések teljesen hiteltelenek.)

Valamivel hamarabb, **1004/1005.** (1015/1016) **k.,** István királlyá koronázását követő három év elteltével zajlott le a Keán (kán?, kagán?) vezér elleni hadjárat is, minden bizonnyal Pannónia területén. Keán vezérnek a krónikák némelyikében emlegetett személye mindeddig egy nagy kérdőjel maradt. A 14. sz-i krónikakompozíció és a Tárih-i Üngürüsz emlékezett meg róla. Utóbbi szerint Keán egy bolgár tartomány ura, egy vojvoda volt, és tartománya szomszédja volt az „*Illíria tartományt magában foglaló Uszlovin országnak*". A helymeghatározás alapján a Dráva–Száva-közére, vagy a Dráva-mentére, esetleg valamilyen Rába-vidéki területre gondolhatunk, mely területek Géza, s így bizonyára István országának is a határvidékei voltak. Ennek megfelelően Keán egy magas rangú onogur vezető lehetett, aki talán kapcsolatra lépett egy szomszédos bolgár (avagy inkább morva?) herceggel.

A kérdéssel foglalkozó magyar történeti irodalom teljesen tévúton jár, amikor – a virtuális kronológia csapdájában a Gyula elleni, egy évszázaddal később folytatott hadjáratokkal elképzelt összefüggések kapcsán, a 14. sz-i krónikára támaszkodva – Keán tartományát D-Erdélyben vagy a Szörénységben képzeli el. Egy Dráva–Száva-közi, esetleg Dráva-menti helyszín valószínűségét ugyanakkor alátámasztja a Tárih-i Üngürüsz bizonyos kitétele, mely szerint a szomszédos Uszlovin ország fejedelmét „Marcsijánusnak" hívták, és az a fejedelem utóbb szembekerült Istvánnal. Ez utóbbi személy semmiképpen sem bolgár, nem is morva, hanem sokkal inkább egy friauli vagy velencei személyiség lehetett, aki be akart avatkozni a Pannónia sorsát érintő hatalmi játszmákba, (amiért utóbb – az említett forrás szerint egy orvgyilkos kése által – az életével fizetett).

(Megjegyezzük: az is felvethető, hogy ez a Keán azonos lehet azzal Kemennel, aki egyes mendemondák szerint az „alpári bolgár fejedelem” (egy morva despota?) lekötelezettje lehetett, s a dunántúli Kemeneshát nevezetű tájon élhetett. – Mindenesetre ezen a vidéken, a Balatontól DNy-ra, egy É-D-i irányban hosszan elnyúló dombvonulat mentén, ami az ország Ny-ra néző második védvonalának közepe táján húzódott, a Kemyn/Kemen személynév 1260 k. bizonyosan előfordult.)

Az István királyt túszként kezelő német kalandorok tisztában voltak azzal, hogy Koppány és Cussal kiiktatásával nem sikerült teljesen letörni a magyarok ellenállását. Igyekeztek az ország további vidékein is „rendet csinálni”. Így kerítettek hát sort a Keán elleni támadásra **1005** (1016) **k.**, vagyis a harmadik magyar felkelő vezér, a talán Karlmannal és Rasztiszlávval, esetleg azok ellenfeleivel szövetkező magyar törzsfőnök likvidálására. (Ekkor István király még fogságban volt, habár nem sokkal később kiszabadult.)

A fentiekből az a kép bontakozik ki e szemünk előtt, hogy a „hosszú háború” nem annyira hosszú, hanem inkább „széles” volt. Közép-Európa jelentős részére kiterjedt, Itáliától a Baltitenger partjaiig folytak a csatározások. Utolsó eseményeként egy **863-as** (1019) balkáni mozzanatot említhetünk meg, mikor is Német Lajos bolgár szövetségben megtorolta a morvák támadásait. Egy bolgár lovassereg meghunyászkodásra kényszerítette a morva Rasztiszlávot. Nem ismerjük a részleteket, de kétségtelen, hogy Szent István király 1017/1018-ban már szabad ember volt. Valószínű, hogy kiszabadulását lengyel-magyar összefogásnak köszönhette. Újra magyar helyőrség került a korábban németek által elfoglalt, majd a lengyel csapatok által visszafoglalt felvidéki várakba is. Bolesław a magyar királynak Trencsén várát is visszaadta. A német-lengyel békekötésre 1018-ban került sor. A bautzeni béke-megállapodás feltételei arra engednek következtetni, hogy a háború második szakaszában lengyel győzelem születhetett a Kárpátok vonalától É-ra. A németek visszaadták a lengyeleknek Lausitz (Lužice) és Meissen vidékét. A lengyelek **1019-ben** (1030-ban) kivonultak a későbbi Morvaország területéről, ami így a Přemyslida cseh herceg, Břetislav kezébe került. (Más interpretáció szerint Oldřich cseh fejedelem **1020** (1031) **k.** kiterjesztette fennhatóságát Morvaországra, s az ottani lengyeleket „eladta” Magyarországon! Értsd: a magyarok kiváltották a lengyeleket a fogságból.)

A Morva-mező térségét **1010** (1021) **k.** Szent István ismét Magyarországhoz csatolta. A magyar-német ellentétek továbbra sem csökkentek, a gyepűvidéken a „bajorok” (a kalandor lovagok?) **1020** (1031) **k.** megint megszállták a Fischa és a Lajta mentét.

A trencséni Zobor-hegy szerzeteseinek története (1024-ig)

Többek szerint Nyitra mellett, a Zobor-hegyen már 10. sz-ban működött egy kolostor. Más álláspont szerint a monostort **1002** (1013) **k.** Regensburgból érkezett bencés szerzetesek alapították. Feljegyezték, hogy **1006** (1017) **k.** több szerzetes, közöttük Zoerard (Szórád) lengyel (vagy fehérhorvát?) származású rendtag is elhagyta a közösséget, a szerzetesek magányos remeteként önsanyargató életet éltek a Trencsén melletti Szkalka-hegy barlangjaiban.

Szórád hamarosan meghalt. Tanítványát, Benedeket **1010** (1021) **k.** rablók ölték meg, holttestét a Vág medrébe dobták. Az események hátterében ott a német-lengyel és az azzal összefüggő német-magyar háború, s a döntő fontosságú ütközetek 1018 előtt éppen Trencsén környékén folytak. (A fentiekben megemlékeztünk Szent István király kiszabadításáról, a Vág völgyének felszabadításáról is.) A véres háború bizonyára kaotikus közállapotokhoz vezetett a Felvidéken, aminek Benedek is áldozatául esett.

A szentéletű Zoborhegyi Szórád és Benedek remeték kultusza hamar elterjedt a Felvidéken, és sokan keresték fel a remeték lakhelyének számító barlangot, valamint a közelben fakadó gyógyító forrást. Az 1020-as években Boldog Mór megírta legendájukat. (Később szentté avatták Szórádot és Benedeket.)

A szabír-kabar hadsereg a kazárok támadását **826-ban** (971) véglegesen visszaverte, s az Etelközben független államot hozott létre. Ezzel egyidejűleg – magyar elemzők szerint – **860-ban** (ugyancsak 971) a Nyék törzs kivált az onogur vagy „barszil" törzsközösségből, és a magyarokhoz (szabírokhoz) csatlakozott. (Más elemzők szerint a Nyék törzs csatlakozása nem ekkor, hanem **870** (970) **k.** történhetett.) Ettől az időtől fogva az etelközi szabírok és a Kárpát-medence magyar államának meghatározó személyiségei követeik révén folyamatos kapcsolatban álltak egymással.

(Korábban már szó volt arról, hogy az Avarhunnia összeomlása után létrejött Pannon-Hungária és a felvidéki-pilisi Hunnia, vagyis Atilla országának utódállama ekkoriban egyesült azon Hungária megnevezésű országgá, melynek elitje nem volt egységes. Az elit egy részét, az uralkodó dinasztiát és tágabb rokonságát Atilla – részben – német származású, kétséges identitású leszármazottai adták. Emiatt ez az ország kezdettől fogva erős német befolyás alatt állt. Ugyanakkor a nemesség meghatározó része – ugyancsak a kezdetektől – ragaszkodott egy következetes magyar nemzeti politikához. Már csak az elit két csoportjának földrajzi elhelyezkedése miatt is szükségszerű volt, hogy az Etelköz magyarságával kapcsolatban álló hungarusok a nemzeti elitet és a magyar függetlenség gondolatát képviselték. Nem feledkezhetünk meg a magyarok azon részéről sem, akik bolgár megszállás alatt éltek a Kárpát-medence K-i felén. Ők bizonnyal szívesen üdvözölték volna, ha az Etelköz magyarsága elősegítené mielőbbi felszabadulásukat.)

A magyar kutatók jelentős része az etelközi, törzsszövetségi magyar állam megalapításának időpontját **830-ra** (975) teszi. Az államalapítás tájékán zárult le Ed/Edömén fejedelem időszaka, s elkezdődött Ügyek uralma, aki többek szerint már Kijevben székelt. **830-835-től** (975980-tól) Ügek/Ügyek (Ed fia, Álmos apja, Árpád nagyapja) lett a magyar uralkodó, akinek felesége (a többek szerint korezmiai származású) Emese volt. Anonymus erről, illetve Álmos származásáról ezt írta: „*Ügek, aki Magóg király nemzetségéből származott, elvette feleségül Dentümoger Eunedubelianus* [Önedbeli] *nevű királyának Emese nevű leányát*". A 14. sz-i krónikakompozíció szerint viszont Álmos szülei: Előd (Ügek fia) és egy Eunodbilia nevű személy meg nem nevezett lánya lettek volna. Álmos születését egyébként többen **820–825** (965–970) **k-i** időpontra valószínűsítik.

Bíborbanszületett Konstantin császár a K-ről Ny-ra törő besenyőket először egy **834-es** (979-es) dátummal összefüggésben említette meg, mint a Kaszpi-tenger É-i vidékén feltűnt törzsszövetséget. (A kimek törzsszövetségi komplexum legnyugatibb tagjai **870** (981) **k.** a kipcsakok voltak, ők az Urál-vidéken éltek a besenyők É-i szomszédaiként.) A besenyő törzsek viharos gyorsaságú mozgásával függhet össze, hogy a Kazár Birodalom lerövidítette határait, és **835-ben** (980) felhagyta a Don jobb partjára épített Sarkel-erődöt is. Ez a lépés a magyarok és kabarok etelközi állama kazárok általi fenyegetettségének megszűnését, de egyúttal a besenyő törzsszövetség nyomásának kezdetét is jelenthette. (Az erődöt a kazárok feltehetőleg Bizáncnak adták át.) Kazária a felhagyott erőd helyett a Don bal partján kezdett erődítési munkálatokba, megkezdte ott egy új Sarkel-erőd építését.

A magyar lovasok Ny-felé tájékozódtak, **836–838-ban** (981–983) már felbukkantak a Dunadeltában is. Erről György barát (Geórgiosz Monakhosz) számolt be (Krum bolgár uralkodó makedón foglyainak története kapcsán).

Az iráni Dzsajháni írásai a **870-es** (980-as), **880-as** (990-es) évekre vonatkozóan bővebben foglalkoznak az Etelköz etnikai és politikai viszonyaival. Tőle származik az a jól ismert kitétel, ami a magyarok kettős királyságáról később megalkotott elképzelések alapját

képezi: „*a főnököt Kündének hívják…* [de] *az az ember, aki tényleges királyként uralkodik rajtuk, az a Dzsula. Minden magyar a Dzsula parancsait követi háború, védekezés és egyéb dolgokban*”.

Erről a kérdésről az a véleményem alakult ki, hogy az iráni utazó feltehetőleg nem a magyarok (szabírok), hanem az etelközi szövetségi állam másik összetevője, a kabarok politikai be rendezkedését örökítette meg. Álláspontom szerint kettős királyság semelyik korábbi (és későbbi) ősmagyar és magyar államnak nem volt a jellemzője, így egyáltalán nem is valószínű, hogy erre a néhány évtizedre bevezették volna. A kabarok viszont, akik hosszabb ideig a kazár államnak szerves részét képezték, alkalmazhatták ezt a türk-kazár világban hagyományosnak tekinthető megoldást. (A Gyula és a Kende név és tisztség egyéb megfontolásokból is a besenyőkhöz és a kabarokhoz köthető.)

A **870-es** (980-as), **880-as** (990-es) évekre vonatkozóan a muzulmán írások a magyarok államának K-i határaként egyértelműen a Don-folyót nevezték meg. Ez a megállapítás bizonyára ismeretessé vált Európa keresztény szerzői körében is, hiszen Regino apát azon munkájában, amelyben említést tett a magyarok besenyők általi „előzéséről” (e sztereotípiává lett álhírről), a fiktív esemény színhelyéül ugyancsak a Don-vidéket jelölte meg.

A Don bal partján elkészült **838-ra** (983) az új Sarkel-erőd, építésében, miként korábban, a Don jobb parti munkákban is, segítettek a bizánciak. Bizánc bizonyára ezzel fizette ki a korábban számára átadott Sarkel-erődítményt. Ekkor Bizánc uralta már a Krím-félszigetet is, ahol **840ben** (985) megszervezett egy új katonai közigazgatási egységet, vagyis „themát”. A bizánci kézben levő Sarkel-erőd most már egyértelműen a magyarok, és főként az Etelköz K-i határvidékén jelen levő kabarok elleni akciókat szolgálhatta, hiszen mélyen beékelődött az etelközi magyar államnak a Donig terjedő határvidékébe. Bizánc ilyen és hasonló lépéseinek tulajdonítható, hogy Ügyek fejedelem csapatai **839-ben** (984) támadták a Bizánc uralma alatt álló al-dunai erődítéseket, s ott foglyul ejtették a bizánci kormányzót is.

A besenyők Európába való megérkezésének tulajdoníthatjuk, hogy Volgai Bolgárország, miként a Kazár Birodalom is, a **870-es** (980-as) **években** ugyancsak lerövidítette területének DKi határait, népességének súlypontját áthelyezte É-felé. A sztyeppékről a Volga mentén É-ra vonuló volgai bolgárok ekkor elérték a Káma torkolatvidékét is.

A kutatók egy része a besenyő előnyomulással hozza összefüggésbe, hogy a **880-as** (990-es) években az Etelközben formálódó magyar népesség területileg átrendeződött. Padányi szerint az É-ra és Ny-ra eső részeken, vagyis a Dnyeper-Donyec régióban lakók többsége (a Megyer, a Tarján és a Jenő törzs) a Dnyeperen átkelve Ny-felé vonult. A Gyarmat törzs kettészakadt, és csak a Ny-ra tartó része csatlakozott a csonka (?) Kürt törzshöz, melynek vezetője Előd lehetett. A szabír közösséghez csatlakozott a Kér, a Keszi és a most megszervezett Kürt-Gyarmat törzs. (A Nyék törzs már korábban csatlakozott a szabír közösséghez, a Gyarmat törzs lemaradt fele pedig bizonyára a volgai bolgárokhoz közeledett.) – Más álláspont szerint a látszólagos népmozgás valójában csak pusztán azt jelezné, hogy a magyarok (nem korábban, éppen csak **840től**, vagyis 996-tól, egészen szélsőséges vélemény szerint pedig csak **853** (998), az állítólagos, „besenyőktől elszenvedett” vereség) **után** telepedtek volna be Etelközbe.

(Álláspontom szerint fenti találgatások értékét megkérdőjelezi az a megalapozottabbnak látszó, korábban már említett érvelés, mely szerint a magyar törzsnevek már jóval korábban jelen voltak a Kárpát-medencében, azok nem az Árpád-magyarokkal kerültek a Duna-mentére.) Ekkoriban még egy változás történt az etelközi

magyar államban. Véget ért Ügyek kora, valamikor **840–850** (985–995) **között** lett az ország új vezetője Ügyek fia: Álmos fejedelem, aki egészen **858-ig** (1003-ig) Kijev térségében, Ruténia vidékén tevékenykedett, és talán a fia, Árpád is ott született.

(Álmos a magyar mitológia egyik központi személyisége. Anonymus így írt eredetéről: „*Az Úr megtestesülésének nyolcszáztizenkilencedik* [**819-edik**, azaz 964-edik] *esztendejében Ügyek… feleségül vette Dentü-Mogyerben Őnedbelia vezérnek Emes nevű leányát. Ettől fia született, aki az Álmos nevet kapta. Azonban isteni, csodás eset következtében nevezték el Álmosnak, mert teherben levő anyjának álmában isteni látomás jelent meg turulmadár képében, és mintegy reá szállva teherbe ejtette őt. Egyszersmind úgy tetszett neki, hogy méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak, ámde nem a saját földjükön sokasodnak el. Mivel tehát az alvás közben feltűnő képet magyar nyelven álomnak mondják, és az ő születését álom jelezte előre, azért hívták őt szintén Álmosnak. Vagy azért hívták Álmosnak – ami latinul annyi, mint szent –, mivel az ő ivadékából szent királyok és vezérek voltak születendők.*” – Nem kétséges, hogy Álmos fogantatása ebben a megfogalmazásban párhuzamba állítható Jézuséval.) Összegezve a népmozgásokról elmondottakat, jól kirajzolódik, hogy a magyarok, a kabarok (kaukázusi eredetű kangárok), az onogurok és bolgárok, valamint a Kazár Birodalom szemmel láthatóan kitért a besenyők tervezett útjából, félrehúzódott a Volga-Don vidékéről. Mint ismeretes, Regino apát (miként Bíborbanszületett Konstantin is) tudni vélt arról, hogy **889-ben** (1000-ben) a Dontól K-re fekvő területekről („Szkítiából”) a besenyők kiűzték a magyarokat (szabírokat). Ha lehet valamennyi alapja ennek a híresztelésnek, akkor ott csakis a kazárok birodalmának, illetve a volgai bolgároknak egyik-másik, talán onogur (magyarnak tekinthető) közösségét érinthette a besenyő vonulás. Ha a Kazár Birodalom megkísérelte a besenyő előretörés megállítását, akkor az ő valamely ÉK-i néprészük szenvedhette meg a kialakult csetepaté következményeit. (Egyes források szerint a besenyők a kazároktól elszenvedett vereségük miatt vesztették el az Urál és a Volga közötti szállásterületüket. Talán ennek revánsaként kerülhetett sor a kazár területek pusztítására.) Mivel abban a térségben az etelközi magyarság egyáltalán nem volt már jelen, biztosra mondható Ügyek államának sértetlensége. Regino és Bíborbanszületett nyilván egy több évtizeddel korábbi állapotot ismert a Volga-Don vidéke etnikai térképeként, és a területen viharos gyorsasággal áttörő besenyők útját erre a korábbi térképre vetítette rá, így „találta ki” a magyarok besenyők általi lerohanását.

Egy biztos: a besenyők **889/890-ben** (1000/1001) elfoglalták a Volga-Don térségét. Ny-i előőrseik találkoztak az etelközi magyar-kabar állam K-i határvédőivel, akik bizonyára kabarok/kangárok voltak. A besenyők és a kabarok között nyilvánvalóan nem történt semmiféle összecsapás, már csak azért sem, mert a kabarok a besenyőkkel, évszázadokkal korábban, még Ázsiában jó viszonyt alakítottak ki, jobban mondva a besenyők a „kisbesenyőkkel” (a Turánialföld kangárjaival) testvérnépek voltak. (A kangárokról számos olyan korábbi és későbbi forrás ismeretes, amelyek szerint ők a besenyők egyik néprészével azonosak.)

Az is kétségtelen, hogy a **09. sz. végével** (1011 előtt) a középső Volgától a Don, a Donyec felső folyásán és a Kubán-vidékén át, a Kaukázus K-i feléig, a Kuma folyóig tartó szaltovói műveltségi területnek kb. a felén vége szakadt e műveltség nyomainak. A szaltovói jelleg nyilvánvalóan a besenyők („nagybesenyők”) eltérő kulturális-műveltségi jellemzőinek eluralkodásával összefüggésben szorult ki a szóban forgó területről.

Miért száguldottak a besenyők ekkora vehemenciával K-Európa területére, mi mozdította ki őket, előbb Közép-Ázsia területéről, majd a Volgától K-re eső területeikről is? Nyilvánvalóan a Talasz-vidéki karlukok, az oguzok és kipcsakok elől menekültek. A kipcsakokat, oguzokat, úzokat pedig Ismā’īl ibn Ahmad közép-ázsiai számánida uralkodó

csapatai űzték el **893-ban** (993) az Aral-tótól É-ra fekvő szállásterületükről. Ez a népvándorlás is a már megszokott módon, láncreakció-szerűen ment végbe.

A térségben a politikai egyensúly ezután sem alakult ki. A besenyők **870** (1015) **k.** nagy háborúba keveredtek az őket K-ről szorongató oguzokkal, és ez a háború a dzsihád jellegét öltötte magára, ami komolyan érintette a bolgár, szabír, kangár és onogur közösségeket is. A muzulmán elemek hatalmának növekedése folytán az onoguroktól és kangároktól (kisbesenyőktől) is K-re, tehát a muzulmán terjeszkedéssel leginkább érintett területen élő bolgárok körében egyre népszerűbbé vált az iszlám elfogadásának a gondolata. Mindezt a zsidó hitű kazárok nem nézték jó szemmel.

A Kazáriára K-ről nehezedő muzulmán nyomás **906** (1017) és **911** (1022) **között** elviselhetetlen méretűvé fokozódott, Kazáriában megnőttek a kivetett adók, s az ezzel együtt járó nélkülözés kiváltotta a kagánnal szemben álló, jobban mondva hosszú idő óta kazár elnyomás alatt élő népek felkelését. A sztyeppe népei ellen **912** (1023) **k.** megindított alán és türk-kazár büntetőhadjárat nyomán, **880** (1025) **k.** kiterjedt belháború folyt Kazáriában, ezzel összefüg gésben a mindeddig Kazáriában rekedt szabír, onogur és kabar népmaradványok kivándoroltak az Etelközbe, tehát a Fekete-tenger ÉNy-i partvidékéhez kapcsolódó sztyeppékre, a Dnyepertől Ny-ra, a Kárpát-kanyarral szomszédos területekre, Álmos magyar-kabar államába.

Elvándorlásuk már **870** (1015) **k.** megkezdődhetett. Korábbi helyüket most elfoglalhatták a nagybesenyők törzsei. A besenyő térfoglalásnak, az Azovi-tenger É-i partján fekvő területek besenyők általi elfoglalásának a muzulmán földrajzi irodalomban megjelölt időpontja: **913**, azaz 1024.

Az Árpád-magyarok és a „besenyők” (ez esetben nyilván a kabar-besenyők) az orosz őskrónikában közölt kronológia szerint „Oleg idejében”, tehát **879** (ugyancsak 1024) **után** vonultak Ny-ra a Dnyeper vidékén, „Kijev alatt”. A Kárpát-medencébe igyekeztek. Ez a vonulás nem menekülés volt, hanem a besenyők és a magyarok megegyezésének megfelelően ment végbe. Az Árpád-magyarok Atilla fia Csaba majdnem egy évszázaddal korábban megfogalmazott szándékainak megfelelően segítséget nyújtottak a bolgár megszállás alatt álló K-Magyarország népének és a német nyomás alatt álló Pannóniának.

Végül ismét jelezni igyekszem, mégpedig az Árpád-magyarok céljainak, mozgásának megfelelő értelmezése céljából, hogy ebben az időben Szent István már hatalma teljében volt, s keresztény, hun-magyar országában megszűnt (vagy alábbhagyott) a germán befolyás alatt tevékenykedő Ny-i érsekségek által is szított német-magyar vetélkedés, ellenségeskedés. A király bizonyára tudhatott Atilla fia Csaba évtizedekkel korábbi akciójáról, s jó érzékkel szorgalmazhatta az Árpád-magyarság bejövetelét, azt remélve, hogy az egyesült magyar erővel végleg féken tarthatja az országát Ny-ról folyamatosan fenyegető germán hatalmi törekvéseket. (Továbbá a D-ről fenyegető morva offenzívát. Nem szólva a Kárpát-medence nagy részét megszállva tartó bolgár haderő kiverésének szükségességéről.) Ennek tükrében kell értelmeznünk a fiának, Imre hercegnek szánt Intelmeit is: „*az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő*”, ezért „*megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakaratúan gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak*”. A szétszakadt magyarság egyesítése és a K-i testvérnépek integrálása volt az Intelmek megírásának indoka, erkölcsi és egyúttal politikai, stratégiai célja és értelme – ez a helyreállított kronológia tükrében teljesen világosan látható –, nem pedig valamiféle bábeli típusú multikultibirodalom létrehozása, – amit egyesek látni és láttatni akarnak általa. Más kérdés, hogy a cél gyakorlati megvalósítása az események viharában és az ellenirányú törekvések miatt kicsorbulva,

enyhén szólva ellentmondásosra, töredékesre sikeredett. (Magyarország egész történelme ilyen csorbulásokkal terhelt.)

A kelta leszármazottak sorsa a „zöld” szigetvilágban (1025-ig)

A **07. sz. közepéig** (a 08/09. sz. fordulójáig) az ír egyház volt a kereszténység központja Európa É-i részén, széleskörű térítő tevékenységet folytatott Skóciában, Galliában és Itália É-i részén, valamint Angliában is ők terjesztették el (újra) a kereszténységet. Orkney-szigeteken (90 tagból álló szigetcsoport Nagy-Britannia É-i részén, Skócia egyik régiója) is ekkor épültek be a piktek lakótornyai közé az ír-kelta térítés nyomán alapított kolostorok.

Az ír egyház dominanciája első sérüléseként értékelhető, hogy Wilfrid működése nyomán, a **07. sz. második** (a 09. sz. első) **felében** az Írország É-i részén lakókat áttérítették az Ágostonféle misszióval előbb Angliába bevitt, eredetileg Aquitaniai Victorius által kidolgozott, a kontinensen általánosan használt Húsvét-számítás alkalmazására. Lindisfarne-i Szt. Kálmán bencés apát a whitby zsinaton (**664**, azaz 820) kiállt a kelták vallási hagyományai mellett, míg Oswiu király a római hagyomány kizárólagossága mellett foglalt állást.

Ezzel kapcsolatban emlékeztetem kedves Olvasómat, hogy Arthurt leghamarabb **488-ban** (744) koronázták királlyá, és az Arthur-mondakör egyes elemei jelentős eseményeket rendelnek az

503-as (759) évhez is. Ekkor volt állítólag az (első?) badoni csata, melyben a király elsöprő győzelmet aratott. Az a badoni csata pedig, melyben Arthur világraszóló győzelmet aratott, egyes feldolgozások szerint **518** (774) **k.** zajlott le. A Nennius of Bangar tollából származó történetek szerint a Mons Badonicusban lezajlott nagy, döntő jelentőségű csata **500** (786) **k.** esett meg. Egy másik verzió szerint a Badonnál lezajlott nevezetes ütközet során a Camelot várából portyázó Arthur **490-ben** (787) aratott győzelmet. (Más feldolgozások e győztes csata időpontját **493-ra** (779), **495/496-ra** (781/782) tették.)

Az Arthur-történet legismertebb középkori feldolgozásai szerint **537-ig** (793-ig), vagy **539-ig** (795-ig) tartott Arthur uralma. Vannak olyan interpretációk, melyek szerint **542-ben** (794) zajlott le az a badoni vagy camlenni ütközet, melyben Arthur az életét vesztette. Némelyik feldolgozás szerint a nevezetes camlenni ütközetben, a Salisbury-síkságon csak **510** (807) **k.**, esett el Arthur király (és Mordred is). John Rhys szerint Arthur halála **520** (806) **k.** következett be. Az interpretációk abban megegyezni látszanak, hogy **550** (806) **k.** Constantine követte a trónon, tehát Dumnonia királya, Arthur unokatestvére, aki legyőzte Mordred fiait. (Dumnonia azonban **557-ben** (813) megszűnt önálló állam lenni.)

Ha mindezen adatok számtani közepét fogadjuk el, akkor megállapíthatjuk, hogy a fentebb említett, fordulópontot jelentő whitby zsinatot a szigetországi szabadságharc lezárulta után kb. 15-20 évvel tartották, amikor még nagyon élénken élt az emberi emlékezetben a szabadság emléke. Alig néhány évtized elteltével azonban már a harchoz szellemi muníciót biztosító egyházfik utódainak is menekülniük kellett saját hazájukból.

Lindisfarne-i Szt. Kálmán egy csoport szerzetessel ellenállt, és visszavonult Ionára, illetve az Ír-sziget Ny-i partjai előtti Inishboffin szigetére, ahol Kálmán a szerzetesközösséget kettéosztotta, a kétféle liturgia követői számára külön kolostort biztosított. **716-ig**, tehát 861-ig a piktek a skótokkal együtt az ír egyházhoz tartoztak, egyházvezetőjük a Hy (Iona) szigetén tevékenykedő apát volt.

Necton Mac Derelei pikt király **717** (862) **k.** Iona kolostorából elűzte a kelta szerzeteseket, a pikt egyház elszakadt az ír egyháztól, és a római pápa fennhatóságát ismerte el. Pontosan ebben az időben (**706**, vagyis 862 **k.**) telepedtek meg az ír szerzetesek Izland partvidékén. Feltételezhető, hogy az Ionáról, vagy más kolostorokból elűzött kelta egyházfik találtak maguknak ott menedéket.

Az ír kereszténységgel kapcsolatban feltétlenül említést érdemel, hogy az első ír miniatúrák (Durrow-kódex, **700** (856) **k.**, Lindisfarne-evangeliárium, **08.** (09/10.) **sz.**) az európai miniatúrafestészet kezdeteit képezik. A **08/09. sz. fordulóján** (a 10. sz. közepe után) készült aztán a Kellsi Kódex (Book of Kells), az írországi kereszténység legfontosabbnak mondott dokumen tuma.

A **08. sz. végén** (a 10. sz. elején) vikingek szálltak meg, majd tartottak hatalmukban egyes ír területeket. A vikingek **794-ben** (905) lerombolták Inishboffin monostorát. A történetírás egy kedvelt toposza szerint nem volt nehéz dolguk, mert a kelta világ a teljes pusztulás felé haladt, ugyanis az ír törzsek körében az erőszak »760« és »775« között olyan méreteket öltött, hogy a vikingek rombolásának már nem maradhatott érdemleges tárgya.

Engedje meg kedves Olvasóm, hogy feltételezzem, a szóban forgó időszak nem a vikingek támadásai előtt, hanem azok után következett el, vagyis a **760–775-ös** (905–920-as) **időszakban** harapózott el ez az erőszak. Az erőszak mibenlétére pedig javasolom egy ír szabadságharc lehetőségének megfontolását, melynek során a felkelők igyekeztek leszámolni ellenségeikkel, köztük a kollaboránsokkal is.

A vikingek már **793-ban** (904) megtámadnak egy kolostort (június 8.). Egyes munkák szerint az első olyan viking támadás időpontja pedig »617« volt, amely egy kelta kolostort érintett. Ekkor a tengeri rablók rátörtek Donnanra, Kolumbán egyik ír tanítványára és 53 szerzetesére Eigg szigetén. Ez a dátum **617**, azaz 903 formában értelmezhető, s ekként lényegében nem tér el a szigetek és kolostorok támadására általában megjelölt időpontoktól. (Érdekességként: Szt. Gallenben az ír regulát (ugyancsak) **747-ben** (tehát 903-ban) cserélték ki bencés regulára.)

Húsz évvel későbbi időpontban, **637-ben**, azaz 923-ban tűnik fel az ír Uí Néill vezér személye az iratokban. Vele új szakasz kezdődött az ír történelemben, amit az ír ellenállás viking dominancia közepette lehetséges módozatai időszakának nevezhetünk. (A nagyhatalmú Uí Néilldinasztia **997-ig** (1108-ig) játszott meghatározó szerepet az írek világában.)

Írország szűkebben értelmezett területét **820** (931) **k.** már rendszeresen fosztogatták a vikingek. A masszív írországi viking invázió évének a **831-est** (942) jelölik meg a szerzők, akik kifejtik, hogy **836-ban** (947) a vikingek erődöt építettek Dublinban, **838/839-ben** (949/950) létrehozták első állandó települőket Dublin vidékén. Írország gyakorlatilag teljes meghódítása aztán **795-re** (951) fejeződött be.

Az írek az ellenállást szellemi síkra terelték. A Book of Armagh, az egyetlen ír nyelven írott mű, amely megmaradt a 12. sz. előtti időkből, **807-ben** (963) készült el. Képzőművészeti tekintetben a **09.** (10.) **sz.** a figurális és ornamentális fémdíszítésű fa körmeneti keresztek használatának az időszaka. – Ebből, valamint a kontinensen, a hunok É-németországi központjából több irányban elterjedt kőkeresztek hatására fejlődött aztán ki a széles talapzaton álló, figurális és ornamentális reliefekkel borított hatalmas kőkeresztek jellegzetesen ír gyakorlata. Az ilyen keresztek a **09.** (10.) **sz-tól** a 12. sz-ig meghatározták az ír szobrászatot (Muireidach-kereszt, **900** (1011) **k.**, Monasterboice; Szentírás-kereszt, **10.** (11.) **sz.**, Clonmacnois).

(A keresztekéhez hasonló díszítőelemek vannak a **08.** (09/10) **sz-i** fémművesség emlékein is, így tehát ezek is a kőkeresztek gyakorlatának előzményeit képezhették: Ardagh-kehely, Keresztre feszítés-plakett.) Az ír szigetek megszállásában **853-ban** (964), vagy **820-ban** (965) lényeges változás történt: ekkor a közönséges kalóznak tekinthető dán vikingek helyébe vagy fölé olyan normann megszállók telepedtek, akik mindjárt meg is alapították államszervezetüket Dublin vidékén.

A normann hódítás a következő évtizedekben kiteljesedett, és a **09/10. sz. fordulóján** (a 11. sz. első évtizedeiben), Rollo vezér uralma idején az egész ír szigetvilágra kiterjedt. (Megjegyezzük, hogy ugyanekkoriban zajlott le a norvég és svéd vikingek honfoglalása Izlandon, – ahol olyan ír aszkétákat találtak, akik **874-ig** (1019-ig) ki is tartottak az ott megszokott életmódjuk mellett –, ahol viking államot alapítottak, fővárosát Reykjaviknek nevezték el.)

A normann hatalom a hatalmas szigetvilágot olyan áron tudta csak lefedni, hogy néhány évre igencsak meglazította az Írország feletti ellenőrzését. Ezt az írek, az Uí Néill-dinasztia harcosai és Brian Boru (**925–1014**, azaz 936–1025, király **976-tól**, vagyis 987-től, „főkirály" **1002-től**, tehát 1013-tól) kihasználták. Szabadságharcuk csúcspontja **999/1000-ben** (1010/1011) érkezett el, amikor Brian Boru Clontarfnál komoly vereséget mért a normann hatalom bázisát képező vikingekre, és **1001-ben** (1012) visszafoglalta Dublin vidékét is. (Az írek Dublin környékét a másik kronológiai sor szerint **901/902-ben** (1012/1013) foglalták vissza.)

Ezután, **905** (1016) **k.** Brian Boru ír főkirály merciai Ætelflaeddel, Nagy Alfréd lányával, Mercia királynőjével, Öreg Edward nővérével igyekezett szövetségre lépni. A főkirály halála után viszont a megszállók a vereségüket véresen megtorolták, s **965-ig** (1076-ig) tartó masszív normann uralmat valósítottak meg.

-

Magyarország egyházi és világi szervezetainek kibontakozása (1026-ig)

Az ország keresztény egyházi viszonyairól **990-ig** (1001-ig) keveset lehet tudni. Találgatásokra vagyunk utalva. Találgatásaink alapját azok az információk képezhetik, melyeket a szomszédos területek (Csehország, Lengyelország, s a K-i Frank Birodalomtól egyre jobban elkülönülő Bajorország – beleértve Karintiát és a marcha Orientalis néven ismert határtartományt –, illetve a Bolgár Birodalom) egyházi szervezeteiről tudunk.

Kétségtelen, hogy jelen voltak még az Engriából hozott, eredetileg az ír térítés révén elterjedt, egyébként nyilván a lengyel és cseh keresztények körében is gyakorolt vallási elemek. Ezekre rétegződtek aztán a korai bajor térítés (Szent Rupert, Bonifatius) során az avarhunok által megismert vallásgyakorlási formák. Mindennek betetőzéseként érkezett meg Ny-ról (pl. a marcha Orientalis területén élő avarok felől, részben azok bevándorlása révén) a kereszténység egyik birodalmi formája, ami sokkal inkább tűnik ideológiának, mint vallásnak. Behatolt Magyarországra – erre számos bizonyíték van – a másik birodalmi keresztény irányzat is, tehát Bizánc kereszténysége, melynek a megelőző évtizedekben, a bolgár terjeszkedés időszakában bolgárokra szabott változata válhatott gyakorlattá.

A történészek csaknem bizonyosra veszik, hogy Szent Adalbert (Vojtek) megérkezéséig nem jött létre keresztény egyházi központ a magyarság által lakott területeken, továbbá tudni vélik azt is, hogy az uralkodó elit körében a meghatározó irányzatok (görög, illetve római) szerinti megosztottság volt jellemző. Atilla-házi Géza – függetlenségének megőrzése, a nagyhatalmak közötti mozgástere biztosítása érdekében – nem döntött arról, hogy melyik irányzat váljon államvallássá, de fiának nevelésében a Ny-i keresztény papságot engedte helyzetbe kerülni.

A hatalom öröklési rendje szerinti várományosa, Koppány (feltehetőleg a hatalmi elit többségével együtt, nem kis részben a Ny-i ideológiával szembeni averziója folytán) a bizánci kereszténység követője lett. Géza dilemmáját Szent Adalbert segített feloldani, amikor maga jött téríteni Magyarországra; s ő világi befolyástól mentes egyházat igyekezett létrehozni.

Adalbert érkezése előtt már bizonyára létezett Kalocsán egy görög rítusú egyházi központ, Koppány feltehetőleg ott keresztelkedett meg.

Ismeretes, hogy Adalbert **990-ben** (1001) elmenekült Csehországból, amikor az ország egy viharos gyorsassággal terjeszkedő német hatalmi központnak, IV. Henrik bajor hercegnek a szoros befolyása alá került, a vazallus II. Boleslav cseh uralkodó pedig kiirttatta Szent Adalbert egész rokonságát.

Szent Adalbertet 981-ben szentelték pappá Prágában, majd **983-ban** (994), „más" álláspont szerint (ugyancsak) 994-ben püspök lett, **988-ban** (999) a pápától engedélyt kapott egy jeruzsálemi zarándoklatra, ám ezt a tervét a prágai világi uralkodó megakadályozta, és talán ezért, no meg a családját is elérő üldöztetés miatt, távozott Magyarországra.

Így **990-től** (1001) Adalbert köre vette át a magyarországi térítéseket, tevékenysége elhomályosította a korábbi térítők eredményeit. Adalbert és társai ekkor megalapították a Szent Márton templomot és monostort a „*Pannonhalmának nevezett helyen*". Egy Radle néven megnevezett cseh szerzetes lett az első pannonhalmi apát.

Érdekes, hogy a pannonhalmi alapítólevél görög nyelven íródott, (ezért?) általában hamisítványnak tekintik. Álláspontom szerint a görög nyelvezet éppen az eredetiségét valószínűsíti, mivel Magyarországon a keresztény egyház intézményesülése Kalocsán, még bolgár befolyás alatt álló területen kezdődött. Nem tartom lehetetlennek, hogy Adalbert a kalocsai egyházi központtal együttműködve alapította meg a pannonhalmi apátságot. (Ismeretes

-

továbbá, hogy csaknem bizonyosan a 11. sz. elején létesült az aracsi és a szőregi görög rítusú monostor is, és Zebegényben is működött egy görög rítusú remetetelep.)

István herceget Adalbert **994/995-ben** (1005/1006) keresztelte meg. István és a Gizella néven ismert, bizonyára bajor etnikumú menyasszonya **996-ban** (1007) állítólag Esztergomban kötött házasságot. Egy német krónika a frigyről ezt írta: „*Mint a hit túszát, feleségül adták Istvánhoz*". A németek nem tekintették Istvánt valódi kereszténynek. (Lehet, hogy a frigyre nem Esztergomban, hanem Pannonhalmán került sor, mert a herceget Szent Adalbert ugyancsak **996ban** (1007-ben) Pannonhalmán – az időközben megépült apátság felavatása után – bérmálta. Az utóbbi szertartás bizonyára feltétele volt az előbbinek.)

A fent citált idézet részünkről néhány szót érdemel. Olyan körökben fogalmazták ezt meg, amelyekben köztudott volt, hogy ekkoriban Pannóniában valaki valakinek a túsza volt. Pontosan tudniuk kellett, ki a túsz és ki a túsztartó. Teljesen világos, hogy Istvánt (általa az egész országot) az Atilla-házi Géza (István apja, korábbi uralkodó) által beengedett kalandorok, meg a felhívásukra utóbb betódult további szerencselovagok terrorja ejtette túszul. Ezt a – nem éppen keresztényi – magatartást a német-osztrák utókor, természetesen (?) igyekezett kitörölni a történelem lapjairól.

A penetráns magyargyűlölet és a mérhetetlen cinizmus vezette azon találékony barát tollát, aki elsőként papírra vetette e mondatot, amelyben a túszból túsztartót fabrikált. (Hogy Gizella királyné hogyan viszonyult e mocskos politikai és ideológiai játékhoz, arról nem sok fogalmunk lehet. Szent Istvánról feltételezhetjük, hogy rabsága kilenc-tíz éve során férfivá érve minden átnevelési igyekezet ellenére egyre jobban átlátott a szitán, tudatosan készült a kiszabadulása utáni időszakra.)

Egy hagyomány szerint a királyi pár Nyitra környékére ment nászútra. Bizonyára már ekkor őrizet alá helyezték őket a térségben garázdálkodó kalandor lovagok, akiket a magyar történetírás a mai napig a keresztény Magyar Királyság katonáinak tekint.

Hamarosan (**997**, azaz 1008) meghalt Géza, és sor került Koppány háborújára, vereségére és felnégyelésére, – (ezen események napjainkig foglalkoztatják a magyar közvéleményt, mivel mindenki úgy érzi, valami nagyon nincs rendben a hagyományozott történettel).

A lovagok (a még kiskorú) hercegi túszukból gyengekezű, csak a hitnek élő királyt próbáltak faragni, hogy általa az ország irányítását teljesen a kezükbe vehessék. Akaratuk ellenére, őszinte, mély keresztény hite révén vált hamarosan István Magyarország megmentőjévé, az európai magyar középhatalom megalapozójává.

A bajor Wasserburgból való Vecellin (Wezelin) szervezte meg a hadsereget, kapitányai a Hont és Pázmány néven ismert sváb lovagok lettek. Alantas szerepük eljátszása, az ország túszhelyzetből való megszabadulása után e lovagok jelentős magyar dinasztiák alapítói lehettek.

Hont nevét az egyik első magyar megye őrzi. Hont vármegye területe Esztergomtól nem messze, a Duna másik partja mentén húzódott. Ez a tény azt valószínűsíti, hogy Hont és Pázmány a döntő pillanatban segítettek Szent Istvánon és Magyarországon, tevékenyen hozzájárultak a király kiszabadításához. – Ám, ne szaladjunk ennyire előre!

Az ország első megyéinek és püspökségeinek megalapítása még István fogsága, illetve az emiatt felkelt törzsi (?) vezetők, Koppány, Keán, Cussal ellen folytatott háborúk idején, az úgynevezett „hosszú háborúval" egyidejűleg történt meg. A legkorábban alapított magyar püspökségek: a veszprémi, a győri, az esztergomi. (A „hosszú" háborúval és a „lengyel-magyar háborúnak" nevezett csatározásokkal, amelyeknek elválaszthatatlan részét képezték a magyar vezérek felkelései, külön fejezetben foglalkoztunk.

Az egyesek szerint **998-ból** (1009), más álláspont szerint **1001/1001-ből** (1012/1013) származó pannonhalmi kiváltságlevél szerint Somogy vármegye tizedét (adóját) a pannonhalmi

monostornak kellett juttatni. A Hartvik-féle István-legenda ezt még megtoldotta azzal, hogy ha valamely somogyi embernek történetesen tíz fia született, a tizediket Szent Márton kolostorába kellett adnia. Így lettek a Koppány feletti győzelem haszonélvezői a német lovagokon kívül a pannonhalmi apátság lakói is.

Az egyházszervezés Magyarországon két érseki központ létrehozásával (Kalocsa, Esztergom) folytatódott. Kalocsa görög rítusú egyházi központja 1009-re érsekség rangjára emelkedett, első érseke Asztrik lett, aki lényegében mestere, Adalbert útját járta be, tehát Prágában lett apát **998** (ugyancsak 1009) **előtt**, s bizonyára Adalbert felkérésére Magyarországra jött. Előbb Pécsvárad monostorába, majd Kalocsára került.

Itt jegyezzük meg, hogy általánosan elfogadott álláspont szerint **830** (975) és **880** (1025) **között** alakultak ki Magyarország D-i területein az egyházi élettel kapcsolatos magyar szavak. Az alábbi szavakról van szó: angyal, apáca, apát, babona, barát, bérmál, csoda, diák, eretnek, érsek, görög, hála, karácsony, kehely, kereszt, keresztény, kuruzsló, malaszt, mise, olaj, oltár, palást, palota, pap, péntek, pitvar, pogány, pokol, püspök, szent, szerda, szombat, tömjén, vecsernye, zarándok, zsolozsma, zsoltár. E szavaknak a párhuzamai véletlenül sem a latinban, vagy a németben, hanem az óegyházi bolgár, illetve a nyugat-balkáni szláv nyelvekben figyelhetők meg.

Esztergom érsekségének (főegyházmegyéjének) megalapítása a vár régi palotájának az új érsek rendelkezésére bocsátásával 1010 k., a Magyarországról eltávozott (időközben elhunyt?) Szent Adalbert tiszteletére történhetett, első érseke **999-ben** Domonkos lett, (tehát ugyancsak 1010ben). Az esztergomi várhegy D-i végénél **1000** (1011) **után** pedig királyi palota épült.

A Prága felett álló mainzi érsekség **1000-től** (1011-től) elvesztette befolyását a magyarországi eseményekre. Ez részben az esztergomi érsekség működése megkezdésének, részben az Oriens tartományból érkezett újabb „térítőknek”, vagyis a német lovagok kíséretének tudható be. István király és a királyság vallási elitje minden lehetségest megtettek ennek az újabb veszélyforrásnak az elhárítására. Az esztergomi érseket (nyilván a pápa révén) olyan különleges jogokkal, szinte patriarchai jogkörrel ruházták föl, amilyet csak a keleti egyházak jogrendje ismert; a király családja Esztergom joghatósága alatt maradt, a királyi alapítású apátságok és prépostságok közvetlenül Esztergom alá lettek rendelve, vagyis minden egyházmegyében létrejöttek olyan intézmények, amelyekben az esztergomi érsek gyakorolta a joghatóságot.

Feltehetőleg ez intézkedésekkel összhangban került sor a pannonhalmi kiváltságlevél megújítására is **1002-ben** (1013). Az okmány már említi az 1009-ben alapított Veszprémet. Egyébként a pannonhalmi alapítólevelet a szakma „interpoláltnak” (későbbi betoldásokkal ellátottnak, részben megváltoztatottnak) tartja, de nem tekinti hamisítványnak.

A pécsi, a győri, a kalocsai és a veszprémi püspökség illetékességi területét talán még 1009 előtt meghatározták. A győri és a pécsi püspökséget 1009-ben (?) alapították. A pécsi püspökség alapítólevelét a szakma szintén „interpoláltnak” tartja, és csak egy jóval későbbi, az 1404es somogyi konvent által készített átirata ismeretes. Az eredeti oklevelet – uralkodó szakmai álláspont szerint – egy Magyarországra telepedett német írnok készítette Győrben. Pécs első püspöke a Fulbert Chartres-i püspökkel folytatott levelezéséből ismert Bonipert lett.

A győri püspökség illetékessége kiterjedt Győr, Sopron, Moson, Vas vármegyékre, valamint Komárom vármegye Ny-i sávjára és Zala megye Marcal-menti területeire is. Győr városa két városmag körül szerveződött. Az óvárnál épült ki a győri püspökség, a vár és környéke a püspöki és káptalani szolgálónépek lakóhelye (Civitas Kapitularis) lett, itt épült fel a székesegyház Szűz Mária tiszteletére. Győr vármegye székhelye a vártól K-re, a budai út mentén jött létre, itt telepedtek le a királyi szolgálók (Civitas Regialis).

-

A veszprémi püspökség alapítólevelét a szakma ugyancsak „interpoláltnak” tekinti, ennek is csak egy későbbi átirata ismert. Az eredeti (?) oklevél 1009 k. keletkezett. Ennek látszólag ellentmond, hogy más vélemények szerint a veszprémi alapítás „még” **998 k.** (ugyancsak 1009 k.) történt. Az alapítólevél nyelvezete és írásmódja É-itáliai jellegzetességeket mutat. Olyan ember írhatta, aki Lombardiában született, ezért személyét illetően egyes történészek Bonipert pécsi püspökre gondolnak, aki 1009-ben talán már betöltötte hivatalát. Az alapítólevél Visegrád vármegyét a veszprémi püspökség alá rendelte. (Ez Visegrád nevének első említése, és az egyetlen forrás Visegrád várának ispánságáról.)

Visegrád vármegye igen korai szervezésű volt, már Géza idején is fennállt, s a később létrehozott Pilis vármegye területét is magában foglalta. Ezzel négy terület (Veszprém, Fehérvár, Kolon (Zala?), Visegrád) és a területen fekvő falvak a veszprémi egyház hatáskörébe kerültek. Az alapítólevélben Alba civitas néven szerepel Fehérvár városa. Az oklevélből kiderül, hogy a Visegrád megye területén fekvő Esztergom (királyi székhely) nem volt ispánsági központ.

Pécsváradon 1015 k. alapítottak bencés apátságot. Az alapítólevél szerint Szent István száztíz vincellér, azaz szőlőműves családot adományozott az apátságnak, Szekszárdon pedig szántóföldeket, erdőket, szőlőket, nádasokat és kaszálókat. A rendelkezésre bocsátott iparosok száma 78, a bányászoké 20, a mezőgazdasággal foglalkozóké 780 fő. (Összesen 41 falu, 1107 család.) Említést érdemel a Kárpát-medence egyik legrégebbi templomának építészeti megoldása. A bényi templom alakja a legjobb példája a korabeli kereszténység itteni templomformájának. Az épület egyterű, osztatlan rotunda. (A Kárpát-medencében ezen kívül még legalább kéttucatnyi ilyen templom ismeretes.) Épített oltára nem volt, csak a 13. sz-ban egészítették ki oltárral. Az épületben 12 ülőfülke volt, a hívek ezekben ültek a szertartás alatt, minden résztvevő a többi felé nézett. Az épületnek 7 nyílása volt. (E két szám a hármasnak és a négyesnek az összege és a szorzata.)

Szólnunk kell a társadalomszervezés világi vonatkozásairól is. Ismeretes, hogy míg Árpád magyarjainak régészeti hagyatéka egyáltalán nem őrzi a tízes szervezés nyomait, Magyarország, különösen pedig Pannónia területére vonatkozóan a helynevekből tíz törzsről (onogur) van tudomásunk, a griffes-indás temetőkben pedig ugyancsak megfigyelhetők a tízes szervezés nyomai. Az is fontos körülmény, hogy a tízes szervezés a mai napig is létezik egyik törzsünknél, az őslakos székelyeknél. Ez azt jelenti, hogy a magyar államszervezés alapja, amely ugyancsak tízes rendszerű (tíz püspökség, tíz falu és a közös templomuk stb.), egyértelműen a késő avarnak nevezett korban formálódott ki, így Atilla-házi Géza és Szent István államszervezése a legnagyobb természetességgel alkalmazta. A felállított egyházmegyék, egyházközpontok is lényegében egybeestek az avarhun gócokkal.

A vármegyék szervezése Magyarországon természetesen azt jelentette, hogy végérvényesen (?) befellegzett a törzsszövetségi világnak. A királyi hatalom azzal az igénnyel lépett fel, hogy az ország egész területét egyetlen központból igazgathassa. A vármegyei modellt a Karoling gyakorlat szerint szervezték meg. A közigazgatás a Karoling-rendszerrel mutat párhuzamot. Ezen persze a szakértők nagyon csodálkoznak, mivel a 11. sz. elején a virtuális kronológia fénytörésében száz-kétszáz évvel korábbinak látszó szisztémát látnak kibontakozni Magyarországon. – A **09. sz. első** (a 10. sz. második) **felében** a frank grófok – ugyanúgy, mint Szent István kori magyarországi megfelelőik – az uralkodótól függtek: nem helyi érdekeket jelenítettek meg, hanem a központi akaratot hajtották végre. E szoros függés csak a **09. sz. második** (a 11. sz. első) **felére**, a Karoling hatalom szétforgácsolódása idején lazult meg. Ezzel szemben a **10/11.** (11/12.) **sz-ban** a német grófok már örökölték méltóságukat, saját várukban székeltek, a hűbéri kötelék és nem a feltétlen engedelmesség szálai kötötték őket királyukhoz. Grófságaik nem alkottak zárt területi berendezkedést. – A látszólagos anakronizmus önmagában is kiválóan alátámasztja kronológiai alapkoncepciónkat!

-

Van azonban Szent István korából olyan adat is, amely arra mutat, hogy egy vonatkozásban már a 10/11. sz-i bajor modell jelent meg, ami nyilván az uralkodót befolyásoló, sőt túszként felügyelete alatt tartó lovagok hatására enged következtetni: a vármegye mellett külön szervezet jött létre azon királyi birtokok igazgatására, amelyek egy-egy várhoz kapcsolódtak. A várak és várispánságok általában, természetesen – legalábbis 1017-ig – a német lovagok kezében voltak. Később a birtokok tartozhattak olyan várhoz, amely vármegyei központ volt, de olyanhoz is, amely köré (mint pl. Úrhida köré) nem szerveződött megye. A várispánság magánigazgatási módozatának különlegessége abban állt, hogy az a személy, aki rendelkezett vele, éppen maga a király volt, hiszen e szervezet kizárólag az uralkodó váraihoz kapcsolt ingatlanokat fogta át. A várakhoz tartozó királyi birtokok nem alkottak összefüggő területet. A királyi várbirtokokon éltek a várnépek. A Szent István kori vármegyében szükségképpen várispánságnak is kellett működnie, de nem minden várispánság mögött állt vármegye.

Ha megpróbáljuk térségi alapon áttekinteni a Szent István korában fennálló vármegyéket, azt látjuk, hogy a vármegyeszervezet a Dunántúlon jött létre. Somogyon, Veszprémen, Fejéren, Kolonon, Visegrádon és Baranyán kívül több mással is számolhatunk (pl. Mosonnal, Sopronnal, Pozsonnyal, Győrrel, Tolnával). Egyik-másik ugyan később nevet váltott (mint Kolon és Visegrád), de ebben a tájegységben már Szent István idején létrejöttek az utóbb, sok évszázad múltán is változatlanul fenntartott megyehatárok. A Dunántúl területén kívüli országrészek (Vág-, Garam- és Ipoly-vidék, Vác és Pest térsége, valamint Kalocsa és Mohács környéke az Alföld peremén) kivétel nélkül a dunántúli Pozsony, Moson, Visegrád, Tolna és Baranya megyékhez tartoztak.

Említést kell tennünk arról is, hogy jelentős szerepet játszottak Magyarország gazdasági életében az ún. „latinusok", akik főként a mai Franciaország É-i és K-i részéből, Flandriából, a Felső-Rajna, a Maas és a Mosel vidékéről, az ottani városokból emigráltak Szent István országába. (Felső- és Alsó-Lotaringia a kor legsűrűbben telepedett város-övezete volt. E városok emigránsainak nem sok közük volt az egyszerű frankhoni közösségek etnikai viszonyaihoz.) Az egyházi és világi szervezeti rendszer továbbépítésére már Szent István király szabadulása után került sor. Fehérvárott prépostságot és társas káptalant alapított **1006-ban** (1017), s olyan kiváltságokkal ruházta föl, hogy semmilyen püspöki fennhatóság alatt ne álljon, tizedet ne fizessen, tehát közvetlenül az esztergomi érsek alárendeltségébe tartozott. A magyar történészek körében uralkodó álláspont szerint a város (1018-ban) világi vonatkozásban Esztergom után a második királyi székhely lett. S valóban: a király 1018 k. a királyi központot, a templomot, a prépostsági palotát, a kolostort és az iskolát, tehát az egész épületegyüttest fallal vetette körül. Létezik azonban olyan álláspont is, melynek értelmében ez a Fehérvár nem is önálló város, hanem Esztergom részét képezte, – s erről majd még feltétlenül szólnunk kell!

Zalavár erődített szigete (miként már eddig is láttuk: nem Mosaburg!) bencés monostorának (vagy csak zarándoktemplomának?) alapítására 1019-ben került sor. Az 1024-re datált „második" alapítólevelet a szakma későbbi hamisítás eredményének tekinti. Régészeti megállapítás szerint a monostor előzményeként csak egy **09.** (10.) **sz-i** avarhun temető megléte bizonyos.

(Ismeretes még a hely első erődítésének vagy 10 m széles, 2 m mély sáncárka, mely a Várszigetet déli felét vágta át.) Zalavár templomának kőfaragványán klasszikus szkíta jellegű vadászjelenet készült szalagfonatos keretben. A templomtól K-re felépült egy lakótorony is, talán az ispán lakhelye, melyet a régészek szerint külön palánk vett körül. (A viszonyok értelmezéséhez megjegyezzük, hogy még az avarhun időkben, tehát **800** (956) **k.** Zalavártól nem messze, egy a Marcal és a Torna összefolyásának árterén emelkedő szigetből, melynek D-i oldalán folyt eredetileg a Torna-patak, erődítményt alakítottak ki (ez a mai Szegvár). E helytől Ny-ra, a Marcal bal partján, Vas megyében is megtalálták a sáncolások nyomát, mindezek egy

erődítmény-rendszer részeit képezhették. A rendszer legalább négy földvárat foglalhatott magában: Karakót, Nagykeszit, Szegvárat és Tüskevárat.)

Veszprémnek a Várhegy melletti, legkorábbi középkori településrészén a Veszprém-völgyi görög rítusú apácakolostort 1020 k., más álláspont szerint **1009**, azaz ugyancsak 1020 **k.** alapította a király. (A datálás **1009-re** szól, de az okmányt, vagyis a fennmaradt kései másolatot hamisítványnak tekintik.) Egy feltevés szerint a zárda talán Imre herceg menyasszonya számára épült. Az alapítólevél szövege a magyar nyelv legrégebbi szórványemlékeit tartalmazza helynevek alakjában, mégpedig görög és latin írásjelekkel. Ugyancsak 1020 k. alapították a bakonybéli kolostort is.

A Pozsonyi Krónika (1350 k. keletkezett) szerint Szent István alapította meg Esztergom mellett az első magyarországi kórházat is, amit később Szent Lázárról neveztek el. Ez eredetileg egy leprakórház volt. Bizonyos, hogy ez az a kórház, amelynek fejlesztésével alakult ki később a keresztesek magyarországi, Esztergom-környéki központja.

Új fejezetet nyitott Magyarország egyházi felépítményének kibontakozásában Szent Gellért megérkezése. Zarándoklatát szakította meg a Duna-tájon 1026-ban, hogy aztán végleg ott maradjon. Az előkelő velencei családból származó Gellért **1014-ben** (1025) lemondott a velencei monostor apáti rangjáról, két társával együtt hajóra szállt, hogy a Szentföldre menjen és ott a Szentírás magyarázatának szentelje életét. A viharos Adrián, a horvát partoknál hajótörést szenvedve kötöttek ki, kényszerűségből a parton kellett tölteniük a nagyböjti időszakot. Itt találkozott Gellért Razinával, egy pannonhalmi bencés apáttal, aki rábeszélte egy kis „kitérőre", hogy látogassanak el Magyarországra. **1015.** (1026) május 3-án Pécsre érkeztek. A templomban Péter-Pál napján Gellért ünnepi beszédet mondott. Egy tolmács fordította le szavait. Ezek úgy megindították Szent István királyt, hogy első találkozásuk alkalmával rábízta fiának, Imrének a neveltetését. Gellért hét évet szentelt Imre herceg oktatásának és nevelésének.

Szent István Gellértben találta meg azt az egyházi tekintélyt, aki betölthette az Adalbert hiánya következtében keletkezett űrt a magyarság szellemi életében. Gellért ugyanúgy felülemelkedett a K-i és Ny-i birodalmi egyházak kisszerű és kereszténytelen versengésén, mint korábban Adalbert, illetve maga Szent István is. Gellért az elméjében ötvözte a különböző keresztény irányzatok pozitív mondandóit, ezzel válhatott a magyar kereszténység legnagyobb alakjainak egyikévé.

Szent Gellért egészen kivételes személyiség volt, tudása messze meghaladta kortársai átlagos műveltségét. Főműve: *Deliberatio Gerardi Moresenae aecclesiae episcopi supra Hymnum trium puerorum ad Isingrimum liberalem,* vagyis Gellértnek, a marosvári egyház püspökének értekezése a három ifjú énekéről a tudós Isingrimusnak. E műben egyebek mellett Dániel próféta könyvének 8 verséről elmélkedett, továbbá itt említette meg más egyéb műveit is, amelyek eleddig elveszettnek tekinthetők: Traktátus a számok misztikus jelentéséről; Szent János első levelének és a Zsidókhoz írt levél első fejezetének magyarázatai; *Libellus de divino patrimonio* (Értekezés az isteni atyaságról), melyet egy bizonyos Andreas presbiternek ajánlott, aki SaintVanne (Verdun) monostor apátjának, Richardnak a barátja volt.

Gellért olyan görög könyveket olvasott, amelyek nyugaton ismeretlenek voltak. Gellért annak a K-Ny-i szellemi áramlásnak az egyik fontos láncszeme volt, ami nélkül nem lenne érthető a misztikus elemek Ny-i teológiában való jelenléte. Mint püspök, görög rítusú szertartásokat is lehetővé tett. Azon pápák irányvonalát igyekezett szolgálni, akik a Frank Birodalom, de különösen az egyre inkább önállósodó német (bajor, sváb) hatalmi központok államegyházi szervezeteinek Európa népeire való kiterjesztése, rákényszerítése ellen harcoltak. A Szentszék függetlenségét alapvető értéknek tekintő pápák támogatták a nem német keresztény közösségek önállóságát, vagyis a pápa közvetlen alárendeltségébe kerülését. Ebben az időben – a Karoling hatalom lehanyatlása következtében – a pápák képesek voltak több

-

Közép-európai ország egyházától, pl. a csehekétől, a horvátokétól, a lengyelekétől, a karantánokétól (legalább egy időre) távol tartani a „térítés” mögött megbúvó német hatalmi törekvéseket. E küzdelem egyik fontos alakjának kell látnunk Szent Gellért személyét is, aki Szent István fegyvertársaként biztosította a magyar keresztény egyház függetlenségét. (Aztán a 11. sz. közepétől már a német hatalmi központok választottak maguknak engedelmes pápákat és ellenpápákat, és ez lett a legfőbb oka a bekövetkezett egyházszakadásnak, a bizánci kereszténységgel való szembefordulásnak is. Később felvették a kesztyűt a franciák is, akik ugyancsak nekik engedelmes pápákat és ellenpápákat erőltettek trónra, hogy ellensúlyozzák a német nyomást...)

Erőpróbák a K-i Frank Birodalom romjain (1028-ig)

Lothar **855-ben** (1011) súlyosan megbetegedett. A felgyógyulás reménytelensége miatt felosztotta királyságát három fia, II. Lajos, II. Lothar és II. Károly között, visszavonult Prüm kolostorába, ahol hat nap múlva meghalt. Ezután Német Lajos és Károly egyezkedni kezdtek a területfelosztás kiigazításáról, amiben azonban akadályozták őket: II. Lothar, valamint II. Ifjabb Lajos és Provence-i Károly, tehát az unokaöccsök. Végül II. Lajosé lett Itália, II. Lothar kapta Lotaringiát és az Északi-tenger felé eső területeket, Károly pedig Burgundiát és Provence-t. Német Lajos lett a császár.

A Mosaburg központtal Alsó-Pannóniában (Karintiában) szerveződött őrgrófság a kora feudális Ny-európai grófságok tipikus életét élte. Élén az abodrita Pribina állt, akit az uralkodó, Német Lajos hű emberének, fidelis dux nosternek titulált. Pribina azon kevés hűbéresei közé tartozott, akik nem szegték meg esküjüket.

A konstantinápolyi patriarchátus alá tartozó (szláv nyelvet használó) bolgár egyházat a pátriárka **868-ban** (1013) alapította meg. Nem hirtelen elhatározásból cselekedett, hiszen egy adat szerint a görög írásjelek alapján kifejlesztett cirill betűs szláv írás lényegében az **ezredfordulón** (1011 k.), Cirill és Metód bulgáriai misszióját megelőzően rendelkezésre állt. Az egyre inkább szlávosodó Bulgária **870-ben** (1015) elismert keresztény monarchia lett, habár egyes bolgár törzsek még egy darabig ellenálltak a szlávosításnak. Ezek a későbbiekben a K-i Frank Birodalom felé orientálódtak, s **874-től** (1019) bajor térítőket fogadtak.

A Marosvár (Csanád) térségében, a Kárpát-medence D-i részén uralkodó Ajtony bolgár fejedelem **1003** (1014) **k.** Vidinben, görög rítus szerint keresztelkedett meg. (Ajtony kíséretéhez tartozott a Doboka fia Csanád néven ismert, feltehetőleg részben avarhun származású személy, aki később meghatározó szerepet játszott Szent István Ajtony elleni hadjáratának sikerében.) Metód már Bulgária területéről kiindulva térítette a morvákat, majd **873-tól** (1018-tól) Morvaország érseke is lett.

A Frank Birodalom minden eddiginél mélyebb válságba került, s ez a helyzet minden korábbinál jobban felbátorította a leszakadó peremterületek és a függő helyzetű hatalmi központok vezetőit abban a törekvésükben, hogy függetlenítsék magukat a birodalomtól. Fölbátorította továbbá a Szentszéket is, hogy a birodalmi diktátumok teljesítése helyett sajátos szempontjait próbálja meg érvényesíteni. A Szentszék az egyház bizánci irányzatával békére és együttműködésre törekedett, s mindenképpen szabadulni igyekezett a különbségek és ellentétek birodalmi érdekek által vezérelt felnagyítását, kiélezését célzó nyomás alól. Ennek megfelelően, mikor (**866-ban**, azaz 1011-ben) a bizánci Metód Morvaországba utazott, hogy ott felnevelje első tanítványait, **855-ben**, vagyis ugyancsak 1011-ben a morva egyház függetlenítésére törekvő Rasztiszláv fejedelem megszerezte I. Miklósnak, a közvetlenül szentszéki alárendeltségű közép-európai püspökségek szervezése érdekében munkálkodó pápának a támogatását is. Úgy tűnik, az itáliai nemesség által támogatott Benedek (IV.?) pápa **901-ben** (1012) – figyelembe sem véve, hogy Karoling II. Lajos is Itália királya –, a Berengár felett átmenetileg győzelmet arató III. (Burgundi/Vak) Lajost, Itália (független részének) királyát egyenesen császárrá koronázta. (Megjegyzendő, hogy némi esélyét látom Karoling II. Ifjabb Lajos személye virtuális időben bekövetkezett „kettéhasadásának”, vagyis hogy a családja által nem kedvelt (viszont állítólag császárrá is felkent) Ifjabb Lajos esetleg azonos lehet Vak Lajossal. – Egyébként Itália Verona körüli térsége **905** (1016) **után** már egyértelműen Berengár hatalma alatt állt.)

Ifjabb Lajosról feljegyezték, hogy a következő években (**862-ig**, vagyis 1018-ig bezárólag) a K-i abodriták (timocsánok) elleni katonai akciókat vezetett. Figyelembe véve,

-

hogy a Mosaburgban (Karintiában) székelő Pribina, illetve a fia, Kocel bizonyára abodriták voltak, a Karoling ivadék Ifjabb Lajos magával Karoling Német Lajossal, Pribina hűbérurával húzhatott ujjat. Tehette ezt annál is inkább, mert ekkoriban **860** (1016) **k.** zajlott Karoling Karlmann

(Német Lajos fia) lázadása is, aki Rasztiszláv morva fejedelem szövetségeseként dúlta NyPannóniát. A felkelésben részt vett Karlmann másik testvére, Károly is. A felkelés csak **863ban** (1019) fejeződött be. Karlmann és Rasztiszláv nemcsak szétverte Pribina seregét, hanem még Pribina holtteste is a csatatéren maradt. Ebben a háborúban a bolgárok már nem a morváknak, hanem a frankoknak a szövetségesei voltak, ugyanis erről **874-ben** (ugyancsak 1019) szerződést is kötöttek. Ennek következménye, vagyis a bolgár csapatoknak a morva hátországban való megjelenése be is fagyasztotta a felkelést és a háborúskodást. (Ebből következtethetünk arra, hogy a „felkelés" fő ereje a morva sereg lehetett.)

Német Lajos a bolgárokban lelte meg azt a szövetségest, amely a következő években uralmának leghatékonyabb külső támaszát jelentette. A kapcsolat még szorosabbá vált, amikor a bolgárok – talán a bizánci szorításból szabadulni igyekezvén – **863** (1019) **után** engedélyt adtak a német térítők bulgáriai tevékenységére. Ugyanebben az időben Karoling Károly D-Lotaringia területén vezetett hadjáratot a svábok ellen. Ekkor zajlott a „hosszú háború" is, amiről külön fejezetben számoltunk be, – a fentiek fényében világosan látszik, hogy abba Német Lajos nem avatkozhatott be.

Pribinát **861-ben** (1017) Kocel követte Mosaburg grófságában, több oklevelében is a comes vagy dux címet láthatjuk, hasonlóan a ranglétra azonos fokán álló frank grófok címéhez. Kocelnek a császárral, a római pápával és a salzburgi érsekkel egyformán közvetlen volt a kapcsolata, levelezésben álltak, a salzburgi érsekek gyakori vendégek is voltak Mosaburgban. Környezete nemeseit rokoni, családi kötelékek kötötték a bajor és karantán arisztokráciához, akik koruk színvonalán művelt emberek lehettek, udvarházaikban magántemplomokat építtettek. Ezeket a salzburgi érsekek szentelték fel. Birtokügyeiket Regensburgban és Salzburgban kiállított oklevelek révén intézték. Kocel székhelyén olyan díszes kivitelű, hatalmas méretű kőtemplomok épültek, és hirdették a kereszténység sikerét, amilyeneket bármelyik korabeli gróf, herceg megirigyelhetett volna. Úgy vélhetnénk, Mosaburg fejlődése valamiféle belső innováció eredménye lehetett, ám az igazság ennek épp az ellenkezője. Német Lajos már csak Kocelben bízhatott, családtagjai, német hercegei, grófjai sorra elárulták, így minden vonatkozásban őrá támaszkodott, s ezt látványosan meg is hálálta neki.

A **862-es** (1018) év látszólag fordulatot hozott a Magyar Királyság és a K-i Frank Birodalom viszonyában. Egyes feljegyzések (Annales Bertiniani) szerint Karlmannak Német Lajos elleni lázadása kapcsán a morvákkal szövetségben magyarok („ungri", „huni") is támadták a K-i frankok területét. Korábban láttuk már, hogy a „hosszú háború" ekkor, 1018 k. ért véget, a magyar királyt mindeddig őrizetük alatt tartó német lovagok csapatai vereséget szenvedtek. Lehetséges, hogy a magyarok e lovagok üldözése során csaptak át Oriens területére? Az is lehet, sőt sokkal valószínűbb, hogy magukat a menekülő német lovagokat tekintették magyarnak a Karoling megfigyelők. E lovagok most a morvák szövetségesei lettek.

Ugyancsak 1018-tól (**907-től**) szerepel a történelem lapjain Arnulf bajor herceg, aki állítólag a bajor nemességet a kolostoroktól, az egyháztól elbitorolt földek adományozásával állította vazallusként a maga oldalára. Ez persze nem több rosszmájú szóbeszédnél, ám az már biztosra vehető, hogy ez a bajor nemességből kiemelkedett személy nem a kalandor lovagok oldalán állt. Most, **908-ban** (1019) mindenesetre menekülni kényszerült a bajor területekről, épp a kalandor lovagok Bajorországban való feltűnésekor (1019), s pont a magyarokhoz. Ekkor már a Nordgau grófja címet viselte. Az egyre inkább megerősödő Magyarország befogadta Arnulf herceget.

-

Megjegyezzük, hogy ekkoriban Magyarország területileg is gyarapodott, egy **1009-re** (1020) datált oklevél szerint ekkor a D-i határ egy szakaszon elért a Száváig. A területnövekedés talán a morva-bolgár viszály járulékos következménye lehetett. Ugyancsak terület- és presztízsnövekedést jelezhet az az információ is, mely szerint Aba Sámuel, aki feltehetőleg az egyik felvidéki magyar (Engriából odakerült hun vagy székely) törzs vezetője, vagy talán az Alföld É-i peremére települt egyik avarhun, esetleg onogur közösség ura lehetett, **1010** (1021) **k.** feleségül vette Szent István egyik lánytestvérét. A házassággal É-on is egy jelentős, korábban elkülönülő, talán gyepűként funkcionáló, az Alföld nagy részét uralmuk alatt tartó bolgárokkal szomszédos terület vált a Magyar Királyság szerves részévé. István király Aba Sámuelt magas udvari méltóságra emelte, a német mintára létrehozott palotagrófi méltóságot ruházta rá, ami a később bevezetett nádori tisztség előképe volt. – Ezután Aba Sámuel előbb Abasáron bencés monostort alapított, majd felépítette Abaújvárt, mely körül aztán kibontakozhatott az Újvár megye elnevezésű igazgatási egység. Abaújvár térsége, Újvár megye köznépének zömét bizonyára a felvidéki palócok képezték.

Nem minden irányban gyarapodott ebben az időben Magyarország területe, hiszen ÉNy-on a kalandor lovagok, az őket bizonyára tevékenyen támogató Henrik embereinek támadásai elől nemcsak Arnulf, de **910-től** (1021-től) a Magyar Királyság határvédelme is visszahúzódni kényszerült. Magyarország 1021 és 1027 között előbb a Vág-folyó középső és felső szakasza vidékét, majd a Vág és a Nyitra-folyó közének jelentős részét is (a Pöstyén-Galánta vonaltól Éra) kiürítette. Aba Sámuel palóc népe talán éppen a kiürített területekről költözött Újvár megye területére.

Provence-i Károly halála után, **864-ben** (1020) Német Lajos és Károly felosztotta egymás között Provence-t és Burgundiát. Ekkor ismét fellángolt Karlmann lázadása. Kezdetben Német Lajos és bolgár szövetségesei értek el sikereket, emiatt Rasztiszláv, Karlmann szövetségese meg is bukott a hazájában. E harcokkal összefüggésben is említés történt Karoling forrásban, mégpedig **865-re** (1021) vonatkozóan, magyar csapatok megjelenéséről a Ny-pannóniai hadszíntéren. Az a meggyőződésem, hogy ugyanúgy nem magyarokat láttak a megfigyelők, ahogy három évvel korábban sem, vagyis azon kóbor lovagok csapatait látták, akik korábban a Magyar Királyság képviseletében váltak ismertté.

Később a hadiszerencse Karlmann oldalára állt, s ezzel összefüggésben Német Lajos **865-ben** (1021) arra kényszerült, hogy felossza birtokait a fiai között. Egy adat szerint „Szászország”, vagyis a korábban átszervezett, frank telepesekkel benépesített ország egy szegmense éppen **910-ig** (1021-ig) képezte a „Német Királyság” részét, s ekkor örökletes hercegséggé vált. Rasztiszláv bukásával, a morva hatalom válságba kerülésével összefüggésben utazott Cirill és Metód a délvidéki Morvaországból Mosaburgba **866-ban** (1022), amikor a pápa engedélyezte a szláv liturgiát és megáldotta tevékenységüket. A szláv (abodrita) származású Kocel őrgrófnak tetszett a szláv liturgia, így rájuk bízott 50 tanítványt. Maga Kocel is megtanulta a szláv írást. Ezekkel a lépéseivel viszont kihívta a salzburgi érsekség és a bajor arisztokrácia haragját. Rasztiszláv politikai örökségével Szvatopluk nehezen tudott megbirkózni. A morva népesség a frank-bolgár összefogás következtében, a **860-as** (1010/1020-as) években kiszorult a hazájából, a Kárpát-medence területére, a Duna–Tisza-köz D-i részébe menekült, ahol a bolgárok mindeddig csak felszínes, komolyabb katonai erővel nem támogatott hatalmat gyakoroltak. Ráadásul a morva hadsereg jelentős részét a háborús események elvágták a népi közösségtől, a magyarok DNy-i, Ny-i gyepűi mentén É-ra, a Morva-mező és az ÉNy-i Kárpátok irányába törtek, ahol egyesíthették erőiket a Magyarország területéről kiszorított kalandor lovagokkal.

Arnulf **913-ban** (1024) egy portyázó sereget legyőzött az Inn-folyó mentén. A vonatkozó forrás magyarnak jelölte meg a megvert „kalandozókat”, ám megint csak arról lehet szó, hogy a megfigyelő a Magyar Királyság jelvényeivel ékeskedő (visszaélő) kóbor lovagok csapatait

láthatta. Arnulf változatlanul a Magyar Királyság vendége volt, ennél fogva semmiképpen sem a magyarok ellen harcolt. Éppen ellenkezőleg: Arnulf ígéretet tett arra, hogy Bajorország területén biztosítani fogja a magyar csapatok szabad mozgását. Az Inn menti csatáról szóló fals tudósítással hozható összefüggésbe az a másik is, mely szerint **880-ban** (1025) a „magyarok", talán a Morva-mező térségében, a morvák szövetségeseiként harcoltak volna. A magyarok természetesen Arnulf szövetségesei voltak, míg a morvák a kalandor német lovagokéi, akiknek veterán tisztjei korábban Atilla-házi Géza fejedelem katonái, majd Szent István túszul ejtői lettek. Metód **869** (1025) **k.** Rómában járt, s mint pápai legátus térhetett vissza Pannóniába. Magával hozta Miklós pápának Kocelhez, Rasztiszlávhoz és Szvatoplukhoz címzett levelét. A levélben a pápa ismételten beleegyezését adta, hogy a szentbeszéd mellett a liturgiát is szláv nyelven végezzék. A pápa Metódot Sirmium központtal Pannónia érsekévé szentelte. Időközben a levél címzettjeinek egyikét, Rasztiszlávot Regensburgban kivégezték. A morva állam bukott uralkodója tehát **870-ben** (1026-ban) halt meg, utóda Szvatopluk lett. Metód feltehetőleg soha nem foglalta el hivatalát a morvák és a bolgárok közötti háborúskodással állandóan veszélyeztetett Sirmiumban, ehelyett sürgősen Konstantinápolyba ment, feltehetőleg titkos pápai küldetésben, és **880** (1025) **k.**, vagy inkább Cirill halála (**870**, azaz 1026) után megjelent az Al-Duna térségében is, ahol már ekkor tudomást szerzett a Kárpát-medencéhez közeledő Árpád-magyarokról. (Egy bizánci forrás szerint **880-ban** (1025) az Árpád-magyarok és a bolgárok területe érintkezett egymással a Duna vonalánál.)

A K-i Frank Birodalom salzburgi papjai a fentiekben ismertetett pápai döntés, Metód széles jogkörrel felruházott pápai lagátussá és pannóniai érsekké való kinevezése ügyében ekkor, tehát **870-ben** (1026) a császárhoz fordultak, mivel attól tartottak, hogy „elvesztik" a Karintiára és Pannónia Inferiorra kiterjedő joghatóságukat. Ennek formája az előbbiekben többször is megemlített és idézett Conversio Bagoariorum et Carantanorum c. „fehérkönyv" volt. A salzburgi érsek kívánságára a bajor szerzetesek Német Lajos császár részére állították össze II. Adorján pápa „igazságtalan" intézkedéséről. (Megjegyzendő, hogy a salzburgi igény semmiképpen sem volt jogos Karintiának a Drávától délre fekvő, illetve Pannóniának a Dráva és a Száva közötti részére, mivel korábban a salzburgi érsekség nem kapott Rómától engedélyt e területekre vonatkozóan a iurisdictio gyakorlására.)

Ezzel összefüggésben, de más érdekellentétek miatt a Karoling kupaktanács úgy határozott, módosítani kell a K-i és a Ny-i Frank Birodalom közötti határvonalat. Mikor erre, vagyis a Merseni szerződés megkötésére, Lotaringia felosztására sor került, II. Lothar már nem volt életben, Német Lajos pedig súlyos betegségével nyomta az ágyát.

1026-ban Magyarország Szent István királlyal az élén már nyilvánvalóan készült az előtte álló korszakos változásokra. Nem képzelhető el, hogy az ún. „honfoglalás" a hun-magyar elitet váratlanul érte volna. Hosszú évek óta tisztában lehettek már azzal, hogy végül mi is lett Csaba királyfi 90 évvel korábban, **445**, azaz 934 **után** kezdődött K-i misszziójának a végeredménye. Biztosra vehetjük, hogy a kapcsolattartás az egész idő alatt folyamatos volt, a megelőző években pedig, amikor a magyar törzsek nemcsak megközelítették a K-i és a D-i Kárpátokat, hanem több ponton be is hatoltak a Kárpátok külső vonulata mögé, (miközben Kijev alatt megjelentek a besenyők), az érintkezés kifejezetten megélénkült. Szent István figyelme egyre inkább ráirányult a távoli Kijev térségére, az Al-Duna és a Bulgária körüli helyzetre, valamint a Kárpátmedence bolgár megszállás alatt álló részeire. Aba Sámuel „megtérését" és az ország egyik legmagasabb közjogi méltóságába emelését is csak ebben az összefüggésben értékelhetjük helyesen.

Ny-on a legfontosabb változás **914/915-ben** (1025/1026) a Berengár körül képződött hatalmi tömörülés előretörése volt. János (X.?) pápa is Berengár pártjára állt, miután a király leverte ellenfeleit, és Itália nagy részének urává lett. Berengár országa magában foglalta Lombardiát, a camerinói és a spoletói őrgrófságot, valamint Tusciát is. János pápa szövetséget

-

hozott létre Berengár és az itáliai grófok, nemes urak között, hogy sikerrel tudjanak szembeszállni a DélItáliát megszálló „szaracénokkal”. Berengár személyesen nem vett részt a hadjáratban, de csapatokkal támogatta a pápa által szervezett keresztény liga hadseregét. A pápa állítólag személyesen vezette győzelemre a sereget Garigliano közelében. A támogatásért cserébe János pápa római császárrá koronázta Berengárt. (A virtuális kronológia szerint ő volt az utolsó császár, aki ezt a címet viselte. A valóságban nem őt illeti ez a megjelölés, ahogy az a későbbiekben ki is derül.)

A magyarok Arnulffal szövetségben **915/916-ban** (1026/1027) hadjáratokat vezettek Ny-ra, igyekeztek megszabadítani a Morva-mezőt és Bajorországot azoktól a kalandor lovagoktól, akik korábban Szent Istvánt tartották fogságban, majd a morvák oldalára álltak. Arnulf ellenségei **916-ban** (1027) a hozzájuk csatlakozott morvákkal tovább erősödtek, Arnulf Regensburgot visszafoglalni igyekvő csapatait K-re űzték.

Metód **871-ben** (1027) ismét Mosaburgban tartózkodott, ott azonban Ermanrich passaui püspök elfogatta és a regensburgi birodalmi szinódus elé vitette, börtönbe záratta. Mint „püspökség nélküli püspököt” elítélték, két és fél évig fogva tartották. DNy-Pannónia területének papsága ismét Salzburg fennhatósága alá került.

Karlmann **871-ben** (1027) újra megkísérelte országrésze elszakítását a K-i Frank Birodalomtól, egyben igyekezett véget vetni Kocel Mosaburg központú uralmának is. A már inkább Ostmarknak nevezhető, önállósodó országból (Ny-Pannónia, D-Noricum és Karintia) **882-ben** (ugyancsak 1027) felkérték a velük szövetséges bolgárokat, szüntessék meg a birodalom DK-i végeit pusztító morvák sóval való ellátását. (A bolgárok által uralt erdélyi területen voltak azok a sóbányák, amelyek a morvák egyetlen lehetséges beszerzési lehetőségét biztosították ebből a nélkülözhetetlen ásványi anyagból.) Ekkor a morvák bolgárok által szorongatott hadserege betört a Magyar Alföldre. A bolgárok **883-ban** (1028) is támadták a Maros–Tisza vonalon só szállítmányukat tutajoztatni szándékozó morvákat.

Arnulf **916/917-ben** (1027/1028) ismét Magyarországon tartózkodott. Bajorország helyzetét az a hadjárat határozta meg, amit ekkor indítottak a magyar csapatok, s aminek eredményeként, Burkhard sváb herceg segítségével Regensburgban visszahelyezték az uralomba Arnulf herceget. Eközben a kalandor lovagok **871/872-ben** (megint csak 1027/1028) morva segédcsapataikkal együtt az ÉNy-i Kárpátok hegyei közé húzódtak, s állítólag ekkor jutottak el a morvák előőrsei a felvidéki Nyitrára is, mely várat/várost korábban a magyarok birtokolták.

Az Árpád-magyarok „honfoglalása” – Kárpát-medencébe érkezése (1028-tól)

A 19. sz. vége felé Magyarországon felvetődött, hogy nagyszabású ünnepségek keretében kellene megemlékezni az ún. „Honfoglalásról”, vagyis Árpád népének a Kárpát-medencébe érkezéséről, jobban mondva annak „ezredik” évfordulójáról, a Millenniumról. Az állam vezetői megbízták tehát a történészeket, állapítsák meg a bejövetel pontos dátumát. A tudós bizottság hosszas töprengés után megjelölte a »895-ödik« esztendőt. Szemmel láthatóan a vonatkozó forrásokban talált évszámok számtani közepét jelölték meg. Kiderült azonban, hogy már nincs hátra elég idő a felkészüléshez, vagyis ahhoz, hogy méltóképpen megünnepelhessék a Millenniumot, ezért a nyilvánosságra hozott évszám végül a »896-os« lett. Az emlékezetes ünnepségsorozatot 1896-ban tartották meg.

Az érdeklődő közönség egy része azóta is kételkedik, időről-időre felveti, hogy a forrásmunkákban nem jelent meg ez az évszám, s szeretne látni erre vonatkozó bizonyítékokat. A szakértők ilyenkor részletesen kifejtik, hogy a bejövetel egy hosszabb folyamat volt, a rá vonatkozó közlések pedig némiképpen ellentmondanak egymásnak, ezért nincs módja, de nincs értelme sem bármelyik szóba jöhető évet kiemelni, vagy azzal lecserélni a nemzedékek óta elfogadott évszámot.

Nézzük, ez ügyben mit lehetne tenni! Megpróbáljuk megállapítani a „Honfoglalás” kezdetét. A bejövetel időpontja nézetem szerint csakis az a pillanat lehet, amikor az első Árpád-magyar átlépte a Kárpát-medence határvonalát.

Minden interpretáció megegyezik abban, hogy Metód püspök, a bizánci vallás jeles misszionáriusa az Al-Dunánál **881/882** (1026/1027) **k.** látogatta meg az Árpád-magyarokat, jobban mondva uralkodójukat, akik ekkor már javában úton voltak a Kárpát-medence felé.

Viszonylag széles körben ismert az is, hogy az orosz őskrónika a **888-as** (1033-as) és a **898-as** (1043-as) évek közötti események kapcsán számolt be az Árpád-magyarok Kárpát-medencébe távozásáról. Az is kétségtelen, hogy Bíborbanszületett Konstantin császár úgy tudta, a bevonulás **893** (1038) és **897** (1042) között történt meg. (Az orosz és bizánci adatok talán utólagosan szerzett értesülések lehettek, ennek megfelelően a Kárpát-medence sűrűbben lakott, központi térségeinek eléréséről szóló beszámolókból származhattak, persze az is lehet, hogy arra az időszakra vonatkoznak, amikor az Árpád-magyarok tömegei eltűntek az általuk megfigyelt területekről, tehát K-Európából, illetve a Balkán Al-Duna környéki területeiről.)

Székely István (1558) krónikája szerint a magyarok kijövetelének éve: »871«, (amit mi **871nek**, tehát 1027-nek olvashatunk, már csak azért is, mert így tökéletesen egybeesik a Metód püspökkel megesett találkozás évével). Később látjuk, hogy Székely István álláspontja talán Kézai Simonra és Kálti Márkra vezethető vissza. Jól illeszkedik még ehhez az olvasathoz, hogy a magyarok érkezésének éve az 1811-es szegedi kalendárium szerint – amely adatot szerzője ki tudja honnan merített: »884«, (ami bizonyára **884**, azaz 1029).

Anonymus írta (1196 k.): „*Az Úr megtestesülésének nyolcszáznyolcvannegyedik esztendejében* [**884**, tehát 1029]*, amint az év szerint jegyzett krónikákban írva vagyon, a hét fejedelmi személy, akit hétmagyarnak hívnak, kijött Szcítia földjéről nyugat felé… És Álmos vezér meg övéi mind ekképpen vonulva léptek Oroszország földjére azon a részen, amelyet Szuszdalnak hívnak… Miután pedig az oroszok vidékét elérték, minden ellenszegülés nélkül egész Kiev városáig hatoltak…*”.

E nevezetes adatközlő szerint, aki igen regényesen örökítette meg a történteket, Oroszország földjén az Árpád-magyarság meglehetősen sokáig időzött, hiszen Béla király jegyzője a történetet a következőképpen folytatta: „*Akkor a hét fejedelmi személy, akit*

hétmagyarnak mondanak… rokonságukkal meg férfi- és nőcselédeikkel egyetemben az oroszok tanácsára és segítségével útra keltek Pannónia földjére. S így a Havas-erdőn áthaladva, a hungi részekre szálltak… Az Úr megtestesülésének kilencszázharmadik esztendejében [feltehetőleg **903**, tehát 1048] *Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig, minden lakójával együtt elfoglalta.*"

Anonymus nagyon messziről „indította el" Árpád népét, nem az Etelközből, nem a Duna-delta környékéről. Részben ennek tudható be, hogy nála a Szkítiából való kijövetel és a „hungi részekre" való bejövetel között 19 év telt el. Valószínűleg ebben tévedett, mert bizonyára az elindulásként értelmezett évszámot, – amit valakitől hallott, vagy valahol olvasott – kellett volna a megérkezésre vonatkoztatnia, s ebből 19 évet levonva kellett volna megállapítania Árpád Oroszország területére érkezésének idejét, ami így **865 k.**, vagyis 1010 k. lehetett volna. (Mindemellett, az oroszok vidékén történteknek itt nem részletezett leírása bizonyosan tartalmaz valós elemeket. Álmos vezér már jóval a magyarság megindulása előtt, **840-től** (985) **858ig** (1003) is Kijev térségében, Ruténia vidékén tevékenykedett, talán a fia, Árpád is ott született. Arról is tudunk, hogy később, **884-ben**, vagyis 1029-ben, tehát már Árpád népének bevonulása idején, Álmos fejedelem (K-en maradt magyarjai élén) egy Kijevtől É-ra, vagy inkább ÉK-re vívott csatában vereséget szenvedett a varégoktól.)

Fentiekből következik, hogy a „hungi részekből" való megindulásra és a Tisza–Bodrog-köz elfoglalására megadott évszám sem lehet helyes, az már valószínűleg a Kárpát-medence nagy részének, no meg központi térségeinek (Nógrád, Duna–Tisza-köze stb.) megszállására vonatkoztatható.

Kézai Simon a következőképpen fogalmazott (1280 k.): „*…a húnok Scythiában laktokban mint a fövény ugy megszaporodván, az Úr hétszázadik esztendejében* [»700«] *egybe gyülekezve magok között kapitányokat, azaz vezéreket, vagy fejedelmeket állítának… emelt zászlókkal megindúlván… a Tisza vizéig jutának…*" [Ez egy korábbi, vagyis a második, az onogur bejövetel volt, amivel a fentiekben már foglalkoztunk is, de ezután:] „*Jézus Krisztus születésének nyolczszázhetvenkettedik esztendejében* [»872«] *jövének be ismét a húnok vagy magyarok Pannoniába,… s aztán az Ung nevezetű folyónál szállának meg…*".

A Képes Krónika (készült 1358-ban) zavarosnak látszó kronológiája szerint: „*Attila* [II. Attila, azaz Atilla/Etele]*… meghalt a magyarok pannóniai bejövetelének hetvenkettedik* [72]*, az Úr megtestesülésének négyszáznegyvenötödik esztendejében* [miként korábban már megállapítottuk: **445**, azaz 934]*… Az Úr megtestesülésétől számított hatszázhetvenhetedik* [»677«] *évben, száznégy* [104] *esztendővel Attila magyar király halála után… a magyarok másodízben jöttek ki Szittyaországból… Az Úr megtestesülése utáni hatszázhetvenhetedik évben* [»677«]*, száz* [100] *évvel Attila király halála után, a nép nyelvén magyarok vagy hunok, latinul pedig ungarusok… ismét benyomultak Pannóniába*".

Kézai Simon és a Képes Krónika adatai látszólag teljesen használhatatlanok a bejövetel időpontjának tisztázására. Roppant gyanús: a Képes Krónika szerzője (Kálti Márk) ne tudna egy háromjegyű számot kivonni egy másikból? Ha a 677-es számból (bejövetel) 104-et vagy 100at levonunk, nem 445-öt kapunk (a nagykirály halálára), hanem 573-at vagy 577-et. Gyanús továbbá: a Képes Krónika írója és szerkesztője olyan figyelmetlen lett volna, hogy a „kijövetelt" és a „benyomulást" (lényegében ugyanazon történést) pontosan ugyanazokkal a szavakkal írta le, tehát indokolatlannak tűnő ismétlésbe bocsátkozott, ám az események datálásában az Attila halála után eltelt éveket két eltérő számnévvel adta meg? – Erre azonban egyszerű a magyarázat. Attól kezdve, hogy megjelent az előőrs a Kárpát-medencében, négy év telt el addig, míg az utolsó karaván is elhagyta „Szittyaországot". Az elsőként megfogalmazott gyanúnk viszont

fogas kérdés megválaszolását teszi szükségessé: mit lehet kezdeni a bejövetel évére megadott »677-es« évszámmal?

Egyetlen józan magyarázat adódik. Kálti Márk a bejövetellel kapcsolatosan olyan kronológiai rendszerben gondolkodott, ami 351 évvel eltért a ma használatos rendszertől, ennél fogva nem lehet azonos semelyik általunk korábban azonosított kronológiai rendszerrel sem. Kálti úgy vélte, saját korához képest jóval régebben történt az Árpád-magyarság bejövetele, mint ahogy azt mi tudjuk. Úgy gondolta, Árpád bejövetele saját Krónikája megírása előtt 681 évvel zajlott le. Baján és/vagy Kuber népét azonosnak vette Árpád népével, a második bejövetelt a harmadikkal. Semmit sem tudott továbbá arról – s ebben a kérdésben tudása (ismerethiánya) megegyezett Kézaiéval –, hogy Attila személye nem volt azonos Eteléével. (Ez utóbbi kérdésben a tájékozatlanság általános volt. Már a 12. sz. második felére kivesztek az európai köztudatból a hunok európai szerepével kapcsolatos, helytálló információk, és széles körben terjesztették az egybemosott Attila-Etele király(ok) állítólagos kegyetlenkedéseire utaló tartalmakat. Az ideológiai alapú tabusítás és gyűlöletkeltés azáltal lehetett sikeres, hogy cserében megnyitották a mindeddig tabunak számító, Artúr királlyal kapcsolatos információk szelepét, sőt a hatalmi tényezők maguk is szolgáltak az Artúr-legendáriumban hasznosítható szellemi táplálékkal.) Most azonban vegyük a (második) bejövetel időpontját Kézai szerint: »700«. Vegyük az Attila (értsd: Atilla/Etele) halálának az (ugyancsak második) bejöveteltől számított időpontját Kálti szerint: ez a 72-edik év. A két krónikás adatainak együttes értelmezésével Atilla halálára a »772-edik« év adódik. Kálti szerint a nagykirály halála utáni 100 év elteltével zajlott le a (harmadik) bejövetel, tehát, és ezt már mi tesszük hozzá: »872-ben«. Ez az évszám, a **872** (1028) tökéletesen illeszkedik ahhoz az információhoz, hogy Metód püspök egy évvel korábban, **882-ben** (1027) találkozott az Árpád-magyarokkal az Al-Dunánál. Megegyezik továbbá a Kézai által megadott évszámmal, amit tehát ugyancsak **872-nek** (1028) olvashatunk. Be is fejezhetnénk ezzel a megnyugtató megoldással e fejezetet, hiszen megállapítottuk a bejövetel kezdőévét. Meg kell viszont állnunk egy pillanatra, el kell gondolkodnunk azon, hogy az idézetek Atilla halálára nézve különböző évszámokat tartalmaznak, továbbá azon is, hogy minden más forrástól eltérően, ha e két forrást egymással összefüggésben értelmezzük, akkor – a valóságnak megfelelően! – Atilla (II. Attila, Etele) kora, illetve halála a „második bejövetel", tehát a Baján és Kuber népeinek betelepedése utáni időszakra esik. Megnyugodva konstatálhatjuk, hogy a korábbi fejezetekben ugyanilyen következtetésre jutottunk.

Hátra van még, hogy elvégezzük a „próbát", ellenőrizzük, hogy pontosan mikor is halt volna meg Atilla, ha arra csakugyan Árpád bejövetele előtt 100, vagy 104 évvel került volna sor. Az évszám így **772** (928), vagy **768** (924) lenne. Az előbbi szám 6 évvel, az utóbbi pedig 10 évvel különbözik a Képes Krónikában megadott **445-től**, azaz 934-től. Ez bizony nem pontos. Kálti Márk tévedett valamiben, ám megint csak arra kell gondolnunk, nem a számtannal állt hadilábon, más lehetett a tévedés oka. Azt hiszem, azt senki sem vitathatja, hogy az idézett szövegrész alapján teljesen bizonyos: a Képes Krónika szerzője tökéletesen tisztában volt azzal, hogy két eltérő kronológiai sorból kellett vennie az adatokat. Atilla halálának évszámát a manicheus időszámítás rendszerében idézte föl – hiszen egész Európában így tarthatták számon, (hogy jól összekeverhető legyen I. Attila halálának évével, amit egy másik kronológiai sor egyik tagjaként ismerünk) –, míg a harmadik bejövetel dátumát a „saját" kronológiai rendszerében tartotta számon. Azzal bizonyára nem volt tisztában, hogy ez utóbbi adatnak a kronológiai alapja nem azonos a saját korában használatossal, de azt kétségtelenül tudnia kellett, hogy eltér az általunk manicheusnak elnevezett kronológiai rendszer alapjától.

Miben tévedett tehát? Vagy abban, hogy nem pontosan ismerte a kétféle kronológia egymáshoz való viszonyát, vagy abban, hogy Atilla halálának évét az általunk a „manicheus időszámítás mutációjának" elnevezett kronológiai rendszerben értelmezte. Ebben a rendszerben a **445-ös** nem a 934-edik, hanem a 925-ödik évnek felelne meg. Ez pedig pontosan az Árpád bejövetele előtti 100-adik és 104-edik év közé esne. Ebből következik, hogy Árpád nem az

-

Atilla halála utáni 100-adik, vagy 104-edik, hanem 91/95-ödik évben érkezett meg. – A tévedés természetének feltárása nyomán leszögezhetjük: Kálti Márk tudása előtt le a kalappal! Ismeretei olyan kérdésekre is kiterjedtek, amelyeket mi – 650 év múltán – csak éppen kezdünk megfogalmazni. Mivel a bejövetel **872-ben**, vagy **883-ban**, tehát 1028-ban kezdődött, mindenki, aki az Árpádmagyarság genetikus vagy szellemi örökösének tekinti magát, e sorok megírásakor, 2018. augusztus havában még egyáltalán nem késett le az ezredik évfordulóról, és – ha megéri – nem is túl sokára, akkor már teljes joggal megünnepelheti ezt a „Millenniumot".

Még ezzel sem jutottunk el a bejövetel időpontját tisztázó fejezetünk végére. Szólnunk kell ugyanis még a Tárih-i Üngürüsz és a Madzsar Tárihi vonatkozó passzusairól. A Tárih-i Üngürüszben ez áll: „*Azután Szidijja uralkodója dívánt tartott, s ezen a dívánon Árpádot tették meg az összegyűlt hat kapudán és a vitéz hadsereg fővezérének. Azután Szidijja uralkodójától engedélyt kaptak, és egy nap boldog órájában, Atilusz király halála után háromszáz* [300] *év elmúltával, Iszá őkegyességének hétszáznegyvenötödik* [»745«] *esztendejében Szidijja padisahjától elbúcsúztak, s onnan a tatár kán országa felé csapatonként elindultak*". A Madzsar Tárihi írója így fogalmazott. „*…amióta a madzsarok* [először] *elhagyták a Sztyeppet,* [Ízsá próféta] *születésének a 744. évéig* [»744«] *háromszázhetven* [370] *év telt el. Ennyi idő eltelte után az említett évig, vagyis Ízsá próféta születésének 744. évéig…, a kétszázezer főnyi madzsar nép másodszor felkerekedett a Nagy Sztyeppről, és a régebbi hazájába, Madzsarisztánba költözött, melynek megszállása után ott letelepedett*".

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy ez a két krónikás, akik egyaránt az oszmán törökök birodalmának szolgáltak (a 16. sz-ban, ill. a 18-adikban), igen hasonló dolgokat jegyeztek fel, holott munkájuk – általános vélekedés szerint – egymástól függetlennek tekinthető. (Úgy gondolom, hogy nem beszélhetünk teljes függetlenségről, mert felhasznált forrásaik között – fenti idézetek tükrében – kellett legalább egynek lennie, amit mindketten ismertek.) Ami hasonló az eredetileg kereszténynek született krónikások életútjában: mindketten német származásúak voltak, illetve mindketten felvették a muzulmán vallást, miután oszmán környezetbe kerültek. Már láttuk, hogy (nyilván származásuk folytán) sokkal többet tudtak Etele Aladár nevű fiának sorsáról, mint a magyar krónikások. Ugyanakkor ők sem tudtak semmit az Attila–Etele kettősségről, és bár Aladár Etele fia volt, mégis mindketten a **373** (659) **k.** Közép-Európába érkezett hunok, vagyis a **453-ban** (739) meghalt, Theodosziosz és III. Valentinianus kortársaként élt Attila hunjainak időszakához képest határozták meg az Árpád-magyarok bejövetelének idejét. (Hiszen az Oszmán Birodalom Bizánc szerepét örökölte meg DK-Európában, így a művelt oszmán elit sokat tudhatott Bizánc történetéről is). És meglehetősen jól becsülték meg az időbeli távolságot. A fentiekben általunk megállapított **872-es** (1028-as) bejöveteli dátum ugyanis az időszalagon ténylegesen kb. 369 évre van az első bejöveteltől, illetve pontosan 289 évre helyezkedik el Attila halálától. (Az Atilla halálára vonatkozó, a magyar krónikások által „ismert" »445-ös« adathoz képest pedig egyértelmű a telitalálat.)

E konstelláció mögött, ha belegondolunk, nem akármilyen teljesítmény áll, még akkor is, ha a »744/745-ös« évszám szerepeltetése a magyar krónikás hagyományból következett, hiszen a virtuális kronológiában csakugyan 300 évvel követi Attila halálának virtuális évét. A két szóban forgó szerző ismeretei viszont a törökök régmúltjának adataira, az oguzok Közép-ázsiai, kaukázusi kapcsolataira is kiterjedhettek, s onnan jól ismert lehetett számukra egy bizonyos »744/745-ös« évszám, ami virtuálisan nem különbözött a »445«+300=»745-ös« évszámtól.

(A **744/755-ös**, azaz 900-as évben történtekről már korábbi fejezetekben beszámoltunk. Az akkor történtek nem álltak közvetlen összefüggésben az Árpád-magyarság bejövetelével, (abban az időben még Árpád nagyapja sem élt). Kétségtelen azonban, hogy az ősmagyarság

egyik jelentős népcsoportjának történetében sorsdöntő változásokhoz vezetett, ezért nem hagyható figyelmen kívül az Árpád-magyarság előtörténetében. A két muzulmán szerző viszont tévesen azonosította Árpád bejövetelét és az ősmagyarok „Szidijjából" történt távozását.)

-

A nagy ázsiai népvándorlás – 2. (1036-ig)

(Folytatás a 621-edik oldalról.)

Bíborbanszületett Konstantin császár a nagybesenyőket először egy **834-es** (979-es) dátummal összefüggésben említette meg, mint a Kaszpi-tenger É-i vidékén feltűnt törzsszövetséget. A besenyők elhagyott helyét betöltötték az oguzok (türkmének). Gayhani (Dzsajháni, neves muzulmán földrajzi író) besenyőkről szóló munkájában, ami a **09.** (10.) **sz. második felére** vonatkozó állapotokat fest le, a besenyők K-i szomszédaiként szerepelnek az oguzok. A kisbesenyők, azaz kangárok egy része (a kabarok), akik már hosszabb ideje a Kaukázus térségétől Nyra, K-Európában éltek, a Kazár Kaganátus egyik népét, összetevőjét képezték. Feltehetőleg a róluk szóló információkat értik félre azok, akik a besenyők Volga-vidéki jelenlétét hangoztatják erre az időszakra vonatkozóan. A besenyők **875** (986) **k.** még legfeljebb K-Európa határán állhattak.

A **09. sz. közepén** (a 10. sz. végén) kezdték emlegetni kínai források az Altáj-hegység közelében élő mongol najmanokat. Különböző belső-ázsiai népcsoportokból a Dél-Góbi vidékén keveredett ki a **09. sz. közepére** (a 10. sz. végére) a keresztény öngüt nép is, akiket a mongol források fehér tatárokként emlegettek. (Az öngütök téli szállásközpontja **1005** (1116) **k.** a Sárga-folyó melletti Togtoh település közelében, míg a nyári szállásközpont: Olan Szüme, a Góbi középső részén, a Selyemút É-i leágazásánál, a Karakorum felé vezető karavánútnál volt. Kereskedelmi központ, nem kevesebb, mint 9 keresztény templommal. Ekkoriban az öngütök lányai a najmanokkal kerültek házassági kapcsolatba, míg a befolyásos öngüt férfiak a kereitek előkelő családjaiból kaphattak feleséget. Az öngütök szoros kapcsolatot tartottak a Góbiban élő ongirat törzzsel, amelyből idővel Dzsingisz kán felesége is származott, valamint a tangutokkal is. A mongolok 1115 után több kísérletet tettek egyesített mongol állam létrehozására is.) A Kimek/Kipcsak Törzsszövetség **870-re** (981) egészen az Urálig terjeszkedett. É-on a legnyugatibb pozíciót a kipcsakok foglalták el. A kumánok az Ujgur Kaganátus összeomlása (**840**, vagyis 985) után a kitájok uralma alá kerültek volna, de inkább Ny-ra húzódtak, s valamikor a **09. sz. közepén** (a 10. sz. végén) csatlakoztak a kipcsakokhoz, illetve a Kimek Törzsszövetséghez, s annak K-i szárnyát képezték. (Más adat szerint a Huang-folyótól K-re fekvő területekről származó kumánokat csak valamivel később, **905** (1005) **k.** űzték el a kitájok.

Marvázi mervi orvos és földrajzi író jegyezte meg a Taba'i'alhayawân c. munkájában: „*a törökökhöz tartoznak a qûnok, ezek a Qitäy földjéről jöttek, mert féltek a qitäy kántól. Ők nesztoriánus keresztények voltak és legelőik szűkös volta miatt vándoroltak el lakóhelyükről. Közülük való volt Ikindži ibn Qočqar, a khwarizmi šah…*" – Ezek az események a **09.** (10.) **sz. végén** történtek. – „*Ezután a šârik* [sárga ujgurok, akik „nyugatias jellegű" antropológiai vonásaikat feltehetőleg a Tien-san vidékén történt keveredés révén szerezhették, – legalábbis Czeglédy Károly szerint] *területére vonultak, és a šâriktól a türkmének földjére vándoroltak, akik meg a maguk részéről a guzz terület K-i felét foglalták el. A guzz törökök pedig a besenyők földjére vonultak, közel az örmény tenger partjaihoz.*" (Ez utóbbi események már a **10.** (11.) **sz-ban** történtek.)

Látjuk, Marvázi kunoknak nevezte a Belső-Ázsia K-i feléből származó kumánokat, nyilván azért, mert ő (a saját korában) a kumánokkal szövetkezett kunokat ismerte meg közelebbről, s szoros szövetségüket régtől fogva adottnak: „kunnak" tekintette. Álláspontom szerint azonban a kunok az ezredforduló előtti évszázadokat a Kaukázus térségében élték át, ahol sokáig részét képezték a Kazária keretei között fennmaradt, s csak **a 08. sz. első**, tehát a

-

09. sz. második **felében** felbomlott dagesztáni hun közösségnek, mely eredetileg több mint negyven különböző népet fogott össze. Nyilvánvalóan a hun közösség felbomlása után húzódtak a Turáni Alföldre, majd kerültek ott a Kimek Törzsszövetség keretei közé, s idővel (**a 11.** (12.) **sz-ban**) a K-ről érkező kumánokkal alkottak sorsközösséget. Megjegyzendő, hogy ugyanilyen alapon kell különbséget tennünk az úzok és az oguzok (türkmének) között is. Az úzok, miként a kunok, eredetileg ugyancsak részét képezték a dagesztáni hun közösségnek, ugyanúgy a Turáni Alföldre szorultak, s csak a 11. sz. végétől egyesítették erőiket (egy időre) a K-ről érkező oguzokkal. (Mindazonáltal gyanítható, hogy a kunok és az úzok esetében is évszázadokra visszamenő, a nomád népek emlékezetében éberen megőrzött összetartozás-tudat lehetett az alapja az újbóli szövetkezésnek.) De ne szaladjunk ennyire előre!...

A besenyőket Bíborbanszületett Konstantin császár **945** (1056) **k.**, nyilván régebbi leírások alapján, a Kaszpi-tenger É-i vidékén élő népnek ismerte, melyet két, egymáshoz lazán kapcsolódó törzsszövetség alkotott. Ibn Fadlan **922-re** (1033) vonatkozóan – ugyancsak korábbi információk alapján – a Volga és az Urál-hegység lejtői közé helyezte az úzok mellett élő besenyők népét. A **10.** (11.) **sz. elején** tehát a besenyőktől É-ra helyezkedtek el a Kimek Törzsszövetség meghatározó részét képező kipcsakok, akik idővel az Urál-folyó vonaláig eljutottak. A besenyők elhelyezkedését a Gayhani- (Dzsajháni) hagyomány is meghatározta: több néppel voltak határosak, É-ra a kipcsakok országa, DNy-ra a kazárok országa, K-re az oguzok országa terült el.

A Számánidák (szunnita) perzsa dinasztiája **874**, azaz 974 **előtt** Szamarkandban, később Buharában uralkodott, és az ún. Szaffárida-dinasztiával szemben határozta meg önmagát. (Baktria felett a **09.** (10.) **sz. második felében** az ún. Szaffárida-dinasztia uralkodott.) A Számánidadinasztia **874**, vagyis 974 **után**, a **10. sz. végéig** (1010-ig) az Aral-tótól délre fekvő országokban és Perzsia területén szerzett jelentős hatalmat.

A Számánida emírség **893-ban** (993) megtámadta az oguzokat. Ám nemcsak az oguzokat, hanem a kipcsakokat is támadta Ismā'īl ibn Ahmad közép-ázsiai Számánida uralkodó. Egy arabperzsa sereg a Kaszpi-tengeren túl lakó karluk-törökök ellen vonult, s azok királyi családját, 10 ezer fős seregét foglyul ejtve elfoglalta a fővárosukat is. A karluk (kimek?) kagán uralma ekkor már csak a Szemirecseje vidékének K-i felére és Kasgárra korlátozódott, a kagáni dinasztia azonban fennmaradt. A karlukok az elkövetkező évtizedekben felvették az iszlám hitet, egyes kutatók nézetei szerint a **10.** (11.) **sz-ban** már a kimek kagáni dinasztiából kerültek ki a Karahánidák kagánjai is, miközben a karlukok háttérbe szorultak. Eltérő álláspontot képviselő történészek szerint viszont a **905** (1005) **k.** iszlám hitre tért Karahanidák szorították szűk keretek közé a 11. sz-ban a kimek/karluk kaganátus világát, s vonták fennhatóságuk alá a középázsiai sztyeppe lovas népeit.

A Számánidák az oguzokat is ezrével hajtották el rabszolgának. Az úzok és oguzok csak Nyfelé menekülhettek. Az emír csapatai a kipcsakokat elűzték az Aral-tótól É-ra fekvő szállásterületükről. Míg a kipcsakok félrehúzódtak, addig az oguzok egy része és az úzok a nagybesenyők korábbi területére távoztak, az oguzok másik része (szelcsükök/szeldzsukok) **9/10.** (azaz 10/11.) **sz. fordulóján**, (más megközelítésben: **889**, tehát 1000 **után**) egyéb közép-ázsiai területeken szóródott szét, illetve bonyodalmas úton-módon eljutott Kis-Ázsiába.

Az Urál-folyó mentére került besenyőket a Számánidák által szorongatott uguzok **889-ben** (1000) a kazárokkal szövetségben támadták meg. Kazária ilyen módon próbálta elhárítani magáról a besenyők nyomását (dominóhatás). A népvándorlás a már korábban megszokott módon, láncreakció-szerűen ment végbe. A besenyők a kazárok nyomására az Urál és a Volga térségéből, **893** (1004) **után** a Fekete-tengertől É-ra eső térségbe kerültek. Ekkor az oguzok (türkmének) és úzok a Volgától K-re fekvő térségben nyertek elhelyezkedésükre alkalmas területet.

-

A besenyőknek nem igen maradt más lehetőségük, mint a Ny-ra való menekülés. (A besenyők egy része mégis visszamaradt az oguzoknál, és beolvadt közéjük – ezek utódait ma Kis-Ázsiában találjuk.) A besenyők **889/890-ben** (1000/1001) elfoglalták a Volga-Don térségét. Ny-i előőrseik találkoztak az etelközi magyar-kabar állam K-i határvédőivel.

Európa és Ázsia határvidékén a politikai egyensúly végzetesen felborult.

A Számánida hódításnak a dinasztia bukása vetett véget **999** (1010) **k.**. A 10. sz. második fe lében kibontakozott Kimek-, vagy Karluk-dinasztia adta a Karahanida Birodalom azon kagánjait, akik a **10. sz. végén** (11. sz. elején) megdöntötték a Számánidák uralmát, s ezzel hatalmas közép-ázsiai birodalmat alakítottak ki. Az iszlám hitre tért Karahanidák kagánjai a továbbiakban csaknem az egész közép-ázsiai térséget uralmuk alá hajtották. **1000** (1011) **k.** már Buhara és Szamarkand is a Karahanida Birodalomhoz tartozott.

A besenyők **870** (1015) **k.** nagy háborúba keveredtek az őket K-ről változatlanul szorongató oguzokkal (türkménekkel), s egyre inkább Ny-ra szorultak, s **914** (1025) **k.** tűntek fel először a Krímben. A K-európai sztyeppe Ny-i vége **888/889-től** (1033/1034-től), Árpád népének Ny-ra távozásával varég-bizánci és bizánci-besenyő, varég-oguz, bizánci-úz háborúk színterévé vált. (**922-ben** (1033) Ibn Fadlán is találkozott a besenyőkkel a volgai bolgárokhoz vezető útján.) A K-európai erdőzóna K-i felét és a sztyeppe kapcsolódó sávját a muzulmánná lett volgai bolgárok és a mellettük élő onorurok (magyarok) ellenőrizték. Tőlük D-re már az oguzok és az úzok terjeszkedtek, hamarosan kezükbe került a sztyeppe túlnyomó része. Bíborbanszületett Konstantin szerint a besenyők (**890/891-ben**, azaz 1035/1036-ban) benépesítették a magyarok korábbi K-európai területét (az Etelközt). A császár a besenyők Ny-ra történő elmozdulásának okát a kazárok és az oguzok besenyőellenes szövetségkötésében látta. A besenyők az Etelközből vonultak aztán a Balkánra és Közép-Európába.

(Folytatása a 946-odik oldalon.)

Kelet-Európa helyzete Álmos idején (1036-ig)

Az őshazájukban élő ószláv törzsek a **07.** (08/09.) **sz-ra** kirajzottak a Visztula és a Dnyeper közötti területről, ezáltal kialakult egy hatalmas kiterjedésű ószláv tömb az Elba vonalától a Baltikumig. E törzsek az általuk uralt területeken a **08.** (09/10.) **sz-ra** fejlődtek szláv nemzetekké, országokká.

Egyesek szerint e folyamat lezárásának tekinthető, hogy egyes K-i és Ny-i szláv törzsek egyesüléséből, továbbá balti népekkel való keveredésükből a **09.** (10/11.) **sz-ra** létrejött a sajátos fehérorosz etnikum is. Más vélemények szerint a fehéroroszok (krivicsek) etnikuma és állama jóval korábban, már a **08.** (09/10.) **sz-ban** létrejött, sőt a fehérorosz elit az egyetlen „tisztán" szláv közösséget szervezte állami keretekbe, ami sokáig, sikeresen ellenállt a varég nyomásnak is. E felfogás szerint más orosz etnikumok K-balti és egyéb elemekkel alkotott keverék népek.

A folyamat egyes korábbi szakaszairól a Nesztor krónika (**1113**, azaz 1213) adott tudósítást, mely szerint: eredetileg Kijev környékén, a Dnyeper-völgyben poljánok éltek; Justinianus (II. Jusztinianosz) császár szolgálatába fogadott egy ant vezért, „*Kij fejedelmet*", aki aztán – szolgálata befejezése után – megalapította Kijev városát. Ezek a poljánok, „*akiket mostanság rusznak neveznek*" – írta a krónikás –, később megszervezték Kijev központtal a Dnyeper középső folyása menti törzsszövetségüket, lényegében tehát Ruténiát. Mindez a **07/08. sz. fordulója** (a 09. sz. közepe) **körül** történt.

A **09. sz. elejére** (a 10. sz. közepére) vonatkozóan már bizonyosan egy virágzó rutén (ruszin) államról beszélhetünk, amit ízlés szerint Rusznak, Kijevi Oroszországnak, Ruténiának is nevezhetünk. Ruténia **09. sz. első** (a 10. sz. második) **felében** a Kazár Kaganátussal, jobban mondva annak szomszédos, sztyeppei népeivel: onogurokkal és szabírokkal (az Árpád-magyarok őseivel) épített ki szoros kereskedelmi kapcsolatokat.

Ebben az időben K-Európa É-i részén is sorsfordító változások kezdődtek: a terjeszkedő skandináv varégok a Ladoga-tónál létrehozták K-európai központjukat.

A varégok Uppland és Gotland felől terjeszkedtek **825** (970) **k.** Észtország, Lettország, a Ladoga-tó és az Onyega-tó irányában, Sztárája Ladoga területén jelentős támaszpontot építettek ki, katonai erőfölényükkel élve megadóztatták a krivicseket, a drevljánokat, a radomicsokat és a vjaticsokat, illetve a csugy és merja „finnugor" törzseket is. A nagy K-európai folyókon lehajózva, **839** (984) **k.** már felvették a kapcsolatot a kazárokkal és Bizánccal. A **09. sz. közepén** (a 10. sz. végén) fegyveres erővel behatoltak a lettek és észtek hazájába, továbbá a Dnyeperen és a Volgán a kazár ellenőrzés alatti területekre is. Más adatok szerint a varégok már **842-ben** (998) megtámadták a Bizánci Birodalmat.

A varégok **859-ben** (1004) alapították meg Novgorod városállamát a Finn-öböl partján. Maga a város ott épült fel, ahol a Volhov-folyó kifolyik az Ilmeny-tóból.

Ruténia a varég hódításnak – kazár-szabír támogatással – sokáig ellenállt. A térségben **835** (980) **k.** már állt Kazária Sarkel elnevezésű erődje, és az orosz őskrónika szerint Álmos vezér **840** (985) **k.** megerősítette Kijev erődítményeit is. (A Volga–Don–Dnyeper régióban állt fenn ekkoriban a Kazária keretei közé tartozó Lebédia, valamint ettől Ny-ra a Dentü-Mogyer, illetve az Etelköz elnevezéssel illetett ősmagyar területi szerveződések is. Ezek határosak voltak Ruténiával.) Az orosz krónika szerint **850** (995) és **858** (1003) **között** Kijevben Kazária – jobban mondva Kazária nevében (netán saját hatalma jogán?) Álmos szabír fejedelem – adót szedett.

-

Rurik varég herceg előőrse **858-ban** (1003) szállta meg Kijev városát, amit a következő években támaszpontul használt Bizánc határvidékének, sőt fővárosának a nyugtalanításához is. Askold és Dir varég hadvezérek akcióikban, **859-862-ben** (1004-1007) Álmos csapatainak támogatását is élvezték. (Álmos főhadiszállása ekkoriban Kijev közelében volt.)

Rurik hadseregének zöme **863-ban** (1008) érte el Kijev városát. Az első varég hajók a Fekete tengeren **864/865-ben** (1009/1010) jelentek meg.

Rurik halála után, **879-től**, azaz 1024-től Oleg varég nagyherceg uralkodott Ruténiában, (egészen **912-ig**, tehát 1057-ig). Oleg még Kijevbe érkezése előtt elfoglalta Szmolenszket és Ljubecset, aztán Kijevet birtokba véve és fővárosává téve megsemmisítette az ellene fordult Askold és Dir hercegek hatalmi központjait, később pedig kiépítette a biztonságos folyami útvonalat a Balti-tengertől a Néván, a nagy tavakon keresztül, a Dvinán, a Dnyeperen át egészen a Fekete-tengerig.

Oleg **882-től** (1027) Novgorodot és Kijevet egyaránt birtokolta, tehát egy olyan hatalmas varég állam első számú vezetője lett, mely állam uralma alatt tartotta a legfontosabb óorosz törzseket.

Eközben K-Európa K-i peremén és a sztyeppe övezetében is korszakos változások kezdődtek. A sztyeppei bolgárok egy része **865** (1010) **k.**, amikor dinasztiájuk elvesztette a hatalmát, talán a kazár elit zsidó vallásra történt áttérésére is válaszolva elhatározta, hogy felveszi a muzulmán vallást. Ehhez a tervükhöz a szóban forgó bolgár körök megszerezték Álmos fejedelem támogatását is, akinek számottevő haderejét ebben az időben már „magyarok” néven emlegették. Álmos (neve a Dzsagfar Tarihi szerzője szerint: Almysh) a bolgárok és az évszázadok óta velük tartó onogurok körében is nagy népszerűségnek örvendett, vezéreiknek tekintették. Mint már korábban is szó esett róla, a besenyők **870** (1015) **k.** nagy háborúba keveredtek az őket K-ről szorongató oguzokkal, és ez a háború a dzsihád jellegét öltötte magára, ami komolyan érintette a bolgár és onogur lakosságot. A muzulmán elemek hatalmának növekedése folytán a muzulmán terjeszkedéssel leginkább érintett területen élő bolgárok körében egyre népszerűbbé vált az iszlám elfogadásának a gondolata. Emiatt **912** (1023) **k.** büntetőhadjárat, annak nyomán **880** (1025) **k.** kiterjedt belháború folyt Kazáriában. Ezzel összefüggésben a mindeddig Kazáriában rekedt szabírok és kabarok maradékai kivándoroltak az Etelközbe, a bolgárok pedig É-ra, Volgai Bolgárországba igyekeztek.

Elvándorlásuk már **870** (1015) **k.** megkezdődhetett. Korábbi helyüket most elfoglalták a besenyők törzsei. A besenyő térfoglalásnak, valamint az Azovi-tenger É-i partjánál fekvő területek besenyők általi elfoglalásának a muzulmán földrajzi irodalomban megjelölt időpontja: **913**, azaz 1024. Az Árpád-magyarok és a besenyők az orosz őskrónikában közölt kronológia szerint „Oleg idejében”, **879** (ugyancsak 1024) **után** vonultak Ny-ra a Dnyeper vidékén, „Kijev alatt”.

Árpád, Álmos első fia (neve a Dzsagfar Tarihi szerint: Arbat) a kazár vezetők uralma ellen a harcos kabarokra támaszkodva lépett fel, mert a zsidó vallásra nem kívánt áttérni, ám – egy lehetséges narratíva szerint – nem értett egyet bolgár befolyás alatt álló apja „pragmatikus” álláspontjával sem. A kazár kagán igyekezett kihasználni apa és fia ellentétét, s kilátásba helyezte Árpádnak, hogy megörökölheti a kagáni hatalmat, amennyiben hajlandó befejezni a háborúskodást, és áttér a zsidó vallásra. Árpád azonban erre nem volt hajlandó, kabarjaira és magyarjaira (a szabírokra és a hozzájuk csapódott onogurokra) hallgatott, akik sikeresen végig akarták vinni, amibe belevágtak. A muzulmán vallással kacérkodó Álmos első fia, Árpád ekkor húsz-huszonöt éves lehetett.

E narratíva szerint apa és fia eltávolodott egymástól. Álmos leghűségesebb támogatóival és Árpád után született fiaival elhúzódott Kazária ÉK-i peremvidékére, a sztyeppe és az

-

erdőövezet határára, a bolgárok és onogurok egyre jobban elkülönülő országrészébe, ahol már erős muzulmán befolyás érvényesült.

A kazár belháború következményének tekinthető, hogy **883-ban** (1028) a varégok betörtek Kubán történelmi térségébe (Lebédia területére), és a kazárok uralma alól az ún. rademicsek, szeverjánok és drevljánok (K-i óorosz törzsek) is varég uralom alá kerültek.

Álmos pozíciója, feltehetőleg az alánok harctéri sikerei miatt, **918** (1029) **k.** átmenetileg megrendült. (Az is lehet azonban, hogy Anonymusnak van igaza, s a magyar pozíció gyengülésének legfőbb oka egy, a varégoktól **884-ben**, vagyis ugyancsak 1029-ben elszenvedett vereség volt.) Álmos vezér **919/920-ban** (1030/1031) követséget küldött Bagdadba, hittérítőket kért, javasolta, hogy a Kalifátus építsen országa D-i határán erődítményt. Ez nyilvánvalóan a kazároktól való teljes elszakadás szándékát jelentette.

Aztán **922-ben** (1033) – nyilván muzulmán (oguz, kipcsak?) segédcsapatok hathatós közreműködése nyomán – Álmos ismét magához ragadta a kezdeményezést, s jelentős győzelmeket aratott, megújította Volgai Bolgárországot. A varég terjeszkedés pedig megállt az Oka és a Volga összefolyásánál, Volgai Bulgária határainál.

A volgai bolgár uralkodó neve **922-től** (1033) Almis ibn Selkej formában ismeretes a muzulmán földrajzi irodalomból, ugyanis ekkor járt a helyszínen a bagdadi kalifa követsége, melynek titkára, Ibn Fadlán az utazásáról részletes beszámolót készített. (Álmos **925-ben**, azaz 1036ban halt meg. Ekkor 72 éves lehetett, nem pedig »925–819«=106!)

Álmos és Árpád kapcsolatának, politikájuk céljainak és megnyilvánulásainak egy másik, álláspontom szerint sokkal helytállóbb értelmezése is lehetséges: apa és fia folyamatosan egyeztették a lépéseiket. Álmos rendkívüli tekintélynek örvendhetett a kazárok, a sztyeppei népek és a ruténok (ruszinok) körében. Árpád sikeresen egyesítette a szabír és a kabar erőket. Ketten együtt K-Európa jelentős részét ellenőrzésük alatt tartották. A magyar történelmi hagyomány értelmében, Csaba leszármazottaiként egyértelműen Atilla országának restaurációjára törekedtek. Az öregedő Álmos a magyar mitológia szerint „*nem léphetett be*” a Kárpát-medencébe. Ez a momentum párhuzamos a Mózesről fennmaradt bibliai hagyománnyal, aki szintén csak távolról tekinthetett rá az ígéret földjére. (Nagy képzelőerővel megáldott szakértők egyenesen rituális gyilkossággal gyanúsították meg Árpádot és népét, és ezzel ráadásul bizonyos sámánisztikus vallási hóborttal és hiedelmekkel hozták összefüggésbe az Árpád-magyarságot. Mindebből azonban semmi sem igaz!)

Álmos azért nem lépett a Kárpát-medence magyarság által szentként tisztelt földjére, mert népének egy részével együtt a siker érdekében, tudatosan, jól megtervezett módon vállalt áldozatot. Álmos fejedelem bölcs uralkodó és zseniális stratéga volt. Világosan látta, hogy K-Európát lángba boríthatja É-ról a varégok térnyerése és K-ről az oguzok fenyegető terjeszkedése. Mérleget vont, és úgy találta, a kétféle veszély közül nem a kereszténységre áttérő, a szlávok közé betelepedő varégoké, hanem a dzsihádot tervezgető oguzoké a nagyobb. Fölismerte, hogy a magyarságnak nemcsak nincs jövője K-Európában, de előre látta azt is: ha minden így megy tovább, a fenyegető veszedelem nem áll meg a Kárpátok vonalánál, hanem be fog törni KözépEurópába is. Árpád népének Kárpát-medencébe menetelével párhuzamosan, népének és haderejének kisebb részével K-re, a volgai bolgárok közé húzódott, majd a bolgárok kánjaként iszlamizált. Szándéka ezzel az lehetett, hogy egyrészt a varég nyomulás számára a Feketetenger és a Kaukázus irányában utat nyisson, másrészt hogy az oguz nyomást is Kis-Ázsia és a Közel-Kelet felé terelje. Mindez valóban így is történt! Áldozata eredményeként a volgai magyarság és bolgárság kétszáz évig képes volt megőrizni vártáját, és Magyarországot kétszáz évig nem érte pusztító támadás K-ről.

-

A K-európai sztyeppe Ny-i vége **888/889-től** (1033/1034-től) Árpád népének Ny-ra távozásával varég-bizánci és bizánci-besenyő, varég-úz, bizánci-úz háborúk felvonulási terepévé vált. Az utóbb említett háborúkban is részt vettek a besenyők egyes törzsei, mégpedig azok a nagybesenyő törzsek, amelyek a magyarok és a kabarok elvonulása után megszállták az Etelköz és Moldva területét.

Egyes szakértők nem politikai, hanem természeti okokkal magyarázzák a terület kultúrájának visszaesését. Természettudományos megfigyelések alapján úgy találják: egy szárazodási periódusnak tulajdonítható, hogy a »09. sz. végére« a ligetes sztyeppén, a Dnyeper-mentén elnéptelenedtek a szlávság állandó telephelyei. Ezt a megállapítást összefüggésbe hozzák azzal a megfigyeléssel, hogy a valamivel D-ebbre lakó, talán részben K-i szlávnak tekinthető csoportoknál, a Don- és a Donyec-medence földműves falvaiban is megszűnt az élettevékenység a **09. sz. végén** (a 11. sz. közepén), és ezzel egyidejűleg eltűnt a sztyeppei „szaltovói" régészeti mű veltség is. – Kérdés: kellő alapossággúak voltak-e az elvégzett természettudományos vizsgálatok? Az eredetileg dendro-kronológiai vizsgálatokból kikövetkeztetett szárazodás csakugyan a 09/10. sz-ban, vagy inkább a **09/10. sz. fordulóján** (a 11. sz. közepén) következett-e be? Ha csakugyan az előbbi (természettudományosan megalapozott) eset áll fenn, akkor a szárazodás bizonyosan nem lenne összefüggésben a dokumentált, régészeti eredményekkel alátámasztott, a **09. sz. végére** (a 11. sz. közepére) bekövetkezett elnéptelenedéssel. (Kapcsolatban lehet viszont a **07/08. sz. fordulója előtt**, vagyis a 09. sz. közepe táján végbement népvándorlással, az onogurok, a bolgárok, az utrigurok és a kutrigurok Ny-ra településével, amivel a korábbi fejezetekben elég sokat foglalkoztunk.)

Úgy gondolom, a **09. sz. végén** (a 11. sz. közepén) nem a szárazodás volt az oka a kérdéses terület korábbi kultúrái lezárulásának, hanem a térség hadszíntérré válása. Hosszú évtizedekig követték egymást a meg-megújuló hadjáratok a **10.** (11.) **sz-ban**, (és később is).

Japán Jamato- és Nara-korszaka (1043-ig)

Ha a korábbiakban nem említettük volna, most felhívjuk az olvasó figyelmét, hogy a szigetcsoport őslakói a legendák szerint már »–660 k.«, valamikor a Dzsomon-korszakban, a neolitikum végén, egy átmenetinek tekinthető időszakban megalakították első államukat, melynek első császárát Dzsimmu néven véljük ismerni. Ekkoriban a lakosság már egységes és a többi ázsiai néptől eltérő karakterű volt, mind antropológiai, mind vallási és kulturális tekintetben. Japán letelepült és élelemtermelő életmódú népességét, amely folyamatosan gyarapodott a Korea irányából érkező bevándorlókkal, a tudomány a –03. sz-tól fennálló ún. Jajoi-kultúra alanyainak tartja. A koreai tunguz-leszármazottak, azaz a bronzkori Jemek törzs és az É-on kiformálódott pujo, valamint a D-en kialakult han-koreai népcsoport erőteljes migráció révén lényeges szerepet játszott Japán embertani jellegzetességeinek kialakításában. Az időszámítás kezdete táján Japán szigeteinek lakossága jórészt koreai közvetítéssel megismerkedett az öntözéses rizstermeléssel, a bronzzal, a vassal, a textilkészítéssel, s a ló- és szarvasmarhatartás, valamint a halászat is jelentőségre tett szert.

Az 01. évezred első századaiban megjelent a cölöpökre támaszkodó, kiemelt, kifejezetten japáni háztípus, mely egyben alaptípusa lett az első sintó-szentélyeknek is (simmei stílus). Virágkorát élte a sintóista vallás, melynek a kultikus célra előállított bronzharangok fontos eszközei voltak. A ma ismert ősi sintó szentélyek közül a legkorábbiak az 05. sz. második felében épültek meg. Japán történelmének következő szakasza, az ún. Jamato-korszak a **02. sz. elején** (a 04. sz. közepén), „más" álláspont szerint a **03. sz. elején** (ugyancsak a 04. sz. közepén) kezdődött el, és egészen a **08. sz. elejéig** (a 10. sz. közepéig) tartott. Ekkortól alakultak ki a törzsszövetségi részállamok. A **03. sz. elejétől** (a 04. sz. közepétől) **539-ig** (695-ig) terjedő időszakban már írásbeli hagyományozásból név szerint ismeretes uralkodók regnáltak. Egyes mondák, jobban mondva ún. „kegyes legendák" szerint a buddhizmus Korea felől a **–01. sz-ban** (az 05. sz-ban) megérkezett Japánba. Ugyanebben az időben, a **03. sz. végén** (az 05. sz. közepén) ismerte meg Japán a konfucianizmust is. Az első név szerint ismert buddhista Japán földjén (**522**, vagyis 678 **k.**) a kínai származású Siba Tattó volt.

Az áthagyományozandó tartalmak rögzítésére a **04.** (06/07.) **sz-tól**, „más" álláspont szerint az **05.** (ugyancsak a 06/07.) **sz-tól** a Koreai-félszigetről érkezett, kínai írással rögzített szövegek írásjeleit kezdték el Japánban is alkalmazni, majd több évszázados folyamatban drasztikusan leegyszerűsíteni, szótagírásra alkalmassá tenni. A folyamat végső eredményeként (a Nara-korszak végére, a Heian-korszak kezdetére) kialakították a 71 jelből álló hiraganát és az ugyancsak 71 jelből álló katakanát. Ezek mellett azonban kínai írásjeleket (kandzsikat) is használtak. – (Ma 1850 kandzsit használnak, melyeknek 4000 olvasata van.)

A **300** (549) és **710** (959) **közötti** időszakot (a Jamato-korszakon belüli) Kofun-periódusnak nevezik, ami átmenetet képezett a prehisztorikus korból a történelmi korszak felé. Jellemzői voltak a helyi előkelőségek halomsírjai, amelyek leginkább a központi jelentőségű Jamato-régióban keletkeztek. A halomsírokba ember, állat vagy ház formájú agyagszobrocskákat is elhelyeztek.

Az **05/06.** (08.) **sz-ban** a koreai államokból, vagy Mandzsúria területéről Japánba is elérkezett a könnyűpáncélos lovasíjászok harcművészete, ami az alapját képezhette a szamuráj kultusz későbbi felvirágzásának. A korszaknak nevet adó Jamato állam eredeti formájában az **05. sz. eleje** (a 06. sz. közepe), „más" álláspont szerint a **04. sz. eleje** (ugyancsak a 06. sz. közepe) és **695** (944) **között** állt fenn, fővárosa Azuka volt.

A Jamato-korszak második felére a legerősebb törzsszövetség, a Jamato-klán magához ragadta a főhatalmat, és egyesítette a legtöbb Japán törzset. A hírneves Kinmei császár **508**

-

(757) és **571** (820) **között** élt. Alattvalói **545** (794) **k.** véres küzdelemben győzték le az udvari ellenfe leknek és a sintó vallás híveinek elszánt ellenállását, majd hozzákezdtek a buddhista templomok egész sorának az építéséhez.

A buddhizmus terjedése nyomán **590** (839) **k.** Jamato és Nara városok váltak Japán vallási és kulturális központjaivá. A buddhizmus japán változata azonban magába integrálta a sintó vallás szellemét és isteneit is.

A világ legrégebbi, ma is álló faépítménye Japánban van: ez a Horjúdzsi buddhista kolostoregyüttes. Itt sajátos kivitelben, **607-ben** (856) egységes fedésmódot alkalmaztak tetőn, kapun és kerítésen egyaránt.

Az első buddhista szekták **626** (875) **után** különültek el: „Nara-kori hat szekta”.

A hatalom **593-ban** (842) Szotuku régens kezében összpontosult, a herceg konfucianista elvek szerint meghatározta a hivatalnokokra vonatkozó etikai szabályokat és megszüntette az örökletes hivatalviselés intézményét. Japán a jelentős közigazgatási reformok révén a mindenkori császár központosított uralma alá került.

A japán-kínai diplomáciai, majd gazdasági és kulturális kapcsolatok **607-től** (856-tól) megélénkültek. Szuiko japán császárnő idejében (**593–628**, tehát 842–877) felvirágoztak azok a buddhista kolostortemplomok, melyek földje sok szerzetest és szerzetesnőt volt képes eltartani. Nakatomi Kamatari **645-ben** (894) a Szoga-családtól (Szotuku érdekcsoportjától) államcsínnyel átvette a hatalmat, kínai mintára centralizált, hierarchizált hatalmat hozott létre. Minden földet császári irányítás alá vont, és új adórendszert vezetett be.

Az ún. Nara-korszak tényleges kezdetét a történészek egy része, nyilvánvalóan az államcsínyre utalva, **650-re** (899) teszi, bár „hivatalosan” csak **710-től** (959), a Jamato-korszak közmegegyezéses végétől jegyzik ezt a korszakot. Ekkortól Heidzsó (Nara) város állandó császári székhellyé vált. Tenmu japán császár **685-ben** (934) rendelte el a minden házban kötelező buddhista házioltár-állítást. A császár által megálmodott új japán főváros megépítését Fudzsivaránál özvegye, Dzsito császárnő felügyelte (**690** (939) **k.**). A pompás palota-együttes és az új főváros **694-re** (943) épült fel.

A buddhizmust Tenmu császár még **685-ben** (934) Japán államvallásának nyilvánította, ettől kezdve az ősi sintó istenekre egyre inkább Buddha szellemi lénye földi megtestesüléseiként tekintettek.

A Nara-korszak a magaskultúra fellendülését eredményezte. Japán Krónikája (Nihonszoki) a Nara-korszak virágzása idején készült el, **714** (963) és **720** (969) **között**. Ez a krónika jól tükrözi a Nara-korszak szemléletét és koncepcióját: a szerző a világ teremtésének és működésének nagy mítoszait a császári családok leszármazástábláival és történeteivel (legendáival) kapcsolta össze, mégpedig a fennálló hatalom jogosságának bizonyítása érdekében. Szerzője azt a kronológiai rendszert alkalmazta, ami a K-i Han kínai dinasztiára vonatkozó adatok tekintetében lehetett számára ismeretes. Nem vette, nem vehette át a Tang-dinasztia idején történt eseményekre alkalmazott eltérő kronológiai rendszert, mivel ekkoriban még nyilván nem állhatott rendelkezésére a **07. sz. elejével** (a 08. sz. második felével) indult Tang-korszakot tárgyaló írásmű.

(Csaknem száz év múlva, **906-ban**, vagyis 1051-ben ért csak véget a kínai Tang-korszak, így Kínában ekkor még el sem kezdhették írni a Tang-dinasztia történetét átfogó jelleggel tárgyaló azon munkákat, amelyek már a közel-keletről származó (pártus) kronológiai rendszert alkalmazták.)

-

A hatalmas japán nyelvű versgyűjtemény, a Manjósu (Tízezer levél gyűjteménye) **759** (1008) **k.** keletkezett. A kor egyik legnagyobb gondolkodója, Szaicsó/Dengjó daisi (**767–822**, azaz 1016–1071) fő célkitűzése a különböző buddhista nézetek és iskolák egyesítése, filozófiai szintézise volt.

A **08.** (10/11.) **sz-ban** keletkezett források számoltak be először a jamabusikról, vagyis azokról a japán aszkétákról, akik sámánokkal (mikókkal) működtek együtt, jövendőt is mondtak, és elképesztő mértékben képesek voltak uralni testüket és szellemüket. A buddhista szerzetesek az egész országban, de különösen a fővárosban jelentős befolyásra, hatalomra tettek szert. A vallási élet túlzásai az uralkodó elit számos tagjának szemében visszataszítóvá váltak, és mármár komolyan veszélyeztették az állam politikai és gazdasági alapjait. A fővárosi buddhista szerzetesek hatalma és befolyása rendkívül erős volt, ugyanakkor a parasztok, akiknek a munkája képezte a császári és a kolostori gazdagság anyagi alapját, a hatalmas adóterhek elől gyakran elmenekültek. Mindezek miatt Kanmu japán császár jobbnak látta elhagyni Nara városát, és megalapítani új fővárosát, a mai Kioto elődjét, Heiankiot. A buddhista kolostorok befolyásának csökkentése érdekében **794-ben** (1043) Heiankióba tette át a székhelyét. Ez egyet jelentett azzal, hogy véget ért a Nara-korszak is, és elkezdődött Japán Heian-korszaka. A korszakváltást az interpretációk egy része **784-re** (1040), más része **794-re** (1043) teszi. A korszakhatár több területen markáns változásokban nyilvánult meg: Korábban egyértelműen a kínai volt az irodalmi nyelv – mint Európában a latin –, ekkor azonban, miként a történetírók fogalmaznak: „*a japán írónők áttértek a japán nyelv használatára*”, miközben a férfiak „*továbbra is a kínait alkalmazták*”. Eszerint a japán irodalmi nyelv egyértelműen női találmány volna. A valóságban azonban a férfiak is áttértek a japán nyelvre, csak a történetírás az ő első japán nyelvű műveiket a **09/10. sz. fordulójára** (ugyancsak a 11. sz. közepére) „helyezte el”.

Csak a **10. sz. közepéig** (a 11/12. sz. fordulójáig) érzékelhető Japánban az erős kínai hatás a tárgyi emlékekben, a ránk maradt képzőművészeti alkotásokban és az építészetben, ezután kibontakozott Japán kultúrájának sajátos, nemzeti arculata. A japán arisztokrácia kezdte megteremteni a világ egyik legkifinomultabb civilizációját.

Korábban a császár teljhatalommal rendelkezett, ekkor azonban kezdett kialakulni az a tipikus japán rendszer, melyben a császár megközelíthetetlen személyét vallásos tisztelet övezte, de valós hatalommal nem rendelkezhetett. A tényleges (politikai) hatalom a régens kezébe került. Az uralkodó elit (politikai-vallási) megosztottsága a későbbiekben a japán állam jellemző sajátossága lett.

Korábban a vallási élet lényegében a kolostorokban zajlott, **794-től** (1043) viszont az udvari emberek nyíltszíni imádságokat tartottak látványos külsőségek között a Kamigamo-szentélyben és a Simogamo-szentélyben. A változás nyilván összefügg azzal, hogy az uralkodó elit a buddhizmus ezoterikusabb változatát preferálta. Az ebből kialakuló irányzatok a korábbiaknál sokkal nagyobb türelmet tanúsítottak a hagyományok (pl. a sintó) iránt. Az elit nyilvános vallásgyakorlása arra is jó lehetett, hogy az alattvalók azt gondolják: a politikai és a vallási elit mégsem szakadt végzetesen ketté.

-

A Ny-i Frank utódállamok és Normandia (1044-ig)

Normandia első állama valamikor a 10. sz. végén jöhetett létre, hiszen már **839-ben** (995), Párizs első „viking" ostroma (**879**, azaz 990) után létrejött egy megállapodás a frank területek peremére, a tengerparti sávba telepedett vikingek és a megrendült hatalmú frankok (Jámbor Lajos) között a területek megosztásáról. A béke azonban nem volt tartós, a normannok már **882-ben** (993) lerombolták Gesoriacum/Bononia (Boulogne-sur-Mer) városát és kikötőjét (a La Manche partján, Calais-tól D-re). **885/886-ban** (996/997) a „vikingek" újra – talán maguk a Karolingok, vagy a Capetingek, vagy talán az ugyancsak Capeting Párizsi Odó bíztatására? – Párizst támadták. Ebben az időben, a feloszlóban levő Frank Birodalom más területein is államok alakultak. **985-ben** (996) szinte csak Verdun volt Lothar kezében, Aquitania visszaszerzése csak a vágyálmaiban szerepelt, csupán Felső-Lotaringiában volt még jelentősebb befolyása. Aztán a testvérei (Német Lajos és Kopasz Károly) **841-ben** (997) le is győzték Lothart a Fontenoy-i csatában.

Nem kétséges, hogy az említett „két" Karoling Lothar egyazon I. Lotharral azonos, aki **986-ban** (997), tehát még a testvéreitől elszenvedett veresége évében visszavonult, (és végül **855-ben** (1011) halt meg). Henye Lajos követte őt a Ny-i trónon, akivel **987-ben** (998) lényegében megtört a Ny-i Karoling királyi ág, s elkezdődhetett a Capetingek dinasztiájának a dominanciája. Csupán Alsó-Lotaringiában uralkodhatott még az a Karoling Károly herceg, akit aztán a fia, Karoling Ottó követett volna a hatalomban. Megjegyzendő, hogy Karoling Károly herceg személye azonos lehet Kopasz Károlyéval (**877-ig** (1033-ig) regnált), valamint Együgyű Károlyéval is (**922-ig** (ugyancsak 1033-ig) uralkodott), akiknek (parciális) személyeit a virtuális történetírásban királyokként jegyezték fel.

Feltehető egy kínálkozó kérdés: Karoling Ottó személye esetleg azonos lehet-e Dicsőséges Ottó személyével, aki ezen a néven hatalomra került az É-német területeken, s ott **843** (999) és **911** (1022) **között** uralkodott? (Ismeretes, hogy a dokumentumok szerint **843-ban** (999) létrehoztak egy Karoling-vazallusnak tekintett hercegséget a szászok földjén. Az adatok arra utalnak, hogy Dicsőséges Ottó „herceg", miután kitűnt a normannok elleni harcokban, hatalmát **880–912**, azaz 991–1023 **között** Türingia területén gyakorolta.)

Capet Hugó személyében (**987–996**, tehát 998–1007) Róma számára megnyugtató alany, megbízható uralkodó került a Ny-i Frank (immár tkp. francia) trónra, és riválisa, Párizsi Odó ellenében (aki uralkodott **887-től** (998) **898-ig** (998), tehát ugyanazon évben el is vesztette hatalmát) Capet Hugó a fiát, Róbertet is maga mellé emelte, királlyá koronáztatta. (Jámbor Róbert aztán **997-től** (1008) 1031-ig uralkodott önállóan, ám folyamatosan küzdenie kellett, előbb az 1017–1025-ös időszakban Capeting (II.) Hugó ellenkirály, majd 1025-től saját fiai, valamint a felesége lázadása ellen, s végül e háborúságban lelte a halálát.)

A 10. sz. végén a Poitou-dinasztia megszerezte ugyan Aquitania jelentős részét, e dinasztia azonban elismerte a Capetingek felsőbbségét. A Capetingek kezdetben nem uraltak nagyobb területet, mint korábban a Karolingok, s hatalmuk ténylegesen csak Párizs közvetlen környékén (a későbbi Île-de-France tartomány területén) volt érvényesíthető. A Capeting uralom alatt kialakult feudális társadalomban a király hatalma aligha haladta meg a tartományi fejedelmek hatalmát.

A mai Ny-Franciaország területe később fokozatosan a Plantagenet-dinasztia kezére került.

Bretagne-ban önálló hercegség jött létre. Már formálódott az önálló Areláti Királyság, vagyis Burgundia.

-

1033 után Savoie/Savoya (K-Franciaország, a Rhône- és az Isère-folyó völgye között, a Savoyai-alpok területén) – tehát **934-től**, azaz 1034-től – a Burgundi Királysághoz csatlakozott, s ezáltal (Burgundiával együtt) nemsokára a Német-római Birodalom egy igen jelentős összetevőjévé vált. Uralkodói a 11. sz-tól a Savoyai-házból kerültek ki.

Gascogne területén is helyi uralkodócsalád önálló fejedelemsége regnált, amely aztána 11. sz. közepén, házasság révén csatlakozott a Poitou-dinasztia által ural Aquitaniához.

Az Anjou vidékén (a mai Franciaország Ny-i részén, Normandiától D-re (Maine-et-Loire körzetében), tehát Angers város környékén az Anjou grófok önállósították magukat. Maine (grófság) a 11. sz. közepétől már Normandiához tartozott.

A korábban letelepített normannok egyáltalán nem elégedtek meg a tengerparti sávval, **896-ban** (1007) – tehát Capet Hugó halálának évében (**996**, azaz ugyancsak 1007) – a Szajna mentére is betörtek, céljuk ezzel nem fosztogatás, hanem újabb honfoglalás volt. Terjeszkedésüket mindenekelőtt a **997-es** (1008) normandiai parasztfelkelésként feljegyzett zavargás jelezte. A tengerpart vidékéről terjeszkedő normannokkal végül a másik szerződő fél, tehát a Karoling uralkodó (Együgyű Károly = Karoling Károly herceg) vette fel állítólag a harcot a Szajna torkolatvidékén, **911-ben** (1022). Bár úgy tudjuk, sikeresen szerepelt a csatatéren, de ennél fontosabb és tényszerűbb, hogy hozzáadta a lányát, és szerződést is kötött a normann Rollo vezérrel, aminek keretében állítólag hűbéri birtokként ajándékozta vejének Normandia területét. A St. Clare-sur-Epte-i szerződés értelmében Normandia első hercege: Rongvald fia Hrolf/Rollo

(a nagyhatalmú St. Clair-család őse). – Rollo hercegről feljegyezték, hogy ezután összefogott a Loire-menti „vikingekkel”, és saját alattvalói (frank, norvég, dán származású normandiai parasztok) ellen harcolt, felkeléseiket brutálisan megtorolta.

Rollo herceg terjeszkedését Jámbor Róbert halála után a Capetingek már egyáltalán nem nézték jó szemmel.

Jámbor Róbert egyik fia az az I. Henrik francia király volt, aki 1031-től uralkodott (1060-ig), és aki testvérének, Róbertnek ajándékozta a Burgundi Hercegséget. Ettől kezdve, más álláspont szerint „már” **921-től** (ugyancsak 1032-től) kezdve a burgundi hercegek hosszú sora őrizte (1363-ig) a hercegség függetlenségét. Ez a hercegség természetesen nem volt azonos az Areláti Királysággal, vagyis az egyesült Alsó- és Felső-Burgundiával, ami ugyancsak ekkoriban (**933-ban**, azaz 1033-ban) formálódott ki.

Az 1031-től uralkodó burgundi Róbert hercegnek is „létezett” egy »10. sz-i« „változata”: az a Róbert herceg, aki **922-ben** (ugyancsak 1033) megtámadta és legyőzte Karoling Együgyű (avagy Kopasz) Károlyt. – Károlyt emiatt elzavarták a saját alattvalói, így elmenekült az akkor még Karoling felsőbbségű Lotaringiába, és a továbbiakban (újra) a normannokkal szövetkezett volna, ha **923-ban**, tehát 1034-ben fogságba nem esett volna.

Természetesen I. Henrik francia királynak is „volt” egy »10. sz-i« „változata”: az az I. Henrik, aki **923-ban** (1034) egyezkedni próbált az akkor még Lotaringiában tartózkodó Együgyű (vagy Kopasz) Károllyal Lotaringia (Rajna menti területek) hovatartozásáról. (Végül Lotaringiát a Ny-i frankok és a Capetingek egyaránt elvesztették, a terület igen hosszú időre német fennhatóság alá került. A terület, bár annak nemessége inkább a Karoling-házhoz húzott, még **936** (1047) **előtt** I. Nagy Ottó királyé, a későbbi német-római császáré lett.) A teljesség kedvéért említést kell még tennünk az utolsó Ny-i Frank (Karoling) uralkodókról: Hebegő Lajos: **877–879**; azaz 1033–1035; III. Lajos: **879–882** (1035–1038); III. Karlmann: **882–884**, vagyis 1038–1040; III. (Kövér/Vastag) Károly: **885–888**, tehát 1041–1044), – akiknek politikai és dinasztikus válsága a Capetingek („Róbertidák”) konszolidációja folytán nyílegyenesen elvezetett az egykor jobb napokat látott birodalom csonkjának végleges elsorvadásához.

-

A Karoling Birodalomtól a Német Birodalmakig – 1. (1047-ig)

Madarász Henrik (Heinrich I. der Vogler, Liudolfing Szász-dinasztia) német király **875-ben** (986) vagy **876-ban** (987-ben) született. Széles körben elterjedt vélekedés szerint az apja „Dicsőséges” Ottó szászországi herceg (az Ottó-dinasztia őse), az anyja pedig Babenberger Hedwig lehetett. Henrik fiatalsága idején a birodalmi elit köreit előszeretettel foglalkoztatta a birodalom felosztásának kérdése, hiszen a Nagy Károlytól eredeztethető, a Római Birodalom rekonstrukciójára vonatkozó álom **840-re** (985) lényegében szertefoszlott. Nagy Károly halála után, már I. Jámbor Lajos (Ludovicus Pius) országlása idején (**814–840**, vagyis 959–996) részeire bomlott a birodalom, hiszen Lajos **817-ben** (962) „jelképesen” (?) felosztotta örökségét a fiai között. Igaz, elsőszülött fiát, Lothart a többi fölébe helyezte, és császárrá koronáztatta Aachenben. Megadta neki a vezető hatalmat öccsei, Pipin és Német Lajos felett, akik Aquitániát és Bajorországot (és ez országok hódítási területeit, törekvéseit) örökölték meg. Ez a felosztás képezte az alapját a testvérek közötti civakodásnak.

Henrik talán még nem is élt, vagy egészen kisgyermek volt akkoriban, amikor, a **830-as**, tehát 980/990-es években Jámbor Lajos politikai helyzete megrendült. A periférián elhelyezkedő grófságok mindenfelé önálló államként kezdtek funkcionálni. Jámbor Lajos például **825** (981) **k.** kénytelen volt lemondani Oriens tartomány jelentős részéről, a Fischa–Duna–Dráva négyszög területéről, ami addig egy vazallus avar fejedelem országrésze volt, s akinek hatalma alatt tartását már képtelen volt biztosítani. Ez a Hungária számára igen fontos terület az oda telepedett sváb és bajor lovagokkal és kíséretükkel, valamint avar alaplakossággával együtt Géza fejedelem Magyarországához került. Géza **970** (ugyancsak 981) **k.** a Morva-folyó mentét és a mai Bécs környékének jelentős részét is uralta.

Ezután a szászok hercege vonta ki magát teljesen a birodalmi ellenőrzés alól. Ottó herceg, miután előbb kitűnt a normannok elleni harcokban, **880–912**, azaz 991–1023 között a hatalmat Türingia területén is gyakorolta. Aztán a független Sváb Hercegség (Suevia et Alamannia) **985** (996) **k.** alakult meg. Mindehhez járultak még az elbai szlávok és a polábok, valamint további etnikumok meg-megújuló szabadságharcai is, amelyek **983-ban** (994) kezdődtek el.

A Karoling Birodalom, előbb a túlzásba vitt centralizáció és erőltetett hódító hadjáratok, majd a bekövetkezett decentralizálódás, illetve a hatalmi központ bevételeinek erodálódása miatt tehetetlenné vált, miként a fogatlan oroszlán kénytelen eltűrni, hogy a körülötte settenkedő sakálok osztozzanak a koncon. A birodalom általános helyzete tükrében válik érthetővé, hogy egy karintiai térítő püspök – **838-ban** (994) – megkísérelt önállósodni, leválni Salzburgról. Osbaldus karintiai püspök közvetlenül Rómához fordult kérve, hogy területén maga Róma állítson fel püspöki székhelyet. A birodalom általános eróziója, a központi hatalom sorvadása nélkül Prágai Szent Adalbert (Vojtech) sem válhatott volna – a cseh II. Boleslav jelölése után, Ottó herceg ajánlásával **983-ban** (ugyancsak 994) – a mainzi érsek által felszentelt prágai püspökké.

A centrifugális törekvések alapja olyan nyomor volt, ami rég nem tapasztalt szintet ért el a végletekig vitt, Nagy Károly idejében szinte eszelősségig fokozott hódítási folyamatoknak köszönhetően. Azok a birodalmi területek, körzetek, amelyek lakossága és vezetői gazdasági teljesítményük alapján korábban jobb életkörülményekhez szoktak, fellázadtak a központi elvonások növekedése miatt. A birodalom válsága **839/840-ben** (995/996) kulminált, egyes részei egymás ellen fordultak. Jámbor Lajos (Kopasz) Károlyt (legkisebb fiát) támogatta, előbb fenyegetőzött, majd kirobbantotta a belháborút. Német Lajos megszállta Svábföldet. II. Pipin és baszkjai a Loire teljes hosszában harcoltak. Lothar (társcsászár) az apjával, Jámbor Lajossal szövetkezett, ígéretet tett neki a területek módosított felosztásának elfogadtatására.

Ekkor született meg a Karoling Birodalom következő megosztási terve. Ismét Német Lajos kapta Bajorországot. A császár kitagadta II. Pipint, aki ennek ellenére megtarthatta területeinek egy részét. Lothar a Földközi-tenger partjai mentén fekvő területek egy részét

nyerte el (Itáliával), a Ny-ra eső területek jutottak Kopasz Károlynak, aki a korábbi felosztáskor még nem is élt. A császár serege megszállta Aquitániát, és Clermont-en-Auvergne-ben a császár elfogadtatta Károly uralmát a nemesekkel és az egyházi méltóságokkal. Végül a császári had betört Bajorországba, az Oriensig visszazavarta Német Lajos seregét.

Jámbor Lajos nem sokkal élte túl a belháborút, hamarosan Lotharra maradt a birodalom egyben tartásának lehetetlen feladata. A csatározások **841/842-ig** (997/998) tartottak. A Karoling testvérek, a három királyi fivér egy szigeten találkozott a Saône-folyónál, hogy megkössék a békét, és aztán letegyék a „strassburgi esküt".

A béke helyreállítása idején „Ottó" (nyilvánvalóan azonos „Dicsőséges" Ottóval, tehát nem a száz évvel később élt „Vörös" Ottóról van szó!), **985-ben** (996) lemondott a bajor hercegség megszerzésére vonatkozó terveiről, ugyanakkor azonban a szlávokat igyekezett jobban a befolyása alá vonni. Miesko lengyel herceg meghódolt neki, s csatlakozott Ottó katonai vállalkozásaihoz, amelyek keretein belül a térség – feltehetőleg Karoling-vazallus – szláv törzseit kívánták rábírni a meghódolásra. (Ezek az események a Karoling krónikaíróknál „az utolsó szász felkelés" fedőnevet kapták, az eseményeket pedig a **841–845**, azaz 997–1001 közötti időszakra datálták. A „felkelés leverése" Német Lajos hadjárata (**842-től**, azaz 998-tól) kapcsán történhetett meg. Ennek nyomán az önálló szász állam szomszédságában rekonstruáltak **843ban** (999) egy Karoling-vazallus szász hercegséget. (A független Szászország **843** (999) és **911** (1022) között Dicsőséges Ottó É-Német Királyságának meghatározó része volt.)

A **843-ban** (999), Jámbor Lajos halála után létrejött verduni szerződés ugyancsak részekre osztással volt hivatva biztosítani a hanyatló birodalom fennmaradását. Kopasz Károly kapta meg a nyugati részt (Ny-i Karoling Birodalom, lényegében a későbbi Francia Királyság), Német Lajos a keleti területeket (K-i Karoling Birodalom, a későbbi Német-római Császárság csírája), Lothar a központinak tekintett részt, azaz Lotaringiát, É-Itáliát, valamint Németalföld és a mai Svájc területét. – E szerződésben említés történt a K-i Birodalom K-i peremén élő avarhunokról, azaz „*az avarok vagy hunok pannóniai országáról*" is (a Szt. Wandregisilius kolostor évkönyvének **877-es**, azaz 1033-as datálású szövegrésze szerint).

A K-i Karoling Birodalom ura, Német Lajos azonban már **853-ban** (1009) azzal próbálkozott, hogy megszerezze a Ny-i Karoling trónt is, mindenekelőtt pedig a fia számára Aquitania trónját. Tervei módosultak azonban, amikor Lothar **855-ben** (1011) súlyosan megbetegedett, és a felgyógyulás reménytelensége miatt (ismét) felosztotta királyságát három fia, II. Lajos, II. Lothar és II. Károly között, visszavonult Prüm kolostorába, ahol meghalt. Ezután – a halott uralkodó kívánságával ellentétesen? – Német Lajos lett a császár **855-től** (1011-től).

Német Lajos és Károly egyezkedni kezdtek a területfelosztás kiigazításáról, amivel azonban a fiatalabb generáció elégedetlen volt (II. Lothar, II. Ifjabb Lajos és Provence-i Károly). Végül

II. Ifjabb Lajosé lett Itália, II. Lothar kapta Lotaringiát és az Északi-tenger felé eső területeket, Károly pedig Burgundiát és Provence-t. Ám – az adatok értelmezése szerint, valószínűleg – Alsó-Lotaringiában is az a „Karoling Károly herceg" fedőnevű személy uralkodott, aki minden bizonnyal azonos a Ny-i Karoling Birodalom élére került Kopasz Károllyal (**877-ig**, tehát 1033ig regnált), valamint Együgyű Károllyal is, aki a források szerint **922-ig** (ugyancsak 1033-ig) uralkodott.

A Karoling Birodalom minden eddiginél mélyebb válságba került, s ez a helyzet minden korábbinál jobban felbátorította a leszakadó peremterületek és a függő helyzetű hatalmi központok vezetőit abban a törekvésükben, hogy függetlenítsék magukat a birodalomtól. Fölbátorította továbbá a Szentszéket is, hogy a birodalmi diktátumok teljesítése helyett a sajátos szempontjait próbálja meg érvényesíteni.

-

Különösen erőteljesen hozzájárult a helyzet destabilizálódásához, hogy azok a frank lovagok is mellőzöttnek érezték magukat a Karolingok országában, akiknek az ősei annakidején Nagy Károly diadalmas terjeszkedésének motorját képezték, s akik földet szereztek Engria egykori országában, a „Frankföld", a mai Hessen tartomány és Alsó-Szászország területén. Elégedetlenségüket kihasználva Dicsőséges Ottó igyekezett őket is maga mögé állítani.

Közép-Európában elkövetkezett az ún. „hosszú" háborúnak elkeresztelt újabb szabadságharc (**1002-től**, azaz 1013-tól 1018-ig), amiről más fejezetekben bővebben beszámoltam. Ezt a háborút Bajor IV. Henrik herceg érdekcsoportja kezdeményezte. Ez a bizonyos Henrik természetesen nem azonos Dicsőséges Ottó fiával, „Madarász" Henrikkel (**875–936**, azaz 986–1036), de számos vonása II. (Szent) Henrik történelmi személyét idézi, aki a források szerint **973-ban** (984) született, bajor herceg volt **995-től** (1006-tól), német király pedig **1002-től** (1013-tól), és **1024-ben** (1035) halt meg. (II. Henrik a Liudolfing-, tehát az ún. „Szász" dinasztia tagjaként nyert besorolást a történetírásban, akit azonban a virtuális idő csapdájának megfelelően a dinasztia utolsó tagjaként tartanak számon, míg Madarász Henriket e dinasztia első tagjának tekintik. Úgy tűnik, ez a dinasztia egyetlen tagból állt, de valójában nem is volt ilyen dinasztia, hiszen Madarász Henrik – születése folytán – az Ottók dinasztiájának második tagja lehetett.) E két virtuális Henrik között, a parciális kronológiák szerinti születési éveket tekintve: két, a halál évére vonatkozó adatokat nézve pedig: mindössze egy év eltérést mutathatunk ki. Ugyanazon személyről van tehát szó, akár II. Henriknek, akár Madarász Henriknek nevezzük meg őt, de „egyikük" sem azonos a bajor (IV.) Henrikkel, aki a „hosszú háborút" megindította és elbukta. Ugyanakkor nagyon is valószínű, hogy II. Henrik némely „aspektusa ráragadt" a bajor Henrikre. Számomra kétségtelennek látszik az is, hogy II. Henrik uralma nem **1002-ben**

(1013-ban) kezdődött, hanem legkorábban Bajor Henrik hosszú háborúja után, tehát legalábbis 1018 után, de valószínűleg csak 1021 után, vagyis pontosan akkor (**910**, azaz ugyancsak 1021), amikortól Madarász Henrikből „szász herceg" lett. Nem is lehet másként, ha elfogadjuk a két virtuális személy valóságos azonosságát.

(A parciális kronológiák egyikéből, avagy másikából származó »1002-es év« III. Ottó halálának és II. Henrik uralma kezdetének az éve. A virtuális történelmi kompiláció azt tanítja, hogy II. (Szent) Henrik örökölte meg az Ottók birodalmát, azaz a „Német-római Császárságot". Később aztán láthatjuk, hogy e rendkívül nagy ívet befutott császárság tkp. csak azzal a – Szálidinasztiához tartozó – IV. Henrikkel kezdődött, aki III. Henrik császár fia volt, **1050-ben** (1061) született, apja halála után, kora gyermekkorától, **1056-tól** (1067) uralkodott, a keresztes háborúk egyik fontos kezdeményezője lett, és 1106-ban halt meg.)

Madarász Henrikről és a feleségéről, Szt. Matildról tudnunk kell, hogy a legtöbb kutató I. Nagy Ottó (**912–973**, vagyis 1023–1084) szüleiként tekint rájuk. Ennek értelmében Nagy Ottó Dicsőséges Ottó unokájaként jelenhetett meg a színen. Henriket **910-ben** (1021), más adat szerint **912-ben** (1023), – apja türingiai terjeszkedése után – szász hercegként említették. (A „szász" megjelölés ráragadt Henrikre, miként a fiára, Nagy Ottóra is. Származásukat tekintve nem lehettek szászok, sokkal valószínűbb, hogy a Karoling-dinasztia kései leágazását képezhették.

A történelem lapjain **907-től** (1018-tól) szerepel a Karoling-dinasztiához kötődő Arnulf bajor herceg, aki azonban már **908-ban** (1019) menekülni kényszerült a bajor területekről, mégpedig a hosszú háborúban leszerepelt bajor Henrik lovagjainak bajorországi akciói (1019) eredményeként. A lovagok a bajor közéletben igyekeztek gyógyítgatni egójuk súlyos sebeit. Arnulf ekkor a Nordgau grófja címet viselte. (Arnulfot többen az utolsó Karolingnak tekintik, mert Német Lajos törvénytelen fiának tartják. Személyének virtuális időben történt „hasadásával" más fejezetekben foglalkozom.)

-

Német Lajos (egyes interpretációk szerint nem ő, hanem Ifjabb Lajos) és Károly **864-ben** (1020) elosztották egymás között Provence-t és Burgundiát. Ugyanekkoriban elkövetkezett Karlmann „lázadása” is. Karlmann akcióival összefüggésben Német Lajos **865-ben** (1021) arra kényszerült, hogy fölossza a K-i Karoling Birodalmat a fiai között. Karlmann kapta Bajorországot, Ifjabb Lajos a szász területeket, Frankföldet és Türingiát, Károly a Svábföldet. Ennek a dolognak első látásra is csak elvi jelentősége lehetett, hiszen a szóban forgó országok a gyakorlatban már elszakadtak a birodalomtól. Sem Madarász Henrik, sem apja, Dicsőséges Ottó nem nézhette tétlenül Német Lajos és Karlmann törekvését a K-i területek Karoling ízlés szerinti újjászervezésére.

Bajor IV. Henrik is ellenállt a Bajorországot és Orienst érintő Karoling szándékoknak. A „német lovagok”, tehát Henrik bajor és sváb katonáinak támadásai elől nemcsak Arnulf, hanem **910** (1021) **k.** a Magyar Királyság határvédelme is visszahúzódni kényszerült. A magyarok 1021-től kiürítették a Vág középső és felső szakasza vidékét, később a Vág és a Nyitra közének jelentős részét is. (E területeket később a lovagokkal szövetséges morvák uralták. A Délvidékről kiszorult, és a Felvidéken gyülekező morva hadak **874-től** (1030-tól) – bizonyára egyes magyar körök jóváhagyásával – támaszpontként használták ezt a vidéket a szomszédos, egyre inkább cseh érdekkörbe tartozó, de alapvetően német (bajor) ellenőrzés alatt álló térség, vagyis a későbbi „Morvaország” területe elleni támadásaikhoz.)

Az Ottó mellett kiálló német hercegek **911-ben** (1022) maguk közül választottak királyt, mégpedig a frank Konrádot (a frankok hercegét) emelték trónra. (Sokan ezt az eseményt tekintik a Szent Római Birodalom újjáalapításának. I. Konrád, a Rajna-Majna vidékén honos „Konrádicsalád” sarja, a Ny-i Karoling ág ellenkirályaként lépett fel. Legfőbb támogatói a frankföldi lovagok voltak.) A német hercegek másik része ugyanakkor emelte trónra bajor Henriket, mint Bajorország, Svábföld és Türingia (ellen-) királyát. (A virtuális idő csapdája miatt mégsem bajor Henriket, hanem többségében Madarász Henriket, (vagyis II. Henriket) tekintik a Németrómai Császárság (egyik) atyjának, pedig őt csak **919-ben** (1030) emelték trónra.)

I. Konrád uralkodása folyamatos és általában sikertelen küzdelmekkel telt el. E harcok célja hatalmának megőrzése volt a növekvő hatalmú Svábföld és Bajorország (azaz Henrik) ellenében, tényleges hatalma csupán a Frankföldre korlátozódott.

Elvileg tehát a **910-es** (1020-as) **évek közepére** a Karoling hatalommal vetélkedve megjelent a Szent Római Birodalom és/vagy a Német-római Császárság két csírája Közép-Európában. A Karoling K-i Birodalom folytatásában reménykedő körök saját birodalmuk erősítése érdekében ekkor, **870-ben** (1026) a merseni szerződés megkötését szorgalmazták. II. Lothar már nem élt,

Német Lajos pedig súlyos beteg volt, a szerződés értelmében Lotaringiát (Lothar országrészét) a K-i és Ny-i Karolingok felosztották egymás között, így növelték meg mozgósítható erőforrásaikat. Ennek a megoldásnak egy bibije volt: mégpedig Karlmann elszakadási törekvése. Ő ugyanis **871-ben** (1027) Bajorország jövőjét Konrád és Henrik egymás elleni kijátszásával próbálta alakítani, ami persze – az erőviszonyok tükrében – igen veszélyes játéknak tűnhet. Karlmann Arnulf bajor herceggel és a magyarokkal együttműködve kísérelte meg a lehetetlent. A magyar csapatok Regensburgban, **916/917-ben** (1027/1028) vissza is helyezték a hatalomba Arnulf herceget. Karlmann szempontjából kedvezőtlen volt azonban, hogy **918-ban** (1029) meghalt I. Konrád, s hatalmát „Henrik” örökölte meg! Igen ám, de melyik Henrik?! Természetesen nem a bajor, aki talán már nem is élt, hanem Dicsőséges Ottó fia, tehát Madarász Henrik!

A virtuális történelmet értelmező szakemberek mindig is értetlenül álltak a hatalomnak az ellenfélhez való „sima” átcsúsztatása előtt. Világosan látnunk kell, hogy a hatalom nem az

-

ellenfél, hanem a frank lovagokkal eleitől fogva szövetséges Ottó fia, Madarász Henrik kezébe „csúszott át”.

A német hercegek **919-ben** (1030) Madarász Henriket királlyá választották. (Sokan ezért tekintik őt a Német-római Birodalom, tehát a Császárság megalapítójának. – Minden bizonnyal ezt közvetlenül megelőzően hajtotta végre a másik parciális kronológiai rendszerben **929-re** (1029) datált reformját, a trónöröklés szabályozását, ami a birodalom felosztásának tilalmát rögzítette!)

A bajor Henrik legkésőbb **918-ban** (1029) eltűnt a nagypolitika színpadáról. A továbbiakban, ha Henrikről esik szó, Madarász (vagy II.) Henriket nevezzük meg!

Henrik **920-ban** (1031) Lotaringia hovatartozása ügyében összetűzésbe keveredett Együgyű Károly Ny-i Karoling királlyal, (akiről már kifejtettük, hogy azonos Kopasz Károllyal, akinek „naptára” ebben az évben **875-öt** (ugyancsak 1031) mutathatott). Az ellenségeskedés lezárásaként létrejött a bonni birodalom-felosztási szerződés. Ennek értelmében az „Együgyű Károly” néven megnevezett történelmi alak nyerte el a „Rex Francorum occsidentalium” címet, Madarász Henrik pedig a „Rex Francorum orientalium” méltóságot.

Henrik **921-ben** (1032) Regensburgot ostromolta. Arnulfnak ismét menekülnie kellett, átmenetileg egyházi menedékbe húzódott. A sváb és a bajor nemesség erre elismerte Madarász Henrik uralmát. Váltakozó kimenetelű csaták nyomán, egy évvel a bonni szerződés létrejötte után, megkötötték a regensburgi szerződést. Ebben Arnulf elismerte Madarász Henrik hatalmát, és a Bajor Hercegség alárendeltségét a K-i (immár Német) Birodalomnak. (Persze Arnulf **922-ben** (1033) megint megpróbálta – sikertelenül – visszaszerezni Bajorország önállóságát. Akciójához a magyaroktól kapott támogatást. A magyarok **933-ban** (1033) Merseburgnál elszenvedett vereségéről másutt ejtek néhány szót!) Mindezzel összefüggésben azonban Karlmann **879-re** (1035) elvesztette itáliai és bajorországi területeit.

A fentiekből kiviláglik, hogy Károly, a Ny-i Karoling király ekkor már nem tekintette partnernek a Karolingok K-i ágának személyiségeit. – Megjegyzem, hogy Kopasz Károly nem sokkal élte túl a bonni birodalom-felosztást, hiszen a virtuális történetírás szerint **877-ben** (1033) már nem élt, – habár a neve még egy **879-re** (1035) vonatkozó adatban is szerepel.

A Bonnban megkötött szerződésben tehát meghúzták a határvonalat a két birodalom között. A hosszú ideje vitatott hovatartozású Lotaringia, valamint Köln és Trier a K-i Birodalomhoz került. A megkötött szerződés szövegében nem vettek tudomást a Karoling dinasztia K-i ágáról, a szerződő felek igyekeztek úgy tenni, mintha már nem is létezne. Pedig Karlmann és Ifjabb Lajos a történetírásban továbbra is K-i Karoling Birodalomnak számító formáció uralkodóinak neveztettek, s csak **880-ban**, tehát 1036-ban, illetve **882-ben**, azaz 1038-ban, Madarász Henrik halála (**936**, vagyis 1036) után mondatták le őket.

Ezzel együtt: **880-ban** (1036), az ún. ribemonti szerződésben meghatározták (állítólag Ifjabb Lajos elképzeléseinek megfelelően) a két Karoling Birodalom határát is, habár ennek már gyakorlati jelentősége nemigen volt. Ha a Karolingok közötti egyezmény értelmét keressük, azt abban a tényben találhatjuk meg, hogy Henrik helyzete végül mégiscsak megrendült, mivel **1024-ben** (1035) a Rajna-vidék fejedelmei a II. Konrád néven ismertté vált személyt (feltehetőleg I. Konrádnak a virtuális időben távolra szakadt fiát) választották királyukká, akit a történetírás a frank Száli-dinasztia alapítójaként aposztrofál. Madarász Henrik, életének utolsó évében (**936**, azaz 1036), már nem volt tényező az európai politikában. (II. Konrád **1027-ben** (1038) Rómában császárrá is megkoronáztatta magát, s ezáltal ő is legalább annyi joggal tekinthető a Német-római Birodalom megalapítójának, mint akár Henrik, akár Nagy Ottó.) II. Konrád császár a nagyobbik fiát, Henriket **1028-ban** (1039) német királlyá választatta meg. Ez a Henrik nyilvánvalóan azonos a másik parciális idősíkon **928** (ugyancsak

-

1039) **után** megjelenő „Fekete” Henrikkel. A továbbiakban ez a Henrik vitt meghatározó szerepet, ő tekintendő „a” Henriknek, vagyis III. Henriknek! (III. Henrik a Száli-dinasztia második tagja.) A Karlmannal és Ifjabb Lajossal vetélkedő Kövér Károly – **885–888**, tehát 1041–1044 közötti Ny-i Karoling uralkodóként ismeretes – **881-től**, vagyis 1037-től (elvileg) császár lett. E minőségében, papíron egészen **887-ig** (1043-ig) uralkodott, habár már nem rendelkezett érdemleges hatalommal. Az utolsó K-i Karoling személyiségek pedig ténylegesen csak Itália, valamint DNy- és Ny-Pannónia egy részét tartották a kezükben, bár erőfeszítéseket tettek Bajorország egy részének visszaszerzésére is. A Karoling-dinasztia mélyrepülése elérkezett utolsó szakaszához. (Az ún. „Karoling reneszánsz” véget ért, s ekkor krónikái is megszakadtak.) A Ny-i Karoling Birodalom már nem létezett, egykori területei jelentős részén ekkor (**1031-től**, vagyis 1042-től) Capeting I. Henrik uralkodott. A K-i Birodalomban Kövér Károly trónvesztése (trónfosztása) után, **887-ben** (1043) Arnulf került a trónra, akit általában a Karolingok német ágának utolsó sarjaként, Német Lajos törvénytelen unokájaként tartanak számon, akinek a hatalma azonban csak egyes német és karantán közösségekre terjedt ki. Úgy tűnik, a Karoling Birodalom K-i felén, vele párhuzamosan II. Konrád egyik fia is uralkodó volt (szintén Konrád néven), de azokat a területeket nem uralta, ahol Arnulfot ismerték el királynak, illetve ahol az Ottók dinasztiája próbált egyeduralmat megvalósítani. (A történetírás megemlékezik Vörös Konrád lotaringiai hercegről, aki **944** (1044) **után** uralkodott.) Az is kétségtelen, hogy az Ottók történetírása szerint Lotaringia ekkoriban, **935** (1046) **k.** került I. Ottó, a Német-római Birodalom későbbi, immár „sokadik” megalapítója birtokába. Kérdés: valóban uralta-e, s mettőlmeddig?

Ottót (**912–973**, vagyis 1023–1084), Madarász Henrik fiát **936-ban** (1047), tehát nem közvetlenül Madarász vagy II. Henrik halála után, hanem 11 évvel később koronázták (kiáltották ki, választották meg) német királlyá. Ő volt az első király I. Lothar óta, akit az aacheni dómban koronáztak meg. Támogatói (a lotaringiai Giselbert, a frank Eberhard, a sváb Hermann, a bajor Arnulf) azonnal fontos beosztásokat nyertek el. Arnulf Ottó marsallja lett. Ottó létrehozta a Szász (K-i, avagy Szorb, más néven „Gero”) őrgrófságot az Elba, az Odera és a Peene folyók által közrezárt területen, illetve a Billung őrgrófságot. Utóbbinak területe a Balti-tenger déli partvidéke mentén húzódott. Élére a sváb származású Hermann Billung került, innen ered a grófság neve.

Arnulf serege **891-ben** (1047) a normannok ellen harcolt, Leuven városa mellett fontos katonai győzelmet aratott. Ugyanakkor, talán Ottóval és Arnulffal szövetségben (?), Ny-Európában a Karolingok megpróbáltak a hatalomba visszatérni, Laonban **936** (ugyancsak 1047) **k.** a dinasztiájukból származtatott Tengerentúli Lajost koronázták meg.

(Folytatása a 898-adik oldalon.)

A Kárpát-medence politikai egysége helyreállítására tett magyar erőfeszítések a Ny-i birodalmi struktúrák átalakulása idején (1049-ig)

Szent István hosszú uralkodása alatt kétféle ezüstveret készült. A korábbit **1006** (1017) **előtt** állíthatták elő, s ebből korunkra mindössze 46 darab maradt meg, ezek kivétel nélkül a Dunántúlról kerültek elő. A későbbi veretek viszont igen széles körben forogtak. István udvarában, mint a legtöbb korabeli országban, „frank típusú" szárnyas királylándzsa, más értelmezés szerint az Itáliában és általában Nyugat-Európában is használt, nyélre tűzött kereszt volt az elsődleges hatalmi jelvény. Ennek ábrázolása megtalálható az István király pénzeként ismeretes dénáron. Ez a pénz „bajor mintára" vert, jó minőségű ezüstpénzt volt. (Az ereklyeként tisztelt magyar koronázási palást is látható e szimbólum.) Szent István ezüstpénzeinek felirata nem az ország nevét, hanem a királyi város megjelölését tartalmazza. Felirata: Regia Civitas – Stephanus Rex. Szent István 1017 után vert pénzei, melyek némelyikén megjelentek pl. az ún. Árpád-sávok is, nemcsak a Kárpát-medencében, hanem É-Európában, Szászország, Lengyelország, Svédország területén is nagy számban bukkantak fel, tökéletesen jelezve, milyen körökkel ápolt Magyarország intenzív gazdasági és kulturális kapcsolatokat. Az István király nevével ellátott újabb pénzeket sokkal nagyobb számban verték, mint a korábbi lándzsás pénzt, hiszen nagy számban maradtak fenn, és sok változatuk ismert.

Az egyéb szimbólumokat tekintve már ekkor jelen volt az a kettősség, ami a mai magyar címerben is feltűnik. A hétszer vágott pajzs Pannónia címere lehetett. (E szimbólum közismert, de szerintem elhibázott neve: Árpád-sávok. Az eseményeket vizuálisan is ismertető Képes Krónika (14. sz.) illusztrációján Szent István mellvértjén látható e jelvény.) A hármas halmon álló kettős kereszt egyesek szerint az „új" (megtérített) országrész szimbóluma lenne. Saját meglátásom szerint ez utóbbi szimbólum eredetileg az Engriából átköltözött hun vezető réteg által hosszú ideje használt, nem feltétlenül, vagy nem csak keresztény gyökerű címerrajzolat volt.

(Tény, hogy a magyar és a szlovák címerben is ábrázolt kettős kereszt előképe az egykori Engria területén álló ősi kőkeresztekben ma is tisztán felismerhető. Onnan érkezett Ny-ra annak „lotaringiai" változata, miként a Kárpát-medencébe a jól ismert közép-európai forma.)

Egyrészt Szent István pénzein is, másrészt más magyar érmeken, ékszereken (pl. az Árpádmagyarok halántékkorongjain) sajátos kettős keresztek jelentek meg. Az éremképek középpontjában (a Napot szimbolizáló) nagyobb kereszt látható. E napkereszt fölé kisebb keresztet helyeztek, egyes magyar rováskutatók szerint ez így a „napos tövű világfa", ezáltal a kompozíció a kettős kereszt ősi értelmének ismeretére enged következtetni. A téli napfordulónak, a Nap újjászületésének, a termékeny és gazdag korszak eljövetelébe vetett hitnek a jelvénye lehetett ez.

Mint a fentiekből is látszik, Magyarország az 1020-as évek közepére készen állt Árpád magyarjainak befogadására. Ny-ról az Arnulffal és Berengárral ápolt jó viszony révén próbálta biztosítani a bejövetel feltételeit, habár mindkét szövetséges hamarosan szorult helyzetbe került, s nem tudtak érdemlegesen segíteni.

Az Árpád által megközelített Magyarország É-i gyepűjének belső védvonala az **1010-es** (1020as) években, Ny-on eredetileg Vágújhelyig, utóbb csak Galántáig, a Garam-völgyben Garamszentbenedekig, a Léva–Losonc–Rimaszombat–Pelsőc–Bánréve–Edelény vonalon, tehát a Börzsöny, a Cserhát, a Mátra, a Bükk vidékén, a Nógrádi-, Gömöri- és Torna–Abaúji-medencében, – Aba Sámuel országrészének Magyarországba integrálásával összefüggésben – egészen Eperjes vidékéig húzódott. Ettől a vonaltól É-ra székely határőrvidék (gyepű) húzódott, s azon laza szervezetben élő, pásztorkodó, erdészkedő palóc, avar és szláv közösségek is

élhettek. A székelyek által őrzött határvonalon évtizedek óta béke honolt, Magyarország viszonya rendezett volt a lengyelek és más szláv közösségek irányában. A Kárpát-medence K-i részén,

Erdélyben talán ugyancsak eseménytelenül telt el az előző fél évszázad. Az őshonos székelyek, az ottmaradt avar néptöredékek és a 60-70 évvel előbb beköltözött bolgárok között sem tudunk incidensről.

Szent István országa K-en, DK-en nem ért el a Tiszántúlig, ahol Ajtony bolgár despota területe a Körös, illetve a Maros középső folyása és a Tisza közötti országrészt foglalta magában. Ajtony – Doboka fia Csanád támogatásával – Marosvár centrummal erős erődítményt alakított ki. Az ún. Botva-mocsár is (Tiszaalpár térségében) Ajtony birtokában volt.

Ismeretes, hogy az Ajtonnyal kapcsolatba hozott nagyszentmiklósi kincs 21-es sz. csészéjén az alábbi felirat látható: *Bojla zoapan* vagy *Bota-ul zoapan*, ami összecseng az Anonymusnál olvasható Botva/Botua helynévvel. – Csanád, Szent István királynak egy eredetileg bizánci hitű embere, aki mindeddig Ajtony legmagasabb tisztségbe állított vitéze volt (és talán unokaöccse is), egyszer csak (**1020**, azaz 1031 **k.)** István király elé járult, majd áttért a latin kereszténységre, felajánlotta, hogy felveszi a harcot Ajtony ellen. Csanád motivációinak értelmezéséhez nem árt figyelembe venni, hogy ő talán nem bolgár, hanem avarhun-magyar identitástudatú lehetett, Árpád előőrsei pedig **875-ben** (ugyancsak 1031-ben) már a Maros felső folyásánál álltak. Számított arra, hogy közeledik a bolgárok uralmának vége. Az évek teltek, Szent István Csanádot hűségesnek találta, később őt állította az Ajtony ellen készülődő sereg élére.

Magyarország Szent István uralma idején rohamléptekkel kialakította keresztény királyságának szervezeti és intézményi kereteit. Gazdasága fellendült, amit egyebek mellett önálló pénzkibocsátása is igazol. Főként az É-i államokkal, mindenekelőtt Lengyelországgal, Csehországgal és a szászokkal kereskedett.

Az ország Ny-i szomszédságában Metód a Szentszék közbenjárására **873-ban** (1029) kiszabadult svábföldi fogságából. A vonatkozó forrás szerint „*végül elmenekülvén a karantánok vidékéről Morvaországba ment, és ott van eltemetve*”. A „forchheimi béke” értelmében szabadulhatott ki a kolostorban fogva tartott Metód, tevékenységét a továbbiakra nézve a morvák közötti misszióra korlátozták. Egy adat szerint **885-ben**, tehát 1030-ban már meg is halt. Ekkor tanítványait, Klimentet és Naumot elűzték, – meg sem álltak Bulgáriáig.

(Egyébként Mosaburg, Metód tevékenységének korábbi helyszíne, mentora (Kocel) halála után, **875/876-től** (1031/1032) többé már nem volt egy szláv őrgrófság központja, – az új őrgróf bajor arisztokrata lett. A történetírás adós a **877** (1033) és **884** (1040) között mosaburgi helytartó személyével, viszont **879-re** (1035) vonatkozóan említés történt a közelben álló Hetzelburg/Arnulfsfeste nevű erődítményről, ahol ebben az időben Arnulf már udvartartást létesített. Ez határozottan úgy értelmezhető, hogy maga a Regensburgból kiűzött Arnulf lehetett Mosaburg bajor őrgrófja. (Általában Karlmannt tartják e kastély és erődítmény építtetőjének.)

A virtuális történetírás Arnulf személyét megkettőzte, egy „bajor” Arnulfról és egy „karintiai” Arnulfról vél tudni. „Karintiai” Arnulf a történelmi fikció értelmében Karlmann illegitim fia lett volna, aki balkézről, Karlmann egy Litwinde nevű ágyasával folytatott kapcsolatából származott volna, és ez az ember **879-ben** (1035) kapta volna meg a Karintia hercege címet. – Álláspontom szerint azonban a két (virtuális) Arnulf egyazon (valóságos) személy kell, hogy legyen! Egy adat szerint Arnulf **883-ban** (1039) lett elismerten Pannonia Oriens, azaz a frank Pannónia kormányzója.

Magyarország ÉNy-i, a Vág-folyó középső és felső szakasza menti vidékét, illetve a Vág és a Nyitra-folyó közének jelentős részét Madarász Henrikhez csatlakozott kalandor lovagok, később egyre inkább a velük szövetséges morvák, Szvatopluk ÉNy-ra vetődött csapatai uralták.

-

Ezt a területet az ott gyülekező hadak **874-től** (1030-tól) támaszpontul használták a szomszédos, már inkább cseh érdekkörbe tartozó, de alapvetően német ellenőrzés alatt álló térség elleni támadásaikhoz. Ekkoriban tehát két morvák által lakott terület létezett. Az egyik megszűnőben, a másik éppen megalakulóban volt. Az egyik Bizánc és Bulgária érdekkörében, a másik a Magyar Királyság ÉNy-i részén, vagyis Csehországhoz közeli határvidékén. A magyar-cseh érdekeltségi területre került morváknak pedig két centrumuk volt, ezek egyike Nyitra lehetett. Nyitra és környéke ideiglenesen szolgálhatott a morvák központjául, az odavonult morva közösség jelentős része már ekkor a Kárpátokon kívülre (a mai Morvaországba) került, más része oda igyekezett – egykori bajor egyházi iratok szerint.

Magyarország Ny-i kapcsolataira a bajor Henrikkel szemben ellensúlyt képező Arnulffal, valamint (a **919-ben**, tehát 1030-ban császárrá szentelt) Berengár itáliai királlyal (Burgundi Rudolf ellenfelével) ápolt jó viszony volt jellemző. (Arnulf nem vett részt Henrik hatalmi tömörülésének szervezésében, egyértelműen Henrik ellenlábasa volt, s (**915-ig**, azaz 1026-ig) száműzöttként Magyarországon tartózkodott. A fősodratú történetírásban Berengárnak – a virtuális kronológia révén – „kettészakadt" személye **874-ben** (ugyancsak 1030) nem király, nem császár, hanem friauli fejedelem/őrgróf volt, ám mivel kihalt az itáliai Karoling-ág, Itáliában a frank hatalom megrendült, nem érdemes kételkednünk abban, hogy akadt egy bátor pápa, aki császárrá szentelhette.)

Berengár király **920-ban** (1031) csatába hívta a magyarokat. Tarhos herceg csapata Aquileiától Veronáig és Bresciáig manőverezett, ellenfelei burgund és lombard hadak voltak. A magyar kontingens bevetésének tényleges oka is feltárul előttünk, ha figyelembe vesszük, hogy Német Lajos **875-ben** (ugyancsak 1031) fia, Karlmann fejére akarta tétetni a császári koronát. Ám ezt a tervét megakadályozta ellenfele, Kopasz Károly, aki a Szentszék (VIII. János ellenpápa?) támogatásával előbb Páviában királlyá, majd Rómában császárrá koronáztatta magát.

Német Lajos Kövér Károlyt, majd **876-ban** (1032) Karlmannt is Itáliába küldte, hogy megdöntsék a Páviai Királyságot. Berengár Kopasz Károllyal szemben támogatta az itáliai nemesség K-i Frank Birodalommal szimpatizáló részének törekvéseit. Berengár (és magyar szövetségese) tehát együttműködött Karlmannal. Ez annyit jelent, hogy Magyarország a magyar kontingens tevékenysége révén aktívan támogatta a K-i frankok hanyatló hatalmát. (Magyarországot Nagy Károly uralma óta nem érte veszélyes támadás az Oriens irányából.)

A Páviai Királyság K-i frankok általi elfoglalására tett kísérletek sikertelenek maradtak. Amikor **876-ban** (1032) Német Lajos meghalt, Ifjabb Lajos követte apját a trónon, mint „minden frankok királya" (rex Francorum). (Őt olyan címen is számon tartja a történetírás, mint Szászország (értsd: „német Frankföld") királyát, pedig sohasem járt Szászországban. Mellette Karlmann Bajorország egy részének királya lett.) Ekkor, **921-ben** (ugyancsak 1032) Rudolf burgundi király Burchard sváb herceggel szövetkezve Berengár ellen fordult, hogy megdöntse Berengár itáliai királyságát. Berengár kérésére a vele szövetséges magyarok Verona felől érkeztek meg, és Brescia mellett legyőzték a lázadókat. A magyar hadvezérek Tarhos (Dursac) és Bogát voltak.

Arnulf bajor herceg Henriktől viszonylagos függetlenséget élvezve (Karlmann felsőbbségét elismerve) alakíthatta volna politikáját, ám Henrik már **921-ben** (1032) Regensburgot ostromolta. Arnulfnak megint menekülnie kellett, átmenetileg egyházi menedékbe húzódott. A sváb és a bajor nemesség végül elismerte Henrik uralmát. Váltakozó kimenetelű csaták nyomán megkötötték a regensburgi szerződést. Ebben Arnulf elismerte Henrik hatalmát, és a Bajor Hercegség alárendeltségét a K-i Frank (tkp. „Német") Birodalomnak.

-

Kövér Károly – aki **885–888**, tehát 1041–1044 **között** Ny-i Frank uralkodóként ismeretes – **881-től**, vagyis 1037-től császár lett. E minőségében, papíron egészen **887-ig** (1043-ig) uralkodott. Az utolsó K-i Frank személyiségek ténylegesen csak Itália, valamint DNy- és Ny-Pannónia egy részét tartották a kezükben, bár erőfeszítéseket tettek Bajorország egy részének visszaszerzésére is. Arnulf pedig, aki ugyancsak Karoling leszármazott volt, **922-ben** (1033) szintén megpróbálta visszaszerezni a hatalmát Bajorországban. Ez utóbbi próbálkozáshoz kapcsolódik a magyarok Regensburgi akciója (kudarca) „Riadénál", ami a történetírásban – persze nem véletlenül – a jelentőségét messze meghaladó értékelést kapott.

Az történt, hogy Henrik „*kihasználta az elmúlt éveket, – a béke éveit –, hogy seregét és várait megerősítse, és most elérkezettnek látta az időt arra, hogy a kalandozó magyarokkal leszámoljon*" – írta a krónikás. A magyarok pedig sok foglyot és gazdag zsákmányt szedve vonultak Merseburg városáig, ahol szembetalálták magukat Henrik erős hadával. Megértvén, hogy nem győzhetnek, a magyarok (**933**, tehát 1033. március 15-én) harc nélkül húzódtak el, még foglyaikat és zsákmányukat is visszahagyták. (Az eseményről készített interpretációk Liutprand **10.** (11.) **sz-i** tudósításán alapulnak.) A Magyarországon elterjedt értelmezés szerint a nehézfegyverzetű német lovasság elől megfutó magyarok nem tudták bevált taktikájukat alkalmazni. Az ellenséges hadrend zárt alakzatban üldözte a könnyűlovas magyarokat, akik igyekeztek

Henrik nehézlovasságának hatókörétől minél messzebb kerülni. Feltehetőleg málhájuk, értékeik jelentős részét eldobálták, hogy az életüket megőrizhessék.

Burgundi Rudolf (**921-től**, tehát 1032-től **933-ig**, vagyis 1044-ig) Berengár visszaszorítása után

Páviában királyként uralkodott. Berengárral szövetségben magyar csapatok harcoltak ellene, és **922-ben** (1033) Verona, Apulia, Otrantó térségében, továbbá Nápoly és Róma környékén is megfordultak. Rudolf, – aki egyes vélemények szerint Karoling volt, mások szerint burgundi származású, s talán azért vitte ilyen sokra, mert Együgyű Károly ekkoriban fogságban volt –, megnyerte háborúját Berengár ellen **923-ban** (1034) –, hiszen a magyar segédcsapatoknak ekkor már odahaza is bőven akadt dolguk. (Rudolf **936-ig** (1047-ig) lényegében királyként uralkodott a Ny-i Birodalomban. Elsősorban a normannok rohamaival kellett megküzdenie.) Karlmann **879-re** (1035) vesztette el itáliai és bajorországi területeit. A magyar kontingens nem adta fel a harcot, **923/924-ben** (1034/1035) Velence térségében küzdött szövetségesei oldalán. Egy újabb páviai hadjáratról is van tudomásunk, ami egy bizonyos Zuárd/Zoárd/Szovárd vagy Szalárd nevű kapitány vezérletével zajlott **924-ben** (1035). A hadvezér neve arra enged következtetni, hogy ő már az Árpád-magyarsággal érkezett a Kárpát-medencébe, illetve onnan a páviai hadszíntérre. Állítólag Berengár ezután meghalt, orvgyilkosság áldozata lett. Lássuk azonban, mi történt K-en, hogyan érték el a Kárpát-medencét az Árpád-magyarok! Miközben e magyaroktól (a szabíroktól és csatlakozott rokonaiktól) K-re élő besenyők az Azovi-tenger északi partján Ny-ra tartottak, **913-ban** (1024) az Árpád-magyarok az ún. Etelközben (Atelkuzu/Itil-Kiji), a Dnyeper és az Al-Duna közötti térben húzódtak Ny-felé. Metód **880** (1025) **k.** találkozott először velük az Al-Dunánál. A besenyők **914** (ugyancsak 1025) **k.** tűntek fel először a Krímben. Később, mégpedig **922-ben** (1033) Ibn Fadlán is találkozott a besenyőkkel a volgai bolgárokhoz vezető útján.

A Bíborbanszületett Konstantin bizánci császárnak tulajdonított, bár követői által átírt, átszerkesztett szövegek eredetije – általánosan elfogadott álláspont szerint – »945/946-ban«, feltehetőleg **945/946-ban**, vagyis 1056/1057-ben keletkezett. (Egyetlen „korai", **11.** (12.) **sz-i** másolata ismeretes, a „párizsi kézirat", amelyről a 16. sz-ban három további másolat készült.) A nagyjelentőségű szöveg szerint: ezt az évszámot „55 évvel" megelőzően, tehát »890/891-ben« (értsd: **890/891**, azaz 1035/1036) a besenyők benépesítették a magyarok korábbi K-európai területét (az Etelközt). A császár a besenyők Ny-ra történő elmozdulásának okát a kazárok és az oguzok besenyőellenes szövetségkötésében jelölte meg. Számunkra most

mindebből annyi érdekes, ami ebből következik: ekkor már nem tartózkodott Árpád-magyar haderő az Etelközben, ami annyit jelent, hogy erre az időpontra az utóvédek is beköltözhettek a Kárpát-medencébe, de legalábbis elérkeztek a Kárpátok külső vonulataihoz.

Az Árpád-magyarokat látogató K-i kereskedők **918** (1029) **k.** azt hagyományozták ránk, hogy a magyarok még a sztyeppén tanyáztak az Atil és a Duna közén, és országuk nagyjából 360 ezer km^2-es volt. Ekkoriban vált el egymástól az Árpád-magyarság Ny-ra igyekvő (nagyobb) és K-Európában maradó, Árpád apjának, Álmosnak a koncepcióját követő (kisebb) része. (Álmos magyarjai **922-ben**, tehát 1033-ban még az „Atil" (Dnyeper?) folyó vidékén éltek, a volgai bolgárok országa irányában tájékozódtak, s hogy migrációjukat komolyan előkészítették, az abból is látszik, hogy áttértek az iszlám hitre.)

Konstantinápoly **917-ben** (1028) sikertelenül próbálta rávenni az Árpád-magyarokat, hogy adjanak segítséget egy balkáni bolgárok ellen irányuló bizánci hadjárathoz, (három évvel később, **920-ban** (1031) ugyancsak elhárították az Árpád-magyarok a besenyők elleni, megint a bizánciak által kért segítséget). A magyarok pontosan ekkoriban kezdték meg a Kárpát-medence K-i területeinek megszállását. A medencébe érkezett csapatok egyik első feladata a székelyek földjein túli, kisebb szláv közösségek által igencsak ritkán lakott, laza bolgár ellenőrzés alatt álló Kárpátalja masszív megszállása volt. Ennek betetőzéseként előretolt erődítményt alakítottak ki az Alföld kapujánál, hogy onnan támogassák a bolgár megszállók kiűzésére indított hadjáratokat. Anonymus írása arról tanúskodik, hogy Borsova már korábban is egy megerősített őrhely volt, ami valószínűleg a Tiszán lefelé tartó só szállítmányok biztonságát felügyelte. Borsova ősi erődítménye Vári község déli határában, a Borzsa folyó jobb partján állt, nem messze a Borzsa-Tisza torkolattól. Az erődítmény építői tudatosan választották ki ezt a helyet, hiszen három oldalról folyók védik. Anonymus krónikájában így emlékezett meg az Árpád vezér által megvívott várról: "*Borsova várát ostrom alá fogta, harmadnapra harccal bevette, falait lerombolta, és Salán vezér katonáit, kiket ott talált, bilincsbe verve Hung várába vezette*".

Hosszabb ideje, így még az **1020-as (**1030-as) **években** is, a tutajosok a tordai, kolozsi és dési sóaknákból szállították a sót a Maroson, a Tisza alsó szakaszáig. (Torda városától ÉK-re, egy 45 km^2-es területen, átlag 250 m vastagságban terül el a szóban forgó só-réteg.) A Maros folyó partjain vámosok és őrök teljesítettek szolgálatot, (Szent Geráld legendája szerint, amelyben a bánsági Ahtum (Ajtony) vezérről esik szó, aki kiterjesztette hatalmát a sóbányák felé). Egyébként egy jól dokumentált adat szerint az erdélyi sóaknák ügyében Arnulf **892-ben** (1037) egyezségre lépett egy Vladimir néven megnevezett bolgár vezérrel, mely egyezmény szerint a bolgárok megszüntették az É-erdélyi só szállítását a morvák számára. (A bolgár-morva sókereskedelem leállítása Ajtonyt és a morvákat is hátrányos helyzetbe hozta, s ezzel a magyaroknak (és a karantánoknak, Arnulf alattvalóinak) a pozíciója is javult.)

A ránk hagyományozott szövegek szerint Árpád seregei a Kárpát-medencét legalább három irányból: ÉK-ről (a Vereckei-hágón), K-ről (a Kárpátok erdélyi szorosain) és D-ről (a Dunamente bolgárok által ellenőrzött vidékén) érték el. Emellett biztosra vehető, hogy volt egy negyedik irány is: ez a jobbszárny a Kárpátokat É-ról kerülte meg. Regino apát írása a balszárny D-i, **888-ban** (1033) végrehajtott hadjáratáról számol be, melynek során ez a D-i sereg minden bizonnyal a morvák által ellenőrzött területekre hatolt be, – de később is számos akcióban vett részt Magyarország D-i határainak biztosítása érdekében. A balkáni, több évig tartó, még **885** (1041) **előtt** folytatott, bizonyára jelentős veszteségekkel járó hadműveletek fő célja Bizánc és Bulgária haderejének a Kárpát-medencében folyó akcióktól való távoltartása volt. Így vált lehetségessé az alföldi és erdélyi bolgár despoták erejének felmorzsolása, területeik birtokba vétele. A D-i sereget Árpád legidősebb fia, Levente vezette. Megkönnyítette Levente dolgát, hogy az ekkoriban rendkívül erős Bolgár Birodalom Bizánccal bonyolódott háborúba. Simeon cár hadserege hosszú évekig támadta Bizáncot, és **893-ban** (1038) már Konstantinápolyt

ostromolta, így a cár csak keveset foglalkozhatott országának Árpád-magyarok általi veszélyeztetésével.

A korábban említett Szovárd kapitány már az Árpád-magyarság köreiből, a D-vidéki elterelő hadműveletek idején került Ny-ra **924-ben** (1035), mégpedig Berengár invitálásának hatására egyenesen a magyarok páviai hadjáratának élére. A magyar csapatok Szovárd vezetésével megostromolták és felgyújtották Páviát, aztán Lombardián keresztül tértek vissza. Berengárt azonban **925-ben** (1036) meggyilkolták az ellenségei. Őt itáliai királyként Provence-i Hugó követte a sorban. A magyar segédcsapatok őt is támogatták. Ebben az évben Toscanát és Apuliát dúlták, utóbbi területen Tarantó és Oria városokat támadták.

A **873** (1029) **k.** a Kárpátok vonalán belülre eljutott Árpád-magyar seregrészek két éven belül szilárdan birtokukba vették a Kárpát-medence ÉK-i negyedét, majd **887/888-tól** (1032/1033) kiterjesztették uralmukat Erdély és a Felvidék nagy részére. Központjuk a Felső-Tisza-vidéken volt, onnan indítottak támadást a bolgár helytartók ellen. Az Anonymusnál Gyalu néven nevezett blak vezér talán D-Erdélyben uralkodott, egy Mén-Marót néven szereplő vezér Biharban székelt, két-három vármegyényi területet igazgatott. Árpád katonái mindkét helytartó ellenállását leküzdötték. A Felvidéken Kárpátaljától egészen Nyitráig nem ütköztek ellenállásba, ami összhangban van eddigi ismereteinkkel, miszerint ott már Aba Sámuel, Szent István támasza uralta a vidéket. Anonymus szerint Böngér honfoglaló vezér fia Bors az Árpádtól kapott Diósgyőr várát a Boldva mellett megépített Borsod-várral egy vármegyévé egyesítette.

A nyitrai vezért Anonymus Zobor néven nevezte meg (nyilván hallott már az ottani Zoborhegyről). Zobor morva lehetett, nemrég érkezhetett ebbe a térségbe. Súlyos harcok árán sikerült Árpád kapitányainak Nyitrát bevenniük (talán **889/890**, vagyis 1034/1035 **k.**?), viszont a győzelemmel a Ny-ra elterülő vidék is a kezükbe került, a Vág-, sőt hamarosan a Morva-folyóig. Árpád hadseregének egyes részei **891/892** (1036/1037) **k.** a Tisza vonalán haladva, továbbiak a Sajó és a Zagyva völgyében leereszkedve, más egységek Erdélyből, a Maros és a Sebes-körös völgyén, valamint a Meszes-szoroson át juthattak ki az Alföldre.

(Az ország területén a késő-avarkor népeinek és Árpád magyarjainak régészeti hagyatéka jól elkülönül (temetkezési mód, fegyverzet, lószerszám, viselet). A két nép temetőinek elhelyezkedése azt mutatja, hogy nem egymásra települtek. A késő-avarkori temetőkben több száz, több ezer sír van, ők faluszervezetben éltek. Árpád népének temetői kicsik, nyoma sincs rátemetkezésnek. Antropológiai vizsgálatok szerint az Árpád-kori lakosság többsége nem leszármazottja Árpád népének, de ahol késő-avar temetők találhatók, a helynevek ugyanúgy nagyrészt magyar nevek, akárcsak Árpád magyarjai települési területén. Egyébként a kora Árpádkori magyarság embertani jellege sem sokban különbözik a késő avar temetők halottaiétól. A korábban egész Európában klisészerűen emlegetett alacsony termet fikciója egyáltalán nem igazolódott, a hosszúcsontok egyértelműen nagyközepes termetet mutatnak.)

Ekkor már Árpád É-i, a Magyarországot Ny-ról fenyegető hatalmak ellen vezérelt serege is kapott harci feladatot a Kárpát-medencén kívül. Szilézián keresztül vonultak **924-ben** (1035) Madarász Henrik ellen, aki nem vállalkozott csatára, hanem Werla várában húzta meg magát. A magyarok „*keresztül-kasul száguldozva egész Szászországban a városokat és erődített helyeket tűzbe borították*” – írta erről Widukind. Henrik békét vásárolt a magyaroktól kilencévi adó megfizetése ellenében. Az Árpád-magyar É-i hadsereg, valamint talán a Nyitrát elfoglaló csapat egy része is Salzburg irányában lovagolhatott el, legalábbis ott tűntek fel **880** (1036) **k.** az Árpád-magyarok, ezen a környéken csaptak össze egy jelentős erőcsoporttal.

Madarász Henrik helyzete alaposan megrendülhetett. Erre abból a tényből következtethetünk, hogy **1024-ben** (1035) a Rajna-vidék fejedelmei a II. Konrád néven ismertté vált személyt választották királyukká, akit a történetírás a frank Száli-dinasztia alapítójaként

-

aposztrofál. Konrád a hatalmát később Lotaringiára és a Rhône-völgyre is kiterjesztette, egészen Marseilles-ig. Tevékenységének súlypontját kezdetben a D-i és Ny-i Alpokba helyezte, így kerülte el, hogy összeütközésbe kerüljön az Alpok É-i, ÉK-i térségében operáló Henrikkel. Konrád a magyar történelemmel összefüggésben azzal a cselekedetével tűnt fel, hogy **1025** (1036) **k.** eltávolíttatta Orseolo Ottó velencei dózsét (Szent István sógorát), hogy helyére saját jelöltjét ültesse.

Ottó Bizáncba menekült, felesége és fia Magyarországon keresett menedéket, Orseolo Péter, a fiú a magyar királyi udvarba került, később a testőrség parancsnoka lett. Konrád **1027-ben** (1038) Rómában német-római császárrá koronáztatta magát. Aztán **1027-ben** vagy **1028-ban** (1038, ill. 1039) a fiát, Henriket megtette bajor hercegnek vagy német királynak, – a szertartást Pilgrim von Köln püspök végezte Aachenben. (A továbbiakban ez a fiatalabb Henrik nevezetű személy volt meghatározó jelentőségű, ő tekintendő „a Henriknek", s nem a Madarász Henrik, avagy „szász" Henrik néven ismertté vált másik, aki már nem élt.)

Magyarországon az Ajtony elleni hadjáratot **1025** (1036) **k.** kezdték meg a király emberei, ezzel Szent István a királyi hatalmat kiterjesztette a Tiszáig. Az események leírása Szent Gellért nagyobbik legendájában olvasható. A hadjárat nyilvánvalóan összefüggött az évek óta a DK-

Dunántúl felé terjeszkedni próbáló morvák ügyével, Magyarország ebből fakadó veszélyeztetésével is. A morvák felől fenyegető veszély elhárítását Árpád a D-i határ mentén elhelyezkedő kangárokra és a velük egyre szorosabban együttműködő nagybesenyőkre bízta, és egyúttal Szvatoplukkal **880-ban** (1036) egy dologban megegyezhetett: célja az lehetett, hogy a morvák számára nyíljon valahol egy biztonságos folyosó, amelyen keresztül a mai Morvaország területére juthatnak.

Arnulf terve teljesen más volt, amit jól mutat, hogy a (már csak Arnulf jóvoltából létező) K-i Frank Birodalom ugyanebben az évben felkérte az Árpád-magyarokat – nyilván Szent István királlyal egyetértésben –, hogy a karantánok, a bajorok, valamint Pannon-Hungária pozícióit, vagyis a Kárpát-medence Ny-i térségét folyamatosan fenyegető morvák ellen harcoljanak, – ám közben megszületett az Árpád-magyarok és a morvák közti egyezség, sőt szövetség! A szövetkezés döntő okaként Arnulf meggyengülését, illetve ezzel összefüggésben a riválisa (Konrád fia) Henrik megerősödését és agresszívabbá válását jelölhetjük meg.

A magyar–morva szövetséges haderők **881-ben** (1037), a Ny-i Kárpátok vonalán kívül (a vonatkozó forrás szerint Bécs térségében) csaptak össze a „frankokkal" (nyilván III., avagy Fekete Henrik hadaival). Ez arra utal, hogy az Árpád-magyarok már jelen voltak a Kárpát-medence ÉNy-i sarkában, a morvák által nem sokkal korábban megszállt területrészen is. Az is biztosra vehető, hogy elváltak egymástól a morvák és az őket korábban támogató kalandor lovagok, s az utóbbiak immár egyértelműen a németek (Henrik, Konrád fia) hadállásait erősítették. Egy, az **1027-es** (1038-as) évről fennmaradt érdekes tudósítás szerint Szent István nem engedte át országán Konrád császár Konstantinápolyba küldött követségét, melyet a strassburgi püspök vezetett. Ennek oka nem lehetett más, minthogy a Duna menti területeken komoly biztonsági kockázatok álltak fenn. A magyarok és Ajtony csapatai egymással farkasszemet néztek, az is lehet, hogy már összecsapások voltak folyamatban, az pedig biztos, hogy a magyar királyi csapatok **1028-ra** (1039) eljutottak a Tiszántúlra is. Emellett **1027-ben** (1038) nagymértékű besenyő betelepedés is folyamatban volt, ami a Kárpát-medence némely körzetét, így a Dalföldet is érintette. További kockázati tényezőként említést kell tennünk arról, hogy Bizánc **893/894-re** (1038/1039) valahogy mégis szembefordította egymással az Árpád-magyarok D-i hadseregét és a Bolgár Birodalmat. A bizánci császárnak nem volt nehéz dolga, hiszen tény, hogy közben megkezdődött a bolgár Ajtony elleni magyar felvonulás.

Bíborbanszületett Konstantin írása szerint a Balkán területén a magyar csapatok **894-ben** (1039) legyőzték Simeon cár hadait. Ugyanakkor olyan tudósítás is létezik, hogy Simeon bolgár cár Hadrianapolisznál szétvert egy bizánci zsoldba szegődött „kazár" hadsereget, továbbá

jelentős bizánci területeket hódított meg Makedóniában és Thrákiában. – Kétséges, hogy kazárok alatt az Árpád-magyarokat értette-e a tudósító, vagy valamilyen besenyő különítményt. (Megjegyezzük, hogy a történetíró császár ezt a háborút tekintette a „magyar honfoglalás" nyitányának.)

A bolgár-magyar háború **895-ben** (1040) fejeződött be. Árpád fia, Levente átmenetileg elfoglalta Pereszljavecet, a bolgár fővárost. Hamarosan Bizánc is békét kötött Simeon cárral.

A helyzet igen zavaros lehetett, **894-re** (1039) vonatkozóan olyan interpretáció is ismert, mely szerint a magyarok a morvák ellen harcoltak, de olyan is, hogy a morvákkal szövetségben németek ellen küzdöttek. Egy **883-ra** (ugyancsak 1039) datált tudósítás arról szól, hogy Szvatopluk hadserege Pannóniát pusztította. Azt hiszem, a morvák ellen D-en, Arnulffal szövetségben Szent István csapatai, míg a morvákkal szövetségben (ÉNy-on) Árpád emberei harcoltak németek ellen. Szent István és Árpád koncepciója, taktikája ezen a ponton egyáltalán nem volt egyeztetve. Szvatopluk hadjárata **884-ben** (1040) is folytatódott. Egy Braszláv/Breszláv nevű gróf vezette a frankok seregét a morvák ellen, akit származására nézve szlovénnek mondanak. Egy kétséges hitelességű interpretáció szerint a morvák a szolgálókat megölték a gyermekeikkel együtt, az urak közül pedig némelyeket elfogtak és levágott kézzel, nyelvvel, szeméremtesttel küldtek haza.

Ebben a háborúban a fuldai évkönyvek tudósításai szerint is rémséges dolgok történtek. Arnulf végül, **885-ben** (1041) békét kötött Szvatoplukkal, tűrte, hogy a morva vezér Alsó-Pannónia egy részét megszállva tartsa.

A morva-frank háborúval egyidejűleg, **1029-ben** (ugyancsak 1040) bajor csapatok Konrád kívánságára a magyar határvidéket pusztították. Szent István (vagy Árpád?) hasonló céllal küldött magyar csapatokat Bajorországra. Más interpretáció szerint ezt az ellenségeskedést Henrik kezdeményezte. Wipo a császár káplánja is megemlítette, hogy a „bajorok hibájából" határvillongások törtek ki a bajor-magyar határon, mire a magyarok többször betörtek Noricumba. Magyarország ÉNy-i területeit, ahol ekkoriban morvák tartózkodtak, Břetislav cseh herceg háborgatta, akinek hadserege éppen megszállni készült a mai Morvaország területét.

Talán a Ny-i gyepűn megélénkült harci tevékenység miatt alakította ki Szent István Magyarország dukátusának (királyi hercegségének) intézményét. Szent Imre herceg **1030-ban** (1041ben) ugyanis – általános vélemény szerint – már a Dux Ruisorum címet viselte.

(A későbbi századokban általánossá vált az a gyakorlat, hogy a dux, a mindenkori trónörökös trónra jutásáig az ország területének harmadát igazgatta, mintegy kormányzási előgyakorlatként. A dux fennhatósága alá határterületek tartoztak, amelyeket ellenséges támadás esetén köteles volt megvédelmezni. A Ruizi elnevezést Alberich – két évszázaddal Imre halála után – Ausztria területére vonatkoztatta, és ehhez bizonyító erejűnek tekintette azt a tényt, hogy az oroszok az osztrákokat még a 12. sz-ban is Ruzarii névvel említették. Egyesek feltételezik, hogy Imre Dux Ruisorumként igényt tarthatott a későbbi Ausztria területének egy részére, s ezzel közvetlen okot adhatott egy háború kirobbantásához. Szent Imre a magyar-lengyel krónika szerint azonban a „Dux Slavoniae" címet viselte, és felesége Cresimir horvát király lánya volt. A „határőrvidék hercegének" címe a várakra támaszkodó védelmi vonal nevéből származhat, és annak a területnek vagy népnek a nevét tartalmazhatta, amely ellenében a határőrvidéket megszervezték. Bizonyos vélemények szerint a Magyar Királyság dukátusának központja már ekkor Nyitra volt. Ez úgy is értelmezhető, hogy nem a mai város, hanem a délvidéki Nyitra képezte volna a dukátus központját. Ezt viszont én nem tartom lehetségesnek, hiszen e vidék ekkor még lényegében morva ellenőrzés alatt állt.)

(Érdekes, hogy Morvaország területe (cseh) bekebelezésének évszáma (»1040«) a valós időben egybeesni látszik azzal az időponttal, amikor a cseh fejedelemség első hírneves

-

uralkodóját, Vencel herceget (Přemysl-dinasztia) saját testvére »929-ben«, talán **929-ben** (ugyancsak 1040) meggyilkolta. A dátum eltalálhatná továbbá az önálló cseh fejedelemség Přemysl-dinasztia általi, »09. sz. végén« történt megalapításának időpontját is – (talán a **09. sz. végén**, vagyis megint csak 1040 k.). Kérdés: véletlen egybeesés-e ez, vagy van-e valami mélyebb összefüggés mögötte? Természetesen ez az egybeesés csak látszólagos! A független Cseh fejedelemség a **09. sz. végén** (10. sz. elején), még Nagy Károly hadjáratai előtt, Atilla idejében jött létre. Vencel herceget saját testvére **929-ben** (940), Nagy Károly birodalmának zenitje idején ölte meg, Břetislav herceg pedig csak **1030** (1041) **k.** szállta meg a mai Morvaország területét. A csehek tehát tényleg 1040 k. kebelezték be Morvaországot.)

Az Ajtony ellen felvonult királyi sereget bizonyosan nem Szent István vezette, hanem Csanád. Érdekes, hogy az első ütközet Ajtony sikerével ért véget, de a következő napon – a Gellért legenda szerint mennyei segítséggel, Szent György támogatásával – Csanád döntő győzelmet aratott Oroszlámosnál, „*Ajtonyt pedig Csanád serege a csatatéren megölte*”. Véleményem szerint ez a „mennyei segítség” Árpád katonáin keresztül valósult meg. Ajtony országát ugyanis Árpád és Szent István két irányból, egyeztetett módon támadták meg. A virtuális idő csapdájába került Anonymus ugyan „Galád” (értsd: alávaló, gonosz) vezérről írt, akit Ajtony ősének jelölt meg, ám számunkra egyértelmű kell, hogy legyen: a gonosz Galád valójában azonos volt Ajtonnyal. „*E dologra Szovárdot, Kadocsát és Vajtát küldték ki. Mikor ezek engedelmet nyerve ellovagoltak, a Tiszán Kanizsánál átkeltek és a Csesztreg vize mellett szállottak meg… Innen továbbindulva a bögei részekre jutottak... Azután seregüket nekiindítva, a Temes folyó felé mentek… Midőn át akartak kelni a Temes folyón, ellenük jött annak a hazának a vezére, Galád… Midőn a magyar sereg egyik része Kadocsával odaát volt, felerésze Szovárddal pedig az innenső oldalon, akkor a magyarok megfútták a harci kürtöket, és a folyón átúsztatva heves küzdelembe bocsátkoztak. S mivel az Isten járt előttük a kegyelmével, nagy győzelmet adott nekik*”– így fogalmazott a névtelen jegyző a 12. sz. végén.

A Gellért-legendában Ajtony halálának története Csanád és Gyula személyes ellentétének ismertetésével zárul. Mindkét vezér azt állította, hogy ő ölte meg Ajtonyt, s a legenda szerint bebizonyosodott Csanád őszintesége és Gyula hazugsága. Ekkor Gyulát a „*királyi udvarból kivetik*”. – Gyula feltűnése e történetben egyértelmű jele annak, hogy az Ajtony elleni háborúban meghatározó szerepet játszottak a D-erdélyi besenyők és kabarok, s vezérük véleményem szerint maga a nagybesenyő Gyula volt.

Anonymus Gestája szerint az Árpád-vitézek Ajtony legyőzése után továbbmentek D-re, ott végre megküzdöttek Salán (Csalán?, értsd: dudva, gaz, gyom) vezérrel és görög-bolgár segédcsapataival. Érdekes azonban, hogy a Gestában Salánról már a bejövetel kezdetén, a FelsőTisza vidékén történtek kapcsán szó esett, Anonymus szerint Salán „*titeli vezér*” hatalma a Kárpát-medence D-i határvidékétől az ÉK-i peremterületekig elért. (A Gesta gunyoros, parodisztikus kitételei szerint a Kárpát-medence jórészét ettől az együgyű Salán vezértől vásárolták volna fel a magyarok, mégpedig nevetségesen olcsón. Ma úgy mondanánk: üveggyöngyökért cserébe szerezték volna meg. Napnál világosabb, hogy mindennek semmi köze a valósághoz, s ezt nyilván a szerző is tudta. Sokkal inkább hasonlít a vásári komédiások képekkel illusztrált, bombasztikus előadásaihoz, amelyek az európai középkor folyamán mindenütt népszerűek voltak. – Megjegyzendő, hogy a magyar szöveges hagyomány más forrásai nem a bolgár Salánt, hanem a morva Szvatoplukot jelölik meg azon bárgyú honbitorlóként, akitől olcsón vissza lehetett vásárolni a magyar földet.) A hadjárat végén, **897** (1042) **k.** Árpád magyarjai megszállták Morávia K-i felét (a Belgrádtól É-ra eső terület) is.

Kétségtelen, hogy a Kárpát-medence politikai egysége helyreállításának egyik döntő mozzanata volt (**1028**, vagyis 1039 **k.**) az Ajtony elleni győzelem. Ajtony egészen a haláláig az Árpádmagyarok által támadott terület központi részét birtokolta, feltehetőleg a Tisza 100-150 km-es szakaszán kívül a több száz km-es Maros-völgyet és mellékfolyóinak völgyeit is. Anonymus az általa kitalált Salán vezérben – miként az ugyancsak általa kiötlött Galád

vezérben is – Ajtonyról és Ajtony első emberéről emlékezett meg. A fiktív Salán és Galád valós alapja tehát Ajtony és egy, az ő nevében eljáró személy lehetett. Ráadásul a nagy képzelőerővel megáldott jegyző kettős névadása feltűnően „hajaz" annak a Csanádnak a nevére, aki **1020-ban** (1031), vagyis Árpád érkezése után két-három évvel még Ajtony első embere volt, akinek nevét Erdély és Kárpátalja területén bizonyára jobban ismerték, mint a D-alföldön székelő Ajtonyét.

„Béla király jegyzőjének" meg lehetett a véleménye a kétkulacsos Csanádról, akinek nevét viszont nem volt tanácsos ilyen összefüggésben megemlítenie, hiszen az illető személy Magyarországon nagy becsben állt, még megyét is elneveztek róla. Csanád neve már csak azért is tabu lehetett Árpád bejövetelével összefüggésben, mert a jegyző összeütközésbe került volna az – általunk virtuálisnak elnevezett – történelmi kronológia dogmájával, ami Magyarországon a 12. sz. második felében izmosodott meg, és amelynek kialakulásáról (szerkesztéséről) a bennfentes jegyző még tudhatott titkokat. Anonymus inkább ezt írta hát: „*Szent István király idejében Doboka fia... Csanádnak az említett király a jószolgálatért feleséget adott, és neki adományozta Ajtony várát összes tartozékaival egyetemben, amint hát szokásuk a jó uraknak híveiket megajándékozni. Ennek a várnak most is Csanád a neve*". A fiktív Salán és Galád Csanád karikatúrájaként is értelmezhető, – a magam részéről így tekintek rájuk.

(Említést érdemel még, hogy a „Galád" és „Salán" nevek mellett egy harmadik rejtélyes és az előbbiekre rímelő név is fölmerült a magyar krónikák lapjain: a „Kulán" név. Ezt a Kulánt Gyulával, Sarolt apjával hozta összefüggésbe a Képes Krónika írója, aki szerint egy bizonyos „Beluid" „*…aki Kulán földjét bírta, oly tanácsot és segítséget adott Géza fejedelemnek, hogy ez vegye el Saroltot* [tehát Gyula lányát] *törvényes feleségül. Beliudnak meg Kulán a saját leányát adta…*". – A lényeg az, hogy Kulán személye összeköti a szóban forgó tájék bolgár és kangár/besenyő korszakának urait. A besenyő Gyula valamiképpen, Kulán és Beluid közbenjárása, no meg katonai ereje révén folytatója lett D-Erdélyben, a Maros vidékén, s talán a Temes-közben is a bolgár Galád/Glad vagy Ajtony korábbi uralmának.)

Lám, Anonymus Gestájában találtunk pár olyan elemet, ami azt valószínűsíti, hogy Szent István és Árpád leszármazottai, illetve a pannon-magyarok és az Árpád-magyarok közötti viszony az Árpád-kor folyamán nem minden vonatkozásban volt felhőtlen és harmonikus. Szent István emberei nem irtották ki Ajtony családját, utódai a 14. század elejéig birtokolták a Maros partján Ajtony monostorát, továbbá néhány falut is a környéken. (Ekkor Marosvárott már hosszabb idő óta működött egy Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt templom és monostor. Lakói görög rítusú barátok voltak.)

Gellért apát még **1023-ban**, azaz 1034-ben, Imre herceg felnőtté válásával visszavonult, s Bakonybélen élte remeteéletét. Ott remetéskedett az a Szent Günther altaichi szerzetes is, akinek a javaslatára Szent István a királyi udvarházat monostorrá építtette át. A magyarok iránt barátságos Gellért apátnak Szent István azonban újra fontos feladatot szánt, **1028-ban** (1039), mikor a királyi hadak legyőzték Ajtonyt, és a király megszervezte az ország legújabb püspökségét, annak vezetésére Gellértet szemelte ki. István király vitéze, Csanád Marosváron Szent György vértanú tiszteletére monostort emeltetett. E szent hely bővítése Gellértre hárult, aki ott Isten anyjának – a Napba öltözött asszonynak, akit akkoriban a magyarok leginkább Úrnőnek, Királynőnek, Nagyasszonynak emlegettek – a tiszteletére oltárt emeltetett. Gellért összekapcsolta a magyarok Boldogasszony kultuszát Szűz Mária tiszteletével. (Szent István király Pannóniát a Boldogságos Szűz családjának nevezte, mikor halála előtt az égi királynő oltalmába helyezte az országot.)

A meghódított Délvidék Csanád ispánsága, Gellért püspöksége alá került. István megszervezte Csanád vármegyét, és a Maros-vidéken latin rítusú püspökséget állíttatott fel Ajtony egykori területén **1030-tól** (1041-től) állt fenn a marosvári (csanádi) püspökség. A görög rítusú szerzetesek mellé latin rítusúak is érkeztek.

-

Ajtony korábbi országrészének Magyarországba integrálását jelzi, hogy az Árpád-magyarok első generációs betelepítettjei és utódaik a **930-as** (1040-es) **évektől** a Sóvidéket, a Kis-Szamos mentét és a Maros középső folyását kontroll alatt tartották. (Az itt feltárt nagycsaládos, 20-50 síros temetők ekkoriban soksíros, itt-ott fegyveres-lószerszámos mellékletet tartalmazó nekropoliszokkal egészültek ki.) Ezzel egyidejűleg Erdély D-i felében telepedtek meg először és legnagyobb számban a magyarokhoz csatlakozott besenyők (nemcsak a kangárok). Egy Torda közelében (Alsószentmihályfalván, Tordaváron, az egyik első erdélyi erődítményükben) talált felirat kazár nyelvű és stílusú, és talán Gyulától, e közösség uralkodójától származik.

Árpád népe és a velük érkezett kabarok „Galád" és „Salán" legyőzése után nem költöztek „Salán földjére", vagyis a Tisza-mentére, valamint az Újvidék és Baja közötti területre. Ennek az lehet a magyarázata, hogy ott avarhun és gepida (székely) közösségek éltek. (A fősodratú történetírás a múlt század végéig tartotta magát prekoncepciójához, miszerint az Árpád-család szállásterülete az ország közepére, a Duna két partjára (Csepel és Baranya között) került, ám a régészek szerint pontosan ezen a területen a legszórványosabbak és legszegényesebbek a **10.** (11.) **sz-i** („honfoglalás kori") leletek. A leggazdagabb Árpád-magyar lelőhelyek Szabolcsban és a Felvidék peremén találhatók.)

Szent István országa a 11. sz. közepére Délvidéken is kiépült. Szerémségben, Bácskában és Bánátban kőházak és egyéb kőépítmények jöttek létre, hiszen minden tíz falu lakosai kötelesek voltak egy templomot építeni. Bácskában a régészeti kutatások megállapították, hogy a vízfolyások közelében, egymástól öt-hat km távolságban, mindenfelé fel lehet fedezni ezeknek a korai templomoknak a maradványait. A Szabadka–Horgos–Becse–Szenttamás–Bajmok–Szabadka ötszögben legalább hatvanat!

A kangárok mellett megszaporodott Magyarországon az egyéb besenyő elemek, köztük a Balkán felől bevándorolt közösségek is. Az Árpád-magyarság megérkezésével párhuzamosan a Balkánon is migráció zajlott. Bulgária és Bizánc szembe kellett nézzen a besenyők áradatával. Egyes vélemények szerint három besenyő törzs (Ertim, Csúr és Kaba) valamelyike megérkezett ekkoriban (**896**, azaz 1041 **k.**), mégpedig Bosznia népének az őseként. Bíborbanszületett Konstantin szerint Bosznia földrajzilag-politikailag elkülönülő területi egysége a **10.** (11.) **sz. közepére** jött létre. E besenyő törzsek népességének másik része vándorolt korábban be a Kárpát-medence különböző területeire, miközben az ott élő népek egy része – bolgárok – a Balkánra költöztek ki. (Anonymus szerint **931-ben** (1042) besenyőket telepítettek Ny-Magyarországra is.) A mai Bukarest vidékén telepedett le a nagybesenyő szövetség legnagyobb törzse, a Kapu törzs. A Gyula törzs ideiglenes szálláshelye pedig egy darabig a Keleti-Kárpátok külső oldalán, a mai Moldvában volt. Miután átmenetileg ott tartózkodtak, **1030**, vagyis 1041 **k.** – talán a Kölpeny és a Talmát törzzsel együtt – D-Erdélybe érkeztek. (Más megközelítésben: Gyula népes törzse **940** (1040) **k.** hajtotta végre átköltözését Moldva területéről Erdélybe. Gyula törzsfő nyilván azonnal elhatározta népének betelepítését az Ajtony fölött aratott győzelmét követően.) A Kárpátok külső oldalán, a besenyő Gyula törzs elhagyott ideiglenes szállásterületén ekkor a magyarság kisebb közösségei telepedtek meg, akikhez esetleg az Álmos vezérrel szorosabb kapcsolatban álló Csaraboly besenyő törzs (népének egy része) csatlakozhatott. (E magyarokra és besenyőkre tekinthetünk a csángók őseiként?!)

Ha az eddig történteket összegezzük, olyan kép bontakozik ki előttünk, mely szerint a Kárpátmedence politikai egysége néhány perifériku s területtől eltekintve helyreállt volna. A kép csalóka, s ezt nyilván tudta Szent István és Árpád is. Nem az egység jegyében kezdett kiépülni Erdély várrendszere (nyilvánvalóan Gyula szándékai szerint). Olyan láncolatban, olyan területi eloszlásban formálódott ki a 11. sz. középső harmadától ez a védvonal, amely elsősorban a Dről, valamint a Ny-ról (Szent István eredeti országa felől) várható támadások ellen lehetett képes védelmet nyújtani. Nem tisztázódott az sem, mi lesz a folytatás, a jövőben

-

ki örökölheti Magyarország trónját: a Pannon-magyarok, vagy az Árpád-magyarok uralkodójának törvényes örököse. Tételezzük fel, hogy ezt a kérdést kultúráltan megoldották (Árpád nem akart király lenni), ám meg kellett tapasztalniuk, hogy a Ny-i hatalmak – miként az európai történelem egyéb szakaszaiban is –, ekkor sem voltak képesek tudomásul venni egy velük egyenrangú hatalom kialakulását Közép-Európában.

Konrád császár **1030-ban** (1041) hadjáratot vezetett Magyarországra, ehhez még Lotaringiából is érkeztek lovagok. A császár a Duna mentén, a jobb parton haladt előre, míg Břetislav szláv herceg a bal parton Pozsony felé tartott. (Utóbbival szemben feltehetőleg Árpád magyarjai vonultak fel.) Szent István, számítva a német had ellátási nehézségeire, kiüríttette a Lajta és a Rába közti területet, serege a Vág torkolatáig visszavonult. Konrád, miután Mosonnál áttörte a gyepűt, egészen a Rábáig eljutott. Ekkor elakadt a hadjárat. Wipo, Konrád életírója megjegyezte: „a császár a folyóktól és erdőktől olyannyira védett országba nem tudott behatolni". A nélkülöző sereg a Rábától visszafordult és mindent fölégetve, elpusztítva, szétziláltan vonult vissza. A visszavonuló seregeket a magyarok üldözték. Más interpretáció szerint a magyarok Kapuvárnál a németek hátába kerültek. A magyar csapatok elfoglalták Bécset, s ezzel az egész Bécsi-medence és a Lajta és a Fischa közötti területek ismét Magyarországhoz kerültek. A békét Esztergomban kötötték meg, Istvánnak ott volt a fővárosa. (A velencei Péter nem vett részt a háborúban, állítólag az Orseolo-dinasztia velencei hatalmának visszaszerzésén munkálkodott.)

Istvánnak több fia született, de egy kivételével gyerekkorukban meghaltak, csak Szent Imre ért meg hosszabb életet, de ő sem érte meg a király halálát, **1031-ben** (1042) baleset vagy merénylet áldozata lett. Az utódlásban a szeniorátusnak kellett volna érvényesülnie, ezért került szembe az uralkodó Vazullal, a család szeniorával, István nagybátyjának, Mihálynak az elsőszülöttjével, akinek több fia is volt, akik közül az egyiket Lehelnek (más, szerintem félrevezető olvasat szerint Leventének) nevezték. A trón várományosa ekkor állítólag Orseolo Péter lett, Vazul fiai pedig Csehországba menekültek, közülük Béla utóbb Lengyelországban húzódott meg. (Megjegyzendő, hogy Imre halálával más keresztény országok szokásrendje szerint is Vazul számított volna trónörökösnek.)

Talán már közvetlenül Szent Imre halála után elkezdték Magyarország templomaiban hirdetni a király szellemi örökségét röviden összefoglaló, eredetileg fiához intézett „Intelmeit", ami ezen a címen utóbb írott formában is napvilágra került. Lényege: egység a sokszínűségben. Magyarországot egyáltalán nem a szerencselovagok országának szánta, hanem minden tisztességes hungarus hazájának, akik képessé válnak Szűz Mária (Boldogasszony) országát (Isten országa előképét) szeretettel szolgálni, függetlenül származásuktól, nyelvüktől, szokásaiktól. Fölismerte: miként Árpád népének segítsége nélkül csak ábrándozni lehetett volna a magyar haza megerősödéséről, és ez az ország a K-ről kiszoruló rokonság (besenyők, jászok, úzok stb.) bevonása, integrálása nélkül továbbra sem lehet képes megállni a helyét Európa közepén. Szent István eszméi népszerűsítésének kampánya talán nem volt független a király ellen **1032** (1043) **k.** megkísérelt sikertelen merénylettől sem.

Közben a Karoling-dinasztia elérkezett hatalma teljes szétforgácsolódásához. A Ny-i Frank Birodalom már nem létezett, a K-i Birodalomban pedig **887-ben** (1043) Arnulf került a trónra. A Ny-i frank területek jelentős részén (**1031-től**, vagyis 1042-től) Capeting I. Henrik uralkodott, aki Konrád császárral nem került komolyabb összeütközésbe.

Itália jelentős részén **888** (1044) **után** már II. Berengár uralkodott. (E II. (Friauli) Berengár személyét a virtuális kronológia következtében egybemossák azzal az (I.) Berengáréval, aki kb. **919-től**, tehát 1030-tól, **925-ig**, vagyis 1036-ig uralkodott, így aztán Berengár 37 évig (»888tól« »925-ig«) tartó uralmáról beszélnek. Berengár legjelentősebb ellenfelei, Guido **889-től** (1045), illetve a fia, a spoletói Lambert **891-től** (1047) ellenkirályként léptek fel.)

-

Arnulf (a „bajor”) **933/934-ben** (1044/1045) a fiát, Eberhardot nevezte ki utódjának és egy Verona városa irányában végrehajtott hadjáratával terjesztette ki uralmát Itáliára. A párhuzamos kronológiai sor szerinti („karintiai”) Arnulf is megkísérelte **888/889-ben** (ugyancsak 1044/1045) Itália meghódítását. II. Berengár Trento közelében találkozott Arnulffal, aki engedélyezte, hogy hűbéreseként Berengár birtokolja Itáliát. Törekvéseit ismét Árpád-magyar katonai különítmény támogatta. A brentai csata előzményeként a magyarok lovaikon és bőrhajóikon hatoltak be Velencébe. A Brenta-menti csata Lambert ellen, miként a páviai hadjárat **924-ben**, azaz 1035-ben, úgy **899-ben** (1044-ben) is Szovárd vezérletével zajlott. Az itáliai magyar sereg 5000 lovasból állt, a Brenta-folyón átkelve váratlanul jelentek meg, és megfutamították a háromszoros erejű lombard sereget. A **899/900-as** (1044/1045-ös) telet e magyar katonák a Pó-síkságon töltötték.

Arnulf elsősorban arra törekedett, hogy bajor területei biztonságát fokozza, ill. az Alpok DK-i régióiban stabilizálja a saját hatalmát. Az Arnulf és II. Berengár szövetségében Itáliában harcoló magyar csapatok **934-ben** (1045) Cambrai városánál értek el sikereket, s a következő évben is e térségben tartózkodtak. Ennek ellenére Itália megosztottságán nem sikerült úrrá lenni.

A **933/934-es** (1044/1045) évben a „magyarok” (kabarok/kangárok) a besenyőkkel együttműködve, bolgár területen, nyilvánvalóan bolgárokkal szövetségben megverték a bizánci hadakat. A bizánci császárok ugyanis **900** (1045) **k.** a birodalom balkáni perifériáinak stabilitását két erőközpont révén igyekeztek biztosítani. Keleten Trákia (a főváros hátországa), nyugaton Thesszália (Thesszaloniki) töltötte be ezt a feladatot. (**933-ban**, tehát 1044-ben besenyők uralták a Duna-deltát, illetve az Al-Duna partvidékét, – Maszudi és al-Ahtir tudósítása szerint.) A támadó bizánci csapatok szétverését is Maszudi ismertette, aki a „magyarokat” (kabarokat, besenyőket) türknek nevezte. A kabarok és a besenyők jellegzetes sztyeppei taktikát alkalmaztak: állandóan nyilazva körbe-körbe járták a bizánci csapatot, amely végül kétségbeesett támadással próbált kimenekülni a gyűrűből. A bizánciak a szövetségesek gerinchadára vetették magukat, de akkor minden felől hatalmas nyílzáporral borították el őket. A menekülő bizánci csapatokat aztán a szövetségesek rendezett sorokban végrehajtott támadásokkal őrölték fel, ennek során már előkerültek a kardjaik is. Ez az összecsapás már Gyula önálló akciói keretében történt. (Gyula ugyanis – a magyar történettudományban egyöntetűnek nevezhető álláspont szerint, véleményem szerint pedig főként az Ajtony elleni győztes csatát követően, – önálló külpolitikai irányt vihetett, Magyarországhoz és Árpád főhatalmához csak igen lazán kapcsolódott.)

Gyula hadai **934-ben** (1045) már Drinápolyt ostromolták, majd Trákia feldúlása után a Boszporuszig előrenyomulva Konstantinápoly falánál táboroznak le, ahol 40 napig időztek, közben Macedóniában és Thesszáliában portyáznak, valamint az összeszedett foglyok váltságdíjait hajtották be, végül adófizetés fejében 9 évre szóló békét kötöttek I. Romanosz császárral.

A Maros völgyét uraló Gyula **900** (1045) **k.** megszállta a Szamos-mente egy részét is. A **10. sz. elején** (a 11. sz. közepén) Tordaváron (Várfalván) volt Gyula központja, a **10. sz. közepére** (a 11. sz. közepe után) a hatalmi központ Gyulafehérvárra került.

Szent István és Árpád fejedelem nem ért rá Gyula K-i és balkáni politikájával foglalkozni, de nem is találhatták érdekeikkel ellentétesnek Gyula balkáni politikáját. Nekik **1034**, illetve **889** (egyaránt 1045) **k.** sürgős megoldást kellett találniuk a morva kérdésre, mert Szvatopluk már a Dunántúlt veszélyeztette. Árpád **935-től** (1046) a fia, Zolta vezérlete alatt álló segédcsapatokkal erősítette meg a dunántúli országrész védelmét. Zolta elsősorban a besenyőkre számított, és velük erődítette meg a Ny-i határvidéket. (Anonymus írta, hogy a Moson nevű fertőn túl besenyőket telepített le, „*hogy a magyarok határai el ne pusztulhassanak*”.) A Duna két partján fejlődtek fel **900** (1045) **k.** a bajor területek irányában.

-

Az É-i parton, Linz környékén nem sikerült kiépíteni határvédelmüket, de a D-i parton sikereket értek el. (Ekkor építették fel velük szemben a bajorok Ennsburgot.) Zolta a fiának, Taksonynak a besenyők közül választott feleséget, ezáltal is erősítette a magyar haderőt. – Anonymus számolt be arról is, hogy Taksony hívására érkezett Magyarországra később az a Tanuzaba/Tonuzoba nevű vezér, aki a Tisza vidékén kapott birtokot, tőle származott a Tomaj-nemzetség.

Az Alföldön és az É-i hegyvidéken Árpád csapatai a morva migrációt lehetővé téve folyosót nyitottak. Megindulhatott volna a D-vidéki morva törzsek átköltözése a mai Morvaország területére. A **10. sz. negyvenes** (11. sz. ötvenes) **éveiig** – Bíborbanszületett Konstantin császár írása szerint – Sirmiumon (Szávaszentdemeter) túl terült el az a Morvaország, amit a türkök

(értsd: magyarok és besenyők) ekkoriban számoltak fel. A magyar-besenyő csapatok **902-re** (1047) megdöntötték a morva államot, elfoglalták a délvidéki Nyitra vidékét. A morvák azonban nem a számukra biztosított folyosót vették igénybe, hanem Ny-ra, a karantánok vidékére húzódtak.

A Délvidéken bekövetkezett változás első jeleként **890-ben** (1046) a horvátok – egyházi tekintetben a Szentszék alatt, világi vonatkozásban a bizánci császár fensőbbségét elismerve – felújíthatták királyságukat. Talán a morva migráció kezdetével és a horvát államszervezéssel függött össze az a **902-re** (1047) datált magyar-bolgár összecsapás, melyről óorosz forrásban olvashatunk.

Az adatok elemzése során néhány kutató arra a következtetésre jutott, hogy a mindeddig Esztergomban székelő Szent István király az élete alkonyán, **1037/1038-ban** (1048/1049) Fehérvárra helyezte át a székhelyét. Más kutatók viszont ettől függetlenül rámutatnak arra, hogy a Szent István-kori Fehérvár nem azonos a mai Székesfehérvárral, hanem valahol Esztergom közelében, a Pilis-hegység lábánál helyezkedett el. Felvetődhet annak a lehetősége is, hogy Esztergom tkp. azonos Fehérvárral, vagy utóbbi egy részét képezi az előbbinek, tehát a király nem költözött el, hanem csak annyi történt, hogy ebben az időben a jegyzők a királyi székhely korábbi, a Duna antik elnevezéséből alkotott neve helyett a város(rész) eredeti magyar megnevezését kezdték használni.

Igen érdekes, hogy a források szerint Szent István végül Esztergomban halt meg, de Fehérvárott temették el apja, Atilla-házi Géza sírja mellett. (A magyar történettudomány képviselői általában mereven ragaszkodnak ahhoz a dogmához, mely szerint a magyar királyok kezdettől fogva Székesfehérvárott temetkeztek. Hankó Ildikó viszont állítja, hogy Kálmán királyig az uralkodók valósággal kerülték, hogy Székesfehérvárott temessék el őket. A sári, a váci, a tihanyi, a szekszárdi és a somogyvári templomokban temetkeztek, miközben sorra Fehérvárott koronázták meg őket. Nem látszik lehetetlennek, hogy Kálmán volt az első olyan király, akit eredetileg Székesfehérvárott temettek el, – talán azt követően, hogy Szent István testét szentté avatása után újratemették.)

Arnulf **892/893-ban** (1048/1049) komolyan foglalkozott a római császári cím megszerzésével, felvette a kapcsolatot Formosus pápával, aki Guido és Lambert ellenfeleként küldöttséget menesztett Regensburgba, hogy felkérje Arnulfot Itália megszállására és egyesítésére, valamint hogy felajánlja neki a koronát. Az itáliai akcióban (**938-ban**, vagyis 1049-ben) magyar csapatok vettek részt.

A Duna–Tisza-közén tervezett morva átvonulás **892-ben** (1048) elakadt. Úgy látszik, az előzetes egyeztetés ellenére, – vagy talán Henrik szándékaival összhangban? – a délvidéki morvák többsége nem kívánta otthagyni eddigi hazáját, ezáltal szembekerült a magyar hadvezetéssel és Arnulf (közvetve Ottó) akaratával is. Breszláv gróf vezetett egy sereget –

-
Arnulf katonáit – a morvák ellen. A Karantániában és a Dráva–Száva-közben indított akciót magyar csapatok is segítették.

Ezzel párhuzamosan Szvatopluk **904-ben** (1049) ÉNy-ról, az ottani morva sereg által uralt területről indított támadást, csapatai a morva migráció céljából kialakított folyosót nem rendeltetésszerűen használva, a Felvidéken áttörve behatoltak Magyarország központi területeire, megvetették lábukat Aba Sámuel területén, a Duna–Tisza-köze É-i részén.

Szent István király **1038-ban** (1049) meghalt. Ekkor Vazul fia Béla már nem Csehországban, hanem Lengyelországban tartózkodott, András pedig óorosz területen. András talán magyaróorosz szövetség létrehozásán fáradozott, Béla minden bizonnyal a lengyel-magyar szövetség mozgósításán dolgozott. Aba Sámuel a területére betört morvákkal lehetett elfoglalva, Orseolo Péter viszont a döntő pillanatban jelen volt, s megkaparintotta a koronát. Így esett meg, hogy ellenségei negyven éven belül másodszor is megpuccsolták a Magyar Királyságot.

-

A Pireneusi-félsziget országai és eseményei – 2. (a 11. sz. közepéig)

(Folytatás a 640-edik oldalról.)

A Frank Birodalom **796-tól** (941-től) Barcelona térségében nyomult előre. Csapatai **801-ben** (946) elfoglalták Barcelona városát. A félsziget ÉK-i részén, a Pireneusoktól D-re Nagy Károly megalapította a Spanyol Őrgrófság elnevezésű vazallus ütközőállamot.

A frank és a cordobai hatalom **812-ben** (957) kiegyezett egymással. A paktum értelmében a Pireneusok vidéke egészen az Ebro-folyóig a frankok befolyási övezetének számított. Jámbor Lajos **819-ben** (964) ténylegesen elfoglalta a baszkoktól a mai D-franciaországi Gascogne területét is.

Az Asturiából korábban kiszakadt Leónban I. Ordoño halála után a virtuális kronológiában e néven negyedikként számon tartott Alfonz (**925–931**, vagyis 936–942), ill. e néven másodikként megjelölt Ramiro (**931–950**, tehát 942–961) uralkodott. Álláspontom szerint ez a Ramiro azonos lehetett I. Ramiro (**842–850**, azaz 953–961) asturiai királlyal, a **799** (944) **után** megint kettészakadt Asturia egyik felének királyával.

Erről a királyról azt is feljegyezték, hogy azokkal a normann kalandorokkal is szembeszállt, akik megjelentek az Atlanti-partokon, hogy rablótámadásokat hajtsanak végre.

Asturia és León történelme kezdettől fogva, és továbbra is szoros összefüggésben állt. Ramiro halálát követően I. Ordoño (**850–866**, vagyis 961–977) lépett az asturiai, míg az e néven harmadikként megjelölt Ordoño (**950–956**, tehát 961–967) került a leóni trónra. Szerintem megint csak egyazon személyről van szó, akit León felszabadítójaként és a Perez-dinasztia megalapítójaként is tisztelnek!

León következő királyai: I. Sancho (**956–966**, vagyis 967–977); IV. Ordoño (**958–966**, tehát
969–977, aki hatalmát az Omajjádok segítségével tartotta meg). Továbbá III. Ramiro (**966–985**, azaz 977–996); II. Bermudo (**982–999**, vagyis 993–1010). Végül: V. Alfonz (**999-től** (valójában 1010-től) 1028-ig) és III. Bermudo (1028-1037) –, de ne szaladjunk ennyire előre!

Cordobában Al-Hakám után II. Abd-ar-Rahman (**822–853**, tehát 967–998) uralma következett el. Az ő helyzetét alapvetően meghatározta, hogy ekkoriban (**860**, tehát 971 **k.**) erősen hanyatlott a konkurens Abbászidák hatalma, s mindenfelé a muzulmán világban megerősödhettek a helyi hatalmasságok. Ezzel szemben az is tény, hogy ekkoriban a keresztény világban erősödött az antiszemitizmus, aminek a képviselői a kereszténytüldözésbe kezdő emírség zsidó és muzulmán elemeire egyaránt görbe szemmel néztek.

Az emír **850** (995) **k.** felemelte az országában élő, az Emirátusnak már **799** (944) **óta** adózó asturiai keresztények adóját. Ezt követően az Emirátusban és Asturiában sokan áttértek a mohamedán hitre, hogy ne kelljen duplán adózniuk, ám a többiek, az ún. mozarabok kitartottak keresztény hitük mellett.

Asturia (egyik felének?) királya **866-ban** (977), I. Ordoño után III. (Nagy) Alfonz lett, **910-ig** (1021) uralkodott. Harcolt a korábbi vizigót állam politikai egységének helyreállításáért.

A történészek egy részének sommás megállapítása szerint Nagy Alfonz „*működése nyomán csaknem megvalósult az Ibériai-félsziget visszahódítása*”. Tény, hogy Portó és Brága ekkoriban keresztény kézre került, ám ez nem jelentette a muzulmánok érdemleges visszaszorítását. Nagy Alfonz harcai valójában az Emirátusban és Asturia muzulmán uralom alatti részében üldözött keresztények (mozarabok) megsegítésében, menekítésében, másrészt a

meg-megújuló viking/normann rabló hadjáratok elleni védekezés terén voltak sikeresek. (Egy nagyjelentőségű viking támadás történt Galíciában, 1016-ban.)

II. Abd-ar-Rahman halála után I. Mohamed (**853-tól**, vagyis 998-tól) lett a cordobai emír, aki sokat bajlódott a mozarabok lázadásának elfojtásával. Cordobai Szt. Eulogius püspököt **859ben** (1004) lefejeztette.

I. Mohamed után Al-Hakám al-Musztanszír (**861–876**, tehát 1006–1021), az andalúziai Omajjádok közül a legműveltebb uralkodó következett.

Navarrában II. Sancho Garcés Abarca (970–994), utána II. Garcia Sanches (994–1000), aztán III. (Nagy) Sancho (1000–1035) ült a trónon. Nagy Sancho állítólag uralma alá vonta a többi keresztény országot is a félszigeten, és országlása végére már „*csaknem az egész keresztény Spanyolország* (?) *uralkodójának tudhatta magát*". Persze ennek a fele sem igaz.

Ebből a toposzból annyi feltétlenül helytálló, hogy Asturia csakugyan felbomlóban volt, tkp. már hosszú évtizedek óta, és III. Alfonz harcai sem állították meg azt a folyamatot, ami az egykori vizigót állam visszaállítása helyett a vizigót és szvév identitás feloldódását, valamiféle új, „spanyol" és „portugál" identitástudat kiformálódását hozta magával.

Valószínűleg szükségszerű volt Asturia államiságának megszűnése, a hanyatló Frank Birodalom ugyan sokfelé elengedte a gyeplőt, de semmiképpen sem támogathatott egy vizigót restaurációt. Nagy Alfonz asturiai király **910-ben** (1021) halt meg, vizigót utódállama a következő 10-15 év alatt teljesen elenyészett. (II. Fruela (**910–924**, tehát 1021–1035) volt Asturia utolsó uralkodója.) Az ország maradék területén Kasztília, Navarra és León osztozkodhatott. Valószínűleg León területgyarapodása volt a legjelentősebb.

I. Garcia Sanches és Nagy Sancho virtuális kronológiára alapozott, jórészt fiktív terjeszkedésének a legnagyobb akadálya nyilván a még **923-ban**, vagyis 934-ben megalakult Kasztília lehetett, mely ország már Garcia Fernandez (kasztíliai király, 970–995) uralma idején bekebelezte Asturia jelentős részét, majd 1008 után a helyi nemesség hathatós támogatásával Ny-felé is terjeszkedett.

Egyébként az a Nagy Sancho, akit navarrai királyként ismerünk, 1029-től valóban kasztíliai király is lett, ám korántsem biztos, sőt valószínűtlen, hogy ez egyben Kasztília Navarra általi elfoglalását jelentette volna. Sokkal inkább valamiféle perszonálunióról volt szó, ami lényegében az erők egyesítését szolgálta volna, hogy felsorakoztatható legyen Cordoba ellenében. Ebben az időben tűnt fel a térképeken (K-en) Aragónia is, mint az unió egyik jelentős grófsága. A perszonálunió csak 1035-ig, Sancho haláláig állt fenn, mikor aztán az aragóniai, kasztíliai és navarrai területek, illetve uralkodó dinasztiák elkülönültek egymástól. III. Garcia lett a navarrai, I. Ramiro az aragóniai, I. (Nagy) Ferdinánd a kasztíliai király. Állítólag mindhárman Sancho fiai voltak, bár ennek az információnak nem feltétlenül kell hitelt adni. Úgy vélhetjük, hogy ezt a későbbi korokban találták ki, mikor az országok Aragónia általi összeolvasztása, „spanyolosítása" volt napirenden, s ehhez kellett egy kis „történelmi alátámasztás".

Al-Hakám al-Musztanszír halála után Cordoba is kezdte a szétesés jeleit mutatni, és **1013-ban** (1024) a dinasztiaalapító, mindeddig DNy-Andalúzia jelentős részén uralkodó Muhammad ibn Abbád kádi magához ragadta a hatalmat Sevillában, s ott az Abbádida-dinasztia olyan jelentős hatalmi tényezővé vált, amit az a **912-ben** (1023-ban) vagy **920-ban** (1031-ben) hatalomra került III. Abd-ar-Rahmannak is messzemenően figyelembe kellett volna vennie. (Az Abbádidák jelentették az Omajjádok későbbi megbuktatásához szükséges legnagyobb belső erőforrást. Kiterjesztették az uralmuk alá tartozó területet, főként Ny-felé, egészen az Atlanti-óceán partjáig.) Kétségtelen viszont, hogy ekkortájt teljesen megszűnt az Abbászida befolyás a

félszigeten, – ami egyébként **885** (1030) **k.** már a Bagdadhoz közeli térségekben is főként vallási és hitbéli útmutatásra korlátozódott.

I. Abd-ar-Rahman uralma elején az emír megverte León (Kasztília?) és Navarra egyesített haderejét, majd **924-ben** (1035) elfoglalta és lerombolta Pamplonát, vagyis Navarra frank befolyás alatt álló területrészét.

Az emír **928-ban** (1039) felvette a kalifa címet, és formálisan is elszakadt az Abbászidáktól, s ezzel a muzulmán állam emirátusból kalifátussá avanzsált, az uralkodó elköltözött Cordobából, most Toledo lett a főváros.

Ez a Kalifátus **930-ban** (1041) elfoglalta ÉNy-Afrika számottevő részét, majd **932-ben** (1043) hozzákezdett a Marokkóban élő lakosság „iszlamizálásához". Feltehetőleg az ottani (síita?) muzulmánok „átneveléséről" lehetett szó. Sor került marokkói csoportok É-ra, León határára való áttelepítésére is, akiket eztán „mauregátoknak" neveztek. Ez az akció, miként a későbbiekben kiderült, igencsak elhibázott volt.

Jól egyeztethető Abd-ar-Rahman León elleni nagy győzelmével (**920**, azaz 1031), hogy bizonyára ennek következményeként a feltörekvő Kasztília 1037-ben magába olvasztotta León területét, habár csak átmenetileg – a végleges egyesítés csak 1230-ban lesz esedékes –, majd kiszorította a mórokat a Duero völgyéből. I. Nagy Ferdinánd 1037 és 1065 között León és Kasztília uralkodója is volt.

(Folytatása a 944-edik oldalon.)

-

Anglia és Dánia megint küzd egymással (1055-ig)

A korábbiakban már szó esett a dánok első angliai inváziójáról, melyet III. Egbert és Nagy Alfréd vezetésével az angolszászok sikeresen visszavertek. Bár nem sikerült a Szigetország teljes területét visszahódítaniuk, de a külső támadások ellen **900-ra** (1011) legalább többékevésbé egységbe forrasztották az angolszász királyságokat. (Megemlítendő, hogy még a **02.** (04/05.) **sz-ban** alapított Strathclyde brit királyság (ÉNy-Anglia) is átvészelte a dán betöréseket. A **10.** (11.) **sz. első felében** a britanniai kelták a Clyde-folyó mentén, egyes mély völgyekben még őrizték függetlenségüket. Dumbarton volt az utolsó jelentős sziklaváruk.)

Nagy Alfréd halála után Öreg Edward (**901–925**, azaz 1012–1036) lett az angolszász király (Nagy Alfréd fia). **910** (1021) és **916** (1027) **között** erődítményeket épített ki K- és É-Anglia területén. Egyidejűleg merciai Ætelflaed, Nagy Alfréd lánya, Öreg Edward nővére, Mercia királynője is vezetett oda angolszász csapatokat, tíz erődvárost is alapított. Szövetségre lépett a skótokkal, hódoltatta a yorki vikingeket, s az írek körében is kivívta a maga tiszteletét. Szükség is volt az erődítésekre, hiszen Villásszakállú Sven **1013-ban** (1024-ben) már újabb támadást indított. Villámhadjáratával csaknem egész Anglia egyeduralkodója lett, s már Londont is veszélyeztette. A Temzétől É-ra élő népek **1014-ben** (1025-ben) a dán vezért ismerték el Anglia uralkodójául. Más adat szerint **914** (ugyancsak 1025) volt a viking hódítás éve Britanniában.

Pár hét múlva meghalt azonban a hódító dán király, Sven. A dán király halála után a fia, I. Nagy Knut lett a meghódított angolszász területek királya. Dániában II. Harald Svensson (**1014– 1018**, azaz 1025–1029) ült a trónra. Angliában tehát újra megoszlott a hatalom a dánok és az angolszászok között. Knut **1014** (1025) **után, 1035-ig** (1046) Anglia és Norvégia királya is volt, élete végén magát Dániát is uralta. Egyes szakértők álláspontja szerint ez az időszak az angolszász korszak végének tekinthető. (Tévednek, mert a virtuális kronológia megtréfálja őket.) Nagy Knut Londont az ország katonai és kormányzati központjává tette.

918-ban (1029-ben) meghalt merciai Ætelflaed, Nagy Alfréd lánya, Mercia királynője. Saját lánya, Ælfwynn követte volna őt a trónon, de wessexi Edward utasítására erőszakkal Wessexbe hurcolták, így Edward nagybátyja ragadhatta magához a koronát. Edward wessexi király Merciát is ellenőrzése alá vonta, sőt legyőzte a K-angliai dán seregeket is.

Idős Edward **920** (1031) **után** meghódította Northumbriát, erre a hatalmát minden fontosabb angolszász uralkodó, s talán még a skót király is elismerte. (Más adat szerint II. Malcolm skót király 1031-ben kénytelen volt elismerni Knut dán királyt a hűbérurának.) Edward **924-ig** (1035-ig) uralkodott.

Edward után Æthelstan (Ælfwynn nagybátyja) következett a trónon (**925–940**, vagyis 1036– 1051, de egyesek szerint **949-ig** (1049-ig) uralkodott). Ő további dán hódoltsági területekre terjesztette ki Wessex fennhatóságát. **927-ben** (1038) elfoglalta a Wessextől É-ra fekvő Berniciát, s ekkortájt visszaszerezte Essexet, London vidékét is.

A következő évekről nem állnak rendelkezésre lényeges adatok. Csak Nagy Knut (**1035**, azaz 1046) halála kapcsán értesülünk arról, hogy Angliában Godwin, Wessex grófja hatalomra segítette Harald/Harold dán királyt (**1035–1040**, vagyis 1046–1051). Az angolszász álláspont változását valószínűleg egy normann beavatkozáshoz lehet kötni. (Normandia a Csatorna túloldaláról éppen **935** (1046) **k.** kezdett érdeklődni a Szigetország területei iránt. Az **1035-ös** év (1046) a skandináv erők divergenciájának éve is, hiszen Dánia és Norvégia elkülönült, sőt a dánok területeinek egy részét a norvégok kezdték támadni.)

Talán maga Norvégia is megosztott volt: egyik királya (**1035-től**, tehát 1046-tól) I. Jóságos Magnus, a másik (**935-től**, azaz 1046-tól) I. Jóságos Hákon néven ismert. A két „Jóságos” persze lehet, sőt valószínű, hogy egyazon személy lehetett. Hákonról azt jegyezték

föl, hogy (sikertelenül) kezdeményezte országában a kereszténység felvételét. Ugyanakkor Magnus bizonyosan keresztény lehetett, hiszen **1042-től** (1053) a keresztény Dánia királya lett. (**1047-ig**, tehát 1058-ig uralkodott mindkét országban: Norvégiában és Dániában.) Mindenesetre **1037–1038-ban** (1048/1049) az angliai dán királyi dinasztia elvesztette Dániát, mert az országot elfoglalták a norvégok.

Az angliai dánok királya **1040** (1051) és **1042** (1053) **között** Hardiknut/Hartcanut/Hartacnut volt. Uralmáról annyit jegyeztek föl, hogy ekkor a dán hatalom hanyatlott, s **1042-ben** (1053) Hitvalló Edward normandiai száműzetéséből visszatérve, normann segítséggel az angolszász trónra került. (Godwin, Wessex grófja, aki korábban hatalomra segítette I. Harald királyt is, most Hitvalló Edwardot ültette a trónra. A wessexi angolszász dinasztia diplomáciai úton szerezte vissza a hatalmát.)

Hitvalló Edward (**1042–1066**, azaz 1053-1077) az egységesülő Anglia jelentős királya lett, együtt használta az angol és brit királyi címet, s e téren az első volt. Megszerezte magának Wales és Skócia egy részét is. Ugyanakkor – úgy tűnik – több angolszásznak tekinthető területet nem uralt, hiszen egy **944-re** (1055) vonatkozó adat szerint Edmund király (Bernicia) űzte el
York viking királyát, s Strathclyde brit királyságot (ÉNy-Anglia) Edmund előbb az uralma alá hajtotta, majd átengedte a skót II. Malcolmnak.

Berniciai Edmund után Ædred következett (**946–955**, vagyis 1057–1066), akit a virtuális történetírás szintén egész Anglia urának tekint. Anglia É-i és K-i részén azonban a **10.** (11.) **szban** is, (a **09.** (10.) **sz-tól**) a dánok törvényei és szokásai (Danelaw) uralkodtak, vagyis ott folyamatos volt a dán uralom.

(1047-ben (1058) vége lett a Jelling-ház uralmának Dániában, s elkezdődött a Svend Estridsson-ház korszaka. Svend Estridsson király uralma idején (**1047**–1076, azaz 1058–1076) Dániában kiteljesedett a keresztény egyházszervezés. Nyolc püspökség jött létre (Slesvig, Ribe, Árhus, Viborg, Børglum, Odense, Roskilde, Lund).

-

Hun-magyar azonosság (1055 k.)

Hóman Bálint *A magyar hún-hagyomány és hún-monda* c. művében ismertette azt a vaslogikával levont következtetését, miszerint a Ny-i és a bizánci szerzők, már az »05. sz-tól«, egészen a »09. sz-ig« folyamatosan meg voltak győződve a hunok és az avarok azonosságáról. A »900 előtt« készült Szent Bertin Évkönyve c. mű szerzője a magyarokat (ungrikat) a hunokkal és az avarokkal is azonosnak tekintette. Ám Hóman észrevette, hogy »900« és »1044« között Európában szinte egyáltalán nem tudtak (elfeledkeztek) a hun-magyar azonosságról. – ami persze nonszensz. Hóman Bálint nem tévedett, csak nem ismerhette a használatos kronológia virtuális mivoltát. A helyzet a következő: a szerzők **900** (1056) **előtt** természetesen tisztában voltak a hun–avarhun–magyar azonossággal, „aztán” **1044** (1055) **után** „újra” emlegetni kezdték a magyarok és a hunok azonosságát. Ebből következik, vagyis a kronológia helyrebillentésével teljesen egyértelművé vált: az európai hunok és avarhunok, ha – a népet ért számos egyéb hatásra tekintettel – genetikailag és kulturálisan nem is teljesen azonosak a magyarokkal, mindenképpen legfontosabb ősei voltak a középkori és a mai magyarságnak is.

Muzulmán dinasztiák É-Afrikában – 1. (1060 k-ig)

Ali ibn Abí Tálib uralkodása (**656–661**, azaz 801–806) egy permanens polgárháborúval jellemezhető, vagyis ez volt a szunnita és síita irányzat végleges elkülönülésének időszaka. Ráadásul **657-ben** (802) kivált a síiták irányzatának fő vonalából Ali egyes híveinek szélsőségesnek tekintett csoportja (szektája), akiket kháridzsitáknak (kivonulóknak, lázadóknak, eretnekeknek) neveznek. Tanaik azután a legkülönbözőbb társadalmi és politikai mozgalmak ellenzéki ideológiájául szolgáltak.

A **07/08.** (09/10.) **sz-ban** a fundamentalista és szociális eszmevilágú kháridzsiták a muzulmán világ életében számottevő szerepet játszottak. A kháridzsiták törvénytelennek tekintették a kalifátust, és ugyanúgy törvénytelennek tekintették Ali leszármazottainak monarchikus igényeit is, ősközösségi egyenlőséget szerettek volna, törzsiségen alapuló iszlám világot akartak megvalósítani. Elsősorban É-Afrikában voltak jelen tömegesen, vezetőik mindig kihangsúlyozták arab származásukat, hódításaik során kezdetben kizárólag arab csapatokra támaszkodtak.

713-ban (858) újabb szakadás következett be a síiták körében. Ali Zain al-Ábidin (a negyedik síita imám) halála után Jemenben Muhammad al-Bakri (az ötödik síita imám, Ali Zain al-Ábidin fia) helyett Zaid (a negyedik síita imám másik fia) lett az elismert síita imám. Róla nevezték el a jemeni irányzatot „zaiditának”.

A zaiditák (vagyis Zaid imám híveinek) felkelése az Omajjádok ellen **740-ben** (885) zajlott le, s ezt a kalifa seregei verték le, magát Zaidot pedig megölték Kúfában. (A felkelés azonban az Omajjádok bukása után is folytatódott, így az Abbászida Kalifátus is leverte tehát **762-ben** (907) Muhammad ibn Abdalláh an-Nafsz az-Zakijja felkelőinek mozgalmát.)

A síita iszlám másutt is szakadár irányzatokat termelt ki. A szakadár Iszmáil (az első „iszmáilita”) **760** (871) **k.** élt és működött. Őt követte **765** (876) **k.** Dzsafar asz-Szádik (a hatodik síita imám) fia, az „imámita” vallásalapító. Ezzel összefüggésben az Omajjád Kalifátus elvesztette az ellenőrzést a távolabbi országok, mindenekelőtt É-Afrika középső és Ny-i vidékei felett. Végsőkig feszült a húr, amikor (**745**, azaz 890 **k.**) az Abbászidák szövetségre léptek némely síitákkal, hogy megdöntsék az Omajjádok uralmát. Ez **750-re** (895) meg is történt.

Algéria területén **742** (898) **k.** több kisebb berber állam alakult, így pl. egy Bargavata nevű országot alapított **749-ben** (894), vagy **744-ben** (900) Salih ibn Taif berber próféta. Azután, **771-ben** (916), vagy **765-ben** (921) Banu Ifran alapított egy „kalifátust”, illetve jött létre egy Sidsilmasa nevű állam Algéria Ny-i részén.

Az Abbászida Kalifátus a síitáknak sokáig olyan elszánt ellensége volt, mint korábban az Omajjád hatalom is. I. Idrísz az üldöztetés elől, **786** (897) **k.** É-Afrikába menekült, s ott – egyenlő távolságra az Abbászidáktól és az Ibériai-félszigetre települt Omajjádoktól – önálló síita államot alapított a berber törzsek segítségével. Ők voltak az „Idrísziták”. A mai Marokkó területén **788-ban** (899) jött létre az első önálló síita állam, mely **926-ig** (1037) állt fenn. Fővárosukat **793-ban** (904) Fezbe helyezték. II. Idrísz király halálakor, **828-ban** (939) ez a Marokkói Királyság részekre szakadt, és egységét a továbbiakban nem is sikerült helyreállítani. Utódállamait **926** (1037) **k.** a Fátimidák döntötték meg. (Ám, mivel a Fátimidák K-felé terjeszkedtek, az Idrísziták újabb generációi visszaszerezték területeik nagy részét, és a továbbiakban **985-ig**, vagyis 1096-ig birtokolták azokat.)

É-Afrika szomszédos (algériai) területein is hasonló események zajlottak le, ugyancsak berber („ibádita”) törzsek közreműködésével. Abu I-Chattab al-Maafiri imám **758-ban** (914) meghódította Ifríqiya tartományt, egyezségre jutott a perzsa Ibn Rusztam helytartóval, és **761-ben** (917) közös erővel megalapították a Rusztamida-dinasztia államát, a Taherti Királyságot.

-

Más adatok szerint Rusztam **776-ban** (921) alapította meg államát Tahertben, amit a történetírók általában kháridzsita vagy ibádita emirátusnak tekintenek, s amely állam É-Afrika hatalmas területeit egyesítette.

A bagdadi kalifa (Hárún ar-Rasid) **787-ben** (932) elismerte az algériai Rusztamidák függet lenségét. A Rusztamida-dinasztia legjelentősebb imámja, Abu Szaid Aflab ibn Abdal-Vahháb (ibn Rusztam unokája) **824-től** (969) **872-ig** (983) uralkodott. Hatalmát a nomád törzsek nemcsak elismerték, hanem tevékenyen támogatták is, lényegében ezt az imamátust saját államuknak tekintették. A Rusztamidák („szaracénok") ezután az itáliai szigeteket (pl. Szardínia) és a D-franciaországi partvidéket támadták, akcióik a **10.** (11.) **sz. elején** is megismétlődtek.

A Rusztamidák államától K-re, a mai Líbia és Tunézia területén két jelentős tömörülés vetélkedett a hatalom minél nagyobb szeletének birtoklásáért: a Muhallabita-dinasztia (Tunézia) és az Aglabida-dinasztia (Líbia). Ifríqiya provincia Abbászida helytartója **793-ban** (938) leverte a Muhallabita-dinasztiát, ezzel mindenekelőtt az Aglabidák helyzete és kilátásai javultak. AlAglab horaszáni katonai parancsnok ettől kezdve lényegében önállóan uralkodott Ifrikijában.

Hárún ar-Rasid kalifa **800-ban** (945) Ibráhim ibn al-Aglabot nevezte ki a mai Líbia térségének kormányzójául. A dinasztia központja Tuniszban volt. Az Aglabidák („szaracénok") a **827-től** (972) **902-ig** (1047) terjedő időszakban D-Európa területét támadták, elhódították Szicíliát a bizánciaktól (Szirakuza **878-ban** (1023) esett el). Az utolsó Aglabida emír, III. Zijádatalláh **903-tól** (1048) **909-ig** (1054) uralkodott. Az Aglabidák uralmát **909** (1054) **k.** a Fátimidák döntötték meg.

Még keletebbre, Egyiptom területén Ahmad ibn Túlún alkormányzó függetlenítette magát **868** (1013) **k.** a kalifátus hatalmától, önálló hadsereget szervezett, fennhatóságát kiterjesztette Szíria és Palesztina felé, a bizánci határvidékre is. A Túlúnida-dinasztia a mai Kairó területén, Fusztát mellett új fővárost és nagymecsetet emeltetett. Valamikor **900** (1045) **k.** ibn Túlún fiát és utódját meggyilkolták, a K-i országrészben Mohamed ibn Tugdzs került hatalomra, akit közép-ázsiai hercegi címéről al-Ihsídként ismertek. A Túlúnida-dinasztia uralma **905-ig** (1050-ig) tartott, amikor az Abbászida Kalifátus megbízásából közel-keleti hatalmasságok megdöntötték.

A Palesztinában hatalomra került al-Ihsíd is dinasztiát alapított, az ún. Ihsídita-dinasztiát, amely **935** (1046) és **969** (1080) **között** uralta Szíria és Palesztina területét.

É-Afrika történetében a **10.** (11) **sz. közepén** a Fátimidák megjelenése jelentett újabb fordulópontot…

(Folytatás az 1002-edik oldalon.)

Meg-megújuló Ny-i támadások Magyarország ellen (1064-ig)

Orseolo Péter kezdettől a cseh Břetislavval működött együtt. Magyarország erőforrásait dinasztiája érdekében igyekezett összpontosítani, végcéljaként meg akarta szerezni Velencében a dózse címet. Péter király **1038/1039-ben** (1049/1050) Břetislav kérésére fel akarta tartóztatni a Magyarországon átutazó Kázmér lengyel herceget, azonban a magyarok (Aba Sámuel?) a herceget a németekhez (Ottóhoz?) menekítették, ahol támogatást kaphatott Břetislav ellen. (Kázmér aztán rendet teremtett Lengyelországban, egyesítette Kis- és Nagy-Lengyelországot, lépéseket tett Szilézia, Pomeránia és Mazóvia visszaszerzésére is.)

Péter király úgy viselkedett, mint elefánt a porcelánboltban: önkényesen megadóztatta az egyházat, és leváltott két püspököt. A püspöki kar Gellért vezetésével hiába tiltakozott. Péter király és Břetislav csapatai **1039-ben** (1050) betörtek Bajorországba, az őrgróf területeit feldúlták. Ugyanakkor Nagy Ottó **938-tól** (1049-től) nagy birtoktesteket adott át az egyháznak, s ismét a bajorok saját hatalma alá vonásán fáradozott.

Arnulf **893-ban** (1049) vereséget szenvedett a (D-i) morváktól, talán azzal összefüggésben, hogy személyesen vezetett át egy sereget az Alpokon az itáliai frontra, majd megszerezte Páviát és Milánót, elfoglalta a Pótól É-ra eső területeket. A következő évben, **894-ben** (1050) megkoronáztatta magát itáliai királynak. (Egyébként Itáliában jelen volt **940** (1051) **k.** egy magyar kontingens is, amelyik **895** (ugyancsak 1051) **után** megszállta Aquileia területét.) Szvatopluk egy adat szerint még **904-ben** (1049), valószínűbb azonban, hogy **894-ben** (1050) meghalt. II. Mojmir vette át a hatalmat a morvák körében, azonnal fegyverszünet állt be a morvák Arnulffal szembeni frontján. A történetek nyomán **904/905-ben** (1049/1050) Árpád váratlanul átkelt a megyeri réven és beköltöztette elitcsapatait, testőrségét és udvartartását a Pilis területére, Atilla egykori várába és vára köré, Péter király esztergomi székhelyének közvetlen közelébe.

Henrik **1039/1040-ben** (1050/1051) avatkozott be a kibontakozott harcokba. Hadserege három oldalról, Meissen, Bajorország és Ausztria felől támadt rá az Orseolo Péter által támogatott csehekre. Sikerült Břetislavot, ezzel közvetve Orseolo Pétert is rákényszerítenie, hogy elismerjék a német fennhatóságot. Erre **1041-ben** (1052-ben) került sor. Nem sokkal előbb, még **895-ben** (1051) Spytihnev cseh herceg szembefordult Břetislavval és Henrikkel, Arnulf oldalára állt. Akcióját talán bizonyos morva erők támogatták.

Orseolo Péter **1040** (1051) **k.** már Velence ügyében mesterkedett. E magyar királyi címmel is rendelkező gazdag velencei polgár fellázította Zára városának vezetőit Velence ellen. A zárai horvát körök felesküdtek Péterre.

Az Árpád-magyarság, mely feltehetőleg nem könnyen ismerte ki magát a politika legújabb fordulatai között, megkésve reagált Orseolo Péter királlyá tételére és a morvák betörésére. A Magyarország területére betört morva erőket Árpád csapatai (feltehetőleg együttműködve Aba Sámuellel) **906-ban** (1051) támadták meg. Ezzel párhuzamosan, **1040/1041-ben** (1051/1052) Aba Sámuel aktivizálta magát a királyi udvar és az egyház Péter királlyal szemben álló személyiségei ellenállásának megszervezése terén is.

Árpád **907-ben** (1052), talán a morvák elleni háborúval összefüggésben halt meg. Őt Bíborbanszületett Konstantin tudósítása (**948**, azaz 1059 **k.**) szerint Falicsi (Fajsz), Jutocsa (Jutas) fia, Árpád unokája követte a fejedelmek sorában. Lehet, hogy a császár tévedett, és nem lehetetlen, hogy informátorai, a K-magyarországról Bizáncba érkezett besenyő vezérek (Bulcsú és Tormás) sem voltak tisztában a valós helyzettel, hogy pl. Árpád Levente nevű fia, akiről a császár nem is tett említést, még életben volt, s így őrá kellett szállnia a fejedelmi címnek. (Fajsz a csatlakozott besenyők fölé helyezett kapitány lehetett?)

-

Az itáliai hadjárat sikerei a római császár címét **896-ban** (1052) hozták meg Arnulfnak, – habár nem túl sok örömet lelhetett benne. (Közép-Itáliában és ÉNy-on változatlanul Lambertet, a spaletoi gróf fiát ismerték el császárnak.) Arnulf Itáliában továbbra is II. Berengárra támasz kodott, és ugyanebben az évben a császár Breszlávot bízta meg Ny-pannóniai (karintiai), Mosaburg központú területei igazgatásával. Az új pápa **898-ban** (1054) érvénytelenítette Arnulf megkoronázását, Lambertet tette meg császárnak. – Arnulf állítólag az itáliai hadjáratokban szerzett betegségébe halt bele **899-ben**, azaz 1055-ben.

Vége lett annak a korszaknak, amikor a Szentszék irányvonalát jobbára még nem a német, németbarát itáliai, esetenként francia hatalom által pozícióba helyezett római püspökök, hanem önálló akarattal és koncepcióval rendelkező pápák és ellenpápák határozták meg. 1055-ben megkezdődött az a korszak, amikor a különböző nagyhatalmi érdekeket szolgáló pápák és ellenpápák a nemzeti egyházak kollaboráns főpapjaival karöltve közvetlenül beavatkoztak a függetlenedni próbáló államok politikájába. Ez az irányvonal egyebek mellett egyenesen vezetett el az egyházszakadáshoz is, tehát a bizánci kereszténységgel fennálló kapcsolatok befagyasztásához, elmérgesítéséhez.

Magyarországon a **századfordulóra** (a 11. sz. második felére) a „griffes-indások” (késő-avarnak tekintett onogurok) és Árpád népének települései, valamint a kialakuló főúri és királyi birtokok, tehát a közép-európai viseletű, többnyire magyar (onogur, avarhun), a peremvidékeken itt-ott szláv népek lakóterületei csaknem mindenütt kiegészítették egymást. Egymás mellett terültek el, félmegyényi területek mozaikjává tették a Kárpát-medencét, amit a határvidéki székely területek öveztek. Az ún. „klasszikus honfoglalás-kori” leletek az ország ÉK-i részén a legsűrűbbek, Ny-felé egyre ritkulnak, szinte elfogynak. Baranya és Vas megyékben Árpádmagyar temető egyáltalán nem található. Zala, Tolna és Somogy, de Győr és Sopron tájain is csak minimális mértékben fordulnak elő Árpád-magyarnak tekinthető sírok. E jelenség oka csak az lehet, hogy Árpád népe a sűrűn lakott Dunántúl magyarjaira (avarhunjaira, onogurjaira) egyáltalán nem telepedett rá. Csollány Dezső szerint a közismert törzsnevekből származó falunevekkel rendelkező települések temetőiben (főként az Alföldön, továbbá pl. a Zsitva– Ipoly-közében és Somogyban) többnyire nem Árpád magyarjai, hanem a „kései avarok” temetkeztek. Ez azt jelentheti, hogy a forrásokban megnevezett törzsek nem az Árpád-magyarok, hanem a kései avarok törzsei voltak.

(Lipták Pál szerint az Árpád-kor vezető rétegének koponya-formája a következőképpen jellemezhető: 50% turanid (europo-mongolid = Alföld-típus = Homo sapiens pannonicus), 25% uralid (europo-szibirid), 10% pamirid (brachicephal europoid), 10% anatóliai (Homo sapiens tauricus), 5% kelet-balti. Ugyanakkor az Árpád-kori középréteg embertani képe: mediterrán, nordoid, pamíri, – de csaknem teljesen hiányzik a turanid és az uráli típus.) A morvák teljes kiűzése Magyarország közepéről és határairól **907-ben** (1052) ment végbe. Anonymus szerint az Árpád-magyarok „… *a murai karantánok határait ugyancsak sűrű betörésekkel rohanták meg… tartományaikat birtokba vették*” – a Rába és a Mura vidéki „Hetesvidék” morva erőktől történt megtisztítására célozhatott. Theotmar salzburgi érsek közlése szerint a **századfordulóra** (a 11. sz. második felére) Pannónia (DNy-Pannónia) teljesen kihalt és elhagyatott lett, területéről teljesen eltűntek a frankok, és szlovének sem éltek még a Drávamenti területeken. Egyes vélemények szerint Levente (Árpád fejedelem fia) csak **899/900** (1055/1056) **k.** terjesztette ki az Árpád-magyarok hatalmát a Délvidék Ny-i sávjára. (Ez a Muravidék, tehát a Mura és a Rába közötti, ma szlovén etnikumú, a horvátországi Muraköztől É-ra, ÉNy-ra fekvő terület **915** (1060) **k.** kapta a Tótság vagy Tótföld nevet. A névadás arra enged következtetni, hogy erre a területre ekkor szlovének, esetleg átmenetileg szlovákok kerültek.)

Mindezzel összefüggésben a Magyarország határsávjából és belső területéről kiszorított morvák egyaránt benyomultak a cseh fennhatóság alatt álló területekre. A csehek, hogy védelmet kérjenek a morvák ellen, megkeresték hűbérurukat, Henriket.

-

Ugyanekkor, **1041** (1052) **k.** ért célt az Orseolo Péter és a vele együttműködő kalandorok elűzésére létrehozott szövetség is. Aba Sámuel lett a király. Egyik első intézkedésével megalapította az abasári (sármonostori) bencés apátság templomát Boldogasszony tiszteletére. (A sári Boldogasszony-templom egy ősi nemzetségi monostor bővítésével körtemplom formájában kialakított bencés apátság, melyet romjaiban ismerünk, – a Bene-patak mellett emelkedő Sárhegy tövében állt.) Aba tárgyalt továbbá a pápával a Péter által letett püspökök ügyének rendezéséről is. Aba az Árpád-magyarság integrációja érdekében hozott rendelkezésekkel igyekezett visszavenni a Dunántúlról (Csanád nyomán) az ország K-i területeire is kirajzott, ott birtokhoz juttatott egyházi és világi előkelők hatalmából. Az arisztokrácia és a „szabad magyarok" (köznemesség, kisnemesség) ellentétei ugyanis a zavaros belpolitikai helyzetben rendkívül gyorsan kiéleződtek. Aba „szabadokat" emelt be a királyi tanácsba, – erre a főúri liga tagjai tömegesen elhagyták az udvart. Később a király a kibontakozó főúri összeesküvést leleplezte és megtorolta. (Ötven lázadó főurat végeztetett ki **1044-ben** (1055), közvetlen a bukása előtt, Csanádon.)

1053

Fekete Henrik és Břetislav cseh herceg, Henrik hűbérese **1042-ben** (1053) háborút kezdett Magyarország ellen. Először Hainburg és Pozsony határerődjét ostromolták meg Henrik hadai. Aba Sámuel haddal vonult a támadók ellen, szinte kizárólag saját embereire és Árpád vitézeire támaszkodhatott, a Dunántúl összeesküvő főurai Henrik beavatkozásától várták szorongatott helyzetük feloldását. A Duna két partján haladtak Aba király csapatai felfelé. A D-i csapat győzelmeket aratott, a másik sereg viszont vereséget szenvedett és kitért a támadók elől. A támadók előretörtek a Garam torkolatáig. Egy rövidebb fegyverszüneti időszak után a flandriai és noricumi egységekkel is megerősített német-cseh sereg ismét támadó pozíciót vett fel.

Az Árpád-magyarok É-i hada **942-ben** (1053) Henrik hátországa, Bajorország ellen fordult, az Enns folyón átkelő sereg azonban a Traun melletti Welsnél vereséget szenvedett.

1054

Aba Sámuel békeajánlata **1043-ban** (1054) Henriknél süket fülekre talált, annyit azonban elért Aba az év végére, hogy a Lajtán és a Moraván túli területek átengedése fejében fegyverszünet jöhetett létre a hadjárat második évében.

A német-magyar béketárgyalások **898-ban** (1054) is folytatódtak.

A Magyarország elleni hadjárat elhúzódásának mélyebb összefüggéseit akkor ismerhetjük fel, ha figyelembe vesszük, hogy **898-ban** (1054) a német-cseh hadak a morvák letörésével voltak elfoglalva. (Viszály keletkezett II. Szvatopluk és II. Mojmir, Szvatopluk fiai között, s ennek elmérgesedése miatt a csehek és a bajorok **900-ig** (1056-ig) kényükkedvük szerint pusztíthatták, rabolhatták a morvák által elfoglalt területeket.)

Magyarország megosztottsága Gyula különutas politikája miatt is fokozódott, Gyula csapatai **943-ban** (1054) ismét Bulgária és Bizánc érdekeltségi területein manővereztek, miközben Magyarország Ny-i fele nagy veszélyben volt.

1055

Nem szűnt a békétlenség és a féktelen uszítás a magyar belpolitika és egyházpolitika miatt. Egyházi személyek (állítólag Gellért püspök is) **1044-ben** (1055) a Szentszéknél vádolták be a királyt, hogy eretnekséget honosít meg, mellőzi a püspököket és a papokat, sőt a pogányság visszatérését segíti elő. A Szentszék ezeknek a vádaknak hitelt adott. Aba Sámuelt a pápa kiközösítette, kiátkozta. Henrik és a pápa keresztes hadjáratot hirdetett

-

Magyarország ellen. A főurak és egyházi személyiségek jelentős része a király ellen fordult, de az összeesküvést a király leleplezte, vérbe fojtotta.

Orseolo Péter trónra helyezése céljából Henrik király bajor és cseh lovagokból álló se reggel **1044-ben** (1055) ismét hadat vezetett Magyarországra. Aba Sámuel Győrnél állította fel a magyar sereget, melyből azonban sokan dezertáltak. Az összecsapás Ménfőnél zajlott le, a németek kerültek fölénybe. Aba Sámuel a vesztes csatából elmenekült, de hazai ellenségei nemsokára meggyilkolták az abádi Csaba-majorban, az ún. Öregbarlangban. Henrik Orseolo Pétert, mint vazallusát azonnal visszaültette a magyar trónra, és német mintára ismét megadóztatta az egyházat. Orseolo Péter programja a Képes Krónika szerint a következő volt: „*... a hatalomviselőket mind németekből rendelem, idegenekkel tömöm meg ezt a földet, és teljességgel a németek hatalmába adom*".

A király kiközösítése ebben a keresztény országban megtette a maga szörnyű hatását. Az ország ellenségei tisztában voltak a pszichológiai hadviselés alapjaival. Most azok is meginogtak, akik eddig feltétel nélkül támogatták a királyt. Nem szólva a tartós morális következményekről, ugyanis a K-ről érkezett szabad magyaroknak olyan államba kellett integrálódniuk, amelynek szeretett, mélyen vallásos királyát megalázták?! Olyan egyház fennhatóságát kellett elismerniük, mely a királyt és keresztény szabad magyarokat pogányoknak tekintette?! Úgy gondolom, ebben a helyzetben még Árpád is föltette volna magának a kérdést, ha még élt volna: valóban ide kellett-e vezetnem a népemet?

Aba Sámuelt a hívei először állítólag a Tarna-menti feldebrői templom altemplomában, majd (3 év múlva) az általa alapított, a Bene-patak mellett emelkedő Sár-hegy tövében álló monostor alatti barlangban temették el, azon barlangok egyikében, amelyeket ma borpincének használnak. Péter király nem maradt a számára veszélyessé vált Magyarországon, felújította viszont a Velence megszerzése érdekében korábban elkezdett hadjáratait. Miután a velencei dózse **1044-ben** (1055) visszafoglalta Zárát, Orseolo Péter a komoly érdeksérelmet szenvedett dalmáciai szláv vezetéssel lépett szövetségre.

1056

Magyar (?) seregek pusztították végig **900-ban** (1056) Isztriát, feldúlták Trevisót, Chioggiát, Pellestrinát és Malamoccót is. A kereskedelmi telepek kifosztása jelentős veszteségeket okozott Velencének. Velence a szomszédos Lombardiával (II. Berengárral) fogott össze e magyar csapatok ellen

Péter hadai egészen Bologna városáig letarolták Berengár országát. Az egyesített itáliai seregek összecsaptak a Péter király által küldött csapatokkal. II. Berengár, aki éppen készült átvenni a tényleges hatalmat Hugótól, **945-ben** (ugyancsak 1056) Páviában fogadta Taksony herceget, aki egy másik, az előbbi különítménnyel szemben álló magyar sereggel ugyancsak olasz földre érkezett. Később az Árpád-magyar származású Taksony Berengár szövetségeseként egészen Otrantóig előrenyomult.

Péter ellen **1045-ben** (1056) két merényletet is szerveztek, melyeket az uralkodónak sikerült lelepleznie, a résztvevőit kivégeztetnie.

Ekkor lépett a színre az a Levente is, akit a magyar krónikák alapján a történetírás Vazul legnagyobb fiának vél ismerni. (Ha ez igaz lenne, akkor nem Andrást, hanem őt kellett volna meghívni a trónra. Nem mellesleg: egyes utalások szerint nem Leventének, hanem Lehelnek hívták azt a herceget, aki András és Béla testvére lehetett.) Álláspontom szerint Levente már nem herceg volt, hanem ekkor már fejedelem, és azonos volt Árpád legidősebb, Levente nevű fiával, aki korábban a D-vidéken, bolgár és bizánci hadak ellen küzdve biztosította Magyarország határvidékét.

-

Levente a Békés várából származó Körös-vidéki Vatával, a népfelkelővel együttműködve **1045** (1056) **őszétől** még további tíz hónapig uralta K-Magyarországot. Orseolo Péter tényleges országlása legfeljebb a Dunántúl egy részére terjedhetett ki.

1057/1058

Egy összeesküvő csoport Szent Gellért csanádi püspök vezetésével **1046-ban** (1057) Vazul idősebb fiának ajánlotta fel a trónt és több más püspökkel elindult András fogadására. Közben kitört a Vata vezette felkelés a Körösök vidékén, ami gyorsan tovaterjedt. (A magyar krónikás hagyomány pogánylázadásként őrizte meg az emlékét. Ez a minősítés helytelen, s még akkor sem állja meg a helyét, ha történetesen bolgárok, Ajtony rokonai lehettek a megindítói, akik bizonyosan nem a Ny-i kereszténységet, hanem a bizánci
típusút vették fel.)

Vata szabadcsapatai az ország központja felé törtek, hogy megküzdjenek Péter királynak a lázadás leverésére kivezényelt csapataival. Sikeresen átkeltek a Dunán, feltehetőleg azért, hogy csatlakozzanak az Árpád-magyarok seregéhez. A krónikás hagyomány szerint Buda térségében összetalálkoztak az É-ra tartó Gellért püspökkel és Szolnok ispánnal, akiket végzetes tévedéssel Péter király embereinek néztek, és megöltek. A forradalom, népfelkelés és népítélet jegyeit is magán viselő háború hevében sok főúr és egyházi személyiség életét vesztette.

A magyar urak tehát András herceget (Vazul, más hagyomány szerint Szár László fiát) hívták haza Ruszból, hogy mögé állva megdöntsék Orseolo Péter uralmát. A harctéren elért, elsősorban az immár a Dunántúlon is felfejlődött Árpád-magyaroknak köszönhető sikerek nyomán Péter **1046** (1057) **őszén** Pozsony, Moson felé menekült, de nem jutott messzire, fogságba esett, állítólag sérüléseibe és megvakíttatásába halt bele.

(Péter király halálával kapcsolatban ellentmondásosak a források. Az egyik verzió szerint nem sokkal megvakíttatása után halt meg, egy másik szerint viszont még vagy tizenhárom évet élt, össze is házasodott a cseh fejedelem özvegyével, Schweinfurti Judittal.) Magyarország területi épségének biztosítása érdekében egy Árpád-magyar különítmény **947-ben** (1058) (és **948-ban** (1059) is) Fekete Henrik országának a Dunától északra eső részét, Nordgau vidékét (Regensburg térségét) támadta. Árpád-házi Taksony vezetésével más magyar csapatok **947-ben** (1058) Otrantóban és Lerinóban harcoltak.

Az óorosz segédcsapatok kíséretében érkezett András herceg az **1046/1047** (1057/1058) **fordulóján** elfoglalta a trónt. Mivel korábban a tíz püspökségből hét Henriknek fogadott hűséget, András király koronázását a fennmaradó három püspök végezte. A király első dolga a rend helyreállítása volt, ennek keretében állítólag leverte a Vata-féle „pogánylázadást", – (bár ez inkább tűnik dezinformációnak, mint adatnak, arra azonban alkalmas lehetett, hogy később egyes főurak önkényeskedéseinek és az inkvizíciónak az idején ezzel példálózzanak).

Levente – akit később ugyancsak a pogányság képviselőjeként állítottak be – a konszolidáció előrehaladtával szabályosan átadta hatalmát András királynak. Állítólag nem sokkal ezután váratlanul meghalt.

András király folytatta az ország igazgatásának Géza fejedelem és Szent István által megkezdett szervezését. A K-i országrészben, Csanád vármegye szomszédságában állítólag létrehozta Bihar vármegyét (Vata nemzetségének vidékén). Eltörölte Péter törvényeit, de barátsággal fordult Péter volt hívei felé. A hadsereg vezetését öccsére, Bélára bízta. Béla herceg számára Nyitra és Bihar központtal dukátust hozott létre. Külpolitikájában a Ny-i hatalmak viszonylatában is békére törekedett. A magyar udvarban és az egyházi vezetésben előszeretettel

a vallonoknak biztosított növekvő befolyást. (Magyarországra jött, és magas egyházi tisztségeket kapott a felégetett verduni egyház 24 kanonokja. Emellett fennmaradtak a Szent István idejétől folyamatos lotaringiai, továbbá É-itáliai és „német" kapcsolatrendszerek is.)

A néhány éven belül végbement többszöri hatalomváltás Magyarország egységére nézve nem múlt el nyomtalanul. Már hosszabb ideje, legalább Ajtony országrészének elfoglalása óta tapasztalható volt a magyarok és a besenyők közötti feszültség, amiről azonban Európában ke veset tudhattak. (Bíborbanszületett Konstantin írta a De administrando imperio c. művében: „*A türköknek ez a nyolc törzse nem engedelmeskedik a maga arkhónjainak, de megegyezésük van arra nézve, hogy a folyóknál, bármely részen üt ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal együtt harcolnak*".) – A császár bizonyára a K-Európa jelentős részét is uraló besenyőkről írta ezt, akiket a szabíroknál (Árpád-magyaroknál) jobban ismert és következetesen türköknek nevezett. Nem volt teljesen tisztában azzal, hogy az Árpád-magyarok és a besenyők különböző eredetű népek, továbbá nem gondolta, hogy a Kárpát-medence „türkjeinek" (besenyőinek) elvileg a magyar (nem szabír, tehát nem Árpád-magyar, hanem hun és onogur származású) uralkodók alá kellett (volna) tartozniuk. Ezt a kérdéskomplexumot az általa ismert, meghallgatott „türkök" nyilván messzire elkerülték.

A belső feszültség a magyar főurak egy részének árulása és (német és pápai sugallatra) az egyházi előkelőknek a bizánci vallásgyakorlás ellen irányuló politikája következtében tovább mélyült, s ez **947** (1058) **k.** a Gyula által uralt területek további szeparálódásához, DK-Magyarország urai érdeklődésének a Balkán felé fordulásához vezetett.

A következő, **948-as** (1059) évben (a nyilvánvalóan besenyő) Tormás és Bulcsú vezérek, Gyula emberei követségbe mentek Bizáncba, ahol megkeresztelkedtek, maga VII. (Bíborbanszületett) Konstantin császár lett a keresztapjuk. A császár e követek elbeszélése alapján szerzett információkat a „magyarokról", ezért valószínűsíthető, hogy magyar vonatkozású, az Árpádmagyarok előtörténetére és társadalmi berendezkedésére nézve fontos történeti forrást képező írásai sokkal inkább a kangárokról, besenyőkről, mint az Árpád-magyarokról – „szavartü aszfalü", „szabarétoi aszfaloi" – szólnak. A mű nagyon ellentmondásos, hiszen igen részletesek a besenyőkre vonatkozó információk, ezzel szemben csupa általánosságokat tartalmaz a magyarok bemutatása.

(Ugyanakkor a császár történetírása említett szlavóniai, dalmáciai avarhun töredéknépeket is, továbbá Attila egykori hun királyt az avarok királyának nevezte. Ám, azt is írta: „magyarok élnek az Al-Dunától délre eső területeken is". Ez a mondat is jelzi, hogy bizonytalan volt a bolgár, a besenyő és a magyar közösségek azonossága vagy különbözősége ügyében. A császár írta azt is, hogy két „Turkia" létezik, az elsőn talán Erdély és a Tiszántúl területét értette, mivel a másikat dunántúlinak nevezte meg. Láthatóan sokat gondolkodott e kérdéseken, megpróbálta összerakni a tudomására jutott információk mozaikdarabjait.)

Gyula teljesen önálló kül- és egyházpolitikát vitt. Tormás és Bulcsú követjárása eredményeként a bizánci császár térítőpüspököt küldött Magyarországra. Hierotheiosz püspök székhelyét Gyula fővárosában határozták meg. (Tordavárnak, e kiépített erdélyi erődítménynek a neve a **10. sz. közepétől** (a 11. sz. közepe után) lett Gyulafehérvár, amit a későbbiekben a latinos Alba Julia formában is használtak.) Továbbá, Anonymus írta (a Salán elleni háborúval összefüggésben), hogy Lél, Botond és a fent említett Bulcsú Nándorfehérvár alatt békére kényszerítette Bulgária vezérét, majd meghódította Rácföldet. A dolog **905** (1061) **k.** történhetett.

Ezzel jól egyeztethető, hogy a bizánci császár írásaiból levont következtetések alapján egyes bolgár szerzők megemlékeztek egy **948** (1059) **k.** kitört bolgár-szerb konfliktusról, melyen a bolgárok végül magyar (besenyő?) segítséggel lettek úrrá.

-

Más adat szerint „megint” pontosan ilyesmi történt **915-ben** (1060) is, erre vonatkozóan Simeon és Petar Gojnikovics, egymással vetélkedő bolgár és szerb uralkodók nevét említették meg.

Mindezek a datálások egyetlenegy, vagyis ugyanazon konfliktusra vonatkoznak.

Fekete Henrik **1048/1049-ben** (1059/1060) nagy sereget toborzott, de azt most még nem Magyarország ellen fordította, hanem Itáliába vezényelte, hogy a pápák és ellenpápák között „rendet teremtsen”. Három pápát/ellenpápát űztek el, s Henrik rokonát, egy bajor püspököt tettek meg pápának. Ugyanakkor nem szűnt meg teljesen a határincidensek sorozata a bajormagyar gyepűsávban sem, ott **949-ben** (1060) is történt egy összecsapás. Az ellentétek talán a

Zolta által **912** (1057) **k.**, és/vagy a Taksony által **948** (1059) **k.** a K-re terjeszkedő bajorok megállítására odatelepített besenyők miatt éleződtek ki. Anonymus írta: „*Zolta... kitűzte Magyarország határait... a németek felé pedig egészen Göncöl hídjáig..., hogy valamikor a jövőben a rajtuk esett sérelem miatt dühösködő németek a magyarok határait el ne pusztíthassák. A csehek felé pedig egészen a Morva folyóig tűzte ki a határokat...*” (Árpád fia Zolta és Zolta fia Taksony, utóbbi Anonymus szerint **931-ben** (1042) született, nyilván teljes egyetértésben, folyamatosan végezték ezt a telepítést.)

Henrik helyzete megrendülni látszott **949** (1060) **k.**, hiszen ekkor a korábban inkább K-KözépEurópa irányában orientálódó Ottó kiterjesztette uralmát a Morvaországot is magában foglaló Csehországra. Henrik most nem foglalkozhatott a morvákkal és Csehországgal, nagyratörőbb, merészebb tervek foglalkoztatták, – bár jobban tette volna, ha inkább Ottó miatt aggodalmaskodik.

1061

Újabb határincidens történt **1050-ben** (1061) Magyarország gyepűjénél, mikor Gebhard regensburgi püspök vezetésével egy hadsereg tört be, majd visszavonult. A magyarok (besenyők?) üldözőbe vették őket. Bizonyára ugyanezek a magyar csapatok igyekeztek megakadályozni Hainburg várának megépítését is, ennek érdekében támadást hajtottak végre (szeptember 22-én), mikor ez a vár már csaknem készen állt. E magyar támadás Henrik császár előkészület alatt álló hódító hadjáratának késleltetésére, akadályozására szolgált. Nemsokára Henrik főhada csakugyan magyar földre tört, hadának előőrse a Rába menti szállásokig hatolt, pusztított, majd visszavonult. Utóbb (a 12-13. sz-ban) Németországban Nagy Károly avar háborújához hasonlították a német seregek e bravúros akcióját, s ezzel kapcsolatban a magyarok végleges leigázásáról, Pannónia „visszavételének” lehetőségéről elmélkedtek.

A Ny-i terjeszkedés feltartóztatására a magyar lovasok minden lehetőt megkíséreltek, **950-ben** (1061) Nordgau vidékén, Regensburgtól nem messze is sor került egy csatára. Az „európai” hadsereget azonban már nem tudták megállítani, Henrik hatalmas serege már Magyarország határain állt, és minden utat lezárt Ny-felé.

Talán az is hozzájárult a Ny-i hatalmi tömörülés sikeréhez, hogy egyes magyarországi csapatok (Gyula népe, a besenyők) **961/962-ben** (1061/1062) is katonai akciókkal voltak elfoglalva a Balkánon.

Ottó nem elégedett meg Csehországgal. A magyar határra felvonult Henrik „háta mögött”, az Alpok Ny-i szorosain keresztül betört É-Itáliába, majd elődei példáját követve **951-ben** (1062) itáliai királlyá koronáztatta magát. Ottó terjeszkedését a normannok itáliai térhódítására adott logikus válaszként is értelmezhetjük. (Ennek ellenére a normannok már két év múlva, **1053-ban** (1064) legyőzték a pápai csapatokat, továbbá bebörtönözték azt a pápát, aki IX. Leó néven szerepel a pápák listáján.) – Ottó leginkább talán a magyarok védekezését, az Itáliában manőverező magyar csapatok hazatérését igyekezett elősegíteni?

-

1062–1063. A pozsonyi csata

Az Itáliában tartózkodó magyar kontingens az itáliai politikai környezet megváltozása és a Magyarország határai mentén zajló háborús készülődés miatt **951-ben** (1062) megpróbált visszatérni hazájába. A magyarok a Ticino-folyónál vereséget szenvedtek a visszautat elzáró Henrik seregétől. Henrik **951-ben** (1062) megindította hadjáratát Magyarország ellen, a Rábáig hatolt, foglyokat ejtett.

Fekete Henrik serege (burgundok, bajorok, karantánok, frankok, svábok, szlávok, csehek) **1051-ben** (1062) benyomult Magyarország területére, augusztus közepén a derékhad Passau magasságában járt. A Duna két partján vonult a gyalogság, középen a flotta szállította a muníciót. Az előrehaladást esős időjárás, áradó vizek gátolták. Henrik a sereg nagyobb részével elhagyta a Duna jobb partját, hogy megkerülje a Fertő-mocsarakat.

Egészen Zalaegerszeg térségéig tartott D-nek, hogy a gyepű leggyengébb pontjának tar tott vidéken törjön át, s így a Balaton-felvidéken vonuljon K-nek. A magyarok felégettek mindent a sereg előtt, s folyamatos éjszakai rajtaütésekkel zavarták a támadókat.

Gebhard regensburgi püspök a Dunánál hiába várakozott megrakott hajóival, sokáig hírt sem kapott a császártól. Egy másik német seregrész Pozsonynál tört be Magyarország területére, és várostromba kezdett. A magyar hadvezetés Zotmund vitézt bízta meg a hajóhad elsüllyesztésével. A folyó sodrását és mélységét jól ismerő vitéz az éj leple alatt a hajókhoz úszott és csaknem az összes hajót megfúrta, elsüllyesztette, megsemmisült a német hadtáp és fegyverutánpótlás. Béla herceg a Vértes-környéki csatában megalázó vereséget mért egy jelentősebb seregre, (s így egy csapásra rendkívüli népszerűségre tett szert az országban).

A nemzetközi erők visszavonultak Passau térségébe, a magyarok nem üldözték őket. A vereség következményének tekinthető, hogy **906/907-ben** (1062/1063) a fiatal és tényleges hatalommal nem rendelkező, csak propagandaértéke miatt felhasznált Gyermek Lajos (Ludovicus Rex Germaniae) nevében elrendelték: „*decretum… Ugros eliminandos esse*”, ami így is lefordítható magyarra: „*rendeljük, hogy a magyarok kiirtassanak*”. A támadással Luitpold őrgrófot és Theotmár salzburgi érseket bízták meg.

Roppant sereg gyűlt össze **907-ben** (1063) Ennsburg vára és Szent Flórián kolostora között (június 17.), hogy „megismételje Nagy Károly hadműveletét”. Három oszlopba fejlődtek, és a király a tartalék sereggel, a passaui püspökkel együtt Ennsburgnál foglalt állást. A Duna bal partján az őrgróf nyomult, a jobb parton a salzburgi érsek a püspökeivel támadt. Középen (a Dunán) Sieghard herceg, Rathold, Hatto, Meinhard és Eisengrin bajor főurak a hajóhaddal haladtak. Akadálytalanul értek Pozsony tájára, miután a magyar csapatok visszavonultak. A magyar fegyveres erők a Vág-folyó mögött gyülekeztek, hogy a Pozsony környékén táborozó ellenséggel szembeszálljanak. Az Árpád-magyarok június 18-án, Fehérvárról indultak a támadók felé. A magyarok folyamatosan zaklatták Theotmar érseknek a Fischa-folyón átkelt hadát, és június 26-28-án már egy jelentősebb csapást is mértek rá.

Európa urai **907-ben** (1063) bajor vezetéssel három oszlopban rontottak rá a magyarokra. A magyarok Pozsony vára alatt döntő vereséget mértek a Ny-i seregre. Tökéletes hadvezetésre, harcászati tudásra vall a Duna mindkét partján hatalmas túlerővel támadó haderő harcképtelenné tétele, semlegesítése a pozsonyi csatában. Először Dietmar érsek seregét támadták, előbb kisebb egységek fárasztották ki megújuló támadásaikkal, majd általános rohammal megsemmisítették. A magyar sereg a Dietmar-sereg megsemmisítése után meglepetésszerű támadást intézett a Duna másik oldalán táborozó Luitpold-sereg ellen. A tömlők segítségével átúsztató könnyűlovasság éjjel támadta meg és verte tönkre a sereget. A bal- és jobbszárny felőrlése után a magyarok mindkét parton felvonultak és nagy pusztítást vittek véghez a támadó sereg maradékaiban is, gyújtónyilakkal égették fel a hajóhadat. Végül a magyarok Ennsburgnál a német tartaléksereget is megsemmisítették. Pozsony környéke július

-

4-e és 7-e között újra magyar fennhatóság alá került, mert az Árpádmagyarok csapatai elkergették a háromszoros túlerőben lévő, egyes becslések szerint százezres sereg maradékát. A csata után a győztes magyar csapatok a bajorok földjét dúlták. Pusztították a német utánpótlási központokat, és támadták Öttingenben a királyi palotát is. A párhuzamos történeti eseménysor szerint újra támadt a német sereg **1052-ben** (1063). Mint egy évvel korábban, most is a Duna két partján haladt a főerő, de most a gyalogság jórészét hajóval szállították, július végén megérkeztek a magyar határra, Pozsony vára alatt szálltak partra. A vár nem adta meg magát, nyolc héten keresztül keményen ellenállt az ostromnak. Miként az előző évben, a magyar búvárok a hosszú ostrom idején megint megtalálták a módját, hogy elsüllyesszék a várakozó flotta hajóit. Henrik a pozsonyi csata után megfosztotta hercegségétől Konrád bajor herceget, aki ekkor Magyarországra menekült. Bajorország új hercege egy Henrik nevű személy lett, (ő lett később a IV. Henrik néven ismertté vált császár?).

> A győztes magyarok **952-ben** (1063) betörtek a bajorok földjére, a németek seregét szétszórták, s nagy dicsőséggel és gazdag zsákmánnyal tértek meg.

Magyarország nyugati határa az Enns-folyó maradt. A hagyomány szerint a pozsonyi ütközetben halt meg Árpád három fia: Tarhos, Üllő és Jutas. A pozsonyi csatára vonatkozó források: Sváb évkönyv (**907**), Salzburgi évkönyv (**907**), Merseburgi évkönyvek, Freisingi évkönyvek. Ezeket a bajor humanista történetíró, Aventinus (Johannes Turmair, 1477–1534) felvette az Annales Boiorum c. művébe. A dokumentumok szerint Pozsonynál 29 Ny-i főnemes és egyházi személy lelte a halálát.

Ha e két év (mai időszámításunk szerint: 1062 és 1063) imént vázolt eseményeit részleteiben elemezzük, azonnal feltűnik egy kisebb ellentmondás: a **907-es** (1063-as) év eseményei részben nem az **1052-es** (ugyancsak 1063-as) krónikás adatokkal, hanem az **1051-edik** (1062-edik) éviekkel mutatnak közeli analógiát. Ráadásul a **907-es** (1063-as), rendkívüli jelentőségű történések júniusban és július elején zajlottak le, míg a **951-re** (1062-re) datált támadás – a nagy zöldár és a csapadékos időjárás miatt, az **1052-es** (1063-as) adatokkal összhangban – július és augusztus hónapokra csúszott. (Ennek megfelelően az **1052-re** (1063-ra) datált eseményekből a nyolc hétig tartó pozsonyi várostromra utalók a **951-re** (1062-re) vonatkozó nyúlfarknyi tudósításhoz rendelendők.) Látható, hogy a Magyar Királyság krónikásai (150-250 évvel később), miközben a részleteket tekintve valósághű módon tudósítottak, felcserélték az adatokhoz tartozó évszámokat.

András király **1053-ban** (1064) Ernőnek (a későbbi ostmarki őrgrófnak, Adalbert fiának) adományozta a Lajta és a Szár-hegy közötti területet. Henriket **953-ban** (1064) felkelő bajor hercegek – élükön Arnulf fia Arnulf palotagróffal – elzavarták Regensburgból. (Csakhamar meg is halt, talán épp **955-ben** (1066), vagy **1056-ban** (1067), – az utóbbi persze nem „Fekete Henrik”, hanem „III. Henrik” halálának feljegyzett éve. A parciális kronológiákban a Henrikek sorát ekkortól Civakodó Henrik, illetve IV. Henrik folytatta, akik álláspontom szerint ugyancsak egyetlen valós személy virtuális „lenyomatai”.)

A Karoling Birodalomtól a Német Birodalmakig – 2. (1066-ig)

(Folytatás a 865-ödik oldalról.)

I. Nagy Ottó a K-i Karoling Birodalom összeomlása folytán eleve uralta az É-német vidéket, tehát Aachent, az Alsó-Rajna vidékét, a mai Alsó-Szászországot és Vesztfáliát, Mecklenburgot, Brandenburgot, részben Pomerániát is. Ez olyan adottság volt, ami kezdetben behozhatatlannak látszó előnyt biztosított számára a vetélytársaival szemben. Ezzel együtt Ottó országában (egészen **954-ig**, tehát 1065-ig) zavaros viszonyok uralkodtak, folyamatosan szembe kellett néznie belső ellenségei felkeléseivel és külső ellenségei támadásaival.

Ottót különösen nehéz helyzetbe hozta az az akció, melyet Henrik (nyilvánvalóan a másik parciális idősíkról átcsúszott III. Henrik, II. Konrád fia) kezdeményezett **1037 k.**, tehát **937** (1048) **k.**, mert a frank Eberhard, a lotaringiai Giselbert, valamint Friedrich mainzi érsek is részt vett benne. A helyzet súlyossága abból adódott, hogy az említettek megpróbálták Tengerentúli Lajost is megnyerni az ügyüknek. A támadás azonban Eberhard és Giselbert hercegek halálával, illetve az andernachi csata számukra kedvezőtlen kimenetele miatt kudarcba fulladt.

Arnulf **892/893-ban** (1048/1049) komolyan foglalkozott a római császári cím megszerzésével, felvette a kapcsolatot Formosus pápával, aki Guido és Lambert ellenfeleként küldöttséget menesztett Regensburgba, hogy felkérje Arnulfot Itália megszállására és egyesítésére, valamint hogy felajánlja neki a koronát. Mindez azt mutatja, hogy Arnulf sem volt Ottó feltétel nélküli támogatójának tekinthető. Kezdettől fogva a Karolingokkal is próbált szövetkezni, azután pedig messze eltávolodott Nagy Ottótól. (Később, nem sokkal halála előtt valóban császár lett belőle.) Ottó **938-tól** (1049-től), támogatottságának növelése érdekében nagy birtoktesteket adott át az egyháznak, és a bajorok saját hatalma alá vonásán fáradozott, majd **940** (1051) **k.** szövetkezett a normandiai gróffal, I. Vilmossal, aki azonban **942-ben** (1053) gyilkosság áldozatául esett. (I. Vilmos örököse, Richard még kiskorú volt, s ráadásul fogságba ejtették normandiai ellenfelei, a kései Karolingnak tekintett Tengerentúli Lajos hívei, szövetségesei. Richard herceg aztán **945** (1056) **k.**, feltehetőleg I. Ottó szándékainak megfelelően ki is szabadulhatott a fogságából. Mindazonáltal Ottónak nem sikerült a normannokkal hatékony szövetségbe kerülnie.) Ottó megerősödése nem volt független II. Konrád császár halálától, ami **1039-ben** (1050) – még Arnulf római közjátéka (**895/896**, azaz 1051/1052) előtt – következett be. Ezáltal III. Henrik, aki Fekete Henrik néven is ismert, atyai támogatás és jó tanácsok nélkül maradt. Henrik **1039/1040-től** (1050/1051) Európa centrumát sikertelenül igyekezett uralma alá vonni, így a Magyarország elleni hadjáratai – **1042** (1053), **1044** (1055) – sem vezettek eredményre. (Ennek ellenére III. Henrik **1046-tól**, vagyis 1057-től, más adat szerint már **1039-től**, tehát 1050-től császárként szerepel a történelemkönyvek lapjain. Rómában bármikor lehetett megfelelő pápát találni (vagy kreálni) császár-koronázáshoz.)

Henrik **1048/1049-ben** (1059/1060) nagy sereget toborzott, és azt Itáliába vezényelte, hogy a pápák és ellenpápák között „rendet teremtsen”. Három pápát/ellenpápát űztek el, s Henrik rokonát, egy bajor püspököt tettek meg pápának. Henrik helyzete mégis megrendülni látszott **1049**, azaz **949** (1060) **k.**, mikor Ottó kiterjesztette uralmát Csehországra is.

III. Henrik **1050-ben** (1061) ismét magyar földre vezetett hadjáratot, ám eközben Ottó betört É-Itáliába, és **951-ben** (1062) itáliai (lombard) királlyá koronáztatta magát. III. Henrik hada **1052-ben** (1063) is felvonult a magyar határra, Pozsony várát nyolc hétig ostromolta. (Ez a **907-es**, vagyis ugyancsak 1063-as év a világraszóló pozsonyi csata éve volt.)

Henrik a pozsonyi csata kimenetele miatt megfosztotta hercegségétől Konrád bajor herceget, aki ekkor Magyarországra menekült. Bajorország hercege (a változatosság kedvéért)

egy Henrik nevezetű személy lett. Megjegyzem, hogy egyes vélemények szerint Nagy Ottó (nem III. Henrik!) nevezte ki azt a Henriket, aki tehát a továbbiakban a bajor hercegi címet (is?) viselte.

III. Henriket nem sokkal a pozsonyi csata után, tehát még **953-ban** (1064), vagyis **1053-ban** a bajor hercegek elzavarták Regensburgból. Csakhamar meg is halt. Így a Henrikek sorát **955** (1066) **után**, avagy **1056** (1067) **után** Civakodó Henrik herceg, a másik idősíkon: IV. Henrik császár folytatta. Míg a német-római császári történetírás császárként őrzi IV. Henrik emlékét, addig az Ottók történetírása hercegként aposztrofálta Civakodó Henriket.

IV. Henrik (III. Henrik fia, II. Konrád unokája, a Száli-dinasztia harmadik tagja), élt: **1050-től** (1061-től) 1106-ig. Civakodó Henrik, élt: **951-995** (1062-1106) között. Álláspontom szerint ők egyetlen valós személy parciális „lenyomatai". Születési évük az integrált kronológiában csak egyetlen évvel különbözik, haláluk éve pedig azonos. Mindkét „parciális" személy kisgyerek korától viselte a címét.

Az Itáliából visszatérő Nagy Ottó szász király serege **954-ben** (1065) bevonult Regensburgba.

Úgy tudni, Ottó nevezte ki az öccsét bajor hercegnek. Bajorország új hercege tehát ismét egy Henrik nevű személy lett, aki azonban nem lehet azonos a IV. Henrik néven szereplő császárral, és Civakodó Henrikkel sem. Ez a Henrik herceg talán a gondviselője lehetett volna amannak, ha egyáltalán lett volna ideje gyereknevelléssel foglalkozni. Ottó ugyanis már **955-ben** (1066) kiszorult Bajorországból. Feltehetőleg az általa kinevezett hercegnek sem lehetett ott sokáig maradása.

Ebből következik, hogy Civakodó Henrikként megismert személy – az Ottók történetírásának állítása ellenére – nem állhatott rokonságban Nagy Ottóval. (Az Ottókra vonatkozó kompilációk, amelyeket mi ismerünk, bizonyára az eredeti és „elveszett" forrásanyag 13/14. századi újraértelmezései. A történetírásban ekkor hosszabbították meg a középkort száz évvel, nem elsősorban tudatosan, hanem akár információvesztés következményeként is, mivel akár őszintén hihették, hogy II. (Szent) Henrik (aki korábban, **1002-től**, vagyis 1013-tól volt király) III. Ottó halála (**1002**, azaz 1113) után lépett trónra.)

A Magyarországra menekült Konrád herceg **1054-ben** (1065) behatolt Karintiába és megszállta Hengistburg várát. Ezzel egy időben azonban egy másik Konrád is színre lépett. Konrád lotaringiai herceg **910** (1066) **júliusában** Augsburgnál csapatösszevonásokat kezdett a magyarok ellen. (Az Augsburgnál, illetve Lechfelden, **955-ben** (ugyancsak 1066) történtekről másutt számolunk be, itt csak annyit kell megemlítenünk, hogy az **év végén** Gyermek Lajos, a hadjárat (jelképes) Karoling irányítója, tkp. az utolsó Karoling személyiség, kénytelen volt békét kötni a magyarokkal.)

IV. Henrik hatalomba lépésével, a Karoling hatalom semmivé válásával megkezdődött KözépEurópa sajátos kettéosztottságának korszaka. Az É-német területekről kiindulva Nagy Ottó kísérelte meg egyesíteni a németek által lakott, illetve a német befolyás alá vont európai területeket egyetlen birodalomban. Ugyanakkor a D-német térségből (az Alpok régiójából megindulva) IV. Henrik (nevelője) próbálkozott ugyanezen birodalom megszervezésével. Folytatódott tehát e két birodalomépítő dinasztia vetélkedése.

Az augsburgi ütközet és az azt követő időszak a Kárpát-medencében (1074-ig)

A magyarok **1053/1054-ben** (1064/1065) több ízben betörtek az Ennsen túli területekre. A Bulcsú és Lél által vezetett hadjárat állítólag a bajor szabadságharc megsegítését is, de a magyar határok biztonságban tartását mindenképpen jól szolgálta. Emellett a magyarok védelmét élvező Konrád bajor herceg **1054-ben** (1065) behatolt Karintiába és megszállta Hengistburg várát. Ezzel egy időben egy másik Konrád is színre lépett, cselekedetei jóval nagyobb horderővel bírtak. (Widukind szerint azonban az Itáliából visszatérő Nagy Ottó szász király serege még **954-ben** (1065) bevonult Regensburgba, majd Ottó a salzburgi érseket megvakíttatta, a bajor grófok egész sorát felakasztatta. Widukind von Corvey értesüléseinek valóságtartalma vitatható, műve (Res gestae Saxonicae libri tres) jóval az események után, **970** (1081) **k.** tudomására juttatott információkon alapul. Azt gyanítom, hogy a bencés egyházfi Vörös Konrád lotaringiai herceg Regensburgban szerzett „érdemeit" tulajdonította el Ottó számára.) A magyar akciókban Árpád-magyar, besenyő és Pannon-magyar egységek egyaránt részt vettek.

1066. „Vereség" Augsburgnál

Három évvel a világraszóló pozsonyi csata után, **910** (1066) tavaszán Augsburgnál újra csapatösszevonások kezdődtek a magyarok ellen. Ennek megakadályozására magyar seregek indultak Augsburg vidékére. Június 12-én a kiskorú Gyermek Lajos serege felsorakozott a magyarokkal szemben, de súlyos vereséget szenvedett. A magyarok hajnal előtt lepték meg Gyermek Lajos csapatait, sokakat megöltek, majd színleg megfutamodtak. Üldözőiket aztán nyílzáporral tizedelték meg, majd a felbomlóban lévő hadat minden oldalról nagy erőkkel támadták és őrölték fel. Ezek után a magyarok tovább nyomultak előre, **910** (1066) **júliusában** Konrád lotaringiai herceget is legyőzték, és Gebhard herceg/püspök is elesett.

A hadjárat során a magyarok is jelentős veszteségeket szenvedtek. Lechfeld alatt állomásozó főrangú magyarokat **955** (1066) **augusztus** havának 10. napján váratlanul körülkerítette Konrád gyalogos hada. Bulcsú és Lél (Lehel) vezérek ezer sebből vérezve küzdöttek, amíg Konrád hálókat nem dobatott rájuk katonáival. Elevenen fogták el a két magyar vezért, megkötözték őket, s úgy vonszolták föl az augsburgi palotába. Olyan hagyomány is fennmaradt, miszerint Súr vezért – talán Fajsz sógora volt, a besenyőket vezethette – is fogságba ejtették. (Taksony és Botond is jelen volt Augsburgnál, de őket nem tudták elfogni.) Widukind szerint: „*ilyen nagy győzelem kétszáz év óta nem örvendeztetett meg egyetlen királyt sem*".

Lél és Bulcsú fogságba esése után a Botond vezette csapatok csapást mértek Konrád hadára, vezéreket is (Erchanger, Bertold) megöltek. A **955-ös** (1066) Lech-mezei csatáról, illetve a „német győzelemről" „Regino folytatása" is beszámolt, – arról pedig több interpretációban említés történt, hogy Konrád (Lotaringia hercege) is elesett a csatában, nyíllövés ölte volna meg. (Véleményem szerint itt valójában Gebhardról emlékeztek meg, míg az eseményekben ugyancsak lényeges szerepet játszó Vörös Konrád később halt meg.) A fogságba esett magyar vezéreket kivégezték.

A magyarok hazatérőben, **910** (1066) **szeptemberében** Neuchingnál megütköztek egy őket üldöző sereggel, és ismét győzelmet arattak. A **910-edik** (1066) **év végén** Gyermek Lajos békét kötött a magyarokkal, melyben adófizetést vállalt. Ugyanakkor az államhatár az Ennstől visszahúzódott (Ny-ról K-re) 50 km-rel, Pöchlernig. Egyidejűleg (**955-től**,

azaz 1066-tól) a cseh herceg bekebelezte a magyar határon túl felszabadult (Moravamenti, vagy lengyel?) területeket („Fehér-Horvátországot”?).

Taksony, az Árpád-magyarok új fejedelme **966** (1066) **k.** az ÉNy-i határvidékre, a Fertőn túlra ismét besenyő, valamint – nem tudván elegendő besenyő katonát biztosítani – óorosz határőröket is telepített. Az áttelepített besenyők korábbi települései az ország D-i részein voltak. Az Alföldről érkezett besenyők korábban a Tisza vonalát, a Tolna vidékéről átirányított besenyők pedig korábban a Duna vonalát biztosították a D-ről várható támadások ellen.

Úgy tűnik, az augsburgi ütközetben magyar részről kizárólag Árpád-magyarok és besenyők vettek részt. Feltételezhető, hogy a békére törekvő András király már fölöslegesnek vagy károsnak ítélte ezt a hadjáratot. (András a fiát, Salamont **1055** (1066) **után** III. Henrik Judit nevű lányával készült összeházasítani.) Tény azonban, hogy a békekötés az Árpád-magyarok hadjárata után magyar nézőpontból nem kedvezőtlen feltételekkel történhetett meg.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy Henrik részéről **1056-ban** (1067) ismét támadás érte Magyarországot (az Árpád-magyar határvédelmet?), melyben a Ny-Dunántúl (Várvidék) súlyos károkat szenvedett. – Henrik császár **1056-ban** (1067), esetleg éppen e támadás során halt meg, s ekkor utóda, IV. Henrik (a Civakodó) gyámjaival a magyar fél ismét béketárgyalásokat kezdett. A történetírás Widukind tévedése nyomán az augsburgi (lechfeldi) csatát (győzelmet vagy vereséget?) a magyar hagyománnyal ellentétben Nagy Ottó király személyéhez köti. A valóságban, Konráddal ellentétben Ottó nem volt jelen **910-ben** (1066) vagy **955-ben** (ugyancsak 1066) Augsburgnál, hiszen a csehekkel hadakozott Rechnitznél. A magyar hagyomány felel meg a valóságnak.

A bajor Henrik herceg udvarában **955** (azaz 1066) **után** szervezték meg Ostmarkot a Duna Linz és Bécs közötti szakasza mentén. E név hamarosan Ostarrichi (K-i birodalom) formában is megjelent, tehát Ausztria a **11. sz. harmadik harmadában** (utolsó negyedében) jött létre. Számos egybehangzó álláspont szerint az augsburgi ütközet után, **955** (azaz 1066) **után** Taksony lett az Árpád-magyarok fejedelme. (Apja, Zolta fejedelem haláláról nem áll rendelkezésre tudósítás.) Taksony a fejedelmi központot nem a pilisi Atilla-várban, hanem a Duna bal partján, a Csepel-sziget magasságában szervezte meg.

Az ember azt gondolná, hogy Magyarországon a belső ellentétek András király és Taksony fejedelem között vezettek hatalmi harcokhoz, végtére is az ország egyik felén a hűbéri rendszert építő király regnált a papság hathatós segítségével, míg a másik felén egy fejedelem gyakorolta a hatalmat a nemzetségi társadalomban élő Árpád-magyar és besenyő lakosság felett.

Bizonyára volt ilyen feszültség, de azt igen jól elrejtették a krónikások az András király és Béla herceg közötti viszályról és vetélkedésről szóló szövegek mögé. Persze nem is tehettek volna mást, hiszen a valós kronológia a 13/14. sz-ban már nyilvánvalóan tabunak számított. A testvérek közötti viszály alapját elsősorban az az esemény képezte, hogy András király **1057ben** (1068) megkoronáztatta a fiát, Salamont.

András és Béla álláspontja az ország németpolitikája kérdésében feltehetőleg nem tért el lényegesen egymástól. Mindketten természetesnek tekinthették, hogy egy közép-európai középhatalom vezetőjeként alkalmazkodniuk kell a hosszabb ideje német dominanciával jellemezhető erőviszonyokhoz. A teljes függetlenség elérése, fenntartása, ami Szent István idejében, a Karoling Birodalom sok évtizedes hanyatlása és az örökségén marakodó kisebb német erőközpontok vetélkedése idején még járható út volt, a Karolingok letűnése, a Magyarország szomszédságában élő bajorok hatalmának növekedése nyomán illúziónak tűnhetett. A választási lehetőség a viszonylagos függetlenség és a teljes hűbéri alávetettség

alternatívájában létezett, és leginkább egyházpolitikai eszközök segítségével volt lehetséges a kívánatosabb megoldást, egy aszimmetrikus szövetségi kapcsolatot kiépíteni és fenntartani.

A testvérek álláspontja bizonyára az Árpád-magyarokkal és a besenyőkkel kapcsolatos politikában tért el leginkább egymástól. András az asszimilációt lassú, természetes folyamatként képzelhette el, a besenyők vonatkozásában egyelőre leginkább valamiféle integrációt láthatott lehetségesnek, s ennek érdekében a Ny-ról Magyarországra származott egyházi személyiségekre is támaszkodott. Ezzel szemben Béla talán egy gyors, erőszakos eszközökkel is operáló asszimilációs folyamatot igyekezett volna elősegíteni.

András – elődjéhez, Aba Sámuelhez hasonlóan – tévedett a főpapság és az egyházi körök befolyása alatt álló arisztokrácia lehetőségeit és szándékait illetően. Ezek a hatalmasságok igyekeztek még inkább szembefordítani egymással a testvéreket, s ezen igyekezetük sikeresnek mondható.

A német-magyar békekötésre **1058-ban** (1069) a Morvamezőn került sor, s megpecsételésére el is jegyezték Salamont Judittal, Henrik édestestvérével.

A magyar krónikák szerint Béla herceg **1059** (1070) **k.** felvidéki dukátusából lengyel segédcsapatok élén vonult András seregei ellen, míg ezzel párhuzamosan András király német segítségért folyamodott a trónra törő Béla herceg ellen. (Béla herceg felesége a lengyel fejedelem (II. Merész Bolesław) lánya, Richeza (Rixa) volt.) A két testvér közötti „tárgyalást” a krónikában megörökítő legenda, vagyis a „várkonyi jelenet” (kardot választ-e Béla, vagy koronát?), úgy vélem, nem bír több történeti alappal egy tanmesénél. A megegyezés nem jött létre, belháborúnak kellett kitörnie.

Hogy András csakugyan behívta-e a németeket? –, igencsak valószínűtlen. A király nagyon beteg volt, már önmagának sem volt ura. Joggal felmerülhet a gyanú, hogy Szent István esetéhez hasonlóan ismét túszul esett egy magyar király (és családja), és valójában a szomszédos német erőközpont támadta meg Magyarország K-i, még nem a németbarát körök befolyása alatt álló felét. Nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy András rosszra fordult egészségi állapota – számos későbbi magyar uralkodóéhoz hasonlóan – mérgezés következménye volt. A király „hidegre tétele” volt a legegyszerűbb mód a kiskorú (gyermekkorú) Salamon németbarát, Ny-i rokoni kapcsolatok révén befolyásolt főurak és egyházvezetők általi szoros ellenőrzésére, átnevelésére.

(A középkorral foglalkozó magyar történeti irodalomban olyan megfogalmazást is találtam, mely szerint: a **10.** (11.) **sz-tól** tulajdonképpen a germán uralkodók nagyarányú, elsősorban diplomáciai és szellemi téren vívott háborúja zajlott „5-ödik hadoszlopuk” bevetésével a magyarság függetlensége, egysége, nemzettudata ellenében.)

A belháború idejére a halála előtt álló, már lebénult András király a hozzátartozóit **1060-ban** (1071) Melkbe „küldte”, hogy német királyi és egyházi védelem alá kerüljenek. Onnan jutott aztán a felesége (Anasztázia), a 6/7 éves Salamon és a 4/5 éves Dávid a 10/11 éves (IV.) Henrik udvarába. A hadseregek mozgásáról ránk hagyományozott adatok szerint András (vagyis egy német sereg) támadott, s őszre eljutott a Tisza vonaláig, ahol véleményem szerint nem annyira lengyel, hanem inkább Árpád-magyar és besenyő csapatokkal kerülhetett szembe. Álláspontom szerint ugyanis (a krónikákban foglaltakkal ellentétben) Géza és László nem Béla fiai voltak, hanem az Árpád-magyar Taksonyéi, ennek megfelelően K-Magyarországon Árpád-házi Géza volt Taksony örököse.

A németek (bajorok és meisseniek) tiszai átkelését támadták a Béla mellé állt fegyveresek (tehát Taksony és Géza harcosai), s ott fényes győzelmet arattak. A német erők fejvesztve menekültek, súlyosabb veszteségeket talán csak azért nem szenvedtek el, mert időközben cseh

segédcsapataik is megérkeztek. A lengyel csapatok (és Béla herceg) is csak később érkeztek Magyarországra, mégpedig késő ősszel, egyenesen Moson vidékére, tehát nem a Tiszához, hanem az ország ÉNy-i részébe, amikor András király már haldokolt, vagy már nem is volt életben. A Bélához húzó erők megtorpanását részben annak lehet tulajdonítani, hogy időközben, **971** (1071) **k.** meghalt Taksony fejedelem is, akinek utóda, Géza Árpád-házi fejedelem lett.

Béla herceg a Ny-i támadók kiűzése után András holttestét a néhai király által alapított tihanyi apátságban temettette el, majd bevonult Fehérvárra, ahol december 6-án az egybegyűlt előkelők közakarattal királlyá választották a kiskorú, német őrizetben levő Salamon herceg ellenében. A „közakarat" természetesen nem foglalhatta magában a távollevők (pl. a cseh-német hadsereg oltalmát élvezők) akaratát. A koronázásra is – a Képes Krónika szerint – „Albában" (Fehérvárott) került sor.

Nemsokára, **1061** (1072) első hónapjaiban a nemességnek és papságnak a király által összehívott fehérvári országos gyűlése kísérelte meg rendezni Magyarország zilált belpolitikai viszonyait. Ott azonnal világossá vált, hogy Béla király nem képes a sorsdöntő dilemmák feloldására. A tulajdonképpen már kisnemességnek is nevezhető politikai közösség (az ország K-i felében élő szabadok, Árpád népének második-harmadik generációja) kérték a szabad vallásgyakorlat lehetőségének biztosítását, ami elsősorban a K-i kereszténység körükben elterjedt formáinak, közöttük a bizánci típusú hitéletnek a lehetővé tételét akarta volna jelenteni. (Természetesen a 13/14. sz-i krónikák ezt úgy állították be, mintha Vata fia János vezetésével pogánylázadás zajlott volna le.) Mindenesetre a királyi testőrség szétszórta a gyűlésre érkezett Kmagyarországi küldötteket.

Salamon és kísérete **1060-tól** (1071), **1063-ig** (1074), tehát Béla király idejében Henrik német uralkodó udvarában élt. Ebben az időben, **961/962-ben** (1072/1073) koronázta császárrá Rómában – egy általa kreált pápa – Nagy Ottót, ami elvileg Henrik (és Konrád) hatalmának csökkenésére utal. (Ezt az eseményt tekintik legtöbben a Német-római Birodalom világra jövetele pillanatának.) Ottó – talán Magyarországon áthaladva – utazhatott Rómába. Ottó politikájának jellegére enged következtetni, hogy a vele szembenálló, XII. János néven ismert pápa Zakeus püspököt egy bullával együtt Magyarországra akarta küldeni, de a követet Ottó nem engedte át, hosszú ideig fogva tartotta.)

Henrik csillaga **1063-tól** (1074-től) ragyogott ismét fel, amikor csapatai Béla királyt likvidálták, hogy a fiatalkorú Salamont ültethessék a helyébe. Jól mutatja a helyzet változását, hogy Nagy Ottó hosszú ideig (**972-ig**, azaz 1083-ig) képtelen volt Rómából hazautazni.

Szilla (Korea fénykora) (1081-ig)

A koreai államok egymással és Kínával folytatott, több évszázados küzdelméből **668-ban** (824) a D-i Szilla állam került ki győztesen. Kínai segítséggel egyesítette a félsziget túlnyomó részét. A következő években Korea lényegében egységes is maradt, bár időnként fenyegették a Mandzsúria felől támadó nomád népek, esetenként a tenger felől támadó japánok is.

Már **682** (827) **k.** kínai mintára állami akadémiát alapítottak Koreában. Érdemleges változást okozott azonban, hogy Kínát **676-ban** (832) elérte a tibeti-türk szövetség támadása. Ennek következtében Kína a Ny-i frontra összpontosította a csapatait, K-i hadseregét teljesen kivonta Koreából. Korea függetlenné vált. A kultúra és a művészetek központja a DK-koreai területekre került. A **08. sz. elején** (a 09. sz. közepén) élte virágkorát a koreai gránit- és bronzszobrászat. A **08. sz. második** (a 10. sz. első) **felében** alkotott Cshö Cshivon, az első név szerint ismert koreai költő, műveit kínai írással jegyezte le. (A Koreai-félszigeten és a mai ÉK-Kínában, a **08/09. sz-ban** (a 09. sz. második felétől a 11. sz. első feléig) virágzó királyság lakói az eurázsiai sztyeppe legkeletibb végén ugyanolyan öveket viseltek, mint a sztyeppei lovas népek, a Sárga-tengertől a Bécsi-medencéig. Silla uralkodói számára a veretes öv királyi változatát készítették el, amelyről azonban ugyanúgy a sztyeppei lovasoknál megismert kellékek csüngenek le, mint bármely nomád harcos övéről. Különlegességnek tekinthető Silla aranykoronája, mely leginkább egy táltos fejfedőre emlékeztethet bennünket. Ezek a leletek az ősi eurázsiai, sztyeppei kultúra továbbélését mutatják a Koreaifélszigeten.)

A Tang-dinasztia **735-ben** (891) elismerte Szilla (Korea) határait. Korea helyzetét mindenekelőtt a szomszédos nagyhatalmak, Japán és Kína viszonya, illetve e hatalmak szándékai határozták meg, az ország sztyeppei nomádokkal hagyományosan jó viszonyt ápolt. Kína azonban a Tang-dinasztia bukása, a **09/10. sz. fordulója**, vagyis a 11. sz. közepe **után** csak árnyéka volt önmagának. Japánban az ún. Heian-korszak **794-ben** (1043) kezdődött el. Ennek legfőbb jellemzője a kínai befolyás felszámolása volt. A **10. sz. közepéig** (11. sz. végéig) a Japán Császárság módszeresen szűkítette a szárazfölddel (Kínával, Koreával) fennálló kapcsolatokat.

Korea történetében tehát egy olyan, rendkívülinek nevezhető korszak jött el, amikor minden tekintetben a maga útját járhatta, számottevő külső erő nem akadályozta a kibontakozást. Nem is külső, hanem belső gondok fékezték a fejlődést. Korea egységét az újra jelentkező centrifugális törekvések kezdték ki. Az országot a **08. sz. második** (a 10. sz. első) **felétől a 10. sz. elejéig** (a 11. sz. közepéig) meg-megismétlődő parasztfelkelések is gyengítették.

Az egyesült Szilla állam **918-ig** (1063) uralkodott vetélytárs nélkül Koreában. Fővárosa Kümszong (a mai Kjondzsu) volt. Az állam a főnemesség viszálykodása miatt szakadt ketté **918ban** (1063), majd **936-ban** (1081) meg is szűnt létezni.

Kína, Tibet, no meg a nomádok – 3. (1081-ig)

(Folytatás a 795-ödik oldalról.)

Kína ismételten, ezer év óta sokadszorra is bizonyságot tett arról, hogy a hála nem politikai kategória, az ujgur hatalom elenyészését követően elkezdte a manicheus vallás üldözését. Egyházi birtokaikat elkobozták, a szent könyveiket, festményeiket elégették. A konfucianista elit nem respektálta, hogy évtizedek óta éppen a manicheus ujgurok katonaságának segítsége biztosította Kína fennmaradását. A Kínába menekült ujgur manicheusok nagy része néhány éven belül valahogy életét vesztette. Egy császári dekrétum (**843**, azaz 988) parancsa szerint: „*a Birodalomban tartózkodó manicheus papokat meg kell ölni. Fejüket kopaszra kell borotválni, testüket buddhista szerzetesi ruhába öltöztetni, hogy úgy nézzenek ki, mint a buddhista szerzetesek, azután pedig meg kell őket ölni*”. A rövid, de igen hatásos üldözés **846-ban** (991) ért véget.

(Ezzel párhuzamosan a császár a buddhizmus háttérbe szorítása ügyében is intézkedett. A konfucianista hivatalnokréteg buddhizmus ellenes propagandája és mesterkedései nyomán 4600 korábban államilag támogatott kolostort állami tulajdonba vettek, 260 ezer apácát és papot világi tevékenységre és adófizetésre köteleztek. Államosítottak 40 ezer magántemplomot, a hozzájuk tartozó több millió hektár területtel, „felszabadítottak”, és adófizetésre köteleztek 150 ezer rabszolgát. Emellett a kereszténye̊ket is üldözték. A kínai fővárosban a nesztoriánus szerzetesek harmada maradhatott csak meg eredeti hivatásánál, a többieknek „civillé” kellett válnia. A keresztények egy része É-ra, Mandzsúriába és az Ordoszba vette az útját, illetve behúzódott a Dzsungár-kapu vidékére, vagy a sivatagi oázisvárosokba.)

Természetesen a szélsőséges és mutáns konfucianizmus (már nem először tapasztalt) ámokfutásának következményeit Kína most sem úszta meg, a nép egy fegyveres felkelés révén nyilvánította ki nemtetszését (**874-től**, azaz 1019-től). A parasztfelkelés legalább kilenc évig tartott, egy időre a fővárost is elfoglalták a forradalmárok. A császárságot sújtó válság következtében a friss kínai hódítások veszendőbe mentek, Kína ismét részfejedelemségekre bomlott. A Huang-Zhao féle parasztfelkelésben sok pusztai népelem vett részt, a krónikák megemlítik, hogy közöttük sok volt a türk (és hun) etnikumú (a Sárga-folyó mentéről). A felkelés érintette a D-i tartományokat is. Egyes hun/türk elemek ekkor telepedtek le a mai Kína K-i részében, a Huang-san hegység nyújtott védelmet a számukra.

Tibetben sem járt a császárság intézményének elpusztítása sok előnnyel a híres, régi nemzetségek számára. Az állandósult hatalmi harcok folyamán a **09. sz. második** (11. sz. első) **felében** az olyan ősi nemzetségeket, mint a Csog-ro, Mjang, Dbasz, Szna-nam, Mcshimsz és `Bro, új feudális nemesség váltotta fel. Mivel a tibeti politikai élet alkotóelemeire hullott, ez a korszak csak vallástörténeti szempontból értelmezhető. Noha a világiak nem hagytak fel egészen a buddhizmus gyakorlásával, a központi térségben nem szenteltek fel szerzeteseket.

Nemcsak a buddhista egyháziak jártak rosszul, a politikai összeomlás eredményeként egyetlen számottevő bön csoport sem vészelte át az általános anarchiát. Ny-Tibet, a buddhisták elkülönült országa sem volt képes egységesnek megmaradni, **870** (1015) **k.**, más adat szerint **910** (1021) **k.** két riválisállamra bomlott. (Nyimamgon (Tabgacs-dinasztia) **910** (1021) **után** elhagyta az országot és Ngariban alapított királyságot, később elfoglalta Purangot is, majd a szomszédos Guge várost fejlesztette fel, mely városról nevezték el magát a királyságot is. Gugében olyan sajátos városépítészetet valósítottak meg, melynek legfőbb jellegzetessége a titkos ösvények, alagutak rendszere volt, mely létesítmények a közrendűek elől el voltak rejtve, hogy azokon csak a király és papság közlekedhessen.)

Tibetben, Amdó vidékén Bla-cshen Dgongsz-pa rabgszal, valamint tanítványa, Klu-mesz a vallási üldöztetéseket követően, **885** (1030) **k.** újra terjeszteni kezdték a buddhizmust, mégpedig régi formájában, amely még Padmaszambhava korára nyúlt vissza. Később, a buddhista iskolák új nemzedékének létrejöttekor emléküket rnyingma-paként („a régi – tantrikus – hagyomány őrzőiként") idézték fel.

Az indiai Atísa vakramasílai szerzetes **905** (1050) **után** látogatott el Ny-Tibetbe, hogy előmozdítsa a buddhista reneszánsz ottani kibontakozását. Kezdeményezte továbbá az első megreformált buddhista rend, a kadam megalapítását is.

A kitájok **916-ban** (1027) alapították meg önálló államukat, miután a kitáj uralkodó (**902–907**, azaz 1013–1018) házassági kapcsolatra lépett az ujgur Hsziao (Xiao) törzzsel. A mongol kitájok átvették az ujgur ábécé használatát is. A kitájok és a jugurok (sárga ujgurok) 1027-ben közösen küldtek követséget Mahmudhoz, a Gaznavida uralkodóhoz, javasolva egy nagy szövetség létrehozását. A követjárásról Marvazi számolt be, de megemlítette Gardizi is (**925**, tehát 1036 **k.**), aki Qita-bánnak és Yugur-bánnak nevezte a követeket.

A Tang-dinasztia **880** (1025) **után** már csak önmaga árnyéka lehetett, és Aidinek, az utolsó Tang-császárnak és családjának lemészárlásával (**906**, vagyis 1051) meg is szűnt létezni. A kitájok állama viszont gyorsan fejlődött és gyarapodott. Miként az ujguroknak, nekik is önálló írásrendszerük volt. A kitájok **916** (1027) **k.** megalkották a kínai alapokon nyugvó ún. „nagy kitáj írást", a munkát Yelü Tulübu végezte el. Erről a Liao története így tudósított: „*…Shenze, azaz a Fényességes Áldás ötödik évének első hónapjában, a Yi-chou napon elkezdte a kitáj írás megszerkesztését, és a kilencedik hónap Ren-yin napján befejezte azt.*" A nagy kitáj írás néhány ezer jelből álló fogalomírás, melynek egyes jelei a kínaiból származnak, a jelek más része ismeretlen eredetű. A kínai eredetű jelek esetében az eredeti jelet vagy átalakították, vagy változtatás nélkül vették át. A nagy kitáj írás jeleit a kínaihoz hasonlóan függőlegesen jobbról balra tartó sorokban írták, az egyes jelek között azonos távolságot hagyva. – A kitáj írást a dzsürcsik is alkalmazták.

Mandzsúria területén, ahol (a Han-dinasztia bukása óta) semmilyen birodalmi vagy átfogó szövetségi hatalom a **10. sz-ig** (a 11. sz. közepéig) egyáltalán nem volt képes érvényesülni, így különböző helyi dinasztiák (Liao, Csin, Mandzsu/Dzsürcsi) uralták, vagy követték egymást, most egyikük, a kidan Liao-dinasztia nagyobb területekre is kiterjesztette a befolyását, sőt Kínában is érvényesítette hatalmát. Ez egybeesett a Tang-dinasztia elsorvadásával, a Kitáj Birodalom kialakulásával és Kínában az átmeneti jellegű, ún. „Öt dinasztia korának" kezdetével.

A kitájok törzsei és a Liao-dinasztia kidan állama közelebbről nem ismert módon szövetségbe rendeződtek, melyben a kitájok uralkodó körei gyakorolták a dinasztikus főhatalmat. A kitáj származású Yelü Abaoji/Apaoki már a Liao-dinasztia fejeként kiálttatta ki magát császárrá **907ben** (1052). – Feltehetőleg a kitájok és kidanok testvérnépek voltak.

A mongol kitájok **920-tól** (1065), vagy már **945-től** (1056) folytatott háborújukkal megdöntötték a kirgizek uralmát. A kitájok kiemelkedő vezetője, Apaoki **924-ben** (1069) a mai Mongólia középső területéről elűzte a kirgizeket, az Orhon-folyóig előrenyomult, elfoglalta a kirgiz fővárost. Ugyanakkor a kidan csapatok is előretörtek, elfoglalták az Orhon-vidék másik részét, elűzték onnan is a kirgizeket.

A kirgizek a sztyeppéről előbb az erdőzónába húzódtak, de a **10.** (11.) **sz. végén** a kínai források már úgy emlegették e kirgiz törzseket, mint a mai Kirgizisztán – É-i és Ny-i Tianshan, Belső- és Központi-Tianshan, K-en az Isszik-köl-medence, D-en az Altaj-hegység – területén lakó népet.

A kitájok a kínai uralom alatt álló területeket **947-től** (1058-tól) támadták. A mai É-Kína területe jelentős részének kitáj-kidan uralom alá vetésére, vagyis „Liao-Kína” megalakulásának időpontjára két különböző datálás van forgalomban: 1. **916** (1061); 2. **950** (ugyancsak 1061).

A független kitáj-kidan hatalom rendkívül gyorsan kiépült. A Liao állam, melyet ma „LiaoKínaként” emlegetnek, eleinte a (**920**, azaz 1031 **után** kialakított) ún. nagy kitáj írásrendszert használta. A nagy kitáj írás nehézkessége miatt, **925** (1070) **k.** megalkották és mindjárt alkalmazni is kezdték az ujgur alapokról kifejlesztett „kis kitáj írást”. Ez az írás szójelekből, szótagjelekből és betűjelekből áll. (Hasonlít a japán kanji-kana írásmódra.) A „kis kitáj írás” jeleit a „nagy kitájtól” eltérően tömbökbe rendezték, ami a koreai hangűl írásra emlékeztet, ahol a szótagokat szintén „tömbökbe” foglalták.

Kína É-i, korábbi hódoltsági területén a **10. sz. kezdetétől** (a 11. sz. közepétől) a **11.** (12.) **sz. első feléig** terjedő (mintegy 80-100 éves) terminusban a Hszi Hszia (Xi Xia) tangut dinasztia (Hszincsiangban, Ordosz-vidéken, ÉK-Tibetben), a Karahanida-dinasztia (K-Turkesztánban) és a Liao kitáj-kidan dinasztia (a mai É-Kínában, Mongóliában) uralma érvényesült.

A tangutok a Tibeti-magasföldről a **10.** (11.) **sz. második felében** költöztek be a Tibeti- és a Mongol-magasföldet elválasztó medencébe, ahol kialakították saját központjukat. Létrehozták erődítményeiket a Kuku-nor vidékén. A tangutoknak tibeti nyelvű nemességük volt. Független államuk a 12. sz. második negyedéig állt fenn.

Ekkoriban kezdett kiépülni a Góbi-sivatag területén „Dzsingisz kán fala”. Radiokarbonos vizsgálat szerint 1040 és 1160 között készült, ami eleve cáfolja azt a narratívát, mely szerint a mongolok „első igazi urának” tekintett nagy kán a 12/13. sz-ban emeltette volna. Valószínű, hogy a fal eredetileg a kirgizeket elkergető, birodalmat alapító mongol kitájok alkotása lehetett, és építését Dzsingisz kán közvetlen felmenői fejezhették be.

A mai Belső-Mongólia Autonóm Tartomány K-i felében állt fenn a Liao-dinasztia birodalmi központja. Fővárosa a mai Csifeng (Ulaan Had) város a mai Balinzuo járás területén épült ki **918-ban** (1063). (A várost a 12. sz-ban már jórészt a dzsürcsik használták. A virágzó várost a Mongol Birodalom pusztította el a 13. sz. első felében.)

Egyes kínai régészek úgy vélik, hogy a Liao-dinasztiának több szállásközpontja volt, ezek mindegyikében csak az év egy-egy szakaszában laktak. Álláspontjuk szerint Csilin (Jilin) tartomány Cs’ian’an járásában volt a kitájok egyik adminisztrációs központja. Tavasszal és nyáron udvarostul É-ra költöztek, az év másik felében a melegebb helyeken, D-en éltek. Követték a hagyományos sztyeppei nagyállattartók évszakos költözködési szokásait. **936-tól** (1081) aztán Peking elődvárosa lett az új Liao-főváros, mely város az ősidők óta kínaiak által lakott terület É-i peremén állt.

A kínai „öt dinasztia” csaknem egyidejű uralma **907-től** (1052) **970-ig** (1081) tartott, és ez az időszak tkp. permanens belháborúval telt Kínában. Ez idő alatt, valójában É-on öt, D-en pedig tíz hatalmi központ viaskodott egymással. Előbbiek közül az ún. kései Liang-ház 16 évig állt fenn, **907** (1052) és **923** (1068) között. Az ún. kései Zhou-ház (Csou) uralma **951** (1062) és **960** (1071) **között** érvényesült. Az ún. kései Tang-ház uralmának kezdete és vége: **923** (1068), ill. **936** (1081).

(Folytatása a 949-edik oldalon.)

Henrik kontra Ottó, Salamon kontra Géza (1088-ig)

Henrik (IV.) német király hadserege **1063-ban** (1074) ismét betört Magyarországra, a népes német hadsereg egy része a Dunán, sajkákon, más része szárazföldön, a mosoni „kapun” keresztül, a már-már szokásos útvonalat és haditervet követve most Béla király ellen támadt. Moson-vár katonái megadták magukat. Béla király a seregét a Rába és a Rábca között állította fel, aztán hamarosan (szeptember 11.) meghalt. Szeptember végén Henrik Fehérvárott (újra) királlyá koronáztatta néhai András király fiát, a tíz éves Salamont. Ezzel egyidejűleg léptek az országos politika színpadára: Árpád-házi Géza fejedelem és László, Taksony fiai, tehát Salamon király ellenfelei, (akiket a krónikákra alapozó magyar történeti irodalom Béla fiainak tekint). Mindenesetre **1064-ben** (1075) Salamon király és Géza fejedelem főpapi közvetítéssel kibékült, habár Salamon jó ideig nem merészkedett a Ny-i határszélről, tehát a német védelem alól kimozdulni az ország belseje felé.

Géza – már csak besenyő édesanyjának és feleségének, Saroltnak a rokonsága révén is – figyelemmel kísérte a balkáni besenyők (és Erdélybe települt szövetségeseik, kabarok és besenyők) Bizánccal folytatott csatározásait. Apjához hasonlóan nagy figyelmet szentelt a balkáni eseményeknek. (Liutprand művéből van tudomásunk arról, hogy **963** (1074) **k.** görög földön egy háromszáz fős „magyar” (besenyő?) csapat foglyul ejtett ötszáz bizánci katonát, ami miatt kiéleződött K-Magyarország és Bizánc viszonya.) Géza **965** (1076) **után**, bizonyára Bizánccal egyeztetett módon további besenyőket és muzulmán hitű „bulár” közösségeket is áttelepített Magyarországra. Ez jól egyeztethető azzal a magyar krónikás információval, mely szerint Géza idejében, **1070** (1081) **k.** is érkeztek besenyők Magyarországra, akiket az ispáni várak környékén telepítettek le.

Még Béla idejében összeomlott Magyarország ÉNy-i határvédelme. Ez a helyzet vezethetett ahhoz, hogy Civakodó Henrik **966-ban** (1077) a korábbi magyar gyepűn őrgrófságok szervezésébe kezdhetett, ezzel birodalma egyre közelebb kerülhetett a Magyar Királyság belső területeihez. **1067-ben** (1078) a csehek is betörtek Magyarországra, Trencsénig pusztítottak. Magyarország igen erős megosztottsága K-ről is veszedelmet idézett fel: Gyula vezér úzokkal és balkáni besenyőkkel kiegészített seregével **1068-ban** (1079) a meszesi kapun átkelve Biharig pusztított, majd Szatmáron át és a Szamos mentén visszatért Erdélybe, ahol a végre egymással összefogó Salamon király, Géza fejedelem és Szent László (Géza testvére) a kerlési (cserhalmi) ütközetben szétszórták a seregét.

Balkáni besenyők **1071-ben** (1082) Zimonynál betörtek a Szerémségbe. Akciójukat nyilván egyeztették Gyulával. Válaszul a magyar királyi, fejedelmi és hercegi hadak Szalánkeménnél foglaltak állást, majd két hónapos ostrom után bevették Nándorfehérvár és Szerém várát. A hadjárat **1072-ben** (1083) is folytatódott, a királyi és fejedelmi hadak Nišig hatoltak előre, jelentős zsákmánnyal tértek vissza.

Árpád-házi Géza fejedelem arra a felismerésre juthatott, hogy a vallásszabadság önmagában „nem elegendő az üdvösséghez”, a térségben a kereszténység Ny-i változata domináns, a bizánci (már ortodoxnak nevezhető) befolyás pedig nemcsak zavaró, hanem a riválisbesenyő hatalmi központ növekvő agresszivitása miatt már kifejezetten veszélyes, ezért a vallás kérdésében igazodnia kell a Szentszékhez. A következő évek történései alapján megengedhető az a következtetésünk, hogy talán Nagy Ottóval is egyeztetett ebben a kérdésben. Valláspolitikájának változása szerencsésen egybeesett az európai hatalmi helyzet kedvező fordulatával, Ottó császár birodalmának legsikeresebb szakaszával.

A német uralom alatt működő egyházközpontok, élve az ismét megnyílt lehetőséggel, felújították K-i terjeszkedésüket. A néhai Szent István és Gellért püspök egyházszervezését kudarcosnak tekintő Pilgrim passaui püspök **971** (1082) **után** mindent megtett, hogy Magyarországon neki alárendelt egyház működjön, ehhez még pápai bullát is hamisított, továbbá az Ottó császár által kinevezett Wolfgang regensburgi püspök magyarországi térítési akcióját ellehetetlenítette. (Unokabátyjával, Frigyes salzburgi érsekkel együttműködve iratokat hamisítottak annak bizonyítására, hogy a térítések megindítása az ő érdeme, továbbá „feltámasztotta" a lorchi egyházat, mint „érsekséget", hogy ő maga a salzburgi érsektől függetlenül építhesse ki a hatalmát. Egy száz évvel korábbra keltezett adománylevelet is alkotott, amely „magyarországi birtokba helyezte" a családját.) A magyarok püspökévé szentelt Brúnó (eredeti nevén Prunward) Sankt Gallen-i szerzetes Pilgrim püspök papjaival együtt térített az Árpád-magyarok körében. Géza **972-ben** (1083), vagy **974-ben** (1085) tőle vette fel a Ny-i kereszténységet. Vele együtt további ötszáz Árpád-magyar személy is megkeresztelkedett.

IV. Henrik, (aki tehát azonos a Civakodóval), **1073-ban** (1084) a szászok ún. „felkelése" ellen harcolt. Nyilván a külpolitikai helyzet változásának hatására ismét megromlott Salamon király és Géza fejedelem viszonya is. Miközben az Ottók és Civakodó Henrik egyaránt a maga középeurópai befolyásának érvényesítésére törekedett, **973-ban** (ugyancsak 1084) a passaui püspökség és a salzburgi érsekség között is késhegyig menő harc kezdődött a magyar egyház feletti joghatóságért. Géza országa, tehát a Salamon király által nem ellenőrzött É-i, K-i és D-i országrészeket felölelő fejedelemség Henrik és Salamon ellenfelével, Nagy Ottóval, illetve utódával, Vörös Ottóval épített ki szövetségi kapcsolatot. Ottó húsvéti ünnepséget rendezett Quidlinburgban, 12 ország uralkodóinak küldötteivel. Ennek során magyar-szász egyezmény született, melynek értelmében a magyar fél (az Árpád-magyar fejedelemség) megnyitotta határait a szászországi (birodalmi) diplomaták, katonapolitikusok, kereskedők, egyházi és világi méltóságok, hittérítők előtt.

Nagy Ottó császár még **973-ban** (1084) meghalt, a trónra a fia, II. (Vörös) Ottó ülhetett. Erre Salamon király **1073/1074** (1084/1085) telén megtámadta Géza fejedelem hadseregét, februárban Kemejnél győzelmet aratott, de márciusban Mogyoródnál vereséget szenvedett. A király a Ny-i határszélre menekült és Henrikhez fordult segítségért. IV. Henrik **1074-ben** (1085) hadjáratot vezetett Géza Magyarországára. A főerők a Duna bal – Salamon által nem uralt – partján vonultak volna K-re. Géza fejedelem és testvére is a „szokott módon" védekeztek: a Nyitra- és a Vág-torkolat környékét kiürítették, csapataikat a nehezen járható Csallóközben és a Garam vonalán állították föl. Szeptember közepén az elcsigázott, bár állítólag Vácig mégis eljutott német hadak lázadozni kezdtek, ezért Henrik hadvezetése a sereget visszafordította. VII. Gergely pápa megrótta Salamon királyt azért, mert Magyarországot hűbérül felajánlotta annak a Henriknek, aki az invesztitúra kérdésében már korábban szembekerült a Szentszékkel. (E pápa úgy tudta, hogy Magyarország a Szentszék hűbérbirtoka!)

A hadjárat tovább rontott Henrik helyzetén, mivel ezzel **975-re** (1086) kivívta Vörös Ottó komoly rosszallását. Német-közi harcok kezdődtek, melyekből **976-ban** (1087) Vörös Ottó került ki győztesen, miután meghódította a bajor területeket. Leválasztotta Bajorországról – más területek mellett – Karintiát is.

A történetírás jeles lapjain az áll, hogy **1076** (1087) **k.** a birodalom alattvalói a német császár ellen lázongtak, a pápához fordultak segítségért. Amikor Henrik pártfogoltjai a pápát Rómában megtámadták, elrabolták, megsebesítették, a római polgárok a merénylőkre támadtak, akik erre Henrik császárhoz menekültek. A pápa Rómába „rendelte" a császárt, de Henrik zsinatot (vagy birodalmi gyűlést?) hívott össze Wormsba, hogy kiátkozza (?) és megfossza címétől a pápát. Ám ezzel elkésett, a pápa kiátkozta, és megfosztotta császári címétől. Ez

vezetett volna aztán a kanosszajárásához. (Henrik császár **1077-ben** (1088) állítólag mezítlábasan, a hóban állva várt Gergely pápa megjelenésére és bocsánatára Canossában.)

Mindezt nem vitatva, mégis az a meghatározó, hogy a nagypolitikában ekkoriban (Vörös) Ottó játszotta a főszerepet. Az aktuális pápa nem Henrik kreációja volt, hanem Ottóé, de legalábbis Ottóval szimpatizáló „független" lehetett. (A középkor bizonyos szakaszaiban egyidejűleg legtöbbször két, esetenként három vagy több pápa regnált, a különböző birodalmi körök és a lazán vagy szorosabban hozzájuk kötődő itáliai érdekcsoportok hatalmi játékszereként. Maga az invesztitúraharc a 11. sz. második felében és a 12. sz. első évtizedeiben ennek a helyzetnek valamilyen módon való meghaladását szolgálta volna. Nem sok sikerrel, hiszen még a 13/14. sz. folyamán is voltak olyan periódusok, amikor nagyhatalmi támogatású ellenpápák opponálták az aktuális pápát.) Henrik hatalma tehát Ottó megerősödése miatt rendült meg –, ha pedig nem így esett volna, a pápa nem alázhatta volna ennyire meg.

A katonai és politikai sikereket, Vörös Ottó közép- és D-európai dominanciáját kihasználva Géza fejedelmet a hívei királlyá koronázták. A pápa **1075-ben** (1086) elismerte Géza királyi hatalmát. Ő lett Magyarország első Árpád-házi királya, hiszen az eddigiek mind Atilla király házából valók voltak! Árpád-házi Géza király felesége volt Sarolt, az erdélyi Gyula lánya, (természetesen nem az éppen uralkodó Gyulának, hanem a korábbi Gyulának a lánya, aki talán emennek az apja volt). Géza aktívan közreműködött a kereszténység Ny-i formáinak terjesztésében, de mindent elkövetett, hogy emellett az ősi hagyományok is megmaradjanak. Géza király igyekezett megbocsátani Salamonnak, **1076-ban** (1087) kezdeményezte, hogy béküljenek ki.

Ottó császár **977-ben** (1088) a Salzburgi érsekségnek ajándékozta (?) a mosaburgi birtokot. Az „ajándékozás" hátterének tisztázásához érdemes figyelembe venni, hogy a keleti őrgrófság **1077** (1088) **k.** már a Babenberg család kezén volt, vagyis a frankföldi Leopold (Lipót), a Babenberg család alapítója hűbéresévé tette Ostmark nemességét. (A család 1246-ig tartotta kezében az őrgrófságot.)

Henrik I. Henrik augsburgi püspökkel és Karintiai Henrikkel az oldalán küzdött II. Ottó ellen, ám Salamonról levette a kezét. (A folytatódó harcok javarészt Passau térségében zajlottak, és azokat végül Henrik elvesztette, és aztán Folkmar utrechti püspök felügyelete alá került.) Géza király nem sokáig élvezhette hatalmát, már **1077-ben** (1088) meghalt, két fiúgyermeket, vagyis királyi herceget hagyott a földön: Kálmánt és Álmost. Ekkor testvére, Árpád-házi Szent László lépett a trónra.

Német erőközpontok által manipulált cseh-lengyel hatalmi harcok (1090-ig)

Lengyelország történetének vázlatos áttekintését folytatva említést érdemel, hogy Prágai Szent Adalbert püspök a magyarországi tevékenységét befejezve, **996-ban** (1007) Lengyelországba távozott, ahol Bolesław lengyel fejedelemmel egyetértésben a poroszok térítésével foglalkozott, s ennek végrehajtása közben, a Visztula torkolatánál (**997-ben**, vagyis 1008-ban) mártírhalált halt. Meg kell emlékeznem az ún. gnieznói kongresszusról (**1000**, azaz 1011) is, ahol Ottó (Henrikektől és a Karolingoktól is független szász herceg, a „nagy Ottók" őse) találkozott Bolesław lengyel uralkodóval, aki Ottó jóvoltából a Szent Lándzsa egy másolatával lett gazdagabb, ami egy szász-lengyel szövetség megpecsételését jelentette. A lengyelek adókötelezettsége az Ottók felé megszűnt. Gniezno érsekségének megalapításával megkezdődött az önálló lengyel egyházszervezet kialakítása. Az első püspökségek aztán Poznańban, Krakkóban, Wrocławban és Kołobrzegben jöttek létre. Ez az esemény, illetve a szövetkezés híre lehetett Henrik háborús készülődésének közvetlen kiváltója.

Nem lehet ugyanis másként értelmezni a történteket, minthogy a végét járó Frank Birodalom romjain Közép-Európa É-i felének hatalmai deklarálták a központi térség hatalmaitól való függetlenségüket, s egyben összetartozásukat. Egyidejűleg Közép-Európa pillanatnyilag legerősebb embere, Henrik, akit a krónikák következetesen Szászország hercegének neveznek, holott bajor herceg volt, kifejezte a maga álláspontját, miszerint nem ismeri el az É-i területek elkülönülésére vonatkozó akaratot.

A német erőközpontok közötti vetélkedés első szakaszában Bajor Henriknek állt a zászló. Az É-német erőközpontot Henriknek átmenetileg sikerült elszigetelnie a lengyelektől.

A virtuális történetírás az **1002** (1013) és 1018 közötti éveket egy Közép-európai „hosszú háború" időszakának tekinti, amit II. Henrik német király viselt I. (Vitéz) Bolesław lengyel fejedelem (**992–1025**, vagyis 1003–1036) ellen. Bajor Henrik azonban nem volt azonos II. Henrikkel. A háborút Bajor Henrik herceg indította, aki lengyelországi háborúja során a csehekkel és a pogány litvánokkal szövetkezett a keresztény lengyelekkel szemben. Azt is hozzáteszik a történészek, hogy ebben a háborúban magyar csapatok is részt vettek, mégpedig a németek oldalán. (Egy korábbi fejezetben már foglalkoztam ezzel a hamis beállítással, ezért itt csak a legszükségesebb mértékig térek ki rá!)

A háború előzménye az lehetett, hogy Henrik Bernát nevű vezére nem volt képes megőrizni az Elbán túl még **988** (999) **előtt** meghódított szláv lakosságú területeket, hódításai elvesztek. A háború elején, **1002-ben** (1013) III. (Vörös) Boleslav cseh herceg hadserege is alulmaradt Bolesław lengyel uralkodó csapataival szemben, a csehek elvesztették a korábban meghódított területeiket, lényegében a Morva-folyó mentét. Ez a később morvák által benépesített terület 1029-ig (más álláspont szerint **1019-ig**, tehát 1030-ig) képezte a lengyelek birtokát. (Vörös Boleslav átmenetileg lengyel fogságba került.)

A Kárpát-medencével szomszédos területek elfoglalása révén a lengyel csapatok Magyarország határain álltak, s érintkezésbe kerültek azokkal az erőkkel, amelyek ekkoriban a magyarországi belháborúban szerepet játszottak. Magyarországon ugyanis sorozatos felkelések zajlottak le a Henrik érdekeit szolgáló, s a magyar uralkodót (Szent Istvánt) is túszként fogva tartó német lovagok ellen. A magyarok és a lengyelek, ha eddig nem tudták volna, most világosan láthatták, hogy az ellenségük egy és ugyanaz. Ettől a pillanattól minden lépésüket egyeztették. Vitéz Bolesław serege 1015-ben várakat foglalt el a Vág-folyó mentén, egészen a Dunáig. **1005-ben** (1016) Trencsén is Bolesław csapatai által átmenetileg megszállt város volt. A litván és D-német csapatok továbbá **1005-re** (1016) közös erővel kiszorították Bolesław hadait az Odera és az Elba közötti térségből. „*A dalamancok nem tudták feltartóztatni Henriknek, Szászország hercegének a támadását, ezért felbérelték ellene az avarokat, ezt a*

háborúban igen kemény népet, akiket most magyaroknak hívunk." – írta a **906-os** (1017-es) évre vonatkozóan Widukind a Szászok története c. művében. Innen tudható, hogy nemcsak lengyelek harcoltak a magyar, hanem magyarok (avarhunok, onogurok?) is a lengyel érdekekért.

A német-lengyel békekötésre 1018-ban került sor. A bautzeni béke-megállapodás feltételei arra engednek következtetni, hogy a háború második szakaszában lengyel győzelem születhetett a Kárpátok vonalától É-ra. A bajorok visszaadták a lengyeleknek Lausitz (Lužice) és Meissen vidékét, s Lengyelország szuverén államnak ismertette el magát. (Magyarországon pedig kiszabadult házi őrizetéből a király, s végre hozzáláthatott független országa megszervezéséhez.) Vitéz Bolesław 1024-ben koronát kapott a pápától, és megszervezhette a lengyel érseki egyházat, melynek központja Gniezno lett. A lengyel hatalmi harcokkal összefüggésben azonban 1029 és 1031 között a (később) Morvaország néven ismeretessé vált terület Ny-i fele a cseh Oldřich herceg (illetve fia, Břetislav) uralma alá került. A csehek Olmützből kormányozták e területet, és még kolostort is alapítottak ott (1048, Brünn). Břetislav győzelmet aratott Lengyelország területén is, és hódításaira alapozva megpróbált kitörni német függősége alól. Břetislav törekvései azonban a németek számára elfogadhatatlanok voltak. (1034-ben német nyomásra Břetislav kénytelen volt megalázkodni, 1041-ben pedig hűségesküt kellett tennie III. Henrik király – későbbi császár – előtt.)

Bolesław 1030-ban úgy próbálta feltartóztatni az országát veszélyeztető eróziót, hogy megtámadta a német tengermelléket, felégette Hamburgot. (A német területek ebben az időben II. Henrik („Szász"-dinasztia), illetve II. Konrád (Száli-dinasztia) ellenőrzése alatt álltak.)

Konrád ugyanakkor Lengyelországba vezetett hadjáratot, s utóda (fia), azaz III. Henrik 1031ben fényes győzelmet aratott Lausitznál. Bolesław kénytelen volt a cseh területekre menekülni, ahol azonban Oldřich herceg elfogatta és kasztráltatta. III. Henrik Bolesław távollétében, 1032ben a lengyel trónra segítette Bezprym herceget, mint saját vazallusát. Négy részre osztotta fel Lengyelországot, az egyes országrészek vezetői Bezprym testvérei lettek. A lengyel koronaékszerek is német kézbe kerültek. Madarász Henrik (II. Henriknek a virtuális időben „hátra maradt aspektusa", Nagy Ottó elődje) **932/933-ban** (1032/1033) ugyancsak terjeszkedni kezdett az Elbától K-re élő szlávok földjén.

Elkeseredett háborúskodás kezdődött a lengyelek és a csehek között a lengyel lakosságú területek birtoklásáért, **877** (1033) **k.** a csehek csaknem teljesen meghódították Kis-Lengyelországot. I. Břetislav cseh herceg 1036-ban fejezte be Kis-Lengyelország és Szilézia elfoglalását, majd kifosztotta Nagy-Lengyelországot is. Bolesław **1025-ben** (1036) meghalt, utódai nem vihették tovább a korábban megszerzett királyi címet. A politikailag megosztott ország népének „lázadó" része ebben az időben Megújító Kázmért tekintette urának, aki azonban Magyarországon tartózkodott száműzetésben.

A történetírás fő áramlata szerint **1025** (1036) és **1034** (1045) **között** II. Mieszko volt a lengyel uralkodó (Piast-dinasztia). Az uralkodói székhely Krakkóba került, a központi hatalom továbbra sem képviselt számottevő akaratot, a csehek éppen csak lezárult hadjárata után a németek bekebelezték mindazokat a területeket, amelyeket Bajor Henrik a „hosszú háborúban" elveszített. (Konrád **1027-ben** (1038) német-római császárrá koronáztatta magát, **1028-ban** (1039) pedig a fiát, (III., avagy „Fekete") Henriket megválaszttatta német királlyá.)

I. (Megújító) Kázmér száműzött lengyel fejedelem 1038-ban cseh-ellenes szövetség megkötésére törekedett III. Henrikkel, akit csak a következő évben választottak meg királlyá. Henrik kívánságára ekkor Břetislavnak le kellett mondania Lengyelországi hódításairól. A csehek viharos sebességű távozására utal, hogy 1039-ben kihantolták, és elvitték Gnieznóból

Szent Adalbert földi maradványait, majd azokat **1030-ban**, tehát 1041-ben helyezték Prágában ünnepélyesen örök nyugalomra.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Csehország világhatalmi terveinek összeomlása részben belpolitikai okokra vezethető vissza. Napirenden volt ugyanis a cseh-morva fúzió ügye, aminek cseh szorgalmazói ettől remélték a cseh nagyhatalom létrehozását, de a morvák ezt éppen fordítva képzelték el, egy morva nagyhatalmat vizionáltak, amelynek erősítéséhez jól jöhetett volna a csehek segítsége. Mindenesetre a Vág-folyó középső és felső szakasza vidékén már jelen voltak a morvák, Szvatopluk emberei. Ezt a területet az ott gyülekező közösség és haderő már **874-től** (1030-tól) ugródeszkának használta a szomszédos, cseh és lengyel ellenőrzés alatt álló térség tervezett megszállásához.

Amikor pedig nem úgy alakult a cseh-morva fúzió ügye, ahogy azt korábban elképzelték, **884ben** (1040) Szvatopluk általános támadást indított, és nemcsak Csehországot igyekezett lebírni, hanem betört Kis-Lengyelországba is. Ez lehetett a legfőbb oka Břetislav sietős távozásának a lengyel területekről.

I. Kázmér, a „Megújító”, bizonyára Nagy Ottó támogatásával már **1034-ben** (1045) hazatérhetett volna magyarországi száműzetéséből, s elfoglalhatta volna a lengyel trónt. A Konrád és Henrik kegyeit kereső Břetislav ezt azonban megakadályozhatta, mivel Szent István magyar király az utolsó éveiben már nem rendelkezett tényleges hatalommal. (Szent István **1038-ban** (1049) halt meg. Ekkor a törvényes örökös, Vazul fia Béla Lengyelországban tartózkodott, száműzetésében minden bizonnyal a lengyel-magyar szövetség mozgósításán fáradozott.) A magyarországi hatalom a velencei Orseolo Péter és az ő külföldi lovagjai kezébe csúszott át. Péter együttműködött Břetislavval.

Ottót **936-ban** (1047) koronázták német királlyá, s a király az ún. Billung őrgrófságot azonnal, még **936-ban** (1047) – egyidejűleg a Szász K-i őrgrófság alapításával – létrehozta. A balti tenger D-i partvidéke mentén szervezett igazgatási egység élére Hermann Billungot állította. A területet Ny-on az abodriták, ÉK-en a ranik, és DK-en a polábi szlávok lakták. (Megjegyzés: a 11. sz. közepétől polábi és polabingi néven nevezték meg a németek a Ny-elbai szlávokat (drevani); – e népek leszármazottai azok a polábok, akik a lünebergi vendek földjén (LüchowDannenberg, Wustrow körzetében) az újkorig (írásbeliség nélkül) megőrizték eredeti kultúrájukat.)

A párhuzamosan értelmezhető magyar történelemre vonatkozóan korábban megállapítottuk már, s most visszautalunk arra, hogy a magyar politika az **1030-as** (1040-es) **években** Henrikkel szemben, tehát nyilván Ottóval barátságban építette és erősítette a szövetséget a lengyelek irányában.

Erre **892/893-ban** (1048/1049) különösen nagy szükség volt, hiszen folyamatban volt a morvák magyarországi (nem teljesen önkéntes, hanem karintiai/bajor Arnulf és közvetve I. Ottó által is szorgalmazott) átvonulása. Szvatopluk talán koncepciót váltott, a masszív cseh ellenállás – ami már évtizedek óta ellehetetlenítette csehországi honfoglalását – miatt célravezetőbbnek tarthatta Magyarország É-i peremvidékének (gyepűjének) végleges megszállását, mint a Ny-i Kárpátokon túli területen való honfoglalását. Csapatai **904-ben** (1049) a morva migráció céljából kialakított folyosót kihasználva behatoltak Magyarország központi területeire, s pusztítottak. A Kárpát-medence egyre nagyobb területeit uraló Árpád-magyar csapatok vették fel a harcot ellenük.

Fekete Henrik (Konrád fia) hadserege **1040-ben** (1051) három oldalról, Meissen, Bajorország és Ausztria felől szorongatta az Orseolo Péter által támogatott Břetislavot. Közben, **895-ben** (ugyancsak 1051) Spytihnev cseh herceg szembefordult Břetislavval (majd Henrikkel is), és

Arnulf oldalára állt. Akcióját talán bizonyos morva erők is támogatták. Mind Břetislav, mind a néhány évvel előbb magyar királlyá tett Péter, **1041-ben** (1052) az országukat ajánlották fel Henriknek, hogy segítse ki őket.

A Magyarország területéről Árpád-magyarok (tehát nem Péter király hadai) által kiszorított morvák **907-ben** (ugyanúgy 1052) mégiscsak benyomultak a cseh fennhatóság alatt álló területekre. Henrik ekkor valóban segíteni próbált Péternek és Břetislavnak.

Ezt abból a tényből is tudhatjuk, hogy az Árpád-magyarok É-i hada **942-ben** (1053) Henrik hátországa, Bajorország ellen intézett támadást. (Ekkor már Aba Sámuel volt a magyar király.) Az Árpád-magyarok harctéren elért eredményeinek tulajdoníthatjuk, hogy Henrik 1054-ben hozzájárult ahhoz, hogy Szilézia területe lengyel kézben maradhasson (quedlinburgi béke). I. (Megújító) Kázmér lengyel fejedelem **1047-ben** (1058) megtámadta és elfoglalta Mazowiát, legyőzte a pomerániaiakat, Gdańskot is újra Lengyelországhoz csatolta. Kázmér újraalapította a lengyel püspökségeket. Egy magyar különítmény, mind Lengyelország, mind Magyarország stratégiai érdekeinek megfelelően **947-ben** (1058) és **948-ban** (1059) is Henrik országának a Dunától északra eső részét, Nordgau vidékét (Regensburg térségét) támadta. (Magyarországon ekkor már I. András uralkodott.)

Emlékeztetem kedves Olvasómat, hogy Henrik serege (burgundok, bajorok, karantánok, svábok, frankok, szlávok, csehek) **1051-ben** (1062) benyomult Magyarország területére, s újra támadt a német sereg **1052-ben** (1063) is. Roppant nagy sereg gyűlt össze **907-ben** (ugyancsak 1063), hogy „megismételje Nagy Károly hadműveletét”. A magyarok világraszóló győzelmet arattak (pozsonyi csata), és **952-ben** (még mindig 1063) betörtek a bajorok földjére, ott szétszórták a németek visszavonuló seregét. Henriket **953-ban** (1064) felkelő bajor hercegek – élükön Arnulf fia Arnulf palotagróffal – elzavarták Regensburgból.

Fekete Henrik előre próbált menekülni: újra támadott. Břetislav cseh herceg a császár hűbéreseként **1054-ben** (1065) újra háborút kezdett Lengyelország ellen, s (a másik idősíkon) **955ben** (1066) elfoglalta a fehér (vagy a fekete?) horvátok területét. (Ez egyébként a magyar történelemben Lech-mezei néven ismert csata éve is, valamint a **910-es** (ugyancsak 1066-os) **év**, amikor az utolsó Karoling, tehát Gyermek Lajos békét kötött a magyarokkal.)

Fekete (III.) Henrik **1056-ban** (1067) meghalt. A kronológiában a Henrikek sorát ekkortól „Civakodó” Henrik, illetve IV. Henrik folytatta, akik álláspontom szerint megint csak egyetlen valós személy virtuális „lenyomatai”.

Kázmér után (**1058-tól** azaz 1069-től) a fia, II. („Merész”, vagy „Jólelkű”, mások szerint „Kegyetlen”) Bolesław került trónra Lengyelországban, aki tovább erősítette a lengyel állam függetlenségét, fékezte a D-német agressziót, előnyös kapcsolatot alakított ki É-Németországgal (tehát I. Ottóval), és **1060-ban** (1071) katonai támogatást nyújtott I. Béla magyar király trónra segítéséhez.

Béla felesége Bolesław lánya, Richeza (Rixa) volt, habár más álláspont szerint Adelajda lett volna a felesége, aki azonban szerintem nem Béla, hanem a – talán Géza nevezetű – fia felesége lehetett. (Béla fia Géza nem lett magyar király. I. Géza király Taksony fia volt. Az ő felesége lett Sarolt.)

A csehek **955** (1066) **után**, illetve **910** (ugyancsak 1066) **után** hosszú évtizedekig nem tudtak a lengyel területek felé való terjeszkedéssel foglalkozni, mert erőforrásaikat lekötötte a morvák integrálása, valamint a Henrikek Magyarországgal kapcsolatos elképzeléseinek szolgálata. Ezt a lengyel szempontból viszonylag békés periódust az is segítette, hogy az Ottók lényegében vádernyőt tartottak Lengyelország fölé, mivel fontos volt számukra a „mögöttes” térség nyugalmának és barátságának biztosítása.

Béla halála után Bolesław megint csak segítette a magyarokat abban, hogy a német támogatást élvező Salamon ne legyen képes megszerezni a Magyarország feletti korlátlan hatalmat. A tényleges hatalom birtokosa Géza herceg lett, aki **1067-től** (1078) hatékonyan együttműködött a lengyel uralkodóval a Henrik érdekeit kiszolgáló Csehország ellenében.

1067-ben, vagyis 1078-ban cseh sereg tört be Trencsén vidékére, az ellene fellépő hadakat magyar-lengyel összefogással állították ki. A cseh uralkodó ekkoriban II. Vratislav, I. András magyar király Adalheid nevű lányának a férje volt – **1060–1092**, azaz 1071–1103 –, a testvére pedig, vagyis Ottokar herceg a morvák területét igazgatta.

Géza király rokoni kapcsolatba került a lengyel Piast-dinasztiával. Merész Bolesławhoz adta feleségül az egyik lányát, Juditot. Mind Bolesław, mind Géza jó kapcsolatot ápolt a Henrik ellenlábasaként fellépő I. Ottóval, akinek a hatalmát komolyan veszélyeztette a csehekkel együttműködő „Civakodó" Henrik.

I. Nagy Ottó **967-től** (1078-tól) császár lett, s ezután már kevesebb energiája maradt K-KözépEurópára, Itáliában próbált meg hegemóniát kialakítani, s ehhez bizánci segítséget igyekezett igénybe venni, (fiának, feleségül bizánci hercegnőt kért meg). Ennek a változásnak tudható be, hogy ezután Gézának véres küzdelmet kellett folytatnia a hatalomért a Henrik által támogatott Salamonnal. A császár **972-ben** (1083) meghalt. II. „Vörös" Ottó (**972–983**, azaz 1083–1094) királyként és császárként is követte a trónon, de szinte azonnal számolnia kellett a csehek és a „bajor bajkeverő" (valójában: a másik „német-római császár") Civakodó Henrik támadásával, így II. Ottó első „cseh hadjárata" kudarcba fulladt.

(**1074** (1085) **k.** zavarok keletkeztek az eddig megváltoztathatatlannak tetsző szövetségi rendszerekben. A csehek, legalábbis részben, eltávolodtak Henriktől, s a magyar Géza herceggel szövetkeztek. Salamon király a német seregek oldalán, Géza a csehekkel (és morvákkal) együttműködve csatázott egymás ellen. (Salamonnak is volt talán egy cseh seregrésze.) Mogyoródnál Géza döntő győzelmet aratott, Salamon menekülni kényszerült, s ezután már csak Moson és Pozsony vidékét uralta. Géza lépett a magyar királyi trónra.)

A Henriki lengyel-politika ebben az időszakban a Lengyelországon belüli ellentétek, nézeteltérések szítását és kihasználását helyezte előtérbe. Mivel az Ottók a lengyel főhatalommal ápoltak baráti viszonyt, Henrik számára adódott a lehetőség az ellenzék messzemenő támogatására. Tehette, mert Ottónak nem maradt ideje és energiája a lengyel-politikával foglalkozni. II. Bolesław **1079-ig** (1090) uralkodott, akkor az ellene irányuló lázadás miatt Magyarországra kellett menekülnie, majd Karintiában élt szerzetesként. Lengyelországban felülkerekedett a Henrik kegyét keresők irányzata, az addigi ellenzék. Wladisław Herman (**1079–**1113, tehát 1090–1113) kezébe került a hatalom, aki előbb Bohémiai Juditot, majd Sváb Juditot (III. Henrik lányát, aki korábban Salamon magyar király felesége volt) vette feleségül.

Fordulatos idők a Déli-Kárpátok térségében és a Balkánon – 1. (1092-ig)

Simeon bolgár fejedelem, az első keresztény bulgár uralkodó, Borisz fia **893-ban** (1038) lépett trónra. Azzal kezdte uralkodását, hogy leverte a kirobbant pogánylázadást, majd megtámadta Bizánc balkáni tartományait, **894-ben** (1039) Hadrianapolisznál szétvert egy bizánci zsoldba szegődött „kazár" (besenyő, magyar?) hadsereget, a besenyő Gyula viszont – Szent István király seregével karöltve és versengve – a Maros vidékén legyőzte Ajtony bolgár despotát (**1028**, tehát ugyancsak 1039).

A Bizánc támogatására érkezett újabb „kazár" (Árpád-magyar, kabar) harcosok átlépték a bolgár határt, majd Levente, e hadsereg vezére, Árpád fia **895-ben** (1040) elfoglalta a bolgár fővárost. Erre Bizánc és Bulgária békét kötött egymással. A magyar sereg visszavonult, ám **895– 897-ben** (1040–1042) tovább folytatta támadásait a Kárpát-medencében hatalmaskodó Salán (Zalán) bolgár vezér erősségei ellen. E csatákat magyar (besenyő) részről már valószínűleg Gyula vezette.

Bizánc ekkor szövetségest váltott: **898-ban** (1043) Bulgáriával lépett szövetségre a magyarok, jobban mondva Gyula ellen. A szövetség áraként a bizánciak hatalmas területeket engedtek át Bulgáriának. Maszudi egyik írása szerint **932-ben** (ugyancsak 1043) magyar-besenyő támadás zajlott a bolgárok ellen, de Wlandur bizánci város (bizonyára Nándorfehérvár, azaz Bolgárfehérvár, vagyis Belgrád) katonái rátörtek védtelenül hagyott szállásaikra. Válaszul a „türkök" a „wlandurok" népéből sokat megöltek. A szerző szerint hiába vonult egy bizánci sereg a város megmentésére, azt elfoglalták, feldúlták, lakóit fogságba vetették, aztán a Bizánci Birodalmat Konstantinápolyig pusztították. Gyula csapatai és azok a besenyők, akik ekkoriban a Dunadeltát és az Al-Duna partvidékét is uralták, **933/934-ben** (1044/1045) is a Balkánon hadakoztak,

Bizánc területeit fenyegették, a bizánciakat bolgár területen megverték, majd váltságdíj ellenében visszaadták a foglyaikat, és kilenc évre békét kötöttek Bizánccal. Az orosz évkönyvek szerzői szerint a magyar-bolgár háborúskodás ezzel nem fejeződött be, **902-ben** (1047) a bolgárok betörtek Magyarország területére. Ez összhangban van azokkal az adatokkal, amelyek szerint Gyula **935** (1046) **után** (a Bizánccal fennálló béke idején) gyakran becsapott „Bizánc" (valójában ekkor Bulgária) területére.

Lényegében a **10. sz. elejére** (a 11. sz. közepére) Magyarország visszafoglalta a bolgároktól az Avarhunniából kiszakított területeket, ám Bulgária területe ezzel nem lett kisebb, csak D-re szorult, a bolgár hatalom korábbi bizánci területekkel kárpótolhatta magát. Ezzel egyidejűleg azonban fölerősödött Gyula szeparatizmusa, Magyarország egy részén perspektivikusan önálló besenyő országot szervezett, és valószínűsíthető, hogy annak a balkáni besenyő területekkel való egyesítéséről szőtt terveket.

Gyula vezér **943-ban**, vagyis 1054-ben (a Bizánccal fennálló béke letelte után) Bulgárián keresztül ismét támadást intézett Bizánc ellen. Tekintettel arra, hogy Bizáncot ebben az időben (**907-től**, vagyis 1052-től **911-ig**, azaz 1056-ig) a Kijevi Fejedelemség is szorongatta, Romanosz császár adófizetés felvállalásával ismét megkötötte a békét Gyulával, ami ezúttal öt évre szólt.

Kijev (Oleg) **906/907-ben** (1051/1052), gazdasági (kereskedelmi) ellentétek miatt Bizánc ellen fordult, hadat vezetett egészen Konstantinápolyig, amit sikertelenül meg is ostromolt. Ekkor Oleg már a nagyfejedelem címet viselte. Oleg fia, Igor is részt vett az akcióban, hiszen a párhuzamos kronológiai sor szerint Igor **941-ben** (ugyancsak 1052) sikertelen hadjáratot folytatott Bizánc ellen, mégpedig hajóhaddal jelent meg a Boszporuszon, de a görögtűz

bevetése és Bizánc ázsiai hadseregének beavatkozása megmentette a bizánci fővárost. (Igor ekkor már nem a herceg, hanem a fejedelem címet viselte.) Oleg és Igor világhódító tervei nem kímélték Bizáncot. A korábbi vereség ellenére Oleg **911-ig** (1056-ig) ismételten megpróbálkozott Bizánc térdre kényszerítésével. Ebben a háborúban is részt vett Igor fejedelem, hiszen **943/944-re** (1054/1055) datálták újabb balkáni hadjáratát. A háború kifulladása után, tehát **910/911-ben** (1055/1056) a felek szerződést kötöttek a varég kereskedők bizánci tevékenységének szabályozása tárgyában. A másik kronológiai rendszer szerint pedig **944/945-ben** (ugyancsak 1055/1056) jött létre ez a szerződés, és főként a (volgai) bolgár és a kazár kereskedelem ellen irányult. (Bizánc **945** (1056) **k.** a Kazáriával fennálló kapcsolatait is békeszerződéssel igyekezett biztosítani.) A varég-bizánci kapcsolatok normalizálására enged következtetni az a tény is, mely szerint Oleg, majd halála után (**912-ben**, vagyis 1057-ben) Igor felesége, Olga, továbbá fia, Szvjatoszláv is felvették a bizánci rítusú kereszténységet.

Ekkor már Bíborbanszületett (VII.) Konstantin volt a bizánci uralkodó. A Bizánci Birodalom Szaloniki és Adrianapolisz környéke, illetve a Balkán-félsziget D-i, görög része kivételével **910** (1055) **k.** Európában már nem rendelkezett nagyobb kontinentális területekkel, csupán tengerparti sávokkal, városokkal, illetve támaszpontokkal. Ám a maradék görög területek sem élveztek elegendő védelmet. Szerbiát a szerzők általában bizánci hűbéres államnak tekintik, de bizonyára inkább bolgár hűbér alatt állt, s **948-tól** (1059) ki volt téve a besenyők, mindenek előtt Gyula támadásainak. Bíborbanszületett írása szerint Orsova és Belgrád térsége a magyar határvidékhez tartozott, a magyar határőrök a Vaskapuig ellenőrizték a határterületet. Anonymus írta: Lél, Bulcsú ás Botond Nándorfehérvár alatt békére bírták Bulgária vezérét. Szovárd és Kadocsa meghódították Rácföldet, eljutottak a tengerig. – Mindezek az akciók nem a magyar király, hanem a besenyő Gyula udvarából indultak ki.

A Balkán etnikai viszonyait tárgyalva feltétlenül említést kell tennünk a modern korokban románnak elkeresztelt nép őseiről, a vlachokról is. A **10.** (11.) **sz. közepétől** emlegettek a bizánci források egy, a Balkán D-i térségeiben elő, hegyi pásztorkodó népcsoportot: a vlachokat. (Ma is élnek román nyelvjárást beszélő vlach közösségek a görög és macedon hegyvidékeken. A mai Romániában beszélt román nyelv balkanizmusainak egy része a görög nyelvvel fennállt **08/09.** (09–11.) **sz-i** érintkezésből magyarázható.) A „proto-románok” (vlachok/oláhok) ekkoriban a Dunától messze D-re helyezkedtek el. (A folyó latin neve (Danubius), ha meg is lett volna, kiveszett a nyelvükből, valószínűleg a Duna nevének bolgár változata (Dunav) sem volt meg a nyelvükben, és később a folyót Dunarénak nevezték el – ezt a nevet talán a kun Dunajból képezték a 12/13. sz-ban.) A **10/11.** (11/12.) **sz. folyamán** a román nyelv erős bolgárszláv hatás alatt állt, és a bele került szláv szavak tömege akkora volt, hogy komolyan veszélyeztette a nyelv korábbi rétegeinek megmaradását is. Teljesen elszlávosodott a régebbi, latin, esetlegesen görög eredetű egyházi szókincsük is.

A megosztott (hármas: egyrészt feudális királyi, másrészt Árpád-magyar fejedelmi, harmadrészt besenyő/kangár) magyar hatalom körülményei közepette adott volt a lehetőség, hogy Magyarországra immár volgai bolgár népesség, és izmaelitáknak nevezett muzulmánok – „böszörmények”, úzok, alánok (varsányok) –, illetve újabb és újabb besenyő csoportok telepedhessenek be. Fennállt a veszély, hogy Magyarországból teljesen kiszakad a zömmel besenyő népességű D-erdélyi országrész, hogy egy Balkánon formálódó besenyő országhoz csatlakozzon. Taksony Árpád-magyar fejedelem a D-i hódításokkal összefüggésben nyilván érzékelte Gyula szeparatizmusának, a muzulmánok és a besenyők növekvő magyarországi jelenlétének és növekvő befolyásának a veszélyét. (Gyulafehérváron a **10.** (11.) **sz. közepétől** bizánci írástudók szolgáltak Gyula udvarában.) Taksony a hatalmát **950** (1061) **k.** fiának, Gézának Gyula lányával, Sarolttal történt összeházasításával igyekezett bebiztosítani.

(Gyulafehérváron, az Árpád-kori Szent Mihály székesegyház közelében egy korai keresztény templom alapjaira bukkantak a régészek. A félköríves apszisnak 1,2 méter széles, kőtömbökből és kevés tégladarabból készült alapzata volt. A templom Hierotheus bizánci rítusú püspök székhelye lehetett, aki számára az erdélyi Gyula emeltethette a templomot. A szakértők szerint a **10.** (11.) **sz. második felében** épülhetett. Gyula **952/953-ban** (1063/1064) vette fel a görög rítusú keresztény vallást Konstantinápolyban, és mellesleg a keresztségben ő is az István nevet kapta. Aztán a püspök megérkezett Gyulafehérvárra. – Figyelmet érdemel, hogy a későbbiekben a Szent Mihály székesegyházat nem e templom bővítményeként létesítették, a bizánci és a római keresztény egyházi épületek egy ideig párhuzamosan szolgálhatták híveiket.)

Simeon **913-ban** (1058) megindította támadásai sorozatát a Balkán-félszigeten, hogy a maradék görög területeket is elfoglalja Bizánctól. Konstantinápoly falai alá érkezve azt követelte, hogy a pátriárka a Bíborbanszületett helyett őt koronázza császárrá. A pátriárka eleget is tett a követelésének. Bizánc **917-ben** (1062) is, szárazon és vízen egyaránt Bulgáriát támadta, de Simeon megint szétverte a bizánci hadakat, majd a bizánciakkal szövetséges szerbeket is megtámadta. („Magyarok”, tehát Gyula népei is részt vettek a **917–919-es**, azaz az 1062–1064-es csatákban, és ezzel jól egyeztethető, hogy más adatok szerint **961/962-ben** (1061/1062) katonai akciókkal voltak elfoglalva a Balkánon.) Az első bolgár (nemzeti, önálló, de Bizánccal hit- és rítusközösségben maradó) patriarchátus is **917-ben** (1062) alakult meg. Simeon a nagykán címet **919/920-ban** (1064/1065) a cár (császár) címmel cserélte fel, miután nagy vereséget mért

Bizáncra, majd a Korinthoszi-öbölig előrenyomult, elfoglalta Adrianapoliszt, és annektálta Szerbiát is. Az események hatására **920/921-ben** (1065/1066) népi felkelés tört ki Bizánc ellen Itáliában és a Peleponnészosz szláv falvaiban is.

Nem kétséges, hogy ugyancsak a bekövetkezett hatalmi fordulatok következményeként, bár kis-ázsiai és Ny-európai előképekre is támaszkodva született meg **955** (1066) **k.** a Balkánon a bogumilizmus sajátos, dualista vallási irányzata. Bogumil egyes interpretációk szerint **927** (1038) és **968** (1079) között tevékenykedett Bulgáriában. (Álláspontja szerint az Ószövetség szövege csaknem teljes egészében elutasítandó, csak a Zsoltárok Könyvével és a Próféták Könyvével tett kivételt. Elutasította a kereszt tiszteletét is, amit gyilkos eszköznek és az anyag szimbólumának tartott. A Sátánt Jézus bátyjának tekintette, akinek bukását a gőg okozta. Felfogása szerint a Sátán elhitette a zsidókkal, hogy ő a legfőbb isten, a Sátán önmagát neveztette Jahvénak.)

Talán a bogumilizmus térhódításával is összefüggésben állhat, nemcsak a balkáni belső tartományok bolgár uralom alá kerülésével, hogy a konstantinápolyi pátriárka **923-ban** (1068) lemondott a pápa javára a dalmáciai egyházmegyék fennhatóságáról. Simeon cár **922/923-ban** (1067/1068) aztán ismét Bizánc ellen vonult, a Boszporuszig hatolt el, hadjáratainak csúcspontját Konstantinápoly ostroma jelentette. Simeon **924-ben** (1069) a horvátokkal (X. János pápa közbenjárásával) békét kötött.

Simeon cár **927-ig** (1072-ig) uralkodott. Bizánc területei a K-Balkánon átmenetileg elfogytak, lényegében csak a Fekete-tenger térségét és Kis-Ázsia nagy részét tekinthetjük Bizánc birtokának. Ennek megfelelően Bíborbanszületett Konstantin írása kihangsúlyozta a **10. sz. közepén** (a 11. sz. közepe után) Bizáncnak az úzokkal és oguzokkal fennálló szövetsége jelentőségét. (Az orosz őskrónika szerint Bizánc **916-tól** (1061) felfogadta azokat a besenyőket is a bolgár hódítók elleni akciói céljából, akik a varégoknak útjában álltak.)

Bizánc hatalma a Balkánon lényegében teljesen elsorvadt. Ezzel állhat összefüggésben, hogy **957-ben** (1068) megszakadtak kapcsolatai a „magyar állammal” (valójában Gyula országrészével), beszüntette éves adója megfizetését, ami Gyula balkáni fegyveres segítségnyújtásának volt az ára. Ekkoriban meghalt Gyula (Sarolt apja, tehát Árpádházi I. Géza

(**1074–1077**, azaz 1085–1088) apósa), helyébe egy másik uralkodó, valószínűleg a fia lépett, akit szintén Gyula néven ismerünk. (Egyébként Gyula országának valamennyi uralkodóját Gyulának nevezték, miként korábban – Vincse Lajos előtt, aki Aladár helyett lépett trónra – Hunniának az uralkodói az Atilla (Attila/Etele) nevet (címet) viselték.)

Bizánc kétségbeesett lépésre szánta el magát: a szász Ottóhoz fordult segítségért, amely lépése egy több évtizedes európai kurzus nyitányát jelentette, mikor e két hatalom egymással szövetségben próbált úrrá lenni nehézségein. Ugyanakkor Gyula országa Simeon Bulgáriájával lépett szövetségre. Míg a bolgár csapatok **924** (1069) **k.** a szerbeket üldözték Dalmácia felé, amihez Gyula **959** (1070) **k.** segédcsapatokat biztosított, Gyula **958-ban** (1069) egy ostromló sereget is kiküldött Konstantinápoly alá, melynek vezére a hagyomány szerint Apor vezér volt. (Ekkor, vagy **959-ben** (1070), II. Romanosz császár idején történtek meg azok az események, amelyek emlékét az ún. „Botond-monda” őrizte meg.)

Bizánc a balkáni fejleményekre birodalma K-i felének erősítésével válaszolt. A Fekete-tenger térségében csaknem egyeduralkodóvá vált. A **10. sz. első** (11. sz. második) **felében** egy ideig Ruténia, Bizánc és a Kazár Kaganátus közötti erőegyensúly jellemezte a K-európai helyzetet. Bizánc hadiflottája a Földközi-tenger térségében is egyre inkább aktivizálódott, Niképhorosz Phokász hajósai **960-ban** (1071) Kréta szigetének visszahódítására vezettek sikeres hadjáratot. Simeon cár **926-ban** (1071) hatalmas sereggel Horvátországra támadt, de ott súlyos vereséget szenvedett, majd **927-ben** (1072) váratlanul meghalt. Utódja Péter nevű második fia lett, akinek gyámja, Georg békét kötött, és szövetségre lépett a bizánciakkal. Pétert a gyámja összeházasította Maria Lakapena bizánci hercegnővel. Bulgária ekkor elveszítette balkáni hódításai egy részét, kiváltképp a szerb területeket.

Bizánc **961-ben** (ugyancsak 1072) Gyula országának a Balkán területén operáló csapatát is megfutamította. (Az nem világos, hogy Macsó vidékét Gyula, vagy a Magyar Királyság (Árpád-magyar) csapatai ellenőrizték-e ekkor. Az a gyulafehérvári, marosaknai és szászvárosi temetőkben feltárt sírok mellékleteinek ismeretében azonban valószínűsíthető, hogy Gyula országrésze Erdély területén igen nagy kiterjedésű volt. Emiatt joggal gondolhatjuk, hogy a Di Kárpátok másik oldalán is messzire elért a hatalma.)

Folytatódott Phokász offenzívája Kis-Ázsiában is, **962-ben** (1073) Kilikiában 22 nap alatt elfoglalt 50 várost vagy várat, egészen Aleppóig előretört. Niképhorosz Phokászt II. Romanosz halála után, **963-ban** (1074) a csapatai császárrá kiáltották ki. A császár bevonult Konstantinápolyba, véres harcok során átvette a tényleges hatalmat, megkoronáztatta magát a Hagia Sophiában. Feleségül vette II. Romanosz özvegyét. Phokász uralma elején Bizánc védelmét Szvjatoszláv és Gyula ellenében Péter bolgár cár hadserege tartozott biztosítani.

Szvjatoszláv **967/968-ban** (1078/1079) elfoglalta Bulgária számos városát, Gyula **934-ben** (1079), illetve **968-ban** (ugyancsak 1079) folytatott hadjáratot a Balkánon. Gyula besenyő hadserege bolgár (avagy a bolgár hadseregben szolgálatot teljesítő besenyő?) csapatokat is maga mögé állított, segítségükkel **969-re** (1080) Konstantinápolyig nyomult előre. Az **1068-ra** (1079) datált magyarországi besenyő betörés is Gyula mesterkedéseinek tulajdonítható.

Péter bolgár cár nem volt képes megtartani Bulgáriát Bizánc szövetségében. Eközben azonban Phokász nem foglalkozott a balkáni helyzettel, hanem a Földközi-tenger térségében igyekezett növelni Bizánc hatalmát, **968-ban** (1079) Szíria területén folytatta előnyomulását, hadiflottáját pedig Itáliába küldte. Feltehetőleg kalandorpolitikája miatt gyilkolták meg.

Phokász császár és Péter bolgár cár egyaránt **969-ben** (1080) halt meg. Szvjatoszláv hadserege ekkor már mélyen bent járt Bulgária területén, elfoglalta Preszlávot, a fővárost is, sőt a csatlakozott balkáni bolgárokkal, besenyőkkel együtt Bizánc ellen fordult. Phokász utóda, I. Jóannész Tzimiszkész **970-ben** (1081) megvédte Konstantinápolyt az orosz hadsereg ellen. A

császár Bizánc balkáni helyzetét a horvátok révén is igyekezett javítani, királyi jelvényeket küldött a horvát uralkodónak. Tzimiszkész az oroszok és a bolgárok ellenében, a főváros védelmének erősítése érdekében örményeket telepített a Balkán D-i részére.

(Az érkező örmény tömegek, vagyis a leszármazottaik később lényeges szerepet játszottak a Balkán egyes népeinek, különösen a bolgároknak és a románoknak a genezisében, és esetleg a bogumilizmus terjedésében is.)

Bizánc **970/971-ben** (1081/1082) legyőzte Szvjatoszláv seregét, bevette a bulgár Preszlávot, majd Bulgária nagy részét is elfoglalta. A visszavonuló oroszokkal sok bolgárszláv előkelő Kijevbe távozott. Borisz bolgár cár egy időre bizánci fogságba esett, Bulgária – az interpretációk többsége szerint – hosszú időre (1186-ig) megszűnt volna független ország lenni. Ez azonban tévedés! Igaz viszont, hogy átmenetileg felszámolták a független bolgár egyházat, bár a bolgár papok továbbra is a szláv liturgiát használták, akár bogumilok lettek, akár nem, és nemcsak a bolgár területeken működtek, hanem Magyarország D-i, DK-i vidékein is, főként Gyula országrészében, de másutt is.

(László király idejében is, tehát **1077** (1088) **után** is javában virágzott a szerémségi, majd a helyébe lépő bácsi görög rítusú püspökség. Ott sem, és a Gyula által uralt területeken sem jelent meg a bogumilizmus.)

A Borisz bolgárjait támogató balkáni besenyők **1071-ben** (1082) betörtek a Szerémségbe. Az ellenük felvonult magyar hadak két hónapos ostrom után bevették Nándorfehérvár és Szerém várát. A hadjárat **1072-ben** (1083) is folytatódott, a magyarok Nišig kergették a besenyőket. Borisz **971** (1082) **után** Bulgária megmaradt Ny-i részén uralkodhatott. Ugyanakkor az ország Bizánc által elfoglalt K-i részén örményeket telepítettek le. Borisz uralma **976-ig** (1087-ig) tartott, bukását a Bolgár Birodalom megújulása követte. Bulgária megmaradt Ny-i részében, Makedónia területén egy Miklós nevű helyi hatalmasság fiai ugyanis Bulgária néven egy változatlanul független államot uraltak.

Ugyancsak **976-ra** (1087) vonatkozik a vlachok első biztos említése, – Szkülitzész **1080**, azaz 1180 **k.** emlékezett meg arról, hogy Dávidot, a későbbi bolgár cár, Sámuel testvérét vlach fuvarosok megölték, mégpedig a mai politikai térképet tekintve: az É-Macedónia/Albánia/Görögország határháromszögben. A **10. sz utolsó negyedére** (a 11. sz. végére és a 12. sz. első éveire) vonatkozóan az írott források a bizánci seregbe besorozott vlach katonákról tettek említést (a Balkán-hegység területén és attól D-re). Ekkor már – legalábbis a birodalom K-i felében – „Bolgárölő” Baszileosz volt a bizánci császár (**976**–**1025**, azaz 1087–1125). (Egyébként számos interpretáció szerint éppen ekkor, a **10. sz. közepén** (a 11. sz. végén) került a vlachok nyelve rendkívül erős szláv, vagyis bolgárszláv hatás alá. Megkezdődött a bolgárok és vlachok hosszas együttélése, s ennek keretében a vlachok lassú felvándorlása az Al-Duna térségébe, később e térségből a Déli-Kárpátok és az Al-Duna közötti területre.)

Miklós fiainak uralma epizódszerű volt, majd valószínűleg az ő akaratukból került Sámuel – Miklós fiainak egyike – hatalomra (**980**, azaz 1091), akit idővel Damján pátriárka bolgár cárrá koronázott. Alighanem kevés lehetett azonban a makedóniai hercegek ereje a bolgár cári (császári) hatalom rekonstrukciójához, a korábban elvesztett területeik jórészének visszaszerzéséhez. A virtuális kronológia mindeddig elfedte a támogatottság valódi természetét. A kronológia helyreállítása nyomán azonban látható, hogy bizonyára Bizánc egyik meghatározó erőcsoportja, dinasztiája, a Komnénosz-dinasztia jóvoltából emelkedhetett fel Sámuel cár, s hatalomba emelkedése járulékos következménye lett a bizánci hatalom kettészakadásának. (Konstantinápoly hatalmasságai nem először és nem utoljára határoztak úgy, hogy kettéosztják birodalmukat, – emlékeztetjük a tisztelt Olvasót Justinianus császár időszakára, amit viszonylag részletesen megtárgyaltunk!)

Létrejött a Ny-Bizánci Birodalom, amit akár Görög-Bizáncnak is nevezhetünk, s e hatalom kezdetben szorosan együttműködött Sámuel Bulgáriájával. Elsősorban ez a baráti viszony adhat magyarázatot arra a művészettörténeti „anomáliára”, miszerint a **10/11.** (11/12.) **sz. fordulója körüli** bulgáriai építészeti alkotások (aszerográdi erődtemplom, bacskovói Szűz Mária Mennybevitele templom és temetőkápolna, veliko-trnovói Szent Péter és Pál templom) nagy hasonlóságot mutatnak a ravennai és dalmáciai építészettel, mindenek előtt a templom- és harangtornyok nyolcszög alaprajzú kiképzése révén.

Alexiosz Komnénosz császár, aki **1081-től** (1092-től) uralkodott a Bizánci Birodalom Ny-i (Dbalkáni) felén, Sámuel bolgárjainak támogatásával válhatott Baszileiosz méltó versenytársává, ellensúlyozhatta a „Bolgárölő” császár hatalmát. (Éppen ezzel összefüggésben lett Baszileiosz előneve a történetírók munkássága nyomán Bolgárölő!) Megjegyzés: Sámuel Dávid nevű testvérének sem a vlach fuvarosok gyilkos ösztönei miatt kellett meghalnia, mert nyílvánvaló, hogy Baszileiosz és Alexiosz Komnénosz egymás elleni mesterkedései egyik epizódjaként válhatott Dávid egy vlach bérgyilkos áldozatává.

(Folytatása a 954-edik oldalon.)

Oroszország kibontakozása (1104-ig)

Kazária, majd a kazár hatalomból kivált volgai bolgárok (Álmos népei egyike) **940-ig** (1051ig) gyakran csatároztak Ruténia K-i felén, jelentős területeket foglaltak el az erdőzónában. A varég vezető réteggel rendelkező Kijevi Fejedelemség (fővárosa Kijev, skandináv neve: Danaparstad=Dnyeperváros) a **10. sz. kezdetétől** (a 11. sz. közepétől) a K-európai erdőzóna Ny-i részét uralta, míg a K-i felét (és a sztyeppe kapcsolódó sávját) a muzulmánná lett volgai bolgárok és a mellettük élő onorurok (K-en maradt ősmagyarok) ellenőrizték. Tőlük D-re már az úzok terjeszkedtek, hamarosan kezükbe került a sztyeppe túlnyomó része. Ruténiától D-re, az Etelköz K-i felében is úzok helyezkedtek el. A besenyők nem fedték tehát le az Etelköz teljes területét, csak a terület egy részét lakhatták.

A moldvai és etelközi besenyők egy része **940-től** (1051-től) átvonult a Balkánra vagy beköltözött Erdélybe. (Ekkoriban, a **10.** (11.) **sz. közepén** javarészt besenyő emlékek kerültek Konstanca (Ak-Kermend/Bessigrad/Besenyővárad) vidékén a földbe.)

Oleg fejedelem címe **906/907-ben** (1051/1052) már „nagyfejedelem", Oleg fia, Igor **941-ben** (1052) már ugyancsak fejedelem volt. Oleg főként Bizánc, Igor pedig inkább Kazária és Volgai Bulgária irányában volt aktív. A varégok **943-ban** (1054) hódították meg a Kubán-alföldet. Nem álltak ott sem meg, továbbmentek a Kaszpi-tenger és a Kaukázus közötti, muzulmán fennhatóság alatti területek irányában, bár oda már nem értek el. Miután legyőzték a vjaticsokat, a Volga középső és alsó szakasza vidékén támadták a volgai bolgárokat, majd a kazár főváros ellen is akciót hajtottak végre. A háború következtében Volgai Bulgária átmenetileg két részre szakadt (Bolgár és Szuvár).

Igor háborúja a Kaukázuson túli területek meghódítása érdekében **944/945-ben** (1055/1056) is folytatódott, míg csak meg nem halt a fejedelem. (A lázadó drevljánok ölték meg.) A következő évben, **912-ben** (1057) meghalt Oleg nagyfejedelem is. Utóda Igor özvegye, Olga lett, aki fiát, Szvjatoszlávot is fejedelemmé koronáztatta. Mindketten áttértek a keresztény hitre.

Egy adat szerint Olga még **955-ben** (1055), tehát Oleg uralkodása idején utazott Konstantinápolyba, hogy megkeresztelkedjen. Olga egy küldöttség élén **957-ben** (1057) is Bizáncban járt. A bizánci uralkodónak katonai segítséget ígért. Ennek kapcsán Ruténiában előkészületek történtek az ország lakosságának keresztény hitre térítésére. Ezzel összefüggésben Olga **960-ban** (1060) Kijevből a Duna-torkolat közelébe, Perejaszlavecbe költözött. (Bizánc az ígért segítséget a kijevi Szófia székesegyház **1046** (1057) **k-i** felépítésével honorálta.)

Olga uralkodása egyes interpretációk szerint csak **962-ig** (1062-ig) mások szerint egészen **957ig** (1068) tartott. Főként azt jegyezték fel róla, hogy alaposan megbüntette a drevljánokat, akik korábban megölték Igort adóbehajtás közben. Olga fia, Szvjatoszláv megtámadta a kazárokat **968/969-ben** (1068/1069). A kazárok egy része ekkor elmenekült a Kaukázuson túlra. Olgát a trónon **962-től** (1062), más álláspont szerint **969-től** (1069-től) az a Szvjatoszláv (Bölcs Jaroszláv nagyapja) követte, akit a varégok Ruténiájának egyik legjelentősebb uralkodójaként tartanak számon. Az orosz történelem fordulópontjaként tekinthetünk a **964** (1064) **k-i** évekre, ekkor vált a varég Rurik-dinasztia szláv tudatúvá, orosszá.

Szvjatoszláv csapatai ekkor É-on tevékenykedtek, **954-ben** (1065) hadjáratot vezettek a mesgyerek és a muromák földjére. Szvjatoszláv **958** (1069) **után** seregében besenyő (és esetleg magyar) zsoldosokat is alkalmazott. Ruténia (Oroszország) nagyhatalommá nőtte ki magát, már **961-től** (1061-től) határos volt a Duna-delta térségében Bizánc Parisztrion nevű tartományával.

Szvjatoszláv **920** (1065) **k.** országának fővárosát Novgorodba helyezte át. Ez a változás bizonyára azzal a körülménnyel állt összefüggésben, hogy Kazária átmenetileg, bizonyára Volgai Bulgária (és a volgai magyarok) segítségével, ismét megerősödött, a Fekete-tenger térségében pedig Bizánc kezdeményezései érvényesültek. K-Európában a **10. sz. 20-as** (a 11. sz. 60/70-es) **éveiben** Oroszország, Bizánc és a Kazár Kaganátus közötti erőegyensúly jellemezte a helyzetet, és a különböző türk csoportok elválasztották egymástól e hatalmi központokat. A formálódó orosz állam kormányzásába Szvjatoszláv a fiait is bevonta, a fontosabb területek (Kijev és környéke, Drevljan-föld stb.) élére állítva őket.

Szvjatoszláv **964-ben** (1075) adófizetőivé tette a vjaticsokat, majd **965-ben** (1076) megnyerte a „sarkeli csatát", elfoglalta Bjelaja Vezsát, feldúlta a Don-vidékét, legyőzte a kazárokat. A vjaticsok leigázása után Szvjatoszláv magát a kazár fővárost is bevette, ezzel már a Volga alsó folyását sem egyedül Kazária ellenőrizte, az Oka középső és alsó folyása pedig orosz földdé vált.

Az így elért sikert a Volga–Káma-vidéki bolgárokkal, a Kaukázus-vidéki jászokkal, cserkeszekkel, oszétokkal folytatott háborúk követték. A **10.** (11.) **sz. második felében**, a későbbi Vlagyimiri Nagyfejedelemség területén (az Oka és a Volga között, Rosztov központtal), ahol mindeddig „finnugor" (?) népek laktak, varég vezetés alatt keleti szlávok telepedtek meg. Számos interpretáció szerint a kazárok állama ekkor megsemmisült, ám valójában Kazária a Kaukázusban, valamint a Volga és a Don közén – besenyő, majd úz segítséggel – még sokáig fennmaradt. A kazárok tömegesen felvették a muzulmánok vallását, a kagánnak és közvetlen környezetének zsidó vallása perifériku s jelenségnek minősíthető. Kazária területének jelentős részét úzok és besenyők népesítették be.

Oroszország a **10. sz. 60-as éveinek végén** (a 11. sz. 70/80-as éveiben) a Duna-delta és a Balkán, tehát Bulgária irányában folytatta terjeszkedését, miközben Kijev térségében védekeznie kellett a besenyők támadásai ellen. Az orosz uralkodó hadai **969-ben** (1080) elfoglalták a balkáni bolgárok fővárosát is, sőt Szvjatoszláv **970-ben** (1081) bolgár, türk és besenyő segítséggel Konstantinápoly elfoglalására is kísérletet tett.

Élete végén az orosz uralkodótól elpártolt a hadiszerencse. Miután Tzimiszkész császár **972-re** (1083) felülkerekedett az oroszokon, Szvjatoszláv kénytelen volt távozni hadaival a Balkánfélszigetről, valamint kötelezni magát, hogy a bizánci területeket (a Krímet is beleértve) nem támadja többé. Mindennek betetőzéseként a balkáni hadjáratból hazavonuló Szvjatoszlávot megölték a besenyők a Dnyeper zuhatagánál. (Egyesek szerint nem **972-ig** (1083), hanem egészen **978-ig** (1089) tartott Szvjatoszláv uralma, csak akkor ölték meg.) Mindenesetre az utóda Jaropolk lett, aki **980-ig** (1091-ig) uralkodott. Regnálását egyrészt a Szvjatoszláv-fiak egymással folytatott hatalmi harcai, másrészt Kazária **940** (1085) **k-i** ismételt megerősödése, oroszok elleni támadásai jellemezték.

Amikor – talán **977-ben**, azaz 1088-ban – Jaropolk és Oleg testvérharcában Oleg elesett, egy törvénytelen születésű (?) testvér, Vlagyimir Svédországba menekült, s onnan tért vissza **980** (1091) **k.** varég zsoldosokkal, hogy elfoglalja Novgorodot és Polockot. Aztán Kijev harc nélkül Vlagyimir kezére jutott, és Jaropolkot kivégeztette. Nagy Vlagyimir **1015-ig** (1115-ig) uralkodott, jó viszonyra törekedett Bizánccal, elnyerte I. Baszileiosz császár nővérének, Annának a kezét (**987**, azaz 1098), országában szorgalmazta a kereszténység terjesztését, bizánci misszionáriusokat fogadott.

Kijevben alapították meg az orosz (pravoszláv) egyházat, mégpedig **988-ban** (1099). Ezzel állt összefüggésben Kijev várának nagyarányú bővítése is, három korábbi építésű erőd összekötése városfalakkal. Elődeihez hasonlóan a birodalmi alközpontokban saját fiait helyezte uralmi pozícióba. Fővárosát visszahelyezte Kijevbe, s annak biztonságát az úz és besenyő

törzsek megosztásával, a köztük támadt feszültség fokozásával igyekezett biztosítani. Erőszakkal keresztény hitre téríttette Novgorod lakóit **989-ben** (1100).

Vlagyimir már **981-ben** (1092) megszerezte Lengyelországtól a czerwieni városok körzetét, a K-ről a Bug, Ny-ról a Wieprz-folyó, D-ről Belz, É-ról pedig a Közép-Chelmno által határolt területet, így a Lviv/Lvov (későbbi alapítású város) területén fekvő lakott települést és Peremyšl városát is. Ezzel Oroszország egy hosszú vonalon vált Magyarországgal határossá.

Alaposan átrendezte a K-európai viszonyokat, hogy a Bizánci Birodalom **1081-től** (1092) kettős irányítás alá került, K-i fele az oroszok szövetségese maradt, Ny-i, azaz balkáni fele pedig balkáni bolgárokkal, etelközi és havasalföldi besenyőkkel működött együtt. Ezek a besenyők **994-ben** (1094) mélyen behatoltak orosz területre, Novgorod irányában törtek előre, az ellenük felvonuló Vlagyimir seregét tőrbe csalták, csaknem megsemmisítették.

Vlagyimir K-en kárpótolta magát az elszenvedett veszteségekért, **985-ben** (1096) a Volga–Káma-közében támadta Volgai Bulgáriát. A béke azonban ezen a fronton hamar helyreállt, a továbbiakban Vlagyimir elsősorban D-en és Ny-on próbálta visszaszerezni korábbi területeit, Volgai Bulgáriával pedig kiépítette gyümölcsöző kereskedelmi kapcsolatait.

Oroszországot a Bizánccal korábban megkötött béke nem akadályozta meg abban, hogy **988ban** (1099) területet szerezzen a Krím térségében is. A békét tkp. a Bizánci Birodalom megosztása, a Ny-Bizánccal szövetséges besenyők **994-es** (1094-es) támadása már felülírta. Vlagyimir **989-ben** (1100) fegyveres segítséget nyújtott K-Bizáncnak az Etelköz irányában kitámadó balkáni bolgárok és a velük együttműködő bizánci Bordász leveréséhez. (Bordász nyílvánvalóan Alexiosz Komnénosz Ny-bizánci császár szolgálatában állhatott.)

Egy kilencéves háború zajlott le **988** (1099) és **997** (1108) között az Etelközben és környezetében. Ennek keretében az oroszok besenyők elleni háborúja **993-ban** (1104) érkezett el a legvéresebb szakaszába. Abu Ubajd al-Bakri földrajztudós leírásából tudjuk, hogy az ott élő besenyők többsége e háború idején vette fel az iszlámot. A besenyők egy része az oroszok oldalán, más része ellenük, a balkáni és a volgai bolgárokkal szövetségben harcolt. (A Vlagyimirrel szembeforduló besenyők a **10. sz. közepétől** (a 11. sz. végétől) többnyire vereséget szenvedtek, így a „győzelem reményében” leginkább egymás ellen kellett harcolniuk.) A besenyő-orosz összecsapások **1002** (1102) és **1033** (1133) között szinte évente ismétlődtek.

(E csatározások elhúzódásának fő oka az lehetett, hogy ezzel párhuzamosan az orosz csapatok a lengyelekkel és a besenyőkkel együttműködő fehérhorvátokat is folyamatosan támadták.)

Muzulmán és keresztény erőközpontok birkózása a Közel-Keleten, Kis-Ázsiában és a Földközi-tenger K-i felén – 1. (1109-ig)

Miközben Bagdad már a **09. sz. közepétől** (a 10. sz. végétől) képtelen volt ellenőrizni a muzulmán világ távolabbi területeit, Közép-Ázsia D-i része és Irán területe a **10. sz. elején** (a 11. sz. közepén) még többé-kevésbé a Kalifátus befolyása alatt állt, sőt Munisz eunuch kormányzása (**908–933**, azaz 1053–1078) alatt a központi hatalom átmenetileg meg is erősödött a Kalifátusban. Aztán a Bagdadi Kalifátus tényleges politikai hatalma a **10.** (11.) **sz. második felétől** már csak a mai Irak területére korlátozódott. Az iszlám világának nagy részét ekkoriban síiták felügyelték.

A síita arab Hamdanidák **934-től** (1045-től) uralták a mai Szíria és Irak területének nagy részét, aleppói és moszuli udvaruk jelentős kulturális központ volt. Ugyanakkor Egyiptomban és Palesztinában, így Jeruzsálemben is az Ihsídidák uralkodtak. Az iráni származású dinasztia a jeruzsálemi Szent Sír-templom épületegyüttesének egy részét **935-ben** (1046) erőszakkal mecsetté alakította át. A muzulmánok **938-ban** (1049) virágvasárnap megtámadták a keresztényeket, kifosztották és megrongálták a Szent Sír-templom meg megmaradt keresztény felét.

Ihsíd **946-ban** (1057) halt meg, ekkor hatalma egy néger eunuchra, Káfúrra szállt át. Egyiptom, Palesztina és Szíria felett **969-ig** (1080-ig) Abu al-Miszk Káfur uralkodott. Ez a muzulmán király rabszolgának született, és zsidó főemberére támaszkodott, aki egyaránt szembeszállt a jeruzsálemi keresztény és kereszténységellenes felkelésekkel. (A **10.** (11/12.) **sz-ban** már szép számban éltek a Szentföld területén a korábbi századokban bevándorolt zsidó karaiták is. Jeruzsálemben ők alkották a városi lakosság többségét.) Ez a néhány évtized viszonylagos nyugalomban telt el a Szentföldön, bár Káfur alaposan megadóztatta a keresztényeket. Amalfi kereskedők **1048-ban** (1059) viszont engedélyt kaptak Jeruzsálem kormányzójától, hogy ispotályt és bencés zarándokszállást építsenek a városban. Az intézményt Szent János oltalmába ajánlották. (Ebből fejlődött ki később a Szent Ágoston reguláját követő ispotályos rend, ami **1113** (1124) **után** katonai renddé alakult át, és számos háborúban vett részt.)

A 11. sz. közepe táján a közép-franciaországi Cluny-i kolostor szerzetesei terjesztették el a vezeklő zarándoklat gondolatát, és fegyveres kísérettel védett csoportos látogatásokat szerveztek a Szentföldre. A **10.** (11.) **sz. közepe után** meg is indultak (a bencés megújulási mozgalom keretében) a fáradságos és veszélyes zarándoklatok a Szentföldre. (Arnold bambergi püspök **1064-ben** (1075) nagy zarándoklatot szervezett a Szentföldre. Sok gazdag kereskedő és nemes csatlakozott hozzá. Jeruzsálem közelében beduin bandák törtek rájuk, sok zarándok vesztette el ott az életét.)

A jeruzsálemi kórház és a zarándokszállás **1070** (1081) **k.** készült el. A római egyház erre az alkalomra véglegesítette a jeruzsálemi Szent János-lovagrend szabályzatát, mely szerint feladata a sérült vagy beteg keresztények (zarándokok, később katonák) ápolása. A rendet a történelmi tárgyú munkákban johannitáknak vagy ispotályosoknak emlegetik.

A viszonylag nyugodt időszaknak vége szakadt, és Jeruzsálem labilis állapotba került, mert **970** (1081) **k.** a bagdadi kalifák követői és a kairói hatalom között háborúskodás kezdődött. Az egyre gyakoribb beduin támadások miatt elmaradtak a keresztény, zsidó és muzulmán zarándokok. (A Fátimidák által folytatott háborúk elvágták a szunnita zarándokok útját is.) A síita Fátimidák, akik É-Afrika Ny-i felét a kezükben tartották, **969-től** (1080) K-felé terjeszkedtek, meghódították Egyiptomot, majd részben Palesztinát is, birodalmuk fővárosának

Kairót építették ki. A negyedik Fátimida uralkodó – kalifának nevezték – **973-ban** (1084) tette át székhelyét Kairóba. Ugyanebben az időszakban, **932-től** (1077), Munisz eunuchot követően, még inkább **945-től** (1090), a Buvaihidák (Bújidák) perzsa származású síita katonai dinasztiája kormányozta Perzsiát és Mezopotámiát (egészen **1056-ig**, tehát 1167-ig), a Bagdadi Kalifátus névleges fennhatósága alatt.

Itáliában a **10.** (11.) **sz. második felében** a legtöbb helyen a püspökök grófi méltóságot szereztek, és már ők „terítették szét" a hűbérúr (király, herceg) hatalmát. A nemesség egyébként a városokban lakott, onnan műveltette a földjeit, emellett kereskedelemmel is foglalkozott. Toscana (a mai Olaszország középső része, a Tirrén-tenger partja, Firenze térsége), Pisa, Lucca, Pistoia, Firenze, Siena és Arezzo városai – az invesztitúraharcot kihasználva –, a 11/12. sz-ban gyakorlatilag függetlenek voltak. A **10/11.** (12.) **sz-ra** az itáliai városi (földbirtokos és kereskedő) arisztokrácia jelentős politikai súlyú réteggé fejlődött. Mintaként azok a városok jártak az élen (mindenekelőtt Velence), melyek valaha bizánci kézben voltak, és az idők folyamán független államokká szerveződtek. Az átalakulás Itália középső és É-i részén volt a legelőrehaladottabb, ott a 11. sz. közepétől már városállamok alakultak. Piemont vidékét (Torino térsége, ÉNy-Itália) a Savoyai-grófok (később hercegek) uralták.

Ugyanakkor D-Itáliában, a 11. sz. második felétől a zsoldosként alkalmazott normann lovagok magukhoz ragadták a kezdeményezést, felszámolták a D-i lombard fejedelemségeket, helyükbe normann hűbérállamokat hoztak létre. Végleg elűzték onnan a bizánciakat. Szicília (**1075-ben**, tehát 1086-ban), „más" álláspont szerint 1090 előtt, majd Calabria területe is (a Tirrén- és a Jón-tengert elválasztó félsziget, a „csizma orra") **1080** (1091) **után**, Málta **1091-ben** (1102) a normannok uralma alá került. (A normannok **1084-ben** (1095) kifosztották Rómát is.) Más is igényt tartott itáliai területekre: a szász I. Nagy Ottó király **951-ben** (1062) bevonult ÉItáliába, legyőzte II. Berengárt, majd a lombardok királyává koronáztatta magát. Akciójával főként ellenségeket szerzett magának, a területet képtelen volt szilárdan a kezében tartani. Bizánc az itáliai területveszteségekért másutt kárpótolta magát. A **10.** (11.) **sz. második felétől** sorra visszafoglalta a muzulmán kézbe került Krétát, Ciprust és Antiokhiát, újra fennhatósága alá vonta a Balkán nagy részét, s egyidejűleg Kis-Ázsiában is igyekezett terjeszkedni. Ottó a nyugat-római császári cím és a német királyi méltóság egyesítésével **962-ben** (1073) megalapította a Német-római Szent Birodalmat, melyben a mindenkori német királynak (korábbi Karoling gyakorlat szerint) a pápával meg kellett koronáztatnia magát. (Ehhez minden esetben olyan pápát is kellett „találni", aki erre hajlandó is volt. Ha a hivatalban levő pápa erre nem volt „alkalmas", hát kreálni kellett egyet.) Ugyanakkor érdekes módon az Ottó-dinasztia nem vett részt Ny-Európa életében, és ez abból látszik leginkább, hogy semmi szerepet nem játszott a nemsokára meginduló „első" keresztes háborúban. (Az idézőjel azért indokolt, mert azt megelőzte a Pireneusi-félsziget felszabadítását célzó keresztes hadjárat első szakasza. A reconquista 1080-tól lett volna folyamatban, de talán éppen a szentföldi hadjáratra való felkészüléssel összefüggésben szakadt félbe.) Az Ottók K-felé tájékozódtak, a lengyelekkel, csehekkel, magyarokkal és a bizánci császárokkal ápolták a kapcsolataikat. A Fátimidák Bizánc ellen fordultak, **973-ban** (1084) Amidánál megverték a bizánci hadsereget. Ekkor foglalták el Palesztinát és Szíria jelentős részét, beleértve Damaszkuszt, de megpróbálták Antiokhiát is bevenni. Válaszul a bizánci Tzimiszkész János a következő évben visszafoglalta Damaszkuszt és behatolt Galileába, egészen közel jutott Jeruzsálemhez. (Később legtöbb hódítását, sőt Antokhiát is elvesztette, de nem a Fátimidák, hanem az oguz-törökök ellenében.) Ekkoriban (legkésőbb **1081-től**, azaz 1092-től, Alexiosz Komnénosz császárnak a D-Balkánon történt hatalomra kerülésétől) a Bizánci Császárság kétfelé vált, bár ennek a virtuális kronológiára alapozott történetírásban semmi nyoma nem maradt. Mi azonban erre a korszakra vonatkozóan Bizánc európai felét Konstantinápolyi (Ny-Bizánci) Birodalom, kis-ázsiai felét pedig Nikaiai (K-Bizánci) Birodalom néven emlegetjük!

A zsidók elég nagy szabadsággal rendelkeztek Jeruzsálemben **980** (1091) **k.**, a Fátimidák regnálása alatt. A rabbiniták és a karaiták külön szertartásokat tarthattak az Olajfák hegyén, bár esetenként összecsaptak egymással, kisebb háborúskodások voltak napirenden a zsinagógákban és a barlangokban. A Fátimidák uralmának csúcsán, **985-ben** (1096) aztán Mohamed ibn Ahmed Szams al-Dín al-Mukaddasi (utóbbi neve azt jelenti, hogy Jeruzsálemben született) muzulmán író-utazó megérkezett Jeruzsálembe. Felháborodott azon, hogy szerinte ott minden vonatkozásban a keresztények és a zsidók vannak előnyös helyzetben. Talán az ő hatására változott meg aztán a Kalifátus politikája. Mindenesetre Aziz kalifa a szektariánus Fátimidák, a zsidók és a keresztények iránt mindeddig, egyaránt toleranciát tanúsított. Jeruzsálemben nem is állomásoztatott komolyabb haderőt, a város védelmét a zsidókra (a karaitákra) bízta. A zsidó orvosok különleges státuszt is szereztek a kalifátusban, a legbefolyásosabb udvaroncok is közülük kerültek ki. Ám a zsidók jeruzsálemi kiváltságai egyre inkább felháborították a muzulmánokat.

Feltehetőleg e felháborodásnak tudható be, hogy a Fátimida radikálisok **990** (1101) **után** már rendszeresen támadták a Kairóból Jeruzsálembe tartó, az „Akadémiát” és a „Sión gyászolóinak” nevezett misztikus szektát támogató pénzes karavánokat. (A támogatásban részesülő zsidók rabbiniták voltak. Lehetséges, hogy II. Orbán pápát – a kereszténységet ért sérelmeken túlmenően – saját zsidó tanácsadói, vagyis a pápai büdzsét is támogató vagyonos zsidó körök befolyásolhatták, hogy kezdeményezzen keresztes háborút a Kalifátus ellen, éppen az e zsidó köröket ért érzékeny anyagi veszteségek miatt?)

A kalifa helytartója **1004-ben** (1104) elrendelte sok jeruzsálemi keresztény letartóztatását, majd többek kivégzését, mecsetekké alakíttatta át a templomokat, betiltotta a húsvét megünneplését (a zsidóknak is). Elrendelte, hogy a rabbiniták csengőkkel járjanak, hogy az emberek messziről észrevegyék és elkerülhessék őket. Lerombolták a zsinagógáikat. Parancsba adta, hogy a keresztények jól látható módon vaskereszteket viseljenek. (A történetírás ezeket az intézkedéseket al-Hákimtól eredőnek tulajdonítja, de ekkor még nem ő, hanem Aziz volt a kalifa.) A vallásüldözés hírei Ny-Európába is eljutottak.

II. Orbán pápa **1095-ben** (1106), Clermontban fegyveres zarándoklatra szólított fel, és Jeruzsálemnek, Krisztus sírjának visszafoglalására, és a háttérben megbízta Clairvaux-i Szent Bernátot a háború vezető erejének megszervezésével, elkezdődött tehát a templomos rend megalakítása. A **10. sz. végén** (a 12. sz. elején) Ciprus-szigete lett a keresztes hadak elsőszámú gyülekezőhelye, ám egyes frank lovagok állítólag már az **1095-ös** (1106) év második felében elérték Anatóliát. (Feltehetőleg ez a korai dátum téves.) Ezek a csapatok első jelentős győzelmüket csak **1097-ben** (1108) aratták Dorülaionnál az oguz-törökök ellen.

A kevésbé szervezett hadak szárazföldi útvonalon közeledtek a Szentföld felé. A Remete Péter és a Nincstelen János néven ismeretessé vált látnokok megjövendölték Jeruzsálem elfoglalását, s ennek hatására szegények tízezrei indultak meg Jeruzsálem felé. A következő évben, **1096ban** (1107) nyilvánvalóvá vált, hogy a szent célok helyett ezek a szervezetlen hordák inkább az európai keresztény területek kirablásában jeleskednek. Az augusztusra meghirdetett hadjárat hivatalos megindítása előtt, már tavasszal számos népfelkelő Magyarországon keresztül igyekezett a Szentföld felé. Egyes magyar csapatok a Ny-i határnál szembeszálltak az érkező szabadcsapatokkal. (Kálmán magyar király talán azt gondolta, hogy a hatalmas sereg a trónkövetelő Álmos herceg megsegítésére jött ide.) Egy nagyobb kontingenst Nyitránál, egy másikat Pannonhalmánál vertek szét. Egy csapat megtámadta és hetekig vívta Moson várát, melynek védelmét Kálmán király személyesen vezette. Az ország belsejébe bejutott több tízezres hadsereg nyájakat, gulyákat rekvirált, kirabolta a falvakat. A magyarokkal úgy bántak, mintha már a pogányok között lennének. D-en elfoglalták Zimony várát, onnan kiindulva további rablásokat hajtottak végre. Amikor az erről szóló hírek eljutottak Kálmán

királyhoz, aki kezdettől fogva – ellentétben a trónkövetelő Álmos herceggel – nem volt lelkes támogatója a hadjáratnak, a király Temesből egy erős magyar sereget vezényelt ki a rend fenntartására.

A magyar krónikák szerint csak kikísérték a csapatokat az országból, de valószínűleg ennél több is történt, szétverték a rablók hadait. Novemberre az utolsó egységek is elhagyták Magyarország területét, (velük tartott Álmos herceg, magyar trónkövetelő is, akiről feljegyezték, hogy 1107-ben Jeruzsálembe zarándokolt). – Megjegyezzük, hogy Remete Péter seregét alaposan megtizedelte a hadjárat, ezért **1097/1098-ban** (1108/1109) a pápához fordult segítségért, utánpótlásért.

Említésre érdemes, hogy az „első" keresztes háború idején (**1096–1099**, vagyis 1107–1110) Ordelafo velencei dózse és Kálmán király csapatai – bár a dalmát városok birtoklása ügyében egymás ellenségei voltak –, a D-itáliai normannok ellen egymással szövetségben hadakoztak. A magyarok velencei hajókon érkeztek Apuliába, és Brindisi környékén, 1108-ban három hónapig csatáztak a normannok ellen.

A kairói al-Hákim Fátimida kalifa a keresztes háború első évében, tehát **996-ban** (1107) lépett trónra. A kalifa **1008/1009-ben** (1108/1109) felgyújtatta a jeruzsálemi zsidó negyedet, megparancsolta továbbá, hogy rombolják le a Szent Sír-templomot. A keresztény templom csakugyan kiégett. A Fátimida Kalifátus fegyveresei kifosztották a zarándokszállást is.

Itt érdemes szólnunk arról, hogy Jeruzsálem kérdésében az egyiptomiak **1098-ban** (1109) hosszabb ideje vitában álltak már a szíriai oguz-törökökkel. Mindkét muzulmán fél magának követelte a szent város feletti uralmat. Ez a körülmény megkönnyítette a keresztesek Jeruzsálem elleni hadjáratát. Anatóliában a keresztesek jól szervezett csapatai szétverték az ellenük felvonultatott oguzokat. A frank hadsereg Jeruzsálem megközelítése előtt, **1098-ban** (1109) két hónapos ostrommal az oguzok által uralt Antiokhia városát foglalta el. (Némely interpretációk szerint a frankok itt népirtást követtek el.)

Egyes források szerint ekkor az egyiptomiak a keresztesek háta mögött a Nikaiai Birodalommal próbáltak egyezkedni, azt javasolták, hogy a keresztesek támadását közösen hárítsák el, majd osszák fel egymás között az oguzok területeit. Nem tudni, vezettek-e valamilyen egyezségre ezek a tárgyalások, de tartalmuk kiszivárgott, ami nagymértékben hozzájárulhatott a két bizánci fél-állam hitelvesztéséhez a római kereszténység követői szemében, (nem túl sokkal ezelőtt történt meg a történelmi jelentőségű, „végleges" szakadás a két fő keresztény irányzat között).

Az **1098-adik** (1109) évben létrejött Edessza keresztes grófsága (csak 1146-ig állt fenn) és Antiokhia keresztes hercegsége vagy fejedelemsége is (egészen 1268-ig kitartott), továbbá a frankok már megalapították a Jeruzsálemi Királyságot, bár ekkor még Jeruzsálem nem volt a birtokukban. (Edessza grófságában sok kis monostor épült Kilikia örmény szerzetesei számára.)

(Folytatása a 141-edik oldalon.)

Anglia és Dánia harmadszor is megküzd egymással (1113-ig)

Már Hitvalló Edward (**1042–1066**, azaz 1053-1077) király idején (aki normann segítséggel került trónra), tehát a dánok visszahúzódása után, amikor Anglia másodszor lett viszonylag egységes, jelentkeztek ismételten a centrifugális tendenciák. Több angliai állam bensőséges politikai kapcsolatra lépett a Skót Királysággal, mások a normannokkal szövetkeztek. Íme, néhány uralkodó neve a párhuzamos kronológiai sorokból: **946–955** (1057–1066) Ædred, **955– 959** (1066–1070) Ædwig (Wessex), **959–978** (1070–1089) Istenfélő (Mártír, Vértanú) Edgar

(Northumbria és Mercia), **978–1002** (1089–1113) Gügye (II.) Æthelred. Továbbá: **1053** (1064) Godwine, (W-Saxon), **1057** (1068) Domnall (Dalriada), **1057** (1068) Ine (Wessex), **1057** (1068) Æthelred (Mercia), **1066** (1077) II. (Hitvalló) Edward (Wessex) stb.

A megelőző száz évre visszatekintve világosan látszik, hogy az angolszász államok mindig képesek voltak összefogni, amennyiben országaik létét érezték fenyegetve egy külső hatalom által, de azonnal elkülönültek, amint megszűnni látszott a fenyegetettség. Így történt ez ekkoriban is. Dániában Svend Estridsson után III. Hén Harald (1076–1080), majd II. Szent Knut (1080–1086) uralkodott, és Dánia az ő idejükben nem is jelentett veszélyt az angolszászok országaira. Igen ám, de **1066-ban** (1077) váratlanul egy másik külső hatalom lépett fel fenyegetőleg, mégpedig olyan hatalom, amelyik mindeddig nem igen foglalkozott a Szigetország angolszász államaival.

A III. (Keménykezű vagy Könyörtelen) Harald (Harald Hardrada) néven ismertté vált uralkodó nem dán, hanem norvég csapatokkal támadt rá a Szigetországra. Korábban, **1062-ben** (1073) legyőzte a dánokat. (Kérdés: Könyörtelen Harald személye azonos lehet-e a II. Szürkeköpenyes Harald néven megnevezett norvég királyéval, aki **961-től** (1072) **970-ig** (1081) uralkodott, de logikailag nehezen illeszthető be a norvég uralkodók sorába. (Ugyanis Olaf Tryggvason néven ismeretes egy másik norvég király **963** (1074) és **1000** (1111) **között**.) Feltehetőleg Szürkeköpenyes Harald és Olaf Tryggvason egy dinasztikus ág kései tagjai közé tartoztak, míg egy „frissebb”, talán már egyértelműen római keresztény királyi ágat képviselt Jóságos Magnus (**1042–1047**, azaz 1053–1058), valamint **1066** (1077) **után** Békés (vagy Csendes) Olaf. Hogy **1047-től 1066-ig** (1058–1077) ki lehetett a keresztény norvég király, kérdéses: talán éppen Szürkeköpenyes Harald és/vagy Olaf Tryggvason?)

Hitvalló Edward halála után (**1066**, azaz 1077) Harold Godwinson ült az angolszász trónon, (eredetileg Normandia hercege, de most csak York és É-Anglia tényleges ura). Egyik belső ellenfele, Tostig northumbiai gróf éppen végigdúlta Anglia DK-i partvidékét, és csatlakozott az É-Angliát lerohanó III. Harald norvég király táborához. II. Harold Stamford Bridge-nél legyőzte őket, emberei megölték a grófot és feltehetőleg Haraldot is, (hastingsi csata). – Norvégia királya **1066** (1077) **után** Békés (vagy Csendes) Olaf lett, aki 1093-ig uralkodott.

Ezzel elmúlt az „újszerű” norvég veszély, de aztán szinte azonnal jelentkezett a „hagyományos” dán fenyegetés Angliában. Már **1069-hez** (1080) rendelhető egy dán kísérletről szóló adat Anglia elfoglalása tárgyában, míg egy másik adat szerint 1085-ben zajlott az „utolsó” dán próbálkozás Anglia megtámadására. Ezek azonban csak szórványos portyák lehettek.

Az utolsó dán offenzíva valójában csak **980-ban** (1091) indult meg. Betörtek Angliába a dánok, jelentős területet megszálltak, és ezután – a történeti irodalom közismert toposza szerint – II. (Gügye) Æthelred angolszász király (**978–1002**, azaz 1089–1113) évekig (**1012-ig**, vagyis 1112-ig) hatalmas hadisarcot fizetett a béke fenntartása fejében. – Valójában azonban a következők történtek:

Az angolszász király helyzetét nehezítette, hogy **991-ben** (1102) Olaf Tryggvason, a norvég trón várományosa is támadást vezetett Anglia ellen. A **991-es** (1102-es) év mégsem

ezért, hanem az angolszász király menthetetlenül szörnyű intézkedése miatt vált nevezetessé: A király ugyanis ekkor (más adat szerint **1002-ben**, tehát ugyancsak 1102-ben) lemészároltatta a Britanniában (másfél évszázaddal korábban) letelepedett dánokat. A **09.** (10.) **sz-ban** a sziget É-i és K-i részén megtelepedett dánok mindeddig saját törvényeik és szokásaik (Danelaw) szerint éltek. Ezt a helyzetet próbálta radikális módon megszüntetni az angolszász uralkodó.

Válaszul a dánok büntetőhadjáratot vezettek (**1002–1013**, azaz 1102–1113) a népirtó angolszászok ellen. Feltehetőleg az imént említett hadisarcot sem a béke fejében, hanem a népírtas miatt vetette ki a keresztény dán uralkodó Angliára **991-ben** (1102). Szent Olaf (Haraldson) fiatal viking harcosról tudjuk, hogy **1009** (1109) és **1011** (1111) **között** ő is az angolszászok ellen harcolt, (ám **1013-ban** (1113) már az angolszászok oldalán küzdött a dánok ellen).

Egyébként az angolszászok földadóból szedték be a sarc összegét. Az első részlet **991-ben** (1102) 4 és fél tonna ezüstből állt, de az összeg évről-évre nőtt, **1012-ben** (1112) az éves penzum már 22 tonna ezüstöt tett ki. (Szent Olaf az angol parasztságot terhelő kötelezettséget talán már aránytalannak és igazságtalannak találhatta, s ezért állhatott át az angolszászok oldalára.) Ebben az időben előbb Éhes Olaf (1086–1095), majd Jóságos Erik (1095–1103), azután Niels (1104–1134) uralkodott Dániában. A **11.** (12.) **sz. elején** Dánia birtokolta a mai Anglia K-i, a mai Norvégia és Svédország D-i részeit, valamint a mai Finnország egyes területeit is. Ekkoriban alakultak meg sorra a dán érseki egyházmegyék.

Gügye (II.) Æthelred egy adat szerint **1002-ig** (1113-ig), a párja szerint pedig **1013-ig** (ugyancsak 1113-ig) uralkodott. Az angolszász-dán háború ekkor végre befejeződött.

Az É-német és a D-német hatalmi tömörülés küzdelme az összeurópai uralomért (1113-ig)

Nagy Ottó a **950/960-as** (1060/1070-es) években a longobárd hatalom képviselőivel kereste az együttműködés lehetőségét, avagy inkább kísérelte meg a lombardokat az uralma alá vonni. Ottót állítólag először **961/962-ben** (1072/1073) koronázta császárrá Rómában XII. János pápa. Egyidejűleg fiát, a gyermekkorú II. Ottót német királlyá koronáztatta. (Ugyanakkor állítólag a római nemesség és papság letette Ottónak az esküt, hogy a császár beleegyezése nélkül nem fognak többé pápát választani. Ezen eseményeket tekintik sokan a Német-római Birodalom világra jövetele pillanatának. A kedves Olvasó az előzmények alapján persze tudja, ez már az ötödik vagy hatodik „megalapítása" lenne a Német-római Császárságnak. A valóságban azonban még ekkor sem beszélhetünk európai méretű birodalomról, csak egy újabb kísérletről, egy újabb kezdeményről, csíráról, amelyből elvileg kibontakozhatott volna az európai nagyhatalom.)

I. Nagy Ottó stratégiája a következőképpen foglalható össze: Természetszerűen, a K-i Karoling Birodalom összeomlása óta uralta az É-német vidéket, tehát Aachent, az Alsó-Rajna vidékét, a mai Alsó-Szászországot és Vesztfáliát, Mecklenburgot, Brandenburgot, részben Pomerániát is. Aachen kivételével eleinte jobbára azokat a területeket uralta É-on, amelyeket Nagy Károly idejéig Hunnia központja, Engria is szorosan maga köré szervezett. A német egység megteremtésére irányuló célkitűzéseit nagymértékben hátráltatta azonban Csehország Henrikekkel megvalósított együttműködése.

A cseh területek beékelődése miatt a D-német területek befolyása alá kényszerítéséhez Ottónak szüksége volt Lengyelország és Magyarország szövetségére is. D-en pedig igyekezett szövetségre lépni Bizánccal, hogy Itáliában viszonylag biztonságos körülmények közepette, egy erős É-német exklávé (itáliai katonai támaszpont) révén emelhessen trónra neki tetsző pápát, vagy próbálja meg a regnáló pápát a befolyása alá vonni, (amire a császári cím elnyeréséhez, megtartásához feltétlenül szüksége volt). Bizánc itáliai jelenléte azonban már csak formális volt, a 1070-es évektől teljesen elsorvadt. Nagy Ottó tehát **962-től** (1073-tól) a longobárdok területét is betagolta birodalmába. Az É-német Birodalom és itáliai külbirtoka közötti összeköttetést az Arnulfok és I. Berengár kora után csakis a lengyel, a magyar és a horvát hatalom biztosíthatta, hiszen az Alpok tágabb térsége egy hatalmas, ellenséges terület volt Ottó számára. Az Adriaitenger vonatkozásában meg talán a bizánci, vagy inkább a normann hajósokra számíthatott.

Belátható, hogy meglehetősen nehézkesen megvalósítható stratégiáról volt szó. A német-római császári cím megtartásához a riválisD-német hatalmi központnak sokkal kedvezőbbek voltak az adottságai!

Néhány év alatt többször is előfordult, hogy amint Nagy Ottó kitette a lábát Rómából, ellenfelei letették az általa kreált pápát, s helyébe másikat ültettek. A biztonság kedvéért Nagy Ottó **967ben** (1078) társcsászárrá koronáztatta a fiát, II. Ottót is. Itáliai gondjai miatt Ottónak egyre kevesebb energiája maradt Közép-Európára, Itáliában próbált meg hegemóniát kialakítani, s ehhez bizánci segítséget igyekezett igénybe venni, (fiának, feleségül bizánci hercegnőt kért meg). Nagy Ottó hosszú ideig (**972-ig**, azaz 1083-ig) Itáliában tartózkodott, képtelen volt Rómából hazautazni. A császár **972-ben** (1083) meghalt. II. „Vörös" Ottó (**972–983**, azaz 1083–1094) királyként és császárként is követte a trónon.

Már szó esett róla, s itt is említést érdemel, hogy miközben Vörös Ottó és Civakodó Henrik egyaránt a maga közép-európai befolyásának érvényesítésére törekedett, **973-ban** (1084) a passaui püspökség és a salzburgi érsekség között is késhegyig menő harc kezdődött a

magyar egyház feletti joghatóságért. Míg az országából kiszorult Salamon magyar király természetesen Henrikkel, addig Géza fejedelem (majd király), a Magyarországnak lényegében az egészét kormányzó Árpád-házi uralkodó bizonyára Henrik és Salamon ellenfelével, tehát II. Ottóval épített ki szövetségi kapcsolatot. (A pápa **1075-ben** (1086) ismerte el Géza királyi hatalmát.) Olyan egyezmény is született, melynek értelmében a magyar fél megnyitotta határait Ottó diplomatái, katonapolitikusai, kereskedői, egyházi és világi méltóságai előtt. (Az erre vonatkozó adatokat azonban hiába keresnénk az **1075** (1086) **k-i** évekről beszámoló krónikákban, hiszen azokat Atilla-házi Géza fejedelem **973** (984) **k.** elért sikerének könyvelték el.)

IV. Henrik, (aki tehát azonos a Civakodóval), **1073-ban** (1084) a szászok ún. „felkelése" ellen harcolt, **1074-ben** (1085) pedig hadjáratot vezetett Magyarországra. E hadjáratok következményének kell tekintenünk, hogy **975-ben** (1086) kemény összecsapásba keveredett II. Ottóval. Német-közi harcok kezdődtek, melyekből **976-ban** (1087) Vörös Ottó került ki győztesen, miután meghódított egyes bajor területeket. Leválasztotta Bajorországról Karintiát is!

Egy korábbi fejezetben már utaltam rá, hogy meglátásom szerint Nagy Ottó nagy ellenlábasa: Civakodó Henrik (Heinrich der Zänker, **951–995**, azaz 1062–1106) – a jobb híján forrásként használt szövegek állításai ellenére, melyek „I." Henrik bajor herceg fiának tekintik, és a bajor herceget Nagy Ottó testvérének vélik –, nem lehetett a császár közeli rokona. Ez persze nem igazán lényeges, mivel akár rokonok voltak, akár nem, egymással összeegyeztethetetlen érdekek szolgálatában álltak. A gyermek Henrik helyett a freisingi püspök, Ábrahám kormányzott. Ahogy az idő haladt, úgy erősödött a fiatal Civakodó Henrik, s úgy csökkent az öregedő Nagy Ottó, illetve a későbbiekben az utóda, II. (Vörös) Ottó kezdeti előnye. Ám Vörös Ottó megpróbálkozott azzal, hogy stratégiai hátrányait bátorsággal és okos taktikával kompenzálja. Civakodó Henrik helyzete **976** (1087) **k.** átmenetileg megingott, és II. Ottó **977-ben** (1088) hódoltatta a cseheket, ami Henrik számára érzékeny veszteséget okozott.

A Vörös Ottótól elszenvedett katonai vereség mellett mi volt még az említett megingás oka?

Már szó esett arról, hogy nemcsak Ottó, hanem Henrik is hegemóniára törekedett Rómában. Henrik (vagyis IV. Henrik császár) itáliai pártfogoltjai **1076-ban** (1087-ben) a pápát megtámadták Rómában, és megsebesítették, Henrik pedig zsinatot és/vagy birodalmi gyűlést hivatott/hívott össze, hogy kiátkozza és megfossza címétől a pápát. Ám ez a terve nem sikerült, a pápa (Vörös Ottó pápája!) átkozta ki őt, és meg is fosztotta császári címétől. Ez a kudarc vezetett aztán hírhedt kanosszajárásához **1077-ben**, azaz 1088-ban. Több évnek kellett eltelnie, míg Henrik a megaláztatását – ügyes politikával – előnyére fordíthatta. Henrik egyelőre, **977** (1088) **után** I. Henrik augsburgi püspökkel és Karintiai Henrikkel az oldalán folytatta csatározásait II. Ottó császár ellen. (Magyarországon ekkor már Szent László uralkodott, aki – az egyik trón-várományossal, az idősebb Álmossal ellentétben, viszont a másikkal, a fiatalabb Kálmánnal, a későbbi királlyal egyetértésben – Henrik érdekeivel szemben határozta meg a maga irányvonalát.)

Az idő múlásával – a D-német Birodalom stratégiai előnyének megfelelően – az É-német Birodalom elvesztette kezdeményezőképességét. É-Németország nem tudta a korábbiakhoz hasonló aktivitással folytatni Európa egységesítésére irányuló politikáját. II. Ottó kénytelen volt többnyire az itáliai exklávéban tartózkodni. **981-ben** (1092) aztán meg is halt, és a trónörökös (III. Ottó) ekkor még csak csecsemő volt.

II. Ottó halála után, **983-ban** (1094) Henrik támogatásával nagy szláv felkelés kezdődött az Énémet Birodalomban. Az elbai szlávok lázadása nemcsak az elbai püspökség településeit veszélyeztette. Az Ottók birodalmi határvédelme az Elba mentén összeomlott, és a felkelés

során a birodalom elvesztette a Billung- és az Északi őrgrófsághoz tartozó területeit. A Billung Őrgrófság urát, Hermann Billungot III. Ottó régense **986-ban** (1097) Szászország prokurátorává tette meg, és hercegi ranggal ruházta fel. Ettől kezdve lényegében Billung volt az É-német Birodalom legnagyobb hatalmú ura, kormányzója. Ám a **980-as** (1090-es) **években** nemcsak az Elba-mentén, hanem másutt is területi veszteségek érték az É-német Birodalmat.

III. Ottót csak **994-ben** (1105), 14 éves korában nagykorúsították. A nagykorúsítás után, sajátosan idealista alkatának és elméleti beállítottságának megfelelően csaknem folyamatosan Itáliában tartózkodott, napi rendszerességgel együtt töltötte idejét II. Szilveszter pápával. Közben országa a szakadék felé tántorgott. III. Ottó egyáltalán nem foglalkozott már Ny-Európa ügyeivel, pedig tudnia kellett, hogy Közép-Európa sorsát jelentős részben a Ny-on zajló folyamatok határozzák meg. Mindez abból látszik leginkább, hogy országa (maradék-birodalma) semmi szerepet nem játszott az első keresztes háborút előkészítő lázas folyamatokban. (Az Ottók immár kizárólag K-felé tájékozódtak, a lengyelekkel, a magyarokkal és a bizánci császárokkal ápolták a kapcsolataikat.) Mégis, az É-i birodalom egy ideig némi haladékot nyert azzal, hogy IV. (Civakodó) Henrik befejezte földi pályafutását.

Civakodó Henrik **995-ben** (1106) halt meg. A dátum természetesen megegyezik másik „parciális" személyiségének, tehát IV. Henriknek az elhalálozási évével (1106). Utóda V. Henrik (IV. Henrik fia, a Száli-dinasztia utolsó tagja, 1086-1125) lett, aki 12 éves kora óta, tehát 1098tól német király volt. Az első keresztes háborút **1095-ben** (1106-ban, tehát IV. Henrik halála évében, november 26-án) hirdette meg II. Orbán pápa. (Ez a hadjárat **1099-ig** (1110-ig tartott.)

III. Ottó az apjától és nagyapjától merőben eltérő beállítottságú ember volt. Serdülőkorában megnyíló értelmét nem foglalkoztatták a világi hatalom kiterjesztésével összefüggő kérdések, mélyen hívő kereszténykén az igazságot kereste, és az üdvtörténet saját kora számára megnyíló fejezetéből felismerni, kiolvasni vélt feladatait igyekezett ellátni. Mindent megtett azért, hogy a mindenkori pápa ne a D-német Birodalom kiszolgálója legyen, de Ottó e törekvése nem azt célozta, hogy az egyházfő az É-német Birodalmat, vagyis Ottó saját hatalmát kritikátlanul támogassa. (Aztán, **999** (1110) **k.**, a keresztesek szentföldi sikerei és megpróbáltatásai idején, II. Szilveszter pápával (Gerbert d'Aurillac) együtt az időszámítás rejtelmein tűnődött, továbbá szorgalmazta az arab számok Európai bevezetését!) Saját birodalmát Ottó – pápai segítséggel – kiterjeszteni, de egyben decentralizálni is igyekezett, hogy abban minden nemzet és nemzeti egyház a helyi sajátosságoknak megfelelően, üdvös módon élje az életét. Az adatok arra utalnak, hogy főként egyes itáliai államképződmények, valamint Lengyelország és Magyarország megerősödését, önállóságának biztosítását szorgalmazta. (III. Ottó **1000-ben** (1111) – immár 22 évesen –, az É-német–lengyel szövetség megerősítése céljából Lengyelországba látogatott.) Úgy tűnik, Ottó teljesen eltávolodott az É-német elittől, ami egyenes úton vezetett el belső támogatottsága csökkenéséhez, felmorzsolódásához. Gyakorlatilag folyamatosan Róma és a Szentszék helyzetével foglalkozott. Mai szóval és cinikusan amatőrnek mondhatnánk III. Ottó politizálását, ami így vezetett el a bukáshoz. III. Ottó és II. Szilveszter egyetértettek abban, hogy az állam filozófiai elvek alapján kormányzandó, az erkölcs és a politika egységben kell, hogy legyen. A politikát a tisztesség és a haszon egyaránt kell, hogy alakítsa, a vezetőknek saját lelkiismeretük és kultúrájuk szerint kell gondolkodniuk. Azt vallották, hogy a közjót kell előbbre valónak tekinteni a magánemberek javaival szemben, kevésszámú tanácsossal kell az állam ügyeit intézni, és békét kell keresni a királyságok között. Akkor van rend az egyházban, ha a királyságokban is rend van. Isten és az emberek törvényei a tévelygők mohósága miatt keverednek össze, a gonoszok miatt, akiknek nincs más törvényük, csak az erő és a szenvedély.

(II. Szilveszter feudális rendszert vezetett be Szent Péter birtokán, új adományozási mód révén a hűbéresek békében engedelmességgel, háborúban fegyverrel kellett volna, hogy

szolgáljanak az Egyháznak. A valóságban a régi római jogi hagyományok (és a római arisztokrácia közvetlen érdekei) az eltervezett feudális rendnél sokkal erősebbnek bizonyultak.)

Ottó (és a pápa) bukásának és a birodalom szétesésének döntő oka az volt, hogy ellenfeleik az egyházi vezetés és az európai elit számára vonzóbbnak bizonyult alternatívát vázoltak föl. IV. Henrik egyházi tanácsadói a császár utolsó éveiben kidolgozták a keresztes háborúk projektjét.

Ez aztán az egyházi elit tetszését azzal nyerhette el, mert olyan centralizált egyházat vizionált, amelynek a központja a Szentföldön lenne, s ezáltal a mindenkori pápa az egész világra vonatkozóan érvényesíthetné az akaratát. A tervezet feltehetőleg homályban hagyta az olyan részletkérdéseket, hogy pl. az európai királyok jogosultak lesznek-e országuk egyházvezetőinek kinevezésére, vagy sem (investitúra).

A tervezet nemcsak az egyházvezetők, hanem az európai, főként a Ny-európai, mindenekelőtt a frank identitású lovagok számára is igen vonzó volt.

Ezek a lovagok dédapáik meséiből erős nosztalgiát érezhettek Nagy Károly kora, a nagy hódítások kora iránt. Most elérkezettnek látták az időt arra, hogy ők is megtapasztalhassák a hódítás örömét, – nem beszélve arról, hogy a remélt háború révén a korábban megrendült anyagi-egzisztenciális helyzetük kijavításában is bízhattak. Nyilvánvaló, hogy Ottó É-i (frank) lovagjai sem érezhettek másképpen, s nem akartak volna kimaradni ebből az ígéretes menetelésből. Mindezen kecsegtető lehetőségek meghatározó módon játszottak közre abban, hogy még III. Ottó életében, a császár lengyelországi tartózkodása (**1000**, tehát 1111) idején, vagyis 1111-ben császárrá koronázták V. Henriket. (II. Szilveszter ekkor nem volt Rómában, kiszorult a hatalomból, **1001-ben** (1112) Ravennában folytatta pápai munkáját, s így nevezte meg magát: „legfőbb és egyetemes pápa, boldog Péter helyettese, Isten szolgáinak szolgája”. A „legfőbb és egyetemes” pápa **1003-ban** (1114) halt meg.)

III. Ottó halála (**1002**, azaz 1113), s vele az Ottói É-német birodalom összeomlása, tehát az Énémet területek V. Henrik kezére jutása, a két német birodalom egy kézbe kerülése jelenti a Német-római Birodalom tényleges megalakulását. (Más kérdés, hogy aztán V. Henrilk számos pápával konfrontálódott, itáliai hadjáratokat vezetett, s ő is egy ideig az egyházból kiközösített világi vezető lett, miként az apja is az volt. – V. Henrik végül lemondott az investitúra jogáról, tehát beleegyezett a kánoni választásba és az érseki beiktatásba, de az egyezmény értelmében csak a császár jelenlétében kerülhetett sor a püspökválasztásra.)

Kelet-Közép-Európa sorsa az Észak- és Dél-német Birodalom vetélkedése eredményének megfelelően alakult (1119-ig)

Az **1080-as** (1090-es) években, Wladisław Herman (regnált: **1079-től**, tehát 1090-től 1113-ig) uralma elején Lengyelországnak egy újabb, most K-ről támadó veszedelemmel kellett szembenéznie. Kijevi Vlagyimir **981-ben** (1092) megszállta a czerwieni városok körzetét, a K-ről a Bug, Ny-ról a Wieprz-folyó, D-ről Belz, É-ról pedig a Közép-Chelmno által határolt területet, így a Lviv/Lvov (későbbi alapítású város) területén fekvő lakott települést és Peremyšl városát is. Ezáltal a lengyel hatalom nagymértékben meggyengült. Ráadásul meghalt II. Ottó, a lengyel függetlenség támogatója, és a trónörökös ekkor csak alig hároméves volt még. II. (Civakodó) Henrik igyekezett megszerezni a régensi tisztséget. Ez azonban nem sikerült neki, II. Ottó anyja, Burgundi Adelhaid lett a régens. – Henrik ennek ellenére sikeresen folytatta a Balti-tenger melléki és a lengyelországi belpolitikai viszonyok szétzilálására irányuló erőfeszítéseit.

Nagy szláv felkelés kezdődött **983-ban** (1094). A liuticsok (elbai szlávok) lázadása veszélyeztette az elbai püspökség korai német településeit. Az Ottók birodalmi határvédelme az Elba mentén összeomlott. A Billung őrgrófság területén (a balti partvidéken, Szczecin városától Schleswig tartományig) élő polábok is mozgolódtak. A felkelőknek átmenetileg sikerült függetlenedniük. A szláv felkelés során a birodalom elvesztette, mind a Billung őrgrófsághoz, mind az Északi őrgrófsághoz tartozó területeket. A visszacsapás **985-ig** (1096-ig) váratott magára. Ezt követően viszont, **986-ban** (1097) a Billung Őrgrófság urát, Hermann Billungot III. Ottó régense az Elba-menti határvédelemben szerzett érdemei elismeréséül Szászország prokurátorává tette meg, és hercegi ranggal ruházta fel. (III. Ottót csak **994-ben** (1105), 14 éves korában nagykorúsították.)

1085-ben (1096) a cseh fejedelemség királysággá lépett elő, II. Vratislav **1092-ig** (1103-ig) uralkodott királyként, – utódai (Brünni Konrád, II. Břetislav stb.) azonban ismét csak hercegi címmel rendelkeztek. Ekkoriban pozitív fordulat állt be a cseh-magyar viszonyban. (Említést érdemel, hogy mikor Szent László király, aki Zágrábban püspökséget alapított, **1090** (1101) **k.** annak élére egy cseh klerikust állított. László hozzájárult ahhoz is, hogy a csehek **1095** (1106) **k.** Trencsén vidékére küldjenek 3 ezer cseh (morva?) telepest.)

Lengyelországban szétesett a központi hatalom, Wladisław Herman mellett több lengyel herceg is előtérbe került, így Bolesław (III. „Ferdeszájú" Bolesław, 1102–1106, aki 1106-tól király lett, valamint Zbigniew herceg is, 1102–1107). (A hercegek rávették apjukat, Wladisław Hermant, hogy száműzze a vajdát, s inkább nekik adja azon tartományokat, amelyeken eddig a vajda uralkodott.) A Magyar Királyság serege **1093/1094-ben** (1104–1105) a lázadó Krakkó városa ellen vonult, mert Wladisław Herman segítséget kért László királytól.

A magyar katonai akció nem járult hozzá a lengyel belviszály felszámolásához, sőt László király **1095-re** (1106-ra) teljesen elbizonytalanodott, melyik lengyel felet is kellene támogatnia. A dilemmáját az is fokozta, hogy 1105-től Álmos herceg (Géza nagyobbik fia) lengyel segítséggel lázadt ellene és Kálmán herceg ellen, s a trón reményében kész volt hűbérurának elismerni Henrik császárt. Álmos herceg lengyel segítséggel (III. Bolesław herceggel együtt) sereget vezetett Magyarországra. 1106-ban azonban Kálmán hercegnek (avagy már királynak?) szövetségi ajánlattal sikerült maga mellé állítania III. Bolesławot. (**1095-ben** (1106) meghalt László, s Kálmán lett a magyar király.)

Nem világos, hogy a Felvidéken 1108-ban kirobbant harcok összefüggésben álltak-e a László király által két évvel korábban, Trencsén környékén letelepített cseh vagy morva

közösség problémáival, de tény, hogy ekkor az (egyik) lengyel király, Bolesław Kálmán magyar király hívására felvette a harcot a Kárpátokon belülre törő cseh hadakkal, majd sikerei nyomán onnan, immár Kálmán Pozsony térségéből támadó hadaival együtt, behatolt a morvák területeire is. Nem világos, hogy e harcokkal összefüggésben döntött-e úgy a cseh fejedelem, II. Břetislav, hogy szövetségre lép Kálmán magyar királlyal (**1099-ben**, tehát 1110-ben).

A lengyel trónkövetelők 1107-től egymás ellen fordultak. Bolesław elűzte Zbigniew herceget, a féltestvérét, aki természetesen Henriknél lelt menedékre. A száműzött herceg 1109-ben Henrik seregével tért vissza, ám Bolesław hadai legyőzték a császári hadsereget.

III. Ottó **1000-ben** (1111), bizonyára Bolesław hatalmának megerősítése céljából Lengyelországba látogatott, és a „Földkerekség császára", a „Rómaiak császára" címeihez hozzátehette a „Servus Jesu Christi" (Jézus Krisztus szolgája) címet is.

Wladisław Herman **1102-ben** (1113) meghalt, utóda III. Bolesław lett. III. Ottó halála (**1002**, azaz ugyancsak 1113), s vele az Ottói É-német birodalom összeomlása, tehát az É-német területek Henrik kezére jutása után III. „Ferdeszájú" Bolesław megvédte Lengyelország függetlenségét Henrik birodalmával szemben, elfoglalta a Gdański tengermelléket, a lubuszi területeket, és lengyel hűbérbe kényszerítette a pomerániai fejedelmet is.

Az orosz trónt **1015-ben** (1115) átmenetileg Szvjatopolk (Vlagyimir egyik fia) bitorolta, s háborúba keveredett a törvényes (?) fejedelemmel: Jaroszláv herceggel. A lengyel „Ferdeszájú" Bolesław is szembekerült Jaroszláv herceggel és annak varégjaival, mivel Szvjatopolkot támogatta Kijev trónjának megöröklésében. Jaroszláv **1016-ban** (1116) katonai sikereket ért el Szvjatopolk ellen, aki ekkor átmenetileg lengyelországi emigrációba húzódott.

Jaroszláv **1017-ben** (1117) felvette a kapcsolatot Henrik császárral is, és szövetség keretében katonai támogatást ígért a németek lengyelek elleni terveihez. Előbb a lengyel határvidéken harcoltak Jaroszláv csapatai, majd visszavonultak, s **1018-ban** (1118) a Bug-folyónál véres csatában alulmaradtak. Egyúttal Lengyelország – 26 év múltán – visszaszerezte a cservenyi (czerwieni) városokat, melyeket még **981-ben** (1092-ben) hódított el Vlagyimir. (Szvjatopolk nem sokáig örülhetett a győzelmének, mert **1019-ben** (1119) halálosan megsebesült, s a menekülő fejedelem halála valahol Lengyelország és Csehország határvidékén következett be.) (Kitekintés: A Kijevi Fejedelemség É-on tovább terjeszkedett, Jaroszláv **1030-ban** (1130) a finn törzseket is hódoltatta. Jaroszláv elfoglalta a lengyel Belzet, majd ismét elhódította Lengyelországtól a cservenyi városokat. Bolesław ebben a helyzetben behódolt a német császárnak (1135). E lépésében nyilván arra is tekintettel volt, hogy időközben a magyar Vak Béla király szövetségre lépett a császárral. Bolesław 1138-ban halt meg, Lengyelország részfejedelemségekre darabolódott; mert Bolesław öt fia között osztotta fel az országot. A széthullott lengyel állam önálló hercegségei között oroszok és németek által manipulált belháborúk kezdődtek. A lengyel fejedelemségek egyike, Szilézia 1163-ban a Német-római Birodalom vazallus-állama lett, és népessége, berendezkedése fokozatosan elnémetesedett. Az évtized végére Mecklenburg, Pomeránia és Rügen lakossága szilárd és tartós német-dán fennhatóság alá került.)

Muzulmán és keresztény erőközpontok birkózása a Közel-Keleten, Kis-Ázsiában és a Földközi-tenger K-i felén – 2. (1142-ig)

(Folytatás a 928-adik oldalról.)

Antiokhia elfoglalása után Tripolisz, Caesarea és Akko emírjei szabad átvonulást engedtek a keresztény erőknek, melyek megérkezésekor, **1099-ben** (1110) az egyiptomi megszállás alatt álló Jaffa is megadta magát. Ez döntő fontosságú volt a háború kimenetele szempontjából, mert a kikötőbe tucatszám érkező európai hajók itt onthatták ki magukból az utánpótlást, a fegyvereseket és a korszerű ostromgépeket. Tudjuk, hogy ugyanebben az évben a velencei dózse személyes vezetésével 200 hajóból álló flotta érkezett a Szentföldre. Rodoszon eltulajdonítottak 20 genovai hajót is, és több más szigetet is megszálltak. Ezzel kiépült a Szentföld felé vezető utánpótlási vonal. Sigurd normann király 1110-ben, tehát ugyanazon évben 60 hajóval szállt partra Akkóban, majd Balduin csapataival közösen bevették Szidón városát.

Ekkoriban történt (**1009**, tehát 1109 **k.**), hogy a síiták (és az egyiptomiakkal együttműködő zsidó körök) Jeruzsálemben földig lerombolták a Szent Sír-templomot és meggyalázták magát a Szent Sírt is. A kalifa parancsára megkezdődött Jeruzsálem számos zsinagógájának és keresztény templomának az elpusztítása, zsidók (rabbiniták) és keresztények erőszakos áttérítése a muzulmánok hitére. Megkezdődött továbbá az izmaeliták (muzulmán szektariánusok) javaslatára egyes (szunnita és síita) muzulmánok üldözése is. A kalifa betiltotta a Ramadán ünnepét, rettegésben tartotta alattvalóit. Olyan beszámolók ismeretesek, melyek szerint a kalifa bizonyos zsidó milíciák támogatását élvezte, sőt a városban az összes rendelkezésre álló fegyveres erejét ezek a zsidók képezték. Az egyiptomi csapatok és a zsidó fegyveresek kiűzték az áttérítésnek ellenálló kereszténeket a városból. Mindezek után, a keresztes csapatok közeledésének hírével megérkeztek az Antiokhia felől visszavonuló oguz-törökök, majd elhelyezkedtek a város stratégiai pontjain.

A kalifa feltehetőleg alaposan elszámította magát. Ha arra számított, hogy az oguzok és a keresztesek kölcsönösen felőrlik egymás erejét, s így a Szentföld feletti ellenőrzés könnyedén az ölébe hullik, akkor súlyosan tévedett. Nem ismerte fel, hogy az európai – lényegében frank – hadvezetés most teljes egészében Jeruzsálem elfoglalására összpontosította a rendelkezésére álló kapacitásokat, és ennek érdekében még a Pireneusi-félszigeten zajló (ténylegesen „első") keresztes háborút is megszakították (vagy száz-százötven évre). A kereszteseknek **1099-ben** (1110) 40 napos ostrommal sikerült elfoglalniuk Jeruzsálemet.

Egyes interpretációk szerint a város bevétele után itt (is) népirtást követtek el. A kalifa felmentő serege elkésett, a keresztesek és az egyiptomi síiták összecsapására Aszkalonnál került sor. Megsemmisítő erejű vereséget szenvedtek az egyiptomiak. A karácsonyi ünnepekre megérkezett Jeruzsálembe Balduin, Edessza grófja, valamint Bohemund, Antiokhia hercege is, – (aki nem sokkal előbb, bizánci árulásra hivatkozva hadat üzent a bizánci császárnak).

Mértékadó vélemények szerint a templomosok rendjének megalapítására 1110-ben került sor, vagyis négy évvel a rend megszervezéséről szóló pápai utasítás (engedély) kiadása (**1095**, tehát 1106) után. Hamarosan hozzá is láttak a Sziklamecset keresztény templommá alakításához. Nemcsak új templomot emeltek a városban Szent János tiszteletére, hanem újjáépítették és kibővítették a menedékházat és a kórházat is. A győztes hadakat vezérlő Bouillon Gottfried lovagot **1099-ben** (1110) királlyá kiáltották ki. Riválisa, Toulouse-i Rajmund nagyot csalódott, mivel az előzetes várakozások ellenére nem őt választották királlyá, ezért otthagyta Jeruzsálemet, Tripolisz felé távozott, ahol korábban (1109) grófságot alapított. (Gottfried sikerének kovácsa a velencei flotta volt, melynek vezetése bizonyos kikötések

mellett hajlandó volt támogatni Jeruzsálem ostromát, majd szorgalmazni az ő megtételét Jeruzsálem királyának. Gottfried megállapodást kötött Velence képviselőivel, melyben kikötötték, hogy a keresztes hadak ellátásában egyedül a velencei kereskedők vehetnek részt. Ezen kívül Gottfried garantálta a velencei flotta kereskedelmi előjogait minden olyan területre, amelyre a keresztesek ráteszik kezüket. Ezen városokban, kikötőkben vagy országrészekben a velencei kereskedők teljes adó- és vámmentességet élvezhettek. – Az nem oszt és nem szoroz, hogy született-e ilyen megállapodás, vagy csak valamilyen velencei hamisítvány született szentszéki használatra, a fejlemények ismeretében kétségtelen, hogy lényegében így történt minden. Velence kereskedőcsaládjai olyan hatalmas vagyonokra tettek szert a következő időszakban, hogy lepipálhatták Európa legtöbb uralkodójának kincstárát.) Gottfried király **1100-ban** (1111) meghalt (tífuszban). – Egyébként a lepra is „jól teljesített”,

1100 (1111) **után**, hosszabb szünet után újra megjelent Európában. – Az új jeruzsálemi király I. Balduin lett. **1100-tól** (1111-től), 1118-ig uralkodott, – személye nem volt azonos Edessza grófjáéval, (aki majd őt követte II. Balduin néven). Uralma idején csapatai sorra visszaverték a damaszkuszi és moszuli atabégek támadásait. Királyi palotáját **1104-től** (1115), az al-Akszamecset területén belül alakíttatta ki. Ebben az évben csatolták (a korábban normannok által bevett) Akkót is a Jeruzsálemi Királysághoz.

(Az atabégek az ún. Buridák oguz katona-dinasztiájába tartozó helyi hatalmasságok voltak, akik **1103-tól** (1114-től) 1154-ig uralkodtak a keresztesek által elfoglalt területek közvetlen szomszédságában, mindenekelőtt Damaszkuszban. Nem egészen világos, hogy azonosak voltak-e az ún. ortokidákkal, akiket ugyanerre a területre vonatkozólag emleget a történeti irodalom. – Véleményem szerint az ortokidák a következő években szerveződő Rúmi Szultanátushoz tartozó, főként kis-ázsiai területekkel rendelkeztek.)

II. Paszkál pápa 1113-ban kiadott bullájában elismerte, és a Szentszék alá rendelte a Johannita (Szent János keresztesei, ispotályosai, Szent Sír lovagjai) Rendet, mint a szentföldi zarándoklatok szolgáltató és betegápoló lovagrendjét. Egyenruhájuk közismert: vörös köpeny fehér kereszttel; – a templomosok felsőruhája pedig a fordítottja: fehér köpeny vörös kereszttel. A pápa biztosította vezetőik (nagymestereik) szabad választását, amit ő csak megerősít, jóváhagy. Egyúttal a Szent Sírtól D-re fekvő területet a johannitáknak adományozta.

A bekövetkezett geopolitikai változás a **11.** (12.) **sz. első negyedétől**, a térségben érdekes folyamatokat indított el, melyek közül említésre érdemes, hogy Muhammad ibn Iszmáil adDarazi sejk megalapította a Libanon-környéki félnomád pásztornép drúz keresztény szektáját. Ez a vallási irányzat a kereszténységet és az iszlámot kívánta egyesíteni. (Érdekes, hogy emellett nesztoriánus keresztények közvetítésével buddhista és gnosztikus elemek is bekerültek a tanaik közé.) Számukra az isteni lényeg „utolsó megtestesülése” (Mahdi) – miként erről a későbbiekben még szót ejtünk –, a rejtélyes körülmények között eltűnő al-Hákim kalifával azonos. Az ő, illetve a tanítványa, Hamza ibn Ahmad isteni rejtekhelyről való visszatérését várják. – A drúzokat hagyományosan a síita (iszmáilita) moszlimok közé sorolják, bár szemben álltak a többi síitával is, akik hitükért rendre üldözték őket. Libanonban súlyos ellentétbe kerültek a maronita keresztényekkel.

A Jeruzsálem elfoglalása után kialakult viszonyokat a későbbi eseményekből visszakövetkeztetve az alábbiak szerint foglalhatjuk össze: A hosszú ostrom során több szakaszon lerombolt városfalat nem állították helyre, az számos ponton átjárható maradt. Talán nem is akarták a védelmi rendszereket helyreállítani, ehelyett szándékosan nyitottá akarták tenni a várost, hogy mindhárom vallás közösségei, amelyek szentnek tekintették a várost, illetve annak egyes részeit, objektumait, szabadon hozzáférhessenek az általuk kultivált emlékhelyekhez. Ezzel összefüggésben valamiféle megállapodás kellett, hogy szülessen arról, hogy az érintett hatalmi központok hadseregei nem hatolnak be a szent városba, nem

igyekeznek azt a maguk közösségei számára kisajátítani. Természetesen a király testőrsége kivételt képezett ez alól, de az nem lehetett olyan erejű, hogy a muzulmán és a zsidó városrészek népességére nézve veszélyt jelentsen. A vallási közösségek a saját városrészeik igazgatási feladatait autonóm módon láthatták el. Ez a feltételezett egyezmény kizárólag Jeruzsálem területére vonatkozhatott.

Ebből következik, hogy minden érdekelt fél arra törekedett, hogy saját városi közössége minél népesebb és dominánsabb legyen, hiszen a városlakók elvileg sokkal nagyobb biztonságban élhettek, mint a környező települések lakossága. Csakis így érthetjük meg, miért is nőtt meg hirtelen Jeruzsálem lakossága. Nemcsak európai és kis-ázsiai (örmény) keresztények, hanem zsidók és muzulmánok is nagy számban jelentek meg a városban. Eközben a térség egyéb részein nem hagyott alább a harc, s a keresztesek is tovább növelték a térségben állomásozó csapataik létszámát.

Ugyanakkor Al-Hákim **1003-tól** (1114) hadjáratot kezdett országa (Egyiptom) keresztényei ellen. Először leromboltatta Fusztát Szent Márk-templomát, majd mecsetet építtetett a helyére, illetve a keresztény és zsidó temető területére. Eközben elkobozta a keresztény vagyontárgyakat, ingatlanokat. További kegyhelyeket, templomokat szentségtelenített meg, mindenütt mecseteket állíttatott a templomok helyére. Talán ezek az események vezethettek oda, hogy I. Balduin jeruzsálemi király 1118-ban egyiptomi hadjáratot kezdett. Nem jutott messzire, a határ menti el-Arísnál meghalt. (Korábban meginvitálta a szíriai és az örmény kereszténeket a Jeruzsálemi Királyságba (mindenekelőtt a szent városba), azt javasolta nekik, hogy az üldöztetések elől vándoroljanak be. Így próbálta növelni országa erejét. Serege 1115 k. átkelt a Jordán-folyón, a király K-felé terjesztette ki országa határát.)

II. Balduin (a halott király unokatestvére) 1118-ban lépett trónra Jeruzsálemben. A templomos lovagok („Krisztus Szegény Lovagjai”) Hugues de Payns vezetésével járultak elé, és kérték, hogy a Templom területén táborozó közösségük hadd biztosíthassa a Jaffa–Jeruzsálem zarándokút védelmét. A rend az egyházi irodalomban Salamon Templomának Rendje néven is szerepel.) A rendet alapító lovagok, Hughes de Payne és André de Montbard, Champagne grófjának vazallusai voltak. Montbard rokona volt Burgundia hercegének, s egyben Bernard de Fontaines-nek (Clairvaux-i Szent Bernátnak) is, aki az egyik legnagyobb hatalmasság lehetett, (s ő volt a cisztercita legnagyobb hatású karizmatikus gondolkodójának a nagybátyja). A rend tagjai közé tartozott maga Clairvaux-i Szent Bernát is. A király a rendnek adományozta Salamom templomát (a maradványait). – Általában ezt az eseményt társítják a templomos lovagrend megalapításához; az egyházi irodalomban azonban 1119/1120-as alapítást emlegetnek, talán azért, mert ugyanekkor (1120-ban) kapták meg a johanniták is ágostoni regulájukat, valamint azokat a forrásokat, melyekből ők is erős elithadsereget szervezhettek az iszlám elleni harc céljából.

Ilgázi, Jeruzsálem korábbi, elmenekült városparancsnoka, aki most Aleppó felett uralkodott, 1120 k. megtámadta Antiokhiát, emberei megölték annak keresztény hercegét, de II. Balduin királynak a herceg segítségére megérkező csapatai felszabadították a várost az ortokidák ostroma alól.

Az **1010-es** (1121), ill. az **1021-es** (ugyancsak 1121) év a Fátimida Kalifátusban sarkalatos változásokat hozott. Egy interpretáció szerint al-Hákim kalifa **1021-ben** kilovagolt Kairóból a dombok közé, és „rejtélyes módon” eltűnt, legközelebbi híveit, támogatóit pedig lemészárolták. Akik megmenekültek közülük, csatlakoztak a drúzokhoz. Zahír örökölte a kalifák trónját, aki visszatért az évtizedekkel korábbi toleráns politikához, a zsidó szektáknak védelmet ígért.

Visszatért Egyiptomba a zsidó befolyás időszaka is, ismét zsidó kereskedők uralták a piacot, zsidó (karaita) miniszterek is dolgoztak az uralkodó udvarában.

Egy másik interpretáció szerint maga al-Hákim fordult **1010-ben** a keresztényekhez és a zsidókhoz, mivel „megfagyott körülötte a levegő", s a muzulmánokban „gyűlölet támadt ellene". Állítólag megengedte a zsinagógák és a templomok újjáépítését. (E változat szerint al-Hákimot végül a saját húga, Szitt al-Mulúk gyilkoltatta volna meg **1023-ban** (1123), aki felvette volna a kapcsolatot Niképhorosz pátriárkával a keresztény szent helyek újjáépítése ügyében. Létezik olyan interpretáció is, amely szerint al-Hákim már **1016-ban** (1116) azt szorgalmazta, hogy mindenütt adják vissza a kereszténytől elvett tulajdonokat, továbbá megtiltotta híveinek a mekkai zarándoklatokat, valamint a Ramadán tiszteletben tartását.) – Nem tisztünk eldönteni, hogy melyik változat felel meg a valóságnak, feltehetőleg mindegyik tartalmazza az igazság bizonyos elemeit. A lényeg az, hogy Egyiptomban szünetelt a vallásüldözés.

Egyiptomban tehát helyreállt a belső béke, és az ország az erejét Palesztina visszaszerzésére összpontosította. Együttműködtek Ilgázi unokaöccsével, az ortokida Balakkal, aki 1123-ban, beduinok segítségével elfogta, majd két évig rabságban tartotta II. Balduin királyt. Az adatok szerint Jeruzsálemben **1023** (1123) és **1027** (1127) **között** „a beduinok anarchikus uralma érvényesült". Az egyiptomi haderő a városon kívül állomásozott, miközben II. Balduin király 1124/1125-ben Uszáma, Unur atabég udvaroncának a várában raboskodott, – úgy tudjuk, elég tisztességesen bántak vele. (Az ún. jeruzsálemi beduin uralom a korábban elmondottak értelmében nem jelenthetett érdemleges változást, hiszen nekik a város arab-muzulmán harmadában kezdettől fogva önkormányzatuk volt, miközben a másik két város-harmadban zsidó, illetve keresztény uralomnak kellett lennie.)

A keresztesek támadásokat intéztek a muzulmán kézben levő erősségek és az egyiptomi sereg ellen. Türosz 1124-ben került keresztény fennhatóság alá. A király 1125-ben kiszabadult fogságából. Nem világos, hogy ez a harctéren bekövetkezett események, vagy valamilyen megegyezés eredményeként történhetett meg.

A templomosok 1128-ban hirtelen hatalmas hírnévre, páratlan elismerésre és hihetetlenül nagy befolyásra tettek szert. Mindeddig nem lépték túl a számukra hivatalosan meghatározott feladatkört, a zarándokutak biztosítását, miként a johanniták is megmaradtak eddig a betegápolással, a sérültek ellátásával kapcsolatos tevékenységeiknél. A templomos lovagok elitje 1128-ban visszatért Hugues de Payens birtokára, s Clairvaux-i Szent Bernát vezetésével egyházi zsinatot hívtak össze Troyes-ban. Ez a zsinat is hivatalosan megerősítette a templomosok keresztes-katonai rendjét.

Bernát kidolgozta (1129) a templomosok új reguláját (De laude novae militiae). A lovagok a szerzetesi fogadalom mellett a kereszténység védelmére esküdtek fel. Ettől kezdve emelkedett meg rohamosan a rend katonáinak létszáma, ettől kezdve vettek részt a harcokban elitcsapatként. Ezután fejtette ki a rend azt a páratlanul nagy jelentőségű pénzügyi-gazdasági tevékenységét is, ami a modern bankrendszer és banki szolgáltatások előképeként értelmezhető. A történetírás szerint a Fátamidák birodalma **1028** (1128) **k.** Egyiptomra, az Arab-félsziget Nyi partvidékére és Palesztinára terjedt ki. Ez a megállapítás a kronológia helyrezökkentése nyomán úgy módosul, hogy a tág értelemben vett Palesztina területén (a mai Izrael D-i részén) lehetett ekkor egyiptomi uralom alatt álló területrész. Palesztinában béke honolt. Miközben a Fátimidák kontrollálták Jeruzsálem egyik részét, a keresztény (és zsidó) városrészben a felügyeletet a Nikaiai Birodalom és a Jeruzsálemi Királyság megosztva gyakorolta. Biztonságosabbá vált a zarándokok útja. Nikaiai pénzből újjáépítették az Anastasius-templomot, a keresztesek pedig **1119-től** (1130) helyreállították a Szent Sír-templomot is.

Az oguzok korai történelme ekkoriban véget ért. A törzsszövetségi kereteket zárójelbe téve, Nikaia határa és a szíriai keresztesek által közrefogott területen az egyik oguz hatalmasság,

Szülejmán **1118-ban** (1129) létrehozta az Anatóliai vagy Rúmi Szultanátust, mely ezután fokozatosan megerősödött és egyre súlyosabb fenyegetést jelentett, mind a keresztesek országai, mind a Nikaiai Birodalom számára.

A szíriai Crac des Chevaliers lovagvár **1031-ben** (1131) épült fel, Homsz emírje finanszírozta, bár aztán nem sokáig tudta megtartani, hiszen a keresztesek egyik legjelentősebb erődítményévé vált a 12-13. sz-ban (162 éven át).

II. Balduin 1131-ben meghalt, miután lánya (Melisenda) és annak férje (Fulkó, Anjou hercege vagy grófja), illetve csecsemő unokája III. Balduin javára lemondott a trónról.

Az atabégek **1020-tól** (1131-től) elzárták a bizánci és örmény zarándokok Jeruzsálembe vezető útját. Valószínűleg ez a lépés már a Rúmi Szultanátus akaratának megfelelően történt meg.

Jeruzsálemben, **1033-ban** (1133) földrengés pusztított, darabokra tört számos palota. Összedőlt az al-Aksza-mecset és a zsidók barlangja is. (Ezután Zahír kalifa a Templom-hegyen újjáépíttette a mecsetet. Nikaia pedig – IX. Konsztantinosz Monomakhosz –, a kalifa mesterei munkájának finanszírozásával újjáépíttette a Szent Sír-templomot.)

Bagdad nem nézte jó szemmel a Rúmi Szultanátus befolyásának növekedését. Ellensúlyozására a Közel-Kelet atabégjeinek a Szultanátussal való szembefordításán mesterkedett. Sugalmazására Moszul és Aleppó atabégje, Zangí – az ott **934-től** (1045) **1030-ig** (1130) regnált Hamdanidák országának örököse – 1137-ben megtámadta a konkurens, ugyancsak muzulmán kézben levő Damaszkuszt.

A bagdadi kalifa Zangí atabéget felruházta az „emírek királya” címmel. Unur, a megtámadott Damaszkusz atabégje a Jeruzsálemi Királysághoz fordult segítségért. Fulkó király szembeszállt az egyre nagyobb hatalomra szert tett Zangíval, de az emírek királya győzelmet aratott felette, s elfogta a királyt, majd csak jelentős előnyökért cserében bocsátotta szabadon. (Megemlítjük, hogy Juszuf ibn Ajjúb, azaz a keresztes háborúk későbbi történetében meghatározó szerepet játszó Szaladin apja és a nagybátyja is Zangí hadseregében szolgált.)

A templomosok különleges helyzetét 1139-ben II. Ince pápa is megerősítette, mikor kiadta Omne datum optimum kezdetű bulláját, melyben kijelentette, hogy a templomosok nem tartoznak hűbéresküvel semmilyen más egyházi vagy világi hatalomnak, kizárólag a pápának. A templomosok szuverén, határok-feletti katonai-politikai nagyhatalommá váltak, s miközben beírták nevüket a Közel-Kelet történelemkönyvébe is, valósággal felforgatták Európa eddig inkább megszokott medrében folydogáló történetét. A fiatal nemesi ivadékok berajzottak a szövetségbe, mégpedig jelentős pénzadományokkal, birtoktestekkel együtt. A templomosok máig ható jelentőségű újítása a pénzintézetek rendszerének létrehozása volt. Kölcsönöket folyósítottak az európai uralkodóknak, rendházaik letétekkel és kötelezvényekkel operáltak, ügyfeleik nagyobb pénzösszeg nélkül utazgathattak, mert letéteikből a térség bármely templomos rendházában (bankjában) gazdálkodhattak.

Ezeknek az évtizedeknek a – hosszabb távon – legnagyobb horderejűnek bizonyult politikai folyamata mégis az oguz-török népek irányításának átalakítása és újjászervezése volt, hiszen **1038-ban** (1138) megalakult a Szeldzsuk-dinasztia állama, mely hamarosan, **1040-ben** (1140) győzelmet aratott a főként afganisztáni területeket uraló Gaznavidák felett. A szunnita muzulmán Szeldzsukok terjeszkedése a dinasztiaalapító Togrul bég uralma alatt más irányt szabott a keresztes háborúk történetének is.

Fulkó király 1142-ben halt meg, így Jeruzsálem királyává koronázták a 12 éves III. Balduint, aki helyett sokáig az anyja, Melisenda királyné kormányzott.

(Folytatása a 961-edik oldalon.)

A kijevi Oroszország fénykora (1144-ig)

Vlagyimir nagyfejedelem **1010** (1110) **k.** sorra hódoltatta a korábban meglehetősen nagy függetlenségre szert tett orosz fejedelmeket, így **1012-re** (1112) Kijev alárendeltségébe kényszerítette Murom és Novgorod fejedelemségeit is. A nagyfejedelem azonban időközben megöregedett, halála közeledtével már nem volt képes az egységet fenntartani. Jaroszlav herceg (I. Bölcs Jaroszlav) **1014-ben** (1114) megtagadta apjától Novgorod adójának megfizetését, ami miatt Vlagyimir hadjáratot indított ellene. A hadjáratnak Vlagyimir halála vetett véget **1015ben** (1115). Ezzel azonban a béke nem következett el, hanem minden eddiginél súlyosabb belháború vette kezdetét.

Viharos események zajlottak Kijev körül, miután **1015-ben** (1115) a trónt átmenetileg Szvjatopolk (Vlagyimir egyik fia) szerezte meg (**1015–1019**, azaz 1115–1119 **között** uralkodott), és likvidálta több testvérét is: Boriszt, Glebet és Szvjatoszlávot. (Vlagyimirnek nyolc fia volt.) Ugyanakkor Jaroszláv varég zsoldosokat fogadott fel, akik rettegésben tartották Novgorodot.

Novgorod lakói egy felkelés során varégokat mészároltak le, erre válaszul a fejedelem városi előkelőket végeztetett ki, újabb zsoldosokat fogadott fel, majd megtámadta a besenyő és orosz csapatokkal rendelkező Szvjatopolkot. A lengyel „Ferdeszájú” Bolesław is szembekerült Jaroszláv herceggel és annak varégjaival, mivel Szvjatopolkot (tehát a saját vejét) támogatta Kijev trónjának megöröklésében.

Jaroszláv **1016-ban** (1116) katonai sikereket ért el Szvjatopolk ellen, aki ekkor átmenetileg lengyelországi emigrációba húzódott. Ekkor Jaroszláv a hozzá hű novgorodiak számára előjogokat biztosított. Jaroszláv **1017-ben** (1117) felvette a kapcsolatot Henrik (melyik?) császárral is, és szövetség keretében katonai támogatást ígért a németek lengyelek elleni terveihez.

Előbb a lengyel határvidéken harcoltak Jaroszláv csapatai, majd visszavonultak, s **1018-ban** (1118) a Bug-folyónál véres csatában alulmaradtak. Jaroszláv Skandinávia felé elmenekült. Egyúttal Lengyelország – 26 év múltán – visszaszerezte a cservenyi (czerwieni) városokat, melyeket még **981-ben** (1092-ben) hódított el Vlagyimir. A lengyel csapatok (magyar támogatással) átmenetileg Kijevet is elfoglalták.

Szvjatopolk nem sokáig örülhetett a győzelmének, mert **1019-ben** (1119) az Altó-folyónál, Perejaszláv közelében végzetes vereséget szenvedett, ráadásul halálosan megsebesült, s a menekülő fejedelem halála valahol Lengyelország és Csehország határvidékén következett be. Ezzel (Bölcs) Jaroszláv került uralomra (uralkodott: **1019–1046**, azaz 1119–1146 **között**). Újraegyesítette a hatalmi harc során széthullott birodalmat, regnálását sokan Oroszország fénykorának tekintik. Úgy tudni, a birodalom népességének jelentős része az ő idejében vette fel a bizánci kereszténységet. Más részről viszont tény, hogy az évente ismétlődő orosz-besenyő háborúk a besenyőket, különösen a kereskedőiket Magyarországra való kivándorlásra ösztönözték. A krími besenyők, akik többségükben zsidó vallásúak voltak, családjukat és vagyonukat Magyarországra menekítették.

Jaroszláv sem volt képes azonban sokáig a hatalmas területű birodalmat egy kézben tartani, ezért **1026-ban** (1126) bölcsen úgy döntött, hogy azt a Dnyeper vonalánál kettéosztja. Ezzel a Kijevi Fejedelemség mellett létrejött a Csernyigovi Fejedelemség is (goronyeci békekötés). Csernyigov városa (a Dnyeper-síkság É-i részén, a Gyeszna-folyó mellett) lett a társfejedelemség fővárosa. Msztyiszláv fejedelem a Dnyeper bal partjához kapcsolódó területeket birtokolta. Ő tett pontot **1016-ban** (1127) (K-Bizánccal közös akcióval) a kazár

állam végleges felszámolási folyamatának végére. A kazár zsidó körök ezután minden valószínűség szerint a mai fehérorosz és lengyel területek felé távoztak. (Arthur Koestler szerint ők az askenázi-zsidók ősei.)

A Kijevi Fejedelemség É-on terjeszkedett, Bölcs Jaroszláv **1030-ban** (1130) a finn törzseket is hódoltatta. Jaroszláv elfoglalta a lengyel Belzet, majd ismét elhódította Lengyelországtól a cservenyi városokat. Tevékenysége miatt **1031** (1131) **után** összeütközésbe került egyes K-felé terjeszkedni kívánó német körökkel is.

Jaroszláv sok lengyel foglyot ejtett, akiket a Dnyeper egyik jobb oldali mellékfolyója mentén telepített le, majd ezen a területen erődített települések építésébe kezdett, – talán a sztyeppe lakóival, mindenek előtt a besenyőkkel fennálló rossz viszonya okán.

Jaroszláv **1034/1035-ben** (1134/1135) nagy győzelmet aratott a besenyők felett, bizonyára az úzokkal együttműködve. A harcias úzok Jaroszláv jóváhagyásával a sztyeppét **1035/1036-ban** (1135/1136) özönlötték el. Az oroszok és az úzok elől a besenyők **1036-ban** (1136) egész haderejükkel Moldvába, Dobrudzsába és Olténiába húzódtak.

Msztyiszláv csernyigovi fejedelem halála után, még **1036-ban** (1136) Jaroszláv a Csernyigovi fejedelemséget újra Kijevhez csatolta. Más területeken Bölcs Jaroszláv mégis kénytelen volt decentralizálni a birodalmát, így például Halics Dnyeszter-parti város és vár 1140-től lett orosz hercegi (fejedelmi) székhely.

Vlagyimirko (1141–1153) halicsi herceg Vlagyimir-Szuzdal fejedelmének a szövetségese lett. Mindketten jó kapcsolatot ápoltak Magyarországgal. 1143-ban (a halicsi fejedelem törekvéseit támogatandó) kisebb magyar katonai akció zajlott Jaroszláv kijevi nagyfejedelem egyik támogatója ellen. Ugyancsak magyar sereg segített 1144-ben a halicsi fejedelemnek a Vszevolod Olgevics elleni háborújában.

Jaroszláv uralma idején, talán **1119-től** (1130-tól) már épült a Szófia-székesegyház Novgorodban, mely templom formájában a kijevi példát követte. (Más álláspont szerint azonban a novgorodi Szófia-székesegyház egy korábbi, leégett fatemplom helyén **1045–52-ben** (1145– 52) épült fel. Megjegyzendő továbbá, hogy az állítólag mintául szolgáló kijevi Szófia-székesegyház építésével a bizánci mesterek csak **1046-ra** (1146) végeztek.)

1119 (1130) és **1130** (1141) között megépült a kijevi Szent György-katedrális, **1144-ben** (1155) pedig kijevi tradíciók szerint megépült a Szent Demeter-templom, Pszkov (Novgorodtól DNyra fekvő város) első kőtemploma is.

Oroszország **1043-ban** (1143) egyoldalúan felmondta a K-bizánciakkal kötött békeszerződést, Jaroszláv Bizánc elleni indított hadjáratot. A Nikaiai Császárság képes volt visszaverni ezt a támadást, továbbá sok foglyot is ejtett. Az orosz flotta megsemmisült, Nikaia előnyös békét kötött Oroszországgal. A vereség mértékére utal, hogy ezután Bölcs Jaroszláv megpróbálta javítani a Lengyelországhoz és Magyarországhoz fűződő kapcsolatait. Kijev fénykora így véget is ért.

A Pireneusi-félsziget országai és eseményei – 3. (a 12. sz. közepéig)

(Folytatás a 883-adik oldalról.)

A Karoling hatalom válságával összefüggésben a frankok Spanyol Őrgrófságának elnevezése a **08. sz. végétől** (a 10. sz. közepétől) Barcelonai Grófság lett. A grófság Aragóniával volt határos. Egyes interpretációk szerint 1063-tól feltűntek a „francia" vitézek a Pireneusi-félszigeten. Áttelepítésük egyértelműen a kereszténység hadállásainak erősítését jelentette. (A Frank Birodalom utódállamaiban, így a D-francia területeken is munka nélkül maradtak azok a katonák (lovagok), akiknek ősei generációk hosszú sora, illetve emberemlékezet óta hódító háborúkból éltek, nem értettek semmi máshoz, mint a hadakozáshoz. Körükben igen népszerű lehetett a keresztes háborúk eszméje.)

Igen érdekes fejleményről számoltak be egyes keresztény források az **1060-as** (1070-es) évekre vonatkozóan: az Ibériai-félsziget muzulmán területeinek É-i határára telepített marokkói eredetű „mauregátok" imámjuk vezetésével egyre inkább a kereszténység felé fordultak, sőt nemegyszer az iszlám uralom ellen is felléptek. Ez a fejlemény a helyrezökkentett kronológia szerint egybeesett, tehát összefüggésben állt a Kalifátus feldarabolódásával, vagyis a központi irányítás meglazulásával, amiről a források **960** (1071) **k-i** dátummal számoltak be. Biztosra vehető, hogy a határterületeken alaposan megnőtt a keresztény királyságok befolyása. – A Kalifátus politikai viszonyaira egyébként az Abbádidák (Sevilla) és a Dzsahvaridák (Cordoba) egymás elleni elkeseredett küzdelme volt jellemző, ami **1069-ben** (1080) ért a tetőpontjára. III. Abd-ar-Rahman **961-ben** (1071) halt meg. Halála után az Ibériai-félszigeten véglegesen megszűnt a kalifátus egysége, egyúttal felgyorsult a keresztény fejedelemségek terjeszkedése D-i irányban. Ám a legjelentősebb fejlemény az volt, hogy – kétségtelenül a Kalifátusban eluralkodott anarchiával összefüggésben – a félsziget D-i területrészein, a Gibraltári-szoros tájékán, már **1056** (1067) **k.** megjelentek az afrikai (marokkói) Almorávidák csapatai. Betörésük Európába Abd-ar-Rahman nem sokkal korábban végrehajtott marokkói „iszlamizálására" adott válaszként fogható fel. (A muzulmán-berber Almoravida-dinasztia és vallási mozgalom NySzudánból indult útjára, s jutott el Marokkó területére. Fővárosuk **1062** (1073) **után** már Marrakesben volt. Ott **1067-ben**, vagyis 1078-ban létrehozták az ún. Muravit Szultánságot. Afrikában is továbbterjeszkedtek, **1076-ban** (1087-ben) megdöntötték a Ghánai Királyságot.) A „reconquista", tehát a nagy félsziget muzulmán területeinek keresztény (már spanyolnak nevezhető, valamint frank lovagok általi elfoglalása) valamikor 1080 k. indult volna meg. A feltételes mód használata azért indokolt, mert azonnal kemény ellenállásra talált, mégpedig egy nem várt ellenfél révén. Megjelent a térségben egy al-Manszúr nevű hadvezér **970** (1081) **k.**, akinek kilétével azonban a virtuális alapokon álló történetírás nemigen foglalkozott. (Általában a Kalifátus utolsó jelentős személyiségének gondolják, de mi leszögezhetjük: akármilyen származású is volt, mindenképpen a Muravit Szultánság É-i hadserege vezetőjének kellett lennie. Ekkoriban a szétesett Kalifátus utódállamai közül Sevilla volt a legjelentősebb, de ahhoz bizonyosan erőtlen, hogy az elkülönült központokat összefogja és egy költséges, véres háborúba kényszerítse őket.)

A Kalifátus már tényleges hatalom nélkül, valamiféle vallási/kulturális központ formájában létezett csak, mely Toledót, eddigi központját is elvesztette. A történetírás **1031-re** (1142), az utolsó kalifa, III. Hisám halálának évére teszi a Kalifátus megszűnését. Valójában már évtizedekkel korábban sem létezhetett a politikai hatalma.

A keresztény királyok közül VI. (Merész) Alfonz (León és Kasztília, 1072–1109) szállt a legkövetkezetesebben szembe al-Manszúr hatalmas hadseregével. Megelőző, a védekezés feltételeit biztosító támadásnak tekinthető az a valóban merész hadjárata, melynek során, 1085-

ben elfoglalta Toledót. Alfonz király Kasztíliát a félsziget keresztény felének legerősebb hatalmává tette. Ugyanakkor, tehát a **10.** (11.) **sz. végén** felszabadult Lusitania (a mai Portugália területének É-i harmada) is a muzulmán uralom alól. Portó vidékét (a Duero és a Mondego közötti területet) ekkoriban kezdték Portugál Grófság néven emlegetni.

Al-Manszúr **980-ban** (1091) É-ra vezette hadait, megtámadta a keresztény államokat, felégette Leónt. A kis muzulmán államocskák **1080** (1091) **után** egytől-egyig meghódoltak a Muravit Szultánságnak, amelynek uralkodóját Júszúf ibn Tásufin néven őrizte meg a történetírás. A híres keresztény lovag, El Cid (Rodrigo Diaz de Vivar, akinek életét és tetteit népmondák és versek örökítették meg, akinek alakjához fűződik a legrégebbi, 1140 k. íródott spanyol hőskölteménye, a Poema del Cid) 1094-ben elfoglalta Valenciát. Al-Manszúr viszont **985-ben** (1096) megrohamozta és felgyújtotta Barcelonát, a reconquista központját. A támadás sikere legalább további 50 évre biztosította a félsziget muzulmán államainak fennmaradását.

A Valenciát védő El Cid 1099-ben halt meg. A történetírók megállapították: az Almorávidák **1090** (1101) **k.** hatalmas támadó hullámban özönlötték el a terület „mór" lakosságú részeit, különösen az Ibériai-félsziget K-i felét, Valenciát és az attól É-ra fekvő területeket.

Al Manszúr a **10.** (11.) **sz. végén** felégette Santiago de Compostelát, majd túljutott a Pireneusokon, betört Aquitaniába is. Al-Manszúr **1002-ig** (1113), haláláig nyomult előre, a halál a Pireneusok vidékén szakította félbe hódító hadjáratait.

A muzulmán hadjáratok a továbbiakban szüneteltek, ami ismét aktuálissá tette keresztény részről a reconquista folytatását. A hadvezér halálával az Almorávida (Muravit) Szultánság hispániai hatalma is megrendült. A félsziget muzulmán hatalmi központjait a történetírás a **11. sz. elejére** (a 12. sz. 10-es, 20-as éveire) vonatkozóan a következőképpen határozta meg: Cordoba, Murcia, Sevilla, Malaga, Granada, Badajoz, Valencia, Toledo, Mallorca, Zaragoza, Al Barracin, Fammud, El Faghar.

A reconquista során a keresztény erők 1118-ban visszahódították Zaragozát (Aragóniai Alfonz (1104–1134) vezetésével, aki sokáig Navarrát is uralta, s később ült a kasztíliai trónon is). 1137ben aztán – ha igaz – radikális fordulat következett be Aragónia és a Barcelonai (Katalóniai) Grófság életében: ekkor Aragóniai Petronella és IV. (Barcelonai) Ramón Berenguer házasodott össze. Ezzel Aragónia és a frank befolyás alatt álló Katalónia összeolvadt, a királyság a félsziget legerősebb hatalmává épülhetett ki. Ettől kezdve Katalónia királyi dinasztiája, mely a pápát ismerte el hűbérurának, uralkodott, egészen a 15. sz-ig Aragóniában.

(Ez a történet világos előképe, avagy inkább tükörképe a 350 év múlva, a 15. sz. második felében Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella házassága megkötésének, aztán e frigyből az egységes Spanyolország megszületéséhez vezető eseményeknek. Ennélfogva ránk van bízva, hogy hitelesnek fogadjuk-e el, vagy kételkedjünk-e, gondolván, hogy tulajdonképpen porhintésről, a spanyol identitástudat kiformálásához szükségesnek tartott egyik, talán legfontosabb „történeti" előzmény megkonstruálásáról és népszerűsítéséről van itt szó.)

A Portugál Királyság a korábbi grófságból, szentszéki támogatással, 1139-ben alakult meg, II. Ince pápa I. (Hódító) Alfonz grófot (Burgundi-dinasztia) 1142-ben elismerte Portugália önálló királyának. (III. Sándor pápa 1179-ben megerősítette az elismerést.) Portugáliában nemsokára megszületett a portugál rendi alkotmány (1143). Alfonz portugál királynak 1147-ben egy angolszász vagy normann hajóhad által szállított keresztes lovagok segítettek elfoglalni Lisszabont.

(Folytatása a 995-ödik oldalon.)

A nagy ázsiai népvándorlás – 3. (a 12. sz. derekáig)

(Folytatás az 850-edik oldalról.)

Maszúdnak, az utolsó olyan Gaznavida uralkodónak az idején (1037–1041), aki nagy középázsiai területeket birtokolt, dinasztiája helyzete megrendült, a Gaznavidák államából az oguzok (a türkmének és a Szeldzsukok ősei) egyre nagyobb területeket hasítottak ki, ezzel a Gaznavida uralom Afganisztánra és Pandzsábra korlátozódott, (s ott aztán 1187-ig maradt fenn).

Az oguzok egyik része **9/10.** (10/11.) **sz. fordulója után**, a Kaukázuson keresztülvágva KisÁzsiába jutott. (Később ott hozta létre a majdani birodalom csíráját, az Anatóliai (Rumi) Szultanátust.) A Gaznavidák visszavonulása nyomán D-re terjeszkedő oguzok vezetői a **10.** (11.) **sz. közepétől** sorra áttértek az iszlám hitre. Más adat szerint az iszlám terjesztése a **10. sz. elejétől** (ugyancsak a 11. sz. közepétől) volt folyamatban az oguzok körében. A szeldzsukok tehát elkülönültek az oguz törzsszövetségtől, elfoglalták Dzsend városát, barátságos viszonyt ápoltak a térség muzulmán hatalmaival, kiváltképp a közép-ázsiai Karahanidákkal. Szeldzsuk maga is – tehát az oguz eredetű dinasztia névadója – **960** (1071) **k.** törzsével együtt a Szir-darja alsó folyásához vonult, és ott **980** (1080) **k.** felvette a muzulmán vallást.

A **10.** (11.) **sz. második felében** a kazárok állama a Kaukázusban, valamint a Volga és a Don közén – úz segítséggel – még létezett. Az állam területének jelentős részét már úzok és besenyők népesítették be. Az óorosz Szvjatoszláv is alkalmazott **958** (1069) **után** a seregében besenyő és esetleg úz zsoldosokat is.

A Kitáj (Liao-házi) Birodalom a **10.** (11.) **sz. közepétől** a mai É-Kína, Mandzsúria és Mongólia területén, valamint más belső-ázsiai területeken egyaránt uralkodott, – egészen **1115-ig**, azaz 1126-ig, „más" álláspont szerint 1125-ig, mikor is a dzsürcsik (Jin-dinasztia) támadása vetett véget a hatalmuknak É-Kína és Mandzsúria területén. – Megjegyzendő, hogy a Jin-dinasztia már **1005** (1116) **k.** is, amikor maga mellé állította a mongol törzsek egy részét, katasztrofális vereséget mért a kitáj-kidan államra. Megjegyzendő továbbá, hogy a dzsürcsi offenzíva annak ellenére járt teljes sikerrel, hogy a Liao-dinasztia és a kínai Song-dinasztia a dzsürcsi nyomulásra való tekintettel **1004-ben** (1115-ben) békét kötött egymással.

A súlyos vereséget szenvedett kitájok – követve a térségben másoknál már bevált stratégiát –, Ny-ra húzódtak. A kitájok és a jugurok (sárga ujgurok) **1027-ben** (1127) közösen küldtek követséget Mahmudhoz, a Gaznavida uralkodóhoz, javasolva egy nagy szövetség létrehozását, (elsősorban a kirgizek és az oguzok ellen). A követjárásról Marvázi számolt be, de megemlítette Gardizi is, aki Qita-bánnak és Yugur-bánnak nevezte meg őket.

A 12. sz. elején még változatlanul tartott a Karahanidák uralma Közép-Ázsiában. Mind a Számánidák, mind a Kimek Törzsszövetség számos korábbi területét hatalmuk alatt tartották, de szembe kellett nézniük 1120 után a Ny-ra törő kara-kitáj nép áradatával. A továbbiakra nézve ugyanis meghatározó jelentőségű, hogy a kara-kitájok (fekete kitájok) mongol nyelvű népe **1105-ben** (1116), a dzsürcsiktől vereséget szenvedett kitájok közül kiválva, a dinasztia egyik tagjának, Jelü Tasi hercegnek a vezetésével elhagyta a mongol sztyeppéket, és 1125-re NyTurkesztánba, tehát Közép-Ázsiába telepedett át. Államuk ujgur népcsoportokat is magában foglalt. (A Kara-kitáj (Fekete-kitáj) államot a kínai források Xi-Liao-nak (Ny-i Liaonak) nevezik.)

Ezzel párhuzamosan a mongol pusztákon több kísérlet történt a mongol törzsek egyesítésére, illetve a kitájok szoros szövetségébe vonására is. Némely utalások ismeretesek

arra nézve, hogy az első össz-mongol állam az Onon- és a Kerülen-folyó környékén létre is jött **1115** (1126) **k.**, s ennek vezetője (monda szerint) egy Kajdu nevezetű személy volt. A kísérlet nem járhatott sikerrel, mert K-Mongóliában a Hamag nevű feltörekvő mongol törzs (Dzsingisz kán őseinek törzse), Közép-Mongóliában pedig a Kereit nevű népes törzsszövetség lerázta magáról a kitáj fennhatóságot, s e törzsek egyes vélemények szerint a **11.** (12.) **sz. első felében**, „más" vélemények szerint pedig (ugyancsak) a 12. sz. első felében maradéktalanul átvették a hatalmat a saját területükön. A Kereit Fejedelemséget öt törzs szövetsége alkotta, a szövetséget a Togorin törzs vezette. Első uralkodójuk, Bujruk Markusz (neve európai/keresztény hatásra utal) megölte a kitáj helytartót. A keresztény kereitek a 12. sz. második felében kiterjedt házassági kapcsolatrendszerrel biztosítottak maguknak szövetségeseket, vagy szereztek befolyást felettük. Az uralkodó és a bátyja családjának lányai kizárólag a dzsingiszida házba mentek feleségül, megőrizve hitüket, a leendő kánokat és hadvezéreket keresztény szellemben nevelték. A kereitek között idegen származású, nesztoriánus orvosok is tevékenykedtek.

A najmanok mongol törzse a 12. sz-ban ugyancsak önálló fejedelemséget hozott létre. Az Altájhegység körüli területen éltek, az Altáj és a Karakorum között. K-en a kereitekkel, Ny-on a karlukokkal, DNy-on az ujgurokkal, D-en az Ojrát, Öngüt és Tangut törzsekkel voltak szomszédosak. A Tarim-medence ujgurjaival és az É-Kínát uraló dzsürcsi Jin-dinasztiával álltak szövetségi kapcsolatban. Sok ujgur is élt közöttük. Területükön ellenőrizték a Selyemút egy szakaszát. Vallásuk nesztoriánus keresztény volt. A najmanok törzsszövetségének uralkodói: előbb Kücsülüg, majd a 12. sz. első felében Bilge Bügü kán, később a fiai, Bujruk és Tajang következtek a hatalomban, akik azonban egymás ellen fordultak, s így a najmanok törzsszövetsége kettészakadt.

A Góbi K-i részén élő ongiratoknak a 12. sz-ban jelentős fejedelemségük volt. Nagy hatással volt rájuk a nesztoriánus hit, amit valószínűleg az öngütök közvetítettek hozzájuk. Egyik águk, az Olkonut házassági kapcsolatban állt Dzsingisz kán nemzetségével.

A Közép-Ázsiában maradt Szeldzsuk oguz törzsfőnök, illetve jabgu (törzsszövetségi vezető) **1007** (1118) **k.** meghalt. Fiai és unokái (szelcsükök/szeldzsukok) megkezdték birodalomépítő munkájukat. Az oguzok jelentős része ekkor még Szeldzsuk unokáinak (Togrul bég (**1063-ig** élt, azaz 1163-ig) és Csagri bég (élt: **1059-ig**, vagyis 1159-ig) vezetésével az Amu-darja vidékén nomadizált, de előbb a Karahanidákkal szövetségben, később önállóan vívott harcokban alaposan megnövelte uralmi területét, s központját is áthelyezte D-i területekre. A Szeldzsukoguzok tehát a **11. század első felében** (1161-gyel bezárólag), a Kaukázus környezetében és attól K-re hatalmas területet vettek birtokukba.

Kis-Ázsiában a másik oguz hatalmasság: Szülejmán **1116-ban** (1127) megalapította az Anatóliai (Rumi) Szultanátus magját képező törzsszövetséget. Az oguzok korai történelme ekkoriban véget is ért. A törzsszövetségi kereteket zárójelbe téve Szülejmán már **1118-ban** (1129) létrehozta szultanátusát, (amelynek a népessége később betagozódott a Szeldzsuk Birodalomba).

A **11. sz. második** (a 12. sz. harmadik) **dekádjára** Európa K-i határvidékén már nem az oguzok, hanem a sokáig azokkal együttműködő úzok képezték (a Volga és az Urál között) a besenyők K-i szomszédságát. A Szeldzsuk-oguzok Közép-Ázsia D-i területeire húzódtak. A (talán évezredek óta) kaukázusinak tekinthető úz nép lényegében magára maradt a K-ről terjeszkedő, a Karahanidák összezsugorodott érdekeltségi területének határvidékén nomadizáló, és ugyancsak Ny-felé terjeszkedő kipcsak-kumán szövetség ellenében. Kazária ekkor már csak a maradványai formájában létezett.

A Kazak-sztyeppe hatalmas területeit **1030-tól** (1130-tól) a Kipcsak Törzsszövetség egyedül uralta, és csapatai esetenként megjelentek már a Kaukázus előterében, valamint az

oroszoktól D-re eső pusztán is. Az úzok emiatt, **1010** (1121) és **1040** (1140) **között** a besenyők K-i törzseit kiszorítva Ny-ra húzódtak, megpróbáltak maguknak életteret kialakítani a bizánci és az orosz hatalmak közötti térségben, tiszteletben tartva a Szeldzsuk Birodalom érdekeit, valamint megvetni lábukat a K-Európába időnként betörő, maguk előtt kunokat terelő kumán csapatokkal szemben.

A **11.** (12.) **sz. közepén** a karlukok szervezték meg az Európába nem igyekvő, Közép-Ázsiában maradó lovas népeket. A **11.** (12.) **sz-ban** a Közép-Ázsiában tartózkodó, több etnikumot magába foglaló török nyelvű népek gyűjtőneve mégis „kipcsak" volt. Közéjük tartoztak a kidanok, a kimekek, a mamlúkok és a kumánok is. Marvazi szerint a kidanok eredeti lakóhelyükről átköltöznek Hétfolyó-közbe az ugyancsak távozó kimekekkal együtt, akik eddig tőlük kicsit É-abbra, az Irtis-vidéken éltek. A kidanok és a kimakok érintkezésbe léptek a szári-kipcsakokkal, s ennek eredményeként megindult nomadizálásuk a Szir-darja és az Aral-tó vidékén. A kumánok és az előttük haladó kunok **1040** (1151) és **1055** (1155) **között** átkeltek a Volgán, és viharos gyorsasággal tért nyertek K-Európában is. Az úzokat részben Ny-ra kergették, részben megkerülték. (A 12. sz. második felében aztán a kumán népesség kettészakadt (Fekete- és Fehér-Kumánia), Ny-i interpretációk szerint K-en éltek a „fehér" kumánok, akik kísérletet tettek a 12/13. sz. fordulója környékén hatalmi központjuk kiépítésére a sztyeppe Ny-i térségében, míg a másik, az ún. „fekete" kumán csoport a Balkánra vonult.)

Egyelőre azonban, **11.** (12.) **sz. derekán** a kumánok és a kunok még éppen csak elérték az orosz fejedelemségek határait. E tény megerősítéseként is szolgálhat az az adat, mely szerint a Keurópai füves síkság a 12. sz-ban „változatlanul" a kumánok és a kunok fennhatósága alatt állt. Arszlán bég és unokaöccsei: Csagri és Togrul **1025-ig** (1136-ig), lényegében a Karahanida uralkodó szolgálatában álltak. Ekkor azonban Mahmúd Gaznevi legyőzte a Karahanidákat, s ettől kezdve Arszlán bég csapatai élethalálharcot vívtak a Gaznavidákkal. A Szeldzsuk-dinasztia önálló állama **1038-ban** (1138) alakult meg, Tugrul szultánnak nyilvánította magát. Hamarosan, **1040-ben** (1140) döntő győzelmet aratott Mervnél, Dandanakánnál a főként afganisztáni területeket uraló Gaznavidák felett.

Togrul **1055-ben** (1155) bevonult Bagdadba, s megteremtette a muzulmán világ K-i szárnyának politikai egységét. Elfoglalta a kalifátus É-i területeit, s ezt a tényt **1058-ban** (1158) a bagdadi kalifa azzal vette tudomásul, hogy a „Kelet és Nyugat Királya" címet ajándékozta Togrulnak. Togrul bég hivatalosan megkapta a szultán címet, a szultán a birodalmat a nagyapjáról nevezte el Szeldzsuk Birodalomnak. Ez tökéletesen egybevág azzal az adattal, mely szerint a „Buridák" (Damaszkusz atabégjeinek katona-dinasztiája) 1154-ben formálisan behódoltak a Szeldzsuk Szultanátusnak. Egy másik információ szerint a kalifátus felett korábban gyámkodó D-perzsiai (síita) „Bújidák" (Buvaihidák) uralmának időszaka (ugyancsak) **1055-ben** (1155), Togrul hódításával ért véget. Bagdadi és iszfaháni udvaruk mindaddig jelentős kulturális központnak számított. A Szeldzsukok Bagdad elfoglalása után Anatólia felé terjeszkedtek, közben azonban, **1063** (1163) **k.** leigázták Örményországot és Grúziát.

A kalifa „nagylelkűségének", a Kelet és Nyugat Királya cím adományozásának magyarázatául kézenfekvőnek látszik felhívnom a figyelmet arra, hogy a Gaznavidák felett aratott fényes győzelmet követően, **1141-ben**, azaz 1152-ben a Szeldzsukoknak a kalifátus É-i területeit uraló, a kalifa egyik legfőbb támaszaként szolgáló csapatai vereséget szenvedtek a Kara-kitáj Birodalomtól, és ugyanebben a hadjáratban, Szamarkand térségében csaknem teljesen elvérzett a Karahanida Birodalom, K-i részei kara-kitáj fennhatóság alá kerültek. A muzulmán világ ÉK-i térsége végveszélybe került.

(Folytatása a 975-ödik oldalon.)

Kína, Tibet, no meg a nomádok – 4. (1165-ig)
(Folytatás a 907-edik oldalról.)

A Song/Szung-dinasztiát **960** (1071) **k.** alapították meg. Ez a dinasztia Bianliang, a mai Kaifeng központból kiindulva **970** (1081) **után** ismét egyesítette Kína maradék területeit, beleértve a Di fejedelemségeket is, de nem tudta visszaszerezni az É-i nomádok által elfoglalt kínai hódoltsági területeket. Éppen ellenkezőleg: Tai császár (Song-dinasztia) a tangut előretörés miatt **994-ben** (1105) elrendelte az Ordosz-vidéken Xia Zhou (Tongwan Cheng) város kiürítését, megsemmisítését is, a lakosságot pedig deportálta. (Egyébként a **10. sz. első** (a 11. sz. harmadik) **negyedében** a kínai Song-dinasztia területén és idejében jelent meg az első ismert papírpénz, melyet az állam arany és ezüstrudak ellenében adott ki elismervényként. A Songcsászárok kitüntetett figyelemmel kezelték a taoizmus ügyét, **1016-ban** (1116) a császár parancsot adott a Tang korszakban összeállított Taoista Kánon szétszóródott példányainak egybegyűjtésére. Az összegyűjtött taoista iratok gyűjteményébe a Tang korszakban még üldözött manicheusok néhány műve is belekerült.)

Az **ezredforduló idején** (a 12. sz. elején) Xia Zhou (Tongwan Cheng) város a tangutok uralkodó dinasztiájának, a város nevét nyilvánvalóan felvevő Xia Zhou dinasztiának a központja lett, vagyis az uralkodó az ősi Xia nevet adta dinasztiájának, miután elfoglalta Tongwan Chenget.

Egészen **1004-ig** (1115-ig) hadakozott a kitáj-kidan Liao-dinasztia a Song-dinasztiával Kína Éi területeinek birtoklásáért, ekkor azonban, feltehetőleg a dzsürcsi offenzívára tekintettel, békét kötöttek egymással.

A Liao-dinasztia és a tőlük Ny-ra települt tangutok országainak egymással fenntartott kapcsolatairól, esetleges ellenségeskedéseikről nincsenek ismereteink. Tudjuk azonban, hogy a nomád népek körében ekkor sem az állandóság, hanem az állandó változások jellemezték a hétköznapokat. Tudjuk, hogy a 12. sz. elején beköltöztek a mongol területekre az öngütök vagy fehér-tatárok (türk leszármazottak, egy mongolul beszélő, elmongolosodott nép). Az öngütök téli szállásközpontja **1005** (1116) **k.** a Sárga-folyó melletti Togtoh település közelében, míg a nyári szállásközpont Olan Szüme, a Góbi középső részén, a Selyemút É-i leágazásánál, a Karakorum felé vezető karavánútnál volt, (kereskedelmi központ, nem kevesebb, mint 9 keresztény templommal). Az öngütök lányai a mongol najmanokkal kerültek házassági kapcsolatba, míg az öngüt férfiak rendre a kereitek családjaiból kaptak feleséget. Szoros kapcsolatot tartottak fenn a Góbiban élő Ongirat törzzsel, melyből idővel Dzsingisz kán felesége származott, illetve az Ordoszba betelepült tangutokkal is. (A najmanok az Altáj-hegység környéki, hegyvidéki és síksági területeken éltek, az Altáj és a Karakorum között. K-en a kereitekkel, Ny-on a karlukokkal, DNy-on az ujgurokkal, D-en az ojrát/ongirat, öngüt és tangut törzsekkel voltak szomszédosak. Területükön ellenőrizték a Selyemút egy szakaszát. Vallásuk már nesztoriánus keresztény volt. Kancelláriájuk arámi gyökerű ujgurírással készítette feljegyzéseit.)

A kitájok uralmát nem a tangutok és nem az öngütök rendítették meg. A viszonylagos egyensúlyt megbontó, bomlasztó hatást a Mandzsúria/Korea felől hódító mandzsuk, azaz dzsürcsik (Jin-dinasztia) fejtették ki, akik **1005** (1116) **k.** súlyos vereséget mértek a kitáj-kidan államra, miközben maguk mellé állították a mongol törzsek egy részét. Ezzel az adattal áll összhangban, hogy K-Mongóliában, a folyók mellékén pásztorkodó mongol Hamag törzs, (melyből később maga Dzsingisz kán is származott), már a **11.** (12.) **sz. elején** megszüntette maga felett a kitáj fennhatóságot, és saját területén átvette az uralmat.

A Hangáj-hegység (Közép-Mongólia) lakói, vagyis a mongol kereit törzsek pedig, melyeknek eredeti lakhelye a Jenyiszej felső szakaszánál, a Kem-folyó mentén lehetett, s onnan **09.** (10) **sz. közepén** vándoroltak D-re, majd a **09. sz. közepén** (a 10/11. sz. fordulóján) fennhatóságukat a Szelanga-folyótól a Tola-folyó felső folyásáig kiterjesztették. (Ugyanebben az időben, a Kereit Szövetség központjában keresztény térítők jelentek meg, missziójuk nyomán a káni udvar felvette a keresztény hitet.)

A Liao-dinasztia »1115-ig«, bizonyára **1115-ig** (1126-ig), más álláspont szerint 1125-ig őrizte meg uralmát. (A virtuális alapokon álló történetírás – mivel semmit sem tud mondani egy 110 évesnek látszó időszakról – azt állítja, hogy Kína É-i részén és Mandzsúriában, továbbá Mongóliában a Liao-dinasztia »1005-től, egészen 1115-ig« „viszonylagos nyugalomban" regnálhatott. Láthatjuk: a dzsürcsi hódítástól a dinasztia végleges bukásáig legfeljebb tíz év telt el!) A Liao-dinasztia bukását követő években számos kísérlet történt a mongol törzsek egyesítésére, egységes mongol állam létrehozására. Egy monda szerint az első egységesnek mondott mongol állam az Onon- és a Kerülen-folyó környékén jött létre **1115** (1126) **k.**, vezetője Kajdu lett. E mondán túlmenően is léteznek utalások arra, hogy miután több mongol törzs a saját területén átvette az uralmat, **1010** (1121) **k.** vezetőik létrehozták az első mongol kánságot, aminek a központja Orta-Balgaszun lett. Ezt a Kereit Fejedelemséget öt törzs szövetsége alkotta, melyet a Togorin törzs vezetett. Első uralkodójuk, Bujruk Markusz volt – (neve európai/keresztény hatásra utal).

A nyugat-tibeti Guge királyság szerzetes-uralkodója **10. sz. közepén** (a 11/12. sz. fordulóján) Jese-Ö volt (**947-től** (1058) **1024-ig** (1135) élt). A Tibeti Birodalom összeomlását követő káoszból neki sikerült valóban kiemelnie ezt az országrészt, vagyis döntő szerepet játszott a buddhizmus megújításában. Fiatal tibetieket küldött Kasmírba, hogy tanult szerzetesekké válhassanak. Tibet többi részén a **10. sz. közepén** (a 11. sz. végén) sem létezett központi hatalom, s nem is nemzetségek, mint inkább kisebb-nagyobb családok százai alkottak erősebb-lazább, állandóan bomló és átszerveződő egységeket.

A Tibeti Birodalom egykori területén a buddhizmus és a bön vallás konstruktív egyeztetése a **10/11.** (11/12) **sz. folyamán** történt meg. A tudósok és a bön-po leiratok szerint az ekkor érvényesülő bön vallás már nem volt azonos a korábbival, ám csak ezt az irányzatot ismerjük ma (hozzávetőlegesen). Korábbi változatairól csak vázlatos képünk lehet. Az állam és a buddhizmus fejlődésével a bön vallásnak a korábbinál jóval kisebb szerep jutott. Jese-Ö után Rincsen Szangpo (Rin-chen bzang-po) uralkodott Tibetben **1055-ig** (1165-ig). Hozzá köthető a buddhizmus második térhódítása, a „rendek korszaka". A szerzetes-uralkodót utódai „Nagy Fordító" elnevezéssel illették, számos, a Jóga-tantrák csoportjába tartozó szöveget fordított le tibetire, s ezek az ekkoriban alapított templomok (Tholing, Tabo, Nako) ábrázolásainak ikonográfiai programjául is szolgáltak. Talán hozzá köthető a tibetiek saját időszámításának bevezetése is, melynek kezdőéve: »1027«, esetlegesen **1027** (1138). (A tibeti időszámítás kezdetére nézve fennáll egy másik lehetőség is. Tartja magát az a meggyőződés, hogy a rendszert Atísa állította fel. Az indiai szerzetes **905** (1050) **után** látogatott el Ny-Tibetbe, hogy előmozdítsa a buddhista reneszánsz ottani kibontakozását. Atísa talán egy érvényben levő indiai évszámítási rendszert ültetett át tibeti talajba? Ez esetben az »1027-es« év az 1027-hez közelebb állónak tekinthető volna.) A 12. sz. első felében a karakitájok mongol nyelvű népe a dzsürcsiktől vereséget szenvedett kitájok köréből kiválva elhagyta a mongol sztyeppéket, majd Ny-Turkesztánba, Közép-Ázsiába vándorolt, ahol a 12. sz. közepétől jelent meg. Jelü Tasi herceg karakitáj – kínai források által Xi-Liao-nak (Ny-i Liaonak) nevezett – állama azokat az ujgurokat is magába integrálta, akik korábban Ny-ra kerültek. Ibn al-Atir muzulmán tudós **1014** (1125) **k.** feljegyezte, hogy korábban egyes török népek „Kínából Turkesztánba" vonultak. Valószínűleg a Belső-Ázsiából távozó karakitájok hozták mozgásba az említett „egyes" népeket.

(Amint az a történeti dokumentumok alapján ismert, a mai É-Kína területét a 1125-től 1234-ig uraló Csin (Jin), avagy Dzsürcsi-dinasztia a koreai uralkodói klán É-koreai Kim ágából származott. A dzsürcsik is, miként korábban a kitájok, Peking környékén alapítottak birodalmat.)

Japán Heian-korszaka (1185-ig)

Kanmu japán császár a buddhista szerzetesek mérhetetlenül nagy politikai befolyása miatt hagyta el Narát, a buddhizmus központját. Új fővárosába Heiankióba költözött, ám ott cseberből vederbe került. Most nem a kolostorok uralmával, hanem az annál is kegyetlenebb klánok uralmi törekvéseivel találta szemben magát, (és nem számíthatott a buddhista papság segítségére, általuk valamilyen hatalmi ellensúly kialakítására sem).

Az új korszakban a legfőbb változás: megszűnt a kínai befolyás, a kínai kultúra és civilizáció iránti csodálat. (Nem véletlen, mert a **09/10. sz. fordulóján**, vagyis a 11. sz. közepére összeomlott a Tang-dinasztia, a romok alól kikecmergő kínai államok határai igen messze estek Japántól, s ezeknek az államoknak a legkisebb gondjuk is nagyobb volt, mint hogy Japánra figyeljenek.) Japánban kezdett kialakulni az a hatalmi konstrukció, melyben a császár megközelíthetetlen személyét vallásos tisztelet övezte, de tényleges hatalommal nem rendelkezett. A politikai hatalom a mindenkori régens kezébe került. Az uralomnak ez a formája a japán államiság jellemző sajátossága lett.

Kibontakozott Japán kultúrájának sajátos, nemzeti arculata. Immár alig-alig mutatható ki kínai minta a korszak tárgyi emlékeiben, képzőművészeti alkotásaiban, építészetében. A japán irodalmat már nem kínai, hanem japán írásjelekkel lejegyzett szövegek éltették.

A Heian-korszak **794-ben** (1043) kezdődött. Jellemző volt rá, hogy a főúri családok, tartományi vezetők a korábbinál nagyobb önállóságra tettek szert, véres küzdelmeket vívtak egymás ellen, fegyveres kíséretükből (a szamurájokból) egy új, meghatározó társadalmi réteg fejlődött ki. Ez összefüggésben állt azzal a körülménnyel, hogy ugyan a császár megközelíthetetlen személyét vallásos tisztelet övezte, de egyre kevesebb hatalommal rendelkezett.

A hatalmat egyre inkább egyetlen klán gyakorolta. Ez a klán abban volt érdekelt, hogy a többi családot megossza, esetenként egymás ellen fordítsa. Évtizedek teltek el, mire (**866-ra**, vagyis 1115-re) megkérdőjelezhetetlenné vált a Fudzsivara-klán egyeduralma.

A Fudzsivara-család hatalomátvételének időpontját más adatok **967-ben** (1122) jelölik meg (mondván: ez a család „második” hatalomátvétele). Mindebből az következik, hogy a »866 utáni« (esetleg már a »794 utáni«) datálások – a 13. sz-ig terjedően – Japánban utólagosan beiktatott, bár nem feltétlenül fiktív, esetenként valamiféle valós eseményekhez tartozó, de mindenképpen hibás, látszólagos időpontokat is tartalmaznak. A japán császárok névsora – miként a római pápáké is – nyilvánvalóan súlyos redundanciákkal terhes, (manipulált). (A fikció gyanúja elsősorban a **794** (1043) és 1179 közé datált császárokra vonatkozó adatok esetében erős. Ha mégis minden lajstromozott uralkodó létező személy volt, akkor már ebben az időszakban meg kellett volna kezdődnie a szigetország hatalmi megosztottságának, amely állapot ma csak a Heian-korszak és az ún. Kamakura-periódus utáni, vagyis 1331 utáni időszakra nézve ismeretes, amikor elkülönült az ún. Északi Udvar.)

A Heian-korszakban az uralkodó klán a régensség intézménye révén biztosította magának az uralmat a császári ház és az állam fölött. (A „szessó” és a „kampaku” (kancellár) a gyermek, illetve a felnőtt császárok régensének elnevezése volt.) A Fudzsivarák uralma idején egyes klánok (különösen a Taira- és a Minamoto-klán, a császári család mellékágai) nagy földbirtoktömeget halmoztak fel, és ezek a hatalmi csoportok igyekeztek ellenállni a központosítási törekvéseknek. Rendkívül véres korszak lehetett ez, amit persze elhomályosít, részben elfed az utólag átszerkesztett történelem. A Taira-klán „első” lázadására állítólag **940-**

től (1189) került sor, azonban, mint az alábbiakból kiderül, már 1156-tól folyt az öldöklő küzdelem.

A Fudzsivara-család **1068-ig** (1168-ig) őrizte meg kiváltságait. Eddig az időpontig a mindenkori kancellár (kampaku) a Fudzsivara-családból került ki. Ekkor bukott meg ez a klán, – a történetírás a klán első bukásaként aposztrofálja a történteket. (Ezt az eseményt a másik kronológiai sorban is megtalálhatjuk: a Taira-klán a 12. sz. második felében elmozdította a hata lomból a Fudzsivara-klánt. Ezt tekintik a történészek a klán „második" bukásának, holott arról az egyetlen bukásról lehet szó.)

A bukás a császár önfeláldozó lépésével összefüggésben következett be. Goszandzsó császár – ha létezett egyáltalán – **1068-ban** (1168) lemondott a trónjáról, szerzetesi fogadalmat tett. (Az sem biztos, hogy így történt, lehet, hogy – miként a Karoling Európában is előfordult – a hatalomra törők a törvényes uralkodókat egyszerűen kolostorba börtönözték.) Mindenesetre: nem lévén császár, nem volt tovább szükség régensre sem. Ez a körülmény a Fudzsivara-családot megfosztotta a hivatalától.

Tehát Goszandzsó volt az első a lemondott, kolostorba vonult (lemondatott, kolostorbörtönbe zárt?) császárok sorában. Az elkövetkező századokban a születésük jogán császárnak tekintett személyek követték a példáját, és 1428-ig valamennyien kolostorban éltek.

A két legnagyobb katonai erő, a Taira- és a Minamoto-klán között már 1156-tól véres polgárháború zajlott, melynek végére, 1159-re Minamotót legyőzte a Taira-klán, majd **1068-tól** (azaz 1168-tól) „hivatalosan" átvette a hatalmat a Fudzsivara-klántól, miután 1160-ban kiirtotta a rivális Minamoto-klán jelentős személyiségeit. A nyugalom azonban nem állt helyre, a válságos időszak egészen 1185-ig tartott, mely év (egyes interpretációk szerint 1192) a Heian-korszak végét hozta el. Ekkor a Minamoto-klán egy nagy tengeri csatában legyőzte a Taira-klánt. Joritomo, a Minamoto-klán feje felvette a sóguni címet (e cím nemcsak katonai, hanem polgári rangot is jelentett), létrehozta Kamakurában (Japán K-i részén) a katonai kormányzatot. (Az 1185 (vagy 1192) és 1331 közötti időszakot Japán Kamakura-periódusának nevezik. Legfontosabb jellemzője – a katonai igazgatáson kívül – a zen-buddhizmus kialakulása, elterjedése és virágzása.)

Fordulatos idők a Déli-Kárpátok térségében és a Balkánon – 2. (1186-ig)

(Folytatás a 921-edik oldalról.)

Komnénosz császár igen jó viszonyba került a magyar királlyal, Szent Lászlóval, s a viszony mélysége László lányának, Szent Piroskának (Eirénének) Alexiosz fiával való összeházasításában (1105) nyilvánult meg. Egy másik virtuális kronológiai sor által megőrzött adatok révén értesülünk arról, hogy a magyar hatalom is szerepet játszott a balkáni hatalmi játszmában: **948ig** (1093-ig) emlegették ugyanis a magyarok balkáni hadjáratait. (Ideszámítjuk azt a **970-ben**, vagyis 1081-ben folytatott orosz hajáratot is, melyben állítólag részt vettek magyarok is, amikor Jóannész Tzimiszkész védte meg Konstantinápolyt.)

Lényegében lezárult ez a fejezet a magyar történelemben. A megszokott magyarázatokkal ellentétben nyilván két ok miatt ért véget a balkáni hadjáratok sora. Egyrészt: ettől az időponttól kezdve már a Magyarországgal is baráti viszonyban álló Sámuel bolgár cár és Alexiosz Komnénosz bizánci császár a hatalmat a Balkán nagy részén teljes egyetértésben gyakorolta. Másrészt: a D-erdélyi Gyulának, a balkáni „magyar" (besenyő) hadjáratok valódi kitervelőjének és végrehajtójának a hatalma egyre inkább megrendült. **948** (1093) **után** már csak egy-két évig tellett Gyula (és fegyvertársa, Salamon) erejéből beavatkozni a balkáni politikába.

A balkáni besenyők és az őket támogató, a Magyar Királysággal ellenséges erők (Gyula és Salamon, tehát a központi hatalom ellenfelei) mozgolódásai miatt tartott még a háborúskodás a Balkán középső részein. A magyar krónikás hagyomány szerint a száműzött Salamon, akit András király – mint kisgyereket – még **1057-ben** (1068) megkoronáztatott, de a Magyar Királyság Ny-i harmadának töredékét tarthatta (csak egy darabig) a kezében, trónját pedig Henrik császár jóvoltából is csak átmenetileg foglalhatta el, **1084/1085** (1095/1096) **k.** a Kárpátok térségéből kiindulva, besenyő csapatok élére állva próbált visszatérni a nagypolitikába. Természetesen a besenyő Gyula támogathatta őt.

Zavaros körülmények között lelte halálát (vagy „tűnt el") **1087/1088-ban** (1098/1099) Salamon Atilla-házi király – mint ilyen, a legutolsó – egy Ny-bizánci fennhatóság alatt álló balkáni város ostroma során. (Állítólag végül az isztriai Polában (a Szent Mihály-apátságban) temették el, legalábbis egy sírkő ott került elő 1854-ben, melynek felirata: „Salamon Rex Pannoniae", – ugyanott őrizték a neki tulajdonított csontereklyét is. Egy verzió (dalmát népi hagyomány) szerint zarándok-remete lett, s végül csak **1092-ben** (1103) halt meg.)

Komnénosz a Ny-Balkán államaival jó kapcsolatot alakított ki; a vonatkozó interpretációk sommás megállapításai szerint **1085** (1096) **k.** az adriai partvidék és a Ny-Balkán szláv hatalmasságainak lojalitása révén Bizánc (értsd: Ny-Bizánc) képes volt megakadályozni a Trákia, Makedónia és Thesszália elleni támadások, valamint a külső hatalmak beavatkozásainak sikerét.

A Bizánc ellen lázadó besenyők (vezérük: Cselgü) **1087-ben** (1098) a Balkán-hegységen átkelve nagy hadjáratot indítottak a mai Bulgária és Görögország területére, Drinápolyba. A támadók azonban vereséget szenvednek, visszavonultak. Egy adat szerint a **11.** (12.) **sz. elejére** a mai Albánia területe (Illyricum) is Bizánchoz (értsd: Ny-Bizánchoz) tartozott. Eközben Baszileiosz **986-ban** (1097), egyelőre sikertelenül támadta a bolgár kézben levő Szerdikát, de aztán **1000/1001-ben** (1100/1101) elfoglalta Bulgária al-dunai, Fekete-tenger menti részét.

Baszileiosz offenzívája folytatódott, csapatai **1001** (1101) **k.** először Szerdikát foglalták el, majd Preszlávot is, és Macedónia irányában támadtak tovább.

Amikor meghalt Zvojnimir horvát király, a Magyar Királyság (Szent László király) serege **1089-ben** (1100), a horvát királyné (Ilona, László nővére) kérésére bevonult Ny-Szlavónia területére a kibontakozott trónviszály, valamint a horvát nemességnek a klérus hatalma miatt kitört felkelésének magyar szempontból kedvező módon történő lezárása céljából. (Szlavónia K-i fele Magyarország része volt.) A magyar beavatkozás fő okaként azt szokás megjelölni, hogy ezzel egyidejűleg Velence lépéseket tett a horvátok tengerparti területeinek (pápai hű bérbirtokoknak) a birtokba vételére.

A dalmát tengerparti városokban ekkor már velencei csapatok állomásoztak. **1090-ben** (1101) László király megalapította a Szlavónia, valamint a Muraköz egyházigazgatását ellátó zágrábi püspökséget, mégpedig Szent István tiszteletére. A püspökség alapításának fő célja feltehetőleg a balkáni szláv lakosság körében terjedő bogumilizmus visszaszorítása volt.

Hosszú, évszázados küzdelem vette kezdetét Velence és a Magyar Királyság között. A horvát nemesség zöme Magyarországban látta nemzeti léte szempontjából a kisebb veszélyt, ezért Velence hódító törekvéseivel szemben a Magyar Korona védelme alá húzódott. Létrehozták **1091/1092-ben** (1102/1103) a Horvát Bánságot a Dráva és Gvozd-hegység közötti terület feletti joghatósággal. Álmos magyar herceg került a horvát trónra. Vele szemben egy Velencével együttműködő horvát főúri csoport Svačić Pétert kiáltotta ki királlyá.

Négy további évig tartott e két horvátországi erőközpont vetélkedése, a magyar-horvát perszonálunió **1097-ben** (1108) szilárdult csak meg. Ekkor már Magyarországon Kálmán uralkodott (Könyves Kálmán, **1095**, azaz 1106, ill. 1116 között). Horvátország trónját Kálmán – Álmost lemondatva – **1096/1097-ben** (1107/1108-ban) foglalta el.

Kálmán Velence ellenében mindeddig a D-itáliai (normann) Roger királlyal szövetkezett, de Dalmácia területét mégsem foglalta el, ehelyett támogatta azt az ott létrejött Magyarország és Velence közötti ütközőzónát, amely Ny-Bizánc felügyelete alatt állt.

Bulgária – és ez által Ny-Bizánc – helyzete **996-ban** (1107) válságosra fordult. Bolgárölő Baszileiosz K-bizánci (nikaiai) császár elérkezettnek látta az időt a Balkán visszaszerzésére, intenzív háborút kezdett Sámuel országának szétverése céljából. A hosszú, vagy 12-13 évig (**1018/1019-ig**, azaz 1118/1119-ig) tartó offenzíva a kibontakozó bolgár szabadságharc színhelyévé változtatta a Balkán jelentős részét. A bolgárok ellenállását Alexiosz Ny-bizánci császár és a Magyar Királyság is aktívan támogatta. Sámuel **997-ben** (1108) szilárdan birtokában tartotta Durres városát. A szabadságharc menetét nyilvánvalóan erősen befolyásolta az időközben megindult első keresztes hadjárat, amelynek irreguláris csapatai a Balkán-félszigeten meneteltek keresztül **1096/1097-ben** (1107/1108). (Megjegyezzük, hogy a horvát királyi címéről lemondatott Álmos magyar herceg is a Szentföld felé vette az irányt.)

A Balkán területén közvetlen érintkezésbe kerültek egymással a Ny-i (kathár, albigens, manicheus) és a K-i (pauliánus, barnabata, bogumilista) „eretnekek”, vagyis az ekkoriban épp erejük teljében lévő gnosztikus irányzatok. (Később, a következő évtizedekben a keresztes háborúk melléktermékeként az érintett közösségek vallási élete egymással szinergiában bontakozott ki, s ez a folyamat a kereszténység további történetére, fejlődésére rendkívül erős hatást gyakorolt.) Igen valószínű, hogy mind Bulgáriának, mind Alexiosz Ny-Bizánci Birodalmának egyházi szervezetei – beleértve a vazallus balkáni fejedelemségeket is – Bogumil vallásának a befolyása alá kerültek. E hatalmak ugyanis politikai egységet képeztek, így **997/998-ban** (1108/1109) közös erővel szálltak szembe K-Bizánc Joan Vladimir dukljai fejedelemmel közösen végrehajtott támadásával.

(A virtuális kronológia hibás nézőpontjából szemlélve persze Baszileosz Bizánci (Nikaiai) Birodalma mellett csak Bulgária és a szerb államocskák látszanak, Ny-Bizánc takarásban van.) Sámuel cár Ny-on visszahódította Raskát és Duklját, országa elérte

legnagyobb kiterjedését, Ny-Bizánc és Bulgária szövetsége hosszú, összefüggő tengerparttal büszkélkedhetett (az Adria- és az Égei-tenger térségében). K-Bizánc a bolgárokkal szemben egyelőre megelégedett a Fekete-tenger DNy-i, Ny-i partvidékének birtoklásával, tehát a Balkán-hegység K-i része és az Al-Duna közötti széles területsávval, melynek lakosságában egyre nagyobb részarányt képviseltek az örmények, valamint azok a vlachok, akik hosszabb ideje É-i, ÉK-i irányban vándoroltak, s most éppen a Balkán-hegység É-i völgyeiben, a hegylábaknál, illetve a Duna felé eső dombvidéken és síkságon nomadizáltak. Eközben a Havasalföld (a **10/11**. (11/12.) **sz. fordulójától**) már egyértelműen a besenyő törzsek legeltető területe volt.

A D-Kárpátok térségében a besenyő Gyula helyzete **10/11. sz. fordulójától** (kb. 1111-től), a magyarországi központi hatalom megerősödésével összefüggésben tarthatatlanná vált. Országa a Marostól (Gyulafehérvártól) D-re eső területre, lényegében a D-i Kárpátok hegyvidékére szorult vissza, mivel bizalmasa, Doboka meghódolt, majd népét és területét a király uralma alá helyezte. Ettől kezdve Gyula már csak a havasalföldi besenyőkre és a bolgárok ellen győzedelmesen előretörő K-Bizánc segítségére számíthatott. K-Bizánc hadserege a magyar király által is támogatott Vidint (Bodont) **1002-ben** (1113) támadta meg, majd **1004-re** (1115) már Magyarország határán állt.

A Magyar Királyság (Kálmán király) még **1003-ban** (1114) csapatokat küldött D-Erdélybe Gyula szeparatizmusának felszámolására. A sereget István (Árpád-házi II. István király, Kálmán király kiszemelt utóda) vezette. Gyula megadta magát, és később (állítólag) Lengyelországba távozott. Fentieket alátámasztja, hogy a gyulafehérvári székesegyház közelében erős tűz nyomait viselő épületmaradvány, egy ló- és egy emberi csontváz alapján kikövetkeztethető, hogy itt a **10. sz. második** (12. sz. első) **felében** harcok folytak és tűzvész pusztított. Az István és Gyula közti háborúról egyetlen kortárs külföldi forrás emlékezett meg, mégpedig a Hildesheimi Évkönyv. Eszerint „*István magyar király sereggel ment anyai nagybátyja, Gyula király ellen; miután őt feleségével és két fiával együtt elfogta, országát erőszakkal a keresztény hitre kényszerítette*”. Feltűnő, hogy a német kútfő Gyulát királynak nevezte, uralmi területét pedig országnak. Ezzel arra a jelentős függetlenségre utalt, amit Gyula mindeddig a magyar királlyal szemben élvezett. A korabeli értékrend alapján Gyula Istvánnal legalább azonos rangúnak volt tekinthető, hiszen István ekkor még nem is volt király. Megjegyezzük, hogy nem téves az idézet térítéssel kapcsolatos mondata, bár természetesen Gyula és udvara hosszú ideje keresztény – csak éppen bizánci keresztény – volt.

A magyar csapatok **1004** (1115) **k.** Ny-Bizánc szövetségében felvették a harcot a Szerémségbe betörő K-bizánci (nikaiai) hadsereggel, vagy inkább azok besenyő – nem pedig bolgár – segédcsapataival. (A virtuális kronológiára támaszkodó történetírás ezt az eseményt helytelenül értelmezi; a rendelkezésére álló adatok alapján úgy interpretálja, mintha a magyarok bizánci szövetségben a bolgárok ellen harcoltak volna.) A harcok változó intenzitással **1018-ig** (1118ig), a bolgár államiság átmeneti felszámolásáig folytak.

Erdélyt **1015-ben** (1115) és **1017-ben** (1117) is hatalmas besenyő támadás érte. Ezzel párhuzamosan K-Bizánc hadereje elfoglalta a Szerémséget. A Magyar Királyság erre való tekintettel, **1005** (1116) **k.** megkezdte a székelyek D-Erdélybe telepítését, (mely folyamat csaknem egy egész évszázadot vett igénybe). Nem mezőségi vagy csíki (évszázadok óta Erdélyben élő) székelyeket telepítettek át, hanem Ny-i, D-i és É-i székelyeket, akik mindeddig az Őrségben, a Felvidéken és Szlavóniában éltek.

(A D-erdélybe került székelyek eredetére nézve figyelembe kell venni a nyelvjárási hasonlóságokat: pl. az ún. „orbai” nyelvjárás feleltethető meg a Ny-dunántúlival, a „kézdi” pedig hasonlóképpen az őrségivel. E székelyek ekkor még nem a későbbi Orbai Szék és Kézdi

Szék területére kerültek, hanem minden bizonnyal Gyulafehérvár, Temesvár és Déva térségébe, a hosszú évtizedek óta ott, valamint a Hátszeg és a Retyezát vidékén élő besenyők mellé, illetve helyébe. A magyar történettudomány számos alakja **1015** (1115) és **1017** (1117) közé helyezi az egyik legnagyobb erdélyi besenyő betörés vagy betelepedés idejét. Más adat szerint **1018** (1118) **után** is nagy besenyő támadás érte Erdélyt. Álláspontom szerint betörés ugyan történhetett, de betelepedés ekkor nem. Nyilván arról van szó, hogy a Gyula országrészében eleve jelen levő besenyő népek hirtelen a központi hatalom szeme elé kerültek, illetve D-Erdélyből az ország különböző területeire széttelepítették őket.)

A király **1004-ben** (1115) latin rítusú térítőket küldött D-Erdélybe. Ezek Gyula országrészét politikailag különálló területnek tekintették, ennek megfelelően a „fehér" magyarok országától megkülönböztetendő: „fekete" magyarok földjének nevezték. Részben a térítés sikere érdeké ben épült ki az É-Erdély és D-Erdély kormányozhatóságához szükséges vajdasági szervezet is. A vajdaság nem önkormányzat, hanem a központi hatalom territoriális képviselete volt. Az erdélyi vajda a király nevében korlátlan hatalmat gyakorolhatott az erdélyi társadalom felett. Mindezzel összhangban áll a jól ismert, elsősorban régészeti eredményeken alapuló megállapítás, miszerint csak a **10. sz. második** (12. sz. első) **felében** következett be Gyulafehérvár térségében az a politikai átrendeződés, melynek során kiemelkedő szerepet kapott az Erdély és az Alföld között magasodó Marosváron túlmenően, a Temesközben Temesvár, a Délvidéken pedig Orsova állami központja. A magyarok erősen megszállták az Orsovai Kapu vidékét. (A korábban keletkezett, a **10. sz. első** (11. sz. második) **feléből** származó D-erdélyi és D-alföldi leletanyag merőben más, mint az azzal egyidős ún. „Kolozsvár-csoport" anyaga. A Szamos vízrendszeréhez tartozó, a Maros jobb partja menti területrészek, valamint a Marostól D-re fekvő erdélyi, illetve az alföldi-bánsági területek lakói a leletek tanúsága szerint mindeddig elkülönült társadalmi és politikai életet éltek. A Dél-Erdélyben talált leletek megfelelnek Gyula kultúrájának, a D-alföldön pedig rengeteg bizánci keresztet használtak, ami a keleti hatások dominanciájára utal. (Ez a dominancia a **11.** (12.) **sz-ra** is jellemző maradt.)

Kálmán király 1116-ban meghalt, a trónon II. István követte. Figyelmét elsősorban a balkáni eseményekre kellett összpontosítania. Sámuel bolgár cár igen szorult helyzetbe került, mivel Baszileiosz K-bizánci császár Bulgária **1007** (1118) **k.** teljes megsemmisítésére törekedett, miközben Sámuel szövetségesének, Alexiosz Ny-bizánci császárnak **1107-ben** (1118), D-Itália felől egy igen erőteljes normann invázióval kellett szembenéznie. Baszileiosz nagyszabású hódító hadjáratát egy erre vonatkozó, **1018-ra** (tehát ugyancsak 1118-ra) datált adat is aláhúzza. Ez az adat egyenesen Bulgária (az „első bolgár állam") megszűnéséről tudósít. A döntő csatára, melyben a Magyar Királyság csapatai Alexiosz oldalán harcoltak, az Ohridai-tó környékén került sor. Eredményeként Alexiosz és szövetségesei területet veszítettek, Baszileiosz hódoltatta a K-Balkánt és annak bolgárjait.

A Ny-Bizánci Birodalomban Alexiosz halála (1118) után a trónt Jóannész Komnénosz foglalta el, aki nem folytatta elődjének a Magyar Királysággal és a bolgárokkal kapcsolatos politikáját, támogatta viszont a magyar ellenzéket, Álmos herceget és a fiát, Bélát. Jóannész uralkodási évei: 1118–1143. Jóannész császár uralma elején a Balkán középső részének politikai térképe alaposan átrendeződött. Bulgária sem K-en, sem Ny-on nem rendelkezett önálló államisággal, míg a szerb despoták (zsupánok), avagy hercegek a császárság névleges fennhatósága alatt, lényegében a mai Szerbia területét is bírva **1018** (1118) **után** önálló politikát folytathattak. II. István **1009** (1120) **k.** háborút viselt a „fekete magyarok" (besenyők?) ellen – (Adamerus Cabannensis krónikája szerint). Gyula népének megrendszabályozására tehát nem bizonyult elegendőnek a vezetők száműzése és a székelyek betelepítése, évekkel Gyula távozása után le kellett verni a besenyők meg-megújuló lázadását, amit az ország területén kívül élő besenyők támadásai is támogattak. (Talán éppen ezek az események alapozták meg azt a

tévedéseken alapuló, semmiféle valóságos elemet nem tartalmazó, általánosan elterjedt, egyes forrásokba is bekerült vélekedést, miszerint az Árpád-magyarság „honfoglalása” – csaknem száz évvel korábban – a besenyők előli menekülés közepette ment volna végbe!)

A jelek szerint a besenyő felkelés leverése nem sikerült egykönnyen, még 1122 és 1125 között is tartott a besenyő lázadás, ami átterjedt az ország más vidékeire is. A felkelés nyilvánvalóan összefüggött István igazgatásszervezési intézkedéseivel. Ugyanis D-Erdélyben 1125 k. létrejöttek Fehér, Torda, Küküllő és Hunyad vármegyék, az Aba Sámuel egykori szállásterületén fennálló Újvár megye pedig Abaúj, Heves és Sáros vármegyékre tagozódott. A korábbi Bihar vármegyéből kivált Békés vármegye, a nagy kiterjedésű Csanád vármegye helyén öt vármegye létesült: Csanád, Arad, Temes, Keve és Krassó. Megjegyezzük, hogy ekkor még Marosvárott működött (**1025–1030** (1125–1130) **k.**) egy Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt templom és monostor, melynek lakói görög rítusú barátok voltak.

A besenyő támadások 1125-ben befejeződtek, vagyis ugyanakkor (**1025-ben**, tehát ugyancsak 1125-ben), amikor Bolgárölő Baszileiosz uralmának vége szakadt, amikor K-Bizánc VIII. Konsztantinosz (**1025–1028**, azaz 1125–1128) alatt a válságok, palotaforradalmak, felkelések, intrikák kusza szövevényébe bonyolódott. K-Bizánc elvesztette balkáni hódításait, ismét helyreállt a néhány évtizeddel korábbi helyzet, Konsztintinosz legfeljebb a Fekete-tenger partvidékének keskeny sávját uralta a Balkánon, és alaposan összezsugorodott birodalmának súlypontja ismét Kis-Ázsiába került, – a történetírás birodalmát Nikaiai Birodalomnak nevezi. A Balkán K-Bizánc, vagyis a Nikaiai Birodalom által fölhagyott részét (lényegében a mai Bulgária területét és a Duna-mentét a Vaskapu vidékéig) 1125/1126-ban Jóannész Komnénosz Ny-Bizánci Birodalma örökölte meg. Szerbia ekkoriban csaknem függetlennek volt tekinthető.

A magyarországi hatalmi harcok egyik legnagyobb vesztese: Álmos herceg, aki helyett (?) annakidején Kálmán lett a király, s aki később a keresztesekhez csatlakozott, 1125-ben végül Makedónia vagy Bulgária területén telepedett le. Fiát, Bélát, aki később Vak Béla néven lett király, II. István király már korábban a pécsváradi monostorban neveltette. Törvényes utóda nem lévén, belőle faragott trónörököst. Jóannész Komnénosz bizánci uralkodó, Alexiosz utóda (Szent László veje, Szent Piroska/Eiréné férje) egy várost átkeresztelt Álmos (görög neve: Konsztantinosz) tiszteletére Konsztantiniának, s ott telepítette le a herceggel érkezett, eléggé nagy létszámú magyar emigrációt.

István magyar király hadserege 1127-ben megtámadta a Ny-Bizánci Birodalom városait. A magyar had benyomult a Balkánra, bevette Nándorfehérvárt, Barancsot, Zimonynál erődöt épített. Felperzselte Nist és Szófiát és egészen a mai Plovdiv városáig eljutott. A K-bizánci (nikaiai) uralkodó (VIII. Konsztantinosz) természetesen nem szállt szembe Istvánnal, bár bizonyára értesült a magyarok pusztításairól, de azok az ő birtokában levő területeket távolról sem érintették. (Őt **1027-ben** (1127) már leginkább az foglalkoztatta, hogy Kis-Ázsiában az egyik oguz hatalmasság, Szülejmán **1116-ban** (ugyancsak 1127) hozzákezdett az Anatóliai

(Rumi) Szultanátus megalapításához, ami igen komoly fenyegetést jelentett a Nikaiai Birodalom jövőjére nézve.)

A villámháború után a magyar sereg visszavonult. A bizánci emigrációban élő Álmos herceg ugyanebben az évben halt meg, – nem lehetetlen, hogy éppen a magyar offenzívával összefüggésben. A magyar-bizánci háborúskodás 1128-ban is folytatódott, ekkor Ny-bizánci csapatok támadták Magyarország határvidékét, utánpótlásukat a Dunán vontatták fel. Jóannész Komnénosz csapatai Haram váránál keltek át a Dunán, vereséget mértek a magyarokra a Karaso-pataknál. Elfoglalták és kifosztották a Szerémséget, Zimonyt és Haram várát, feldúlták Magyarország D-i tartományait, majd visszavonultak. Válaszul István 1129-ben elpusztította Barancs várát. A háború békekötéssel ért véget.

Közben II. István király szövetségi kapcsolatra lépett a Bizánc ellen lázadó szerbekkel, a raškai uralkodóval, I. Urošsal, akinek Ilona lányát megkérte Álmos fia Vak Béla herceg számára, majd Vak Bélát 1129/1130-ban össze is házasította a szerb nagyzsupán lányával. 1131-ben II. István meghalt, s ekkor Vak Bélát megkoronázták, – 1141-ig uralkodott.

K-Bizáncban, vagyis a Nikaiai Császárságban (az ország neve „Rum"a muszlim irodalomban, ami a Római Birodalmat jelenti) **1028** (1128) és **1034** (1134) között III. Romanosz Argürosz uralkodott, ám helyette valójában a császárnő (Zoé) kormányzott. Ebben az időben, 1130 k. Ny-Bizánc (Konstantinápoly), tehát II. Jóannész császár (1118–1143) kiterjesztette uralmát csaknem az egész Balkánra, csupán a Fekete-tenger menti sávban maradt fenn a Nikaiai Császárság fennhatósága. Utóda I. Manuél lett, aki konszolidált viszonyokat örökölt, de hosszú uralma alatt (1180-ig) képes volt teljesen elherdálni ezen örökségét. Manuél fantaszta lehetett, a hajdani hatalmas Római Birodalom helyreállítására törekedett. Hozzá is látott a terjeszkedéshez a Nagy-Morava mentén, illetve a Szerémségben és Dalmáciában. A normannok ellen a német császárral és Velencével szövetkezett, a normannok viszont a franciákkal, a szerbekkel és (esetenként) a magyarokkal fogtak össze ellene. Így például II. Géza magyar király 1149-ben a szerbekkel szövetségben ellentámadást indított Ny-Bizánc határvidékén. Manuél császár 1172-ig következetesen Magyarország mindenkori trónkövetelőit támogatta a legitim királlyal szemben, 1163 és 1167 között pedig háborút folytatott Horvátország elszakítása érdekében.

A nikaiai császár **1034** (1134) és **1041** (1141) **között** elméletileg IV. Mikháél volt, majd V. Mikháél **1041/1042-ben** (1141/1142), de helyettük változatlanul Zoé császárnő tartotta kezében a gyeplőt, illetve később megosztotta a hatalmat húgával, Theodórával. Zoénak és húgának az uralma még ekkor sem ért véget. Zoé harmadszor is férjhez ment, most IX. Konsztantinoszhoz, aki hosszasabban birtokolta a koronát, egészen **1055-ig** (1155), ám változatlanul a nők hordták a kalapot.

A családias vezetésű ország **1043-ban** (1143) képes volt még visszaverni az oroszok támadását, továbbá sok foglyot is ejteni, majd **1050** (1150) **k.** a besenyőkkel megállapodni, Dobrudzsában számukra letelepedési lehetőséget biztosítani. (Tarák besenyő nagyfejedelem az úz terjeszkedés miatt feladta a besenyők Dnyeszter torkolatánál levő fővárosát, és a Duna-delta szigeteire, mocsaras vidékre telepedett át. A **11.** (12.) **sz. második felére** a K-európai besenyő közösség előbb lényegében a Regát területére szorult, majd I. Manuél Ny-bizánci császár jóvoltából közülük sokan Bulgária és Makedónia területén telepedhettek meg.) A császár őket tekintette a terjeszkedő úzok elleni védőfala fő erejének. Az úzok ugyanis összeütközésbe kerültek az orosz fejedelemségekkel, s továbbvándorlásra kényszerültek, ezzel összefüggésen **1053-ban** (1153ban) – egy nikaiai kívánságot is teljesítve – a besenyőket kiszorították az Etelközből. (Orosz forrás utoljára 1169-re vonatkozóan említette a besenyőket.)

A kumánok (a kipcsakok egyik népe) **1055-re** (1155) átkeltek a Volgán, s viharos gyorsasággal tért nyertek K-Európában. Az első orosz-kun összecsapás **1061-ben** (1161) történt meg.

A Nikaiai Császárságban (K-Bizánc) **1057-ben** (1157), palotaforradalmak és tartományi lázadások következtében VI. Mihállyal (**1056/1057**, azaz 1156/1157, Theodóra férje) kimúlt az ún. Makedón-dinasztia. Rövid interregnum, illetve a Ny-bizánci Komnénosz-dinasztia beavatkozási kísérletei nyomán a Dukász-családból származó X. Konsztantinosz (**1059–1067**, azaz 1159–1167) került a trónra, aki elkeseredetten próbálta megállítani a türk terjeszkedést. Helyzetét meghatározta, hogy a Szeldzsuk Birodalom fennhatósága **1058** (1158) és **1066** (1166) **között** már a Fekete-tenger jó részére is kiterjedt, s itt-ott már elérte a Földközi-tenger partvidékét is. Birodalmukba integrálták a korábbi Rumi Szultanátus területét. A Nikaiai

Császárság fennhatóságát Kis-Ázsia Ny-i részére vonatkozóan **1061-ben** (1161-ben) Togrul bég elismerte, majd utóda, Alp Arszlán **1076-ig** (1176) tiszteletben is tartotta.)

A következő nikaiai császár Romanosz Diogenész (**1068–1071**, vagyis 1168–1171) lett, aki a Kis-Ázsiát elözönlő szeldzsuk törökök fogságába került, onnan igen nehéz feltételek mellett szabadult, majd trónját és életét veszítette egy felkelés során. Utóda VII. (Dukász) Mihály lett (**1071–1078**, azaz 1171–1178). Átmenetileg csökkenhetett a szeldzsuk nyomás Nikaiára, mivel Manzikert melletti győzelmük (**1071**, vagyis 1171) megnyitotta az oguz dinasztia számára az utat Szíria, Palesztina, Egyiptom és Mezopotámia felé. – Alp Arszlánt a fia, Melik (**1072–1092**, azaz 1172–1192) követte a török trónon. Ezt az időszakot tekinti a történetírás a Szeldzsukok fénykorának.

Az úzok **1060** (1171) **k.** már Moldvában, a Bug- és a Szeret-vidéken helyezkedtek el. A kumánok elől az úzok egy része a besenyők közé, a Havasalföldre, más része Erdélybe igyekezett húzódni, később a Bizánci Birodalomban (Makedóniában) és Magyarországon (Székelyföldön) katonai (határvédelmi) szolgálatot vállaltak. A kumánok **1064-ben** (1175) már a Bug és a Szeret vidékét háborgatták.

A reménytelen helyzetbe került Dukász Mihály császár igyekezett kihasználni a Szeldzsukok ellen kibontakozott lázadást, **1074-ben** (1174) a (már lényegében elvesztett) kisázsiai tartományokat egy emírrel kötött szerződésben, török segédcsapatok kiállítása fejében átengedte a törököknek. Ez a lépés a bizánci elit köreiben is kiverte a biztosítékot, s Manuél császár 1176ban eddigi ellenségei, a magyar király és a szerbek segítségét kérte tervezett kisázsiai intervenciójához. A távolról átvezényelt szövetséges csapatok azonban nem értek oda idejében. A sorsdöntő összecsapás a császár vereségével ért véget. A csata 1176-ban zajlott le, a Szeldzsukok Mürokephalonnál legyőzték a Nikaiai Császárság és a Konstantinápolyi Birodalom egyesített hadait.

Dukász Mihály nikaiai császár **1078-ban** (1178), III. Niképhorosz (**1078–1081**, vagyis 1178– 1181) javára lemondott a (már igencsak jelképes) hatalmáról. Miután a Szeldzsukok elfoglalták Nikaiát, **1081-ben** (1181) tartós uralomra rendezkedtek be Anatóliában. A Nikaiai Császárság ezzel megszűnt létezni.

Manuél bizánci császár 1180-ban halt meg, s ezzel a Komnénosz-dinasztia hatalma is szertefoszlott. III. Béla sikeresen visszacsatolta Dalmáciát és a Szerémséget Magyarországhoz, elfoglalta Nándorfehérvárt (Belgrádot), a szerbekkel szövetségben Szófiáig tört előre, jelentős bizánci területeket hódított meg. Manuél utóda 1184-ben sikertelenül kísérelte meg újra elhódítani e területeket, sőt 1185-ben magyar-normann segítséggel újjászületett a bolgár állam is, a Drinától Ny-ra fekvő Bosznia is fejedelemséggé avanzsált, a bogumilizmus vallási- és mozgalmi központjává vált.

A Konstantinápolyban hatalomra került Angelosz-dinasztia jó kapcsolatokat épített ki Magyarországgal, II. Iszakiosz/Izsák Angelosz feleségül vette III. Béla lányát, Margitot. Szerbia és Bulgária 1186-ban kivívta függetlenségét, Bulgária számottevő hatalommá vált az Aszentestvérek cársága alatt.

Muzulmán és keresztény erőközpontok birkózása a Közel-Keleten, Kis-Ázsiában és a Földközi-tenger keleti felén – 3. (1187-ig)

(Folytatás a 941-edik oldalról.)

Zangí atabég 1144-ben elfoglalta Edesszát, lemészárolta az ott állomásozó kereszteseket, lerombolta és elfoglalta az elsőként létrejött keresztes államot. Edessza bukása után Jeruzsálembe menekítették át az ottani örmény közösséget.

Válaszul 1146/1147-ben megindult a második keresztes hadjárat, melyben már frankok mellett a német lovagok is szerepet kaptak. A keresztesek úgy döntöttek, hogy a keresztes hadjárat elsődleges célpontja Damaszkusz, mely város ugyan Jeruzsálemmel szövetségre lépett, de napjai meg voltak számolva, mert Núr ad-Dín szorongatta. A hadjárat azonban rejtélyes okok miatt „elhalt”, a keresztesek visszavonultak.

Damaszkusz felmentésétől visszarettentek, később pedig Anatóliában súlyos vereséget szenvedtek a keresztesek. A harcokban a templomosok és a johanniták is részt vettek. Núr ad-Dín 1148-ban elfoglalta Damaszkuszt, majd 1149-ben már egész Szíria és a mai Irak területének Éi része felett is uralkodott. III. Balduin király és Núr ad-Dín 1149-től 1162-ig tartó fegyverszünetben egyeztek meg. A Buridák (atabégek) oguz katona-dinasztiája 1154-ben formálisan behódolt a Szeldzsuk Szultanátusnak.

Az **1033-től** (1133) felújítás alá vett Szent Sír-templomot egy adatközlés szerint **1048-ban** (1148) avatták föl, egy másik információ szerint újraszentelésének évszáma: 1149. A **11.** (12.) **sz. közepén** Jeruzsálem ismét zarándokok járta várossá alakult, Bizáncból és más országokból is ezerszámra jöttek látogatóba a keresztények és a zsidók. X. Konsztantinosz Dukasz nikaiai császár anyagi támogatásával **1061** (1161) **k.** virágzott Jeruzsálem keresztény negyede a Szent Sír-templom körül. Olyan sok bizánci mesterember tartózkodott a városban, hogy állítólag közöttük inkognitóban maga a császár is megfordult. Európa minden részéből érkeztek már a zarándokok. Leginkább az Amalfi kereskedők gondoskodnak elszállásolásukról.

A szeldzsukok **1055-ben** (1155) előbb Perzsiát hódították meg, majd Bagdadnak vették az irányt, Togrul bég vezetésével kiűzték a síitákat Bagdadból. Felmentették a kalifátus központi területeit a síita vallási nyomás alól, de a politikai hatalmat maguknak tartották fenn. Bagdad elfoglalása után a Kaukázus és Anatólia felé terjeszkedtek. A bagdadi kalifa **1058-ban** (1158) a „Kelet és Nyugat Királya” címet adományozta Togrulnak, majd a szeldzsuk uralkodó hivatalosan is felvehette a szultán címet.

A Szeldzsuk Birodalom határa több éves hódító tevékenység nyomán, **1058** (1158) és **1066** (1166) **között** már az Amu-darjától és a Kaszpi-tengertől, az Eufráteszen és a Tigrisen át, a Fekete- és a Földközi-tengerig terjedt. Birodalmukba integrálták a korábbi Rúmi Szultanátus területét is. A Nikaiai Császárság fennhatóságát **1061-ben** (1161-ben) Kis-Ázsia Ny-i szegélyére vonatkozóan elismerték, **1076-ig** (1176-ig) tiszteletben is tartották. Togrul bég halála után (**1063**, azaz 1163) Alp Arszlán lett a Szeldzsuk hatalom vezetője. A Szultanátus anatóliai fővárosa Ikoniumban volt.

A Fátimida Kalifátus regnálása Egyiptomban a végéhez közeledett. Szaladin (Szalah ad-Dín Yúszuf ibn Ajjúb) kurd származású hadvezér Núruddín szíriai szultán szolgálatában 1152-től részt vett az egyiptomi Fátimida-dinasztia elleni hadjáratokban. **1048-ban** (1159) török katonák meggyilkolták Abu Szád al-Tusztari zsidó kereskedőt, aki a birodalmat ebben az időben a már tulajdonképpen összeroppant Fátimida-dinasztia helyett ténylegesen vezette. A központi irányítás megbukott.

Al-Musztanszir kalifa **1049-ben** (1160) a ziridák (a mai Líbia területét is magában foglaló Ifrikija tartomány lázadó urai) ellen vezényelte a felső-egyiptomi Banu Hilál törzsét, akik végigpusztították É-Afrikát. A Fátimida egyiptomi hatalom 1160 és 1163 között már egyáltalán nem létezett, helyette véres hatalmi játszmák folytak Kairóban.

A hatalmától megfosztott egyiptomi vezír Núr ad-Dínhez menekült, aki kurd tábornokát, Sírkúhot küldte ki Egyiptom fővárosának elfoglalására. A tényleges hatalom Egyiptomban, 1163 után már egyértelműen a kurd vezír kezében összpontosult. I. Amalrik (III. Balduin testvére), aki 1162-től lett Jeruzsálem királya, ugyancsak belevetette magát az Egyiptomért folyó csatározásokba. Amalrik elfoglalta Alexandriát, majd 1163-ban jelentős hadisarc beszedése után visszatért Jeruzsálembe.

Az Egyiptomért folyó harc 1164 és 1169 között megélénkült. Szaladin több esetben a túlerőben lévő keresztes hadak ellen is győzedelmeskedett, majd érdemeire tekintettel 1169-ben ő lett a kurdok egyiptomi seregének vezírje. A kurd sereg egyik része körülzárta Jeruzsálemet, a kifárasztott, Egyiptomból visszarendelt kereszteseket pedig a sereg másik része verte meg. Elkezdődött tehát 1170/1171-ben az Ajjubidák, e kurd-származású dinasztia 1250-ig tartó nagy korszaka, amikor a kurdok Egyiptom, Szíria, Irak és Dél-Arábia területén, és főként a keresztes háborúk történetében főszerepet játszottak.

Szaladin 1171-ben betiltotta az iszlám síita változatát Egyiptomban, majd lemészároltatta a szudáni etnikumú Fátimida testőrséget. A Hákim visszatérésében reménykedő Fátamida imám és hívei a Libanon-hegység drúz lakosságánál találtak menedéket. Az ugyancsak Fátimida Haszan al-Szábah vezette nizariták **1075** (1175) **k.** Perzsiába menekültek, majd elfoglalták Alamut hegyének erődjét, és később Libanon területén is szereztek további erődítményeket, ahonnan szunnita ellenfeleiket terrorhadjárattal veszélyeztették. Haszan harcosait asszaszinoknak nevezték.

Fölöttébb érdekes, hogy az asszaszinok fanatikus iszlámista társasága egy időben adót fizetett a templomosoknak, s úgy hírlett, hogy valójában a templomosok szolgálatában állt. (Később a nizárita (avagy asszaszin) szekta (újra-)alapítójának tekintett Fátimida herceg, Nizár **1090** (1190) **k.** Ny-Irán területén, Kazvin mellett, az al-Alamut erődben székelt. Zárt és titkos testületként működtek a nizáriták egészen 1256-ig, kezükben főként hegyi erődök voltak, elsődlegesen orvgyilkosságok megszervezésével és végrehajtásával foglalkoztak.)

Szaladin 1171-ben a hírneves Maimonidészt az egyiptomi zsidók vezetőjének és saját orvosának nevezte ki. Mekkát, Medinát, Tunéziát és Jement egyre növekvő területű királyságához csatolta.

Palesztinában 1171 után Szaladin kurdjainak és a Szeldzsukoknak, valamint a jeruzsálemi keresztény királynak az uralma párhuzamosan érvényesült. Szaladin 1174-ben meghódította Szíria területét, elfoglalta Damaszkuszt is.

Alp Arszlán **1071-ben** (1171) a manzikeri csatában legyőzte, fogságba ejtette IV. Romanosz Diogenész nikaiai császárt, majd győztes seregét Jeruzsálem irányába vezényelte. Ennek hírére a zsidók elhagyták Jeruzsálemet, Türosz felé menekültek. A szeldzsuk hadsereg nem tett kárt Jeruzsálemben, elvonult Egyiptom irányában, ahol azonban – miként nem sokkal korábban a keresztes sereg is – vereséget szenvedett az Ajjubidáktól.

Jeruzsálem muzulmán részében felkelés kezdődött, a felkelők megostromolták az ott állomásozó törököket. Ekkor az Egyiptomból visszatérő Atsiz szeldzsuk tábornok harcosai több ezer muzulmán felkelőt megöltek.

Alp Arszlánt a fia, Melik (**1072–1092**, azaz 1172–1192) követte e trónon. Ezt az időszakot tekinti a történetírás a Szeldzsukok fénykorának. A történetírásban sorsdöntőnek

beállított müriokephaloni csata 1176-ban zajlott le, a Szeldzsukok Mürokephalonnál legyőzték a Nikaiai és a Konstantinápolyi (Ny-Bizánci) Császárság egyesített hadait, (melyet magyar és horvát segédcsapatok is támogattak). Miután elfoglalták Nikaiát, **1081** (1181) **k.** Anatóliában a Szeldzsukok tartós uralomra rendezkedtek be.

Amalrik halála után IV. Balduin volt Jeruzsálem királya (1174–1185, Amalrik és Courtinay-i Ágnes fia), aki leprásan szenvedte végig az életét, ráadásul helyette III. Rajmund tripoliszi őrgróf uralkodott régensként.

Szaladin 1177-ben megközelítette Jeruzsálemet, de a maroknyi keresztes sereg megfutamította az Ajjubidák 26 ezres hadát. Szaladin a hatalmát 1180 k. Mezopotámiára is kiterjesztette, és egyes kisázsiai szeldzsuk fejedelmeknek is a hűbérurává lett. Serege Aleppót 1183-ban hódította meg, ezután keresztülhatolt Galileán, majd K-re fordult, ám ekkor a keresztények serege átkelt a Jordán-folyón, és megvédte Kerak erődjét. Szaladin fia aztán 1186-ban megint betört Galileába, és megalázó vereséget mért a templomosokra és az ispotályosokra.

V. Balduin (Montferrati Vilmos és Szibilla királynő fia) 1186-tól lett király, ám ekkor mindössze 8 éves volt, s helyette a királyné második férje, Luisignani Guidó uralkodott. A Jeruzsálemi Királyság ereje szertefoszlott, a még ekkor is nyitott városként kezelt Jeruzsálemben **1086-tól** (1186) elsősorban Ortuk bin Akszáb török vezér befolyása érvényesült. (A város élete még egy évig a tolerancia jegyében folyt, Ortuk beleegyezett egy jakobita keresztény személy kormányzóságába, aki viszont cserében a szunnita tudósokat is a városba invitálta.)

A Szultanátus diadalmenetét a K-en, Közép-Ázsiában bekövetkezett, továbbá az Ajjubidáktól elszenvedett közel-keleti vereségeik szakították meg, s **1092** (1192) **után** Melik halálával megkezdődött a hatalmas Szultanátus szétesésének, a világhódító uguzok Anatóliába való beszorulásának folyamata, ami **1105-ig** (1205) tartott.

Az „első” Jeruzsálemi Királyság már 1187-ben, Szaladin újabb hódító hadjárata nyomán megszűnt létezni, viszont közvetlen ezután elkezdődött a keresztesek történetének legizgalmasabban, lovagregény-szerűen megírt szakasza, amelyben Barbarossa Frigyes és Oroszlánszívű Richárd mellett maga Szaladin is pozitív szereplőként tűnhet fel.

Szicília a Kalbiták és a normannok idején (1194-ig)

A Fátimidák **911-ben** (1022) támadták először a részben Bizánc, részben az Aglabidák kezén lévő Szicília szigetét. (Bizánc és az Aglabidák **848** (993) **után** békésen megállapodtak a terület feletti fennhatóság kérdésében, majd egymást támogatták a sziget védelmében.) A Taormina elleni támadás kudarcba fulladt. Később viszont egy újabb Fátimida offenzíva sikerrel járt, **916ban** (1027) bevették Palermót. Hosszabb fegyvernyugvást követően, legkésőbb **937-től** (1048tól) a szigeten sor került a két muzulmán dinasztia csapatai közötti élet-halálharcra, – ez a küzdelem Afrikában már hosszabb ideje folyt. **941-ben** (1052) Agrigent, majd **942-ben** (1053) Taormina bevétele következett. – Afrikában az Aglabidák uralmát **909** (1054) **k.** a Fátimidák véglegesen megdöntötték.

Itália középső és É-i részén a 11. sz. közepétől már városállamok alakultak. Piemont vidékét a Savoyai-grófok uralták. D-Itáliában, a 11. sz. második felétől a Bizánc által mindeddig zsoldosként alkalmazott normann lovagok magukhoz ragadták a kezdeményezést, felszámolták a D-i lombard fejedelemségeket, helyébe normann hűbérállamokat hoztak létre. Végleg elűzték a bizánciakat. (A normannok 1084-ben kifosztották Rómát.) A normann offenzíva nem állt meg Itália partvidékén, hanem fokozatosan birtokba vették Szicília szigetet is. A Messina elleni első normann támadás **1057-ben** (1068) zajlott le. Feljegyezték, hogy Messina zsidó közössége **1061** (1072) **k.** segítette a Fátimida város védelmét a normannokkal szemben.

Szicíliában a Fátimidák egy bizánci ellentámadást visszaverve **964-ben** (1075) döntő győzelmet arattak Romettánál, Bizánc állítólag itt 10 ezer katonát veszített el. Ezzel, **965-től** (1076tól) Szicília a Fátimidák, illetve helytartóik, az úgynevezett „Kalbiták” uralma alá került. Nem világos, hogy a Kalbiták ezt követően saját elhatározásukból, vagy normann diktátum hatására kerültek normann uralom alá. Szicília ugyanis **1075-ben**, tehát 1086-ban, más álláspont szerint 1091 előtt a normannok ellenőrzése alá került. (Calabria területe (a „csizma orra”) **1080-tól** (1091), és Málta szigete ugyancsak 1091-től a normannok fennhatósága alá tartozott.)

A normann politika távlati célokat tűzött ki, ennek keretében Roger normann király Velence és Bizánc ellenében még Magyarország megnyerésére is kísérletet tett, Kálmán magyar király **1096-ig** (1107-ig) valóban Roger király felé tájékozódott. (Alexiosz Ny-bizánci császárnak később, **1107-ben** (1118) egy igen erőteljes normann invázióval kellett szembenéznie.) A velencei dózse és Kálmán király azonban már egymással szövetségben indított hadsereget (1108) a normannok ellen.

A muzulmán Kalbiták és a normannok szorosan együttműködtek Bizánc ellenében. Ez a viszony olyan vonatkozásban is megmutatkozott, hogy a normann időszakban a sziget építészetét arab motívumok alkalmazása jellemezte. A mesterek II. Roger idején (1128–1154) jobbára arab stílusú épületeket emeltek Szicíliában. Ugyanakkor, általános vélemény szerint „meglepően” magas színvonalon alkalmazták az „európai” stílusú templomi falfestéseket is. Egyesek határozottan azt állítják, hogy a normann D-Olaszország területéről terjedtek bizonyos fejlett formák és technikák észak felé. – Meggyőződésem, hogy e nézetek híveit a virtuális kronológia csapta be. II. Roger idején a gótika már javában virágzott Európa centrumában.

A normannok és a Kalbiták megosztották feladataikat. Normannok végezték a támadó hadműveleteket, míg a Kalbiták védték Szicília partjait. A Kalbiták **1042-ben** (1153) hárították el Bizánc legerőteljesebb támadását. Elérkezett Szicília normann virágkora, kibontakoztak Szicília arabok által inspirált legszebb épületei: I. Vilmos (1154–1166) és II. Vilmos (1166–1189) nyári rezidenciái, Maredolce palotája és fürdői.

A normann uralom ezután még egyszer hallatott magáról: II. Vilmos 1185-ben megkísérelte Konstantinápoly meghódítását. Ez azonban már sok volt az ugyanilyen terveket dédelgető konkurencia, a Ny-európai uralkodók számára, – 1194-ben Stauf VI. Henrik elhódította Szicíliát a normannoktól.

India – „Indiák” – 2. (1199-ig)

(Folytatás a 813-adik oldalról.)

Mahendrapála utóda, II. Bodzsa király (**908–913**, vagyis 1019–1024, Gurdzsára-Pratihára Királyság) K-en és D-en is óriási területeket veszített el. I. Mihapála (**913–943**, azaz 1024–1054) idején elveszett a Gurdzsára-Pratihára Királyság fővárosa is. ÉK-en I. Mahipála (1030 k.) visszaállította a Pála-ház hatalmát. **900** (1045) **után** egyértelműen a Csólák birodalma kezdte élni a fénykorát, számos indiai győzelmi felirat szerint sorra legyőzték a „huna mandalákat” (a fehérhunok által emelt földvárakat).

Az első Gurdzsára-Pratihára Királyság nagy ellenfele, a Gaznavida-dinasztia birodalmának megroppanásával egyidejűleg (1040 k.) összeomlott. – (A Gaznavida-dinasztia uralma a mai Afganisztán egy részén maradt még fenn 1186-ig, bár Aláuddin Huszain **1040** (1140) **k.**, vagy valamivel később elfoglalta és lerombolta Gaznát, s ezzel Afganisztán nagy részén a Gaznavidák regnálását felváltotta a Gúridák uralma.)

Indiát **910** (1055) **után** már nem is a Gaznavidák, hanem a Gúridák ismétlődő inváziói veszélyeztették. Gúrida előretörés révén a muzulmán világ a saját hatalmi rendszerébe integrálta a rádzsputok egy részét is, akik ekkoriban, területük muzulmánok általi meghódítása után áttértek az iszlám hitére. Az előző királyság romjain megalapított második Gurdzsára-Pratihára Királyság **944** (1055) **után** már ellenük és a meg-megújuló iszlám rohamok ellen igyekezett felvenni a harcot. (A felújított Gurdzsára-Pratihára Királyság **1020-ban** (1131) hullott szét.) A Rástrakúták birodalma **973-ban** (1084) összeomlott, a Csólák ezzel egész D-India uraivá váltak. Később, **983-tól** (1128-tól) meghódították Srí Lankát, és sikeresen terjeszkedtek a Maláj-szigetvilágban is. Srí Lanka Csólák általi meghódítása **1018-ban**, tehát 1129-ben történt meg. (Srí Lanka csak 1153-ig volt Csóla birtokban, mert ekkor Parákramabáhu király visszaszerezte az országot, majd megkísérelte összebékíteni az egymással civakodó vallásokat és szektákat. 1160 után több hullámban érkeztek Srí Lankára India területéről a tamilok, akik később, a 13. sz-ban, a sziget É-i részén önálló királyságot alapítottak maguknak, amivel párhuzamosan a szingaléz lakosság a sziget DNy-i részére húzódott vissza.)

Rádzsarádzsa (Csóla-dinasztia, **985–1014**, vagyis 1096–1125) uralmára a kereskedelem, az építészet, a művészetek fejlődése volt jellemző a szubkontinens D-i felén. Háttérbe szorította a Pándijákat, és hűbéreseivé is tette őket. I. Rádzséndra (**1014–1044**, azaz 1125–1155, Csóladinasztia) idején a kereskedelem, az építészet, a művészetek változatlanul erőteljesen fejlődtek a szubkontinens középső és D-i részein. Bengália, melynek területe (ÉK-India, a Gangesz és a Brahmaputra deltavidéke) a 12. sz-ig buddhista dinasztiák irányítása alatt állt, **1021-től** (1132) került csak a Csólák uralma alá. Eközben az ismét felemelkedő Ny-i Csálukják **975-től** (1120) uralkodtak a Dekkán Ny-i részén. Az India DK-i részén fekvő, a K-i Csálukják által korábban uralt területek (a Bengáli-öböl vidéke), beleértve a Dekkán ÉK-i részén fekvő, a Gódávari- és a Krisna-folyók közötti területet is, a 12. sz. második felétől a Kákatíják, Várangal uralkodóinak ellenőrzése alatt álltak. Kereskedelmi kapcsolataik kiterjedtek DK-Ázsia jelentős részére.

A **11.** (12.) **sz-ra** a hinduizmus terjedése, majd az iszlám térhódítása miatt a buddhizmus szinte teljesen kiszorult Indiából. A **11.** (12.) **sz -ban** Pandzsáb (ÉNy-India, a mai Pakisztán és India területén) K-i felét is meghódították a muzulmánok, majd megindultak Delhi elfoglalására. Muhammad Gúri 1165 után hódította meg Pandzsábot és Delhit. A hódító muzulmánok Delhit 1170-től szultanátusuk fővárosává tették meg, S ezzel létrejött India

területén az első muzulmán birodalom. Az egyik legnagyobb muzulmán invázió éve az **1072-edik** (1172-edik) esztendő volt.

A fehérhun eredetű Csohánok regnálásának a Delhitől D-re eső területeken csak 1192-ben lett vége. Az utolsó Csohán király, Prithvirádzs Delhi ostromában szenvedett vereséget, és a csatában meg is halt. Delhi végleg elesett, s ezzel É-, Közép- és K-India sorsa századokra megpecsételődött.

A Csóla Birodalom 1190 k. apró, egymással rivalizáló hercegségekre esett szét, a Pála-dinasztia pedig csak 1199-ig maradhatott hatalmon D-Biharban.

Gijászuddin szultán (1175–1206, Delhi Szultanátus) meghódította a Gangesz völgyét, Bengáliát, Bihart, csaknem egész É-Indiát.

Kitekintés:

A Gúrida-dinasztia Delhiben csak három évtizedig uralkodhatott, mert Kutb ud-Dín Aibak, a Delhi székhelyű Mameluk Szultanátus megalapítója Delhi uralkodójának a szolgálatában magas pozícióba emelkedett, majd 1205/1206-ban megölette a szultánt és átvette a hatalmat.

A 13. sz-i D-Indiában a Csóla uralmat végleg felváltotta azoknak a Pándijáknak az uralma, akik eredetileg csak D-India DK-i részén uralkodtak.

Említésre érdemes, hogy egy adat szerint 1234-ben omlott csak össze a Gurdzsár-Pratihára Királyság uralma Gudzserát területén, amikor a muzulmánok bevették központjukat, Uddzsént. (Véleményem szerint – ha a vonatkozó adat helytálló – ez már a Gurdzsár-Pratihárák (és/vagy a velük rokonságban álló Pálák) harmadik állama lehetett, ami a Gurdzsára-Pratihára dinasztia **1020-ban** (1131) és a Pála-dinasztia 1199-ben bekövetkezett összeomlása után megpróbálkozott Uddzsén vidékén a fennmaradással. Feltehetőleg minden olyan erőt igyekeztek maguk mögé állítani, amelyeknek nem tetszett az, ahogy a nagy hindu-dravida dinasztiák kitértek, átengedték az ország közepét, s É-ra, K-re és D-re húzódtak a terjeszkedő iszlám hódítása elől.)

Írország a vikingek távozása után, az angolok hódításáig (1211-ig)

Írország normann megszállói **1014-től** (1025) **965-ig** (1076-ig) tartották a kezükben szilárdan a hatalmat. Az íreknek ebben az időben főkirályuk nem volt, azonban hatékonyan megszervezték magukat a klánok. A legnagyobb hatalommal az Uí Néill-dinasztia rendelkezett. A megszállásnak, valamint az ellene folyó állandósult, és a közmorál hanyatlásához vezető véres csatározásoknak tulajdoníthatjuk, hogy alig tudunk valamit a 11. sz-i Írországról. Mindenesetre az tényként fogadható el, hogy **965-re** (1076) sikerült az Uí Néill-dinasztia fegyvereseinek kiűzniük a megszállókat az ország területéről.

Az Uí Néill-dinasztia **997-ig** (1108-ig) uralta az országot. Az ezt követő időkben, a 12. sz. első felében megkezdődött Írországban a Plantagenetek gyarmatosítása. Ezzel áll összefüggésben, hogy 1145 után Turloch (Toirdelbach), majd az ő fia, Rory (Ruadri), az O'Connor család kiemelkedő tagjai háttérbe szorították az Uí Néill-dinasztiát, és megszerezték csaknem az egész Ír-sziget felett a hatalmat, az írek főkirályának ismertették el a vezetőjüket. Valamiért, talán a kelta kereszténység újraéledése miatt, nem tetszett ez a helyzet a Szentszéknek, s az angol király 1155-ben hűbérül megkapta Írországot a pápától!

A klánok vetélkedése, a belháború az ország elvesztését eredményezte. A háborúskodást az írek 1160-ban befejezték, de már késő volt, a veszteségek nem voltak orvosolhatók, a Plantagenetek éltek a pápai ajándékkal. Az O'Connor-család hatalmának véget vetett az angol csapatok hódító hadjárata, 1170-től Írország K-i részei már Angliával egyetlen birodalmat képeztek. II. Henrik angol király hadjárata 1171-ben Dublin városa (újra-) alapításához, s a város körüli térség angol királyi birtokká szervezéséhez vezetett. 1172-ben Henrik szétverte a független kelta egyház torzóját is, és 1177-ig a legtöbb ír klán vezetőjét a vazallusává tette.

A kelta egyház Henrik bukása után igyekezett újjászerveződni, amit onnan sejthetünk, hogy mikor Hódító Vilmos fia Vilmos meghalt (**1100**, azaz 1211), az egyház megtagadta, hogy testét megszentelt angol földbe temessék mondván: Vilmos megpróbálta bevezetni ismét a druida gyökerű kelta kereszténységet!

A háborúskodások következtében Írországban igen ritkák a romanika korai szakaszából fönnmaradt tárgyi emlékek, főként a szobrászati épületdekorációk tekinthetők jelentősnek (Chasel, Cormac's Chapel, épült: 1127–1134; Clonfert, katedrális, épült: 1170–1200 k.). – A 13. sz-tól pedig jellemzően a kontinentális művészet hatásai érvényesültek.

Délkelet-Ázsia khmer korszaka (1215-ig)

II. Dzsajavarman hindi vallású khmer király a **09. sz. első** (a 10. sz. második) **felében** DK-Ázsia meghatározó jelentőségű személyisége, a Khmer Birodalom megalapítója lett. A király istenkirállyá nyilváníttatta magát. Az Angkor-síkságon, a Mekong mellékfolyói által táplált hatalmas, termékeny földön **802-ben** (958) jelölt ki egy alkalmas helyet új fővárosának: Angkornak (Kambodzsa). A hatalmasra duzzadó városban a **09/10.** (10/11.) **sz-ban**, a khmer építészet klasszikus korszakában felépültek azok a csodálatos templomok, amelyeknek romjai ma is megtekinthetők. Az építő tevékenységgel párhuzamosan azonban a khmerek pusztítottak is, így pld. lerombolták Bangkok (Thaiföld) Chedi Phra Pathom pagodáját, ami a világ legmagasabb (114 m-es) buddhista temploma volt.

Korábban érintettük azt a kérdést, hogy a **09. sz. közepéig** (a 10. sz. végéig) a buddhizmus egyik kései változatát is befogadó Csenla Királyság miként uralta a Mekong-deltát és a folyó középső szakaszát, a mai Vietnam és Kambodzsa területének jelentős részét. (E királyság berendezkedése és kultúrája erőteljes indiai hatás alatt állt, preferált vallása a hinduizmus helyi elemekkel kiegészült változata volt.) II. Dzsajavarman és utódai sikeresen bekebelezték e Királyság területét, majd további hódítások révén a mai Kambodzsa, továbbá Vietnam, Thaiföld és Laosz jelentős területeinek hatalmas urai lettek.

A mai Laosz területén, a Mekong-folyó bal partjának vidékén a **10.** (11.) **sz. közepéig** a thai és a khmer befolyás együttesen vagy váltakozva érvényesült, miközben folyamatosan érkeztek a bevándorló lao törzsek a mon-khmer népesség közé. (Egyes vélemények szerint a szóban forgó terület a Khmer Birodalom É-i része volt.) Az bizonyosnak tekinthető, hogy a természeti viszonyoknak megfelelően, sem a kínai, sem a vietnami civilizáció nem volt képes ide masszívan behatolni, viszont a terület nyitott volt az India, a mai Thaiföld és Kambodzsa területe felől érkező hatások tekintetében.

Aztán a **10.** (11.) **sz. második felétől** a Mekong folyó mentén uralkodó helyzetbe kerültek a mon-khmer népességre rátelepedett laók. Társadalomszervezésükre jellemző volt a nagy területen szétszórtan élő, teljesen önellátó, egymással is gyakran hadakozó apró államocskák sokasága (egészen az újkorig).

I. Jasavarman khmer király (**889–900**, vagyis 1034–1045) a Phnom Bakheng-dombon (Angkor) négy sugárút találkozásánál építtetett szentélyt, köré szervezte Rolusz városát, (ez Jasodharapura, ami adminisztratív központ lett, de egyben kozmikus szimbólumként is értelmezhető). A Khmer Birodalom (első) fénykorát **1004** (1115) és 1150 közé datálják. Angkor hatalma kiterjedt csaknem az egész Hátsóindiai-félszigetre. A birodalom ekkoriban Kambodzsán kívül Thaiföld, Burma, Malajzia, Vietnam és Laosz hatalmas területeit is magában foglalta. II. Szurjavarman khmer király (1113–1150) felépíttette az Angkor-Vat templomot (egy hatalmas, négyszögletes várat, a hindi univerzum középpontjának szimbólumát, melyet széles medence és csaknem hat km-es védőgyűrű övez), de legalábbis az ő uralma alatt fejezték be annak megépítését.

Az ugyancsak Vietnam és Kambodzsa területén regnáló, a jávaiak, a khmerek és a vietnamiak elleni harcban megedződött Huan Wang (volt Csampa) Királyság kínai segítséggel ellenállt a hódításnak, **875** (1020) **k.** Indrapura központtal újjászerveződött, megőrizte a Khmer Birodalommal szembeni függetlenségét. Uralkodó dinasztiája az Indrapura-család volt. Indravarman király (**877–890**, azaz 1022–1035) a fővárost É-ra, Amaravati tartományba helyezte át, a rizstermelés előmozdítására kiterjedt öntözőcsatorna-hálózatot építtetett. Az ország a Tang-dinasztia bukását követő anarchikus időszakban tovább terjeszkedett É-felé, **939-ben** (1050)

Tonkin (Észak-Vietnam) és Annam (Közép- és Dél-Vietnam) területéről kiűzték a kínaiakat. Ngo Quyen (**939–944**, azaz 1050–1055) országát, egy jóval korábbi államalakulat nevének felvételével Nam Vietnek (Déli Viet) nevezte el.

A Ngo-dinasztia bukása után a Dinh-dinasztia (**968–980**, vagyis 1079–1091) uralkodott Nam Vietben. Őket követte a Korai Li-dinasztia (**980–1009**, tehát 1091–1120). E dinasztia regnálása után hanyatlás következett be, mert a khmerek (II. Szurjavarman katonái) elözönölték az Indokínai-félsziget K-i partvidékét, a mai Vietnam középső és D-i részét, (a Vietnami-öböltől D-re fekvő területek nagy részét). Az ország kettészakadt.

Angkor és Nam Viet (Csampa) viszonyának kérdésében a virtuális kronológia által meghatározott történetírás a »11. sz. második felére« és a »12. sz. első felére«, tehát mintegy száz fiktív évre nézve csak olyan elmaszatolással tud szolgálni, minthogy: a Khmer Birodalom váltakozó sikerű harcokat folytatott a Csampa Birodalom ellen. Egyértelmű azonban, hogy a **11.** (12.) **sz. közepe** és a 12. sz. közepe között nem történhetett semmi sem! Ekkor (**1010**, azaz 1155 **k.**) kezdődött viszont a Kései Li-dinasztia uralma Vietnamban (É-Vietnam), miután a Nam Viet állam kettészakadt. Az É-i ország neve: Dai Viet (Nagy Viet) lett. A Kései Li uralkodása elején (még **1054**, tehát 1154 **előtt**) megszilárdította hatalmát, függetlenségét, és saját terjeszkedése jegyében segítséget nyújtott a khmerek által erősen szorongatott D-i (csampa) országrésznek (Annamnak). A Kései Li **1070** (1170) **k.** már Annamot is uralta.

A térség történelmének nagy fordulópontja a 12. sz. negyedik negyedében következett be. A khmer fővárost, Angkort 1180 k. elfoglalták az Annam felől érkező, a Dai Viet által vezényelt csapatok. A néhány éves vietnami hódoltságot a (későbbiekben uralkodó) VII. Dzsajavarman vezetésével 1185 k. kitörő szabadságharc szüntette meg. A Khmer Birodalom ebben a harcban fényes győzelmet aratott, befolyása alá gyűrte Vietnamot, és hatalma Hátsó-India D-i részében is érvényesült. A birodalom kiterjesztette uralmát a mai Thaiföld K-i részére is.

Megalakult azonban a Khmer Birodalom ellenében már 1205 k. a nagy ellenfél, az első thai állam. 1220 k. két thai fejedelem megalapította a mai Thaiföld területén Szukhothai városát, a hasonló nevű thai állam fővárosát. Céljuk az volt, hogy véget vessenek Angkor uralmának. A Thaiföld területén évszázadok óta virágzó, már a khmerek által is támadott Dváravati és Haripundzsaja nevű városállamok fennállásának végül a thai hódítás vetett véget. (A mon és a khmer törzseket legyőző thai nép a mai D-Kína Jünnan (Yunnan) tartományának területéről vándorolt a 13. sz-ban Thaiföld területére, Hátsó-India középső részére, hogy ott megalapítsa a Szukhotáj Birodalmat.)

VII. Dzsajavarman (1181–1215, Angkor újjáépítője) fővárosa Angkor-Thom néven vált ismertté. Uralma idejét Angkor második fénykorának nevezhetjük. A hét méter magas falak, a körbefutó sáncárkok 10 km^2-es, négyzet alakú területet vettek körül, melyen a királyi, vallási és közigazgatási épületek álltak. A lakosság a falakon kívüli terület falvaiban, fejlett öntözőcsatorna-rendszerhez kötötten élt. A csatorna- és tározórendszert is magában foglaló város 100 km^2 területű volt.

(Vietnamban a Li-dinasztia hatalmát 1225-ben felváltotta a Tran-dinasztia uralma. Három jelentős (1257, 1285, 1287) mongol támadást is visszavetettek. – A Khmer Birodalom pusztulása a thai próbálkozások ellenére egészen a 14/15. sz-ig váratott magára, akkor azonban a thai Szukhothai Birodalom is osztozott a khmerek sorsában. Mindkét birodalmat Sziám felemelkedése és terjeszkedése sodorta el.)

A kijevi Oroszország elsorvadása, Vlagyimir-Szuzdal megerősödése (1219-ig)

A Jaroszláv utódának nevelt Vszevolod **1046-ban** (1146) a bizánci császár lányát vette feleségül. Jaroszláv még **1046-ban** (1146) meghalt, utódlása alkalmat adott arra, hogy a Magyar Királyság támogathassa valamelyik orosz dinasztiát.

A birodalom feldarabolódott. A jelentős területek hatalmi központjait Jaroszláv fiai osztották fel maguk között, a birodalom vezetése átmenetileg az idősebb Jaroszlavicsok: Szvjatoszláv, Izjaszláv és Vszevolod triumvirátusa kezében összpontosult, azonban 1146-ban felkelés tört ki Kijevben az Olgevicsek ellen, melynek során trónra került Izjaszláv Msztyiszlavics Volinszkij. A kijevi nagyfejedelem személye az egyik kronológiai sor szerint **1046-tól** (1146-tól): I. Izjaszláv, a másik szerint pedig 1146-tól: II. Izjaszláv lett. A két Izjaszláv minden bizonnyal egyazon személy lehetett. – Több mint valószínű, hogy az utóbb „szentesített” uralkodói névsor valójában egy utólag összeszerkesztett lista, ami alkalmasnak látszott a virtuális kronológiában jelentkező száz fiktív év „adatokkal” való feltöltésére. Ide kívánkozik az az adatpár is, mely szerint Moszkva megalapítása az egyik idősor szerint **1034-ben** (1145-ben), a másik szerint lényegében ugyanakkor, mindössze két évvel később, 1147-ben történt.

1148-ban magyar sereg segítette Izjaszláv Msztyiszlavics kijevi nagyfejedelmet a csernyigovi fejedelem elleni küzdelmében. Oroszország területén tehát 1148/1149-ben két fejedelmi tömörülés bontakozott ki. Az egyik (bizánci támogatással) Volhina (Vlagyimir) és Szmolenszk körül, a másik Szuzdal és Halics körül csoportosult. Mindkét csoport fő célja eleinte a Kijev feletti uralom megszerzése volt. Utóbbiak magyar támogatással igyekeznek elérni a bizánci politikai befolyás visszaszorítását is. (Szuzdal a mai európai Oroszország középső részén fekszik, a Kamenka-folyó mellett, Vlagyimirtól kissé K-re.) Hat alkalommal vezetett hadjáratot II. Géza magyar király Oroszországba 1148 és 1152 között. Jelentős magyar seregek szinte folyamatosan az orosz térségben tartózkodtak, végül Géza közbenjárására kompromisszumos béke született. Oroszország legerősebb hatalmi központja ezután a Vlagyimir-Szuzdáli Fejedelemség lett, – melyből utóbb a Moszkvai Fejedelemség nőtte ki magát –, ez a Volga és az Oka közötti térben jött létre, erősödött meg. **1120** (1131) és 1154 között a vlagyimir-szuzdali nagyfejedelem Jurij Dolgorukij volt. Őt a fia, Andrej Bogoljubszkij (1154-től) követte a vlagyimir-szuzdali trónon.

A Volhinai, vagy Ladoméria Fejedelemség (központja: Volhinai Vlagyimir) Haliccsal (Galíciával) D-felől volt határos, története **1050** (1150) **után** (egészen 1240-ig) a szakadatlan trónharcok miatt szoros összefüggésben alakult Kijev sorvadásával, felbomlásával.

A harc Novgorod város (jelentős kereskedelmi központ) önállóságáért a **11.** (12.) **sz. második felében** ugyancsak megkezdődött.

A Szófia-székesegyház Novgorodban **1052-ben**, vagyis 1152-ben készült el. Nagyszerű építészeti megoldásai tehetős polgárságra engednek következtetni, római stílusú bronzkapujának domborműve (készült 1153 k.) a kortárs Wichmann magdeburgi érseket és Alekszandr polocki püspököt ábrázolja. A székesegyház középső kupolájának ma is látható freskói **1108-ban** (1208) készültek.

A centrifugális törekvések a szuzdáli Jurij Dolgorukij (az Olgevicsek támogatója, **1120**, azaz 1131 és 1157 között) színrelépésével tovább fokozódtak. Dolgorukij 1146-tól próbálkozott Kijevben a hatalomátvétellel. Törekvéseit Bizánc támogatta. Jurij Dolgorukij 1149-ben egy időre elűzte Izjaszlav kijevi nagyfejedelmet a trónjáról. Dolgorukij seregében kunok és halicsi

ruténok is harcoltak. Izjaszlav átmenetileg Ladoméria távozott, Dolgorukijnak azonban a visszatérő fejedelem elől 1151-ben már el is kellett menekülnie Szuzdalba.

Dolgorukij nem hagyta annyiban a dolgot, 1154-ben, Izjaszlav halála után, rosztovi és vlagyimir-szuzdali hadak élén érkezve ismét átvette a főhatalmat, s haláláig, 1157-ig meg is tartotta.

Közben mint kijevi uralkodó 1156-ban megerősítette Moszkvát. Faerődöt építtetett a város DNy-i részén, s ezzel létrejöttek a moszkvai Kreml első építményei.

A vlagyimir-szuzdali fejedelem 1157-től 1174-ig Andrej Bogoljubszkij lett, aki Kijev fejedelmeként is ismeretes (1169-től). Kezdetét vette Szuzdal és Vlagyimir fejedelemségi központok fénykora, ami 1157-től 1212-ig tartott. Bogoljubszkij Vlagyimirt „új Kijevként" építtette ki. (1158-tól datálják az orosz ún. kőépítési stílus kezdeteit, melyek Vlagyimir-Szuzdalhoz fűződnek. Andrej Bogoljubszkij oda Ny-i mestereket is szerződtetett.) Kiépült Szuzdal településmagja (négyzet alapú Kreml), s benne az Uszpenszkij-székesegyház az orosz püspökök számára. 1160-ra megépült Vlagyimirben a székesegyház, 1164-re pedig az „Arany Kapu" is.

1174 után Vlagyimir-Szuzdalt már nagyfejedelemségként emlegették, ugyanis Kijev politikai jelentősége teljesen leértékelődött.

A kumánok és a kunok, akik **1055-ben** (1155) átkeltek a Volgán, viharos gyorsasággal tért nyertek K-Európában. (A **11.** (12.) **sz-ban** a D-orosz sztyepén tartózkodó, több etnikumot magába olvasztó, török nyelvű népek gyűjtőneve a „kipcsak" volt. Közéjük tartoztak a kimekek, a mamlúkok, a kumánok és a kunok is.) A volgai bolgárok D-i szomszédai voltak azok a kumánok, akik **1050** (1161) **után** részt vettek a bolgárok Vlagyimir-Szuzdal elleni harcaiban is.

Az első orosz-kumán összecsapás **1061-ben** (1161) történt meg. A kumánok elől elhúzódó úzok – nikaiai kívánságra – **1053-től** (1164) fokozatosan kiszorították a besenyőket az Etelközből. A Dnyeper vonalát **1055-ben** (1166) érték el, és ekkor összeütközésbe kerültek egyes orosz fejedelemségekkel, így továbbvándorlásra kényszerültek. A kumánok és a kunok **1068-ban** (1168) már a Dnyepernél hadakoztak az oroszokkal, és három orosz fejedelemség ellen győzelmet arattak. (Orosz forrás 1169-re vonatkozóan említette utoljára a besenyőket.) Kijev lakossága Msztyiszláv vezetésével **1068-ban** (1168) fellázadt Izjaszláv ellen, ám Izjaszláv ezt a felkelést még leverte. Ezzel szemben Andrej Bogoljubszkij 1169-ben sikeresen elfoglalta Kijevet. A Kijev térségében feltűnő kipcsak csapatok **1071-ben** (1171), miután megszállták az úzok korábbi szálláshelyeit, ugyancsak a kijevi oroszokat támadták.

A 12. sz. második felében a kumán-kun népesség kettészakadt (Fekete- és Fehér-Kumánia), a Ny-i interpretációk szerint K-en maradtak a fehér kumánok, akik a 12/13. sz. fordulója környékén kísérletet tettek hatalmi központjuk kiépítésére a sztyeppe Ny-i felén, míg a másik, az ún. „Fekete" kumán csoport a Balkánra vonult. (Ugyanakkor Idriszi arab földrajzi író szerint a **12.** (13.) **sz. első felében** több kumán törzsszövetség létezett: Külső-Kumánia a volgai bolgárok országának közelében helyezkedett el. Fehér-Kumánia a Dnyeper, Fekete-Kumánia pedig a Don vidékén. Létezett még egy Kumánia, részben a dunai bolgárok (burdzsan) területének egy részén, részben Oroszország területén. A Ny-i forrásokkal összevetve ez feltehetőleg azt jelentheti, hogy a „valódi kumánok" (kunok és kumánok) a Dnyeper és a Dnyeszter vidékén éltek, ettől K-re a kipcsak törzsek helyezkedtek el.) Az Al-Dunától É-ra fekvő területeken a kumánok a 13. sz. elejétől az úzok és a besenyők közé telepedtek. Moldva területét hamarosan már Kumániának (Cumania) nevezték.

Orosz források **1060-tól**, azaz 1171-től nem igen emlegették már az úzokat. Most különféle népelemekből álló vazallus „fekete süvegesekről" számoltak be, mint orosz

fennhatóság alá települt, kumánok ellen fordított népekről, akiknek többsége valószínűleg úz, más álláspont szerint besenyő lehetett. Az azonban tény, hogy mind az úzok, mind a besenyők többsége Bizánc, Magyarország és a kisebb balkáni államok területén próbált megtelepedni. A kumánok **1080** (1180) **k.** a Dnyeper és a Duna torkolata között helyezkedtek el, Oroszország és a bizánci területek közötti térségben. Onnan (?) egy kumán (kun?) betörés indult már **1085-ben** (1185) a magyar területekre is, mégpedig Ungvár és Borsova környékére. A moldvai és a havasalföldi kun/kumán megtelepedés **1086/1087-ben** (1186/1187) kezdődött. A Kárpát-medencét érintő újabb kumán (inkább kun) betörés 1190-ben a Barcaság területét vette célba.

II. Szvjatoszlávnak hívták a kijevi uralkodót **1073** (1173) és **1076** (1176) **között**, 1176 és 1194 között pedig III. Szvjatoszlávot említik a források. Lehet, hogy ugyanazon személyről esik szó, aki kétséges, hogy rendelkezett-e még számottevő hatalommal. Valójában (**1093-ig**, vagyis 1193-ig) folytatódott a Jaroszlavics fejedelmek testvérharca. A kis fejedelemségek megerősödtek és függetlenedtek Kijevtől.

Eközben „III." Vszevolod Georgievics (1176–1212), Vlagyimir ura, aki elsősorban nagyszabású építkezéseivel írta be nevét a történelembe, a korábbiakban kijevinek számító területek rovására terjeszkedett. (A másik „idősíkon" is feltűnik egy „I." Vszevolod (**1078–1093**, azaz 1178–1193), mint Kijev fejedelme. Természetesen ugyanarról a Vszevolodról lehet szó.) A széthullási folyamatot megváltoztatni, megállítani senki sem volt képes, egyes fejedelmek a kumánokkal, míg maguk a kijeviek a lengyelekkel szövetkeztek.

Vlagyimir-Szuzdál a 12. sz. negyedik negyedében megkísérelte monopolizálni a Volga menti kereskedelmet, ezért gyakoribbá váltak a kisebb összecsapások a volgai bolgárok és az oroszok között. Az orosz vezetők egyike sem ismerte fel idejében, hogy a bolgárokkal és a kumánokkal nem háborúzni kellene, hanem szövetségre lépni. Már közeledett a tatár-mongol veszély. Igor Szvjatoszlávics novgorodi herceg 1185-ben a Donyec vidékén székelő kun Köncsek kán ellen vezetett hadjáratot, aki akkor már a mongolok ellen igyekezett összefogni a keleti és a nyugati kun és kumán törzseket. Igor a hadjáratban teljes vereséget szenvedett, fogságba esett. A bojárok által elűzött Vlagyimir Jaroszlávics trónfosztott halicsi fejedelem 1188-ban Magyarországon keresett menedéket, erre III. Béla serege elfoglalta Halicsot, a király András fiát tette meg ott kormányzójává. András herceg hűségesküre kényszerítette a halicsi bojárokat, majd 1189-ben legyőzte a halicsi fejedelmi házból származó, Szmolenszkből támadó Rosztiszláv herceg seregét.

Vlagyimirnak később a krakkói fejedelem segítségével sikerült Halicsba visszatérnie. Halics önállósága azonban csak 1198-ig tartott, ekkor a ladoméria fejedelem meghódította. Halics Ladomeria (Volhínai Vlagyimir) részfejedelemsége lett. Roman Msztyiszlávics, Vlagyimir Monomah állítólagos dédunokája (minden bizonnyal egy kortársa, talán rokona, hiszen Monomah **1113-tól**, vagyis 1213-tól, **1125-ig**, tehát 1236-ig uralkodott Kijevben) egyesítette a két országot, – majd háborút folytatott a litvánokkal és a kunokkal. Egy magyar fegyveres beavatkozási kísérlet történt, Halics vidékén azonban **1099-ben** (1199) a szemben álló orosz erők oldalán harcoló kumánok léptek fel a magyarok ellen, és nomád taktikával tőrbe csalták a magyar csapatokat.

Folytatódott Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemségének sikersorozata, 1195-re megépült Vlagyimirben a Rozsgyesztvenszkij kolostor, majd 1197-re a Szent Demeter templom (Dmitrijevszkij-székesegyház).

Rurik, Kijev új fejedelme (1194–1206) már 1194-ben segítségül hívta a kumánokat Vszevolod Georgievics terjeszkedő orosz állama ellen. (Kijev ekkor már csak egyházi központként bírt némi tekintéllyel.) A kumánok azonban 1195-ben és 1198-ban is vereséget szenvedtek a Don térségében.

Kijevben 1199-től 1205-ig belháború dúlt. A kumánok 1202-ben kifosztották és felgyújtották Kijevet. Válaszul az orosz fejedelmek egyesített hadai **1103-ban** (1203) súlyos vereséget mértek a kumánokra, visszaszorították őket a Don–Donyec-vidékre, a kunokat pedig elkergették Magyarország irányában.

II. András magyar király 1205-ben beavatkozott a hatalmi harcba, fellépett a Kárpát-medence felé terjeszkedő kunok ellen, és a gyermek Danyiil Romanovicsnak Halicsban hűbéres trónt igyekezett biztosítani, maga pedig felvette a Halics és Ladoméria királya címet is. (Ezt a címet a magyar uralkodó 1234-ig használta.) Terveit elsősorban azok a kunok akadályozták, akik **1095-ben** (1206) behatoltak Magyarország területére is.

A magyar hadak II. András idején, 29 év alatt, 1205 és 1234 között legalább tízszer jártak Halics földjén, többnyire kunok ellen harcoltak. Más megközelítésben: Magyarország **1116** (1216) és **1131** (1231) **között** csaknem minden évben összeütközésbe került orosz csapatokkal. A király 1214-ig orosz védenceit, később saját fiait (Kálmán, András) ültette a halicsi trónra. A kunok viszont 1219-ben elfoglalták a magyaroktól Halicsot.

Röviden szólnunk kell néhány más orosz fejedelemségről is: Míg Szuzdal városi jogokkal rendelkezett, addig Rjazany város az Oka–Don-síkságon csak egy jelentéktelen település maradt. A **11/12. sz. fordulóján** (a 13. sz. elején) a Rjazanyi Fejedelemségként megjelölt állam központja Murom volt, (ősi város az európai orosz területek középső részén, a K-Európai–síkság területén, az Oka-folyó mellett). Ugyanakkor Rosztov (ősi város az európai Oroszország középső részén, Moszkvától 200 km-re É-ra, a Nyero-tó partján 1207-ben az ún. Rosztovi Fejedelemség székhelye lett.

A 13. sz. elejétől a Ny-i, É-i és K-i orosz fejedelemségek közül a legerősebb, Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemsége ellenőrzése alatt tartotta az ÉK-i területeket, és Novgorodra is kiterjedt a hatalma. (A nagyfejedelem 1212-től az II. Jurij Vszevolodovics lett, – aki Julianus barátnak a tatár terjeszkedés jellemzőinek felderítésével (kikémlelésével) összefüggő második útja során ellenségesen fogadta a római hitet terjesztő domonkosokat. Jurij Vszevolodovics kisebb megszakítással 1238-ig uralkodott.)

A nagy ázsiai népvándorlás – 4. (1223-ig)

(Folytatás a 948-adik oldalról.)

1063-tól (1163) **1072-ig** (1172) Alp Arszlán, Csagri bég fia volt a szultán a Szeldzsuk Birodalomban. Az **1072** (1172) **utáni** időszak volt a szeldzsukok fénykora, Alp Arszlán fia Melik tovább bővítette a birodalom területét. Hadserege túlnyomórészt lovasokból állt, és a zsold helyett egyre inkább földbirtokokkal fizette ki a katonáit.

1190-ig az Aral-tó D-i térsége, az Amu-darja bal partjának vidéke, a mai Üzbegisztán területe is Szeldzsukok által uralt terület volt, ekkor azonban e területeket részben elhódította tőlük a Kara-kitáj Birodalom.

A Szeldzsuk Birodalom területének egyik része (a Kaukázus térsége és a Kaszpi-tenger környéke, a **11.** (12.) **sz. második felétől** – 1221-ig) Hvárezmi Szultánság néven fennálló, rövidéletű muzulmán-türk államalakulatot képezett, ami egy darabig magában foglalta a felbomlott Karahanida Birodalom Ny-i részét, és Afganisztán és Irán területének egy részét is.

(Az alánok és más néptöredékek azonban a Kaukázusban, a magasabb hegyi régiókban, az iszlám hatásaitól is részben megkímélve még a **11.** (12.) **sz. végén** is őrizték függetlenségüket.) A laza szerkezetű kumán-kipcsak konföderáció területe a **11/12.** (12/13.) **sz. fordulójára** KEurópától az Irtisz-folyóig és a Balhas-tóig nyúlt el, és Szibériában az 56. szélességi körig, vagyis az erdőzónáig ért fel. Kis-Ázsia egyre nagyobb részben Szeldzsuk uralom alá került, (megszűnt a Rumi Szultanátus). Eközben Afganisztán területén a belviszályok és a Szeldzsukok támadásai egyre gyengítették a türk Gaznavidák hatalmát, ami aztán 1186-ban teljességgel meg is szűnt létezni.

Kutula mongol vezér (Kabul vezér negyedik fia) uralkodása idején, 1190 k. széthullott Kajdu mongol állama a tunguz eredetű dzsürcsik támadásai nyomán. Az öngütök felrúgták a korábbi szövetségi kereteket, mikor Alakus-digit nevű kánjuk nem a najman Tajang kánt támogatta, hanem a feltörekvő Dzsingisz kánnak ajánlott fel szövetséget, s így fejedelmeik megkapták a jogot a kagáni családdal való házasodáshoz.

1190-1203 között Temüdzsin (Dzsingisz kán) törzsi háborúkban legyőzte a vele szembeszálló tatárokat, valamint a najman és kereit (nesztoriánus) mongol törzseket. A keresztény mongolokat Dzsingisz kán 1197 k. széttelepítette a többi mongol törzs területén. A tatárok integrálására a kán 1200 után kerített sort. A világ legnagyobb területű birodalmának kiépítése 1206-tól gőzerővel folyt.

Miközben a Szeldzsuk Birodalom Kis-Ázsiában szerzett egyre nagyobb hatalmat, egyáltalán nem törődött korábbi, közép-ázsiai területeivel. Ennek megfelelően közép-ázsiai nézőpontból a **12.** (13.) **sz. elejétől** 1223-ig terjedő időszak már a Szeldzsuk Birodalom hanyatlásaként fogható fel. A birodalom K-i fele idegen kezekbe került, részeire bomlott, majd a területet a mongol-tatár hadak hódították meg.

1210-ig Ömil volt (a Balhas-tóba torkolló Imil-folyó mentén) a hatalmas területű Kara-kitáj Birodalom fővárosa. A birodalom közelgő vesztét az okozhatta, hogy Gücsülük országa-vesztett najman trónkövetelőt befogadta Je-lü Cse-lu-ku Kara-kitáj uralkodó (gür-kán), és a lányát is hozzáadta. Ráadásul Gücsülük nem volt ezért különösebben hálás, hiszen szövetségre lépett a közép-ázsiai muzulmánokkal saját apósa és befogadója ellenében.

E szövetség 1211-ben szétverte a Kara-kitáj Birodalmat, vagyis annak azt a (Ny-i) maradványát, amelyre eddig még nem terjedt ki a hódító Dzsingisz kán hatalma.

Gücsülük elfogatta apósát, az utolsó Kara-kitáj gür-kánt, és 1211-től 1218-ig maga uralkodott a Kara-kitáj Birodalom romjain. Végül azonban Dzsingisz kán elfoglalta az országát, megölette az uralkodót.

Dzsingisz kán 1218-ban felosztotta birodalma területét a fiai között, Közép-Ázsia a második fia, Csagatáj birtokába került.

A mongolok 1219-ben elfoglalták az Amu-darja vidékét, a Hvárezmi Szultánság, valamint Afganisztán területét is. 1220-ban mongol offenzíva kezdődött az iszlám világ virágzó városai (Szamarkand, Buhara), továbbá a Kaukázus, az örmények, a grúzok ellen.

A mongol hadak 1222-ben betörtek Európa területére. A Kalka-menti csata (1223) nyomán teljesen szétesett a Kipcsak Törzsszövetség, amelynek a kumánok és a kunok is a részét képezték. A mongol-tatár győztesek megosztó politikát alkalmaztak, ennek következtében tíztizenkét év alatt megromlott a kumán-kun viszony is.

Angolszászok, franciák, normannok (1223-ig)

930 (1041) **után** a keresztény hitre tért (a franciák nyelvét használni kezdő) normandiai uralkodó hatalma szinte nagyobb volt, mint a francia (Capeting) uralkodóé. Normandia kontinentális expanziója a kereszténység jegyében szünetelt, de **935** (1046) **k.** elkezdett érdeklődni a Csatorna túloldalán fekvő Szigetország elérhető területei iránt. Æthelstan angolszász király azonban **937-ben** (1048) visszaverte a normann csapatokat Brunanburchnál. (Mégis, **1050** (1061) **k.** Wales területe Normandia uralma alá került.)

Normandia ekkoriban kontinentális szövetségesekre próbált szert tenni. I. Ottó szász uralkodó **940** (1051) **k.** csakugyan szövetkezett a normandiai gróffal, I. Vilmossal, aki azonban **942-ben** (1053) gyilkosság áldozatául esett. Vilmos örököse, Richard még kiskorú volt, s ráadásul fogságba ejtették normandiai ellenfelei, a kései Karolingnak tekintett Tengerentúli Lajos hívei, szövetségesei. (A Karoling-dinasztia és Normandia korábban is, hagyományosan együttműködtek a Capetingek ellenében.) A normann arisztokráciának a realitásokat tiszteletben tartó része megmentette Richard herceget, aki **945** (1056) **k.** I. Ottó szándékainak megfelelően kiszabadulhatott fogságából.

Normandiában ekkoriban ismét egy Vilmos nevű személy kezében összpontosult a hatalom, I. Henrik Capeting király pedig erősen aggódott Normandia befolyásának növekedése miatt. 1054-ben és 1058-ban Henrik hadba szállt Normandia meghódítására, de mindkét alkalommal vereséget szenvedett. I. Henrik vereségeivel állhatott összefüggésben, hogy **952** (1063) **k.** normann uralom alá került az eddig lényegében független Bretagne is. – Ekkor már, 1060 és 1108 között I. Fülöp volt a Capeting dinasztia királya. A Capetingek helyzetére jellemző, hogy 1106ig tulajdonképpen csak Párizs környékének a tényleges urai voltak. Az É-i tartományok urai (Normandia és Burgundia hercegei, Anjou, Champagne, Flandria, Bretagne grófjai) a királyéhoz hasonló hatalommal rendelkeztek, és a királyt csak Isten felkentjeként szerzett presztízse emelhette volna fölébük. A D-i fejedelmek: Aquitania (Guyenne) hercege, Toulouse grófja stb. talán nem is tudták, ki ül Párizs trónján. Említést érdemel, hogy a 12. sz. elején Maine körzete, ami a 11. sz. közepétől a Normandiai Hercegséghez tartozott, házasság révén Anjou irányítás alá került.

Korábban már szó esett arról, hogy Angliában Hitvalló Edward (**1042–1066**, vagyis 1053–

1077) **1051-ben** (1062) normann segítséggel eliminálta a wessexi Godwinoknak a normann befolyás erősödése miatti lázadását. (E király egyszerre használta az angolszász és brit királyi címet, ebben a vonatkozásban újítónak tekinthető.) Ugyanakkor kétségtelen, hogy a Godwinok **után** mégiscsak megőrizték a hatalmukat Wessexben, mintegy 13 évig (II. Harald, **1053–1066**, azaz 1064–1077). Számos interpretáció szerint ezek az események és Edward király normannoknak tett ígéretei alapozták volna meg később – mint majd látjuk: száz év múlva! – Hódító Vilmos trónigényét Anglia vonatkozásában. Ezeket a vélekedéseket viszont nem javaslom túl komolyan venni.

(Hitvalló Edward angolszász uralkodó, Anglia királya a halálos ágyán Harold Godwinsont nevezte meg örököséül, a koronára azonban Vilmos normandiai herceg is igényt tartott. A normannok szerint viszont Hitvalló Edward Vilmos herceget tette meg örököséül.

Nem kétséges, hogy Hitvalló Edward halála (**1066**, azaz 1077) után egy rövid időre Harold Godwinson ült az angolszász trónon, (mint York és É-Anglia ura). Ekkoriban a normannok, legalábbis egyelőre, nem foglalkoztak Anglia meghódításával. Figyelmüket jórészt lekötötték a Földközi-tenger medencéjében, részben már a keresztes háborúkkal is összefüggésben feltárulkozó hódítási lehetőségek, amelyek egy egész évszázadon keresztül, a 12. sz. második feléig biztosították számukra, hogy kiélhessék pogány őseiktől örökölt

terjeszkedési hagyományaikat. A Mediterráneum normann korát azonban itt nem taglaljuk, hiszen azzal más fejezetekben foglalkoztunk.

Korábban ugyancsak említettük már azokat az angolszász királyokat is, akiket nem fenyegetett Normandia, illetve akik nem álltak normann befolyás alatt. (**946–955** (1057–1066) Ædred, **955–959** (1066–1070) Ædwig (Wessex), **959–978** (1070–1089) Istenfélő (Mártír, Vértanú) Edgar (Northumbria és Mercia), **978–1002** (1089–1113) Gügye (II.) Æthelred.) Őket elsősorban a dánok elleni háborúikkal kapcsolatban emlegettük.

II. Æthelred angolszász királynak (aki lemészároltatta az Anglia területén letelepedett dánokat) mégis csak normann befolyás alá kellett kerülnie. Æthelred **991-ben** (1102) szövetséget kötött

Richard normandiai herceggel, ami aztán kapóra is jött neki, hiszen **1002-ben**, vagy **1013-ban** (egyaránt 1113), amikor szorult helyzetbe került, Normandiába menekülhetett.

A Csatorna térségében kialakult hatalmi egyensúly **1108** (1119) **k.** kezdett felborulni. Ebben az időben a mai Ny-Franciaország területe a Plantagenet-dinasztia őseinek kezére került. A Plantagenetek fővárosává vált Angers (püspöki székhely), az Anjou-grófság része, ami korábban is jelentős politikai szerepet töltött be, s aminek sorsát a továbbiakban meghatározta az angolszász és normann kontinentális birtokokért folytatott harc és vetélkedés.

A hatalomváltás egy kézfogóval vette kezdetét, ugyanis V. Henrik német-római császár korai halála (1124) után Matild, a császár fiatal özvegye hazatért Angliába. Matild I. Henrik angolszász király lányaként született, **1100-tól** (vagyis 1111-től) 1167-ig élt. Apja, tehát I. Henrik a virtuális történetírás leszármaztatási toposza ellenére természetesen nem Hódító Vilmos (**1028– 1087**, azaz 1139–1198) kisebbik fia volt. Hogy kinek a leszármazottja lehetett, azt e munka keretei között nem kísérelhetem meg kideríteni. Lényegében meg kell elégednünk azzal, hogy I. Henrik az elfogadott kronológia szerint **1100** (1111) és 1135 között uralkodott, és úgy tudjuk, hogy hatalomra lépése érdekében idősebb testvérét (Róbertet) börtönbe vetette. Ám hatalomra kerülésének éve talán mégsem **1100** (1111), hanem **1105** (1116) lehetett. Ez az évszám azért látszik valószínűnek, mert tudni véljük, hogy az **1002-ben** (1113) a normannokhoz menekült II. Æthelred **1014-ben** (1114) – bizonyára normann haderő kíséretében – tért vissza Angliába, s még két évig, **1016-ig** (1116) uralkodott. Ha valóban Henrik lépett Æthelred helyébe, valószínűleg az ő rokona lehetett. (Ha tényleg ilyen háttérrel lépett Henrik az angolszász trónra, akkor logikusnak látszik, hogy a korábbi angolszász királynak menedéket biztosító normann király bírhatta Æthelred ígéretét egy dinasztikus házasságra vonatkozóan.) A felkínálkozó történelmi narratívákkal ellentétben az egyáltalán nem lehetséges, hogy I. Henrik birtokolta volna Normandiát. Normandia nem kerülhetett általa Anglia fennhatósága alá, viszont éppen az ő lánya, mint az angolszász király felesége idején válhatott Anglia ellenfelévé. Ugyanis Matild hazatérése után Anjou Gottfried/Godofréd kérte feleségül az angolszász királylányt (1128). Házasságukból született meg Plantagenet (II.) Henrik (1133–1189), akit a királyi Plantagenet-ház megalapítójaként tartanak számon, aki 1154–1189 között volt Anglia királya, aki ekképpen Vilmos angliai hódítása idején is uralkodott.

Anglia királyát tehát az a feltörekvő Plantagenet-ház adta, amely a kontinentális Európa Ny-i peremén már korábban szükségszerűen szembekerült a feltörekvő normandiai dinasztiával. Ez a vetélkedés volt az alapja aztán a Szigetország feletti főhatalom megszerzéséért folytatott küzdelmüknek is. Akik a békét a háborúnál célravezetőbb útnak tartották, az ellentéteket a szokásos módon, a két dinasztia összeházasítása útján igyekeztek volna elsimítani, s ezáltal létrehozták volna a térség vitathatatlanul legerősebb hatalmát. Mint az gyakran előfordul, ezúttal sem a békepártiak akarata érvényesült. I. Henrik halálakor (1135) nem a normannok által kívánatosnak tartott utód, nem a király és Matild királyné Matild nevű

lánya örökölte az angolszász koronát, így többé nem volt értelme a korábban előkészített érdekházasságnak. Az angolszász arisztokrácia befolyásos tagjainak érdekei nem estek egybe a normann dinasztia elképzeléseivel. Az angolszász korona Blois Istvánra (1135–1154) szállt – aki állítólag I. Henrik unokatestvére volt –, s ezzel hosszú háborús időszak köszöntött Angliára.

Blois István helyzete eleve ingatag volt, csak a winchesteri püspöknek és az angolszász bárók egy részének támogatására támaszkodhatott.

Uralma idején Anglia a belháborúk miatt anarchiába süllyedt, és Skócia irányából is támadások érték. István királyt 1141-ben ellenségei elfogták, s a továbbiakban a felesége irányította az angolszász csapatokat. Az angolokkal szövetséges Geoffroy, Anjou grófja (Matild hercegnő férje) ezzel párhuzamosan Normandiát támadta, jó részét el is foglalta. Geoffroy Igazságos (IV.) Gottfried néven ismeretes, 1144 és 1150 között a Normandia hercege címmel is rendelkezett. Ugyanezen időszakban (**1035-ben**, tehát 1146-ban), nyilvánvalóan Gottfried ellenében lett Hódító Vilmos Normandia uralkodója.

Mikor Blois István király megszabadult a fogságából, felhagyott a háborúskodással, csapatait visszavonta, 1153-ban, egy évvel a halála előtt megjelölte örököséül Plantagenet II. Henriket

(Geoffroy és Matild fiát). II. Henrik, Normandia Anjou-dinasztiából való hercege, aki egyben Anjou grófja, aki a francia korona legnagyobb hűbérese is volt, 1154-től angol király lett. Henriknek az az Aquitániai Eleonóra lett a felesége, aki korábban VII. Lajos francia király felesége volt, de az egyház elválasztotta őket. Henrik a felesége öröksége révén Aquitániát is uralta. Limousin (történelmi régió a mai Franciaország középső részén, a Francia-középhegység Ny-felé lealacsonyodó részein) területe is a Plantagenetek uralma alá került. Henrik tehát Anjou, Maine és Touraine grófságok, másrészt Bretagne és Normandia, harmadrészt a felesége, Aquitániai Eleonóra révén Poitou, Guyenne és Gascogne ura is lett. Így 1154-től Franciaország DNy-i, Ny-i és É-i, s nemsokára (1170-től) Írország K-i részei, és persze maga Anglia egyetlen birodalmat képeztek, amit jobb híján a Plantagenetek Angliájának szokás nevezni. Elvileg ez a konglomerátum rendelkezett a legnagyobb hatalommal Ny-Európában, s nem lehet csodálkozni azon, hogy a normannok érdekeltté váltak e birodalmi képződmény felszámolásában, – amit Hódító Vilmos ki is tűzött élete céljának.

II. Plantagenet Henrik király erős angolszász-francia monarchia megteremtésére törekedett. Úrrá lett a korábban anarchikus angliai közállapotokon, és lényegében világhatalmi státuszát 1160 k. az egyházzal is el akarta ismertetni. Becket Tamás ellenállt ennek az akaratnak. Becket Szent Tamást 1162-től Canterburyi érsekké szentelték, s ebben a minőségében az egyház jogait és érdekeit védelmezte a királlyal szemben. Henrik 1164-ben ellenőrzése alá akarta vonni az egyházat, kiadta a clarendoni konstitúcióit, amelyek az állam és egyház viszonyának meghatározó kérdéseit szabályozták, ám ezzel magára vonta a pápa haragját. Becket Tamásnak menekülnie kellett, de aztán 1170-ben mégis visszatért Angliába, és számos püspököt, akik időközben behódoltak a királynak, felmentett a hivatalából. Erre Tamást a király lovagjai meggyilkolták, ami aztán európai méretű válságot okozott.

A virtuális történelem-képen alapuló narratívák a normann befolyás eredményének tartják, hogy a 12. sz-ban az angol királyi udvarban gazdag szellemi élet bontakozott ki, és Normandia javára írják, hogy a francia udvari költészet a verses regények népszerűsítése révén hatott a lassan kibontakozó középangol nyelvű irodalomra. Valójában azonban nem is tudjuk, Normandia kultúrája ekkoriban mennyire lehetett franciás, talán csak alig-alig, az azonban bizonyos, hogy Anjou, így a Plantagenet központú szellemi élet eredendően frank, francia meghatározottságú volt. Bátran állíthatjuk, hogy a francia udvari költészet, a verses regények Anjou hatásra inspirálták, termékenyítették meg a középangol nyelvű irodalmat. (A későbbiekben az angliai normann nemesség már „készen kaphatta” ezt a kultúrát.)

II. Henrik király elhintette a viszály magvait Hódító Vilmos normann uralkodó és a francia államot uraló Capeting-ház (VII. Lajos, 1137–1180) közé. Nem volt nehéz dolga. A Capetingek nem elsősorban a Franciaország egyes periférikus részeit Capeting-hűbéresként megörökölt II. Henriket tekintették ellenségüknek, hanem az egykori Ny-i Frank Birodalom számottevő területét immár másfél évszázada elfoglalt, s masszívan kezében tartó Normandiát, mely állam valójában csak elvileg számított Franciaország hűbéresének, – vagy már elvileg sem. VII. Lajos francia király joggal tartott attól, hogy ha Normandia bekebelezi Angliát, akkor Franciaország egy olyan erős hatalommal kerülhet szembe, amellyel szemben kilátástalan védekezésre kényszerülhet.

VII. Lajos ezért igyekezett támogatni Anjout, illetve a kontinentális Plantageneteket Normandia gyengítésében. Így került sor egy normandiai Anjou-hadjáratra **1057-ben** (1168), ami azonban Hódító Vilmos fényes győzelmével zárult.

Anglia ege felett viharfelhők gyülekeztek. Már Hódító Vilmos közelgő offenzívájának előszeleként is értékelhető az a tény, hogy II. Henrik király elvesztette befolyását felesége, Eleonóra, valamint fiai felett. Aquitániai Eleonóra azonban nem ezért, hanem nyilván az érsek meggyilkoltatása miatt, illetve az egyház kívánsága szerint folytatott háborút 1173/1174-ben három fiával (Henrik, Geoffrey, Richard) együtt a király, tehát a férje ellenében! Az sem segített II. Henriken, hogy vezeklésül Becket Szent Tamás haláláért a canterburyi székesegyházban önként megkorbácsoltatta magát.

Hódító Vilmos **1066-ban** (1177) pápai jóváhagyással szállt partra Angliában, hogy legyőzze a kiközösített angol királyt. A normann megszállók mindössze 12 ezren lehettek a másfél milliós Angliában, mégis fényes győzelmet arattak, amiért egyértelműen Henrik elképesztő egyházpolitikája tehető felelőssé. Az angolszász nemesség az isteni büntetéstől való félelmében nem állt ki királya mellett. Vilmost karácsonykor koronázták királlyá a Westminster-apátságban.

Felhívom tisztelt Olvasóm figyelmét arra a tényre, hogy Normandia uralkodója »1066-ban« egy, a virtuális történelem keretei között megmagyarázhatatlan pápai jóváhagyással vethette uralma alá Angliát! És ezt a pápai akaratot még Anglia nemességének jelentős része is beletörődéssel vette tudomásul, s mintegy vezeklésképpen eltűrte, hogy megfosszák birtokaitól! Ez az „anomália” azonban rögtön kisimul, ha téziseink keretében konstatáljuk: az angol arisztokrácia krémje és maga a királyi család már 3-4 évvel a normann invázió előtt szembefordult főbenjáró bűnt elkövetett királyával!

Henrik király menekülő lovagjainak hajói **1067/1068-ban** (1178/1179) az Óceán partjai mentén és a Földközi-tengeren keresztül a Szentföldre, vagy Konstantinápolyba érkeztek. A bizánci területre érkezett lovagok bekerültek a császári testőrségbe, vagy földet kaptak a Birodalom Ébalkáni részén, az Al-Duna besenyők által lakott jobb partján. Más lovagok nem emigráltak, hanem kivártak, később a trónvesztett, megalázott király oldalán gyülekeztek. Vilmos és a Szentszék helytartóinak uralma elleni sorozatos, vérbefojtott felkeléseik évei voltak az **1067** (1178) és **1071** (1182) **közötti** évek. (**1072-ben** (1183) az Anglia rovására terjeszkedni kívánó Skócia is behódolt Vilmosnak.)

Hódító Vilmos néhány év alatt maga alá gyűrte Angliát. Gyökeresen átszervezte, hűbéri mintaállammá alakította az országot. Elűzte az angolszász nemesség jelentős részét, földjüket áttelepített normann lovagjai között osztotta ki, és pontosan előírta vazallusi szolgálatuk mértékét. Vilmos király helytartói Angliában (1216-ig) ötezernél is több várat emeltettek, és háromszáznál is több angliai város kapott kiváltságlevelet, ami meghatározott körben adómentességet és önkormányzatiságot biztosított számukra.

Ezzel párhuzamosan a kontinentális Plantagenetek is fokozatosan elvesztették birtokaikat. Az európai uralkodók nem akarták még a látszatát sem kelteni annak, hogy netán a pápai akarat ellenére támogatják azt a családot, amelyből Henrik származott. Ám, ugyanakkor nem ismerték el Hódító Vilmos angliai uralmának törvényességét sem.

Időközben (1180-ban) Franciaországban hatalomra került II. Fülöp Ágost, a Capeting-dinasztia legjelentősebb uralkodója (Franciaország, illetve a feudális francia nagyhatalom voltaképpeni megteremtője), aki képes volt gátat vetni a normann expanziónak. Megkötötte az ún. boves-i egyezményt a feudális urakkal, továbbá kétszeresére növelte uralmi területét azzal, hogy negyven év alatt (1223-ig) elfoglalta Normandiát, valamint számos más, mindeddig normann uralom, vagy angol befolyás alatt álló területet. Kereste a kapcsolatot II. Henrik egyik fiával, („Földnélküli") Jánossal, hogy biztosítsa Franciaország dominanciáját a Normandia bukása (1223) utáni idők Ny-Európájában.

Mikor a hatalmát vesztett II. Henrik 1189-ben meghalt, II. Fülöp Ágost francia király kihasználta Anglia meggyengülését. Elismerte Oroszlánszívű Richard (II. Henrik és Aquitániai Eleonóra harmadik fia) trónra lépésének jogosságát, (aki elvileg 1189-től 1199-ig uralkodott, de főként szentföldi hadjáratokkal, valamint franciaországi birtokai megvédésével kellett foglalkoznia). Teljesen nyilvánvaló, hogy Richard furcsa „királysága" csakis Európa meghatározó politikusai és az egyház mértékadó körei által kiszabott penitenciaként értelmezhető. Apja bűne miatt a fiainak is vezekelnie kellett. Eközben Angliában a tényleges hatalmat még mindig Hódító Vilmos apparátusa gyakorolta.

Richard halála után az öccsével, Földnélküli Jánossal (1199–1216), aki 1203 és 1206 között csaknem teljesen elvesztette birtokait, az eddigieknél is könnyebb dolga volt a francia királynak. (Hubert Walter canterburyi érsek biztosította egyházi részről Richard öccse, I. János trónutódlását.)

Hódító Vilmos Rouenben halt meg **1087-ben** (1198), a II. Fülöp Ágost elleni egyik hadjárat során. Az általa alapított Caen-i apátságban temették el. Angliai utóda II. Vilmos lett, aki **1100ig** (1211-ig) uralkodott.

II. Fülöp Ágost király 1202-ben elfoglalta a Plantagenetek fővárosát, Angers-t. A Bretagne-i hercegi cím, ami 1166-tól a Plantagenet-ház oldalágára került, 1213-tól a Capeting-ház egyik oldalágára szállt. Földnélküli János 1213/1214-ben megpróbálta visszaszerezni birtokait, de a bouvines-i csatában súlyos vereséget szenvedett.

Angliában a bárók (a királyi tanács tagjai) a nagy presztízsveszteséget elszenvedett királytól 1215-ben kicsikarták a király jogait korlátozó Magna Charta Libertatum nevű szabadságlevelet. Földnélküli János azonban visszavonta ígéreteit, erre a nemesség a Magna Chartában biztosított ellenállási jogra hivatkozva II. Fülöp francia királyhoz fordult segítségért. Lajos (II. Fülöp francia király fia) partra is szállt Kentben, de aztán az angolok egy tengeri csatában (1217) győztek a támadó francia flotta ellen. Ekkor már nem élt Földnélküli János király. (Utóda a kiskorú III. Henrik lett (1216–1272), aki csak igen későn, 29 éves korában (1236-tól) kezdhetett el ténylegesen uralkodni, s mindvégig erős pápai befolyás alatt állt.)

E fejezet végén érdemes levonni egy-két következtetést. Rendkívül ügyesen járt el Fülöp Ágost és a Szentszék, illetve nagyon okosak voltak az (egyházi és világi) tanácsadóik. Mesteri húzásaikkal párhuzamosan több, különböző célkitűzésüket teljesítettek: 1. Mindenkivel megérttették, hogy az egyházi vezetők – általában – sérthetetlenek. 2. A renitensnek minősített angolszász nemességet és a feltörekvő dinasztiákat egyaránt alaposan megleckéztették. 3. Úgy vetettek véget a köreiket hosszú ideje irritáló Normandia állami létének, hogy eközben a normann nemességnek angliai kiutat biztosítottak. 4. A normann nemesség betelepítésével valójában késleltetett aknákat helyeztek el Angliában, ami évszázadokra „konzerválta" az

(eleve meglevő, az angolszászok körében korábban is gyakran viszálykodássá fajuló) politikai megosztottságot.

Az ügyeskedés eredménye persze, hosszú távon szertefoszlott… – Ember tervez, Isten végez. Az angolszászok és a normann lovagok agyában kissé megkésve leesett a tantusz, rájöttek: alaposan átverték őket azzal, ahogy a francia király a szentszéki diplomácia segítségével Isten balkezének szerepét igyekezett eljátszani, és hetedíziglen akarta megtorolni Henrik bűnét. Ennek módozatát pedig a két ország: Anglia és Normandia egymás elleni kijátszásában, egymásra uszításában, s közben a normann lovagok hazájának annektálásában találta meg. A történtek következményének tekinthető a hamarosan bekövetkezett „százéves" háború, valamint áttételesen ide kapcsolódnak a VIII. Henrikhez köthető, jóval későbbi fejlemények, nevezetesen az angol egyház elszakadása is.

A Nesztor-krónika keletkezése és jelentősége (1227-ig)

Tudnunk kell, hogy **1085** (1196) **k.** már készen álltak a Nesztor féle „Elmúlt idők elbeszélése”, vagy „Őskrónika”, vagy „Orosz Évkönyvek” címen ismert (Poveszty vremennih let, röviden PVL) szöveggyűjtemény egyes részei, pl. a Boriszról és Glebről szóló történet egyik (Szvjatopolk-ellenes) változata.

(A szerző paranoiás emberi roncsnak mutatta be Szvjatopolkot (álláspontom szerint **1015– 1019**, azaz 1115–1119 **között** uralkodott), aki elfutott a csatatérről, de menekülés közben rátört az ördög, s elgyengültek az izületei. A fejedelmet Lengyelországon keresztül menekítették el, és végül a csehek határánál érte a halál.)

Más adat szerint a krónika megírása **1074** (1185) **k.** kezdődött.

A **11/12. sz. fordulója tájékán** (1210 k.) aztán megindult az Orosz Évkönyvek (a Nesztorkrónika) szerkesztésének utolsó fázisa. A művet Nesztor, a kijevi barlangkolostor egyik szerzetese a korábban keletkezett szövegekből ekkoriban kezdte összeszerkeszteni.

(Egyébként a műnek több szövegváltozata ismert, s a korábbi időkre való kötelező visszatekintésen túlmenően lényegében a »850« és az »1110« közötti időszakról, értelmezésemben a **850** (995) és **1110** (1221) **közötti** eseményekről számolt be. A műben elsőként feltüntetett évszám: **852**, tehát 997.)

A krónika lezárásának időszaka: **1113–1116**, azaz 1224–1227. Állítólag jórészt egy Szilveszter nevű szerzetes tekinthető a szöveg szerkesztőjének. A munka Vlagyimir Monomah fejedelem idején (uralkodott **1113-tól**, vagyis 1213-tól, **1125-ig**, tehát 1236-ig), készült el, és már Monomah fia Msztyiszláv fejedelem uralma alatt gondoskodhattak a szentesítéséről, sokszorosításáról, megőrzéséről.

A krónika magyar vonatkozásban legfontosabb információja éppen az, ami nincsen benne. A krónikában ugyanis szó esik a magyaroknak a bolgárok elleni, a **09/10. sz. fordulója** (a 11. sz. közepe) **tájékán** folytatott harcairól, de semmi nyoma az Árpád-magyarok és a besenyők közötti állítólagos konfliktusnak. Márpedig, ha valahol, hát éppen Kijevben tudhattak legtöbbet az Etelközben történtekről. (Mi is láttuk már: semmi alapja a széles körben terjesztett mesének, mely szerint az Árpád-magyarokat a besenyők űzték volna el az Etelközből.)

Tongwan Cheng (1227-ig)

Tongwan város erődítménye a Hongliu-folyó É-i szakaszán, a Wuding-folyó felső folyásánál, az Ordosz löszfennsík közepén már réges-régen fennállt – az Ordosz korábban a Hun Szövetség központja volt –, s **410 k.** (659 k.) ott Helian Bobo új fővárost épített. A város neve: Tongwan Cheng „egyesíteni minden közösséget” jelentésű, **407-től** (656) a Da Xia-dinasztia épülő fővárosa volt, – **415-ig** (664-ig) épült. A helyiek a várost – magyarra fordított szóval – ma is Fehérvárnak nevezik.

(Amit a városról és lakóiról, és mellesleg jórészt az egész belső-ázsiai történelemről is, európai emberként tudni lehet, mindazt leginkább Obrusánszky Borbála munkái tartalmazzák.)

A város neve a **06. sz. közepétől** (a 07/08. sz. fordulójától) megváltozott, Xia Zhou néven emlegették, de változatlanul katonai és hírközlési központként töltött be jelentős szerepet. Létrejött a város környékén a kínai Hat Hu prefektúra, és másfél évszázadig, a **07/08. sz. fordulójáig** (a 09. sz. közepéig) fenn is maradt. A türkök vezető rétege ekkor még elismerte Kína hatalmi fölényét ebben a körzetben. A **07. sz. végén** (a 09. sz. közepén) aztán megjelennek a térségben a tangutok, s törzsi központot hoztak létre az Ordosz déli részén. A **08. sz. első** (a 09. sz. második) **felében** feltűntek a „sha-tuo türkök” is, akik jelentős szerepet játszottak a kirobbanó An Lushan-felkelésben, majd eltávoztak a belső-mongol területekre. A **08. sz. második** (a 10. sz. első) **felében** tibetiek jelentek itt meg, átmenetileg több települést elfoglaltak, romboltak, rabságba hurcolták a lakosság egy részét.

A város a **09/10.** (11.) **sz-ban** visszanyerte korábbi fényét és szerepkörét. Kereskedelmi, katonai és szakrális központként töltött be jelentős szerepet, falai között és körül számos nemzetiség élt. Az időszak végén a város és környéke teljes autonómiát élvezett. A Tang-dinasztia bukása után az É-i Song-dinasztia, **960** (1071) és **990** (1101) **között** uralta a várost és környékét, de folyamatosan küzdenie kellett a Ny-ról támadó tangutok ellen. Tai császár a tangutok előretörése miatt **994-ben** (1105) elrendelte a város kiürítését, vagyis deportálta a lakosságot, így a **10/11. sz. fordulója után** (a 12. sz. első felétől), más interpretáció szerint pedig a **11.** (12.) **sz. első felétől** Xia Zhou városa a tangutok uralkodó dinasztiájának, a város nevét felvevő Xia Zhou dinasztiának a fővárosa lett. (Korábban a tangut központ az Ordosztól Ny-ra helyezkedett el.)

A város további történetéről alkotott, de a virtuális kronológia folytán torzult képünk tévedésekkel terhes. E narratíva szerint a várost az éghajlatváltozás folytán fokozatosan elnyelte a homok. A folyamat »1081-re« ért el az „első” csúcspontjára, amikor a sivatag terjeszkedése miatt el is hagyták volna a tangutok a várost, és Ny-ra költöztek volna. Ezután, állítólag »1170« és »1184« között visszaköltöztek volna, mert állítólag „ismét kedvezőbbé vált” volna a klíma. Ebben az időben a város „ismét” a tangutok legfontosabb központjaként működött, mint adminisztratív és katonai központ, és az erődítmény megállította a keletről támadó kínaiakat, majd a dzsürcsik offenzíváját is. Ám a homoktenger terjeszkedése, a sivatagosodási folyamat „második” csúcspontja miatt végül mégis el kellett volna hagyniuk a várost. – A hektikus klíma- és környezetváltozásból azonban semmi sem igaz! A történet valójában a következő:

Miként az imént már kifejtettem, a 12. sz. második felében Xia Zhou városa a tangutok fővárosa volt. Így természetesen **1170-ben** (1181-ben) és 1184-ben is, mely években megállította a dzsürcsik, illetve a kínaiak támadását.

A tangutok krónikája szerint az **1081-es** (tehát 1192-es) évben történt meg, hogy valamilyen katasztrofális méretű homokvihar folytán Xia Zhou városát, a katonai, közigazgatási és szakrális központot finomszemcsés homok lepte be. Nyilvánvaló, hogy

hosszadalmas és fáradságos munkával lehetett csak eltávolítani a homokot, és élhetővé tenni a várost, de ez nem jelentette azt, hogy végképp fel kellett volna adni. Bizonyára csak az adminisztratív központ költözött Ny-ra.

A város az 1207-től **1210-ig**, vagyis 1221-ig tartó tangut-mongol háború, a tangut Xi Xia Birodalom mongol meghódításának kezdete idején is fontos szerepet játszott, de aztán Xia Zhou (Tongwan Cseng) erődítményét elfoglalták a mongolok.

Ám a város ekkor nem sokáig volt a kezükben, mert a mongol-dzsürcsi háborúban, **1216-ban** (1227-ben) elfoglalták tőlük a dzsürcsik. Dzsingisz kán is a város ostroma idején halt meg, 1227-ben.

A Dzsürcsik később K-re szorultak, így a romváros mégis mongol kézbe került. Xia Zhou (Tongwan Cseng) városa a háború végére nyilván romokban állt, és a geopolitikai változások miatt nem volt szükség arra, hogy birtokosa, a Mongol Világbirodalom újjáépítse. Átadták tehát a természet erőinek.

A következő évszázadokban a sivatag háborítatlanul terjeszkedhetett. Ez az oka annak, hogy a régészeknek vastag homokréteg alól kellett kiásniuk a tereit és az épületeit.

Vlagyimir Monomah – aranykor Oroszországban, avagy összeomlás? (1240-ig)

Az orosz államok történetével foglalkozó irodalomban közhelynek számít az a megállapítás, mely szerint »1113-tól«, Vlagyimir Monomah trónra lépésétől elkövetkezett Kijev második aranykora, s az »1132-ig«, „Nagy" Msztyiszlav (Vlagyimir Monomah egyik fia) uralmának végéig tartott. Mindebből lényegében semmi sem igaz, és főként azért nem, mert a megjelölt időszak virtuális, és a 12. sz. első felének megfelelő időszakban (**1019–1046**, azaz 1119–1146 között) valójában (Bölcs) Jaroszláv uralkodott, s regnálását sokan Oroszország „első" aranykorának tekintik. (Jaroszláv a hatalmát megosztotta a Csernyigovi Fejedelemséggel. Minderről egy korábbi fejezetben már megemlékeztünk.) Leszögezhetjük: ez a látszólagos második aranykor csupán az „elsőnek" a tükröződéseként (bizonyos fénytörésben) észlelt, csalóka kép. Lássuk azonban, mi történt valójában orosz földön Vlagyimir Monomah korában!

Korábban említettük, hogy az orosz vezetők nem ismerték fel idejében, hogy a bolgárokkal és a kumánokkal szövetségre kellene lépniük, hiszen közeledett a tatár-mongol veszély. Igor Szvjatoszlávics novgorodi herceg 1185-ben éppen az ellen a Köncsek kán ellen vezetett hadjáratot, aki akkor már a mongolok ellen igyekezett volna összefogni a kumán törzseket. (Igor a hadjáratban vereséget szenvedett, fogságba is esett.) Ezzel párhuzamosan, Kijev térségében **1093-ig**, vagyis 1193-ig a Jaroszlavics fejedelmek testvérharca folyt, egyes fejedelmek a kumánokkal, mások a lengyelekkel szövetkeztek.

Ebben az időben került előtérbe Vlagyimir Monomah, mint egy valóban formátumos személyiség. Előbb **1066–1070** (1177–1181) Rosztov, majd **1070–1072** (1181–1183) Szmolenszk, később **1072–-1077** (1183–1188) Csernyigov, végül ismét Szmolenszk **1077–1078** (1188– 1189) fejedelmeként uralkodott. Nem egészen világos, hogy őt magát, vagy talán más valakit kell kijevi nagyfejedelemként tisztelnünk, akit ugyanezen a (II.) Vlagyimir Monomah néven jegyeztek fel, s aki **1113-tól** (1213) **1125-ig** (1236) uralkodott Kijevben, miután **1111-ben** (1211) sikeres akciót vezetett a kumánok ellen. Mindenesetre a kijevi nagyfejedelem cím megszerzése előtt, **1093–1113** (1193–1213) **között** ugyancsak Vlagyimir Monomahnak hívták azt a személyt, aki ekkor (ismét?) csernyigovi fejedelemként uralkodott. Monomah **1103-ban** (1214) valamint **1107-ben** (1218) is legyőzte a kumánokat.

Kijev Vlagyimir Monomah uralma alatt egy rövid időre visszaszerezte némi erejét és befolyását, ami az utóbbi évtizedekben az orosz fejedelemségek körében már semmivé látszott olvadni, s kizárólag egyházi központként rendelkezett tekintéllyel. (Kijevben 1199–1205 között, egy Rurik nevű fejedelem alatt valóságos belháború dúlt, amibe kumán csapatok is beavatkoztak.) Vlagyimir Monomah uralma alatt azonban Kijev ismét erősödött, sőt átmenetileg erőfölénybe került a kumánokkal szemben. (A nagyfejedelem hírneve különösen a fiaihoz intézett azon intelmei révén nőtt nagyra, amit a Nesztor Krónika örökített meg.)

Korábban láttuk, hogy a 13. sz. elejétől Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemsége ellenőrzése alatt tartotta az ÉK-i területeket, Novgorodra is kiterjedt a hatalma. A Kijev, Novgorod és Halics feletti hatalomért a vlagyimiri nagyfejedelem mellett a Rurikidák csernyigovi, szmolenszki és volhinai ága is harcolt. A belháborúba 1205-ben II. András magyar király is beavatkozott, elsősorban a kumánok ellen lépve fel. Ettől kezdve Halics és Ladoméria területe sem volt a kijevi hatalom által uralt területnek tekinthető. **1116** (1216) és **1123** (1223) **között** Magyarország csaknem minden évben összeütközésbe került orosz és kumán csapatokkal. A magyar király 1214-ig orosz védenceit, később saját fiait (Kálmán, András) ültette a halicsi trónra.

Megjegyzendő, hogy a Magyarország halicsi, ladoméria akcióira vonatkozó híradásokat a magyar történetírás – a virtuális kronológia csapdája miatt – jobbára a száz évvel korábban uralkodó Kálmán (Könyves Kálmán, uralkodott **1095**, azaz 1106 és 1116 között), valamint II. István (1116–1131) tevékenységével hozza összefüggésbe:

II. (?) Szvjatopolk kijevi herceg a virtuális történelem szerint »1099-ben«, valójában **1099-ben**, tehát 1210-ben „Kálmán magyar király" segítségét kérte a vlagyimiri (Ladoméria) Dávid, a peremisli (Przemysl) Volodár és a tyerebovli Vaszilkó ellen. Ez a Kálmán azonban ekkor még nem volt semmilyen király, hanem az András király fiakánt ismeretes Kálmán herceggel volt azonos személy. Kálmán herceg válogatott páncélos hadat vezetett, a magyar sereg mégis nagy vereséget szenvedett a halicsi Rosztyiszlavicsoktól (illetve a vele szövetséges kumánoktól), amikor Przemysl várát ostromolta meg. (Erről a Nesztor krónika is beszámolt.)

Szvjatopolk halálakor (**1113**, azaz 1213) zavargás, felkelés tört ki Kijevben. Az emberek az uzsorakamatok megszüntetését követelték. Ekkor szerezte meg Vlagyimir Monomah a nagyfejedelmi címet. Uralmának időszakával összefüggésben feltétlenül meg kell említenünk azt, hogy a virtuális történelmi „események" tükrében »1214 és 1223 között«, tehát majdnem egy egész évtizedig interregnum lett volna, tehát senki sem ült volna a kijevi trónon. Ez persze csak a kronológiai káosz miatt keletkezett látszat.

Az orosz fejedelmek – bizonyára Vlagyimir Monomah munkája eredményeként – 1216 k. végre szövetségre léptek a kumánokkal a német lovagrend, a mongolok és a tatárok, valamint a szeldzsukok ellen.

Vlagyimir Monomah kijevi trónra lépésekor a magyar Kálmán herceg mint halicsi király uralkodott, ám onnan 1215-ben elűzték a bojárok, valamint Msztyiszláv novgorodi fejedelem és lengyel támogatói. A magyar herceg azonban a következő évben, egy katonai akció után ismét a királyi trónra ült. Ekkor Kálmán a lengyelekkel, ellenfelei (Izjaszlav Vlagyimirovics és Danyiil Romanovics) pedig a kumánokkal szövetkeztek. 1218/19-ben a magyar-lengyel erők vereséget szenvedtek a Halics birtoklásáért vívott harcokban. Halics a kumánok kezére került, Kálmánt az oroszok foglyul ejtették. (II. András magyar király 1219-ben aztán békét kötött Msztyiszláv fejedelemmel, eljegyezte András nevű fiát a fejedelem kisebbik lányával, a fejedelem pedig szabadon engedte Kálmánt és a feleségét, Szalomét.)

(III.?) Vlagyimir Monomah a kumánokkal 1222-től, a korábbinál szorosabb szövetséget hozott létre, s az Európára törő tatárok ellen 1223-ban felvette a harcot, a szövetségesek azonban a Kalka menti csatában nagy vereséget szenvedtek. Nyilván e vereség következtében menekült három elüldözött orosz fejedelem **1123** (1223) **k.** a Magyar Királyságba.

Batu kán bevette Moszkvát is, de a győztes mongolok többsége nem az orosz fejedelemségek, hanem a volgai bolgárok ellen fordult. Ennek ellenére a Vlagyimir Monomah által összefogott orosz fejedelemségek egy része, valamint a kumánok által birtokolt területek K-i fele (K-Kumánia) mongol-tatár fennhatóság alá került. Az Aranyhorda orosz hűbéres államának székhelye egy Alsó-Volga mentén fekvő város lett. A mongol hadvezetés a továbbiakban sem törekedett a hatalmas É-i orosz területek megszállására, a sztyeppén és a Fekete-tenger partvidékén erősítette a hatalmát, illetve felkészült a Magyar Királyság megtámadására.

A virtuális történelem által számon tartott, 1223 és 1235 között regnáló kijevi nagyfejedelem neve: III. Vlagyimir, akinek a neve eredetileg bizonyára Vlagyimir Monomah volt, – tehát szó sem lehetett uralkodóváltásról. (Egy sommás megállapítás szerint 1223-ban a kijevi állam tatár fennhatóság alá került. Árnyaltabb megfogalmazás szerint Oroszország az Aranyhorda hűbérese lett, de a hűbéres állam székhelye nem Kijev, hanem az Alsó-Volga mentén fekvő Szárai városa lett.)

A „kettős uralom” vonatkozásában feltehetőleg az **1113-tól** (1213) **1125-ig** (1236) uralkodó (II.) Vlagyimir Monomah személyének a virtuális időben „történt” megkettőződéséről lehet szó. A hagyományozott kronológia szerint ugyanis »1125-től«, saját értelmezésemben pedig **1125-től** (1225) »1232-ig«, tehát **1132-ig** (1232) „Nagy” Msztyiszlav (Vlagyimir Monomah egyik fia) a számon tartott kijevi nagyfejedelem, és állítólag még ő is erősítette a kijevi központi hatalmat. (Egyébként az ellentmondások feloldására lehetséges egy még éppen függetlenek tekinthető kijevi, valamint egy, a mongolok/tatárok hűbérében álló másik orosz államképződmény fennállása. Az egyiket Msztyiszlav, a másikat Vlagyimir (Monomah) uralhatta.) A Kijevi Nagyfejedelemség maradványa 1235-ig, más adat szerint **1125-ig** (1236), egy harmadik szerint **1225-ig** (ugyancsak 1236) egzisztált, mikor is felemésztették a tatár-mongol betörések. Kijev politikai szerepe megszűnt, ezzel párhuzamosan ismét Szuzdal és Vlagyimir jutott valamivel nagyobb szerephez. A 1235-től 1238-ig terjedő években már nem székelt Kijevben nagyfejedelem.

II. András magyar király a fia (András királyfi) halicsi fejedelemmé tétele érdekében 1226-ban Halicsban, a Ny-ra vetődött kunánok érdekeltségi területén háborúskodott. (András herceg 1229-ben szorult ki ismét Halicsból, 1231-ben azonban megint visszatért, s halicsi hadjáratai egészen az 1234-ben bekövetkezett haláláig tartottak.)

1223 (1234) **után** Ny-Kumániát (a kunok területét) a mongolok és a Kárpátok karéján kívül működő német lovagok egyaránt szorongatták, ezért a kunok **1224** (1235) **k.** kiegyeztek a magyar királlyal. A kumánok és a kunok érdekei **1225-ben** (1236) már merőben eltértek. A kumánok **1226–28-ban** (1237–39) a tatárokkal együttműködő Izjaszlav Vlagyimirovics (halicsi trónbitorló), valamint Vlagyimir Rurikovics (?) kijevi és Mihail Vszelovodovics csernyigovi hercegek oldalára álltak. A Ny-ra szorított kunok (Kötöny népei) Danyiil Romanovics (Halics) szövetségében maradtak.

Az alaposan megváltozott politikai helyzetet az orosz fejedelemségek, városállamok függetlenségük elnyerése érdekében aknázták ki. A **11/12.** (12/13.) **sz. fordulójára** az orosz hercegségeknek, fejedelemségeknek, hatalmi központoknak (a Rurik-utódok külön országocskáinak) a száma már meghaladta a kétszázat! A novgorodiak függetlenségi harcát teljes siker koronázta **1126-ban** (1237), vagy **1136-ban** (1236). Esetükben a nagyfejedelem már formális szerepet sem játszott a város életében, a független, egyre erősödő novgorodi állam hatalma (**1120** (1231) és 1263 között) már elért a Fehér-tengerig és az Urál hegységig. Ezzel és Kijev jelentőségének eróziójával összefüggésben a hatalom centruma a 13. sz-ban északabbra, végső soron Moszkva térségébe helyeződött át. Emellett a **11/12.** (12/13.) **sz. fordulójától** a fehéroroszok területén is önálló városállamok (Szmolenszk, Polock, Turov) képeztek elkülönült hatalmi központokat.

Néhány fontosabb orosz állam helyzete ebben az időben a következőképpen vázolható:

A Csernyigovi fejedelemségből **1127-ben** (1227) kivált Rjazany, mely város az Oka–Donsíkságon, az Oka-folyó mellett fekszik, a **12.** (13.) **sz. folyamán** csatlakozott a Murom – (ősi város az európai Oroszország középső részén, a Kelet-Európai-síkság területén, ugyancsak az Oka-folyó mellett) – körzetében **1097-ben** (1208) létrejött független hercegséghez, mely Rjazanyi Fejedelemség néven is ismeretes, és a 13. sz. első felében gyakran került összeütközésbe a Vlagyimiri Fejedelemséggel. (Megjegyzendő, hogy Rjazany város első említése PerejeszlavlRjazanyszkij néven **1095-ből** (1206) való. A **12.** (13.) **sz. első felében** a Csernyigovi Fejedelemség, tehát a Dnyeperen inneni területek fejedelemsége tulajdonképpen széthullott, s legkésőbb 1238 k. meg is szűnt.)

A **12.** (13) **sz-ban** már ismeretes Tver (Kalinyin) település a Felső-Volga és a Tverca-folyó találkozásánál, s a várost a 13. sz-ra vonatkozóan az interpretációk fejedelemségi székvárosként aposztrofálják (Tveri Fejedelemség).

Szuzdal a 13. sz. elején a Szuzdali Fejedelemség székhelye lett. Ezt a fejedelemséget az interpretációk a **12.** (ugyancsak a 13.) **sz. elejére** vonatkozóan „még" Rosztov-Szuzdali Fejedelemségként nevezik meg. (Rosztov 1207-ben önállósult.) Miként a fentiekben már érzékeltettem, a 12. sz. második és a 13. sz. első felében ez az utóbb Vlagyimir-Szuzdal néven megnevezett nagyfejedelemség lett a legerősebb, ellenőrzése alatt tartotta az ÉK-i területeket, egy darabig a tőle É-ra fekvő Novgorodra is kiterjedt a hatalma. (A fejedelemség 1216-ban megtámadta Novgorodot, de a támadást visszaverték; a novgorodi sereg legyőzte a vlagyimiri-szuzdali seregeket.)

A vlagyimir-szuzdali oroszok 1220-ban bevették a Volga jobb partján fekvő legjelentősebb bolgár várost, Oselt. 1221-ben Nyizsnij-Novgorod város alapítása – kedvező földrajzi helyen, a Volga és az Oka találkozásánál – azt jelezte, hogy az erőviszonyok átmenetileg teljesen az oroszok (Vlagyimir-Szuzdál) javára, illetve a mongol-tatár erők által is szorongatott Volgai Bolgárország kárára billentek.

Szmolenszk a **12.** (13) **sz-ban** (a mai Oroszország Ny-i részén, stratégiai jelentőségű helyen, a Moszkvai-hátságon, a Dnyeper-folyó mellett) már ugyancsak egy elkülönült fejedelemség központja volt. A DNy-i fejedelemségek (Szmolenszk, Csernyigov, Halics-Volhina) uralkodói közül, geopolitikai meghatározottságuk folytán – Kijev korábbi szerepének betöltésére irányuló törekvéseiket tekintve –, a szmolenszkiek voltak a legkedvezőbb helyzetben.

Visszatérve a mongol-tatár terjeszkedéssel összefüggő eseményekhez, 1237-ben a rjazanyi, pronszki és muromi hercegek sereget küldtek a Volgai Bolgárországot levert, majd a Volgától Ny-ra támadásba lendült, a korabeli világ legnagyobb támadó haderejét mozgósító mongolok ellen. Az orosz hadak ismét vereséget szenvedtek. A mongolok elfoglalták Belgorod, valamint Pronszk városát is. Ezután Rjazany is a mongolok kezére került, a várost Batu kán földig romboltatta. Elesett II. Jurij Vszevolodovics fejedelem is.

A felmorzsolódott Kijevi Fejedelemség területét 1238-ban a mongol-tatár hadak lényegében az oroszok ellenállása nélkül uralták el, csak a kumánok részéről tapasztaltak kétségbeesett ellenállást. A történeti irodalom megemlékezik az 1238-tól 1240-ig uralkodó Mihail nevű utolsó kijevi fejedelemről, aki valószínűleg a tatárok bábja lehetett. A tatárok a Szity-folyó menti csatában (1238-ban) győzelmet arattak a kumánok felett is, a kumánok jelentős része Bulgária irányában elmenekült, a kunok pedig Magyarország határai mentén kerestek menedéket, illetve bekéredzkedtek a határokon belüli területekre is.

Kijev végleges megszállására a mongol-tatár hadsereg 1240-ben került sort, (mégpedig december 6-án), ez a nap jelentette a Nagyfejedelemség végét.

A kunok bejövetele Magyarországra (1245-ig)

Orosz forrásban »1095-tel«, nyilvánvalóan **1095-tel** (1240), valamint **1103-mal** (1214) datálva tűnik fel egy Kitan/Kitanov néven megnevezett polovec (kun) kán (fejedelem), aki igen jó eséllyel a más forrásban 1219-ben megjelenő Kötöny/Kotjan/Küten/Köten vezérrel azonosítható. (Kötöny kun hada ekkor Msztyiszláv fejedelem (Kötöny sógora) és Danyiil Romanovics szövetségében vereséget mért egy magyar-lengyel seregre, elfoglalta Halicsot, fogságba ejtette Kálmán magyar herceget, II. András király fiát.)

A mongol-tatár erők 1222-ben legyőzték a jászokat, majd azonnal a kumánok ellen fordultak, a K-i kumán törzseket tönkreverték, szállásterületüket elfoglalták. Köncsög fia György (Koncsakovics) és Köbek fia Dániel (Kobjakovics) keresztény kumán/kun vezérek, akik rokonságban álltak az orosz hercegekkel, akiket tehát már oroszos néven is ismerünk, életüket vesztették. A mongolok kifosztották és feldúlták a Volga-menti és a krími városokat. A menekülő kunok

Küten/Kotjan/Kötöny fejedelem vezetésével a Dnyeper vonaláig, illetve onnan a Kárpátok és a Havasalföld felé húzódtak. A kun fejedelem 1222/1223-ban Msztyiszláv fejedelemhez, a sógorához fordult segítségért, aki ekkoriban szövetségbe fogta a tatár-mongol hadak ellen fegyverkező orosz fejedelmeket.

A nevezetes Kalka-menti csata (1223) előtt a tatárok előbb szétverték az alánok hadait, majd a Kötöny kunjaira támadtak. Kötöny kán, Msztyiszláv Msztyiszlavics halicsi fejedelem apósa ilyeténképpen számolt be az oroszoknak a sztyeppén történt fejleményekről, a Kalka-menti csatáról: Az egyesült orosz-kun sereg DK-i irányban előrenyomult. A főosereg a Dnyeper Ny-i partján haladt D-i irányban, Zarub alatt, a Perejeszlávval szembeni oldalon tatár kémekkel találkozott, akiket megöltek. A sereg kiegészült a Szmolenszkből, Csernyigovból és Halicsból érkező csapatokkal, majd tovább vonult D-nek, egészen a Dnyeper legkeletibb kanyarulatáig. Ott átkeltek a Dnyeperen, majd a Kalka-folyónál megütköztek a mongolokkal. – A szövetségesek az ott elszenvedett vereséget annak tulajdonították, hogy a két legerősebb orosz állam, Novgorod és Vlagyimir-Szuzdal nem vett részt a hadjáratban, nem küldött csapatokat.

Az elvesztett csata nyomán teljesen szétesett a Kipcsak Törzsszövetség, amelynek a kumánok és a kunok csak a kisebb részét képezték, (habár már évek óta magukra hagyva és csak orosz támogatásban bízva kellett állniuk a tatárok és mongolok offenzívájának hullámait). A mongoltatár győztesek megosztó politikát alkalmaztak, ennek következtében tíz-tizenkét év alatt teljesen átalakult (megromlott) a kumán-kun viszony is.

A tatárok 1225 k. megalapították D-oroszországi államukat, amit Arany Hordának neveztek, ugyanakkor 1224 és 1227 között elmaradtak a Ny-i mongol-tatár támadások, Dzsingisz kán figyelme a tangutok felé fordul, s az ellenük folytatott győzedelmes háború idején halt meg 1227-ben. Ekkor a nagykán négy fia kezdett versengeni a főhatalomért, ami 1229-ig eltartott. A mongoloknak egészen 1235-ig nem volt lehetőségük nagyobb méretű Ny-i támadást indítani K-i háborúik miatt, 1229-ben viszont Ögedej, az új nagykán leszámolt a kitájokkal. Ekkor a mongolok Ny-i (tatár) csapatai az Urál vonalán álltak. A Kína és Korea elleni mongol támadások 1231-ben kezdődtek. A Ny-i mongol-tatár csapatok 1232-ben az Urál-mentéről Volgai Bulgária ellen vonultak fel, de nem érték el Bulġār városát, a területen téli szállásra rendezkedtek be. Ögödej nagykán Kína bekebelezése után, 1234/35-ben kurultájt (birodalmi gyűlést) tartott, s ott Európa elleni nagy támadás mellett döntött. A támadás végrehajtása Batu kán feladata lett.

A csángó-magyarok egyik ősi csoportja, az „északi csángók” (a korábban É-Moldva területén letelepedett magyarok) tömbje 1225-től, a Szeret-folyó jobb partján erdélyi székely

határőrökkel és K-ről menekülő jászokkal egészült ki. E telepítések célja csakúgy, mint az erdélyi székely székek ezzel párhuzamosan történt megszervezésének a célja is, a tatárok elleni védelem erősítése volt. (A kialakított moldvai települések neve: Jászvásár, Kilia, Nyeszterfehérvár, Várhely stb. máig fennmaradt.) Itt érdemel említést az is, hogy Moldvában ekkoriban katolikus püspökségek (Milkó, Szeret, Moldvabánya és Bákó) működtek. A magyar király felsőbbségét elismerő kunok országa 1228-tól, Magyarország K-i részeivel együtt már nem II. András király, hanem Béla herceg (IV. Béla) kormányzása alatt állt, aki a D-i Kárpátokon kívüli területen (Olténiában) megszervezte a Szörényi Bánságot is. A magyar király 1233-ban már a Rex Cumaniae címet is viselte. – II. András magyar király 1235-ben meghalt, ekkor IV. Béla kezdte meg uralkodását.

A kumánok és a kunok érdekei **1224–ben** (1235) már merőben eltértek. A kumánok **1226–28ban** (1237–39) a tatárokkal együttműködő Izjaszlav Vlagyimirovics (halicsi trónbitorló), valamint Vlagyimir Rjurikovics kijevi és Mihail Vszelovodovics csernyigovi hercegek oldalára álltak. A Ny-ra szorított kunok (Kötöny népei) Danyiil Romanovics (Halics) szövetségében maradtak.

A Magyar Királyság (vagy inkább a Szentszék?) 1235–38-ban domonkos szerzeteseket küldött K-re, hogy kipuhatolják a Mongol Birodalom szándékait, és hogy informálódjanak K-Európa aktuális helyzetéről, a volgai bolgárok és a K-i kumánok sorsáról. Julianus barát 1238-ban a szuszdali hercegtől értesült arról, hogy a tatárok célja Magyarország elpusztítása.

Volgai Bulgária magyar közösségeket is magában foglaló államát a mongol-tatárok 1236-ban semmisítették meg, amikor a kunok is nagy vereséget szenvedtek a mongoloktól. 1237-ben a Krím is tatár kézbe került. A kunok egy nagyobb kontingense Magyarország felé menekült. A mongol-tatár sereg 1237-től ismét támadta az orosz államokat, kiváltképpen Kijevet. A még ellenálló orosz államok megtörése 1240-ig tartott.

Bars fejedelem vezetésével a kunok egy része **1227-ben** (1238) a Fekete-tenger mentén előrenyomuló mongol sereg elől Havasalföld és Moldva területének a Magyar Királysághoz kapcsolt részére menekült. Kötöny kunjai 1238-ban, a Szity-folyó menti csatában szenvedték el döntő vereségüket. Magyarországra 1239-től, amikor már teljesen egyedül maradtak a sokszoros túlerővel szemben, kezdtek behúzódni. A kun harcosok biztosították a negyvenezer kun család költöztetését. A milkóvárosi püspökség még 1238-ban megsemmisült. Nem sokkal később, egy orosz forrásból származó adat szerint **1095-ben** (1240) megölték a „Kitan nevű polovec kánt” – (írja Szultan Talevics Katancsijev: Kun vezérek leszármazottai Kelet-Európában c. munkájában). Kötöny azonban valójában nem ebben az évben, hanem a következőben lelte halálát.

Ugyanez az esemény más megközelítésben: A magyar király ellenségei a kunok ellen uszítottak és szervezkedtek, majd Pesten 1241-ben (március 16-án), mikor a tatárok már Magyarország területét pusztították, megölték Kötöny kun herceget és főembereit. Ennek következtében a kunok kétségbeesetten távoztak az ország belsejéből, a Szerémségbe (a Duna és a Száva közötti területre) igyekeztek. Spalátói Tamás esperes beszámolójából (1260 k.) pedig úgy tudjuk, hogy a magyar főemberek egy része a tatárjárás idején nem sorakozott fel a haza védelmére, hanem „szinte ünnepelve várták” a hódítókat, azt remélve, hogy az ő segítségükkel letaszíthatják trónjáról a királyt. Ugyanakkor a kunok ellen rágalomhadjárat folyt. Végül e főurak Ny-i pártfogójának, Frigyes osztrák hercegnek az emberei ölték meg Kötönyt.

IV. Béla király 1242-től mindent elkövetett a kunok kiengesztelésére. A ferencesek segítettek (a már többnyire keresztény hitű) kunok visszacsalogatásában. Az ismételt bejövetel 1243-ban kezdődött meg, és 1245-ben, tehát Magyarország tatárok és Ny-i támogatóik általi, rendkívül nagy vérveszteséggel járó – e munkában nem részletezett módon történt – pusztítása

után három évvel, az újjáépítés jegyében, IV. Béla király és az ő támogatói jóvoltából fejeződhetett be.

A Pireneusi-félsziget országai és eseményei – 4. (a 13. sz. közepéig)

(Folytatás a 945-ödik oldalról)

A történetírók megállapítása szerint **1031** (1142) **k.** a korábbi Cordobai Kalifátus területén a kis muzulmán államocskák emírségekbe tömörültek, legalább öt emírség létezett Cordoba, Toledo, Sevilla, Zaragoza és Badajoz központokkal. Nem túl sokáig örvendhettek azonban a függetlenségnek az emírségek. É-Afrikában **1135-ben** (1146) már készen állt az a hatalmi formáció, az Almohád-dinasztia birodalma, mely hamarosan megszállta az Almorávidák által **1147-ig** (1158) – igaz, hosszabb idő óta már csak névlegesen – birtokolt európai területeket.

Az Almohád Abdal-Múmin **1145-ben** (1156) meghódította a Pireneusi-félsziget D-i részét, Andalúziát, majd néhány év alatt fennhatósága alá vonta az összes emírség területét. A Marrakes központú, az európai területeket Sevillából igazgató dinasztia a **12. sz. közepén** (a század 60-as éveiben) a félszigetnek kevesebb, mint a felén uralkodhatott; a Portugál Királysággal, a Leon-Castilia Királysággal, valamint az Aragóniai Királysággal volt határos. A félsziget további állama É-on változatlanul a baszk Navarra volt. Az Almohád-dinasztia **1160** (1171) **k.** Tunisz és a Baleár-szigetek elfoglalásával már óriási területet fogott egybe, mely Portugália határától Tripoliszig terjedt.

1157-től erőteljes keresztény előrenyomulás kezdődött a muzulmán uralom alatt álló területeken. Aragónia csapatain kívül VIII. (Nemeslelkű) Alfonz, Kasztília uralkodója, II. Ferdinánd, León uralkodója is jelentős szerepet vállalt ebben az offenzívában. A reconquista hatására az Ibériai-félsziget muszlim uralom alá tartozó területei **1080** (1180) és **1210** (1221) között a felére zsugorodtak. A reconquista előrenyomulását csak átmenetileg tartóztatta fel az Almohádok győzelme Alarcosnál 1195-ben, amikor VIII. Alfonz vereséget szenvedett Jakúb al-Manszúr csapataitól. Amikor 1211-ben an-Naszr Almoháda vezér nagy erőkkel megtámadta Kasztíliát, a pápa keresztes hadjáratot hirdetett. Az Almohádok 1212-ben egy sorsdöntő csatát elveszítettek Las Navas de Tolosa mellett, Jaén közelében az egyesített keresztény (navarrai, kasztíliai, aragóniai) seregektől.

Az 1212-től 1260-ig terjedő időszakban az Almohád-dinasztia kivonta a csapatait a félsziget területéről. I. Jakab aragóniai király 1235-re elfoglalta a Baleárokat, 1238-ban Valenciát is. III. Ferdinánd aragóniai király 1236-ban meghódította Cordobát, 1248-ban elfoglalta Sevillát, majd elérte a D-i tengerpartot is.

Az Almohádok Hispániai uralmának összeomlása után, **1232-ben** (1243) Muhammad ibn Júszuf ibn Naszr (Ibn al-Ahmar) megszerezte a hatalmat Jaén, Cádiz, Granada, Malaga és Almeria felett, majd megalapította a Nászirida-dinasztát, felvette a szultán címet. Székhelye az andalúziai Granada lett, ahol haladéktalanul elrendelte az Alhambra megépítését. Uralma kezdetét

(Granadában) más források (ugyancsak) 1243-ra datálják. A félsziget valamennyi még létező muzulmán erőközpontja 1248-ra Andalúziába húzódott és egyesült. A 13. sz. közepére a félsziget területe lényegében teljesen felszabadult a muzulmán uralom alól, csak Granadában és környékén tartotta magát a Nászirida-dinasztia. A félsziget többi részén négy keresztény királyság osztozott: Kasztília, Aragónia, Navarra és Portugália.

(Az Almohád-dinasztia uralma É-Afrikában 1269-ig tartott, mert **1258-ban** (ugyancsak 1269) az örökükbe lépő Marínidák egy néhány évig tartó hadjárat végén elfoglalták az Almohádoktól É-Marokkót. A Marínida-dinasztia 1465-ig állt fenn, központjuk a marokkói Fezben volt. A Granadai (Nászirida) Szultánság története 1492-ig tartott, védelmét sokáig a

Marokkói (Marínida) Szultánság zsoldosai segítették. A keresztény országok Granadát vagy százötven éven át nem is háborgatták.)

Magyarország köznépe (a 13. sz. közepéig)

A szakértők a magyar „honfoglalás-kor” tárgyi emlékeit az „előkelők” temetkezései alapján **895-től** (ténylegesen 1040), a **10. sz. végéig** (azaz a 12. sz. elejéig) datálják, és ebben az ügyben az Árpád-magyar népi közösségek temetőit egyáltalán nem veszik figyelembe. Kétségtelen viszont, hogy az összeírásból kihagyott temetkezéseket jellegzetes „S” végű hajkarikák és kígyófejes karperecek jellemzik, az ilyen sírokat régészeti alapon a 11. századra keltezik. (Ezek a temetkezések a „szabadokhoz”, azaz a magyar kisnemesség előfutáraihoz tartoznak.). Pontosan a virtuális kronológia keretében eltérőnek mutatkozó időszak miatt tartózkodtak a régészek a magától értetődő megoldástól, az egymást feltételező társadalmi csoportok összetartozásának tudomásulvételétől.

A látszólagos ellentmondásból egyes kutatók még olyasféle sanda következtetésre is hajlamosak voltak, hogy a „honfoglalóknak” egyáltalán nem volt köznépük, azt szláv és germán népekből „importálták” volna. Még aljasabb megfogalmazást alkalmazva: ezeket a szláv népeket rabszolgasorba vetették volna. A virtuális kronológia sajnos alátámasztja e finoman szólva is gyászos gondolatokat. A valós időfolyamról halvány fogalommal sem bíró kutató a »895« (Árpád) és »972« (Géza, Szent István) közötti látszólagos 77 évről szinte semmit sem tudott mondani. Az avarok »800« körüli bukásába „belenyugodva” pedig gond nélkül feltételezhette, hogy – köznépe látszólag nem lévén – a magyarság az avarok (értsd: avarhunok) maradványai mellett a »800« után, 95 látszólagos év során betelepedett idegenekre, germánokra, bolgárokra és szlávokra telepedett rá. Ehhez kiváló muníciót szolgáltatott a Nagy-Morávia-fikció széles körű elfogadottsága is, ami nem kevesebbet állít, minthogy »830« után, Árpád bejöveteléig egy morva állam birtokolta volna a Kárpát-medence területének nagy részét. (E fikció szorgalmazói nem akartak tudomást venni azokról az adatokról, amelyek egyértelműen két, egymástól távol fekvő és időben egymást követő morva államra engednek következtetni.) A szerencsétlen kutatónak nyilvánvalóan nem juthatott eszébe olyan képtelennek látszó ötlet, hogy Árpád megérkezése valójában Szent István idejében, méghozzá annak is a második felében következett be.

A kronológia ügyének rendbetétele után világosan látjuk az Árpád-magyarságot köznép nélküliként (tehát rablásból élő hatalmi elitként) megjelenítő álláspont megalapozatlanságát, és a megoldás önmagától adódik: az „előkelők” **10. századinak** meghatározott sírjai természetesen 11. sz-iak, vagyis egyidősek az Árpád-magyarok „népi”, „S” végű hajkarikákat és kígyófejes karpereceket tartalmazó temetőivel.

A 12. sz. folyamán az ország területi berendezkedésében, az egyes népcsoportok elhelyezkedésében lényeges változások történtek. Nemcsak arra kell gondolni, hogy az idő haladtával az avarhunok és az Árpád-magyarok csaknem teljesen összekovácsolódtak, mivel eredetileg nyelvükben és szokásvilágukban is rendkívül közel álltak egymáshoz. És nemcsak arra, hogy a csaknem azonos nyelvi alapokon álló székelyek (gepidák) eltérő szokásviláguk, sajátos kultúrájuk és szerveződési formáik alapján megtartották különállásukat. Az is fontos, bizonyos értelemben még fontosabb ismeret, hogy ezek a népcsoportok továbbá a peremvidékek, a gyepűk népei a 12. sz-ban (esetenként még később) foglalták el véglegesnek tekintett helyüket.

A 12. sz. végére kialakult helyzetet már hűen tükrözi a krónikákból és az egyre nagyobb számban készült, egyre nagyobb arányban ránk maradt dokumentumok sokaságából kirajzolódó, megrajzolható térkép. Ennek az etnikai térképnek a **10.** (11.) **sz.** viszonyaira való rávetítése azonban tökéletesen tudománytalan és garantáltan hamis eredményhez vezet. A 11. sz-i és a 12. sz-i állapot összevetése mindaddig nem vezethetett megnyugtató eredményre, amíg

kutatóink a **10.** (11.) **sz.** viszonyairól helytelen „ismeretekkel” szolgáltak. Ugyan sok dolog tisztázódott már a 19/20. sz-ban elvégzett kutatómunka eredményeként, de a teljesen világos és igazolható kép még csak ezután fog kirajzolódni.

Az többé-kevésbé ismert folyamat, hogy az ország D-i, Ny-i és É-i gyepűin élő és szolgálatot teljesítő székelyek elhelyezkedését a királyi hatalom már a 11. sz-ban is módosította, majd a 12. sz. folyamán (és a 13. sz. elején) nagyszabású szervezési intézkedésekkel Erdély D-i, később K-i határsávjába vezényelte. Ezzel párhuzamosan hívott be és telepített le nagy számban német (leginkább szász) etnikumhoz tartozó közösségeket is az É-magyarországi és a D-erdélyi végekre. Az is világos, hogy D-Erdély legkésőbb (a 12. sz. közepére) integrált területének legtávolabbi végein a hatalom, jobban mondva a hatalomgyakorló elit helyi képviselői megengedték, sőt szorgalmazták a 12/13. sz. fordulójától az oláh bevándorlást, letelepedést is. Tulajdonképpen a Balkánra szorult bolgárok és besenyők korábbi helyére kerültek ezek az oláhok, s a folyamat a későbbi évszázadokban Erdély etnikai viszonyainak lassú, de masszív átalakulásához vezetett.

A virtuális kronológia tanulságainak levonásával lényegesen közelebb kerültünk annak a folyamatnak a megértéséhez, amelynek eredményeként Szlovénia területére szlovének és Morvaország területére morvák telepedtek. Hátra van még a K-i gótok harmadik utódnépe, a tótok, azaz szlovákok Tota-Szlavóniából kiinduló exodusának megvilágítása.

A szlovákok maradtak legtovább Szlavónia (a Dráva–Száva-köze) területén. Emlékeztetem kedves Olvasómat arra, hogy 1105-től Álmos herceg (Géza nagyobbik fia, s egyben nyilvánvalóan a felvidéki dukátus ura) lengyel segítséggel lázadt Szent László király és Kálmán herceg ellen, s a trón reményében kész volt hűbérurának elismerni Henrik császárt. László király pedig hozzájárult ahhoz, hogy a csehek **1095** (1106) k. Trencsén vidékére telepítsenek egy háromezres cseh (morva?) közösséget, és ott a lengyel támogatást élvező Álmos herceg féken tartására fegyveres erőt is állomásoztassanak. A Felvidék a 12. sz. elején kisebb-nagyobb háborúskodás terepévé vált, ami természetesen összefüggésben állt Lengyelország politikai megosztottságával. Az egyik lengyel király, Bolesław felvette a harcot a Kárpátokon belül manőverező cseh hadakkal, majd behatolt a morvák csehországi területeire is. A cseh fejedelem, II. Břetislav **1099-ben**, tehát 1110-ben, bizonyára a szaporodó konfliktusok miatt lépett szövetségre Kálmán magyar királlyal.

Nem tudni pontosan, mi lehetett a szövetség alapja és célja, de joggal feltételezhető, hogy a megállapodás kitért a Felvidék konszolidációjának miként jére is. Magyarország másik, D-i felén, Szlavóniában ugyanis ekkor már terhessé vált a tótok jelenléte, hiszen a magyar-horvát perszonálunió előnyeinek kibontakoztatása ott horvát és magyar közösségek zavartalan kapcsolatát igényelte.

Minden valószínűség szerint ekkor határozta el a Magyar Királyság a tótok áttelepítését ÉMagyarországra, s a népmozgás feltehetőleg a székelység K-re (vissza-) telepítésével összefüggésben, tkp. még azt megelőzően, a 12. sz. első felében zajlott le. A szlovákok a számukra barátságtalanabbá vált szlavóniai területről testvérnépük, a morvák mellé kerültek.

A tótok telepítésével ellentétben a ruszinok kárpátaljai megtelepedése nem egy tervezett folyamat eredménye volt. Már az Árpád-magyarok betelepedéséről rendelkezésre álló források is megemlítik őket **880** (1025) **k.** a Kárpátok ÉK-i vonulatai mentén. Az orosz belháborúkra, és a magyar államnak e konfliktusokban vállalt szerepére tekintettel biztosak lehetünk abban, hogy rutén (ruszin) töredékek a **10. sz. végén** (a 12. sz. elején) átkerültek a Kárpátok belső vonulatai mögé. Aztán a Kalka menti csatában (1223) vereséget szenvedett, üldözötté vált három orosz fejedelem **1123** (1223) **k.** menekült a Magyar Királyságba. Természetesen kíséretük is velük érkezhetett. A közösség zöme pedig Kijev összeomlása, az oroszországi viszonyok alapvető

felfordulása (a tatár invázió) idején, Vlagyimir Monomah **1125-ig**, tehát 1236-ig tartó uralkodása után, jórészt Halics területéről telepedett be. Érkezésük ideje egyben a kezdő időpontja volt a kunok betelepedésének, – amiről a korábbiakban már beszámoltam.

Korjo (Korea újabb fénykora) (1259-ig)

Az ősi Kogurjo-dinasztia örökségét támasztotta fel Szilla ellenében a szakadár Tejo (uralkodott: **918–943**, tehát 1063–1088), és először Phenjangba helyezte fővárosát. Államának neve: Korjeo/Korjo lett, s ez a mai Korea nevének közvetlen előzménye. Korjo **936-ban** (1081) bekebelezte Szilla maradék területét is, vagyis újraegyesítette az országot.

A Korjo-dinasztia a mandzsúriai dinasztiák felé tájékozódott, a rivális Szilla állammal szemben igyekezett támogatást szerezni. Korjo királya aztán **935-ben** (1080), az ország újraegyesítése kapcsán áthelyezte udvarát a félsziget közepére. (A Koreai-félsziget közepén a modern, majdnem 400 ezer lakosú Keszong város közelében található feltárási helyszínen, Manvolde településen egy hatalmas, a **10.** (11/12.) **sz-tól** kialakított palota-együttesnek, bizonyára Kegjongnak, a Korjo-dinasztia alkotásának romjai hevernek. A feltárások alapján a régészek úgy becsülik, hogy a palota legalább hat hektáron terült el, és több mint száz épületet tartalmazott, köztük lakóépületeket, síremlékeket, templomokat, tróntermet és kincstárat, valamint egy asztronómiai megfigyelő központot. A régészek az épületek rendeltetését beazonosították, elkülönítették a világi és a szakrális helyszíneket. A kutatók azt gyanítják, hogy a palotában volt egy olyan építmény is, ahol az elhunyt ősök szellemeit imádták, és a ceremóniát a mindenkori király irányította. – Ugyan ennek nyomát a kutatók még nem találtak meg, de történeti források utalnak ilyen kultusz meglétére.)

Korjo államát a **10. sz. végétől** (a 11/12. sz. fordulójától) a kitájok fenyegették. A kitájok támadása **993-ban** (1104) következett be. A koreaiak a támadókat megállították, visszavonulásra kényszeríttették. Aztán a Koreával együttműködő mandzsuk, azaz dzsürcsik (Jin-dinasztia) **1005** (1116) **k.** súlyos vereséget mértek a kitáj államra. (Történeti dokumentumok alapján többen bizonyosra veszik, hogy az É-Kínát a 12/13. sz-ban uraló Csin (Jin) vagy dzsürcsi dinasztia a koreai uralkodóház É-koreai Kim ágából származott.)

A második kitáj-koreai háború **1010/1011-ben** (1121/1122) volt. Bár a kitájok nagy területeket elfoglaltak, utánpótlási vonalaikat féltve kivonultak Koreából. A harmadik kitáj-koreai háború évei: **1018/1019** (1129/1130), ekkor a koreaiak nagy győzelmet arattak a százezres kitáj sereg felett.

Koreában 1145-ben elkészült az első fennmaradt koreai történeti krónika, a Szamguk Szagi (a három koreai királyság története).

Az É-felől indított támadások megakadályozására Koreában, **1033** (1144) és **1044** (1155) között 400 km hosszú, 6-8 méter magas védőfalat építettek az Amnok-folyó torkolatától a K-i tengerpartig. A közcélú munkálatok rendkívüli mértékben megnövelték a parasztság terheit. Ennek tulajdonítható, hogy 1176-ban parasztháború tört ki, majd 1193/1194-ben és 1198–1202 között is megismétlődtek a parasztfelkelések. Az állam biztonságát az 1220-as évektől a mongolok fenyegették. A mongol támadások 1231-ben indultak meg. Az ellenállás megtörésére a mongoloknak csaknem 30 évre volt szükségük. Korjo csak 1259-től lett a Mongol Birodalom hűbérese.

(Később, 1282-től a mongolok kínai állama uralta Korjót (1368-ig). A mongol uralom után, 1392-ig ismét a Korjo-dinasztia uralkodott, de akkor azt végleg megdöntötte a Kínából támogatott Li-dinasztia. Ennek első királya Li Szong Gé megfosztotta trónjától a Korjók utolsó királyát, majd Thedzsó néven ült trónra.)

Skóciai Szent Margit története – Skócia kronológiája (1261-ig)

E magyar-angol-skót szent legendája korábban – a középkori vallási élet sajátosságainak megfelelően – az érdeklődés középpontjában állt, és igen érdekes, hogy már Szent Margit legkorábbi életrajzírója, Durmferline-i Theoderich szerzetes (a **12.** (13.) **sz. elején**) Margit életútja mellett nagy teret szentelt a történelmi eseményeknek is.

A Skóciai Szent Margit életéről Magyarországon elterjedt legendák szerint Margit Edward angolszász herceg és Árpád-házi Ágota (egyes említésekben: Agatha német hercegnő) lányaként Magyarországon született, mégpedig a mecseknádasdi „Réka-kastélyban". Születésének évszáma valószínűleg: »1047«, a csecsemő állítólag Edmund angol király unokája volt. Amikor ez a bizonyos Edmund király meghalt, árva ikergyermekeit (Edmund és Edward) a trónon őt követő Knut király Magyarországra küldte (száműzte) Szent Istvánhoz. Az ikrek közül Edmund hamarosan elhunyt, míg Edward Gizella királyné oltalmába került. A magyar királyi udvarban Edwardot az angol trón örökösének tekintették. Mikor eljött az ideje, Edward megházasodott, elvette Ágotát, majd megszületett Margit lánya és még két további gyermeke. A herceget »1054-ben« hazahívták a száműzetéséből, mint a trón várományosát, de utazás közben váratlanul meghalt. Gyermekei az (ugyancsak Edward nevű) angol király udvarába kerültek.

Margit »1070-ben« feleségül ment Malcolm skót királyhoz, aki Macbethet követte a trónon. Margit Malcolmmal már előzőleg megismerkedhetett az angol királyi udvarban, ahol Malcolm Canmore száműzetésben töltött valamennyi időt, (Macbeth gyilkos szándékai elől menekült oda). A legenda szerint egy újabb trónviszály miatt Margit, testvérei és kísérőik hajóra szálltak, hogy megint Magyarországra utazzanak, de Skóciába vetődtek el, a viharos szél ugyanis északra sodorta a hajót. A Firth of Forth-öbölben kötöttek ki. Margit ott találkozott újból Malcolmmal, aki tehát »1070-ben« feleségül vette.

Margit családi élete példakép: hat fiúnak és két lánygyermeknek adott életet. A római katolikus egyház által szentté avatottak sorában Skóciai Szent Margit üdítő kivételt képez boldog anyaságával, népes családjával. Margit királyné emellett a hitélet megreformálásával új korszakot nyitott a skót történelemben. A kelta eredet ősiségét felváltotta a római kereszténység szellemisége, bár a kelta gyökerek megmaradtak. A liturgia nyelve nem latin, hanem továbbra is a gael volt. Élete utolsó éveit a királyi család Edinburgh-ben töltötte, oda költözött a királyi udvar. Ott hunyt el Margit »1093-ban«, négy nappal azt követően, hogy férje elesett egy csatában.

Nemcsak egyházi írások, hanem számos „korabeli" történelmi tárgyú munka is behatóan foglalkozott az életével, sorsának fordulóival. Ha ezen »11/12. sz-i« írásokat eredeti forrásként próbáljuk értékelni, szembetaláljuk magunkat a virtuális történelem ellentmondásaival. Kétségtelen ugyanis, hogy e szentet a „forrásokban" ábrázolt életútja során olyan emberekkel hozta volna össze a sorsa, akik ugyan valamennyien a »11. században« éltek (volna), de akik részben egyértelműen a 11. század személyiségei voltak, míg másik részük azonban a **11.** (tehát a 12edik) században élt és tevékenykedett. (Utóbbiak Hódító Vilmos és III. Malcolm történetével kapcsolatosak.) Ebből következik: ha téziseink általánosságban megállják a helyüket, akkor a szóban forgó munkák nem lehetnek eredeti, egykorú források, hanem csak az eredeti források átértelmezett, átszerkesztett „változatai". (Az eredeti források eltűntek, jobban mondva nem ismeretesek.)

A helyreállított kronológia logikája értelmében – hacsak nem valamennyi feltüntetett **11.** (12.) sz-i személyiség, köztük maga Hódító Vilmos is utólagosan lett „beszerkesztve" a

történetbe – Szent Margit nyilvánvalóan a **11.** (tehát a 12-edik) **században** élt. Ha Hódító Vilmos mégis utólag lett volna becsempészve a történetbe, akkor feltételezhető lenne, hogy az események már a 11. sz-ban lezárultak, s így az említett személyek többségét helyesen azonosíthatná a kutatás a 11. sz. alakjaival. Ennél sokkal valószínűbbnek tartom azonban, hogy a történet valójában a **11.** (tehát a 12-edik) **században** játszódott, és így éppenséggel a 11. században, (esetenként a **10.** (11.) **században**) élt személyek és a hozzájuk tartozó események utólag, redundanciaként kerültek bele, – természetesen tudálékos történészkedés révén: Knut, Henrik, Konrád, Szent István, Gizella, Ágota, Salamon stb.

A Margit életével foglalkozó munkák közül kiemelkedik a Hexham-ben **1110-ben** (1221) született Szent Ælred által írt Genealogia regum Anglorum, amit Ælred régebbi krónikák felhasználásával szerkesztett. Említést érdemel még a De vita et miraculis Edwardi confessoris c., Osbertus de Clara elveszett Szent Edward-életrajza felhasználásával **1163-ban** (1263) elkészült munkája és a Vita sanctae Margaretae reginae Scotiae, ami azonban csak rövidített alakban maradt fenn. Megemlítendő, hogy Szent Ælred írt egy elveszett világkrónikát is, amit a Chronicon Angliae Petriburgense felhasznált, s ezért lehet, hogy ez utóbbi krónikának Szent Margit származásáról szóló adatai az elveszett világkrónikán alapulnak. (Ælred fiatalon került Szent Margit fiának, Dávid skót királynak udvarába, ahol huszonegy éves koráig a király fiával együtt nevelkedett. **1131-ben** (1242) a rievaux-i ciszterci kolostorba lépett, **1142-ben** (1253) már revesby-i, majd **1146-ban** (1257) rievaux-i apát lett s ezt a méltóságot **1167-ben** (1267) bekövetkezett haláláig viselte. – **1191-ben** (1291) szentté avatták.)

Mielőtt vázolnánk, hogyan is eshetett meg a skót-magyar királyné története valójában, figyelmet érdemel, hogy elvileg négy Malcolm nevű skót uralkodó hozható összefüggésbe Margittal, amennyiben meg akarjuk haladni a virtuális kronológiát. Mai tudásunk szerint I. Malcolmnak hívták Skócia királyát a »943–954-es időszakban«, ami nagy valószínűséggel megfeleltethető **943–954-nek**, azaz 1054–1065-nek. Feltehetőleg csak az ország egyik felén uralkodott. II. Malcolm volt az a skót király, aki **1031-ben** (1042) kénytelen volt elismerni Knut dán király uralmát. (Lehet, hogy akit a Malcolmok közül elsőnek hiszünk, valójában a második volt? Mindenesetre, a két első Malcolm nem lehetett Margit kortársa, bár a virtuális kronológiát alkalmazó középkori krónikások – szándékaik ellenére, és III. Malcolmot emlegetve –, mégis az ő korukba vetítették vissza a magyar származású királyné személyét.)

(A teljesség kedvéért megemlítem, bár nincs összefüggésben e fejezet mondandójával, hogy a „két első” Malcolm után Dub, Culen és II. Kenneth nevű skót uralkodókat jegyezték fel a történelem lapjain, akik több-kevesebb sikerrel próbáltak ellenállni az angolszász és a skandináv hódításnak. Így érkezett el a sokat hányattatott Skócia a legsötétebb korszakába, a Duncan és a trónbitorló Macbeth uralmával fémjelezhető időszakba.)

III. Malcolm uralmának időszaka: **1057–1093**, tehát 1168–1204. III. Malcolm személye megfeleltethető a IV. Malcolmnak nevezett királyénak is, akinek uralmára a virtuális kronológiában az **1153-tól** (1164) **1165-ig** (1176) terjedő időszakot jelölték meg. Ezen a parciális idősíkon aztán megjelent I. Oroszlán Vilmos, mint őt követő – normann eredetű? – skót király, akinek uralmára az **1165** (1176) **utáni**, egészen 1214-ig tartó időszakot állapították meg. Ez csak úgy lehetséges, hogy III/IV. Malcolm idejében Skócia másik felén feltűnt az a skót uralkodói sor, amelyik a későbbiekben, egészen 1542-ig, V. Jakab bukásáig bezárólag biztosította a skót államiság folytonosságát, miközben a Malcolmok országa (országrésze) legkésőbb **1153-ra** (1253-ra) beolvadt ebbe a skót államba, (A Malcolm-dinasztia utolsó leszármazottjaként I. Dávid **1124–1153** (1224–1253) jön számításba).

Skóciában **1040** (1151) és **1057** (1168) **között** a trónbitorló Macbeth uralkodott, de az Angliában, emigrációban nevelkedett Malcolm Canmore, I. Duncan fia **1054-ben** (1165) visszatért Skóciába, hogy visszaszerezze tőle a trónt. Siwarddal, Northumbria earljével

szövetkezve harcolt, s végül megölte Macbeth királyt Aberdeenshire-ben, a lumphanani csatában. Még tartott azonban a hatalmi harc, amikor elküldte lovagjait, William St. Clairt és Bertalan Ladislaus Leslynt, hogy kérjenek meg a számára egy hozzá méltó hercegnőt. (Egy adat szerint III. Malcolmot **1064-ben** (1164) koronázták meg.)

Közbevetőleg emlékeztetnem kell kedves Olvasómat arra, hogy ebben az időben Anglia/Britannia Európa centrumához közelebbi, elméletileg egységes királyságot képező részein teljes káosz és anarchia volt jellemző. Az „egységes" Anglia királya 1135–1154 között Blois István, majd 1154 és 1189 között az a Plantagenet (II.) Henrik volt, akit a királyi Plantagenet-ház megalapítójaként tartanak számon, aki hamar szembekerült a feltörekvő normandiai dinasztiával, és akit Rómában felelőssé tettek Becket Tamás meggyilkolásáért, s akit ezért törvényen kívül helyeztek.

Margit hercegnő (**1047–1093**, azaz 1158–1204) apja Edward királyi herceg volt, aki testvérével, Edmunddal együtt menekült **1043-ban** (1154) a trónviszályok elől Magyarországra, s ott egy magyar hercegnőt vett feleségül, aki talán II. (Vak) Béla (1131–1141) és felesége, a szerb Uroš Ilona lánya lehetett. (Bélának és Ilonának Zsófia nevű lányáról tudjuk, hogy előbb III. Konrád császár felesége lett, de politikai okokból hamarosan elválasztották tőle, így azután visszavonult egy bencés zárdába. Egyáltalán nem lehetetlen, hogy akkor és ott keresték meg őt, vagy inkább magát Konrádot, a házassági ajánlattal.) Néhány év múlva Edward herceg a feleségével és gyermekeivel, köztük Margittal, visszatért Angliába, de hamarosan meghalt.

Itt érdemes megállni egy pillanatra, mivel az eredeti forrásként szóba jöhető krónikák Edward magyar feleségére csaknem egyöntetűen ráaggatták a „germanus" jelzőt, de több munkában összefüggésbe hozzák (Konrád vagy Henrik) császárral is. Ám a »12. század derekáig« élt krónikások, sőt a későbbiek is – és ezt a történészek már tisztázták – a „német" fogalmának a latin nyelvben való kifejezésére következetesen nem a „germanus" szót, hanem az „alemannus", illetve „theutonicus" szavakat használták, a „germanus" szó pedig műveikben még elsősorban az uralkodó famíliával való, tágabb értelemben vett rokoni viszonyt jelölte. Csak a »12. század derekától« vált gyakoribbá a szó „német" jelentése, eleinte csak Európa centrumában. A centrumtól távol eső angolok és skótok körében még ekkor is nyilván a császárral való rokonságot fejezte ki. A szóban forgó krónikák eredetijei pontosan ebben az átmeneti időben, a szó jelentésváltozásának korában keletkeztek. Szinte valamennyi ilyen forrásban említés történik Edward magyar feleségének „germanus" mivoltáról. Vegyük észre: ha Edward felesége valóban Vak Béla és Uroš Ilona lánya lett, aki egy ideig III. Konrád (német-római császár, Hohenstauf-ház) felesége volt, akkor valóban illik rá a „germanus" jelző! A magyar származású, de az uralkodó elvált feleségeként élő, vagyis férje által a zárdába menesztett asszonyt joggal jelölhették meg a krónikások ezzel a szóval.

Malcolm lovagjai tehát rábukkantak a szépséges hercegnőre, Margitra, s feleségül kérték uruk számára. William St. Clair **1057-ben** (1168), Bertalan Ladislaus Leslyn lovaggal együtt kísérte el új hazájába Margit hercegnőt. Margit magával hozta „Skócia Szent Keresztjét" is. Az esküvő hamarosan megtörtént, és Margitot **1069-ben** (1169) Skócia királynéjává koronázták. A király földeket adományozott William St. Clair lovagnak, aki a királynő pohárnoka lett.

Margitot Skóciában a legfontosabb történelmi és egyházi alakok közé sorolják, Skócia gyöngyének emlegetik. Margit sok utóddal ajándékozta meg III. Malcolmot, bátorította a skót egyházat, hogy a kelta vallásgyakorlatot váltsák fel a rómaival, újraalapította és felvirágoztatta Iona híres monostorát, meghonosította Skóciában a bencés rendet. Hódító Vilmos angliai akciója idején, **1066-ban** (1177) Malcolm menedéket biztosított az angolszász menekülteknek. Ismét emlékezetébe kell idéznem tisztelt Olvasómnak, hogy Angliában Aquitániai Eleonóra (II. Henrik felesége) ekkoriban Becket Tamás érsek meggyilkoltatása miatt, az egyház kívánsága szerint háborút folytatott a saját férje ellen (a fiaival együttműködve). Hódító Vilmos pedig a

pápa jóváhagyásával szállt partra Angliában, hogy legyőzze a kiközösített angol királyt, II. Henriket.

Hódító Vilmos **1072-ben** (1183) elfoglalta Skóciát (és a Skóciával határos, Skóciával szövetséges angolszász országocskákat, grófságokat) is, III. Malcolm skót király kénytelen volt elismerni alárendeltségét. Hódító Vilmos halála (**1087**, azaz 1198) után Skócia (Malcolm országrésze) felszabadult, és III. Malcolm skót király (angolszász szövetségeseivel együtt) évről-évre támadta a II. Vilmos által uralt Normann-Angliát (Britanniát), de a northumberlandi Alnwicknél lefolyt csatában, **1093-ban** (1204), ötödik angliai hadjárata során a halálát lelte. Szent Margit csak 4 nappal élte túl a férjét.

Tisztelete hivatalosan akkor kezdődött, mikor Dunfermline Abbey kolostorához kapcsolódóan építeni kezdték a Szent Margit kápolnát, mégpedig közvetlenül szentté avatása után: **1250-től** (1261). Más forrás szerint a szentté avatás (ugyancsak) 1261-ben történt meg. – Akkoriban Angliában/Britanniában már III. Henrik (1216–1272) uralkodott. (Emlékeztetem kedves Olvasómat, hogy Szent Ælred De vita et miraculis Edwardi confessoris c. munkája és feltehetőleg a Vita sanctae Margaretae reginae Scotiae is **1163-ban** (1263), tehát nem sokkal a királyné szentté avatása után készült el. Ekkor Malcolm – jobban mondva a leszármazottja: I. Dávid – országa már nem létezett, mivel legkésőbb **1153-ban** (1253) beolvadt III. Sándor (Oroszlán Vilmos leszármazottja, 1249–1286) skót államába.)

Muzulmán dinasztiák Észak-Afrikában – 2. (1269-ig)

(Folytatás a 888-adik oldalról.)

Abdallah al-Mahdi, az első Fátimida kalifa élettartama egy változat szerint: **873–934**, azaz 984– 1045, egy másik változat értelmében: **881–954**, vagyis 992–1065. A magát a próféta lányától, Fátimétől és vejétől származtató síita irányzatú dinasztia a berberek támogatásával szerezte meg a kalifa címet. A kalifátus kezdetben csak az Idríszidáktól és a Rusztamidáktól **926** (1037) **k.** elhódított területeken uralkodott, később, **909** (1054) **k.** megszerezték az Aglabidák területét is, azután a Túlúnida uralom alól nemrég megszabadult Egyiptomot is fokozatosan meghódították (**915-től**, vagyis 1060-tól). **969-től** (1080) Kairót (al-Qahira al-Muizzija) tették meg birodalmuk székhelyévé. Ezzel létrejött a Kairói Kalifátus. A negyedik Fátimida uralkodó **973-ban** (1084) tette át székhelyét Kairóba.

A Fátimida-dinasztia uralma 1171-ig tartott. (A kalifátus K-i terjeszkedésével, illetve az annak nyomán megindult keresztes háborúk első szakaszával, a Fátimida-dinasztia tündöklésével és bukásával, a létrejött utódállam sorsával másutt foglalkoztunk.)

A Fátimidák É-Afrika Líbia területétől Ny-ra fekvő részein pontosan Kairó fővárossá tételéig, tehát **969-ig** (1080) őrizték meg a hatalmukat. Törekvéseik az iszlám központi területeinek elfoglalására irányultak, ennek megfelelően a Ny-i országok (dinasztiák) önállósodási törekvéseit harmadlagos fontosságú kérdésként kezelték, nem fejtettek ki azzal szemben érdemleges ellenállást. A Fátimidák uralma ellen felkelt síita berberek (imazírok) Ny-on, tehát a korábban Rusztamida uralom alatt állt területen már **911-ben** (1056) győzelmet arattak és elszakadtak a

Fátimidáktól. A következő fontos események Marrakes térségében játszódtak le. A Ny-Szudán területéről származó Almorávida-dinasztia **1054-től** (1065) önállósította magát (Muravit Szultánság), majd **1062-ben** (1073) kialakította fővárosát Marrakesben. É-Afrika nagyobbik felét, s egy időre a Pireneusi-félsziget jelentős részét is uralmuk alá hajtották. (E dinasztia európai szerepével, majd a 12. sz. közepén bekövetkezett bukásával is egy másik fejezetben foglalkoztunk bővebben.)

A következő jelentős É-afrikai dinasztia már a Fátimidák és az Almorávidák hanyatlása idején adott új irányt a történéseknek. Az Almohádok időszaka **1130-ban** (1141) kezdődött. AbdalMúmin **1145-től** (1156) elhódította É-Afrika jelentős részét és a Pireneusi-félsziget D-i részét az Almorávidáktól. Az Almohád Birodalom **1147** (1158) **után** jelentős iszlám hatalommá vált a Földközi-tenger térségében. Központja: Marrakes volt. Az Almohád-dinasztia **1160** (1171) **k.**, Tunisz és a Baleár-szigetek elfoglalása után óriási területeket birtokolt. Megjegyezzük, hogy már a **10.** (11.) **sz. közepétől** permanens törzsi háborúk jellemezték Ifríkija tágabban értelmezett – Tunézia és K-Algéria vidékeit is magában foglaló – területét, ahol végképp összekeveredtek az arab és a berber törzsek, az arab nyelvhasználat pedig egyeduralkodóvá vált. A dinasztia válságát jelezte aztán, hogy Abu Zakarijá Jahjá, az Almohádok egyik szakadár helytartója **1229-ben** (1240) Ifríkija székhellyel megalapította a Hafszida-dinasztiát. Nem sokkal később, **1236-ban** (1247) az Abdalvádidák a mai Algéria ÉNy-i részén ugyancsak kikiáltották függetlenségüket az Almohád Birodalomtól. (A Hafszidák berber eredetű dinasztiája K-Algéria és Tunézia területén 1574-ig, míg az Abdalvádidák (Zajjánidák) dinasztiája a mai Algéria másik felén 1550-ig uralkodott.)

Az Almohád-dinasztia uralma É-Afrikában 1269-ig tartott. (E dinasztia európai szerepével is egy másik fejezetben foglalkoztunk bővebben.) Az örökükbe lépő Marínidák **1258-ban** (szintén 1269) egy néhány évig tartó hadjárat végén elfoglalták az Almohádoktól É-

Marokkót, s ezután tovább terjeszkedtek. (A Marínida-dinasztia 1465-ig állt fenn, központjuk a marokkói Fezben volt.)

A mongolok K-i birodalmának kibontakozása (1271-ig)

Mint korábban már szó esett róla, Kína É-i (hódítási) területén a **10. sz. kezdetétől** (a 11. sz. közepétől) a **11.** (12.) **sz. első feléig** egyrészt a Hszi Hszia (Xi Xia) tangut dinasztia (Hszincsiangban, az Ordosz-vidéken, ÉK-Tibetben), másrészt a mandzsúriai eredetű Liao-(kitáj) dinasztia (Mongóliában és környékén) uralma volt meghatározó jelentőségű. Bevezetésképpen azonban „öt dinasztia" csaknem egyidejű uralma valósult meg **907-től** (1052) **970-ig** (1081), amikor É-on valóban öt, D-en pedig további tíz hatalmi központ működött, és viaskodott egymással. Más megközelítésben: **900** (1045) és **960** (1071) **között** belháború zajlott Kínában és Kína hódítási területén, mégpedig a Tang-dinasztia sokáig elhúzódó válságával és bukásával összefüggésben.

A Kitáj Birodalom a **10.** (11.) **sz. közepétől** uralkodott hatalmas belső-ázsiai területeken, beleértve Mongólia területének nagy részét is. A kitájok **947-től** (1058-tól) lerohanták Kína É-i hódítási területeinek zömét, ahol aztán (**916-tól**, tehát 1061-től) a kitáj Liao-dinasztia kezdte meg uralkodását. A dinasztia fővárosa **936-tól** (1081-től) Peking lett. – Régészeti megállapítás szerint 1120-ig birtokolták a kitájok a korábbi, **936** (1081) **előtti** fővárosukat. Kínai régészek megtalálni vélték a város maradványait Belső-Mongólia Autonóm Tartomány keleti felében. Csifeng (Ulaan Had) városa Balinzuo járásban állt. Az eddig előkerült leletek jólétről, művészi ízlésről, igényességről vallanak. – A települést később a dzsürcsik használták, idővel pedig a mongolok pusztították el (a 13. sz. első felében).

A Tang-dinasztia bukásával összefüggésben lépett fel **960-ban** (1071-ben) az ún. É-i Songdinasztia is, (a kitájok területeitől D-re). A Song-főváros Bianliang lett, (a mai Kaifeng). Ez a kínai dinasztia **979-re** (1090) egyesítette Kína maradék területeit, de később sem tudta elhódítani az É-i nomádok által korábban visszafoglalt É-i területeket. Emellett kezdettől, folyamatosan küzdenie kellett a Ny-ról támadó tangutok ellen is.

A mai Gansu tartomány területén lakó, tibetiekkel rokon tangutok a kínai Song-dinasztia és a kitáj Liao-dinasztia ellenében egyesítették a hatalmas területen élő tangut törzseket, és **982** (1093) **után** egy erős államot hoztak létre (Xi Xia). (A tangutok tibeti eredete kétségtelennek tűnik.) Tai császár (Song-dinasztia) a tangut állam fenyegetése miatt **994-ben** (1105) elrendelte Xia Zhou (Tongwan Cheng) város kiürítését, megsemmisítését, így a **10. sz. végén** (a 12. sz. elején) Xia Zhou városa már a tangutok uralkodó dinasztiájának, a város nevét felvevő Xia Zhou dinasztiának az első központja (fővárosa) lett.

1004-ig (1115-ig) hadakozott a kitáj Liao-dinasztia az É-i Song-dinasztiával Kína É-i területeinek birtoklásáért, ekkor azonban a tangutok felől jelentkező veszélyre, továbbá a dzsürcsik megindult terjeszkedésére, tehát mindkét említett veszélyre tekintettel békét kötöttek egymással. Ennek ellenére a Mandzsúria/Korea felől hódító mandzsu, azaz a dzsürcsi (a Csin-dinasztia által felsorakoztatott) katonák, akik a mongol törzsek egy részét is bevonták akciójukba, **1005** (1116) **k.** súlyos vereséget mértek a kitáj államra.

A kínai gyarmatterületeket bekebelező dzsürcsi Csin/Jin-dinasztia megalapítása egy adat szerint 1115-ben történt. Az előbb tábornoki, később miniszteri és udvari kincstárosi posztot betöltő Wan-yan Xi-yin 1119-ben megalkotta kínai és kitáj írás alapján az ún. nagy dzsürcsi írást, amely a kínai íráshoz hasonlóan szójelekből állt. Az egy szótagú kínai szavakkal ellentétben a dzsürcsi szavak több szótagból is állhattak, ennek megfelelően egy szótagú szavakat, két szótagú szavakat, valamint három szótagúakat szimbolizáló szójeleket is képezett.

A nagy dzsürcsi írás kezdetben teljesen a kitáj írás mintáját követte (az írásjegyeket kitáj mintára tömbökbe rendezte), – a dzsürcsik csak később, a kitájtól való különbség

hangsúlyozására kezdték kínai módra átrendezni az írásjeleiket. A Csin-dinasztia történetét leíró Jinshiben, tehát Wan-yan Xi-yin életrajzában a következő áll: „*A jin embereknek először nem volt saját írásuk. Az ország napról-napra erősödött, és a szomszédos országokkal a kitáj íráson keresztül tartotta a kapcsolatot. Taizu császár Xi-yinnek parancsot adott az ország írásának megalkotására. Xi-yin a szabályos kínai írásjegyeket utánozva, a kitáj írás rendszere alapján megalkotta a dzsürcsi írást, a dzsürcsi nyelvhez igazítva. Tianfu 3. évének 8. hónapjában készült el a szótár. Taizu nagyon megörült, és megparancsolta, hogy az írást terjesszék el...*”

Később, a nagy dzsürcsi írás nehézkessége miatt bevezették az ún. kis dzsürcsi írást, amely szótagírás, hasonlóan a kis kitáj íráshoz, illetve a japán kana-írásjegyekhez. Az írásjegyek egy- és két szótagot is jelölhettek. Ezzel az írással nemcsak egész szavakat jegyeztek le, hanem ragokat és képzőket is, utánozva a kitáj írás rendszerét. (A japán írásrendszer is hasonló felépítésű.)

A Csin-dinasztia történetét leíró Jinshiben erről a következő áll: „*Xizong… írást alkotott, és azt a Xi-yin által megalkotott írással együtt használták. A Xi-yin által alkotott írást* »nagy dzsürcsi« *írásnak, a Xizong által megalkotottat* »kis dzsürcsi« *írásnak nevezték*…” – (A Csin-dinasztia udvarának kultúrája a kitáj, a japán és a kínai kultúrához hasonlatos lehetett.)

Egyes interpretációk kiemelik, hogy a Song-dinasztia elárulta a kitájokkal megkötött békét, s együttműködött a dzsürcsi Csin-dinasztiával a kitáj hadsereg ellenében. Mindezzel összefüggésben a Liao-dinasztia **1115-ben** (1126), „más” álláspont szerint 1125-ben megbukott.

A Kínától É-ra fekvő területeket és É-Kína területét a 1125-től egyaránt uraló buddhista Csin, avagy Dzsürcsi-dinasztia is, **1040-től** (1151-től), „más” álláspont szerint csak 1153-tól – miként korábban a kitájok – Pekingből irányították birodalmukat. A Dzsürcsi vagy Csin Birodalom felölelte É-Mandzsúria törzseinek területét, továbbá települések tucatjait az É-Kínai Alföldről. Az **1038** (1149) és **1048** (1159) **között** uralkodó Li Yuan-hao császárnak kiáltatta ki magát, hadjáratot folytatott Kína ellen, aminek eredményeként a Song-dinasztia Kínája adófizetésre kényszerült.

A **11.** (12.) **sz. elején** K-Mongóliában a Hamag nevű mongol törzs, (melyből később maga Dzsingisz kán is származott) már megszüntetette maga felett a kitáj fennhatóságot, és saját területén megszervezte az uralmát.

A Hangáj-hegység (Közép-Mongólia) lakói, vagyis a Kereit nevű mongol törzs vezetői – eredeti lakhelyük a Jenyiszej felső szakaszánál, a Kem-folyó mentén lehetett –, uralmukat a Szelanga-folyótól a Tola-folyó felső folyásáig terjesztették ki, s ugyancsak a **11.** (12.) **sz. elején** rázták le magukról a kitáj fennhatóságot.

Ugyanebben az időben keresztény térítők jelentek meg a Kereit Törzsszövetség központjában, sikeres missziójuk során a káni udvar felvette a nesztoriánus keresztény hitet. A Kereit Törzsszövetségben öt törzs működött együtt, közülük a Togorin nevű törzs vitt vezető szerepet. Első uralkodójuk, Bujruk Markusz volt (neve európai/keresztény hatásra utal).

A mongol pusztákon, a Liao-dinasztia hanyatlásán, majd bukásán felbátorodva, 1115-től további kísérletek is történtek a mongol törzsek egyesítésére. Az első össz-mongol állam létre is jött az Onon- és a Kerülen-folyó környékén, vezetője (monda szerint) Kajdu volt.

A Kína korábbi korszakában tapasztalt buddhista orientációjával szemben a feltörekvő Songdinasztia egyre inkább a taoizmus külsőségeit tette magáévá. Így történhet meg, hogy **1016ban** (1116) Zhenzong császár parancsot adott egyik miniszterének, Wang Qinruonak

(**962– 1025**, azaz 1062–1125), hogy gyűjtse össze újból a Tang-korban összeállított Taoista Kánon szétszóródott példányait.

Benzong uralma idejére, az **1022** (1122) és **1063** (1163) **közötti évtizedekre** tehető a Songdinasztia fénykora. Később, a dinasztia hanyatlása idején felerősödött a bürokrácia hatalma a katonák rovására, s a konfuciánus filozófia visszaszorította a taoizmust. Említést érdemel, hogy ebben az időszakban kezdődött meg Kínában a puskapor hadi célokra történő használata is. **1085** (1185) és **1100** (1200) **között** uralkodott az a Zhezong néven uralkodó császár, akinek személye a történetírásban bizonyára megkettőződött, hiszen egy Zhangzhong néven megnevezett császárról jegyezték fel, hogy a kitáj írás használatát, (amit eddig, tehát a Liao-dinasztia megdöntése után is használtak), 1191-ben, amikor a Song-dinasztia uralmi területe egyre inkább D-re szorult, a császár rendeletileg betiltotta. Zhezong és Zhangzhong ugyanazon császári személy volt. (**1100** (1200) **után** É-on a kitájok elleni hadakozáson, ezzel összefüggésben a Song-dinasztia területeinek elvesztésén kívül semmi érdemleges nem történt. A D-re szorult Song-udvarban regisztrált eseményeket pedig már nem a barna színnel jelölt parciális kronológiai rendszerben rögzítették.)

1190 k. széthullott Kajdu mongol állama a tunguz eredetű dzsürcsik támadásai nyomán. Az öngütök ettől kezdve a hamag nevű feltörekvő törzset, közelebbről Temüdzsint támogatták. Temüdzsin felvette a Dzsingisz nevet. Dzsingisz kánt 1206-ban az összes mongolok kánjává (nagykánná) választotta a kurultáj (szövetségi gyűlés). Ekkor meghódolnak a mongol uralkodó előtt az ujgurok is, így aztán a mongol sereg sokáig nem is lépett be a területükre. A nagykán a kereitek és najmanok írástudóit bízta meg a kancellária vitelével, melynek gyakorlatát az ujgur írás használata jellemezte. A mongol vezetők fiait ugyanis ujgur írástudók kezdték oktatni, akik saját írásukat alkalmazták a mongol nyelv lejegyzésére.

A tibeti fejedelemségek 1207-ben ismerték el Dzsingisz kán hatalmát. Tibetet 13 kerületre (adófizetési körzetre) osztották. Ugyanebben az évben kitört az első tangut-mongol háború, ami a Xi Xia (Hszi Hszia) Birodalom mongol meghódításának kezdeteként értelmezhető. A háború keretében a tangutokkal rokon öngütök támadtak a Sárga-folyónál. Ez a hódítás **1210-ben** (1221-ben) fejeződött be. Xia Zhou (Tongwan Cheng) erődített városa mongol kézbe került, – de a tangut állam még egy darabig fennállt.

A dzsürcsiket (a Csin/Jin államot) 1211-ben kezdték a mongolok támadni. A dzsürcsik azonban a végsőkig ellenálltak, s ehhez **1114-től** (1214-től) a kínai Song-dinasztia nyújtott erkölcsi és anyagi támogatást. A Song-dinasztia stratégiáját legalább annyira meghatározta a kitájok elleni bosszúvágy, mint a mongoloktól való félelem. (A harcok eleinte főként a korábbiakban kitáj ellenőrzés alatt álló területeket sújtották, de később átterjedtek a tangut lakosságú területekre is.)

Song-Kínában **1120-ban** (1220) kitört a Fang La felkelés. A több mint tízezer főre duzzadt lázadó had egyik csapatát a manicheizmus egyik közismert centrumából, a Tai prefektúrából származó Lü Shinang vezette. Az **1121-ben** (1222), Fang La és családja elfogatásával véget érő lázadás átmeneti sikereit a hivatalos források a vezetők által alkalmazott mágikus inkantációknak és varázsigéknek tulajdonították.

A dzsürcsikkel háborúzó mongol seregek **1125-ben** (1225) elfoglalták Kaifenget, a Song-dinasztia fővárosát, ezért Huizong császár lemondott, és a Song-udvar Hangzhouba tette át a székhelyét, s így közelebb került a felkelések D-i centrumához.

1220 után Karakorum lett (a Bajkáltól D-re) a mongol nagykánok fővárosa. Mongol részről Csingkaj, a nagykán írnoka volt a dzsürcsik elleni háború legfőbb szorgalmazója. A néhány évvel korábban meghódított tangutok 1225 k. visszautasították Dzsingisz kán felszólítását, hogy küldjenek csapatokat a mongol seregbe. Erre a nagykán serege felgyújtotta

az összes tangut települést, s a nagykán parancsba adta, hogy irtsák ki a tangutokat. Ezzel összefüggésben rendeli a történettudomány az 1227-es dátumhoz a tibetiekkel rokon, buddhista tangutok Xi Xia (Hszi-hszia) államának végleges bukását.

A mongol-dzsürcsi háború legvéresebb szakasza **1214/1215-re** (1225/1226) tehető. A mongolok legalább kilencven fallal körülvett várost semmisítettek meg a mai É-Kína területén. A Csin-dinasztia államának ellenoffenzívája **1216-ban** (1227) már a tangut területeken folyt, a dzsürcsik elfoglalták Xia Zhou (Tongwan Cheng) erődített városát, s azt újra a tangut harcosok kezébe adták. Emiatt Dzsingisz kán hatalmas sereggel támadta a várost, s annak ostroma közben halt meg 1227-ben.

A háború hosszú évekig tartott, csak **1221-re** (1232-re), jóval Dzsingisz kán halála után sikerült azt befejezni. A dzsürcsik és a velük együttműködő tangutok sokáig tartották még magukat akkor is, amikor a Song-dinasztia már rég képtelen volt támogatni őket, hiszen a mongolok messze D-re szorították a kínaiakat. A dzsürcsi Csin-dinasztia utolsó császára **1223-ban** (1234ben) halt meg, s ezzel birodalma a mongolok kezébe került. Egy „eltérő" adat szerint is 1234ig tartott a Csin-dinasztia uralma É-Kínában, s a mongolok hódítása vetett annak véget.

Az ún. É-i Song-dinasztia a regnálása hanyatló szakasza végén, **1127-ben** (1227-ben) maradéktalanul elvesztette É-i területeit, s attól kezdve a (D-i) Song-dinasztia csak Kína eredeti (Di) részein uralkodott Lin'an (a mai Hangzhou) fővárosból – néhány évtizedig.

Az É-i Song-dinasztia utolsó tagja: Qinzong, avagy Zhao Huan (uralkodott: **1125–1127**, azaz 1225–1227, élt: **1100–1160**, tehát 1200–1260) feladta az É-i területeket. A D-i Song-dinasztia **1128-tól** (1228) 1279-ig, tehát pontosan ötvenegy évig állt fenn.

Kabul vezér (uralkodott: **1135–1147**, azaz 1235–1247), Kajdu mongol vezérnek (aki, mint már említettem, a **11.** (12.) **sz. első felében** élt, és vezetett egy mongol szövetségi államot) a dédunokája a **12.** (13.) **sz. első felében**, a Csin-dinasztia bukása után összefogott a dzsürcsikkel, a dzsingiszidák ellenében visszaállította ősei mongol államát, és annak birodalommá fejlesztése érdekében a dzsürcsik számára biztosított vezető szerepet.

Törekvése a **12.** (13.) **sz. közepére** lényegében sikerre vezetett, miután **1141-ben** (1241) sikerült a dzsingiszida-ellenes szövetségbe belevonni a D-i Song-dinasztia Kínáját is, tehát ekkor Belső-Ázsia K-i felén újra a dzsürcsik uralkodtak, és a hatalmuk alá tartozó terület talán még nagyobb is volt, mint amekkorát korábban a dzsürcsi Csin-dinasztia uralt. (A dzsürcsik SongKínával való megegyezéséről a történetírás – a virtuális kronológia csapdájával összefüggésben – egy hamis narratívát fogadott el, mely szerint a Song-udvar megalázó békekötésre kényszerült volna a dzsürcsikkel.)

Dzsocsi, a mongol trónörökös, és – mint már szó esett róla –, maga Dzsingisz kán is meghalt 1227-ben, a nagykán négy fia pedig beszállt a hatalomért folyó küzdelembe. Kétévnyi régensuralom következett, majd Ögödej (1229-1241) lett az új kán.

Ögödej felesége nesztoriánus volt, így a nesztoriánusok az állam vezetésében átmenetileg fontos szerepet játszottak. Ögödej idejében a mongol hatalom közvetlenül határossá vált Kínával. (Azzal a Kínával, amelynek kiterjedése a belső-ázsiai hunok virágkorából ismert, tehát több mint ezer évvel korábbi mértékűre zsugorodott össze.)

A Fang La felkelés folytatásaként **1130** (1230) és **1150** (1250) **között** legalább öt különböző lázadás tört ki Kínában, a D-i Song-dinasztia területén, amelyekért a hatalom a „vegetáriánus démon-imádókat" tette felelőssé. A vallásos szekták elszaporodását az államvezetés nem hagyta válasz nélkül, és vagy húsz császári ediktum látott napvilágot a

démonimádás betiltásáról, a császárhű informátorok megjutalmazásáról és a különböző szekták vezetőinek kegyetlen megbüntetéséről.

Ögödej halála után ismét régens irányította birodalmat (1242–1246), majd Güjük került a nagykáni trónra, aki azonban 1248-ban meghalt. Ebben az időben Mongólia már a befolyása alá vetett Tibettel ápolt jó, baráti kapcsolatot. Tibetben a hatalmat a tibeti alkirály (egy magas rangú szakja pap), a kolostorok és a nemesek együttesen gyakorolták, hatásukra a mongol vezetők is felvették a buddhista hitet.

Az 1240-es években a Mongol Birodalom vezetése lényegében csak Tibettel és Ny-i hódítási területeivel foglalkozott, részben ezzel magyarázható, hogy eltűrte a dzsürcsik ismételt megerősödését, illetve Kabul mongol vezér szakadár törekvéseit, továbbá szüneteltette a Kína meghódítására irányuló erőfeszítéseket. Ugyanakkor politikáját diplomáciai offenzíva jellemezte az európai hatalmak irányában, és ennek alátámasztásához kiválóan felhasználta a maga nesztoriánus alattvalóit, akik Ny-on kedvező színben tüntették fel a mongol törekvéseket.

Güjük halála után az Ögödej-ház uralmát egy másik dzsingiszida ág, a Tuluj-ág vette át, s a kereit származású Bulgaj került a kancellária élére. Möngkét választották nagykánná, akinek a testvérei is elnyertek egy-egy részbirodalmat. Möngke 1251-től 1259-ig uralkodott. A kurultáj 1253-ban elhatározta egy nagyszabású hadjárat indítását Kína irányában. A hadjárat megkezdése azonban 1258-ig váratott magára.

Möngke halála után a nagykáni trónért két testvér, Arik-böke és Kubiláj (a közép-kínai területek tényleges ura) versengett, s Kubiláj (1264–1294) került ki győztesen a versenyből. Kubiláj a székhelyét Karakumból Kanbaligba (a mai Pekingbe) helyezte át. A nagykán taktikai okokból még ragaszkodott nesztoriánus tanácsadóihoz, az asztrológusokhoz és az orvosokhoz is. Ugyanakkor az igazgatásban, az adószedésben muzulmánok szolgálatait vette igénybe, egyebekben pedig főként a tibeti buddhistákra támaszkodott.

A Yuan-dinasztia első tagjának maga Kubiláj nagykán, mint a kínai ügyekkel már kora gyermekkorától behatóan foglalkozó „kínai kán” tekinthető. (Már 1260-tól ismerkedett a szóban forgó belső-ázsiai területek igazgatási feladataival.) A Yuan-dinasztiát a nagykán 1271-ben alapította meg. Kanbalig/Peking a mongol világbirodalom központjaként funkcionált.

(A nagykán Peking központú birodalmában már a hivatalos vallás a buddhizmus volt, de a keresztények még egy darabig, amíg a nagykán keresztény felesége pártfogolta őket, megőrizhették kiváltságaikat. Kubiláj érdeklődését csaknem teljesen Kína bekebelezésének terve kötötte le. Nem foglalkozott a birodalom távolabbi területeivel. A Yuan-dinasztia Kínát 1279-ben kerítette hatalmába, ami egyben azt jelentette, hogy megbukott a Song-Dinasztia, s azt is, hogy véglegesen kiszorultak a dzsürcsik a földrész peremére, tehát visszahúzódtak mandzsúriai hazájukba.)

Malájföld és Indonézia (a 13. sz. végéig)

A térség lakóinak őseiről az alábbiakat érdemes tudnunk: A –06/05. évezredben a D-re is terjeszkedő, mongoloid rasszhoz tartozó népek a mai Thaiföld területéről kiindulva D-re szorították az őslakosságot, az ausztralo-melanéz rasszhoz tartozó embereket. Kicsit később aztán, a –05. évezredben érkeztek meg a mai Malajzia negritó és veddid eredetű őslakói a mai Kína DNy-i vidékéről. A –02. évezredben követték őket az első protomalájok DK-Ázsia irányából. A –02/01. évezred fordulója idején ausztronézek népesítették be az ázsiai kontinens felől az Indonéz-szigeteket. (Ezzel párhuzamosan, valószínűleg India és Indonézia területéről távoztak Szamoa irányában a polinézek ősei.) A több hullámban érkező protomaláj telepesek, legkésőbb a –02. sz-ra a mai Indonézia tengerparti vidékeiről a szigetek belsejébe szorították a korábban érkezett népeket, mindenekelőtt az ausztronézeket. Így alakult ki a mai bonyolult etnikai összetétel.

Ismeretes továbbá, hogy a hinduizmus már a **02.** (03/04.) **sz-ban** eljutott Indokínába, és a **–02.** (04.) **sz-tól** a **07.** (08/09.) **sz-ig** terjedő időben Indonézia egész területére, Szumátrára, Jávára és Balira is megérkezett. Már a **03.** (04/05.) **sz-tól** ismertek voltak a világ „civilizáltabb” részein is a DK-ázsiai tengeri kereskedelem oroszlánrészét kézben tartó maláj kereskedővárosok a Malakka-szoros környékén.

A **–01.** (05.) **sz-ban** a malájok már szoros kereskedelmi kapcsolatban álltak Kínával. A **03/04.** (05/06.) **sz-ban** Funan állam – a mai Kambodzsa Vietnam, Laosz és Thaiföld területe mellett – Malájföld egyes részeit is magában foglalta. (Funan kultúrája meglehetősen indiai jellegű, uralkodó dinasztiája is indiai eredetű volt.) A **04. sz. végére** (06. sz. közepére) Malájföld népessége erőteljes indiai befolyás alá került.

A hinduista maláj államok (Trambalinga, Lankasuka, Kalah) az **01. évezred közepétől** (650 után) virágkorukat élték a félszigeten, miközben körükben az indiai kereskedők elterjesztették a buddhizmust is.

Szumátra É-i részén a **07.** (08/09.) **sz-ban** egy hinduizált állam helyezkedett el, melynek neve Malayu volt. Jelentős szerepet játszott a tengeri kereskedelemben. A **07.** (08/09.) **sz-tól** hindu vallású lett Bali szigetének lakossága is. A DK-szumátrai Palembang vidékén létrejött Srivijaya (Sri Vijaya) buddhista állam a **07.** (08/09.) **sz-tól** a 12. sz-ig terjedő időszakban sorra birtokába vette Indonézia területének jelentős részét, Szumátrát, és Ny-Jávát, – (majd a **10.** (11/12.) **sztól** a Maláj-félszigetet is uralta).

Srivijaya **683-ban** (839) megdöntötte Malayu államát és hamarosan a mahájána buddhizmus regionális központja lett, gazdasága az India és Kína közötti kereskedelmi út (a Malakka- és a Szunda-szoros) ellenőrzésén alapult. Ugyanakkor K- és Közép-Jáva lakossága továbbra is önálló hindu dinasztiák által uralt államban élt – (egészen a 16. sz-ig).

(A 10. sz. derekától a Kelet-jávai kultúra jelentős művészi alkotásokat hozott létre, melyek a korábbi ind művészethez képest szabadabb, lágyabb formákkal jellemezhetők, és ez már valódi indonéz formavilágnak nevezhető. – Ismeretes, hogy Bali és Jáva szigetéről indult hódító útjára az „indiai” bábművészet, az ún. vajang a **10.** (11/12.) **sz-ban**, melynek fő témáit hindu eposzokból merítették.)

A **08.** (09/10.) **sz-ban** malájok támadták a kínai fennhatóság alatt álló É-vietnami területeket. A Vietnam területe elleni maláj támadások a Sailéndra-dinasztia térhódítása nyomán szűntek meg. (Az ún. Srivijaya indonéziai buddhista királyságban a **09.** (10.) **sz-tól** a

Sailéndra-dinasztia uralkodott, mely fokozatosan kiterjesztette fennhatóságát a Maláj-félszigetre is.)

A Sailéndra-dinasztia hanyatlása akkor kezdődött, amikor a D-indiai Csóla Birodalom flottája **1025-ben**, vagyis 1136-ban elfoglalta a stratégiai fontosságú, D-szumátrai Palambangot, Srivijaya állam addigi fővárosát, – bár maga az állam még sokáig fennmaradt. A Sailéndra-dinasztiának a kegyelemdöfést aztán az iszlámra áttért malájok vitték be, akiket a **11.** (12.) **sz-tól** kereskedők kíséretében érkezett hittérítők radikalizáltak.

Az iszlám Indonézia térségében az É-Szumátrán megtelepedett muzulmán kereskedők közvetítésével terjedt el, és a 13. sz-ban Bali kivételével meghódította az Indonéz-szigetvilágot, vagyis a Hátsó-indiai szigeteket.

A Szumátráról bevándorolt malájok 1160 k. megalapították Szingapúrt, mely hamarosan a térség legjelentősebb kereskedelmi központjává vált.

Az indonéziai Srivijaya állam egyes vélemények szerint **1190** (1290) **k.**, mások szerint (megintcsak) 1290 k. omlott össze.

A **12.** (13.) **sz. végétől** Indonézia térségének nem iszlamizált része a jávai (hindu) Majapahit Birodalomhoz (1293–1520) tartozott. Ez a királyság – az utolsó jávai hindu királyság – az Indonéz-szigetvilágban és a Maláj-félszigeten meghatározó hatalmi tényező volt, kereskedelmi kapcsolatot tartott fenn Indiával, Kínával és a DK-ázsiai országokkal.

Malakka uralkodói, kihasználva a jávai Majapahit hindu királyság gyengülését, 1404-ben létrehozták a Malakkai Szultanátust, és e Maláj-félszigeten fekvő országot az iszlám DK-ázsiai támaszpontjává tették.

Millenniumi idők és események (a 14. sz. első feléig)

Ebben a fejezetben elővezetem a tényleges **Millennium** (1252–1321) **körüli** időszakban történteket. Célom, hogy az olvasó eldönthesse: a millennistáknak volt-e némi igazságuk. Története ekkoriban olyan fordulat az eseménysorban, ami paradigmaváltásra enged következtetni?

Baj nélkül (?) elmúlt az »ezredévi« hisztéria a 12. sz. elején, ám a 13. sz. Európájában újabb megpróbáltatásokkal látszott fenyegetni a chilaista, millennista gondolat és hiedelem. A spiritualista beállítottságúnak mondott ferencesek pl. kezdettől problematikus társaságnak számítottak a római vallás vezetői szemében, nem véletlenül. Úgy látszik, körükben nem vezetett megnyugtató eredményre az agymosás. Az nem kétséges, és nem lehet csodálkozni azon, hogy tudomással bírtak a szilveszteri „óraátállításról". Ám fiorei Joachim esete arról tanúskodik, hogy valamiképpen információkkal rendelkeztek a bizánci „hatáskörben" (a **06. sz. elején**, tehát a 08. sz. derekán) végrehajtott első „óraátállításról" is, amikor ugyancsak száz évvel hosszabbították meg a történelmet. De ez még nem minden, ők – úgy látszik – tudtak arról is, hogy a **07. sz. elejétől** (ugyancsak a 08. sz. derekától) használatos pártus kronológia alkalmazását időközben, észrevétlenül (?) felváltotta annak mutánsa, majd a türk eredetű kronológia (és annak mutánsa) is. Tudták, hogy nem egyszerűen két évszázaddal, hanem több mint két és féllel lett hosszabb a Millennium „elkerülése" érdekében meghosszabbított múlt a valóságosnál. Tudták, hogy valójában egyáltalán nem múlt még el a Millennium. Fiorei Joachim több, 1248tól közreadott írásban fejtette ki téziseit a szellem birodalmának közeli elérkezéséről. Írásait a világi hatalom befolyásának is megfelelni kívánó egyházi vezetők hamarosan eretnekségnek minősítették, terjesztésüket betiltották, a szerzetest kiátkozták.

A keresztény egyház vezetése úgy döntött, nem él a soha vissza nem térő alkalommal az évszámlálás visszazökkentésére. Nyilván úgy látták: a múltban elkövetett „kegyes csalás" töredelmes bevallása a laikusok szemében nem eredményezné az egyház presztízsének növekedését, éppen ellenkezőleg, még jobban kiszolgáltatná az egyházat a világi hatalmaknak. Úgy döntöttek tehát – legkésőbb valamikor 1260 k. –, hogy a titkot megőrzik az idők végezetéig. Természetesen, szerintem igen gyarló módon döntöttek, hiszen tudniuk kellett volna: az embert az igazság szabadítja föl. A hazugságban tartott emberiség szükségképpen fogoly.

Nem vállalta fel az egyházi vezetés az igazsággal és szabadsággal járó kockázatokat. Ez a lépése (a nem cselekvés) kibontakoztatta a mellébeszélés és titkolózás kultúráját, ami Joachim da Fiore ezredfordulóján kétségtelenül új korszakot nyitott az emberiség történelmében. Ez az a korszak, melynek Topper szerint is „már" van valós történelme, miután bekövetkezett a „*Föld precessziós eltolódása*". Ez az a korszak, ami még most is tart, s amelynek valódi arcéle a rá olyannyira jellemző gomolygó ködből mostanában, napjainkban nyer új megvilágítást! Kérdés: a valódi **ezredfordulós korszak** (az 1252 és az 1321 közötti évek, lényegében a 13. sz. második fele és a 14. sz. első negyede) csakugyan elhozta-e az esedékes paradigmaváltást. Lássuk, mi is történt a valós **Millennium** (1252) előtt, közben és után (Pál apostol tevékenysége befejeződésének (**065**, vagyis 321) ezredik évfordulójáig, tehát 1321-ig), mi történt Európában, mi történt a Közel-Keleten!

A 12/13. sz. fordulója táján Firenzében, valamint több más itáliai városállamban a környék birtokos nemességének lovagjai és a gazdag kereskedők tartották kezükben a hatalmat. Tény azonban, hogy a firenzei konzuli testület nem rendelkezett hatalommal az egyházi intézmények (püspök, kolostorok, plébániák) és különösen a gazdag nemesi családok felett.

A 12/13. sz. fordulója körül a gazdag Pierleone család egy tagjának, Massimo Pierleonénének a testvérei (az „Aventinusi grófok”) a mai Svájc területére költöztek és megalapították a Habsburg-házat. A 13. sz. folyamán Flandria (a mai Belgium, Hollandia, Ny-Franciaország területén

– Németalföld) az angolokkal folytatott posztókereskedés révén fokozatosan Európa egyik legnépesebb és leggazdagabb régiójává vált. Számos autonóm városa épült ki: pl. Brugge, Gent, Ypern, Arras, Lille.

A 13. sz-ra a Német-római Birodalom területén már vagy ezer város létezett, az önkormányzattal rendelkező városok hálózata Európa centrumát már behálózta, ami annak a jele, hogy megindult Európa polgárosodása. Ekkoriban még csak a kezdeténél tartott a „Drang nach Osten”, a németek K-i irányú gyarmatosítása, majd a 13. sz. elejétől a Német Lovagrend fokozatosan birtokba vette a Balti-tenger D-i, DK-i partvidékét. Általánosságban a Hohenzollern dinasztia dominálta a német fejedelemségek politikai életét, ezt a dominanciát viszont a család két ágra szakadása (1227) megtörte.

Szólnunk kell a kultúra és a művészetek helyzetéről és teljesítményeiről is: A 12. sz. végéig a művészinek, emelkedettnek számító szövegek ismérve a „rímes próza” stílusának alkalmazása volt. (Éppen ezért a korabeli pápai oklevelek eredetiségének kérdését később a rímes próza kimutathatóságától tették függővé.) A pápai udvarban aztán kidolgoztak egy új stíluselméletet, a ritmikus próza elméletét, ami ekkoriban kezdte felváltani a rímes próza használatát. A 13. szban keletkezett pápai oklevelekben aztán következetesen érvényesült a ritmikus próza irányzata. Ugyanebben az időben kezdődött a gótikus írás nagy korszaka, ami elsősorban a Karoling „minuszkulából” (írásformából) fejlődött ki, amit eredetileg az ún. „Karoling reneszánsz” időszakától, a korábbi kódexek, valamint tudományosnak tekintett művek másolása (esetleg ilyen másolat látszatával készített hamisítvány „ősiségének” jelzése) céljából alkalmaztak. A 13. sz. elejére tehető az írországi „sagák”, valamint a Carmina Burana keletkezése, valamint ugyanebben az időben keletkezett a Nibelung-ének azon írásos változata is, melyet a tudomány eredetinek tart. (A középkori latin líra legfontosabb gyűjteménye, tehát a Carmina Burana egyes darabjai, melyek arab hatásról árulkodnak, s feltehetőleg még a 12. században keletkeztek.) A templomépítészet kérdését éppen csak érintem, hiszen ezt a tárgykört Illig is alaposan feldolgozta. Említést érdemel, hogy 12/13. sz. fordulója körül épült az öthajós, márványborítású pisai dóm a maga romanika és gótika közötti, átmeneti formavilágával. A késő-romanika átmeneti stílusa vált jellemzővé a 13. sz. első felében a német és a német befolyás alatt álló területeken is. Ugyanebben az időben a templom- és kolostoralapító francia ciszterciták és premontreiek kiterjesztették tevékenységüket a Ny-Európa centrumán kívüli területekre is, s így nagy számban telepedtek meg Magyarországon is. Említésre érdemes, és a gótika viharos gyorsaságú fejlődésére utal, hogy 1235-re már legalább száz olyan üvegablakot építettek be a Chartres-i székesegyházba, melyek ólomszálakkal összetartott színes üvegdarabokból tevődnek össze.

Magyarországon a 12. sz. közepéig főként kör alaprajzú templomok, ún. rotundák épültek, melyeknek legközelebbi párhuzamai a Kaukázus vidékén fordulnak elő. (A Kárpát-medencében legalább száz ilyen templomról esik szó, egyes vélemények szerint vagy 150 körtemplom állhatott. A köralaprajz azt sugallja, hogy az e terekben zajló szertartások résztvevői egyenrangúak lehettek. Még a legkorábbi alapítású püspöki székhelyek első templomai is körtemplomok voltak.) Aztán a 13. sz. során sorra alakították át a rotundákat, kerektemplomokat hosszhajóssá. Az épületek Ny-i részét elbontották, hosszhajókat emeltek a helyükön, ezzel a megmaradó K-i félkör az átalakított templom félköríves záródású szentélyévé vált (pl. Ipolykeszi, Karcsa, Szalonna, Nádasd). A 13. sz-i magyar templomok még a romanika stílusában épültek fel.

Az ének és a zene fejlődését is vizsgálva lényegesnek tartom, hogy a 13. sz. kezdetén (már jó ideje) Európában a zenei sajátosságok jelölésére kis „botokkal” és körökkel ábrázolt hangjegyek, hangjegysorok szolgáltak, melyek egyre inkább függőleges elrendezést is nyertek, ezzel jelezve a hangok magasságát. Az európai mélylélekben zajló folyamatokat talán az az érdekes jelenség mutatja leginkább, hogy a 13. sz. közepére É- és Közép-Itáliában közvetlen, őszinte hitvilágú, népi-vallásos, millennista szellemiségű ének-zenei gyakorlat terjedt el. A mozgalmat a kutatók szerint elsősorban Szent Ferenc életműve ösztönözte.

(A lauda, az első, zeneileg számottevő népnyelvi költészet Itáliában, különösen Umbriában és

Toszkánában, nem liturgikus fejlemény, hanem önálló kreatúra, bár támaszkodott a gregorián hagyományokra, és felidézte az ambroziánus himnuszok hangvételét is. Ez aztán 13. sz. második felében kifinomult irodalmi formává fejlődött, s jellemző lett rá a dalok dramatizálása, ami a középkori színházi élet első megnyilvánulásaihoz is elvezetett. Ezzel egy időben a Pireneusi-félszigeten is az itáliai laudákhoz vezető fejlődéshez hasonló folyamatok mentek végbe; – létrejöttek az ún. cantigák. A cantigák nyelve gallego-portugál (Galíciában és É-Portugáliában beszélt újlatin). A cantigák szerzői nem népi költők és zenészek, hanem arisztokratikus körök szülöttei vagy alkalmazottai voltak.)

A 13. sz. első felére rendkívüli mértékben felvirágzott a provanszál kultúra is. A D-francia területek politikailag különálltak az É-i vidéktől, és a két térségben még eltérő nyelvet beszéltek. (Francia dominanciájú területeken már az előző század végével elsorvadtak a germán dialektusok a lingua romana javára, ami a gall-római kultúra továbbélését jelenti. A kelta nyelv adta a modern francia mondattan alapjait, megszűntetve az erős germán hatást és a latin zengzetességet. – Egyébként a német nyelv is kelta hatásra vesztette el feltűnő „gót” formáit.) Ekkor már É-on a „langue d’oeil” (amelyben a germán összetevő erősebb, frank szavakat is tartalmaz, mindenek előtt hasznossági irányú, közel áll a flamandhoz), D-en pedig a „langue d’oc” volt használatban.

A D-francia térség rendkívül gazdag volt. Ez a terület volt az Európa Ny-i centrumát meghódító trubadúr költészet szülőhazája is. Az ugyancsak D-francia területen élő katarok elutasították a Szentszék hatalmát, tagadták Szent Péter örökségének monopóliumát. A János-evangélium egy bizonyos változatát tekintették eredetinek. A történelmi Jézus élete számukra modell volt, úgy vélték, annak követésére minden kereszténynek törekednie kell.

A keresztény Jeruzsálemi Királyság tulajdonképpen már 1187 óta leginkább néhány tengerparti erődítmény és város (Bejrút, Szidón, Türosz, Akkó) falai között létezett. A keresztes háborúk eredményeként kialakult politikai helyzet egyre kedvezőtlenebbre fordult. A tágabb térség a keresztények számára egyáltalán nem volt biztonságos, nem volt élhető. Ebből következik, hogy a szentföldi állam a kialakult keretek között hosszabb távon nem volt fenntartható.

Jeruzsálem és Betlehem felett a királyság többnyire elvileg sem gyakorolt felügyeletet. Ráadásul Frigyes jeruzsálemi királyt 1228-ban a pápa kiközösítette. A Szentföld és Jeruzsálem helyzetét 1229-ben az európai hatalmi centrum egy újabb állam, a „Második Jeruzsálemi Királyság” létrehozásával igyekezett orvosolni. Ez a királyság azonban – így látszik ez az ezután történtek fényében –, inkább csak a kapituláció, illetve a kivonulás rendezettebb körülményeit volt hivatva biztosítani. Valahol, bizonyára (?) Európa vezető hatalmainak boszorkánykonyháiban úgy látták: semmi értelme tovább folytatni a szentföldi keresztes háborút. Ennek nyomán úgy döntöttek, erőforrásaikat inkább olyan területekre összpontosítják (a Földközi-tenger Ny-i medencéje, Britannia, É- és K-Európa), ahol a terjeszkedés kisebb ellenállásba ütközik. A IX. (Szent) Lajos által alapított, ám lényegében magára hagyott Második

Jeruzsálemi Királyság képtelen volt egységes fellépésre a muszlimok nyomásával szemben. A keresztény vezérek szövetségre léptek az egységesnek ugyancsak nem nevezhető muzulmánok egyes vezetőivel. A térségben kaotikus viszonyok alakultak ki, mikor K-ről megérkeztek a mongolok birodalmának lovascsapatai is.

Úgy tűnik, Európa egyházi hatalmasságai is elvesztették érdeklődésüket Jeruzsálem iránt. A Szentföld ügyét a mongolok beavatkozása (!) révén kívánták volna „elintézni". A birodalomépítést szorgalmazók egyre inkább a könnyebb ellenállás irányában tájékozódtak. A francia király már nem Jeruzsálem, hanem elsősorban a mai D-Franciaország területének meghódításában érezte magát érdekeltnek. II. Frigyes császárnak a Jeruzsálem visszaszerzésével végződő keresztes hadjáratával párhuzamosan zajló, a katarok, ill. albigensek ellen vezetett keresztes hadjárata végén, 1229-ben IX. Szent Lajos francia király csatlakozott e keresztesekhez, mert lehetőséget látott arra, hogy bekebelezze Languedocot a maga királyságába.

Az albigensek egy része leveretésük után tömegesen menekült É-Itáliába, ahol őket – akárcsak Boszniában a bogumilokat – patarénus néven ismerték. Egyes vélemények szerint a katarok, albigensek egy része a Balkánra menekült, ahol a bogumilok hozzájuk hasonló nézeten lévő közösségeit erősítették. Ezt látszik alátámasztani az az adat, mely szerint alig tíz év múlva egy francia keresztes had készülődött a balkáni eretnekek elleni háborúra, – a sereg átvonulását végül II. Frigyes császár akadályozta meg!

A Szentföldre nem kívánkozó németek (lovagrendek) K-en, előbb a Magyar Királyság K-i végein (Barcaság, 1222-25), majd poroszok, lettek körében, illetve a lengyel fennhatóság alatt álló területeken igyekeztek hódítani, „téríteni"; – „Drang nach Osten"! Nagyszabású egyházi támadás kezdődött 1230-tól a Magyar Királyság belső rendje ellen. Az osztrák és lombard befolyástól nem mentes egyház bevezette az inkvizíciót. Frigyes osztrák herceg betört Magyarország Ny-i határvidékére, rabolt, pusztított. Többször is napirendre került Magyarország és a magyar király elátkozása, kiközösítése. II. András király – állítólag mérgezés általi – halála 1235-ben, kiközösítése időszakában, Frigyes osztrák herceg Magyarország elleni aktuális támadása idején következett be.

A Kárpát-medencéhez egyre közelebb kerülő mongol-tatár hadfiak körében már négy évvel a tatárjárás előtt, 1237 k. divatos lett a magyarok, mindenekelőtt a magyar király, IV. Béla elleni gyűlölet-propaganda. Korántsem valószínűtlen, hogy ennek részben a szentszéki és az osztrák titkos diplomácia adott tápot. Ez annak fényében látszik csak igazán megdöbbentőnek, hogy Európa-szerte pozitív várakozással tekintettek a Mongol Birodalom közelgő európai és szentföldi beavatkozására. Azt híresztelték, hogy a távoli birodalomban nagy befolyással rendelkező keresztények élnek („János pap országa"), s tőlük várható a Szentföld felmentése. Ezzel párhuzamosan szerte Európában olyan híresztelések keltek lábra, hogy a Magyarország által befogadott, illetve befogadni szándékozott kunok viszont rabolnak és erőszakoskodnak. (Nincs új a Nap alatt.)

Az Európát fenyegető baljós események 1239-ben gyorsultak fel, amikor az utolsó előttinek tekintett, de valójában utolsó szentföldi keresztes hadjárat csúfos kudarcot vallott.

1239. június 3-án teljes napfogyatkozás volt (a Julianus naptár és közép-európai középidő szerinti 13 óra 16 perckor) - Vénusz együttállással, Mars és Jupiter kvadráttal. A Karmel-hegy szerzetes-lovagjainak 1240-től retirálniuk kellett, – legfőbb bázisukat Ciprusra telepítették át, később pedig Szicíliába, – a levantei tengermelléken azonban még igen sokáig kitartottak. Ugyanekkor II. Frigyes német-római császár hatalmas sereget készített fel – na, nem az arabok ellen, hanem – egyik itáliai hadjáratára. A császár Róma és a Szentszék elfoglalására törekedett, mindenekelőtt megszállta Milánót, Ravennát és Ferrarát.

1240-ben feltűnt egy égi jelenség (talán üstökös) – Távol-Keleten készült feljegyzés az észleléséről.

Ezer évvel korábban, **–012** (240) **k.** *a fentebb (általam) első kereszténynek nevezett Mária – kicsi lányka még – éppen a Karmel-hegyen babázhatott, közben talán arra gondolt, egyszer ő is anya lesz, s neki lesz a világon a legkedvesebb fia.*

Egyes német fejedelemségek és városállamok ebben az időben világtörténelmi jelentőségű fejlődést felmutatva váltak Európa meghatározó államaivá. Hamburg és Lübeck összefogása az 1241-ben megalapított Hanza szövetség magját képezte. Ám, nemcsak É-on terjeszkedtek a német közösségek, Babenberg II. Frigyes osztrák-stájer herceg azok után, hogy mesterkedéseivel „sikeresen" súlyosbította a magyarországi tatárjárás csapásait, Ny-ról módszeresen támadta a magyar végeket. (A mongol támadás – Magyarországgal ellentétben – érintetlenül hagyta Konstantinápolyt (a Latin Császárságot), a Nikaiai Császárságot és Bulgáriát.) A Magyarországon zajló véres tatárjárás idején, 1241-ben francia részről folyamatban volt a katarok elleni újabb hadjárat is. 1243/44-ben elkövetkezett az albigensek tragédiájának következő fölvonása. A francia udvar – a kiküldött inkvizítorok meggyilkolása után – a német befolyás alól menekülni kívánó IV. Ince pápa beleegyezését is megszerezve úgy határozott, Montségur várát el kell pusztítani. A király leghűbb emberei 6-10 ezer katonával megostromolták, és egyévi ostrom után elfoglalták a Pireneusokban a „Grál Kastélyt", melyet 500 ember védett. Kétszázan közülük önként vállalták a tűzhalált. A francia király megtörte az albigensek erejét, kiirtotta a provanszál műveltséget, a tartományt országához csatolta. (Az „albigens keresztes háborúban" ez idáig – 1209 óta – legalább 30 ezer embert lemészároltak. Sokan kerestek menedéket a templomosoknál.)

A német választófejedelmek a Szicíliában letelepedett II. Frigyes császárral szemben ellencsászárt választottak 1246-ban: Henriket (Hohenstauf-ház). A rajnai érsekek és egyes területek világi urai ugyanakkor hollandiai Vilmost választották meg királyukul (császárukul). Koronázására Aachenben került sor. Frigyes császár serege Párma térségében (1247/48) súlyos vereséget szenvedett a Lombard Ligától.

Aztán Anjou Károly – Lajos francia király öccse – Frigyes császár halála után, 1250-ben elfoglalta Szicília trónját.

A francia király 1248-ban megindította az „utolsó" közel-keleti keresztes hadjáratot, de nem egy ésszerű irányban, hanem Egyiptom területén, a Nílus-deltában. A történetírás fő áramlata szerint ennek is a Szentföld felszabadítása lett volna a célja, ám sokkal inkább arról lehetett szó, hogy (a mongol-tatár expedíciós hadsereggel szövetségben?) szétverje az É-afrikai arab hatalmat, ami folyamatosan veszélyeztette a franciák európai hódítási területeit. A hadjárat kudarcba fulladt, a győztes mamelukok megalázták IX. Lajos királyt és seregét. Ezzel párhuzamosan: K-en a mongol-tatár erők (1250-ben) megdöntötték a Szaladin-dinasztia uralmát. Ez a változás azonban semmivel sem könnyítette meg a Közel-Keleten rekedt keresztes erők helyzetét.

II. Frigyes német-római császár fia, IV. Konrád 1251-ben Itáliába indult, hogy átvegye örökségét. IV. Ince pápát felszólította, ismerje el utódlását. A pápa erre nem volt hajlandó. A 13. sz. közepére a Pireneusi-félsziget túlnyomó része felszabadult a mór uralom alól, csak Granadában és környékén tartotta már magát a mór dinasztia. A félsziget többi részén lényegében négy keresztény királyság osztozott: Kasztília, Aragónia, Navarra és Portugália.

A Német-római Birodalom hosszadalmas anarchiába süllyedt. Ugyanakkor a francia király a világ (és az egyház) megnyugtatása érdekében a Szentföldön állomásozó muszlim erőkkel igyekezett egyezségre jutni, miközben 1252/53-ban, Palesztina tengerparti sávjában

végeztetett erődítési munkálatokat, – majd az erődítményt hátrahagyva hazatért. A templomos lovagok mindeddig kitartó csapatai hatalmas veszteségeket szenvedtek. A templomosok hatalmi pozíciójában e nélkül is döntő fordulat állt be, miután az európai nagyhatalmak uralkodói egyre inkább nehezményezték, hogy annyi kiváltsággal és akkora vagyonnal rendelkeznek. Egyre több kapzsi és irigy európai uralkodó kifogásolta az iszlám világgal és a zsidó közösségekkel kiépített szoros kapcsolatukat. A világi uralkodók a templomosokat a pápa potenciális világi állama fegyveres erejének tartották, ezért a következőkben mindent elkövettek a felmorzsolására. *Pontosan ezer évvel korábban,–001* (252) *karácsonyán született meg Mária fia, Jézus. (Persze, aki a hibásan meghatározott keresztény éra szerint számolt volna, az csak 1256/57-ben ülhette volna meg a Millenniumot.)*

Magyarországon, a Nyulak-szigetén (avagy a Szűz Mária-szigeten) Szűz Mária tiszteletére templomot emeltek, zárdát alapítottak. Margit hercegnő (az ekkor még csak tíz éves Árpád-házi Szent Margit) 1252-ben a veszprémi zárdából a premontrei (Szent Ágoston regulája szerinti), még építés alatt álló apácakolostorba költözött.

Újabb napfogyatkozás 1253 március 1-jén, közép-európai idő szerint: 11:08.

Az európai „keresztes sereg” 1255-ben, 11 évvel Montségur bevétele után elfoglalta az albigensek utolsó állásait is. A területet hivatalosan a francia koronához csatolták, miután Európa egyik társadalmát (nemzetét?) lényegében kiirtották. Az inkvizíció „magas fordulatszámon” működött. A katar/albigens mozgalom a föld alá szorult.

A Szent Margitnak otthont adó épületkomplexum felszentelésére csak 1255-ben került sor, amikor is Béla király kiadta oklevelét, mely szerint: „*isteni sugallat szállta meg szívünk, hogy a vár közelében, a Duna szigetén… Szűz Mária tiszteletére egy zárdát építtessünk… és királyi lányunkat, Margitot ebben a zárdában helyeztük el*”. Egyúttal a király (1255. július 23-án) az apácáknak adományozta a budai vásárvámot. – Egyébként ez volt az utolsó olyan év, amikor az oklevelekben még nem említették meg a Magyar Szent Koronát. Egy évvel később, 1256ban ez először fordult elő, azután pedig általánossá vált a Szent Korona elnevezés használata. (Megjegyzésre érdemesnek tartom azt a tényt is, hogy a premontreiek női kolostorai évtizedekig tartó tiltás után, csak éppen Margit hercegnő születési évében, 1242-ben kaptak újra engedélyt a működésükre.)

(Külön tanulmányt érdemelne a szóban forgó sziget kettős elnevezése, továbbá tényleges földrajzi helyének kérdése is, összefüggésben az Árpád-korra vonatkozó forrásokban mindvégig megfigyelhető kettősséggel, ami a helymegjelöléseket illeti. A teljesség igénye nélkül: Fehérvár (Esztergom?) – Székesfehérvár; Ős-Buda (Etzelburg) – Óbuda; Csepel-sziget, ahogy állítólag a Szentendre-szigetet nevezték eredetileg – mai Csepel-sziget. A Nyulak-szigete és a Szűz Mária-sziget esetében is arról lehet szó, hogy ezek egyike, valószínűleg a premontreieké a Duna Esztergom–Dömös folyószakaszán, míg a másik, valószínűleg a domonkosoké a Duna budai szakaszán helyezkedik el, s ma Margitszigetnek nevezzük.)

Magyarországon széles körben ismeretes, hogy Margit hercegnő a tatárjárás idején született, amikor a szűkebb értelemben vett királyi család tagjai (Béla király és Laszkarisz Mária, valamint gyermekeik) Dalmáciába menekültek, ahol – hagyomány szerint – Trau (Trogir) városából, üldözőik elől 1242. februárjában a szomszédos Čiovo-, majd a még biztonságosabb Kraljevac-szigetre hajóztak át. Margit a családban a nyolcadik lányként (kilencedik gyermekként), még januárban született meg, nem sokkal az után, hogy a viszontagságos úton két nővére is meghalt. Béla király ekkor tett fogadalmat arra, hogy az újszülött életét Istennek ajánlja fel az ország vagy a család (e kettő ebben a korban lényegében ugyanannak számított) megmenekülése érdekében.

Így került a kis Margit 1246-ban, tehát már négy évesen a Domonkos rendi apácák veszprémi kolostorába. Ugyanebben az évben kezdték építeni a Nyulak-szigetén (vagy a Szűz Mária-szigeten) Szűz Mária tiszteletére azt a zárdát és templomot, ami Margit hercegnő feladata teljesítésének helyszínéül szolgált. (Azt hiszem, a kiszemelt terület sziget voltának meghatározó jelentősége lehetett; a királyi család néhány évvel korábban éppen egy szigeten élte túl a tatárdúlást.)

A Nyulak-szigete – oklevelek tanúsága szerint – a premontreieké volt. Margitot 1254-ben viszont a domonkosok zárdájában találjuk, – akiket más oldalról az inkvizíció végrehajtóiként, s több más szerzetesrend ellenlábasaiként ismerünk. A 13. sz. közepétől a magyar egyház berkeiben minden korábbinál élénkebben lángolt fel az ideológiai küzdelem.

Joggal vethető fel a kérdés: miért volt ez a sietség? Miért kellett Margit hercegkisasszonynak Veszprémből már akkor átköltöznie a szigetre, amikor ott még javában folyt az építkezés, amikor építőmunkások százainak zavaró hangokkal és porfelhővel kísért tevékenysége miatt nem volt biztosítható az a fajta elmélyülés és odafordulás, ami – mi így gondolhatnánk – Jézus anyjának tisztelete érdekében elvárható lenne az életét e feladatnak szentelő apácától? Csak arról volt-e szó, hogy a királyi család jobbnak látta kivenni Margitot a domonkosok kezéből, vagy másról is? Lehet, hogy Béla király udvarába is eljutott a Joachim da Fiore abbétól, vagy az őrá odafigyelő ferencesek köreiből származó millenniumi gondolat? Vagy lehet, hogy az Árpád-ház maga is számon tartotta a Jézus születésétől lepergett éveket (is)? Úgy látszik, Béla király családjában rendkívül fontosnak tartották, hogy 1252 karácsonyát Margit hercegnő már a Nyulak-szigetén (vagy a Szűz Mária-szigeten) ünnepelhesse meg, s Mária Országának megmaradása és felvirágoztatása érdekében imádkozhasson. – (Volt is miért imádkozni! Ismeretes, hogy az Árpád-ház kevés férfitagja halt meg végelgyengülésben, alig néhányan érték meg akárcsak az érett férfikort (35-45 éves kort) is. Mindvégig tartaniuk kellett a dinasztia kihalásától, ami a korabeli felfogás szerint országuk pusztulását jelenthette.) Európa-szerte szintet lépett, a korszak mindennapjainak meghatározó valóságává vált 1252 k. az eretneküldözés hivatalos, szervezett tevékenysége a Szent Inkvizíció keretében, talán maga a pápa, vagy talán a IV. Ince pápát sokáig bújtató Lajos francia király által, esetleg a pápát fegyveresen is támadó IV. Konrád (II. Frigyes fia) által, Magyarországon pedig az osztrák herceg által befolyásolt főpapság elképzeléseinek megfelelően.

Az első aranypénz megjelenése után (1252/53 k.) egész Európában rátértek a nagykereskedelmi ügyletek aranyban való elszámoltatására. A 13. sz. második felében, egész Európában az Éitáliai „lombard” kereskedőházak ragadták magukhoz a pénzpiac irányítását. Ezek abból éltek (jól), hogy nagyszabású pénzügyleteket bonyolítottak le. Ügynökeik minden fontosabb országban, minden nagyobb városban megjelentek. Nagyon valószínű, hogy tőkeerejüket jórészben a templomosok európai központjaiban összegyűjtött jelentős vagyonokra alapozták, amelyeket az elesett lovagoktól „örökölhettek” meg.

Jeruzsálem **1244-ben** (1255) az egyiptomi kalifa kezébe került. Ezzel párhuzamosan, állítólag – a virtuális kronológia által megtévesztett történetírás szerint – a tatárok lemészárolták a szerzeteseket, lerombolták az épületeket, kifosztották és felgyújtották a Szent Sír-templomot is. Valójában mindezt nem követhették el a tatárok, hiszen akkor még nem értek el idáig; csakis a kalifa csapatai voltak abban a helyzetben, hogy a népirtást végrehajtsák. Ekkor a templomosok, majd a johanniták is visszavonultak. Keresztények ezrei hagyták el a várost, de csak 300 ember érte el Jaffát.

A pápa 1254-ben kiközösítette Konrádot (II. Frigyes császár fiát), aki hamarosan meghalt, ám a Szentszék még ekkor sem tudta helyreállítani függetlenségét. Manfréd, Szicília királya szétszórta Ince pápa hadait. Ince pápa is meghalt, s ekkor IV. Sándor (korábban Ostia bíboros püspöke, Rainaldo) lett a pápa, de nem volt képes elfoglalni római trónját, Viterbóban székelt.

(Ezután a Viterbóban összegyűlt bíborosok IV. Orbán néven megválasztották római pápának Giacomo Pantaléont, a jeruzsálemi pátriárkát (1261), aki elődjeihez hasonlóan nem jutott be Rómába.)

Az 1255-ödik évben Joachim da Fiore calabriai abbé János jelenéseihez írt magyarázatát Gebhard szerzetes újra kiadta, de a könyvet az egyház betiltotta, a szerzetes 18 évre fogságba került. (A könyv olyan jóslatot tartalmazott, mely szerint az 1260-as év a keresztény időszak és a Sátán birodalmának ideje közé ékelődik, ezért az üdvösség 1260-adik évében kell befejeződnie az ezeréves birodalomnak, és el kell kezdődnie az újnak. A könyv szerzője az eltelt ezer év és az időszámítással történt mesterkedések ellenére csaknem pontosan tisztában volt Jézus – a korai kereszténység korában hibásan meghatározott – születési idejével.) – E munka mégis sokakhoz eljuthatott, hiszen 1260-ban valóban megjelentek a flagellánsok, akik nyilvános vezeklésükkel vezették be az **új évezredet** (az 1256/57-tel kezdődő ezer éves időszakot). Az ún. „apostoli hittestvérek" csoportja nyíltan szembeszállt az egyház vezetésével. A Képes Krónika szerzője az 1263-adik évre vonatkozóan számolt be arról, hogy „*a nép magamagát ostorozva futkosott mindenfelé*". Az önostorozó (flagelláns) mozgalom tehát ekkor elérte Magyarországot is.) Talán nem fajultak volna idáig a dolgok, ha 1256-58 k. Akkó nem szenvedett volna súlyos vereséget!

> *Elérkezett a keresztény (parciális) időszámítás alapévének és első évének* (**–001/001**, azaz 256/57) *millenniuma: 1256/57.*

1256-ban belháború tört ki a túlzsúfolt Akkóban, az itáliai tengeri köztársaságok kommunái között, majd abba a hercegség valamennyi számottevő csoportosulása belekapcsolódott. (Akkó ebben az időben 60 ezres nagyváros volt, melyben külön erődített negyede volt az itáliai kommunáknak, és az erőd mellett saját várai voltak a különböző lovagrendeknek is.) A mameluk hatalom mégsem tudott végezni Levante kereszténytől való megtisztításával, mert 1258-ban a mongol-türk (tatár) csapatok elfoglalták Damaszkuszt, kifosztották az arab kézben levő Jeruzsálemet, Gázáig előretörtek. (A következő évben ezek a hadak eltávoztak a térségből.) 1258-ban megalapították Itáliában a Disciplinati társaságát. Itáliában több más laikus társaság is létrejött (laudisták, flagellánsok), ezek tagjai az utolsó ítélet elérkezésére várva vándoroltak, nyilvános bűnbánatot gyakoroltak, olasz nyelvű imákat mondtak, mindenütt a templomok mellett telepedtek le.

A mamelukok 1260-ban legyőzték a Közel-Keleten maradt mongol erőket. Ekkor rendszeressé váltak a Szentszék és az Ilkán-mongolok követváltásai. A keresztény nyugat arról igyekezett meggyőzni tárgyalópartnereit, hogy közös szentföldi hadjáratra van szükség, amelynek fő erejét a mongolok adnák. Rómában nyilván nem értesültek arról, hogy a Mongol Birodalom már egyáltalán nem volt érdekelt egy ilyen megoldásban. Nem tudni pontosan, milyen bennfentes nyugati körök vezették félre az egyház vezetését, – ekkor már hosszú évtizedek óta.

A papság széles körében már a 13. sz. első felében elterjedt egy sajátos hiedelem arra vonatkozóan, hogy „keleten", állítólag a Mongol Birodalom kebelében fennáll egy nagyhatalmú keresztény közösség, amelyik fel fogja szabadítani a Szentföldet, s ez a harc lesz a várt új korszak nyitánya! Egyáltalán nem lehetetlen, hogy korábban maga a Mongol Birodalom terjesztett efféle dezinformációkat.

Batu kán utóda, Berke azonban már 1261-ben áttért az iszlám hitre. A mongol részbirodalom, az Arany Horda területén ekkor megrendült a K-i nesztoriánus keresztények helyzete. Hamarosan követték Berke kán áttérését további részbirodalmak vezetői is.

Mindenesetre a Szentszék az 1230-as évektől számos expedíciót küldött keletre puhatolózás céljából, s ezek közül egyáltalán nem a Juliánusz-barát által vezetett küldöttségek, amelyek (természetesen) magyarokat találtak a Kaukázus vagy a Volga-könyök térségében, hozták a leglényegesebbnek tekintett információkat. Az sem lehetetlen, hogy éppen ezek alapján az információk alapján döntött úgy a „Nyugat", hogy nem segíti a Magyar Királyságot és Lengyelországot a mongol-tatár invázió elleni küzdelmében. (Mint ismeretes, Babenberg II. Frigyes korábbi osztrák herceg valójában mindent megtett annak érdekében, hogy Magyarország ne legyen képes ellenállni az offenzívának, s egy pillanatig sem félt attól, hogy a tatárjárás az ő országát is elérheti. Azt is érdemes megemlíteni, hogy miközben tartott az európai és a mongoltatár elit közeledése, s folytak a tárgyalások, az egyházi vezetés 1259-ben, majd 1263-ban is kifejezetten óva intette a magyar királyt attól, hogy a béke biztosítása érdekében magyarmongol dinasztikus házasságban gondolkodjon! – Legalábbis kétséges, hogy IV. Ince pápa halála után bármelyik pápa (IV. Sándor, IV. Orbán) érdemben foglalkozhatott volna a magyarok tatárokkal folytatott tárgyalásaival. Ezért gondolom, hogy ilyen mértékű beavatkozás kizárólag a Pannon-térség világi és egyházi hatalmasságai részéről lehetett lehetséges.) Térjünk azonban vissza az 1260-as évhez, mikor is a morvamezei csatában Béla király vereséget szenvedett Ottokár cseh király seregétől, Stájerország Ottokár országának részévé vált, miáltal Ny-ról megújult a Magyarország biztonságát fenyegető veszély. II. Přemysl Ottokár elvileg Közép-Európa leghatalmasabb uralkodója lett, mivel egy kézben egyesítette Csehországot, Ausztriát és Stájerországot. Magyarország – a történelem során nem először és egyáltalán nem utoljára – megint harapófogóba került, Ny-i fele (a Béla király által ténylegesen uralt terület) Ottokár befolyása alatt állt, míg a K-i fele (a kisebbik király, István országrésze) a mongol-tatár hatalommal való kiegyensúlyozott viszonyban volt érdekelt.

Az 1260-as években az ellentétek súlyos belharcokhoz vezettek, Szent Margit próbált közvetíteni apa és fia között, a béke érdekében. A harapófogóból való kiszabadulás érdekében a kisebbik király Nápoly felé orientálódott, ugyanis közte és a Nápolyban uralomra került Anjouház között érdekazonosság mutatkozott meg a Balkán- és az Adria-politika terén. Több kisebb balkáni hadjárat zajlott le az 1260-as években, melyeket magyar részről István (V. István) vezetett. István egyik lánya, Mária 1269-ben férjhez ment Anjou Károlyhoz, míg a fia, László herceg (Kun László) számára megnyerték a nápolyi király Izabella nevű lányának kezét. A nikaiai császár, VIII. Mikhaél Palailogosz 1261-ben visszafoglalta Konstantinápolyt a nyugati kereszténytől, megdöntötte a Latin Császárságot, helyreállította a Bizánci Császárságot. A damaszkuszi és az egyiptomi erők **1251-ben** (1262) összecsaptak a Szentföld feletti uralom monopolizálása érdekében. Egyiptom mameluk erői győztek. Ezután Egyiptom és Szíria, valamint Palesztina területe felett is többnyire a mamelukok uralkodtak.

A mamelukok Kis-Ázsiában, 1263-ban vereséget mértek a még fennálló keresztény hercegségekre, s Jeruzsálemben hozzáláttak a muszlim restaurációhoz. Rendbe hozták a Szikla-mecsetet és az al-Aksza-mecsetet. Elrendelték, hogy a zsidók sárga, a keresztények kék turbánt viseljenek. A városban lovon csak muzulmánok ülhettek, csak ők viselhettek szőrmeruházatot és páncélt.

A mameluk szultánok nehezen viselték el, hogy birodalmuk határán még mindig léteznek kisebb keresztény államocskák, ezért **1253** (1264) **k.** (Levante területén) hozzáláttak teljes felszámolásukhoz.

IV. Orbán pápa halála után (1265) IV. Kelemen lett a pápa, aki Viterbóban és Perugiában székelt, ugyancsak nem Rómában. A pápai trónon három éves interregnum következett. 1271-ben X. Gergely (Tebaldo Visconti) lett a pápa, aki a keleti kereszténységgel való egység megteremtésén és a Szentföld felszabadításának szervezésén fáradozott, de nem járt sikerrel. (Őt már a Francia Királyság tette a Szentszék vezetőjévé.)

IV. Béla király halálakor, 1270-ben Szent Margit már valószínűleg nem volt az élők sorában, vagy már nem volt cselekvőképes, holott békítő közbenjárására ekkor lett volna leginkább szükség. Béla családtagjai V. István uralmától rettegve Ottokárhoz menekítették kincseiket és a koronaékszereket is, ugyanakkor a Ny-i megyék határ menti várainak urai, a bárók is átálltak Ottokárhoz. A Kőszegiek, a Babonićok, a Frangepánok és a Šubićok lényegében a magyar királytól függetlenedve regnáltak Szlavóniában és Horvátországban, ezért V. István magyar király leváltotta apja híveit az országos és megyei hivatalokból, helyükre saját embereit helyezte. A király a krakkói fejedelemmel szövetkezett II. Ottokár körei ellen, majd sorra bevette a vele szembenálló bárók erődítményeit. A támadó cseh csapatok viszont Pozsony térségében zavart okoztak a magyar határvédelemben. Az elrabolt magyar kincseket Istvánnak nem sikerült visszaszereznie. Franciaországban (1226-tól) IX. (Szent) Lajos francia király (Fülöp Ágost unokája) uralkodott. Sajátos szellemiséget képviselt, több értékelés szerint nem elsősorban hatalma gyarapítására, hanem a jogrend és biztonság, belső béke fenntartására törekedett. Apanázsbirtokká tette a Plantagenetek fővárosát, Angers-t (ÉNy-Franciaország, a Maine-folyó partján), ez a püspöki székhely a továbbiakban jelentős politikai szerepet tölthetett be.

Franciaország területén ekkoriban még egyáltalán nem állt fenn egységes hatalmi struktúra. Guyenne területe (a mai DNy-Franciaországban, – eredetileg Aquitánia része volt) a párizsi béke (1259) megkötése után az angol hatalom egyetlen kontinentális támaszpontjává vált. Ugyanakkor Languedoc területe (DNy-Franciaország, a Földközi-tenger partvidéke) a francia korona alatt autonómiát élvezett és megőrizte sajátos nyelvét is (egészen a Francia Forradalomig). III. (Merész) Fülöp (Capeting-ház, IX. Lajos fia, 1270-85) 1271-ben annektálta Toulouse grófjának birtokait. Toulouse tehát (D-Franciaország, a Garonne-folyó partján), a Raymond grófoktól, az albigensek vezetőjétől a francia koronára „szállt”, s a város az inkvizíció székhelye lett. Bourbonnais (történelmi tartomány a mai Franciaország középső részén), ugyancsak 1271-ben a Capetingek egyik oldalágának, a Bourbonoknak a birtokába került. A történetírás fő áramlata Szent Lajos francia király 1270/71-es (sikertelen) tuniszi akcióját tekinti az utolsó keresztes hadjáratnak. Álláspontom szerint ez a balsikerű hadművelet nem hozható összefüggésbe a Szentföld felszabadítására irányuló erőfeszítésekkel, – legfeljebb csak a propaganda szintjén. Az akció a Mediterrán-térség biztonsága érdekében É-Afrikában, előretolt helyőrségként létrehozott ún. Tripoliszi Grófság megerősítése lett volna. (A grófság 1291-ben szűnt meg létezni.)

III. Fülöp francia király 1273-ban megpróbálkozott a német királyi cím megszerzésével is, mivel a német területeken, tehát a Császárságban éppen (1246-tól) interregnum volt. Kísérlete nem járt sikerrel, a német fejedelmek Habsburg Rudolfot választották királyukká, aki magának követelte az egykori Babenberg tartományokat is. Ausztria és Stájerország 1277-től de facto Habsburg Rudolfé lett. (A Habsburg-család, mely eddig svájci területeken birtokolt hűbéreket (egyikeként a kiskirályoknak), belépett a világtörténelembe.) Németországban a megválasztott uralkodó ekkoriban a birodalmi fejedelmek egyike lehetett, és csak annyi hatalommal bírt, amennyit saját szűkebb tartományából meríteni tudott. A császári címnek megvolt ugyan a presztízse, de elnyeréséért el kellett jutni Itáliába, ami nem volt egyszerű feladat. A német uralkodók elsősorban a családjukban öröklődő tartományok számának (házassággal, vásárlással, zálogba vétellel, hűbéri jogok érvényesítésével megvalósítható) növelésére törekedtek.

Egy koncepció szerint, ezer évvel korábban, **020** (272) **k.** *Jézus keleten járt, eljutott az Indus völgyébe, később Pandzsábba, majd a Bengáli-öböl partjára, tanulmányozta a Védákat. Egy hat évig tartó időszakban megismerkedett a hindu spiritualitással.* A Pireneusi-félszigeten

I. Jakab aragóniai király az 1270-es évek első felében megteremtette Aragonia földközi-tengeri nagyhatalmi helyzetének alapjait.

Britanniában I. Edward angol király (Plantagenet-ház, III. Henrik fia) uralkodott 1272-től, őt tekinthetjük az egységes Anglia meghatározó jelentőségű uralkodójának. Két hadjáratban (1283-ra) elfoglalta a Walesi hercegségeket (Gwinned, Llewelyn), a skót trónt azonban nem tudta megszerezni. Uralma alatt kikristályosodott az angol parlament személyi-képviseleti összetétele és szerkezete (alsó- és felsőház). Edward a walesi földek nagy részét angol (normann és angolszász) lordok között osztotta fel.

D-Itália 1266-ban már nem volt sem a normannok, sem a Staufok kezében, az Anjouk birtokába került. Anjou Károly (Szent Lajos király öccse volt, akinek eredeti öröksége csak az Anjougrófság lett volna, de felesége révén Provence tartományát is uralta), a normannoktól megszerezte és meg is tartotta a Szicília feletti uralmat.

Anjou Károly Szicília királyának neveztette magát, de székhelye Nápolyban volt, ezért országát inkább Nápolyi Királyságnak szokás nevezni. A pápák 1274 és 1282 között kifejezetten az Anjou-királyok befolyása alá húzódtak. A Szentszék így próbált kikeveredni az állandóan egymásra tromfoló német és francia zsarolás hatásai alól.

X. Gergely halála után, 1276-ban három pápa is trónra lépett. Közülük V. Vince öt, V. Adorján pedig csak egy hónapig, míg XXI. János egy egész évig „uralkodhatott", immár újra Rómában. A Magyar-, illetve a Nápoly Királyság (az Anjou-dinasztia országa) ezután országaik szövetségében látta a fennmaradás zálogát. V. István fáradozásait azonban váratlan, viharos gyorsasággal lezajlott betegsége („sorvadása"), halála szakította félbe 1272-ben, – talán megmérgezték. Ugyanebben az évben halt meg Béla nevű testvére is egy kiderítetlen hátterű politikai gyilkosság következtében.

A magyar trónt névleg a tíz éves IV. László, V. István fia foglalta el, azonban anyja, Kun Erzsébet is csak névlegesen tölthette be a régens feladatkörét, ténylegesen a nagyhatalmú bárók és a bánok uralkodtak. László kisöccse, András herceg 1278-ban halt meg.
(Magyarországon a 13. sz-tól azok az előkelők szerezhettek bárói címet, akik nagy birtoktestekkel rendelkeztek. A leghatalmasabb előkelők elérték, hogy bárói címük évszázadokig kikezdhetetlen maradjon. A bárók hatalma uradalmaikon és váraikon, valamint a nekik szolgáló familiárisok seregén alapult. A legerősebb bárók rendre megszerezték a bánságokat, tehát a D-i határvidék igazgatási egységeit is.)

A magyar trónon tehát V. István kiskorú fia, IV. (Kun) László ült, a hatalom az egymással vetélkedő bárók kezében volt, s alapvetően két rivalizáló báró köré szerveződő érdekcsoport között oszlott meg, ezek: a Kőszegiek és a velük konkuráló Csákok. A történetírás feudális anarchiának nevezi ezt a hatalmi helyzetet. Eközben II. Ottokár 1277-ig, lényegében a bukásáig, haláláig megszállva tartotta Pozsonyt, Óvárt és Sopront, Magyarország számottevő részét. A magyar püspöki kar 1277-ben, az ország Ny-i területei megszállására tekintettel – bizonyára Habsburg nyomásra – gyűlést tartott a Rákos-mezőn, amire meghívta a bárókat, a nemesek és a kunok képviselőit is. László királyt 15 éves korában nagykorúsították. A gyűlés nyomán hozott döntés értelmében az évszázados múltú királyi tanács helyett – úgymond – az ország lakosai vették kezükbe az irányítást. A jórészt kun csapatok Kun László vezetésével – Habsburg-szövetségben – tönkreverték a cseh hadakat a Morvamezőn. Ottokár is elesett a csatában. E sikert követően, 1278-ban ismét belháború lett úrrá Magyarországon, néhány dunántúli megye – a Velencébe elszármazott, már külföldön született és nevelkedett András herceg (a későbbi III. András) támogatásával – elkülönült „országot" képezett, a bárók maguk közül az „ország" ispánját is kinevezték. (III. András nyilván úgy látta – az ifjú királlyal

ellentétben –, hogy nem helyes a felemelkedő Habsburgokat támogatni a már vert helyzetben lévő Ottokár ellen. Feltehetőleg igaza volt. A Habsburg-dinasztiát magyarok segítették hatalomra jutni. I. Rudolf császár Ausztriát, Stájerországot és Krajnát a Habsburg-dinasztia örökös tartományaivá nyilvánította.)

A történtek helyes értelmezése érdekében látnunk kell, hogy a 13. sz-ban az „eredeti" magyar népszemlélet (gentilis magyarságtudat) mellett jelenvolt már egy másikfajta magyarságtudat is, miszerint a magyar király alattvalóinak összessége alkotja a magyarságot. (Erről az alapról aztán kibontakozott a középkori magyar nemzetfelfogás is, melynek első teoretikusa talán Kézai Simon lehetett.) Magyarországon a 13. sz. végére alakultak ki a korábbi királyi vármegyék helyén az ún. nemesi vármegyék, amelyekben az ispán irányítása alatt választott bírák intézték a megyei ügyeket. Egyúttal az erdőispánságok egy része (Felső-Magyarországon) önálló vármegyévé alakult át, más erdőispánságok területe a szomszédos megyékbe olvadt be.) A Szentföldön évtizedek óta tartó játszma **1266/67-ben** (1277/78-ban) elérkezett a végjátékához. A Jeruzsálemi Királyság lényegében az összes területét elvesztette, csak egyes tengerparti erősségek és kikötők (Akkó, Bejrut, Szidon, Türosz) maradtak a keresztesek kezében, de e váraknak a szárazföldi háttérterületekkel megszűnt minden kapcsolatuk. Valóságos csoda, hogy az Európából érkező utánpótlás rendszertelenné válása, később teljes elapadása ellenére ezután még vagy 13 évig kitartottak. A keresztesek európai támogatását korábban biztosító Szentszék – a világi hatalmasságokhoz hasonlóan – érdektelenné vált a Jeruzsálemi Királyság ügyében. Ez talán összefüggött az Anjou-hatalom eróziójával és a Habsburgok felemelkedésével is. XXI. János pápa halála után következett III. Miklós pápa, akinek három egész év adatott meg. IV. Márton (1281-85) is egyértelműen a franciák pápája volt, őt IV. Honorius (1285-87) követte a pápák sorában.

A hol német, hol francia irányítás alatt álló III. Miklós pápa még elégedetten elkönyvelhette a cseh Ottokár kun erők révén történt leverését, ám az egyházi vezetés 1279-ben már azt kifogásolta, hogy több mint 30 évvel a kunok letelepedése után még mindig nem fejeződött be a magyarországi kunok megtérítése. A Szentszék apparátusa és a magyar egyházi vezetők határozott intézkedéseket követeltek a királytól. Bevetették az interdictum (kiközösítés, kiátkozás) eszközét is László királlyal szemben. A magyar stabilizációs kísérlet tehát félbeszakadt, maga a pápa legátusa, Fülöp fermói püspök vetett véget a konszolidációnak, s megkezdte magyarországi „munkásságát", melynek során a kunokkal szemben könyörtelenül lépett fel, ezzel a király egyetlen biztos támaszát gyengítette meg. A pápai legátus kiközösítette a magyar uralkodót a kunokkal szembeni „elnéző magatartása" miatt, az országra pedig kimondta az interdictumot. Az egyházi terror kiterjedt az ország eredeti népességére is, az egyházi vezetők a budai zsinaton megtiltották például, hogy a nép hallgassa a históriás énekeseket. Buda városa ráadásul gazdasági háborúba is bonyolódott a víz- és vámjogok korábbi birtokosaival, a budai káptalannal és más egyházi testületekkel, így az egyház átokkal sújtotta a várost. (A következő években ez még nyolc alkalommal megismétlődött.) – A magyar közállapotokat felforgató egyházi körök vagy önhatalmúlag jártak el, esetleg egyes bárókkal egyeztetett módon, vagy talán az Anjou, avagy inkább a francia befolyás alá került Szentszék apparátusának kényekedve szerint bomlasztották a Magyar Királyságot.

A történtek koncepciós mivoltára utal, hogy ezen eseményekkel párhuzamosan (már hosszú évek óta), miután Erdélyben is megvetették a lábukat, a magyar ferencesek sikerrel részt vettek a kunok megtérítésében, gondozták a Kárpátokon túli területeken, tatár fennhatóság alatt élő magyarság (kunok és csángók) lelki életét, a milkói egyházmegyét pedig újjászervezték. A legátussal együttműködő egyházi és világi körök erről nem is vettek tudomást, fokozták az állam elleni támadásaikat. – Eközben a tatárok megint a Balkánon hadakoztak, és inváziót kezdtek Bulgáriában.

Ezer évvel korábban, **027** (279) *k. kezdte meg Jézus nyilvános működését Galileában.* A pápai legátus és Kun László elkeseredett harcot folytattak egymás ellen. 1280-ban egy ideig mindketten a másik fél fogságában voltak, miután a legátus sikeresen kijátszotta egymás ellen a kunok és a magyarok előkelőit. A királyt kezükben tartó Aba, Borsa és Csák nembeli főurak a Hód-tó mellett leverték a kunok lázadását. Ezután a kunok tömegesen menekültek ki a tatárok által uralt Moldvába és Havasalföldre. Ezzel párhuzamosan felgyorsult az oláhok (mai szóval: románok) beköltözése a Kárpátok vonalán belüli területekre. Az oláh papokra vonatkozó okleveles adatok arra mutatnak, hogy letelepedésük engedélyezése, az oláh társadalomban kialakult helyzetük érintetlenül hagyása az (egyházi és világi) telepítési politika egyenes következménye volt. A letelepedés, az oláhoknak a magyarországi rendbe való beillesztése nem számolta fel az oláhság idegen egyházi szervezetét, papjaik nemcsak letelepedhettek népükkel együtt, hanem, szerencsés körülmények között földbirtokosokká is válhattak. (Nem sokkal később Kun László arra kényszerült, hogy a tatárok által pusztított Kárpátaljára, Ugocsa, Ung, Máramaros és Bereg megyék 300 falujában havasalföldi kunokat/kumánokat telepítsen le, akikkel természetesen beköltöztek az ő oláh háznépeik is.)

Már említettem, hogy Hamburg és Lübeck összefogásával 1241-ben létrejött a Hanza szövetség, melyhez aztán számos német város (Bréma, Kiel stb.) csatlakozott, így 1280 k. már több mint 100 város politikai és kereskedelmi tömörülésévé fejlődött, saját hadsereggel és haditengerészettel is rendelkezett. A szövetség a németek „Drang nach Osten" néven elhíresült K-i terjeszkedésének É-i szárnyaként aposztrofálható. A német lovagok sok évtizedes próbálkozás után sikeresen meghódították a poroszok földjét. A területet 1283-ban a Lovagrend területéhez csatolták.

A zágrábi püspök 1281-ben Kőszegi Iványt és Miklóst (a horvát-szlavón bánt) közösítette ki, miközben folytatódott az Abák lázadása, és Kun László erejét lekötötte e lázadás elfojtása, holott most már leginkább a nogaji tatárokkal, s az általuk fellázított kumánokkal kellett volna szembeszállnia. A Hód-tavi csatára a következő évben, 1282-ben került sor, Kun Lászlónak az Oldomur tatár fejedelem által vezetett csapatokat mélyen bent az ország közepén, Hódmezővásárhelynél, a kunok települési területén sikerült szétvernie. (Hogy Oldomurt ki vette rá a Magyarország elleni támadásra, arról nem ismerek információt.) 1282-ben zajlott le a „szicíliai vecsernye", ami véget vetett a sziget feletti Anjou uralomnak. Ugyanekkor esett meg X. Alfonznak, Kasztília-León királyának a trónfosztása is. III. Péter aragóniai király foglalta el Szicília trónját. Aragónia növekvő hatalma a francia uralkodó körökkel kialakított szövetség eredményeként bontakozhatott ki, bár a történetírás fő árama Bizáncot jelölte meg az Anjou uralom elleni lázadás finanszírozójaként. (Nem Bizánc, hanem az erősödő, egyre inkább terjeszkedő Szerbia (Stefan Uroš, a Nemanja-dinasztia királya) volt az Anjou-ellenes szövetség balkáni résztvevője.) Francia részről ekkoriban észlelték, hogy rövidlátó politikájukkal, Aragónia támogatásával sikerült egy erős vetélytársat támasztaniuk maguknak a mediterrán térségben. Sürgősen cselekedtek tehát, de már elkésve: III. Fülöp Krisztus nevében csapatait Aragónia ellen vezette, ez a hadjárat azonban a francia királynak az életébe, Franciaországnak pedig kétévi teljes bevételébe került.

1282-ben Habsburg Rudolf német király az ún. Babenberg örökséget (Ausztria és Stájerország) hűbérbirtokként Albert fiának adományozta. Nem sokáig pihent Albert a babérjain, igen gyorsan érdekkörébe vonta a Ny-magyarországi bárókat, 1283-ban Kun Lászlónak már Ny-on kellett harcolnia a Kőszegiek ellen.

1284-ben a tatárok újabb offenzívára készültek Magyarország ellen. A magyar támogatást élvező Halicsi fejedelemséget legázolták, azután Magyarország felé fordultak, az ÉK-i határvidéken bukkantak föl, majd a következő évben megjelentek Hevesben, sőt Pesten is. Egyelőre a Felvidéken garázdálkodtak. A magyar király segítséget kért Rómában és

Konstantinápolyban is a tatár veszedelem miatt. A francia befolyás alatt álló Róma nem segített, Bizánc azonban oláhokat küldött segítségül, akik később a Felső-Tisza mentén, Máramarosban a király beleegyezésével letelepedhettek.

> *Ezer évvel korábban,* **028-ban** (284) *feszítették keresztre Jézust, aki harmadnapra az írások szerint feltámadt, valamivel később a mennybe ment, a tanítványai pedig a szélrózsa minden irányában terjeszteni kezdték tanításait. Jézus mennybemenetele,* **032** (azaz 284) **után** *Tamás és Tádé (Taddeus Júdás) apostolok a pártusok országában tevékenykedtek. A legszorgalmasabb tanítvány, Fülöp már* **033** (285) **k.** *megkeresztelte az etiópiai Kandáke királynő udvarát. Péter apostol székhelye kezdetben,* **033** (285) **után** *az első keresztény missziós központban, Antiokheiában volt.*

Tatár invázió Bulgária ellen (Bulgária és Szerbia hamarosan behódolt az Arany Hordának), egyidejűleg újabb tatárjárás Magyarországon: Talabuga Nogájjal együtt vezette a Magyarország elleni támadást. A tatárok kumán segítőikkel együtt 1285-ben, a Verecke-hágón át Erdélybe nyomultak. ÉK-Magyarországot és az Alföldet pusztították, Pestig jutottak el. Az érkező királyi hadak (magyarok és kunok) elől nagy zsákmánnyal és foglyokkal hátráltak, illetve fordultak vissza. Útközben Kolozsvárt, Besztercét pusztították, a torockói várnál azonban súlyos vereséget szenvedtek Borsa nembeli Loránd erdélyi vajdától és a székelyektől. Torockó vidékének székely népe kiszabadított vagy ezer foglyot. Közben a király ellenfelei azt az álhírt terjesztették, hogy maga Kun László hívta volna be a tatárokat és a velük együtt harcoló kumánokat. A bárók és az egyház az országban ismét anarchiát teremtettek. A Kőszegiek szövetségre léptek I. Albert osztrák-stájer herceggel. A központi hatalom elenyészett. Az ország sorsa ismét az egymással vetélkedő bárói csoportok kezébe került. A nemesség döntő része és a főpapság szembefordult a királlyal, és tőle függetlenül országgyűlést hívtak össze. Ugyanakkor a tatár és kumán csapatok egy része dezertált, majd Erdélyben letelepedés engedélyezéséért folyamodott. László király az itt maradt tatárokból, a kunokból és a magyar híveiből sereget toborzott a tartományurak ellen. László király 1286-ban elkobozta, az ország védelmére mozgósította felesége, Izabella javait, és az asszonyt kolostorba küldte a Nyulak-szigetére, mivel ott a főnökasszony Erzsébet (László király húga) volt. Később a király ezeket a kétségbeesett intézkedéseit a pápa nyomására visszavonta.

> *János evangélista, a legfiatalabb apostol ezer évvel korábban,* **030-ban** (286) *kezdett Kis-Ázsiában, mindenekelőtt Efezusban téríteni.*

Talabuga Nogájjal együtt vezette 1286-87-ben a Lengyelország elleni inváziót. Ebben, a kán utasítása szerint a vazallus orosz fejedelemségek, közöttük immár a szomszédos Halics katonái is részt vettek. A mongol-orosz csapatok egészen Krakkóig eljutottak, de a várost nem foglalták el. Magyar csapatok (Kun László seregei) segítséget nyújtottak Fekete Leszek krakkói fejedelemnek a tatárok elleni védekezésben.

> *Ezer évvel korábbra,* (**001-re**, tehát 287-re) *tesszük a Mártír-éra első évét, mivel annak bevezetői hibásan állapították meg Jézus feltámadásának idejét. Egyébként a* **035-ös** (287-es) *év mérföldkő az apostolok tevékenységében. Tanítványukat, Istvánt a zsidók halálra követték. Tamás apostol Krisztus keresztre feszítése után három évvel* (**035-ben**, 287-ben) *az Edesszai Királyságban megalapította az ottani keresztény közösséget.*

A ferencesek 1287-ben beszámoltak krími sikereikről. Ekkoriban, a korábbi években tapasztaltakkal ellentétben, a tatár uralom alatt elviselhető körülmények között éltek a keresztények. Magyarok látták el a „tatár misszióban” a legtöbb munkát, általában ők tolmácsoltak a tatár előkelőségek és a szerzetesek között. Talabuga és Nogáj kán támogatta e ferenceseket, megengedte, hogy harangokkal szólítsák a híveket a templomukba.

A Kőszegiek és osztrák szövetségeseik 1287-ben legyőzték a magyar király Ny-i seregét. Albert osztrák-stájer herceg területeket foglalt el Ny-Magyarországon, megszállta Pozsony várát és városát. A pápa megbízásából Ladomér érsek kiközösítette László királyt és híveit. A pápától a szomszédos országok uralkodói és Magyarország bárói is kaptak olyan levelet, amelyben arra kérte őket, hogy támogassák Rómát a magyar király ellenében. (A Kőszegiek ezek után a velencei (III.) András híveiként tűntek fel a történetírás lapjain, szembefordultak Albert herceggel.) Az esztergomi érsek a következő évben már keresztes hadjárat meghirdetését kérte a pápától László magyar király ellen, Habsburg Albert pedig 1289-ben megszállta a Kőszegiek birtokait. Több mint 30 várat hódoltatott meg Ny-Magyarországon. László király országgyűlést tartott 1289-ben „*az erdélyi rész összes egyházi férfijai, magyar nemesei, szászai és székelyei*” számára, a K-i országrész nemeseihez és lakóihoz fordult, hogy csatlakozzanak hozzá, a fövenyi országgyűlésen pedig megbékélt az esztergomi érsekkel, s mindazoknak kegyelmet ígért, akik a „*lázadóktól*” elpártolnak. Lodomér érsek színleg belement a kibékülésbe, felmentette a budaiakat a kiközösítés, Budát pedig az egyházi tilalom alól.

IV. Miklós pápa (1288-94) alatt kiteljesedett a Szentszék helyzetére jellemző francia/Anjou befolyás. V. Celesztin pápa (1294) egyértelműen II. (Anjou) Károly bábja volt. Őt követte VIII. Bonifác hosszabb regnálása (1298-304), akit viszont már megint nem Rómában, hanem Nápolyban választottak meg.

Szép (IV.) Fülöp (Capeting-ház) uralma alatt tovább nőttek Franciaország adósságai. Míg az ország pénzügyeinek intézésére apja és nagyapja a templomosok szolgálatait vette igénybe, addig Szép Fülöp kivonta kincstárát a templomosok befolyása alól. (A templomosok elsőként rendelkeztek olyan apparátussal Európában, mely képessé tette őket határokon átívelő, színvonalas bankári tevékenység folytatására.) Fülöp nagymértékben megszilárdította Franciaország helyzetét, kialakította a jog- és igazgatási rendszer tartós kereteit. Az egyházi jövedelmek megadóztatásával próbált pénzt szerezni nagy ívű tervei megvalósításához. Szoros ellenőrzése alá vonta a Pápaságot, megszerezte a francia korona számára Champagne-t és Lyont is. Mindezen lépések sem voltak azonban elegendők a francia adósságválság felszámolásához. Az 1280-as években az albigensek mozgalma újra erőre kapott; 1290-ben már Languedocban kettő, Provence-ban kettő, Franciaország egyéb területein további öt inkvizítor működött, hogy a mozgalom parazsát ne engedje lángra lobbantani. Velencében is elkezdődött az inkvizíció (1289). A „Centrum” nagyhatalmú vezérei azonban ekkor már nem annyira velük, hanem inkább a templomosok hatalmának megtörésével, a lovagrend maradéktalan felszámolásának a tervével foglalkoztak.

> *Ezer évvel korábban a Tarszoszban született Saul megcsömörlött a vértől, egyes vélemények szerint* **033** (289) **k.**, *mások szerint* **037 k.** (ugyancsak 289 k.) *drámai körülmények közepette megtért, 13. apostolként állt át a keresztények oldalára, akik azonban, különösen Jakab, bizalmatlanul fogadták a körükben. (Saul/Pál, a görög nyelvű, római állampolgárságú, sátorkészítő farizeus* **037-ig** (289) *a főpapság ügynökeként tevékenykedett.)*
>
> *Napfogyatkozás 1289. szeptember 16-án, közép-európai idő szerint: 9:28.*

I. Oszmán Bizánc kisázsiai tartományainak meghódításával 1288 után lefektette a Török Birodalom alapjait. (Oszmán eredetileg egy oguz törzs főnöke volt, a kisázsiai Szeldzsuk Szultánság emírjei közül emelkedett ki a török világbirodalom megalapítójaként.) Ekkoriban a templomosok és a johanniták még Akkóban voltak, a templomosok Chastel Pélerin várában sáncolták el magukat. Mind az oszmánokat, mind a mameluk szultánokat ingerelte, hogy birodalmuk határvidékén keresztény államocskák léteznek. Oszmán hadseregének fenyegető

jelenléte katalizátorként ösztönözte a Mameluk Szultánságot a Szentföld végleges és teljes meghódítására, habár Oszmán egyelőre csak Bizánc irányában terjeszkedett.

I. Oszmán, a dinasztiaalapító **1280-ban** (1291-ben) függetlenítette magát szeldzsuk uraitól. Az oszmán-törökök támadásokat indítottak Bizánc ellen. (Alighanem ez volt az utolsó datálás ebben a térségben az eredeti szilveszteri időszámítási rendszer szerint.) Ezzel megkezdődött a Szentföld és Európa elfoglalását célul kitűző dinasztia hosszú, az újkor derekáig folytatódó története. (Rabbi Mózes ben Nacman zsidó orvos, filozófus, misztikus Jeruzsálemben járva azt tapasztalta, hogy ekkor ott már csak háromszáz keresztény és mindössze két fő zsidó élt.) Az Oszmán-dinasztia céljainak elérését nagymértékben megkönnyítette, hogy az európai hatalmak megtörték a Nápolyi Királyság erejét. (A nápolyi király korábban felvette a Jeruzsálem királya címet is, s ezzel félreérthetetlenül jelezte, hogy szándékában áll megszerezni a Szentföld feletti ellenőrzést.)

Ugyanebben az évben, 1291-ben a mamelukok elfoglalták Akkót, Bejrutot, Szidont, Türoszt, vagyis a már csak elméletben létező Jeruzsálemi Királyság utolsó várait, kikötőit, valamint Tortosza erődítményét, Tripolisz grófságának utolsó bástyáját is. Akik túlélték a véres hadjáratot, jórészt Cipruson telepedtek le, Famagusztából a térség egyik legjelentősebb metropoliszát hozták létre, ugyanis Ciprus volt a genovai és velencei kereskedők utolsó K-i támaszpontja is. Az itáliai városállamok sorra elvesztették a Földközi-tenger K-i, DK-i szegletében kiépített bázisaikat, így csak a Fekete-tengeri Kaffa és Tana kereskedővárosokon keresztül érintkeztek az Arany Horda kereskedőivel.

A Kőszegiek és Lodomér esztergomi érsek hívására 1290-ben Magyarországra érkezett a velencei András herceg, ám egy báró elfogta őt, és Albert osztrák-stájer herceg kezére adta. Ezt követően a magyar főurak sokfelé egymás ellen harcoltak. Ellenségei nem várták meg, hogy László király helyreállítsa a rendet Magyarországon, felbéreltek a király kíséretében lévő kunok közül néhányat (Árbócot, Törtelt és Kemencset), hogy számoljanak le vele, s a királyt az összeesküvők megbízott bérgyilkosai hamarosan meg is ölték. A Kőszegiek és Lodomér érsek összehangolt akciója nyomán András herceg megszökött fogságából, majd az érsek meg is koronázta III. Andrást, aki megesküdött arra, hogy helyreállítja az ország területi épségét. Megjegyzendő, hogy ekkor a nápolyi udvarban úgy vélekedtek: Magyarországon a korona Kun László nővérét, Máriát, II. Károly feleségét, illetve legidősebb fiukat, Martell Károlyt illetné. A Horvátországot és Dalmáciát kormányzó Subics-család is ezt a koncepciót támogatta. Az országnagyok zöme ugyanakkor a Velencéből érkezett III. Andrást fogadta el királyul, viszont ezzel egyidejűleg trónigénnyel léptek fel az Anjouk, a bajor Wittelsbachok (Ottó, alsó-bajorországi herceg, IV. Béla unokája) és a cseh Přemyslek is.

Az 1290-es években a Német-római Császárság a szétesés szélén állt, viszont a Francia Királyság állandóan beavatkozott az egyházi életbe, megszüntette Róma hatalmát. A Német-Római Birodalom gyengülése és Franciaország megerősödése következtében a Burgundi Királyság korábbi területei fokozatosan Franciaország kezébe kerültek.

> *Ezer évvel korábban,* **040** (292) **k.** *Pál és Barnabás apostolok Jeruzsálem városában hirdették az igét. Amikor Mózes törvénye ellen szóltak, a helyi zsidók feltüzelték a városlakók egy részét, hogy üldözzék el az apostolokat és a tanítványokat. Az elmenekült tanítványok a mai Törökország déli részén, Likaónia városaiban találtak menedékre. Pál első jeruzsálemi szerepvállalására a Galatáknak írt levél szerint is három évvel a megtérése után, vagyis* **036** (292) **k.** *került sor. Ekkoriban fogalmazta meg azokat a hitelveket, amelyek aztán alapját képezték a keresztény vallás európai változatának.*

A Német Lovagrend önállósította magát, a lengyel végvidékekre, Mazóvia É-i határára költözött, onnan kiindulva irtotta, illetve uralma alá gyűrte a poroszokat és a letteket, a lovagrend Ki hódítása már Gdańsktól a Finn-öbölig terjedt, a Baltikum legerősebb hatalmát képezte. Közben Svédország is javában terjeszkedett K-felé, a karjalai finn területek ellen. Másutt sem volt nyugalom. Firenzében, mely városállam bankházai az európai uralkodók hitelezői voltak, a nemességet 1293-ban megfosztották politikai jogaitól, kizárták a város kormányzásából. Az itáliai városállamok köztársasági államformája sorra névlegessé vált (Velence és Genova kivételével), az évszázad végével a városok egy-egy dinasztia uralma alá kerültek.

Egyedül a tragikus körülmények közepette életét vesztett VIII. Bonifác pápa (a kasztíliai gyökerű Benedetto Gaetani) igyekezett volna az európai uralkodókat megbékíteni, hogy egyesítsék erejüket a Szentföld visszaszerzése érdekében. Törekvése természetesen, miként fentebb is utaltunk rá, sikertelen maradt. Franciaország Flandria és Gascogne birtoklásáért háborút folytatott I. Edward angol király ellen is.

III. András nem volt abban a helyzetben, hogy nyugalmat teremthessen, a különböző politikai erők (bárók, nemesség, főpapok) egymással ellentétes elvárásait egyidejűleg nem lehetett kielégíteni. Nem múlt el év, hogy ne kellett volna nyílt lázadással szembenéznie. A Kőszegiek teljesen megtagadták tőle elismerésüket, az Anjou-párthoz csatlakoztak. IV. Miklós pápa is az Anjoukat támogatta, 1291-ben felszólította a német királyt és az osztrák-stájer herceget, hogy Magyarországot, mivel az álláspontja szerint a Szentszékhez tartozik, ne tekintsék a magukénak. (Ugyanebben az évben indult meg a svájci parasztság szabadságharca is a Habsburgok ellen.) András király hadat vezetett Ausztriába, hogy kikényszerítse az I. Albert kezébe került Ny-magyarországi városok és várak visszaadását. A sikeres hadjáratot a hainburgi béke zárta le. András aztán 1297-ben Pozsony vármegyét a feleségének, Habsburg Ágnesnek adományozta, így ez a megye (1323-ig) mégis osztrák fennhatóság alatt állt.

> *Jézus anyja, Mária a hagyomány szerint »044-ben«, feltehetőleg* **044-ben** (296-ban), *tehát ezer évvel fentieket megelőzően halt meg. Még korábban,* (**043-ban**, vagyis 295ben) *kezdődtek meg Pál apostol hittérítő utazásai a Földközi-tenger K-i medencéjének szigetein és partvidékein.*

1299-ben az oszmán hatalom olymértékben megerősödött, hogy már birodalmi formát ölthetett. III. András hadai 1299-ben Csák Máté báró seregével szemben sikeresen felvették a harcot. Az Árpád-ház uralmának utolsó évében látszólag sikerült a királyi hatalmat megszilárdítani, az egyházi körök azonban ismételten követelték a magyarországi inkvizíció felújítását.

> *Újabb napfogyatkozások: 1300. február 21-én, közép-európai idő szerint: 9:42., valamint augusztus 15-én, közép-európai idő szerint: 12:04.*

II. Károly nápolyi király 1300-ban közölte magyar híveivel, hogy Károly Róbertet Magyarországra fogja küldeni, és felszólította őket a támogatására, egyidejűleg kölcsönt vett fel firenzei bankároktól Károly Róbert számára. A 12 éves Károly Róbert a nyár folyamán meg is érkezett a dalmát tengerpartra, Magyarország kapujába. András király 1301-ben halt meg (január 14én) „sorvadásban” (?), Budán, a ferencesek kolostorában temették el. Árpád-házi trónörökös nem lévén elszabadult a pokol Magyarországon...

> *1301-ben egy földrengés folytán Alexandria városának jó része elsüllyedt a tengerben. Ugyanakkor látványosan megjelent a Halley-üstökös; Giotto di Bondone jól megfigyelte, majd 1303-ban Betlehemi Csillagként ábrázolta a padovai Aréna-kápolnában.*

Ezer évvel korábban (**046**, azaz 302 **k.**) *Tamás apostol Madraszba ment a dravidák közé, ott is keresztény közösségeket alapított.*

A templomosok most európai kampányaik kiterjesztésére törekedtek – a francia király nem kis bosszúságára. Igyekeztek kihasználni, hogy a Szentszék és a Francia Királyság közötti, évtizedek óta lappangó érdekellentét kiéleződött D-Itália és Szicília birtoklása ügyében. Az akció visszafelé sült el, hiszen 1301/02-ben Fülöp francia király visszatartotta a pápa franciaországi jövedelmeit, VIII. Bonifác pápát eretneknek nyilváníttatta és elfogatta, megalázta, megölték a pápa kíséretében lévő Bicskei Gergely esztergomi érseket is (1303). Fülöp Avignonba, közvetlen ellenőrzése alá telepíttette át a pápa rezidenciáját. (A 84 éves pápa az átélt izgalmak és megaláztatás hatására, illetve a bántalmazások következtében nemsokára meghalt.)

Bonifác agóniája idején Rómában megválasztatták XI. Benedeket, aki csak egy évig tölthette be az egyházvezető tisztét. A francia király saját jelöltjét, V. Kelement segítette hozzá a pápai tiarához. Perugiában a bíborosok egy csoportja pápának választotta a francia V. Kelement, aki már Avignonban látta el a világi erők által meghatározott feladatait. A Szentszék hosszú időre fogságba esett. – Kelemen Lyonban kapta meg a pápai címet 1305-ben. Cserében hamarosan áldását adta a templomosok eretnekké nyilvánításához. Szép Fülöp elkoboztatta a templomosok vagyonát.

Vencel cseh király serege 1304-ben elfoglalta, majd feldúlta az esztergomi várat és palotát. Ugyanebben az évben Petermann budai rektor megbízásából Lajos budai pap feloldotta a várost az egyházi tilalom alól, és kiközösítette a pápát és az ország Anjou-párti főpapjait. Az új pápa (Kelemen) jóváhagyta Mihály zágrábi püspök esztergomi érsekké való kinevezését. Az esztergomi érsek aztán 1305-ben kiközösítette Kőszegi Ivánt és Henriket.

Ezer évvel korábban (**049**, azaz 305 **k.**) *Pál apostol visszatért Jeruzsálembe, azon fáradozott, hogy egybegyűrja a zsidó és a gój keresztények gyülekezeteit. Ez nagy nehézségekbe ütközött, mert a gójok irtóztak a zsidók Jézus által is bírált vallási hagyományaitól, a zsidók pedig saját identitásuk (és magasabb társadalmi presztízsük) elvesztésétől féltek.*

Szép Fülöp francia király katonái, miután a zsidókat kiűzték Franciaországból (1306), 1307ben már a pápa nevében üldözték és ölték a templomosokat, a francia országbírók emberei október 13-án, pénteken hajnalban csaptak le a templomos lovagokra. A már Avignonban székelő Kelemen pápa a Templomos Rendet ezzel a nappal oszlatta fel. A Szentszék által kiürített Róma hossszú évtizedekre (1377-ig) a pártok martalékává vált.

Ezer évvel korábban, tehát **051-ben** (307) *elkészült a Thesszalonikiaknak írt első levél. Tamás apostol* **055** (307) **k.** *a szír-malabár kereszténységre térítette Kerala (D-India) népének jelentős részét.*

1307-től Gentile da Montefiori bíboros pápai legátusként Magyarországon tartózkodott, mindent megtett Károly Róbert hatalmának megerősítéséért. Úgy tudjuk, Károly Róbertet 1308ban a Magyarországra menekült templomosok is segítették, hogy a magyar trónra kerülhessen, mégis a következő évben a király már törvényen kívülinek nyilvánította és megszüntette a rend magyarországi szervezetét, megostromoltatta váraikat, lemészároltatta az ott élő szerzeteseket. Országszerte megújult lendülettel folyt az eretneküldözés. Egy Guarinus nevű domonkos rendfőnök Árpád-házi Szent Margit legendájával kapcsolatban egy magyar készítésű Bibliáról tett említést. Az ugyancsak domonkos rendi Pasavanti (az inkvizíció hivatalos cenzora) egy kezébe került magyarországi Bibliáról úgy nyilatkozott, hogy annak

homályos nyelvezete van. A pápai legátus 1309-ben megtiltotta a Magyar Szent Korona használatát, s egyben megszentelt egy másik, külön a Magyar Királyság számára készített koronát. (A tilalom nem sokáig maradt érvényben.)

Ezer évvel korábban, **053-ban** (309)*, „más” álláspont szerint* **057-ben** (309) *elkészült a Korinthosziaknak írt első levél.*

1310-ben, rendjük védelme érdekében több száz templomos lovag jelent meg Poitiers-ben, a pápai vizsgálóbizottság előtt. A francia városi hatalom és egyes érsekek több tucat templomost megégettettek.

Több kutató szerint 1310 után kezdődött meg a „kis jégkorszak” időszaka. Mindenesetre az Éatlanti területeken egyre gyakrabban befagyott a tenger, az Északi-tenger partvidékén a nagy viharok egyre többször pusztítottak, a tengerárak gyakorisága is nőtt. Az európai civilizáció egyes területein a létfeltételek és táplálkozási lehetőségek meredeken romlottak. Az É-i mezőgazdasági területek elnéptelenednek, lakatlanná váltak a korábbi enyhe éghajlatú időszakokban megművelt hegyvidéki agrártájak is. A demográfiai, gazdasági és környezeti hatások halmozódása következtében szörnyű éhínségek léptek fel.

Angliában is érvényesíteni kezdték (1311) a pápai akaratot a templomosok megsemmisítése, kisemmizése dolgában.

Ezer évvel korábban **055** (311) **után** *készült a Rómaiakhoz írt levél,* **060-ra** (312-re) *Péter apostol munkája nyomán felvirágzott Rómában a keresztény közösség.*

A vienne-i zsinat (1312) jóváhagyta a templomosok rendjének feloszlatását, a templomos birtokokat a pápa a johannitáknak adta, ám egyházi ítéletet nem hozott ellenük. – Ebben az évben halt meg Casale-i Ubertino ferences atya, a radikális tiltakozó, aki a pápát a Jelenések fenevadjának tartotta. (A ferencesek megundorodtak az egyház züllöttségének mértékétől, sokan közülük a pápát az Antikrisztusnak tartották.) Villanova-i Arnold, kit korábban undor töltött el, látván az elszabadult inkvizítorokat, 1313-ban halt meg. (A millenisták eltűntek az üldöztetés nyomán, eszmeiségük csak olyan csoportok révén jelentkezett újra, mint az anabaptistáké.) Magyarországon 1312-ben zajlott le a rozgonyi csata. (Károly Róbert csapatai legyőzték Csák Máté függetlenségi mozgalmát.) Ettől kezdve a királyhű Drugeth-család lett az ura az ÉK-Felvidék nagy részének. Csák Máté viszont 1313-ban elfoglalta a visegrádi várat és az esztergomi várat és palotát. (Csák Máté Esztergomot egészen 1321-ig uralta.)

1314-ben végezték ki Jacques de Molay-t. A templomosok utolsó nagymestere a vallatás során beismerte az ellene felhozott vádakat, majd visszavonta a kényszer hatására tett vallomását. A Szajna egyik szigetén nyilvánosan megégették. Halála előtt megátkozta a pápát és a királyt, és figyelmeztette őket, hogy hamarosan felelniük kell bűneikért Isten színe előtt, – (meg is haltak egy éven belül).

Ezer évvel korábban **059/060-ban** (315/316) *Pál apostolt a birodalmi hatóság Rómába hurcolta,* **060** (316) **k.** *a zsidó hatóság Jeruzsálemben üldözni kezdte az ebionitákat.*

Angliában 1315 és 1317 között éhínség tombolt. Emellett Európa-szerte árvízkatasztrófák és marhavész pusztítottak. A ferencesek radikális irányzatának követőit, a spirituálisokat a pápa (XXII. János) 1316/17-ben bebörtönöztette, kolostori rabságba vetette. (A pápai bulla fraticelli névvel illette az „apostoli testvéreket”, akik többé-kevésbé azonosíthatók a ferencesek körében elterjedt spirituális irányzat radikálisaival, akiket szakadárnak és eretneknek minősítettek. Remeteként kis csoportokban, tökéletes szegénységre törekedve éltek, lényegében nem volt szervezetük. Nem ismerték el az egyházi hierarchiát sem, ugyanakkor saját vezetőiket pápáknak

és püspököknek nevezték. A Joachim da Fiore által hirdetett „lelki-egyház” megteremtésére törekedtek.)

> *Ezer évvel korábban,* **065-ben** (317) *Rómában kivégezték Szent Pétert, egy év múlva,* **062-ben** (318) *Jakab apostolt megkövezték Jeruzsálemben.*

Károly Róbert magyar király csapatai 1317-ben ostrommal visszafoglalták Csák Mátétól a visegrádi várat. A függetlenségi mozgalmat irányító főúr 1321-ig élt. Halálával lezárult szabadságharca is, a királynak sikerült megtörnie a tartományúri hatalmat ÉK-Magyarországon. Ekkor Záh/Zách Felicián is, akit Csák Mátéhoz familiáris kapcsolat kötött, átpártolt a királyhoz.

A spirituális mozgalmak felszámolását követően, 1320 k. a ferencesek körében mégiscsak újra elterjedtek a szegénységet hirdető, az egyház belső megújulását követelő irányzatok. A lázadók (obszervánsok) remeteségben éltek, a kolostorokban élő, és jövedelmeket élvező konventuálisokkal (minoritákkal) ellentétben.

> *Ezer évvel korábban, 1321 k. Pál apostol missziója befejeződött* (**065**, azaz 321). *Kivégezték Rómában. Néhány évvel később,* (**069**, azaz 325 **k.**) *menekültek el a jeruzsálemi keresztények Alexandriába.*

Zách Felicián 1325-ben elnyerte Sempte várnagyi tisztségét, és megkapta a jogot, hogy szabadon bejárhasson a király visegrádi palotájába. Lánya a királyné udvarhölgye lett. Nem tudjuk, hogy aztán mi okozta a kegyvesztettségét, annyi azonban bizonyos, hogy a király már 1328ban visszavette tőle Semptét, és számos címétől megfosztotta.

> *Ezer évvel korábban* **070-től** (326-tól)*, Jeruzsálem lerombolásával egyidejűleg kezdődött a szinoptikus evangéliumok korszaka. Márk evangéliuma* **070** (326) **után** *előbb (***077**, azaz 333 **k.***) Lukács, aztán (***080**, azaz 336 **k.***) Máté evangéliuma is elkészült.*

1330-ban, a magyar királyi udvarban tartózkodó Kázmér herceg a királyné segédletével meggyalázta Zách Klárát, Felicián lányát. Erről tudomást szerezve Felicián merényletet kísérelt meg a király és annak családja ellen. A sikertelen merénylet során a merénylő életét vesztette. A király megtorlásként Zách Felicián rokonságát is megkínoztatta, kiirtatta. Zách Felicián fiát és annak szolgáját lovak farkához kötve gázoltatták halálra, Zách idősebb leányát lefejezték, a férjét, Kopajt fogságba hurcolták, gyermekeiket pedig a rodoszi lovagok kezére (?) adták.

Most lezárhatom a **Millennium időszaka** (a 13. sz. második fele és a 14. sz. első évtizedei) történetének a felvázolását, miután megállapítható, hogy akkoriban valóban igen jelentős változások történtek, bár kétséges, hogy ezek mértéke és minősége valószínűsíthetné-e a paradigmaváltást. Lusta (Opportunista?) benső énem természetesen azt akarja, hogy a könnyebb utat válasszam, fejezzem már végre be a történelmi események áttekintését, hiszen már nem sok van hátra a részben parciális datálású időszakból!

Afrika történelmének utolsó archaikus datálású eseményei (a 15. sz. közepéig)

Az **05/06.** (08.) **sz-ban** Akszum, a „Punt” térségben olyan, Abesszínia (Etiópia) elődjét képező birodalom központja volt, amely az Arab-félszigeten fekvő Jemen területein is uralkodott. Határa Ny-on Szudánig terjedt, teljesen ellenőrzése alatt tartotta a Vörös-tengeren bonyolódó kereskedelmet. A kopt kereszténység volt az Akszum királyi udvara által gyakorolt vallás. Ez a birodalom **615** (760) **k.** Arábiából menekülő gazdag arabokat (és zsidókat) fogadott be, s talán ennek is tulajdonítható, hogy az Akszum területén kibontakozó Etióp Királyság újabb évszázadokra a térség vezető hatalma lett.

Núbia területére is érkeztek arabok **651-től** (796), mégpedig nagy számban. Ők talán már muzulmánok voltak. Abdullah ibn Szaad egyiptomi muzulmán-arab kormányzó szerződést kötött a Dongola központú núbiai keresztény királysággal, s ennek révén megpróbálta az iszlám területeit D-i irányban, Núbia felé kiterjeszteni. Kísérletei azonban a muzulmán vezetésben támadt meghasonlás miatt nem járhattak sikerrel. (Az É-szudáni, tehát núbiai területek, egészen 1260-ig nem kerültek a muzulmán világ határain belülre, csak a mameluk szultánoknak sikerül megtörni az ellenállást a hittérítéssel szemben.)

ÉK-Afrika Vörös-tenger melléki területe (Eritreia) a **07. sz. közepéig** (08/09. sz. fordulójáig) az Etióp Királyság része volt, majd a **09.** (10/11.) **sz-ig** – miközben Akszum (K-Szudán és DNyArábia) területének is részét képezte –, továbbra is etióp fennhatóság alatt maradt.

Akszum Etiópiában való teljes feloldódásáig, vagyis a **09.** (10/11.) **sz. idejéig** Eritrea népessége még az Etióp Királyság viszonylagos függetlenséggel rendelkező tartományában élt. Akszum önálló tartománya a **10.** (11.) **sz. közepéig** maradt fenn, „más” álláspont szerint a 11. sz. első felében esett szét, afrikai területének maradványai a 11. sz. közepén váltak az Etióp Császárság szerves részévé.

Ezzel egyidejűleg elkezdődött É-Etiópiában az iszlám erőteljes terjeszkedése, s – a már több évszázados keresztény államok mellett – a Vörös-tenger és a Tana-tó között muzulmán szultánságok és emírségek kezdtek kialakulni, az É-i partvidéken pedig egy zsidó vallású fejedelemség („falasa”) is született. A szudáni térségben a kereszténység fokozatosan visszaszorult, Núbia – mint fentebb is írtuk – 1260 k. lett a muszlim világ része, (az utolsó keresztény királyság, Alódia azonban az iszlám fokozódó nyomása ellenére csak a 15/16. sz. fordulóján szűnt meg).

A **10.** (11.) **sz. második felétől** D-Tanzánia területén létrejött egy szultanátus, amelynek neve Kilwa volt.

Az ősi Ghána királyai a **10.** (11.) **sz. második felétől** már muzulmán hitűek voltak. Ghána és tágabb térségének iszlamizálódása az Almorávidák hódításával hozható összefüggésbe, akik **1076-tól** (1087) egy rövid időre megszállták Kumbit, Ghána fővárosát, hódoltatták a Ghánai Királyságot. Az Almorávidákról feljegyezték, hogy iszlamizálták az addig animista (fétisimádó) lakosságot. A hódítók távozás után, **990** (1101) **k.** a Ghánai Királyság elfoglalta Awdaghostot. (Ghána fénykora aztán lassan véget ért, s az országot 1240-ben feldúlták a mandingék.)

A **10.** (11.) **sz. második felében** Lamu-sziget (Amu) Afrikai K-i partjai mentén, Mandu és Pate (Kenya) városállamai mellett a legjelentősebb szuahéli városállamok közé tartozott, és Indiával, Perzsiával, Arábiával folytatott kereskedelme révén, valamint a vetélytárs, Akszum kiesése folytán igencsak meggazdagodott. (Megjegyezzük, hogy az említett Pate városállamot,

az egyik legrégebbi szuahéli központot még **a 07. sz. első** (a 08. sz. második) **felében** alapították meg Kenya partvidékének É-i részén.)

Afrika Szarvának (Szomália) pásztorfejedelemségei az **ezredforduló idején** (a 12. sz. elején) már nem annyira a Kelettel, hanem inkább Afrika belső vidékeivel kereskedtek, és a kereskedelmi tevékenység súlypontja Etiópiára helyeződött át. Ugyanakkor megkezdődött a szomáliai törzsek D-i irányú terjeszkedése is, s ennek során hamarosan összeütközésbe kerültek a K-i kereskedelemben élenjáró szuahéli (Amu/Lamu és Pate) államokkal, amelyek ekkoriban É-felé igyekeztek terjeszkedni. Pate szuahéli városállam és feltehetőleg a szomszédos városok a **12.** (13.) **sz-ban** már az iszlám világának részét képezték. A **13.** (14.) **sz. közepére** az Ádeni-öböl afrikai partvidékén, Etiópia és Szomália határvidékén létrejött Adal moszlim szultanátusa. Más adatok szerint (is) a 14. sz. közepén alakult meg Adal, – (ez az állam 1577-ig állt fenn). (Létrejött továbbá a 15. sz. közepén a szomszédos területen egy Adzsurán elnevezésű imamátus is, ami kereskedelemből és a meghódított etnikumok adóiból tartotta fenn magát. Adal és Adzsurán színrelépésével összefüggésben pattantak ki a terjeszkedő Etiópia és az ugyancsak erősödő szomáliai erők közötti összeütközések. A szomáliaiak az Etiópiában élő muzulmán közösségeket támogatták az Etióp Császársággal szemben, ám vereséget szenvedtek.)

A Zimbabwei Királyság a **12.** (13.) **sz-ban** jött létre és a **13.** (14.) **sz-ig** virágzott. Zimbabwe nevezetes kőépítményei 1400 k. nyerték el végső formájukat, ezután már nem építettek ilyeneket.

Nigéria területén az ún. „Hausza" városállamok a **12/13.** (13/14.) **sz. fordulója k.** alakultak meg, majd e városokra alapozva, **1300** (1400) **k.** létrejött a Benini Birodalom.

A **09. sz. végétől** (a 11. sz. közepétől) az ősi Szongáj Királyság terjeszkedett, így pl. meghódította az ősi Gao államot. Mali (Ny-Afrika, Mande, Mandinge fekete királyság), a szaharai kereskedelmet ellenőrizni igyekvő ország a **12.** (13.) **sz-ban** alakult meg egy, a 13. sz. kezdetétől funkcionáló jelentős aranytermelő és kereskedő központ körül. Erre alapozva kezdődött Maliban a birodalomépítés.

A Mali Birodalom **1235-ben** (1335) született meg, amikor ellenőrzése alá vonta a Niger felső folyása mentén fekvő országokat, továbbá az 1240 óta hanyatló Ghánára is kiterjesztette a hatalmát. A birodalom vallása az iszlám lett. Területén kiépült Timbuktu nagyvárosa. Legnagyobb uralkodója Kango Mussza volt (**1307-től 1332-ig**, tehát 1407-től 1432-ig), akinek birodalma az Atlanti-óceántól a Csád-tóig elért. A birodalom azonban komolyan megrendült **1335** (1435) **k.**, mert a 15. sz-ban kirobbant belháborúk kikezdték az egységét.

(Mégis, a Mali Birodalom hosszú hanyatlása egészen 1670-ig eltartott. A birodalom hanyatlásának eredeti oka a Szongáj Birodalom megalakulása, majd terjeszkedése volt. Szunni Ali, a Szongáj Birodalom alapítója már 1468-ban elfoglalta Timbuktut. – Megjegyezzük, hogy ez utóbbi birodalom csak 1591-ig állt fenn, amikor is Marokkó megdöntötte, s a továbbiakban a Mali Birodalom sorvadása már elsősorban Marokkó számlájára írható.)

Versenyfutás a Baltikumért – a Hanza-szövetség (a 15. sz. második feléig)

A 12. sz. első évtizedeitől a német lakosságú vidékeken jelentős társadalmi változások történtek, erőteljes gazdasági növekedés ment végbe, így ÉNy-Németország, tehát É-Rajna-Vesztfália területén is sorra kaptak városi jogokat a német települések. E folyamat megindulása, kibontakozása részben a központi hatalom hiányának, gyengeségének, lényegében a kibontakozó feudális anarchiának tulajdonítható.

Lengyelországban sokáig ezzel ellentétes tendencia érvényesült. Lengyel és más szláv törzsek már a **09. sz. második** (11. sz. első) **felétől** visszatelepedtek Pomeránia területére (a Balti-tenger mentére, az Odera és a Visztula közébe), kiszorították a Karoling helytartókat erről a területről. Száz évvel később, 1138 előtt III. Bolesław lengyel uralkodó ismét elfoglalta a gdanski tengermelléket és a lubuszi területeket, hűbérbe kényszerítette a pomerániai fejedelmet is, a kezében erős központi hatalom összpontosult. Ámde halála előtt felosztotta fiai között az országot; ennek eredményeként a krakkói székhelyű legidősebb fiú, IV. Göndörhajú Bolesław (1146– 1173) lett ugyan a „szenior-fejedelem", de az ország részeire bomlott. A széthullott lengyel állam önálló hercegségei között belháborúk folytak, Szilézia, Mazowia és Kujávia tovább aprózódott.

A 12. sz. közepétől, (majd a 13. sz. folyamán) a lengyel területeken is érvényesülni kezdett a német lovagok hatalma. A lovagok „keresztes hadjáratokat" indítottak a szláv keresztények (!) ellen. A lengyelek és a velük rokon más Ny-i szlávok kereszténysége némileg különbözött az É-németekétől, (miként a magyaroké is az osztrákokétól). A hadjárat célja valójában a német világi hatalom kiterjesztése volt, de Bambergi Ottó püspök biztosította ehhez az ideológiai támogatást, valamint megfelelő számú német telepest is, akik benyomulhattak az Elbától K-re fekvő területekre.

A 12. században az orosz dominanciájú térségben Ladoga vidéke is (Novgorod fejedelemségének részeként) a virágkorát élte, mint az É-i orosz kolonializáció kiindulópontja. Novgorod fejedelemségi központ a **11.** (ugyancsak a 12.) **sz-ban** jelentős kereskedővárosnak számított. A Kijev meggyengülésével alaposan megváltozott politikai helyzetet más orosz fejedelemségek, városállamok is a függetlenségük elnyerése érdekében aknázták ki. A **11/12.** (12/13.) **sz. fordulójától** a fehéroroszok területén is önálló városállamok (Szmolenszk, Polock, Turov) képeztek elkülönült hatalmi központokat. A **12.** (13.) **sz. elejére** az orosz hercegségeknek, fejedelemségeknek, hatalmi központoknak a száma már meghaladta a kétszázat! Ez az időszak hozta el az oroszok és a norvégok közötti együttműködés lezárását is. Megindult Norvégia beilleszkedése (a nyugati típusú kereszténységgel jellemezhető) „Európába". Az első megkoronázott norvég király Magnus Erlingsson (V. Magnus, Yngling-ház, 1163–1184) lett.

A 12. sz. első felében a K-Baltikumban már hosszú ideje meghatározó volt az észtek (a Ny-i Dvina és a Finn-öböl közötti területen élők) szerepe a Novgorod és a Ny-i világ közötti kereskedelemben. Nyolc nagyobb, egymással szövetségben álló észt tartomány virágzott. Ezek a központok azonban szakadatlan orosz, viking, német, dán, svéd támadásoknak voltak kitéve, napjaik meg voltak számlálva.

A 12. sz. egyben a lívek (balti-finn nép a Rigai-öböl mellett, a mai Lettország és Észtország területén) fénykora is volt. A lívek virágzó gazdasági együttműködést valósítottak meg a Baltitengeri Gotland-sziget lakosságával, valamint az oroszokkal és a finnekkel is. A **11.** (ugyancsak a 12.) **sz-tól** a lettek is önállósodtak, vagyis kikerültek a varégok fennhatósága alól. A **11.** (megint csak a 12.) **sz-ban** bekapcsolódtak a térségben kibontakozott kereskedelembe a finn (karjalai, soumi, hämei) törzsek is.

1147-ben É-német keresztes hadjárat kezdődött az Elbán túli szláv törzsek ellen. A háború Oroszlán Henrik vezetésével folyt, és a németeken kívül dánok is részt vettek benne. Kísérletet tettek a korábbi szász rendszerek visszaállítására az egykori Billung őrgrófsághoz és az É-i őrgrófsághoz tartozó területeken. A hadjárat során jelentős szláv lakosságú területeket sikerült meghódítaniuk. A keresztesek ezután Szczecin ellen vonultak, ahol ugyancsak keresztények éltek. Oroszlán Henrik herceg 1155 k. a birtokait kiterjesztette a Baltikumig.

A német-dán hadak 1157-ben elfoglalták a későbbi Brandenburg területét is, és Henrik megalapította Lübecket, mely város később a Balti-tenger kereskedelmi központjává nőtte ki magát. A lengyel fejedelemségek egyike, Szilézia 1163-ban a Német-római Birodalom vazallus-állama lett, és népessége, berendezkedése kezdett fokozatosan elnémetesedni.

Az évtized végére Mecklenburg, Pomeránia és Rügen lakossága szilárd és tartós német-dán fennhatóság alá került.

Az erősebb keresztény hatalmak korábban mással voltak elfoglalva, ezért csak a 12. sz. folyamán fordult a figyelmük a K-Baltikum felé. IX. Erik svéd király Szt. Henrik püspökkel együttműködésben DNy-Finnország területén „térítő" hadjáratot kezdett, s Turku térségében megkezdődött a Ny-i típusú egyházi szervezet kiépítése. Uppsalai Szt. Henrik püspök (Finnország védőszentje), miután a svéd király oldalán részt vett a finnek elleni keresztes háborúban, Turkuban maradt, s Finnország első püspökeként 1155 k. elkezdte az egyházszervezet kialakítását. Svédországban 1164-ben megalapították az uppsalai érsekséget, és öt püspökséget rendeltek alá.

1180 k. megérkeztek a lettekhez is a német papok a térítés végrehajtása érdekében. Meinhard Ágoston-rendi szerzetes megalapította Segeberg kolostorát, és megkezdte a lakosság (lettek, észtek, lívek) keresztény hitre térítését.

1190 k. kapott egyházi áldást az eredetileg szentföldi feladatokra szervezett Német Lovagrend, mely azonban eleitől fogva Európa ÉK-i felének hitterjesztési, hódítási lehetőségeire összpontosította erejét. A Német Lovagrend hódítása idején, a 13. sz. elejétől a lívek területei hadszíntérré váltak, ezért a lívek jórészt elvesztették identitásukat, a lív identitás fokozatosan feloldódott a terület lett lakosságáéban. Livónia léte paradox módon egyenesen vezetett el a lív etnikum elsorvadásához. (Egy feltételezés szerint a lív elit emigrált, s a későbbiekben jelentős mértékben hozzájárulhatott Litvánia viharos sebességű felemelkedéséhez.)

Albert von Buxhoevden püspök a Német Lovagrendre támaszkodva 1201-ben megalapította Livónia későbbi fővárosát, Rigát. Ekkor a Német Lovagrend kebeléből kivált a livóniai (lettországi, észtországi) lovagrend: a Kardtestvérek Rendje, melynek szervezete a templomos lovagok szabályzatát vette alapul. A rendtagok köpenyén fehér alapon vörös kereszt és kard jelent meg. Ilyen módon vált egy időre ketté, s egyben különálló hatalmi tényezővé a Német Lovagrend, valamint a Kardtestvérek Rendje.

Az orosz fejedelmek Vlagyimir Monomah vezetésével 1216 k. szövetségre léptek a kumánokkal a Német Lovagrend (és a mongolok, a tatárok, valamint a szeldzsukok) ellen, azonban az orosz fejedelemségek egy része hamarosan mongol-tatár fennhatóság alá került, – habár Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemsége továbbra is ellenőrzése alatt tartotta az ÉK-i orosz területeket, s egy darabig a függetlenségét féltve őrző Novgorodra is kiterjedt a hatalma.

IV. Knut dán király a Német Lovagrenddel együttműködve kiterjesztette hatalmát Pomeránia és Mecklenburg egy részére is. A 13. sz. folyamán Pomeránia Ny-i és középső része teljesen elnémetesedett. A 13. sz-ban az É-német fejedelmek seregei nyomában az É-német parasztok tömkelege az előzőleg kiürített szláv területeken német falvak ezreit hozta létre. Ezzel

párhuzamosan az észt területek részben a dánok uralma alá kerültek, és a 14. sz. közepéig dán uralom alatt is maradtak. Sőt, II. Valdemár dán király (1202–1241) kiterjesztette hatalmát Holsteinre is.

A továbbiakban a Német Lovagrend egyik ága uralta Észtország nagyobb részét, míg szövetségesük, II. Valdemár dán király 1219-ben megalapította Tallin városát, melynek körzetében Észtország É-i részét birtokolta. (Az 1227-es év lett azonban a dán terjeszkedés vége, mikor is

Lübeck városa és az É-német fejedelmek a bornhövedi csatában legyőzték II. Valdemár dán királyt, s Dániában megrendült a királyi hatalom. A Balti-tengeri hegemónia immár egyértelműen a német lovagok kezébe került.)

A Német Lovagrend D-i ága (a Barcaságból, a mazóviai herceg, Konrád fejedelem meghívására) a lengyel végvidékekre, Mazóvia É-i határára költözött, hogy onnan kiindulva uralma alá teperje a poroszokat és a letteket. Lengyelország É-i részén nagy katonai erőt összpontosított tehát a Német Lovagrend, II Frigyes császár a pápa beleegyezésével adományozta nekik 1226ban a meghódítandó „birodalmi" területeket.

Livónia megalakulásának éve hivatalosan az 1227-es, amikor is a Kardtestvérek Rendjével szemben álló dánok vereséget szenvedtek az É-német fejedelmektől. (A német hódítástól az ún. „livóniai háborúig" Livóniának nevezték azt az államalakulatot, ami tkp. a lovagrendi állam, a rigai érsekség és a tartui, a saare-läänei és kurlandi püspökségek konföderációja volt.) A Német Lovagrend 1225 és 1237 között a poroszok ellen folytatott „keresztes háborút", s a poroszok területén független tartományt (országot) alakított ki magának. 1230-ban a lettek területét is meghódította a Német Lovagrend, a német földesurak ott is rátelepedtek a parasztságra. A Német Lovagrend állama a Baltikum legerősebb hatalma lett, (területe a 14. sz. elejére Gdańsktól a Finn-öbölig terjedt). IX. Gergely pápa 1234-ben elismerte a Német Lovagrend által meghódított baltikumi területeken kialakult hatalmi viszonyokat, s e területeket a

Szentszék a továbbiakban a Német-Római Birodalom területe részének tekintette, s azokat „állandó használatra visszaadhatta" a német lovagoknak.

Novgorod hadai 1226/27-ben betörtek Hämébe (Finnország területére). Ezután a novgorodiak Vlagyimir-Szuzdal ellen folytatott függetlenségi harca **1126-ban** (1237) teljes sikerrel járt, (vagy **1136-ban**, tehát ugyancsak 1236-ban). Ettől kezdve a nagyfejedelem már formális szerepet sem játszott a városállam életében, a független, egyre erősödő Novgorod hatalma Alekszander Nyevszkij idejében (uralkodott **1120** (1231) és 1263 között) elért a Fehér-tengerig és az Urál-hegységig. Novgorod városállama 1270 után köztársaság lett, és állandó harcban állt az egyre nagyobb hatalommal rendelkező Moszkvai Fejedelemséggel. A köztársaság ezután, egészen 1360-ig fényes győzelmeket könyvelhetett el Moszkva ellen.

Talán az oroszok váratlan megerősödése következtében döntöttek úgy a Német Lovagrend és a Kardtestvérek Rendje vezetői, hogy újraegyesítik szervezeteiket (1237), és a továbbiakban közösen lépnek fel a térség feletti uralom biztosítása érdekében. Ezután a Német Lovagrend nagymestere nevezte ki a testület livóniai helytartóját. Az egyesült lovagrend állama a Visztula és a Nyeman-folyó közötti területen jött létre, központja a porosz területeken volt (Marienburg/Marburg) A lovagok sikerei nagyrészt annak voltak köszönhetőek, hogy a mongol-tatár hadak minden korábbinál erőteljesebben támadták az orosz fejedelemségeket, s elfoglalták Vlagyimir-Szuzdalt. A német lovagok ezután felújították a mongolok által is megtépázott Lengyelország elleni támadásaikat, de Fehéroroszország területe, illetve az azon létező jelentős városállamok is a Német Lovagrend Ny-i (poroszországi) és K-i (livóniai) ága terjeszkedésének kereszttüzébe kerültek.

A svédek ekkor érezték úgy, hogy érdemes belépniük az egymást meggyengített hatalmak háborújába. Megtámadták Novgorodot (1238). A városállam ennek a támadásnak sikeresen ellenállt, a támadást a Néva torkolatánál visszaverték (1240), a győztes Alekszander Jaroszlavics fejedelmet ettől kezdve nevezték Alekszander Nyevszkijnek. Ezután a németek tovább próbálkoztak az orosz városállam elfoglalásával. Az orosz hadvezér és novgorodi fejedelem azonban 1242-ben döntő vereséget mért a Német Lovagrend hadseregére a Csúd-tó jegén. Egy látszólag jelentéktelen esemény a háborúskodások közepette: Hamburg és Lübeck városok 1241-ben kölcsönösen biztonságot és különleges kereskedelmi jogokat biztosítottak egymásnak. Ez a valójában korszakalkotó megállapodás bizonyult aztán a Hanza-szövetség előzményének.

Svédország kudarca nyomán, a 13. sz. közepén Valdemár Birgersson (1250–1275) újjászervezte a svéd feudális államot, kezdeményezte a főváros, Stockholm felépítését. Svédország viszonya a kialakuló Hanza-szövetség felé kezdettől barátságtalannak nevezhető. A svédek a továbbiakban a finnek felé terjeszkedtek. A térség másik jelentős közössége, a litvánok nem a Hanza, hanem a Hanza térhódítását katonailag biztosító Német Lovagrend ellenében határozták meg magukat, s a Német Lovagrend által ugyancsak fenyegetett szomszéd népekkel szövetkezve jelentős területű nagyhercegséget hoztak létre, ami később, hosszú évszázadokig, immár királyságként, a mai Ukrajna és Fehéroroszország egyes részeit is birtokolta. (Litvánia megalakulását nemcsak a német lovagok, hanem a tatárok is rossz szemmel nézték. 1275-ben és 1277-ben is megkísérelték – sikertelenül – a nagyhercegség meghódítását.) A Német Lovagrend által vezetett „keresztes hadjáratok” célpontja 1291 után a Litvániában élő (a Ny-itól eltérő keresztény vallású) lakosság volt, őket tekintették legfőbb ellenségüknek. A „keresztes hadjáratok” ellenére Litvánia a 14. sz. első felétől regionális nagyhatalommá vált.

Német kereskedők **1160** (1260) **k.** alapították meg hivatalosan a Balti- és É-i tenger melléki kereskedővárosokat tömörítő laza kereskedelmi társulást, a Hanzát, melynek magját 70 város képezte, s a vezető szerepet Lübeck töltötte be. 1280-ig bezárólag számos német város (Bréma, Kiel stb.) csatlakozott Hamburg és Lübeck megállapodásához. Legjelentősebb Hanza városok: Hamburg, Bréma, Rostock, Stralsund voltak. **1180** (1280) **k.** a lettországi kikötők is a Hanza tagjai lettek. Norvégia is érdekelt volt a Hanza sikerében, hiszen növekvő gabonaszükséglete miatt egyre inkább rászorult a Hanza kereskedőire. A Hanza-szövetséggel folytatott kereskedelem következtében Norvégia a 13. sz. közepe után a virágkorát élte.

A Hanza életében fordulópontot képezett az **1190-nel** (1290) kezdődő évtized. Ekkoriban említették először az ún. Hanza-grófokat, vagyis az egyes Hanza szövetkezők elöljáróit. A Hanza ún. „raktárai” (gazdasági-politikai szervezetei) a grófoktól adó fejében kaptak jogot a külfölddel való kereskedelemre. Gotland szigete **1195-től** (1295-től), Münster városa a 14. sz. elejétől tartozott a Hanza-szövetséghez. Lüneburg (a sóbányászat egyik gócpontja, Alsó-Szászország, az Ilmenau-folyó partján) 1372-ben csatlakozott a szövetséghez. A Hanza kiváltságos helyzete főként az É-német városok politikai szerepének megnövekedését, anyagi és szellemi kultúrájuk gazdagodását eredményezte. A 14. sz. első felére a Hanza-szövetség már saját hadsereggel és haditengerészettel rendelkezett. A Hanza-szövetség a 14/15. sz. folyamán több győztes háborút is vívott.

Lokietek Ulászló fejedelem (1306–1333) a 14. sz. elejétől fokozatosan egyesítette a sok részre tagolt Lengyelországot, újraalapította a Lengyel Királyságot, Litvánia pedig Gediminas nagyfejedelem uralma idején (1316–1342) már regionális nagyhatalom volt. 1322-ben Vilnius lett Litvánia fővárosa. A Litván Nagyfejedelemség a mai Fehéroroszország, Ukrajna, s részben még az oroszok területeit is magában foglalta, határai a Balti-tengertől a Fekete-tengerig értek.

A 14. sz. folyamán Lengyelország és Litvánia szorosan együttműködött, s a korábbi Kijevi Rusz területét (is) felosztotta egymás között. Kifejezetten a Német Lovagrend hatalmának ellensúlyozását célozta az 1386-ban formálisan is létrehozott lengyel-litván unió. (Hedvig királynőnek az osztrák Vilmos herceggel 1378-ban megkötött házasságát semmisnek nyilvánították, és a királynőt hozzáadták a litván nagyfejedelemhez, Jagellóhoz, aki a keresztségben az Ulászló nevet kapta, s aki megalapította a lengyel-litván Jagelló-dinasztiát.)

A Svédország és Novgorod közötti háborúknak a pähkinäsaari béke (1323) vetett véget, ennek értelmében a mai Finnország területét Osterland néven Svédországhoz csatolták. Ugyanakkor I. Iván moszkvai fejedelem idején (1325–1341) a tatár alávetettségben álló orosz hatalmi központok közül kiemelkedett Iván országa, s a továbbiakban a tatárokkal egyetértésben I. Iván maga szedte be az Arany Horda tatár kánjának járó adókat az egész orosz térségben, amiből természetesen leginkább maga a moszkvai nagyfejedelem gazdagodott. Novgorod jelentősége visszaesett, de igyekezett gátolni Moszkva egységesítő törekvéseinek érvényesítését.

Novgorod hamarosan háborúba keveredett II. Iván (1353–1359) és Dmitrij I. Donszkoj (1359– 1389) moszkvai nagyfejedelmekkel, majd 1397-ben Moszkva befolyása alá került.

A Német Lovagrend Dániától 1343-ban megvásárolta Észtország mindeddig dánok által ellenőrzött területét. Dánia 1370-ben súlyos vereséget szenvedett a Hanzától, valamint Svédország és az Német Lovagrend szövetségétől, ezáltal kemény feltételeket tartalmazó szerződés megkötésére kényszerült. Dánia a katonai vereség után megtalálta a politikai kibontakozás útját: Norvégia, Svédország és Dánia egyetlen uralkodó alatt egyesült. Pomerániai Erik megkoronázásával (1397) létrejött a skandináv országokat egyesítő, dán vezetés alatt álló kalmári unió. A skandináv országokat a továbbiakban Koppenhágából kormányozták. Norvégia teljesen háttérbe szorult Dánia és Svédország mögött.

A lengyel-litván szövetség csapatai Tannenbergnél, a grünwaldi csatában döntő győzelmet arattak a Német Lovagrend csapatai felett (1410). A lovagrend kénytelen volt elismerni maga felett a lengyel fennhatóságot. Az É-német erők sorozatos vereségei következtében 1459-től Holsteint Schleswiggel együtt a dán koronához csatolták. (Később a dán királyok Schleswig és Holstein hercegeiből kerültek ki, és e két, zömében német lakosságú tartományt csak formális perszonálunió kötötte össze Dániával.)

A Hanza működése a Baltikum meg-megújuló háborúi közepette sokáig zavartalan volt, s a kereskedelmi szövetség a Baltikum feletti uralomért folytatott egyre elkeseredettebb és egyre kilátástalanabb küzdelem ellenére a **14.** (15.) **sz. közepéig** virágzott, miközben a szövetség a saját katonáival is bekapcsolódott a háborúba.

A Német Lovagrend államának meggyengült hatalmát a Lengyel–Litván Unió teljesen felmorzsolta egy hosszúra nyúlt háborúban (1454–1466). A Baltikum első nagy háborús korszaka a 15. sz. második felében, a Német Lovagrend bukásával, a nagymesternek a lengyel-litván király hűbéresévé válásával (1466) fejeződött be. A Német Lovagrendnek minden hódításáról le kellett mondania, és K-Poroszországot is csak mint lengyel hűbért tarthatta meg. Ilyen körülmények között a Hanza-szövetség további fennmaradása lehetetlenné vált.

(A Baltikumért folytatott háborúk további eseményei már kívül esnek a virtuális történelmi időszak határán, ezért nem képezik jelen munka tárgyát.)

Új paradigma Európában (a millenniumi időktől – a 15. sz. végéig)

A bennem rejlő Maximalista, aki mostanában fölöttébb provokatív – miként várható volt – fölülkerekedett lényem Lusta összetevője felett. A Maximalista úgy látja, a felszín kapirgálásával nem voltam képes lehatolni a mélyben zajló folyamatokig. A harmadik könyvet nem tudom a nélkül befejezni, hogy ne tisztázzam, mi történhetett a 13/14. sz-i Európa politikusainak boszorkánykonyháiban, s ne világítsam meg jobban a közügyek háttértartományait, a gazdaság, a kultúra és a szellem világát is!

Európa Ny-i centrumában a 13. sz. második felében már egyáltalán nem foglalkoztak a szentföldi keresztények sorsával. (Habár ezután is akadt még egy-egy pápa, pl. 1294 után Benedetto Gaetani, aki szorgalmazta a keresztes háborúk újraindítását, ám Európa hatalmai elzárkóztak az ilyen törekvésektől.) Emellett az épp regnáló pápa 1268-ban megtiltotta Joachim da Fiore abbé könyveinek olvasását, de – látszólag ennek ellentmondva – az egyházi (és a világi) vezetés a közbeszédet mégis új irányokba engedte fordulni.

1265 és 1273 között keletkezett a skolasztikus Aquinói Szent Tamás Summa Theologica c. műve, amiben a szerző teljes teológiai rendszert állított fel, új módon megkísérelve összeegyeztetni a hitet és a logikát. Mint az „averroisták" (kettős igazságot vallók) fő ellenfele, létrehozta a keresztény teológia és az arisztotelészi filozófia szintézisét (tomizmus), és mellesleg teljes mértékben rehabilitálni javasolta az asztrológiát, viszont – látszólag ezzel ellentétben – ellenezte a csillagjóslást. (Miként korábban már utaltam rá: asztrológiai munkálatok nélkül nem lehetett volna sikeres a virtuális történelem kőbe vésése! S ehhez tényleg nem volt szükség a jóslásra.) – Szent Tamás korai halála (1274) talán az egyházzal folytatott csatározásai nyomán bekövetkezett idegösszeroppanása következménye volt. Háromszor bélyegezték meg eretneknek, ám később szentté avatták.

Johannes Duns Scotus filozófus, teológus, ferences szerzetes, aki az oxfordi és párizsi egyetemen tanult, nem sokkal később megalapozta a kor „voluntarista" irányzatát, s a hit és az akarat elsődlegességét hirdette a tudással szemben. Ekkor már élt az a Dante is, aki szimpatizált a Provence-i gondolatokkal, s talán egy titkos szekta beavatottja lehetett. Művei a 14. sz. elején tulajdonképpen – egyes vélemények szerint – gnosztikus vagy hermetikus tanok kódolt kifejezésére szolgáltak. (Keresztény hermetikusok már 1280 k. elkészítették a zsidó Kabbala keresztény összefoglalását.)

Roger Bacon ferences szerzetes, természetfilozófus már 1265 k. naptárreform-javaslatot nyújtott be IV. Kelemen pápának, amit bár több más neves tudós is támogatott, a javaslat nyomán mégsem történt semmilyen intézkedés.

A 13. sz. második felében „fedezték fel" maguknak a hitélet ellaposodásával elégedetlen keresztények Tamás apostolt, és hogy Kínában, Indiában létezik „Tamás egyháza", – (a velencei Marco Polo, majd mások is találkoztak a K-i keresztényekkel). Ugyanakkor Európában Krisztus emberi természete és emberi valósága felé fordult a hívő emberek jelentős része. A keresztény egyházban megjelent a nemzeti nyelvek használatát szorgalmazó vonulat is, s Jacobus de Voraigne, a Biblia első olasz nyelvre fordítója 1292 után Genova érseke lett.

A 13. sz. végi Angliában szinte mindenütt a „középangol" lett a hivatalos nyelv, és a korábbi, hosszabb ideig jellemző háromnyelvűség (óangol+francia+latin) háttérbe szorult. (A középangol nyelvben az óangolhoz képest erősen visszaszorult a főnevek nemek szerinti felosztása, valamint a ragozás is, de megnőtt az elöljárószók (prepozíciók) szerepe, viszont eltűntek a szóvégi teljes magánhangzók.)

A 13. sz. végével megjelentek a „Fekete Madonnák” az egyházi létesítményekben. Legsűrűbb volt az előfordulásuk a Lyon/Vichy/Clermont–Ferrand régióban, azon belül is a Monts de la Madeleine (Magdolna-dombok) néven ismert területen, továbbá: a K-Pireneusokban és Provence-ban. E helyeken sok Mária Magdolnának szentelt templom, kápolna található, és nagy számban fordulnak elő fekete arcú madonnák (Szűz Mária ábrázolása gyermekével.) E képeket ma sokan kisgyermekes Mária Magdolna ábrázolásnak tekintik. (Az eretnekséggel határos, „misztika-pótló” jellegű Mária Magdolna-kultusz napjainkban is tart, sőt: teljes erővel éppen a 20. sz. végére bontakozott ki!)

A 13. sz. második felében elkezdődött útkeresés eredményei, következményei természetesen leginkább a 14. sz. első felében jelentkeztek: Nicolaus De Lyra, ferences szerzetes, párizsi egyetemi tanár olyan bibliakommentárt írt, ami aztán a késő-középkor legnépszerűbb bibliamagyarázatává vált. Walter Lollard, a hírneves németalföldi hitújító halála (1322) után a hívei, a népi prédikátorok, köztük az alsópapság képviselői is, Németalföldön és Angliában is nagy számban, sikeresen működtek. (Kifogásolták a papi nőtlenséget, a bűnbocsánat, a zarándoklatok gyakorlatát. E mozgalom a reformáció előfutáraként tekinthető.) Feltétlenül említést érdemel még Eckhart mester, aki gyerekkorától a domonkos rend tagja volt, majd rendfőnök lett, 1307–11 között Csehország fővikáriusaként működött, feladata a papok szabadosságának és az eretnekségnek a felszámolása volt. E híres tanító és prédikátor aztán 1326-ban eretnekség vádja alá került, s az eljárás befejezése, a pápával való találkozása előtt meghalt.

Az egyszerű ember emlékezetéből a 14. századra kitörlődtek, jórészt feledésbe merültek a világvégével kapcsolatos félelmek és várakozások. Csak egy szűk kisebbség (leginkább a politikai és a szellemi elit) lehetett képes felmérni a Jézus földi életével kezdődött ezer év tényleges hosszát, lefolyását. Leginkább azok, akik valamilyen módon, közvetlenül, esetleg közvetve kapcsolatban álltak bizonyos nem római-keresztény gondolkodókkal (pl. az Ibériai-félszigeten tevékenykedő zsidó rabbikkal), ők kérdőjelezhették meg a Szilveszter pápa által bevezetett, később kissé módosult időszámítási rendszer helyességét. (Éppen ezért tudta a politikai és az egyházi hatalom sikeresen elszigetelni a Joachim abbé körül szerveződött millennista mozgalmat is.)

Mindeközben a Kabbala – titkos, zsidó-misztikus tan, eredetileg voltaképpen panteisztikus vallásbölcselet, sajátos gnoszticizmus, melyben keleti emanációs tanokat és hellenisztikus elemeket ötvöztek, ám a gyakorlatban (a mai napig) varázslás és titkolódzó jóslás – Európában, mindenek előtt a befolyásos európai zsidóság köreiben hódított. Ez a tradíció a keresztény Európába a rabbinikus iskolákon keresztül, mór-spanyol közvetítéssel szivárgott be. A főbb szempontjait tartalmazó Sefer-ha-Zohar (Nagyság Könyve) a zsidó gnoszticizmusból ered, (egy kevés szúfi miszticizmussal és mágiával fűszerezve, a reinkarnáció tanát is felvállalva). A kabbalista tehát misztikus tanok tudója, s egyben varázsló is. Máig tisztázatlan a szerepe a templomos mozgalom kései szakaszának kibontakoztatásában és a hamarosan, a templomosok szétverése után megalakuló európai titkos társaságoknak, a szabadkőműves szerveződések ősformáinak a létrehozásában. (A templomosok sajátos gazdasági szerepkörét 1280 után elsősorban a mediterrán világ városállamainak kereskedői és bankárai örökölték meg, akik nagy befolyásra tettek szert pénzkölcsönzéseikkel a francia (és brit-normann) politikában is. Ezzel áll összefüggésben, hogy a „lombard” szót használni kezdték minden „idegen” származású hitelezőre, uzsorásra is.)

Míg egyfelől a miszticizmus és a gnoszticizmus új és még újabb formákban rejtőzködött, addig másfelől a „magas” művészet és a tudomány művészeti ágakra, résztudományokra bomlott, aztán a művészetek és a szaktudományok is ágakra szakadtak. Az alkotók és a történetírók már csak a legritkább esetben maradtak névtelenek, az életútjukat is

megismerhetjük. Nevüket és eredményeiket ismerjük, pont ezért keltik a korszakról fennmaradt írások annak látszatát, hogy szinte a semmiből lépett elő a „valódi" történelem és történetírás. Ez az emberben – kiváltképpen Uwe Topperben – olyan érzetet kelthet, hogy a megelőző korszak kvázi történelem előtti kor volt, s így hiábavaló a megismerésére törekedni. Ilyen alapállásból úgy tűnhet, az emberiség (szerényebben fogalmazva: Európa népe) valamiféle rabszolgasorból szabadult volna föl, avagy lidérces álomból ébredt volna, s hozzá is láthatott azonnal az emberi történelem alakításához. Mi azonban látjuk: a valóság egészen más jellegű, a lényeg a **Millennium előtti** (1252-ig tartó) korra vonatkozóan is megragadható!

A szabadság, legalábbis az a fajta szabadság, amiről a keresztény ember elmélkedik, csak a keresztény ember kiváltsága. Ez a szabadság az igazság fényében, az igazságosság világában manifesztálódik. Aki ezzel a (valódi) szabadsággal él, az szereti a társait, s nem gyűlöli az ellenségeit sem. A szabadság keresztény (európai) fogalma spirituális tartalommal rendelkezik; a hívő ember számára a lét szellemi meghatározottságú, ennél fogva örök. Emberi mivoltunk lényege a személyiség immanenciája és transzcendenciája. Ezzel összefüggésben kétségtelen, hogy az egyén úgy érezheti, a mulandó földi életpálya során megtapasztalt igazságtalanságok akár zárójelbe is tehetők.

A képmutatás, a képmutató vallásosság (farizeusság) terjedésével párhuzamosan, már jóval a **Millennium kezdete** (1252) **előtt** elterjedt az (előszeretettel a képmutatásra hivatkozó, arra feleletet adó, „válaszokkal" rendelkező) szabadosság is. Ez azonban a spirituális tartalmú szabadság szellemtelenített utánzata, elfajzott mutánsa, az elszabadult immanencia „terméke". A szabadosságba süllyedt hipokrita igazságérzete a saját magát (szűkebb körét, csoportját) ért méltánytalanságok vonatkozásában igen fejlett, ugyanakkor érzéketlen mások nehézségei irányában (egoizmus). Mások problémáival akkor foglalkozik előszeretettel és látványosan, amikor ez által saját lénye (intellektusa) kiemelkedhet az őt körülvevő közegből, – így záródik be a kör: a megvetett képmutatásra adott válaszként jelentkező szabadosság lesz egy újabb, másmilyen képmutatás kezdete...

Fentebb említettem már, hogy a tatárok európai megjelenésétől kezdve bennfentes körökben azt híresztelték, hogy a Mongol Birodalomban nagy befolyással rendelkező keresztények élnek („János pap országa"), akik hadjáratot fognak vezetni Ny-ra, s nyugodtan rájuk bízható a Szentföld felmentése. A János-legenda írásos nyoma Freisingi Ottó krónikájában is megtalálható az alábbi formában:

A szíriai Gabola püspöke, Hugo 1145-ben a római Szentszék előtt mesélte el a K-en élő papkirály legendáját: „*azt is beszélik, hogy sok évvel ezelőtt valami János király és pap, aki Perzsián és Arménián túl, kelet legszélén lakozott és népével keresztény vala, persze nesztoriánus, a perzsák és a médek királyait, a két samiadusoknak nevezett testvért, haddal megtámadta, és Ekbatanit, a király székhelyét elfoglalta*". (A híresztelésnek volt némi valóságalapja, s éppen ezért volt kártékony. Ismeretes, hogy É-Kínából a feltörekvő dzsürcsi hatalom miatt távoztak el a kitájok, akik között a nesztoriánusok korábban megvetették a lábukat. Ezek a kitájok azután eljutottak Közép-Ázsiába, és érintkezésbe kerültek a muzulmán erőközpontokkal.)

Bizonyos köröknek érdekük fűződött ahhoz, hogy a János-legenda terjedjen, ezért a hadjáratokban érdekelt erőkhöz is különös, „János papkirály által küldött" levelek érkeztek. Kapott ilyet Frigyes német-római császár, Sándor pápa, de Lajos francia és Alfonz portugál király is. A leveleket valószínűleg a Közel-Keleten hamisították. Talán az európai uralkodók egy része és a pápák is komolyan vették a benne foglaltakat. E levél arról szólt, hogy János, jámbor keresztény uralkodó, akinek célja a keresztények védelmezése, egyetlen célja Krisztus sírjának felszabadítása, ellenségeinek megalázása.

Mai ésszel nehéz felfogni, hogy ezt a mesét sokan, a legfelsőbb egyházi körökben is komolyan vették. Nehéz lenne bizonyítani, ha ez egyáltalán lehetséges lesz valaha, hogy a híresztelés célja egyenesen Európa rendjének felforgatása volt. Kétségtelen, hogy a magyarok körében kibontakozott keresztény kultúra sok tekintetben eltért a Ny-i kereszténység vezetői által szorgalmazott módozattól, ezért azok nem nagyon válogattak az eszközökben, amikor napirendre került Magyarország megrendszabályozása. (Az szinte folyamatosan napirenden volt!)

Talán éppen „János pap" közelgő beavatkozásának üdvös voltára hivatkozva lehetett elfogadtatni a magyarok megvédésére készülő lovagokkal, hogy nem kell semmit tenniük a mongol inváziók (1240/41, 1284/85) ellen! Ellenkezőleg: rá kell bízni János papra a magyar kérdés megoldását is! Talán ugyanígy érveltek a Szentföldről való kivonulás szorgalmazói is! Köztudott, hogy a Szentszék (tkp. a fölötte gyámkodó európai nagyhatalmak) diplomáciája rendszeres, folyamatos érintkezést valósított meg a Mongol Birodalommal, s ezzel párhuzamosan a Nyugat csökkentette, később teljesen meg is szüntette a Szentföldön hadban álló keresztesek támogatását, utánpótlását. A magukra hagyott lovagok ennek ellenére még évtizedekig képesek maradtak visszaverni a tengerparton sorakozó erődítményeiket ért támadásokat, végül aztán csak ki kellett vonulniuk.

Az összeesküvés-gyanú nem megalapozatlan. Az európai „Nyugat" ekkor, bizony egyáltalán nem utoljára vetette oda koncnak a Lajtától K-re élőket az őket K-ről fenyegető erőknek, ez a történelemben még többször megismétlődött. Ez a stratégia eredményezte, hogy a **második évezredben** (az 1253-mal kezdődő, máig tartó évszázadokban) a Nyugat gazdasági potenciálja messze megelőzte az európai Keletét. Végső soron ez a sorozat elvezetett ahhoz az állapothoz, amit jól ismerünk: a Ny-i „Centrum" végül az egész világot a hatalma, befolyása alá vetette. Most, visszatérve a magyarok keresztény vallásához, megállapítható, az minden bizonnyal közel állt a nesztoriánusok vallásához, ahhoz, amivel a római egyháznak a mongol ilkánokhoz kiküldött misszionáriusai találkoztak Jerentan (Gyerentány/Gyerentyán) király országában, a Kaukázusban. A Rómából küldött misszionáriusok a keresztény egység érdekében serényen igyekeztek Gyerentyán népét is a „helyes útra" téríteni. – (Itt jegyzem meg, hogy egyáltalán nem véletlen, hogy a magyarok Árpád-korban épített kerektemplomai egyezést mutatnak a Kaukázusban épített kör alaprajzú keresztény templomokkal. – E térségben a 15. sz-ig fennállt a magyarokkal rokon keresztény ország, Gyerentyán országa, amikor is a Mongol Birodalmat szétverő Timur Lenk lerombolta azt.)

A magyar állam sajátos jellege szorosan összefügg a magyar kereszténység sajátosságaival. Az egész 13. sz-ra jellemző, hogy a magyar (Árpád-házi) uralkodók mindvégig igyekeztek ragaszkodni az ún. „apostoli királyság" eszméjéhez, de törekvésük egyre nyomasztóbb ellenállásba ütközött. Az „apostoli királyság" tétele kapcsolódik a Szent Koronához társított tanokhoz, valamint az ún. „Mária országa-eszmeiséghez". (Vannak, akik a Szent Korona és Mária Magyarországára, mint az üdvtörténetben fontos feladattal megbízott (megtisztelt) népre és helyre tekintenek, – mások ezen csak nevetnek.) Mindez együttesen határozta meg a magyar állam és a keresztény egyház különleges kapcsolatát. Ilyesmi a Ny-i országok felől nézve teljesen idegennek tűnhetett, sőt a keresztény Nyugaton ellenérzéseket váltott ki. Alapos a gyanú, hogy a tatárjárás nyomán, az ország – rohamos és sikeres – újjáépítésével egyidejűleg megindított inkvizíció, aztán a magyar király és a királyság egyes személyiségeinek, közösségeinek kiközösítése, kiátkozása, ami végül az Árpád-ház kiirtásához vezetett, tulajdonképpen a sajátos magyar állameszme eltörlését célzó erőfeszítések része volt. Az így állandósult csatározásban a magyar király természetes szövetségeseinek számítottak a ferencesek és a pálosok, míg ellenségeinek szövetségét erősíthették a domonkosok, a bárók egy része, s kiszolgálták a magyar főpapság egyes körei. (Megjegyezzük, hogy 1280 k. kerülhetett a Sermones néven ismert latin nyelvű kódex készítőinek kezébe az „Ómagyar Mária siralom",

az egyik első magyar nyelvemlék szövege, ami mindennél beszédesebben vall a magyar néplélekről. Ez a szöveg a kódex 137/b lapjára került. – A szakértők a „Planctus ante Nescia” c. himnuszból való átköltésnek tartják.)

Magyarországon már 1254 k. napirenden volt a ferencrendiek egyházi üldözése. A papok nem akarták a ferenceseknek adott pápai kiváltságokat elismerni, őket a saját hatáskörükbe akarták vonni. Nem akarták engedni, hogy templomaikban, kápolnáikban tartsák az Oltáriszentséget, ott gyónhassanak és áldozhassanak. Még azt sem akarták megengedni, hogy a szerzetesek a maguk egyházában temetkezhessenek. Tizedet követeltek kertjeik terméséből, haszonbért a házaikból. Nem akarták engedni, hogy a nagyobb városokban letelepedjenek. Legbelsőbb ügyeikbe is bele akartak avatkozni, a „provinciálist” is ők akarták kinevezni. Mindezen incidensek mögött a Szentszék központi apparátusának mesterkedései sejthetők. (A Kisebb Testvérek Magyarországi Provinciája a tatárjárás után terjeszkedett, a 14. század kezdetére már 8 kusztódiát és 45 rendházat számlált. Ezek nagyobb része Boldogságos Szűz Mária tiszteletére volt felszentelve. A ferencesek alaposan kivették részüket a lelki gondozásból, a Kárpátoktól K-re prédikáltak a hitetlennek tekintett közösségeknek is.) Sokat mondó az a tény, hogy IV.

Béla magyar király, aki Margit lányát végül is – a tényleges **Millennium kezdete** (1252/53) **után** – a domonkosok kezébe adta, 1260 k. teljesen elfordult a domonkosoktól, s a továbbiakban elsősorban a ferencesek bírták a rokonszenvét. (Béla király Margitot 1260 k. férjhez is szerette volna adni, ám a királylány ekkor már nem akarta, esetleg nem tudta otthagyni a domonkos közösséget.)

IV. Béla magyar király és a pálosok (az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend) korai kapcsolatáról keveset tudunk, azonban a felesége, Mária királyné hivatalosan az új szerzetesrendnek ajándékozta a pilisi birtokán álló, ominózus – itt ölték meg Gertrudist 1213-ban – vadászkastélyt, amelyben ekkor már benn éltek a pálos szerzetesek. (A pálosok úgymond gnoszticizmusba hajló világképpel rendelkeztek, és az evangéliumok közül kiemelkedő szerepet tulajdonítottak János evangéliumának. Komoly kritikák érték őket, elhangzott az a vád is, hogy szoros kötelékben álltak a néphagyomány misztikus vonulataival, és túl nagy szimpátiával viseltettek a vallás keleti formái iránt. Mindez érthetővé teszi, hogy Rómában egészen 1292-ig nem született érdemleges döntés a pálos rend legalitása ügyében, holott Özséb provinciális, majd utódai újra és újra kérelmezték a rend hivatalos elfogadtatását. A rend végleges engedélyezésére már a 14. sz-ban, az Árpád-ház kihalása után került sor, amikor a pálosok némileg engedtek eredeti koncepciójukból.)

Talán nem követek el szentségtörést, ha a 13. sz. végétől sorozatban készült, a Szent Lászlólegendát a Kárpát-medence templomainak falán megörökítő freskókat a szakmai körökben elterjedt állásponttól eltérően értelmezem. Legalábbis felvetném annak lehetőségét, hogy e fantasztikus produktumok a pálosok és a ferencesek inspirációjára keletkezhettek, és nem I. (Szent) László, hanem a népi emlékezetben előkelő helyen őrzött, lényegében szentként tisztelt IV. (Kun) László 1284/85-ös hősiességét, a tatárok/kumánok felett aratott győzelmét örökítették meg. – (Magyarországon tulajdonképpen a ferencesek és a pálosok munkásságának jelentőségét, valamint az Árpád-ház „hanyatló korszakát" leértékelő körök írták át a történelmet.)

A cenzorok (inkvizítorok), vagy ezek megtévesztésére maguk a falképeket megrendelők és készítők egy igen finom húzással I. Lászlóhoz kapcsolták a „kun vitéz" feletti diadalt, mert vele kapcsolatban a domonkosoknak és a pápának sem lehetett semmi kifogása, – (habár a lovagszent korában a kunok, kumánok még a messzi Ázsiában éltek, Szent László még a hírüket sem hallhatta). Feltehetőleg igen hosszú ideig, talán egészen a törökök bejöveteléig, a reformáció térhódításáig őrizte a magyarság azt a tudást, lényegében titkot, hogy e falképek valójában kit és mit ábrázolnak. A romanika stílusában épült templomokban olyan erővel jelenítette meg a László-legenda a keresztények küldetését, illetve a közösség összetartozását, ahogy ezer évvel korábban – remélem tisztelt Olvasóm még emlékszik rá – Jézus híveinek keresztvetése. A 16. sz-ban e templomokat fehérre meszelték, de addig ezek a festmények templomok százaiban hirdették a győzelem jelentőségét (a magyar kereszténység fennmaradását, továbbélését) azokban az időkben, amikor nem Árpád utódai, hanem idegen királyok gyakorolták a hatalmat. (A templomok freskói jelenítették meg ekkoriban – az általános írástudatlanság közepette, a mesék, a regék, a prédikáció hallgatása és az éneklés gyakorlata mellett – a legfontosabb identitásképző és megőrző tartalmakat.) A legenda képregényszerű, Jézus kálváriajárásával párhuzamos ábrázolása töredékesen, legkevesebb 50 helyen fennmaradt, mind a mai napig. Nagy kérdés, valószínűleg soha meg nem válaszolható, mennyire lehettek tudatában e képek eltakarói (a protestantizmus hívei) annak, hogy a jótékony mészréteggel kései korunk számára megőrzik a magyar néplélek mélyrétegében elásott titkok bizonyítékait?

A két nagy László király alakja a legendák szintjén egybefonódott. IV. László hőstettei az I. Szent Lászlóhoz fűződő legendákban hagyományozódtak. (Hasonlóképpen társították a kései krónikások Gyula (**1003**, azaz 1114) és a „fekete magyarok” (**1009**, azaz 1120) legyőzését I. Szent Istvánhoz, holott ezek az események természetesen II. István idején történtek. Mentségükre legyen mondva, hogy ebben az esetben a krónikások a virtuális kronológia csapdájába estek. – A két első István király jelentőségét és cselekedeteit korábban megvilágítottuk.) *** Ebben a fejezetben még leginkább arra kell törekednem, hogy megpróbáljam helyére tenni a Szentszék szerepét és törekvéseit a 13. sz. politikatörténetében, majd levonjam az ebből származó tanulságokat. Minderre azért van szükség, mert valamilyen oknál fogva az európai történetírás befejezett tényként közli, hogy ebben a korszakban jobbára a pápák diktáltak a világi hatalmaknak, miközben a történtek elemzése alapján pont az ellenkezője állapítható meg.

Nem kevesebbet állítanak az interpretációk, minthogy Európa politikai centrumában a 11. sz. második felétől a Pápa hatalma meghaladta volna a világi uralkodókét, majd pedig hozzávetőleges egyensúly állt volna fenn a Szentszék erkölcsi tekintélye és az uralkodók, államok politikai szabadsága között. Sőt, még ez az „egyensúly” sem lett volna stabil, mondván, hogy miközben nem volt esélye annak, hogy a Német-római Császárság „bizánci módra” igájába tudná hajtani a pápát, sokkal fenyegetőbb lehetett annak a lehetősége, hogy a Szentszék esetleg képes lehet a Ny-i centrum országait a hatalma alá kényszeríteni, s ezzel Európát saját teokratikus monarchiájává formálni. Azt állítják a szerzők, hogy az egyensúly, a vallási intézményekbe vetett hit és bizalom a 12. sz. végén a pápai hatalom túlzott mértéke folytán ingott volna meg. Hozzáteszik: a pápai hatalom időszakonként megkísérelt növelését a világi hatalmak saját hatalmuk elleni kihívásként élték meg, ezért a 13. sz. elejétől gyakran összeütközésbe kényszerültek a pápákkal.

Ennek a tetszetős és hamis narratívának azonban még az ellenkezője sem igaz. Az egymással konkuráló nagyhatalmak – franciák és németek –, továbbá az itáliai városállamok alkalmi szövetségei rendre maguk akarták megválasztani a pápa személyét, és ez sokszor vezetett olyan helyzethez, hogy ugyanazon időszakban a különböző hatalmak különböző embereket tekintettek pápának. A mindenkori pápa valójában legtöbbször a lekötelezettje vagy egyenesen érdekérvényesítője volt valamelyik nagyhatalomnak. Na persze, akadtak olyan pápák is, akik megpróbálkoztak a Szentszék szuverenitásának helyreállításával (nem feltétlen a pápa világi hatalmának növelésével!), de nem jártak sikerrel. Számomra teljesen világos, hogy azok a történészek, akik a helyzetet hamisan mutatják be, alapvetően kereszténységellenesek, vagy egyszerűen nem járnak el körültekintően, mások megalapozatlan álláspontját ismételgetik. Lássuk hát, mi is zajlott, mondjuk Barbarossa Frigyes idejétől kezdődően, a pápaság körül:

Konstanzban szerződést kötött Frigyes és III. Jenő pápa (1153) az egyház tekintélyének helyreállításáról és a sváb király császárrá tételéről. Frigyes a császári cím megszerzése érdekében 1154-ben előbb a lombard királyi címet kívánta elérni. Milánóba azonban nem engedték be, erre elpusztított egy Milánóval szövetséges kisvárost, Tortonát. Frigyes és kísérete ezután Veronában állomásozott. Frigyes 1158-ban is hatalmas sereget vezényelt Itáliába, megfosztotta a lombardiai városokat önkormányzatuktól, saját hivatalnokait állította e városok élére. Pápáit kedve szerint cserélgette. Milánó városa 1162-ben kapitulált Barbarossa Frigyes előtt, az ő nézőpontjából ellenpápának számító III. Sándor pápa D-francia területen húzta meg magát. A würzburgi birodalmi gyűlésen (1165-ben) a Sándor pápa mellett kiálló mainzi és salzburgi érsekeket Frigyes megfosztotta máltóságuktól. Frigyes 1166-ban bevette Rómát, császárrá koronáztatta magát III. Paszkál pápával. 1167-ben viszont Sándor pápa áldásával létrejöhetett az ún. Lombard Liga, a német dominancia ellen harcoló itáliai tömörülés. Frigyes kívánságára a wormsi birodalmi gyűlés 1172-ben újabb hadjáratot hirdetett a pápa és az itáliai városok ellen. A csatározást a Lombard Ligával folytatott elhúzódó tárgyalások követték a békéről. A magát szövetségesei révén megvédő, a Szentszéket hosszasan vezető Sándor pápa végül is 1181-ben halt meg. Frigyes fia, Henrik, aki Milánóban tartózkodott apósa, a normann király védelmében, sikeresen elszigetelte az éppen regnáló (kompromisszumos) III. Lucius, majd III. Orbán pápákat a szövetségeseitől. A Veronából elüldözött Orbán pápa 1187-ben halt meg. Ezután választották meg pápának III. Kelement. Barbarossa Frigyes egyezséget kötött a római szenátorokkal, és 1188-ban elismerte az (évtizedek óta először) végre Rómában székelő III. Kelemen pápát.

A 12. sz. végén és a 13. sz. elején a nagyhatalmú német dinasztiák egymás ellen fordultak, ennek megfelelően az általuk dominált, általában nem Rómában székelő pápák közötti fronton is folyt az ellenségeskedés. III. Honorius pápa után IX. Gergely lett a pápa (1227). Viszonya a császárral szemben kielégítőnek volt mondható, míg a császár nem kezdett háborút a lombardiai városok ellen (1235). Az elmérgesedő ellentétek 1239-ben odáig fajultak, hogy a pápa kiközösítette Frigyes császárt. Erre Frigyes hatalmas sereget készített fel egy itáliai hadjáratra, 1240-ben elfoglalta Ravennát és Ferrarát. 1241-ben a megválasztott pápa (IV. Celesztin) csak 13 napig ülhetett a trónon, aztán meghalt. Két éves interregnum következett a pápaságban, – ami egybeesett a magyarországi tatárjárással. Végül II. Frigyes császár kívánságára Anagniban megválasztották IV. Incét, vagyis a genovai Sinobaldo Fieschi grófot pápának (1243), aki azonban nem tudott kijönni patrónusával, 1244-ben elmenekült Sutriból, mégpedig genovai segítséggel Lyonba. Lényegében ezzel kezdődött meg a német-francia vetélkedés a mindenkori pápa feletti dominancia ügyében. Ennek részleteit már a korábbiakban érintettük, ezért itt nem kell kitérnünk rá.

A 12. sz. második felétől a tényleges **Millennium kezdetéig** (1252-ig) terjedő időszak áttekintése nyomán leszögezhetjük: a fent ismertetett hamis narratíva leleplezhető. Ám, ezzel még nem jutottunk közelebb a széles körben elterjedt téves nézetek gyökerének feltárásához. Megint egy nagy lélegzetet kell vennünk, és vissza kell mennünk egészen II. Szilveszter pápa **ezredfordulójáig** (1111/12-ig), jobban mondva az azt követő eseményekig.

A Szentföld visszafoglalása érdekében a 12. sz. első felében kifejtett erőfeszítések körülményeit kell megvizsgálnunk, amikor a pápák még valóban befolyással bírtak a hadjáratokra és – főleg a frank grófok és lovagok, valamint az itáliai kereskedelmi flották elszánt és sikeres akciói nyomán – megalapították a Jeruzsálemi Királyságot. (A velencei kereskedők aztán a Jeruzsálemi Királyság egész területén vámmentességet élveztek, és minden városban fenntarthattak egy kereskedelmi telepet.)

A Szentföld felszabadításában érdekelt körök annak ellenére jelentős eredményeket értek el, hogy a Német-római Császárság koncepcióját dédelgető ellenérdekeltek is aktivizálódtak, s a pápai apparátusban meglehetősen nagy zavart keltettek.

V. Henrik 1116-ban már a második hadjáratát vezette Itáliába, aminek következtében a frank (avagy immár francia) támogatást élvező II. Paszkál pápa Beneventóba kényszerült menekülni előle. 1118-ban meghalt II. Paszkál pápa. Rómában II. Gelasiust választották meg utódjának. A választás után egy császárpárti fegyveres csoport betört, a pápát a bíborosaival együtt foglyul ejtették, s Gelasiust bezárták egy lakótoronyba. A rab pápát hívei nemsokára kiszabadították, de a pápának a visszatérő Henrik elől menekülnie kellett Rómából. Henrik császár egy ellenpápát emelt hivatalba, aki a VIII. Gergely nevet vette fel. Ekkor azonban II. Gelasius pápa kiközösítette V. Henrik császárt és VIII. Gergely ellenpápát is. Levelet küldött minden püspöknek és uralkodónak, s látszólag sikeresen járatta le a császárt.

A megalázott V. Henrik elhagyta Itáliát, de a hatalom kérdését egyáltalán nem hagyta annyiban: Gelasius nem foglalhatta el római hivatalát, és – e korban egyáltalán nem szokatlan módon, talán nem egészen természetes halállal – nemsokára meg is halt a Cluny-i monostorban. Erre aztán 1119-ben egyházi vezetők, feltehetőleg császári nyomásra Gido érseket választották meg pápának Clunyban, aki a II. Calixtus nevet vette fel. E pápa nevéhez fűződik a „wormsi konkordátum" megkötése a császárral (1122), ami elvileg véget vetett az egyház és a Birodalom közötti „invesztitúraharcnak". V. Henrik császár olyan megoldásba ment bele, amelyben lemondott az invesztitúra jogáról (a püspökök világi uralkodók általi beiktatásáról), tehát beleegyezett a kánoni választásba és az érseki beiktatásba, de az egyezmény értelmében csak a császár jelenlétében kerülhetett sor a püspökválasztásra. (Ezzel lényegében megakadályozhatóvá vált az uralkodónak nem tetsző személyek püspökké tétele.) Calixtus pápa mentesítette Henriket a kiközösítés alól, majd császárrá koronázta.

A konkordátum értelmében az egyház joga, hogy a főpapokat megválassza, de Német-római Császárságban a püspökök világi hűbérbe iktatása a császár joga maradt, a papok tehát, ha nem is hivatalnokai, de hűbéresei lehettek a császárnak. Az invesztitúraharc valódi győztesei a német főurak és a pápát támogató lombardiai városok lettek. A harc azonban nem ért véget, sőt az ellentétek még inkább kiéleződtek, – amint azt a fentiekben már érintettük.

A konkordátum csak látszólag vezetett az egyház megerősödéséhez a császárral szemben, ám, ugyanakkor valóságos csapással ért fel a Német-római Császárságtól független államok, mindenekelőtt a magyar állam jövőjére nézve. A Magyar Királyság önmagát, mint korábban is jeleztem, ún. „apostoli királyságnak" és Mária országának tekintette, ezért a püspökök kinevezése ügyében szüksége lett volna egy külön megállapodásra a Szentszékkel. Ilyen egyezmény azonban nem jött létre, a szentszéki apparátus pedig – lényegében természetesen – Magyarországgal szemben is ragaszkodott kinevezési jogához, miközben a magyar király közel sem rendelkezett a császáréhoz hasonló érdekérvényesítési lehetőséggel. (II. Géza megpróbálta gyakorolni az invesztitúra jogát, amivel kiváltotta a pápa rosszallását. A Magyar Királyságnak a Szentszékkel való viszonya azonban mégsem emiatt vált hűvösebbé, hanem hogy uralkodása második felében nem határolódott el a német-római uralkodótól.) Viszont ezzel elkezdődött egy olyan folyamat, amelynek a végén (a 13. sz-ban) a főpapok egy része gyakran ellenségesen lépett fel a magyar királlyal szemben, nem egyszer a kiskirályokkal (bárókkal), valamint az ország külső ellenségeivel szövetkezett össze. Emellett a német-római császár a Szentszékre gyakorolt nyomása és többnyire magának a pápának a hatalomba juttatása révén is a saját érdekeinek megfelelően befolyásolhatta a magyarországi püspökök kiválasztását.

A konkordátum megkötése a frank (immár francia) hatalmi tömörülést is érzékenyen érintette, mivel Henrik császár azonnal megtette a párizsi központú királyság megdöntésére irányuló lépéseit. Ugyanakkor Suger, Saint-Denis-i apát, építész és politikus megszervezte a

francia világi és szellemi ellenállást. Suger szabályos propaganda hadjáratot vezetett a Capeting-dinasztia érdekében, hogy az a Karoling államgondolat megújítójává válhasson.

Az egyház presztízsének átmeneti növekedése a 12. sz. első felében valójában nem a wormsi konkordátum megkötésének, hanem a lovagok szentföldi sikereinek a következménye volt. Lovagok egy csoportja húsz évvel a jeruzsálemi királyság megalapítása után (1118-ban) szánta el magát egy nagy horderejű lépésre. Kilenc lovag (Champagne grófjának vazallusai, vagyis Hugues de Payens Champagne-i lovag a társaival) a Szentföldön megalapította a katonaszerzetes Templomos Rendet (Salamon Templomának Rendjét, teljes néven: a Krisztus és a Salamoni Templom Szegény Lovagjainak Rendjét), kérve Balduintól, Jeruzsálem királyától az elismerést. Hatalmas támogatást kaptak Clairvaux-i Szent Bernáttól, a ciszterci rend vezetőjétől, aki bizalmas jó barátja volt az 1124-től regnáló II. Honorius pápának. Balduin jeruzsálemi király a lovagok rendelkezésére bocsátotta palotájának egyik szárnyát, valamint Salamon templomának a területét.

A templomosok belső körének tagjai gnosztikus tanok követői, Krisztuson kívül leginkább Keresztelő Szent János tisztelői voltak, és egyben a „szent nőiség" (Mária Magdolna) iránt is mély hódolattal viseltettek. Több esetben Magdolnájukat (Máriájukat) Sophiával és Ízisszel is társították, s olykor kifejezetten ezzel a névvel is illették. Clairvaux-i Bernát, aki kiemelkedő szerepet vitt a templomos rend felemelésében, szenvedélyes híve volt a „Fekete Madonnának", akinek a személye kibogozhatatlanul összefonódik Mária Magdolnával, továbbá az Énekek Éneke mennyasszonyával, akit az egyház rendszerint Szűz Máriával hozott összefüggésbe. Számos szentbeszédet tartott Betániai Máriáról, (aki a szemében ugyancsak nem más volt, mint Mária Magdolna).

Egyes kutatók egyenesen Mária Magdolna titkos egyházáról beszélnek, mikor a D-francia területek középkori vallását jellemzik. Vajon mi volt előbb: a legendák egy régi kultusz emlékei lennének, vagy éppen fordítva, egyesek kultuszt teremtettek, ideológiájuk pedig azon alapult, hogy közvetlen kapcsolatot vizionáltak egy evangéliumi személlyel? Számos templomot szenteltek Mária Magdolna tiszteletére.

Nem egyedül a templomosok alakították át Európa egyházi és lovagi világát. Ebben az időben a templomosok mintájára több rend is alakult, az Ibériai-félszigeten létrejött a Calatrava és az Alcantara lovagrend. Emellett, 1120-ban a johannita rend vezetője az Raymond de Puy lett, aki a rend bencés reguláját Ágostonira cserélte föl, s meg is kezdte a rend terjeszkedését, valamint egy ütőképes fegyveres erő fejlesztését.

A templomosok 1128 k. hatalmas hírnévre és páratlan elismerésre tettek szert. Clairvaux-i Bernát szuperlatívuszokban kezdett róluk beszélni. A templomos lovagok Clairvaux-i Bernát vezetésével egyházi zsinatot kezdeményeztek Troyes-ban. Ez a zsinat ismerte el hivatalosan a templomosok vallási-katonai rendjét. Clairvaux-i Szent Bernát kidolgozta a templomosok reguláját (De laude novae militiae). A lovagok a szerzetesi fogadalom mellett a kereszténység védelmére esküdtek föl. A rend alapokmánya gyakorlatilag teljes függetlenséget biztosított a Szentföldön és Európában a templomosok számára. Toulouse környékén és másutt is szentélyeket, valamint hatalmas birtokokat juttattak a rendnek. (Ekkor a lovagok száma: 300 fő, seregük létszáma: kb. 3000 fő volt.) A következő 15 évben a templomosok építkezése meghatározó jelentőségű volt Európában, legalább 80 katedrálist hoztak tető alá, ezek közül Clairvauxi Bernát legalább 19 monostort építtetett. 1139-ben II. Ince pápa bullája kimondta, hogy a templomosok nem tartoznak hűbéresküvel semmilyen egyházi vagy világi hatalomnak, kizárólag a pápának tartoznak engedelmességgel. A templomosok szuverén, határok feletti katonaipolitikai nagyhatalommá váltak, s valósággal berobbantak Európa történelmébe. Fiatal nemesi ivadékok ezrei özönlöttek be a szövetségbe, mesés pénzadományokkal, birtoktestekkel együtt.

A szentföldi keresztény királyság dicsőségének tetőpontjára ért, a Szentföldön hatalmas várépítési tevékenység folyt. Még az aszasszinok fanatikus iszlámista titkos társasága is adót fizetett a templomosoknak, s nyíltan hangoztatta, hogy a templomosok szolgálatába állt.

A templomosok máig ható jelentőségű újítása a pénzintézetek rendszerének létrehozása volt. Kölcsönöket folyósítottak az európai uralkodóknak, rendházaik letétekkel és kötelezvényekkel operáltak, ügyfeleik nagyobb pénzösszeg nélkül utazgathattak, mert a letétekből a térség bármely templomos rendházában (bankjában) gazdálkodhattak. Az egyházi életben jelentkező irányváltás nem maradt azonban meg a szerzetes-lovagság világában, hanem átalakította az európai hatalmak egymással és az egyházzal szembeni stratégiáját is.

Saint-Denis 1124-ben Franciaország vallási központjává vált. Suger, Saint-Denis apátja megszervezte a szellemi és világi ellenállást a Ny-felé terjeszkedni próbáló németek ellen. Ezzel egyidejűleg VI. Lajos a frank királyi jogokra való hivatkozással igényt támasztott a németek országai feletti uralkodásra is. (1125-ben véget ért a Frank-ház, avagy Száli-ház uralma a Német-római Császárságban.) – Suger apát egyébként a gótika bimbózó stílusirányzatának meghatározó személyisége volt. Az 1130-as években átépíttette a párizsi Saint-Denis-t, a Karolingkori, kereszthajóval kombinált háromhajós bazilikát, ami a frank királyok temetkezési helye fölött állt, s helyébe a romanika korszakában immár gótikusnak nevezhető templomot építtetett, (ötleteket a Sens-ben épült Saint-Étienne-templom már gótikusnak tekinthető formáiból merítve). Normandiában és Ile de-France-ban is megindult az a viharos fejlődési szakasz az építészetben, amit gótika térhódításának neveznek.

A németek 1125-ben új királyt választottak a szász (Stauf-ház beli) II. Lotár személyében. A pápa is üdvözölte megválasztását és megkoronázását. (Lotár 1133-tól lett császár.) Ezzel vetélkedés kezdődött a birodalom irányításáért a Hohenstaufok és a Welfek között, illetve a birodalom befolyása alatt álló É-Itáliában a „ghibellinek" a „guelfek" között. Egyelőre ghibellin volt azoknak az itáliaiaknak a neve, akik a Német-római Birodalom trónjáért folyó harcban a Stauf-család pártján álltak a Welfekkel szemben. Később, 1159-től azonban már egyértelműen a független pápaság koncepciójával szembenálló, vagyis a császár pártján álló politikai erőket nevezték ghibellineknek, a független pápaság híveit pedig guelfeknek Itáliában.

A Capetingek eleinte csak Párizs környékének, jobbára az Île-de-France-nak nevezett területeknek a tényleges urai voltak. Az É-franciának nevezett tartományok urai (Normandia és Burgundia hercegei, Anjou, Champagne, Flandria, Bretagne grófjai) jelentős hatalommal rendelkeztek, a királyt tulajdonképpen csak Isten felkentjeként szerzett presztízse emelte fölébük. (A mai D-francia területeken regnáló fejedelmek követői, Aquitania hercege, Toulouse grófja lekötelezettjei 1106-ig jószerivel nem is tudhatták, ki ül az ország, azaz Párizs trónján.) VII. Lajos a 12. sz. közepén megerősítette királyi hatalmának hűbéri, monarchikus jellegét, de a Di (Toulouse, Champagne) és az É-i (Flandria) grófságok urai még nemigen vették figyelembe kívánságait. A Francia Királyság tényleges hatalmát messze túlszárnyalta az Angolszász, illetve a Normann Királyságé.

A gregoriánus reformok nyomán Provence-ban, a gazdag püspöki és kolostori központokban is jelentős templomépítés zajlott (Arles, Saint-Trophime, Saint-Gilles) a 11. sz-ban. A városok megerősödtek, különösen a Rhône-mentén, és fejlett kereskedelmi hálózat jött létre Marseille központtal. A 11. sz. közepe táján Blois és Chartres grófja megszerezte, és 1125-ig függésben is tartotta Champagne-t, amit korábban az örökletes Champagne-i grófi cím birtokosa uralt, tehát a mai ÉK-Franciaországnak az Île-da-France, Orléans, Burgundia és Franche-Comté közötti területet, melynek központja Troyes volt. A Champagne-i grófság területe 1125-től II. Theobald gróf kezébe került. A 12-13. sz-ban aztán a Ny-európai kereskedők fő támaszpontjai a Champagne-i grófság nevezetes vásárai (Troyes, Provins stb.)

lettek, ahol a keleti importcikkek flandriai szövetekkel és a Nyugat más termékeivel cseréltek gazdát.

Az ún. Burgundi Szabadgrófság (France Comté) 1137-ben jött létre, mégpedig a francia és a német fennhatóság alatt álló területek közé ékelődve. Ezt az országot III. Raynald burgundi gróf hozta létre, ám nem a korábbi Burgundi Királyság, valamint nem a Burgundi hercegség területén.

Dauphiné területén (történelmi tartomány a Rhône és az Alpok között) önálló fejedelemség állt fenn 1162 és 1282 között. A korabeli francia hatalom jellegéről mindennél többet elárul az a tény, hogy 1167 k. a „katar vidéken", Languedocban nem kevesebb, mint négy katar egyházmegye működött (Agen, Albi, Carcassone és Toulouse), később egy ötödik is létrejött (Razes). Champagne grófságban is létrehoztak egy egyházmegyét, melyhez maga Franciaország is hozzákapcsolódott püspökségként. Az É-itáliai provinciákban, Lombardiában és Toscanában további hat katar püspöki egyházmegye működött.

Korábban, **1033** (1044) **után** a Burgundi/Areláti Királyság területe a Német-római Birodalom (II. Konrád császár, a száli-frank dinasztia megalapítója) fennhatósága alatt széles körű autonómiát élvezett. Ugyanebben az időben a mai Svájc egész területe a Német-római Birodalomhoz került, s 1291-ig ott is maradt, de a helyi hercegi családok (Zähringen, Kyburg, Habsburg stb.) birtokai mellett a területén függetlenedő városok is alakultak (Bázel, Zürich, Solothurn, Bern, Schaffhausen). A svájci kantonok (formálódó szövetségének) katonái (Burgundiának és Franciaországnak a Német-római Birodalom ellenében elért sikereivel összefüggésben) 1291 után Európa-szerte keresett zsoldosok lettek.

Savoya (történelmi terület a Rhône- és az Isère-folyó völgye között, a Genfi-tótól D-re), mely korábban a Burgundi Királyság része volt, egy grófságként ugyancsak a Német-római Birodalom részévé vált. ÉNy-Itália, Nizza térsége a 11. sz. közepétől a savoyai grófok (később hercegek) alá tartozott. A 12/13. sz. fordulójától Piemont (nyolc tartomány régiója a mai ÉNyOlaszországban, Franciaország és Svájc szomszédságában, Torino környékén) teljes egészében Savoya kezére került.

A 13. sz. elején I. Fülöp Ágost uralma alá került Limousin területe (a Francia-középhegység Ny-i lábai felé eső történelmi régió, melynek központja Limoges). Évtizedek elteltével IV. Szép Fülöp francia király, aki 1285-ben befolyása alá vonta a pápaságot, megszerezte a francia korona számára Champagne-t és Lyont is, majd Navarrai Johannával, a grófság örökösével kötött házassága révén megszűnt Champagne különállása is.

A 13/14. sz. fordulójával Svájc megalakulása, a Német-Római Birodalom gyengülése és Franciaország látszólagos megerősödése következtében ez egykori Burgundi Királyság területei Franciaország keretei közé tartoztak. A Francia Királyság 1316-ban bekebelezte a Burgund Szabadgrófságot is. Ennek területe később a francia korona alá tartozó Burgundi Hercegség felsősége alá került. Így a Francia Királyság a 14. sz. közepére elvileg magába építette a történelmi Burgundia részének tekinthető Dauphiné-t, tehát a Vienne-i Grófságot is.

A Valois-ház uralkodói azonban „túlnyerték magukat", ráadásul a 14. sz-ban nem voltak képesek felülkerekedni a gazdasági és társadalmi válságokon, s a burgundi hercegek, valamint az angolok a mai Franciaország területének nagy részét de facto a hatalmukba kerítették. A Burgundi Hercegség fénykorába lépett, mikor II. Jó János francia király a fiát, Merész Fülöpöt (a Valois-ház burgundiai ágának megalapítóját (1342–1404) Burgundia hercegévé avatta. A hercegség területe Fülöp Flandriai Margittal kötött házassága révén kiegészült az É-franciaországi Artois-val és magával Flandriával, s így egy időre Európa nagyhatalmává avanzsált, fokozatosan kiterjesztette fennhatóságát az egész Németalföldre, kiegészült Lotaringiával, Elzásszal, a mai Luxemburg és Belgium, valamint Hollandia területének

nagyobb részével. Burgundia udvara ekkoriban Európa legfényesebb kulturális központja lett. (Burgundia a 15. szban jelentős veszélyt jelentett a franciákra nézve, mert a Százéves Háború idején Angliával lépett szövetségre.)

A 13. sz. és az azt követő időszak történelmét alakító erőket nem lehetünk képesek felismerni és megérteni, ha nem tudunk elszakadni attól a hamis narratívától, amiről a fentiekben már említést tettem, mármint hogy állítólag fenyegetően fennállt volna annak a lehetősége, hogy a Szentszék a Ny-i centrum országait a hatalma alá kényszerítse, s ezzel Európát saját teokratikus monarchiájává formálja. Ilyen lehetőség egy pillanatra sem állt fenn. Orbán pápa a frank lovagok és az itáliai hajósok, kereskedők mozgósításával valóban megcélozta egy egyházi irányítású állam megalapítását, de azt nem Európában, hanem a Szentföldön akarta létrehozni.

A Jeruzsálemi Királyság lett volna az egyházi hatalom alapja. Orbán pápa koncepciója figyelembe vette a Jeruzsálembe visszatelepedni szándékozó zsidók érdekeit és szándékait is. A Szentföld meghódításának finanszírozása kérdésében nagymértékben számított az igen jelentős mértékű európai zsidó vagyonra. Utódai egy lépéssel tovább is mentek: úgy igyekeztek érdekeltté tenni a gazdag zsidóságot a templomosok missziójában, hogy mozgósított vagyonuk tőkeként hozamot termelhessen, ezáltal hosszú távon biztosítsa a nagy projekt finanszírozását. Egyúttal nyilvánvalóan véget vetettek az egyházban mindeddig általánosan elterjedt nézeten alapuló gyakorlatnak, miszerint a nagypénteki szertartások alkalmával magát Júdeát érhették vádak Jézus megkínzásáért és megöléséért. A felelősséget a római helytartóra és néhány zsidó főpapra hárították. Az eddigiektől eltérően olyan prédikációkat szorgalmaztak, melyek Jézus személyét már nem galileai gójnak, hanem zsidónak állították be. A Szentszék Jeruzsálembe költöztetésével már nem az eredetileg elképzelt keresztény vallási központot, hanem az ún. „zsidókereszténység" centrumát kívánták létrehozni, amelyen aztán a Szentszék megosztozott volna a zsidók vallási vezetőivel.

Az általam vázolt koncepció nem légből kapott, alaposan alátámasztható forrásadatokkal. A zsidóság gazdag részének befolyása már a 11. sz. második felében szerte Európában fölerősödött. Említést érdemel, hogy a Magyarországot felkereső mainzi zsidó kereskedők a királyi udvarnak helyet adó Esztergom (tkp. Fehérvár) zsidó lakosaival együttműködtek. E jómódú kereskedők befolyását mutatja, hogy egy 11. sz-i magyar királyné – a héber forráshely alapján elsősorban Anasztázia, I. András neje, vagyis a fiuk, a fiatal Salamon idején jelentős szerephez jutott özvegye jöhet szóba – utasítására a pénzverde vezetője, a „pénzérmék elöljárója" **1072,** azaz 1083 **k.** pénzt veretett a számukra, hogy ezúton törlessze adósságait. Esztergom mellett Óbudán (egy dunai átkelőnél) volt a legnépesebb és legrégebbi zsidó kolónia Magyarországon. Egy **1010** (1121) **k-i** utalás szerint a távolsági kereskedelem mellett az ottani zsidók is érdekeltek voltak a helyi üzletkötésekben. A legfelsőbb egyházi körök legkésőbb a 11. sz. közepétől összefonódtak az itáliai zsidósággal. Már IX. Leó pápa idején (**1052**, azaz 1063 **k.**) egy kikeresztelkedett bankár, Benedictus Christianus volt a Szentszék legfőbb pénzügyi tanácsadója és legnagyobb hitelezője, fiát (Pierleonét) maga a pápa keresztelte meg, lányait a legelőkelőbb rómaiakhoz adatta feleségül. A római zsidók Pompeius óta a Transtevere városrészben éltek gettói elzártságban. Már a **08/09.** (tehát a 10.) **sz-ban** sikerült politikai hatalomhoz jutniuk, mert már akkor Róma legjelesebb orvosai és legsikeresebb pénzváltói, bankárai a körükből kikerült zsidók voltak.

Aztán, **1072,** azaz 1083 **k.** a zsidó származású Leó (Petrus Leone avagy Pierleone) bankár (tehát Benedictus Christianus fia) Hildebrand támogatóihoz csatlakozott. (Hildebrand nemsokára VII. Gergely néven pápa lett.) Petrus Leone volt az első a Pierleone családból, aki a Rómaiak Konzulja címet viselhette. (Maga Gergely pápa is egy zsidó bankárcsalád sarja volt, dédapja még nem kereszténynek született.) Egy következő Pierleone bankár (Petrus Leone fia,

Benedictus Christianus unokája), aki ugyancsak a Rómaiak Konzulja cím viselője volt – személye azonos a későbbi II. Anecletus pápával – a 12. sz. elején rendkívüli politikai befolyásra és hatalomra tett szert. II. Orbán pápa rábízta az Angyalvár parancsokságát. A pápa hitelezője volt, s egyben az egyházfő katonai védelmezője is, aztán 1120-tól bíborossá lett Róma zsidó gettójának kerületében. Onnan került később a legfelső méltóságba. II. Anecletus 1130-ban a pápai trónt az ugyancsak zsidó származású II. Ince pápától testvérei és sógorai segítségével, fegyverrel hódította el. II. Anecletus idejében, az által szorgalmazott pompás körmenetek alkalmával a római zsidók gyülekezete is a Chromatius-palota előtt sorakozott fel, élén a Tórát kezében tartó rabbival.

(Petrus Leó 1128 júniusában halt meg. Nagy pompával temették el. Mauzóleumát – a korabeli pápák elpusztult síremlékeivel ellentétben – épen megőrizte a történelem szeszélye. A római Szent Pál-templom kolostorudvarán áll egy óriási márványkoporsó, Pierleone koporsója. A sírfelirat elmondja róla, hogy páratlanul nagy ember volt, mind gazdagságát, mint gyermekeinek számát tekintve. A Pierleone famíliának Európa későbbi történelmére is kiható jelentőségét érzékeltetve nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy "*a Habsburgok leszármazását a ház későbbi történetírói a* 13. és 14. században *a római Pierleone családtól vezették le*" –, miként az a Meyer féle Konversationslexikon negyedik kiadásában áll, ami 1887-ben jelent meg.) A zsidók római befolyása persze nem óvta meg az európai zsidóságot attól, hogy a keresztes háború meghirdetésekor, **1095** (1106) **k.** a pápai felhíváson fellelkesült nép ne a francia és a Rajna-vidéki városok zsidóságának kifosztását tekintse háborúja első csatájának. A csőcselék történelmi sérelmeket panaszolt fel a pogrom alátámasztására: minek elmenni Jeruzsálembe, mikor Krisztus gyilkosai itt vannak kéznél?! Wormsban ötszáz zsidót öltek meg. Mainzban a zsidók sok arannyal próbálják eltántorítani a tömeget a szándékától, és az érsektől kértek védelmet, de a nép felgyújtotta az érseki palotát is, és megölt vagy ezer zsidót. Kölnben nem sikerült a zsidókat megölni, mert azok vidékre menekültek. (Megjegyzendő, hogy ugyanakkor nem felel meg a valóságnak az a beállítás, mely szerint a Jeruzsálembe megérkező keresztes lovagok **1099-ben** (1110-ben) népirtást hajtottak volna végre a város zsidósága körében. Ez a tömeggyilkosság a kalifa várost elhagyó csapatainak a műve volt. Erre a történetre a korábbiakban már kitértem, mivel az ezzel kapcsolatosan elterjedt hamis beállítás a virtuális kronológiával (is) egyértelműen összefügg.)

Szerte Európában virágkorát élte a zsidó kultúra. A 11/12. sz-ban a zsidók Anglia és Belgium területére is betelepednek, – a spanyol területeken a jelenlétük már hosszú ideje meghatározó jelentőségű volt. Adelard, az angliai Bathból származó zsidó filozófus és tolmács, aki jól megtanult arabul, sokat utazgatott, majd az Ibériai-félszigeten járva arab munkákat fordított le latinra, utazásaiból visszatérve, a 12. sz. első felében II. Henrik királynak a nevelője lett.

A 12. sz. közepétől tevékenykedett a Cordobából származó Moses ben Maimon (Maimonides) filozófus, tudós, orvos, a középkor egyik legismertebb szefárd-zsidó rabbija, aki a júdaizmus tételeit fiatal korában, bizonyára arab közvetítés révén megismert ókori racionalizmussal (Arisztotelész gondolataival) ötvözte. Megírta a zsidó vallási törvények és szertartások összefoglalását a saját koncepciója szerint, miáltal szembe került a Pierleonék által is elismert, ortodoxnak tekinthető zsidó álláspontot vallókkal. Életműve erős hatással volt a skolasztikusokra, Aquinói Tamásra és Albertus Magnusra is. Maimonides a középkori zsidó filozófia virágkorának legjelentősebb alakja volt. Életműve mind a skolasztikára, mind humanizmusnak elnevezett kulturális „felpezsdülésre" megtermékenyítő erővel hatott.

A szentföldi keresztény királyság 1140 k. dicsőségének tetőpontján volt. Szabadon élhettek a keresztények mellett zsidók is a városban, enyhültek a muszlimokat Jeruzsálemből kitiltó rendelkezések is. Ugyanakkor Rómában a pápai hatalomra áhítozó, vagy abból részt kérő

főpapoknak elsősorban a Pierleone család protekcióját kellett elnyerniük. Ha nem így tettek, óhatatlanul a császárpártiak (ghibellinek) uszályába kerülhettek.

Magyarország Ny-i kereskedelmének fő vonala egybeesett a templomosok fő közlekedési útvonalaival.

A Kölnben létrehozott, több utcából álló, a templomosok részére épült telep (a „latinusok") kereskedőinek útja a Rajnán Mainzig vezetett. Mainzból a zsidó kereskedők által használt utakon jutottak el Regensburgba, mely városnak szintén volt egy „latinus" városrésze, akárcsak a következő állomásnak, Bécsnek is, ahonnan Esztergom (Fehérvár) könnyen elérhető volt. A „latinusok" másik útvonala Csehországon áthaladva vezetett Felső-Magyarországra. Ezeken az utakon zarándokoltak a Szentföld felé a jobb életkörülményekben reménykedő európai telepesek is. Magyarországról a módosabbak hajóval (az Adriától), a szegények gyalogosan, Bizánc területein áthaladva juthattak el céljukhoz. A „latinusok" a szentföldi templomosok, egyéb lovagok és zarándokok, telepesek logisztikai hátterét, hátrahagyott javaik kezelését biztosító európai hálózatának objektumaiban tevékenykedtek, ahol együttműködtek azokkal a zsidó kereskedőkkel, akik kezükben tartották az európai távolsági kereskedelmet. Az idő haladtával, a 12. sz. végére a két csoport alaposan összeolvadt, a templomosok európai (anyagi) bázisa is lényegében a zsidó bankárok és kereskedők kezelésébe került.

A Közel-Keleten megtelepedett európai népesség kb. 250 ezer fő volt a 12. sz. második felében. 120 ezer európai ember élt magában a Jeruzsálemi Királyságban, s ez a létszám ötödrészét képezte a terület lakosságának. A keresztes államok európai mintára feudális alapokon nyugvó államok voltak, bennük etnikailag egységes réteg tartotta kezében a vezetést. Kezdetben a királyi hatalom erős volt, de aztán a bárónak sikerült megerősíteniük pozícióikat, néhány nagyobb birtokkal rendelkező család emelkedett föl. A D-itáliai normann Boemund herceg által megszerzett Antiokiában a normannok, a Toulouse-i Rajmund utódai által birtokolt Tripoliszban a D-francia területekről érkezettek, a Jeruzsálemi Királyságban és Edesszában az É-francia területekről származó lovagok rendelkeztek jelentősebb hűbérbirtokokkal.

Az államokban kevés volt az európai értelemben vett jobbágy; a frank közemberek városokban laktak, Jeruzsálemben ők alkották a lakosság zömét. A vidéken élő őslakosok az európai jobbágyokéhoz, illetve az ide elszármazott európai eredetű parasztokéhoz hasonló helyzetben voltak, de nem kötelezhették őket robotra, saját elöljáróik által vezetett közösségeik autonómiával rendelkeztek.

Világosan látnunk kell, hogy a keresztes háborúk valódi értelme eredetileg nem egyszerűen a szentföldi keresztény zarándokok biztonságának szavatolása, hanem ott egy olyan erős zsidókeresztény központ kialakítása lehetett, amit a kereszténység ellenségei meg sem merhetnek támadni. Ez a koncepció egészen Barbarossa Frigyes és Oroszlán (Welf) Henrik, majd Oroszlánszívű Richárd közel-keleti kudarcáig (Szaladinnak, az Ajjúbida-dinasztia alapítójának és utódainak a sikereiig), a 12. sz. második feléig lényegében változatlanul napirenden volt. Ezután azonban a frank/francia, a német és a brit/angol/normann hatalmak után a Szentszéknek is be kellett (volna) látnia, hogy az eredeti célkitűzés elvesztette a realitását.

Maimonides Cordobában született zsidó filozófus a 12. sz. második felének közepén Egyiptomban, majd Jeruzsálemben munkálkodott. Tevékenysége összefüggésben állhatott a zsidók és a keresztények közötti viszony megromlásával, illetve Európa világi hatalmainak a szentföldi háború finanszírozásától való, egyre nyilvánvalóbbá váló elállásával is. (Érdemes megjegyeznünk, hogy ebben az időben került át az európai (karaita) zsidóság szellemi központja az Ibériai-félszigetről a súlyos politikai válságba jutott Konstantinápolyba. Ugyancsak ekkoriban jelent meg tömegesen K-felől az askenázi zsidóság a mai Oroszország, Litvánia, Lengyelország területén, de mindenekelőtt Kijevben és Halicsban.)

Maimonides egy darabig habozott: Amalrik király mellé álljon-e, vagy inkább a keresztesek ellenfele, a muzulmán Szaladin mellé, majd letette voksát a muszlimokra. Szaladin feloszlatta a síita kalifátust Egyiptomban, lemészároltatta a szudáni etnikumú testőrséget, és Maimonidest kinevezte az egyiptomi zsidók vezetőjének és saját orvosának. Ezután zsidókat telepített be (Jemenből, Marokkóból) Jeruzsálembe. (A zsidók beköltöztetése a 13. sz-ban is folytatódott.) Nagy kérdés: tekinthetjük-e a zsidó filozófus-orvost és a munkaadóját a Szaladin nyomdokaiba lépő, hamarosan létrejövő Szeldzsukok birodalmában és az annak utódjaként világhatalomra szert tevő, Európa DK-i részét végveszélybe sodró Oszmán Birodalomban érvényesülő zsidómuzulmán szimbiózis szellemi kezdeményezőinek?

Az európai hatalmak és a Szentszék közötti viszonylagos erőegyensúly legkésőbb a 12/13. sz. fordulóján egyáltalán nem a pápa, hanem éppenséggel a világi hatalmak javára billent el. A helyzet alapvető változását mutatja, hogy már 1182-ben sor került (hosszú, sok évtizedes békesség időszakát lezáró jelleggel) az első zsidóellenes megmozdulásra, mégpedig Franciaországban. Úgy tűnik, a 12. sz. végére válságba került a Pierleonék nevéhez társítható zsidókeresztény koncepció.

Számos európai városban kötelezővé tették, hogy a zsidók csak az erre a célra kijelölt városnegyedekben éljenek, ám ezzel ellentétben Lengyelország és Litvánia a (K-i) zsidók letelepedését szorgalmazta saját településein. Magyarországon a 13. sz. elején a királyi jövedelmek vonatkozásában olyan bérleti rendszert vezették be a sóbányászat, a vámszedés, a pénzverés szakágaiban, aminek révén az egyház is elesett bizonyos jövedelmektől, és e rendszerben éppen a zsidó bérlők lehettek a fő haszonélvezők.

A francia hatalom képviseletében az „É-i lovagok" 1209-ben Languedoc-ban kisajátították a katarok birtokait. Az „eretnekek" az ugyancsak megtámadott zsidókkal együtt menekültek el Carcassone városába. Az egyház álláspontja is igazodott a világi hatalom elvárásaihoz: az 1215ben megtartott IV. lateráni zsinat megkülönböztető viseletet írt elő a zsidók számára. Ettől az évtől keltezhető a Magyarországgal kapcsolatos európai (világi és egyházi) vélekedés megváltozása is. Az ország zsidókkal kapcsolatos „elavult" toleranciáját, a zsidók pénzügyi kormányzatban kivívott jelentős szerepét egyre-másra felrótták II. András királynak, aki engedett a zsarolásnak, így 1220 után már ott is zsidóüldözés kezdődhetett, igaz csak ímmel-ámmal. A pápa 1225-ben megismételte figyelmeztetését mondván: „*csodálkozik, hogy Magyarországon a zsidók és a pogányok még mindig hivatalt viselnek*". (Ekkor már javában folyamatban volt a K-ről várt „legendás János pap felszabadító hadműveletei" körüli híresztelések terjesztése, illetve magas körökben tudható volt, hogy a mongol-tatár hatalom Európa K-i felének lerohanását tervezi. – Nem tudom elhessegetni kísértő gondolataimat arról, hogy ez a híresztelés és a magyar király rendszeres vegzálása már jórészt a Pierleonéktől leágazott, az Ausztriát uraló Babenberg-család bizalmába is beférkőzött Habsburg-ősök aknamunkájával magyarázható.) IX. Gergely pápa 1231-ben ismét a zsidók magyarországi hivatalviselése ellen emelt szót, majd felszólította a főpapokat az egyház érdekeinek védelmére. A király és az egyház vitája elmérgesedett, az esztergomi érsek (Róbert) több tisztviselőt kiközösített, fegyelmi hatalmával élve a legszigorúbb egyházi büntetést alkalmazta, Magyarországot interdictum alá vetette, nem menekülhetett a korábbi kamaraispán, Sámuel sem, aki eretnekség gyanúja alá került. Az intervenció nyomán kötötte meg a pápai legátus és a magyar király az ún. „beregi egyezményt". A zsidókat eltiltották a keresztényekkel való házasságtól, közhivatalok viselésétől, a sóval való kereskedelemtől. (Utóbbi az egyház kizárólagos jövedelme lett. Így is maradt minden az 1241-es tatárjárásig.) A mongol invázió után viszont IV. Béla király 180 fokos fordulattal a zsidók felé fordult, hogy az országot kimozdítsa a gazdasági válságból, hiszen nekik maradt csak mozgósítható vagyonuk.

A király osztrák mintára kiváltságlevelet adott a zsidóságnak, amit „a magyarországi zsidóság aranybullájának" is neveznek, melyben a zsidók lényegében a hospesekkel egyenlő

jogokat kaptak. Ez a kiváltságlevél közvetlen királyi védelem alá helyezte, a kamara szolgáinak nyilvánította az országban élő zsidókat, akik a kincstárnak adóznak, az pedig biztosítja jogvédelmüket. A zsidók személye, illetve vagyona elleni támadást a királyi hatalom megsértésének deklarálta. Egy magyar szólással élve: sikerült átesni a ló másik oldalára, a magyarok pedig megismerkedhettek a kamatos kamat intézményével. Persze ezt a kurzust nemsokára követte egy újabb zsidóüldözés, ami 1279-ben érte el tetőpontját, amikor a pápai legátus, Fülöp fermói püspök által Budára összehívott zsinat kinyilvánította célját: „*a magyar egyháziak és világiak életének, erkölcsének megjavítását, a katolikus hit és egyházi szabadság védelmét*". Határozata értelmében a katolikus egyházi rendek teljes adómentességet élvezhettek, a zsidóknak pedig megkülönböztető jelet kellett viselniük. A „schismaticus" (szakadárnak, eretneknek nyilvánított) papoknak nem volt szabad katolikus templomban isteni szolgálatot végezniük, új imaházat vagy kápolnát pedig csak a megyés püspök engedélyével építhettek.

Eközben Frigyes német-római császár hozzáállása sajátságosan ambivalens volt, zsidóellenes törvényeket hozott, miközben pártfogolt bizonyos zsidókat, szívélyesen fogadott egyes zsidó telepeseket, és ragaszkodott ahhoz, hogy alattvalói méltányosan bánjanak velük.

Fentiekben a Szentszék tevékenységére és a szentföldi államokban történtekre összpontosítottuk figyelmünket, az európai világi vezetők, köztük az egyház és a különböző világi hatalmasságok által dróton rángatott magyar király álláspontját éppen csak érintettük. Most már épp itt az ideje, hogy szóljunk néhány szót az európai nagyhatalmak stratégiájáról is. A történtek mögöttesének megértését legalább annyira szolgálja az események megismerése, mint az, hogy tudatosítsuk magunkban: mi az, ami nem, vagy mégsem történt meg.

A legfontosabb talán éppen az, hogy a tárgyalt időszakban a francia és a német hatalom egymás ellen egyáltalán nem viselt háborút. A német-francia háború annak ellenére elmaradt – szinte a középkor végső szakaszáig béke uralkodott a két nagyhatalom között –, hogy a 12. sz. közepe táján német részről és francia részről is komoly készülődés kezdődött az európai birodalom kiteljesítése (francia szempontból Karoling mintára történő visszaállítása) céljából megvívandó háborúra. A kezdeményezés azonban gyorsan lekerült a napirendről. Valamiféle jelentőségteljes paktum születhetett a két hatalom között. A dolog egyáltalán nem olyan színezetű, hogy valós békepolitikát folytattak volna, hiszen másutt ugyancsak szenvedélyesen háborúztak, mégpedig olyan hevesen, hogy a vizsgált időszak végére, a keresztes háború hadszínteréről való távolmaradásuk ellenére mindkét nagyhatalom eléggé kimerítette az erőforrásait. Franciaország egyenesen gazdasági válságba került, és főként e válság „kezelése" érdekében igyekezett a katarok gazdag városainak kifosztása után a templomosok rendjét is megsemmisíteni, s rátenni kezét a mesésnek mondott templomos-vagyonra – (ami mégsem lehetett annyira nagy, és ekkorra már tulajdonképpen, jelentős részben a zsidó bankárok, kereskedők templomos-bizniszben megforgatott tőkéje volt). Ám, ne szaladjunk ennyire előre, nézzük inkább, mi történt a 13. sz. második felében:

Döntő fordulat állt be a templomosok hatalmi pozíciójában, mikor 1252-ben, tehát a **Millennium kezdetén** Anglia királya, III. Henrik nehezményezte, hogy mennyi kiváltsággal és mekkora vagyonnal rendelkeznek. Egyre több európai uralkodó kifogásolta azt is, hogy a templomosok az iszlám világgal szoros és gyanús (misztikus) kapcsolatban állnak. Azt hiszem, e kifogásokkal szorosan összefügg, hogy a francia király elrendelte a zsidó vallási könyvek nyilvános elégetését. Valamivel később aztán, 1273-ban I. Edward angol király elrendelte, hogy az angliai zsidók sárga csillagot viseljenek. Azután pedig (1294) száműzte őket az országból, és megtiltotta, hogy valaha visszatérjenek, (csak évszázadok múlva térhettek vissza.) A templomosok üldözése és a zsidóság elleni intézkedések párhuzamossága magáért beszél: Még 1276-ban elzavarták a zsidókat Bajorországból. A francia király 1284-ben és 1292-ben, továbbá

1303-ban és 1306-ban is külön adót vetett ki a zsidókra. Az 1306-os adóbehajtást a zsidók francia területről való kiűzése követte, ám ez az akció valószínűleg nem sikerült százszázalékosan, mert az intézkedést a francia hatalom 1322-ben is megismételte. A zsidókat 1320ban Ausztriából is kiűzték. Szászországból való kiűzésük 1349-ig váratott magára, amikor aztán elkezdődött az egyik leghisztérikusabb zsidóüldözési kampány Németországban, s ennek során a K-re menekülő zsidók elsősorban lengyel fennhatóság alatt álló területekre, a már ott élő askenázi zsidók mellé telepedtek le, ahol aztán kialakult Európa legnagyobb (jiddis nyelvű) zsidó etnikai közössége.

Ugyanebben az időszakban, a 14. sz. elején fejeződött be a templomosok rendjének felszámolása is. A francia király (a szorosan befolyása alatt tartott pápával együttműködve) szétverte a szervezet számára elérhető maradványait, de a lefoglalt templomos javak nagyságrenddel kisebbek voltak az általa reméltnél. Ezt a divatos elméletek teljesen a templomosok ügyes vagyonmentési akcióinak tudják be, álláspontom szerint viszont inkább arról lehet szó, hogy a király által is csak szóbeszédből ismert „legendás" méretű templomos vagyon a pletykák alapján becsültnek csak a töredékére rúghatott. Azt hiszem, a divatos, a bestseller irodalomban bőségesen kitárgyalt elméletekben egy szemernyi igazság azért van, mégpedig az, hogy a 14. sz. első felében valóban tekintélyes vagyonokat mentettek ki a kontinens francia ellenőrzés alatt álló területeiről a szélrózsa minden irányában, Portugália, Itália, Skócia felé is, de talán leginkább a francia és a német fennhatóság alatt álló területek (Ny- és Közép-Európa) közötti térségbe. Ez a vagyon viszont nem annyira a templomosoké, hanem inkább azoké a gazdag zsidó kerekedő- és bankárcsaládoké volt, amelyek korábban a templomosok és az itáliai hajósok szentföldi vállalkozásait is menedzselték.

Ha a történtekre elfogulatlanul, józan „paraszti" ésszel tekintünk, kétségeink sem maradhatnak a korabeli Európa vagyoni viszonyaival kapcsolatosan. Európa nagyhatalmai nemességének színe-java kétszáz évig költséges háborúban állt a Közel-Keleten. Magánvagyonukat tették föl arra, hogy szilárd államot hozzanak létre és tartsanak fenn a Szentföldön. Vallásos buzgalmukon kívül az az elgondolás indította őket erre a vállalkozásra, hogy siker esetén ők képezhetik a szentföldi keresztény állam arisztokráciáját. A kétszáz éves időszak első felében vállalkozásukat Európa uralkodó házai is támogatták. Ebben az időben a hadizsákmány és a meghódított területek parasztsága (a mezőgazdasági termelés) még némiképpen hozzá is járult a lovagok anyagi helyzetének elfogadható szinten tartásához. Teltek az évtizedek, a hadi helyzet egyre romlott, és egyre fogyott e nemesség vagyona. A 12. sz. végétől az uralkodó házak csökkentették, később meg is vonták támogatásukat a keresztesektől, (a francia hatalom ezzel együtt is anyagi csődbe került). A keresztes háborúk utolsó szakasza, a 13. sz. második fele anyagilag teljes kudarc volt. Hova lett a háborúba befektetett grandiózus összeg? Mivé alakultak át a mesés vagyonok? Eltekintve olyan partikuláris eseményektől, hogy például elvesztek, haramiák birtokába jutottak bizonyos kincsek, a javak azokhoz a bankárokhoz, hajósokhoz és kereskedőkhöz vándoroltak, akik szolgáltatásaikkal és termékeikkel lehetővé tették a lovagok és kíséretük szentföldi városokba jutását, s igényeik ottani kielégítését. Kik voltak ezek a szolgáltatók? Nyilvánvalóan az itáliai városállamok bankárai, kereskedői, flottatulajdonosai, akik kezdettől fogva, de különösen a hadi helyzet romlása, az utánpótlás körülményeinek veszélyesebbé válása után magas monopolárat kérhettek szolgáltatásaikért. Az ún. „lombardok" (zsidók) képezték a zömét Itália és más gazdasági centrumok vagyonos vállalkozóinak, tehát az eltelt kétszáz év folyamán elsősorban a már eleve gazdag és befolyásos zsidó családokhoz vándorolt Európa bátor és önfeláldozó lovagjainak a vagyona. Más megközelítésben: töredékére csökkent a vidék, a nemesség gazdagsága, mivel a javak jórészt átkerültek a gazdag városi polgárság jól őrzött, titkos kamráiba. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy a keresztes háborúk utolsó szakasza idején, még inkább a kivonulás után sokak igazságérzetét, még többek irigységét, s az elszegényedett

nemesi családok egyes tagjainak lelkivilágát is olymértékben felkorbácsolták a városi zsidóság mérhetetlen gazdagodásáról keringő információk, hogy számos helyen lázongásra, véres pogromokra került sor.

Kijelenthetjük: a nagyhatalmak a 14. sz. első feléig nemhogy terjeszkedtek volna egymás területei irányában, hanem éppen fordítva: kifejezetten megengedték, hacsak éppen nem szorgalmazták a köztes térségben, elméletileg saját területükön kisebb, független, más esetben lazán hozzájuk kapcsolódó államok, városállamok létrejövetelét, megerősödését. Tették ezt feltehetőleg abból a megfontolásból, hogy elkerüljenek egy olyan csúfos bukást, amit korábban a Karoling Birodalom – az egymás ellen fordult Károly-utódok intoleranciája miatt – képtelen volt elkerülni. Tették ezt annak ellenére, hogy ugyanakkor késhegyig menő kakaskodással, és fegyveres erejük bevetésével igyekeztek – a Szentszék politikája, a mindenkori pápa személyének kiválasztása feletti ellenőrzés és gyámkodás biztosítása érdekében – egymás vazallusait letörni, kiszorítani az É-itáliai térségből. Mindeközben szándékaiktól, akaratuktól függetlenül segítették létrejönni azt a „köztes" európai térséget, lényegében a Földközi-tengertől a kontinenst és a Brit-szigeteket elválasztó csatornáig, mely térség a 14. sz. folyamán az általuk üldözött polgári közösségek (zsidók és „eretnekek") legfőbb menedékeként szolgálhatott. Franciaország vezetői olymértékben túlzásba vitték K-i béketörekvésüket, hogy mire észbe kaptak, országuk K-i felén kibontakozott az a Burgundia, amely az angolokkal összefogva elementárisan fenyegette a hatalmukat.

A nagyhatalmak fennhatósága alól kimenekített vagyonok Európa más térségeinek városaiban tőkeként működhettek. Az évszázadok során felhalmozott, most kedvező közegben, jól befektetett tőke révén megindulhatott a gazdaság mindaddig – a Hanza szövetség területei kivételével – nem tapasztalt ütemű növekedése, ami természetesen követőkre talált Európa szerte. A vagyonok, a magánkézben kumulálódott kincsek leginkább a már említett, a Földközi-tenger és a La Manche-csatorna között húzódó területsávon voltak a legnagyobb biztonságban, ezért a leggyorsabb fejlődés ott ment végbe, a gazdagság és jólét világa is ott összpontosult. A gazdag bankár- és kereskedőréteg Európa-szerte lazán kötődött az egyes országok politikai és egyházi vezetőihez, lényegében önmaga határozhatta meg, hogy bizonyos előnyök érdekében mennyire szolgálja ki az adott terület hatalmi köreit, avagy inkább a szomszédos, esetleg távolabbi hatalmaknak ajánlja fel képességeit, például az ottaninál kedvezőbb kamatozású kölcsöneit.

Ugyanakkor számos zsidó kereskedő az arab világba tette át tevékenységi területét, vagyona és tapasztalatai elsősorban a muzulmán világban járultak hozzá az anyagi gyarapodáshoz. A vagyon, a pénz áramlásának ekkoriban egyáltalán nem vetettek gátat az országhatárok. A kereskedők és javaik mozgására, mozgatására nézve általában nagyobb veszélyt jelentettek a kalózok és rablóbandák, mint az egyes államoknak a határvidékükre telepített fegyveres egységei. A gazdaságtörténetben elterjedt irányzatok messze túlbecsülik az ún. „eredeti tőkefelhalmozás" (Angliában: 15–16. sz.) jelentőségét, s ezzel összefüggésben alábecsülik a 13/14. sz-ban végbement kumulációs folyamatokat. Az „eredeti tőkefelhalmozásban" aktivizálódó rétegek csupán csak fel akartak zárkózni, esetleg be akartak kerülni abba a tőkés csoportosulásba – avagy konkurens csoportot kívántak képezni –, amely már a 14. sz. folyamán átvette az európai gazdaság motorjának a szerepét. Azt tapasztalták ugyanis, legalábbis „ráéreztek" arra, hogy a kontinentális Ny-Európában és egyre inkább a Ny-Európával szomszédos (mediterrán, afrikai, K-európai stb.) térségekben már működik egy önállósult Pénzhatalom, amelyik független mindegyik európai hatalomtól, s maga akarja meghatározni az európai gazdasági (áttételesen társadalmi és politikai!) folyamatokat. (Pénzhatalomnak nevezem azt a magánvagyonok összecementálódásával képződő konglomerátumot, amely alapját képezi egy képlékeny, (kívülálló számára) arctalan személyek hálózatából kiépített, rendkívüli hatalommal rendelkező felépítménynek. A Pénzhatalom

biztonsága nem igényel hadsereget, legfeljebb kisebb testőrség jellegű fegyveres szervezeteket. A Pénzhatalom a számára kényelmetlenné váló államok integritását a mindig és mindenhol létező csőcselék könnyedén megvalósítható felbujtásával, olcsó áron lehetséges megvásárlásával rendíti meg. Nagyobb katonai erőt is igénylő akcióit többnyire az országok egymás ellen való kijátszásával hajtja végre. Meg van arról győződve, hogy csaknem mindegyik ország vezetői hajlamosak a kilátásba helyezett előnyökért, területi gyarapodásért cserébe bevetni hadseregüket is a pénzhatalmi körök számára bosszúságot okozó országok, népek ellen.)

Mindennek ára van, a gyorsuló gazdasági növekedés ára már ekkor, de még jóval később is elsődlegesen a társadalmi egyenlőtlenség fokozódása, az emberek életmenete kiszámíthatatlanná válása, a biztonság és a biztonságérzet megrendülésének keserű tapasztalatai formájában jelentkeztek. Az országok vezetői pedig azt tapasztalhatták, hogy az alattvalóik jóléte és biztonsága érdekében tervezett intézkedéseik meghozatalát egy, többnyire az államkassza krónikus gyengélkedése formájában jelentkező, gyakran érthetetlen okból bekövetkezett körülmény, egy „titokzatos" nagyobb erő gátolja, esetenként teljesen lehetetlenné teszi. Természetesen arról van szó, hogy az önállósult Pénzhatalom különböző trükkökkel és manipulációkkal, nyilván elsősorban saját anyagi érdekeinek megfelelően, de olykor, átmenetileg akár a rövid távú érdekeivel ellentétben is, már befolyásolni (növelni vagy csökkenteni) tudta az egyes államok erejét, befolyásolni tudta az európai erőviszonyokat.

Itt érdemes röviden utalnunk arra is, hogy e folyamatokra való válaszreakcióként is értékelhető zsidóüldözésekre került sor a 14/15. sz-ban. Magyarországról Nagy Lajos király 1360-ban üldözte el a budai zsidókat, de öt év múlva visszaengedte őket, bár nem eredeti lakóhelyükre, a Várhegy DNy-i, hanem az ÉK-i részére. Ny-on folytatódott a zsidók elűzése: Ausztria – 1369,

Franciaország – 1394, Mainz – 1438, Bajorország – 1442, Brandenburg – 1446, ismét Mainz – 1462 és 1483 stb. A 15. sz. közepétől a zsidó gazdasági dominancia elleni erőfeszítések egységes és szervezett kampányhoz vezettek az Ibériai-félszigeten. A mértéket nem ismerő, véres hispániai inkvizíció jelentős részben abból az erőfeszítésből táplálkozott, mely a zsidóktól való megszabadulásra irányult. A spanyol és portugál inkvizíció elől menekülő zsidók (állítólag 160 ezer fő) jórészt a Földközi-tenger partvidékére, leginkább a muzulmán É-Afrika, Levante és az Égei-tenger partvidéke irányában távoztak, úti céljuk gyakran Jeruzsálem volt. (Érdemes megjegyezni, hogy miközben folyamatban volt a kampány, Kasztíliai Izabella királynő zsidó kölcsönökből fedezte az Újvilág felfedezését, ami aztán a Pénzhatalom történetében is vadonatúj fejezetet nyithatott.)

Felismerésünket röviden a következőképpen fogalmazhatjuk meg: elsődlegesen a **Millennium eleje** (Jézus születésének ezredik évfordulója: 1252) és **vége** (Pál apostol missziója befejezésének (**065**, azaz 321 **k.**) ezredik évfordulója, tehát 1321) között Európában csírázott ki a többé-kevésbé rejtőzködő, az államoktól alapvetően független, mondhatni nemzetek feletti vagy nemzetközi Pénzhatalom kezdeménye, vagyis már ekkor létrejött annak dinasztikus alapokon álló kvázi-közössége. Ennek tagjai nyilvánvalóan már ekkor megkezdték elképzeléseik egymással való egyeztetését, s éppen ez által volt megvalósítható vagyonuknak minden korábbi mértéket meghaladóan gyorsütemű gyarapítása a 14–15. sz-ban.

A Pénzhatalom természetesen csak saját érdekéből állt ki a keresztény Európa mellett. A pénzhatalmi közösségnek (néhány gazdag dinasztiának) nincs, soha nem volt vallási, kulturális vagy erkölcsi elköteleződése sem a kereszténység, sem Európa iránt. Ez az álláspont „lefelé" terjedt, azok a nincstelenek, akik a pénzhatalmi közösséget szolgálták, maguk is azonosultak e szemlélettel, s éppen e miatt a lényeges körülmény miatt mondhatjuk ki határozottan, hogy a 13. sz. második felétől valóban paradigmaváltás történt Európában. A politika legfőbb alakítóit már nem a hagyományok, nem a megörökölt kultúra és beidegződött erkölcsi elvek vezérelték,

ami akkor is gyökeres változásnak minősül, ha gyakran korábban sem voltak képesek az uralkodók keresztényi elkötelezettséggel cselekedni, mert hiszen érdekeik alapján kísértésnek voltak kitéve. Ami azonban még ennél is fontosabb, a társadalmak meghatározó rétegei immár elfogadták, sőt az egyes emberek maguk is azt kezdték gondolni, hogy ez így van rendjén, ez így természetes: a pénz a szorgos/ügyes emberek kezében van jó helyen, nem feltétlenül a született előkelőségeknél. Az emberek pedig fordítsák arra a pénzüket, amire akarják, s majd a piac eldönti, ki boldoguljon közülük! Ez volt az új paradigma lényege.

A szellemi élet hamar követte a gazdaság és a politika világában történt irányváltást. A változások kísérőjelenségeként és katalizátoraként robbant be a kultúrába a humanizmusnak nevezett szellemtörténeti és művészeti irányzat. Az újfajta megközelítés lehetővé tette a tudomány és a művészetek témáinak szaporodását, valamint a témakörök kifejtésének újszerű változatosságát. A humanisták kiemelték az ember pótolhatatlan szerepét és jelentőségét az üdvtörténetben. A pogány világok emberének teljesítményére is szeretettel és megértéssel tekintő keresztény humanizmus mellett viszont azonnal bekapcsolódott a humanista világértelmezésbe ennek karikatúrája, a hamis (démoni) humanizmus. Ez lázadt az isteni program ellen, egyre erőtejesebben az embert (az észt, a gondolkodást) igyekezett istenné emelni. – Ez a fajta humanizmus nyilvánvalóan már az „elszabadult transzcendencia” következménye volt. (Minden egészséges személyiségben az immanencia és a transzcendencia egysége érvényesül, s éppen ez az alapja a morálnak. A bűnös ember azonban, akinek elsorvad a lelkiismerete, relativista gondolatokkal helyettesíti az általa megsértett abszolút igazságokat, erkölcsi törvényeket. Így menti föl önmagát.)

A szabadság egy keresztény számára mindenekelőtt az igazság keresésének szabadságát jelenti, ami a Teremtés kiteljesítését szolgálja, mivel az egyén számára az őt is felölelő közösség létét és kiteljesedését biztosító isteni gondviselés nyújtja a szabadság, és ez által az igazságkeresés lehetőségét. Ennek mond ellent a **Millennium időszakától** (a 13/14. sz. fordulójától) elterjedt „modern”, a természetvallási, ószövetségi és evangéliumi gyökereitől egyre inkább elszakadó szabadsággondolat és szabadságélmény, ami a humanizmus és a reneszánsz térnyerésétől kezdve az individuum függetlenségének alátámasztásaként, később abszolutizálásaként fogalmazódott meg. A gyökereitől elszakított szabadságfogalom „fejlődése” és terjedése azután kalandos úton vezetett el a harmadik évezred elejére kibontakozott teljes fogalmi káoszhoz, ebből következőleg az erkölcsi szabályok viszonylagossá válásához, a normalitás lefokozásához, a hagyományos (természetes) értékek védelmében szót emelők kriminalizálásához és a devianciák ünnepléséhez.

A 13. sz-tól folyamatosan terjedő és erősödő észkultusz az emberi intelligencia helyébe emelte a valódi (etikus) intelligenciának alkalmas formát és a pozitív irányultságot biztosító szellemi inspiráció hatalma és ellenőrzése alól kiszabadított, nyers intellektust. Ettől kezdve az üdvtörténet (az isteni igazság érvényesüléséért vívott harc) fő frontvonala a szabadosság, a félreértelmezett (démoni) humanizmus, a relativizmus, valamint az állati szintre alacsonyodott, kizárólag az emóciók kiélésére törekvő „intellektus” elleni küzdelem lett.

Az ember korábban sem volt angyal, de akkoriban az emberek általában még azt adták magukból, amilyenek valójában voltak. Ám a 13. sz-tól eluralkodott a képmutatás és az álságosság. Említést érdemel, hogy Nagy Károly **796-ban** (952) Erik frauli herceget a „hunok” (avarhunok) elűzésével bízta meg. (A Conversio szerzője a Kárpát-medence bajorosításáról és szlávosításáról kétszer is említést tett. 1. A VI. fejezet címe: *“ miképpen űzték ki innen a hunokat* [796 után az avarhunokat a Kárpát-medencéből], *és miképpen kezdtek a szlávok megtelepedni”*. 2. Szövegrész a X. fejezetben: *“Miután tehát Károly császár az avarokat* [avarhunokat] *elűzte… azon a földön, ahonnan azokat a hunokat* [avarhunokat] *kiűzte, egyrészt a szláv, másrészt a bajor népek kezdtek megtelepedni és gyarapodni”*. IV. Gyermek Lajos a

pozsonyi csata előtt, **907-ben** (1063) kiadta a parancsot a magyarok eliminálására: *„decretum... Ugros eliminandos esse*”.) A 13. sz-ban a politikusok és az ő cselekedeteiket megörökítő tollnokok azonban ilyet már nem írtak le, – csak éppen annál komolyabban törekedtek rá... A piszkos munkát viszont a keleti barbárokra akarták bízni.

Paradigmaváltásról főként azért beszélhetünk, mert a társadalmi piramis tetejétől az aljáig terjedő konglomerátum (nép) összes rétege többé-kevésbé elfogadta a szemléletváltozást, jobban mondva egy pont után természetesnek érezte a gondolkodás kialakult módozatát, és már az a gondolat tűnhetett furcsának, hogy korábban az emberek talán másként gondolkoztak és éreztek. Az új gondolkodásmód alfája és ómegája a következő: minden eladható, minden megvásárolható. Bármi áru lehet ezen a világon. Nem számít, mi a valódi értéke, csak az számít, olcsón vagy drágán értékesíthető-e? (Az „érték” szóból képzett „értékesít” szó maga is tökéletesen rámutat a lényegre: ebben a szemléletben nem létezik abszolút, csupán relatív érték, melynek mértékét a „piac” határozza meg. A piac képez az áruból „értéket”.) A szent dolgok devalválódtak. Isten; vallás; hit; szeretet, – minden eszme leértékelődött, mivel a „piacon” le–csökkent a kereslete.

Az éppen uralkodó paradigma hatása alól senki sem vonhatja ki magát. Az sem, aki másként gondolkodik. Természetesen a késő középkorban is voltak másként gondolkodók, akik közül feltétlenül kiemelendő a ferencesek kiállása a valódi keresztény értékekért. De nemcsak ők, nagyobb emberi közösségek (nemzetek) is megkísérelhették megőrizni erkölcsiségüket. Nem mindig jártak sikerrel.

A paradigma uralma ellen persze más okból is lehetett lázadni. Feltétlenül meg kell említenünk a korabeli Franciaország lázadását, ami egyértelműen az egykori Frank Birodalom iránti nosztalgiával és Franciaország hányattatásaival függ össze. A francia elit le szeretett volna számolni a Pénzhatalom, valamint a Pénzhatalom által támogatott szakadárok növekvő erejével, s ismét az államhatalom képviselőjét, a királyt igyekezett volna abszolút uralkodóvá (és az országot Európa vezető hatalmává) tenni. A lázadás már a 13. sz-ban elkezdődött, igaz, akkor még az albigensek és a zsidók, valamint a templomosok voltak a legfőbb célpontok. Az új paradigma elleni francia lázadás – egészen Jeanne d’Arc fellépéséig (1428 k.) – tisztán a világi hatalom megosztásának újraszabályozására irányult. Akkor, egy történelmi pillanatra talán a siker reményében lehetett volna szembeszállni a Pénzhatalom uralmával. A történelmi pillanat azonban elmúlt. Végül a százéves háború megpróbáltatásainak hatására Franciaország befejezte az (Anglia képében megnyilvánuló) Pénzhatalom elleni lázadását, s fogadta el (tette magáévá) az uralkodó paradigmát. Ennek örömére maradhatott meg nagyhatalomnak. (Még egyszer, Napóleon idején tűnhetett lehetségesnek egyes franciák számára a pénzhatalmi rendszer megfékezése, ám az európai hatalmasságok kiálltak a számukra előnyösnek bizonyuló rendszer mellett.)

A zsidó közösségek üldözése, kivetése a 13. sz-tól folyamatosan napirenden volt, s ez a paradigma elleni lázongás destruktív és garantáltan eredménytelen formájaként értelmezhető. A lázongók teljesen félreértették a paradigma mögött álló Pénzhatalom természetét, ezért az egyszerű zsidó emberek elleni fellépésük tovább fokozta saját kiszolgáltatottságukat is a gazdasági hatalmat birtokló maroknyi hatalmasságnak. Ezen nem lehet csodálkozni, mivel a hőbörgők általában iskolázatlanok, felhergelőik pedig alantas gondolatokat ápolgató provokátorok voltak, – és a mai napig ebből a körből kerülnek ki. Ráadásul e lázongások hatására tovább süllyedt a közmorál színvonala is, ami végső soron a paradigma haszonélvezői számára egyáltalán nem volt kedvezőtlen fejlemény...

Magam két olyan nemzetet ismerek, amely keresztény erkölcsi alapon, tartósan érdemleges, de természetesen csak passzív ellenállást tanúsított a korszellemmel szemben. Ezek egyike a lengyel, a másik – nem meglepő azok számára, akiket megérintett a Szent László-

legenda templomi ábrázolásaiból megnyilvánuló elkötelezettség –, természetesen a magyar nemzet. Többé-kevésbé minden európai népben él még a tízparancsolaton és Jézus példázatain alapuló erkölcsiség, a lengyelekben pedig kifejezetten erősnek mondható. Azt hiszem, a korabeli magyarok vonatkozásában feltétlenül fennállt az a morális felsőbbrendűség, amit e paradigma hatástalanításához szükséges, bár nem elégséges feltételnek tekinthetünk. Többnyire hiányzott viszont a mögé állítható erő, ami nélkül tartós eredmény nem érhető el. Így az ellenállás látványosan csak ritkán mutatkozhatott meg. (A legnagyobbak között Hunyadi János, Corvin Mátyás, Zrínyi Miklós említhető meg.)

A magyar nem az egyetlen a nemzetek között, amelyik nem világi-hatalmi szempontok alapján áll szemben az uralkodó eszmével és gondolkodásmóddal, de talán az egyetlen, amelyik álláspontját világosan deklarálta is. Lényegében azzal, hogy nem engedte feledésbe merülni az Árpád-korban kikristályosodott Mária országa-koncepciót, hogy őrizte és továbbgondolta a legkésőbb ugyanakkor keletkezett Szent Korona-eszmeiséget, a mai napig folyamatosan megjelenít egy másfajta gondolkodásmódot. Egy olyan hozzáállást, aminek talán majd egy jobb korban érkezik el az aktualitása. Egy olyan szellemiséget, amilyen ma legtisztábban a székely falvak idősebb korú népessége körében tapasztalható meg...

Magyarország Szűz Máriával és a Szent Koronával misztikus kapcsolatban áll. A kapcsolat transzcendens mivoltából következik, hogy senki, semmilyen önjelölt vagy választott vezető, még a magyar király sem rendelkezik az országgal, az ország népével és javaival. Ennélfogva senki sem jogosult az országot, illetve annak javait, képességeit kiárusítani. Ebből az alapállásból kiindulva, ha a mindenkori kormányzat nem akarja felmondani a Teremtő által lehetővé tett és szentesített kapcsolatot, fel kell lépnie a ma „érvényben lévő" paradigma ellenében, és korlátok közé kell szorítania az értékek relativizálásának folyamatát, valamint a piac „értékteremtő" (értékcsökkentő) szerepkörét. – Úgy tűnik, a magyar történelem során a Szent Korona jogait az idegen királyoknak is figyelembe kellett venniük. Ha bizonyos korokban ezt a követelményt nem sikerült kiharcolnia a magyarságnak, a következményeket Magyarország, a magyar közösség szenvedte el.

Érdekes, Magyarország a feléje sokfelől áradó unszimpátia ellenére, az Árpád-ház kihalását követő interregnum után, kezdetben profitálni látszott az országok feletti Pénzhatalom fejlődéséből. Ennek egyszerű oka van, mégpedig az, hogy a korabeli Európa legjelentősebb nemesfémbányái éppen Magyarországon voltak. A gazdasági hatalom képviselői abban voltak érdekeltek, hogy ez az ország stabil legyen, hogy a bányászat és a nemesfém értékesítés zavartalanul folytatódhasson. Érdekeik lényegében egybeestek a magyarországi Anjou királyokéval. Csak jóval később, Zsigmond idejétől (15. sz.), amikor az Oszmán Birodalom már komolyan készült Magyarország meghódítására, a Ny-i nagyhatalmak pedig élénken foglalkozni kezdtek azzal a gondolattal, hogy talán jobb lesz nekik a törökökkel egyezkedni, mint segítséget nyújtani Magyarország védelméhez, csak akkor halványult el a nemzetek feletti gazdasági hatalom érdeklődése is Magyarország stabilitása és a keresztény Európához tartozásának biztosítása iránt. Magyarországon még egy ideig fejlődhetett a sajátos magyar kereszténység, s a magyarság Mária és a Szent Korona országában élve érkezhetett el utolsó és legnagyobb középkori kálváriájához, az ország birodalmi alávetettségéhez, szétszakíttatásához. (Ekkor már más világrészek aranykincsei és aranybányái könnyedén elérhetők voltak a Pénzhatalom számára, – a magyar arany leértékelődött!)

Úgy gondolom, a Szent Korona országa (a királyok és az alattvalóik rövidlátása okán) nem sáfárkodott elég körültekintően a képességeivel, ezért a következményeket meg kellett szenvednie. A föld méhéből feltárt hatalmas értéket az ország nem tudta ésszerűen felhasználni, a Pénzhatalom helyi képviselői túl olcsón hozzájutottak a bányakincsekhez. A kincs árából futnia kellett volna legalább arra, hogy a Ny-i és a D-i országrészben egy erős védelmi rendszer

épülhessen ki, ami a lőpor és a nehéztüzérség alkalmazásának korában is visszarettenthette volna a hódítókat. Mátyás király a 15. sz. második felében, tehát már elkésve, mégis megpróbálkozott a lehetetlennel, s elég közel jutott a célhoz, de akkor őt is leterítette a magyar uralkodókat rendre letaglózó „kórság”.

A Kalifátus sorvadása és bukása (1517-ig)

Az Abbászida (Bagdadi) Kalifátus a **09. sz. közepétől** (a 10. sz. végétől) meg-megújuló válságok sorozatát élte át. Több esetben interregnum is volt a muzulmán világ központjában. Al-Mutavakkil kalifát **861-ben** (1006) megölték, és az irányítás egy időre katonák kezébe került. A bagdadi udvarban a török rabszolgákból szervezett testőrség magához ragadta a hatalmat, s tetszése szerint kezdte cserélgetni az árnyékuralkodó kalifákat. Aztán hosszú ideig (**945-től**, **1056-ig**, azaz 1090-től, 1167-ig) a szunnita bagdadi körök helyett a Buvaihidák (Bújidák) perzsa származású síita dinasztiája kormányozta Perzsiát és Mezopotámiát.

A Bújidák uralmának al-Káim kalifa (**1031–1075**, tehát 1176–1186) vetett véget, aki a szeldzsuk Togrul bég síita ellenes bagdadi akciója (**1055**, azaz 1155) nyomán erősíthette meg egy időre a szunnita Kalifátus hatalmát. A Szeldzsuk-dinasztia persze nem engedte már meg, hogy a kalifák tisztán a maguk elvei szerint irányíthassák a muszlimok világát. A Kalifátusnak alkalmazkodnia kellett a török érdekekhez. Az utolsó kalifák névsora és története rendkívül zavaros formában maradt az utókorra. Álláspontom szerint al-Muktafi (**1136–1160**, azaz 1236–1260) lehetett a dinasztia utolsó bagdadi uralkodója. Az általánosan elfogadott álláspont szerint azonban al-Musztaszim (»1240–1258«) lett volna az utolsó bagdadi kalifa, aki a mongol hódítás elől talán a keresztesek által kiürített Jeruzsálembe (más vélemény szerint Kairóba) húzódott volna. Hamarosan látjuk: ez az al-Musztaszim száz évvel később lépett a színre.

Bagdad 1258-ban esett el a mongol-tatár hódító hadjárat, Dzsingisz kán unokája, Hülegü hadjáratának egyik legfontosabb állomásaként. (Ismeretes, hogy a tatár (ilkán-mongol) csapatok által ugyancsak 1258-ban kifosztott Jeruzsálemben már néhány év múlva, 1263-ban elkezdődött a muszlim restauráció, amit a szeldzsuk hatalom jóvoltából már mamelukok (Szaladin utódainak rabszolga-testőrei) hajthattak végre. Igen valószínű, hogy az Abbászidák először csakugyan Jeruzsálembe menekültek, s ott kerültek kapcsolatba a mamelukokkal.)

A „mameluk” szultánok uralkodása egyiptomi központtal **1249-ben** (1260), más álláspont szerint **1253-ban** (1264), az Ajjub szultáni hatalom összeomlása után kezdődött el. Hatalmuk örökletes volt. A „Mameluk-dinasztia” „burdzsi” vagy „bahri” (cserkesz/kumán?) rabszolgákból megalakított testőrséggel vétette magát körül. A „mameluk” szultánok saját elképzeléseik szerinti kalifátust hoztak létre egyiptomi központtal, amit a korábbi Bagdadi Kalifátus utódaként működtettek. Al-Muktafi első utóda al-Musztandzsin (**1160–1170**, vagyis 1260–1270) néven ismert. Az utókor – a virtuális történetírás logikájának megfelelően – őt is Abbászidának tekinti, miként az „első Mameluk Kalifátus” további kalifáit is: al-Musztádhi (**1170–1180**, 1270–1280), al-Nászir (**1180–1225**, 1280–1325), al-Záhír (**1225/1226**, 1325/1326), alMusztanszir (**1226–1240**, 1326–1340), végül: al-Musztaszim (**1240–1258**, tehát 1340–1358).

A történetírás nem téved abban, hogy ők valóban Abbászidák voltak, hiszen ezek a kalifák tényleg nem a cserkesz testőrség soraiból kerültek ki, hanem a síita fennhatóság alá került Mezopotámiából származhattak – nem úgy, mint a második Kalifátus tisztségviselői. Az „első Mameluk Kalifátus” **1382-ig** (1393) vagy 1390-ig funkcionált a szeldzsuk-törökök hatalmát felváltó oszmán-török hatalom függvényeként. (Hogy ki lehetett a kalifa 1358 és 1390 között, arról nyilván nem maradt fenn adat.) Ekkoriban a burdzsi (cserkesz) rabszolgákból álló testőrség elfoglalta a Kalifátus trónját. A második (tényleges) Mameluk-dinasztia uralma 1390től egészen 1517-ig tartott. E 127 év alatt a mameluk kalifák hatalma egyre csak fogyatkozott, miközben a DK-Európát meghódított, annak erőforrásait becsatornázó, s Ny-ról (francia, velencei) haditechnikai támogatást is élvező török hatalom csillagzata egyre magasabbra hágott. Látta ezt a mamelukok vezetője, aki emiatt 1481-ben az oszmánoknak

felajánlotta Jeruzsálemet. Ez persze nem elégítette ki az oszmánok étványát. A törökök már 1485-ben a mamelukok ellen fordultak, majd 1516-ban Szelim szultán Aleppónál meg is semmisítette a mamelukok seregét. Az utolsó mameluk kalifát a török szultán lefejeztette.

Záró gondolatok – kilátások

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

...

És összecsaptunk. Rengett a part,
Húsába vájtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
...

(Ady Endre: Harc a Nagyúrral – 1905.)

Az előbbiekben több száz oldalon érveltem a mellett, hogy a történetírók (többnyire a hatalom megbízásából és tudatosan), eredetileg a világvégevárás leküzdésére, de aztán végső soron a virtuális történelem látszólagos kontinuitásának biztosítása érdekében – akarva-akaratlanul, jó vagy rossz szándékkal (végső soron csaknem mindegy) – az események és uralkodók sorrendjét számos ponton felforgatták. Így az eseménysorok rejtett ismétlődéseket tartalmaznak. Egyes uralkodók, dinasztiák valójában egyidejű létét és tevékenységét a történetírás eltérő korokba helyezve tárgyalja, így egyes személyiségek „megkettőződtek", cserében mások „összeolvadtak" egyetlen virtuális személlyé. Mindezzel végül, szükségszerűen két és fél évszázaddal meghosszabbodni látszott az ókor és középkor együttes időszaka, – miként ilyesmit már Illig és követői is észleltek, és bizonygattak is.

Bebizonyosodott azonban, hogy azzal mégis tévedésbe estek a „kitalált középkor" elméletének megalkotói, hogy azt feltételezték: a plusz időszak tartalommal való megtöltéséhez a történelembe bele kellett szerkeszteni évszázados fiktív történéseket, eseményeket, személyiségeket, így például Nagy Károlyt, az avarokat, az első lengyel királyi dinasztiát stb.

Nem, érdemleges betoldásra nem volt szükségük a történelem átszerkesztőinek! Nem történt ilyesmi, ezért most, a rekonstrukció során, amikor a középkor látszólagos hosszát meg kell rövidítenünk (összességében két és fél évszázaddal), mégsem kell az adatok hosszú sorát kitörölnünk a történelemből, csak éppen mindent a helyére kell tennünk. Nagy Károly birodalma és Avarhunnia, valamint az első Lengyel Királyság szerves részei a középkor történetének, kiejtésükkel nem is volna érthető mindaz, ami utánuk következett.

Szükségszerű következménye volt azonban a történelemhamisítók módszerének, hogy a „nagy" dinasztiák és birodalmaik árnyékában élt népek, nemzetek, dinasztiák stb. története szakadozottá vált, hiszen az ő kontinuitásuk rajtuk kívül senkit sem érdekelt, s a rendelkezésre álló adatok révén tagadható volt. A történelmet a mindenkori győztesek írták. Mivel e népek létének folytonossága az adott helyen, a virtuális történelem keretében nem volt kimutatható, több esetben, majdnem minden ilyen nép esetében előállt az a helyzet, hogy a kései utókor tudomásul vette a korábbi populáció „kipusztulását" („elsorvadását", „beolvadását"), és helyén egy „másik", egy „idegen, hódító" nép vélt megjelenését konstatálta. Látszólag igazolta ezt az

álláspontot az a tény, hogy esetenként valóban megjelent (vagy feltűnni látszott) egy újabb nép (néprész) is az adott területen.

Az egyszerű emberek gondolkodását folyamatosan mérgezte, mérgezi az a hamis tudat, amit a birodalmi uralkodó körök nem mulasztottak, nem mulasztanak el táplálni, mely szerint az ő békés alattvalóik állandóan ki voltak téve vad, kegyetlen, idegen eredetű hódítók zaklatásainak. Ugyancsak törvényszerűnek tekinthető a hamis tudat egyeduralmának azon következménye is, hogy maguk az idegennek, gyökértelennek hazudott, háttérbe szorított népek is hajlamosak lehettek elhinni a tudományosság látszatával felruházott verdiktet. Jobb híján büszkeséget próbáltak érezni az őseiknek tulajdonított – fiktív vagy erősen túldimenzionált – haditettek („honfoglalás", „kalandozások" stb.) miatt. (Az effajta nemzeti büszkeség aztán elítélendő sovinizmusnak beállítva plusz igazolásként szolgálhatott a birodalmi körök számára, hogy a nemzeteket még rövidebb pórázon tarthassák.)

A „hiteles történelem" látszatának elterjedése azzal a nem elhanyagolható előnnyel járt a folytatólagos történelemmel rendelkező dinasztiák és utódaik, többnyire a hódító birodalmak számára, hogy a lehetséges konkurens népek és uralkodóik idegen hódítókként voltak megjeleníthetők, akik ellenében úgymond folyamatosan kötelességük megvédeni magukat és alattvalóikat. Egyáltalán nem mellékes az a következmény sem, hogy az ily módon frusztrált népek birodalmi érdekből könnyedén radikalizálhatók, s egymás ellen is fordíthatók.

A virtuális történelemszemlélet hosszú uralma alkalmas volt arra, hogy a háborúk és válságok sorozatát a nemzetek egymás ellen fenekedése következményeként állítsák be. A látszólagos történelem elfedte, ködösítette a tragikus eseményeket kiváltó tényleges okokat. Nem látszott világosan, hogy az újkort megelőzően is, csaknem mindig, valójában a birodalomalakításra, majd világhódításra törekvő erőközpontok voltak felelősek a véres következményekért. A népek, nemzetek legjobbjai több-kevesebb sikerrel, de mindig jelentős veszteségeket szenvedve, önfeláldozóan álltak ellen a hódításnak, vagy keserűen, lelki válságban őrlődve (ha életben maradtak) hajtották fejüket rabigába.

Úgy gondolom, nem hiába bizonygattam a történelemről történetileg kialakult torzkép látszólagosságát. Feltételezem, hogy a kedves Leginkább Szkeptikus Olvasóm (aki azért hajlandó volt elolvasni a – sajnos többnyire szárazra sikerült, mert szükségszerűen vázlatos – három könyvet) fülébe is sikeresen bogarat ültettem, s ez a bogár aztán nem hagyja érintetlenül a generációk hosszú sora által erősített torz történelemképet, a téves narratívákat.

Nem is azoktól féltem a történetírás további sorsát, jövőjét, akik képesek türelemmel és kritikusan végiggondolni a mögöttünk hagyott évszázadokat. Azoktól a történészektől, régészektől sem féltem, akik talán vonakodva módosítják az eddigi tanulmányaik során kialakított, s most helyesbítésre szoruló meggyőződésüket. Ők azok, akik majd tényszerűen, részleteiben is feltárják az igazságot.

A történelemről alkotható tisztább kép ellenségei azonosak a kiforrott identitástudattal rendelkező emberek és társadalmak (nemzetek) ellenségeivel, legyenek bár „jóemberkedő" relativisták, legyenek akár soviniszták. (Egyik véglet kártékonyabb, mint a másik. A gyenge identitástudatú massza ugyanolyan könnyen manipulálható, mint az erőteljes, de hamis identitástudatú társadalom.)

Úgy vélem, hogy fölvállalt feladatomat teljesítettem. Olyan téziseket fogalmaztam meg, és létjogosultságukat jórészt igazoltam is, amelyek nyomán elkészíthetők történelmünknek a valósághoz közelebb álló interpretációi.

A meglelt parciális kronológiai rendszerekben kitapintható hasonló szekvenciák az ókorban és a középkorban, a legtöbb esetben nem hasonló folyamatok ismétlődéseire utalnak, miként korábban gondoltuk, hanem e folyamatok többszörös leképeződésinek bizonyulnak. Az

ilyen látszólagos ismétlődések százainak felmutatásával, s nem utolsósorban az asztrológiai/asztronómiai igazolásokkal (az első könyv végén) – szilárdan úgy hiszem – téziseim többsége lényegében cáfolhatatlanná vált, ezeket érvekkel nehéz lesz félresöpörni, ellenük a leghatékonyabban elhallgatással, elhallgattatással lehet védekezni.

Mindemellett a legnagyobb, legradikálisabb, s bizonyos körökben a legsikeresebb kritikának azok a fejezetek lesznek kitéve, amelyekben (a korábban agyonhallgatott, lényegében tabusított témaköröknek megfelelően) viszonylag kevés adatra támaszkodhattam, amelyek tehát a szkíták, szarmaták, hunok különböző népeiről, ezek egymásra következéséről és leszármazottaiknak tér- és időbeli elhelyezkedéséről emlékeznek meg a korabeli Közép-Ázsia és Európa területén. (No meg Arthur király „epizódjáról".) Itt az adatok bizonytalansága (megbízhatónak nem tekintett források: geszták, sagák, mondák és néphagyomány tudósításainak homályossága és bizonytalansága) teszi lehetővé az ideológiai gyökerű támadást, tudományos mezben. Ezen a ponton meg kell állapítanom a következőket: A helyreállított történelem keretei előzmény nélküliek, a helyreállított kronológia ügyében senkire sem mutathatok rá, mint tekintélyes szellemi elődre, akinek fajsúlyos személye némi védelmet nyújtana az éles kritika ellen. Ez tehát teljes egészében a saját kutakodásom, intuícióim és szorgalmam terméke, miközben a parciális rendszerekben datált események adatait a leginkább elérhető művekből, elsősorban lexikonokból és népszerűsítő kiadványokból igyekeztem meríteni. Ettől csak olyan történéseknél tértem el, amelyekre a széles közönségnek szánt munkák nem térnek ki.

(Éppen ez az egyik oka annak, hogy nem közlök „elvárható módon" forráshivatkozásokat, amit sokak nyilván hiányolnak.– Megjegyzem: azon túlmenően, hogy én egy személyben nem vagyok egy történész-dinasztia, aki évtizedek sokaságát szentelheti az ezernyi forráshely megkeresésének és elemzésének, ez az „elvárható mód" további ezeroldalnyi szöveget tenne szükségessé, s így munkám el sem érhetné az elsődlegesen megcélzott olvasókört, tehát a széles nagyközönséget.)

Ezzel szemben a keretek tartalommal való kitöltését, az események általában elrejtett mozgatóinak, logikájának felismerését, kibontását a saját alkotóerőmön túlmenően olyan személyiségektől ellesett módszerekkel is támogattam, akiket példaképeimnek tekintek. Közöttük első helyen László Gyulát kell említenem, aki a vizsgálat tárgyára és (ezért) az adekvát vizsgálati módszerre is vonatkoztatható kulcsfogalmat alkotott: „*termékeny bizonytalanság*". Ő eredetileg és elsősorban kiváló régész volt, így a homályba süllyedt korokat faggató hivatásos és amatőr történészek által alkalmazható módszert a régész munkamódszerét adaptálva gondolta ki. Ennek értelmében teljesen elfogulatlanul, előítéletektől mentesen, de a lehető legszilárdabb szellemi alapokról kell megkísérelnünk a bizonytalannak tűnő valóság még létező elemeinek kibontását a későbbi korokban rárakódott vastag, gyakran megtévesztő üledék alól, majd vaslogikával, de élénk képzelőerővel ki kell egészíteni a maradványok közötti hiátusokat.

Téziseim – szerénytelenség nélkül állíthatom – számos kérdésben segíthetnek a termékeny bizonytalanság platformjáról továbblépni a bizonyosság szintjére. Ez egyszerűen annak a következménye, hogy a helyreállított kronológia viszonyai közepette számos látszólagos hiátus szertefoszlik. Évtizedek, évszázadok, amelyeket a régész és történész korábban lelet- vagy adathiányosnak kényszerült tekinteni bizonyos etnikumok, kultúrák vonatkozásában, most fiktívnek bizonyulnak. (Részben éppen ez igazolja a parciális kronológiai rendszerek valóságosságát.)

Hálával gondolok továbbá Obrusánszky Borbálára, Aradi Évára és Czakó Gáborra, akiknek írásai, az azokból sugárzó szellemiség igen jelentős hatással volt mindarra, amiről és ahogyan magam is megszólaltam. De nem csak az ő műveik, hanem a magyar történeti irodalom egyéb alkotásainak hosszú sora is hivatkozandó lehetett volna téziseim megfogalmazása során.

***

Nem féltem munkámat a kemény kritikától és az ízekre szedéstől.

Manapság leginkább azoktól kell féltenünk történelmi tudatunk épségét, akik az emberi történelemről való elmélkedést harmadlagos fontosságúnak, vagy egyenesen hiábavalóságnak tekintik. Akik a kultúra más területeivel együtt a történelemoktatást is háttérbe szorítanák a felnövekvő új generációk képzésében, nevelésében, akik a kultúra és a művészetek világát az „érzékenyített" és sok esetben beteg lelkületű személyiségek öncélú magamutogatásával kívánnák helyettesíteni. Akik megrendítették a nyugatias társadalmak széles rétegeinek identitástudatát, tagadják az erkölcs alapvető szerepét a társadalom épségének megőrzésében, illetve az etikai normákat relatívnak, a „haladás" során átírhatónak tekintik, jobban mondva ilyennek állítják be. (És egyre inkább rájuk van bízva a felnövekvő nemzedékek oktatása-nevelése!)

Sártekénk válságai mindig olyankor hatalmasodnak el, amikor az emberek tisztánlátása helyett eluralkodik a homály. Földünk nagy részére minden korábbinál nagyobb nyomor és sötétség a jellemző. A bolygó egyik felén az anyagi és szellemi feltételek hiánya fokozza az agressziót és a szenvedést, míg a másik, „boldogabb" felén a javakban való tobzódás, a lelkek válsága, a mocsok termelése, a nihilizmus burjánzása. Ma ott tartunk, hogy számottevő körök e kétféle nyomor áldozatainak keverésében és egymásra uszításában próbálják magukat „önmegvalósítani".

A nemzetközi tech-óriások egyre növekvő politikai hatalmat bitorolnak, mivel a hagyományos médiához képest (látszólag ingyenesen) nagyságrendekkel több embert képesek elérni. Az államoktól kisajátították a nyilvánosság határainak (korlátainak) ellenőrzését, ezáltal ellenőrizhetetlen mértékű és irányultságú hatalmat gyakorolnak az államok lakossága fölött.

Gátlástalanul visszaélnek azzal a körülménnyel, hogy napjainkban az online tartalomszolgáltatások, ezen belül a „közösségi" platformok hatnak legerőteljesebben a közvéleményre. A nyugati világ demokráciáinak rendszeresen visszatérő választási kampányidőszakaiban, illetve szinte folyamatosan azokat a (jól körülhatárolható érdeklődési körű) internet-használókat környékezik meg elsősorban, akik nem rendelkeznek kiforrott világnézeti vagy ideológiai profillal, könnyedén befolyásolhatók, ezzel szemben rabjai a „közösségi" médiának, és rokonszenveznek a szabados megnyilvánulásokkal.

A „közösségi" platformok elvei, stratégiája, politikája és gyakorlata a nyilvánosság, sőt az államok illetékes kormányzati szervei és hatóságai számára is átláthatatlanok, ellenőrizhetetlenek. Csak következményeiben érzékelhetők és értékelhetők e konglomerátum aktivitásának állomásai. Jórészt a platformok működési eredményeinek könyvelhető el, hogy mindenütt a világon tért nyertek a politikailag szélsőséges felforgatók, akik a népi- és a magas kultúrától egyaránt eltávolodó, magukat a konzum „kultúrában" kiteljesíteni szándékozó, „önmegvalósító", az örök emberi értékeket elutasító embereket igyekeznek egyfajta „progresszív közösségé" szervezni. Az évezredes nyugati kultúra szétverésére irányuló szándékaikat antifasiszta, emberbaráti és környezetvédő színekben játszó ideológiai maszlaggal leplezik, ugyanakkor a szó**lás- és sajtószabadság egyoldalú korlátozását a szólás és sajtószabadság védelmezéseként állítják be.

A gyakorlatban a „közösségi" platformok a nyilvánosság számára megkerülhetetlenné váltak. Az a politikai irányzat, amelyik e felületeken nem szerepel (vagy nem szerepelhet) hatásosan, kudarcra van ítélve. A tech-cégek politikai hatalmát a demokratikus államok a demokrácia védelme érdekében, úgy tűnik, nem törik meg, annak ellenére sem, hogy a liberális

nyugati demokrácia elvei szerint a valóban „közösségi” platformoknak politikailag semlegesnek kellene lenniük. Ez egy olyan ellentmondás, amin simán elbukhat a demokrácia ügye, s miként annakidején Hitler hatalomra jutott, a nyugati világ rövid úton diktátorok prédájává válhat, és annak következményei végzetesek lehetnek.

Carlo Maria Vigano érsek, apostoli nuncius mondta az alábbiakat a 2020-ban, Pittsburghben tartott katolikusidentitás-konferencián: [Az úgynevezett »mélyegyház« tagjai] „*az elmúlt hatvan évben végrehajtották*… [a Krisztus Egyházát] *elfoglaló tervet*”. Továbbá: „*Tudjuk, hogy az Új Világrend… célja, hogy megalapítsa a zsarnokságot*”. Azután: „*Az Új Világrend ellentéte a keresztény társadalomnak, és a Civitas Diaboli, az Ördög birodalma létrehozása a célja, szemben a Civitas Deivel, Isten országával*”. Végül: „*teljesen nyilvánvaló, hogy a végidő a szemünk láttára közeledik, mivel az igazságtalanság homálya a kathékon megszűntével* [Krisztus Egyháza bátor ellenállásának kimúlásával, a természettel harmóniában álló emberi cselekvés sorvadásával, kiszorulásával] *az egész világon elterjedt*”.

Vigano érsek profetikus szavai is arra intenek, hogy nem lehetünk eléggé óvatosak, és végtelenül eltökélteknek, bátraknak kell bizonyulnunk a Civitas Dei melletti kiállásban, harcban. Ugyanakkor károsnak tartom a borúlátást, s bár a tények makacs dolgok, mégsem hiszem, hogy a 21. század első fele már a végidő volna. (Persze azért minden nappal és minden évvel közelebb kerülünk hozzá, de a vég ideje ismeretlen s megjósolhatatlan, és nekünk minden körülmények között bizakodnunk kell.) Bíznunk kell abban, hogy a birodalom újra visszaszorítható lesz a maga helyére, mert jön egy újabb evangelizáció, s a jó hír, az igazság és az éthosz ismét gyökeret ver azon körökben is, amelyek ma a Civitas Diaboli hatalmát építgetik.

Erősen hiszem: elvégzett munkám segíthet, hogy Olvasóm felismerje a sok évezredes harc jelen szakaszában szemben álló hatalmak állásait és törekvéseit. A sikeres terápia alapfeltétele a helyes diagnózis. Ehhez elengedhetetlen a múlt ismerete; aki nincs tisztában a múlttal, annak helytelenek a célkitűzései, így a jövője is kérdéses. ***

A Civitas Diaboli élharcosai ügyesen taktikázva elérték, hogy (az 1960-as évek után) a nyugati világban elburjánzott ideológiai vadkender-ültetvények termékeinek droghatása alatt szocializálódott nemzedékek jelentős tömegei elveszítsék érdeklődésüket a múlt, saját őseik, tehát nemzeti és családi gyökereik iránt is. Ez vastagon összefügg azzal is, hogy a lelki nyomor területeiumain e nemzedékek vezető hedonistái a jövőt a „felvilágosult ember” törekvéseit megkoronázó permanens technikai fejlődésként és végletekig fokozódó jólétként láttatják. E tömegek úgy gondolják, hogy ez a jólét „jár is nekik”, s aki mást mond, az csupán az ő örömüket kívánja elvenni. A hedonizmus sajátosságainak megfelelően nem törődtek, nem törődnek a reprodukciójukkal sem, semmibe veszik a családi életet, nyűgnek tekintik a gyermekáldást. Természetesen ez a folyamat nem permanens „fejlődéshez”, hanem önfelszámoláshoz, vagyis az Ördög birodalma újabb győztes csatájához vezethet, – ám ezt ők egyáltalán nem bánják, hiszen a mának élnek, a múlt iránti érdeklődést, a történelemismeretet kizárták a saját világukból.

Téziseim utóélete nem választható el a két meghatározó tábor, a Civitas Dei és a Civitas Diaboli közötti összecsapások sorozatának alakulásától.

George Orwell (Eric Arthur Blair) író, kritikus, újságíró az 1984 c. regényében, amelyben a civilizációt leigázó, bürokratizálódó, végletesen totalitárius rendszer képét vetítette előre, már 1949-ben kifejtette, hogy a zsarnokság feltétlen uralmának bekövetkezése lényegében a fogalmaink kiüresedésén múlik; a szabadságért harcolni sem lehet, ha a szabadság fogalmára sincs már használható kifejezésünk.

Bármit el lehet pusztítani fogalmának kiüresítésével, értéktelenné tételével, a fogalmat kifejező szavak értelmének elferdítésével, vagy például használatuk korlátozásával, a vonatkozó kifejezések, esetleg az egész témakör „inkorrektnek" nyilvánításával. Példának okáért: napjainkban az egyneműek egymással való házasodásának legalizálásáért folytatott kampány csak egy jó trükk, avagy eszköz; a valódi cél a férfi és nő közötti házasság, s ezzel a család intézményének visszaszorítása, egyben a teremtett ember nemi identitástudatának lerombolása. A természettől adott nemi szerepek megkérdőjelezésével, tagadásával kapcsolatosan gerjesztett folyamat tehát a házasság fogalmának kiüresítését, s ezzel párhuzamosan a nemi gyökerű identitástudat szétverését is eredményezi. A házasság intézményének és fogalmának a lerombolása pedig egy tágabb folyamat része, a végső cél – mint arra már XVI. Benedek pápa is rámutatott – az emberi közösségek atomizálása, egyúttal az ember fogalmának eltorzítása.

Előbb a házasság kizárólagosságát szüntették meg, és a célját tették megkérdőjelezhetővé a szélsőséges feminizmus pártolásával és a fogamzás lehetőségének radikális visszaszorításával, a „szingli" lét propagálásával. Aztán a házasság fogalmát igyekeztek kiüresíteni azzal, hogy azt az értelmetlenségig kitágították. Ha bármilyen nemű személyek bármilyen ideig tartó, céltalan viszonyát házasságnak nevezik, a házasság fogalma teljesen elveszti eredeti tartalmát. Hogy lehetne a házasság rehabilitációjáért küzdeni, ha közben tartalmatlanná válik a házasság fogalma?!

Ha a házasság fogalmába bármi belefér, akkor nem jelent semmit. Ha a házasság nem jelent semmit, a család sem jelent semmit. S ha a család már nem jelent semmit, a hatalmasságok e szót olyan jelentéssel tölthetik meg, amilyennel akarják. A valódi család nélkül élő, atomizált és talajtalan emberek képtelenek lesznek ellenállni a hatalomnak, a végül még a puszta létüket is a hatalom kegyének tulajdonítják.

Ami napjainkban a kultúra és a társadalom átalakítása területén történik, szinte szó szerint követi a tudományos-fantasztikus irodalom két jelentős klasszikus regényében olvasható „recepteket":

A Szép új világ (Brave New World), Aldous Huxley 1931-ben írt tudományos-fantasztikus, utópikus regénye a 26. sz-ban játszódik, amikor az emberiség gondtalan, egészséges és technológiailag fejlett, mindenki boldog. Az emberi társadalmat kasztokra osztják fel, s közben számos dolog eltűnik: a család, a kulturális sokszínűség, a művészetek, az irodalom, a tudomány, a vallás és a filozófia. Ez az elképzelt társadalom hedonisztikus, a korlátlan szexualitásból és a drogokból nyert örömökre koncentrál. – Minden gondolkodó ember számára nyilvánvaló, hogy egy ilyen utópikus ihletésű társadalom nem is állhatna fenn néhány röpke évtizednél tovább.

Orwell regénye, az 1984 (Nineteen Eighty-Four) a másik jelentős tudományos-fantasztikus regény egy olyan korszakról szól, amikor a felügyelő állam hazugságokkal, félelemkeltéssel és kegyetlen büntetésekkel tökéletes alkalmazkodásra bírja a polgárokat. A regény bemutatja a mindenlátó Nagy Testvér alakját, továbbá a Gondolatrendőrséget, melynek apparátusa kamerával ellátott televíziókat használ, és így minden lakásban, minden szobában jelen van, valamint az „újbeszélt", tehát azt a nyelvet, ami a szerző látomása szerint kiszorítja a történelmileg kialakult nyelvek használatát, s ezzel hivatott biztosítani a tiltott gondolatok elfojtását. (A korábbi nyelv megnevezése a regényben: „óbeszél". Orwell függelék formájában, a regény végén rögzítette az újbeszél alapelveit is. Az újbeszél nyelv mögött felsejlő ideológia lényege: ha valamit nem lehet kimondani, akkor idővel azt elgondolni is lehetetlen. Ez a nyelv alapvetően az angol nyelven alapul, de megrostált szókinccsel és egyszerűsített nyelvtannal rendelkezik, a totalitárius rendszerhez illeszkedik, alkalmazása és kontrollálása a „káros" gondolatok, tehát a „gondolatbűn" és „beszédbűn" elharapózását lehetetlenné teszi.)

A két említett regény döbbenetesen plasztikus képet fest az elkövetkező falanszter fontos aspektusairól. Érdekes azonban, hogy míg Huxley szerint nagyon sokára jön el a végső idő, addig Orwell értelmezésében már igen korán véget ér a történelem. Annyira korán, hogy immár több évtizeddel túléltük volna az Orwell látomásában megjelent végidőket. Ám, ami késik, az a magyar közmondás értelmében nem múlik. Nem lehet fellélegezni.

A két regényben előrelátott jövő napjainkban válik esedékessé. Azért „késik", mert Orwell az eszkalálódó hidegháború időszakában úgy vélhette, hogy a folyamatok a nagyhatalmak végső összecsapása nyomán gyorsan elvezetnek egy egypólusú hatalmi rendszerhez, és ez esetben a világhatalmi törekvések csakugyan az 1980-as évekre érhettek volna célt. (Orwell nem sokkal élte túl regénye megjelenését.) Ehelyett azonban a Szovjetunió még évtizedekig fenntartotta a saját sátáni világrendszerét, ám aztán a bukása és a Nyugat térnyerése mégiscsak bekövetkezett (az 1990-es években).

Ekkor a nyugati világot kezében tartó és a döntő összecsapásra évtizedeken át, folyamatosan készülő hatalmi elit elérkezettnek látta a gyökeres fordulat, tehát az újabb „világforradalom" előkészítésének idejét. A kialakult egypólusú világban működésbe léptette edukációs apparátusát, aktivisták (a szellemi elithez tartozónak látszó ideológiai diverzánsok és bármire kapható városi gerilláik) százezreit tette érdekeltté terve megvalósításában, és készítette föl a „forradalom" kirobbantására, megvívására. Mostanában aztán (2010-es évek után) a végére is akar járni ennek a folyamatnak, mielőtt még a Földön újra két- vagy többpólusú hatalmi rendszer alakulna ki. Sietteti a pénzhatalmi elit a „forradalmát" azért is, mert a kedve és szükségletei szerinti ütemben szaporított zöldhasúra alapozott pénzrendszere összeomlás előtt áll. A nyugati világ államadóssága itt-ott már közelíti egyes államok teljes vagyonát. Ezt a gazdasági és politikai rendszert már csak mérhetetlenül sok arany bevetésével lehetne megtámogatni, fenntartani.

A „Nagyúr" azonban, akinek a „személyét" az alábbiakban igyekszem megragadni, nem akarja elkótyavetyélni az aranyát, ül rajta, így a jól bevált megoldásokban, a „forradalom", „világforradalom", vagy talán újabb világháború kirobbantásában gondolkodik, s lényegében hidegen hagyja a történelmileg kialakult nyugatias államok sorsa is... Ezért tapasztalhatók a fölülről irányított „kulturális forradalom" tünetei, ami még dolláralapon is finanszírozható, s amely tüneteket csak az nem látja maga körül, aki teljesen vak, vagy aki nem is akarja látni a valóságot.

(Az Orwell utáni, tehát nem a fiktív, hanem a valós közéletben elterjedt újbeszél a lázítás, lázadás, felforgatás, züllesztés, bomlasztás, lejáratás, pogrom szavakat a pozitív hangzású „forradalom" szóval helyettesíti. A legtöbb „forradalom" a 18. sz. óta valójában fölülről, a „háttérből", vagyis a Pénzhatalom által kezdeményezett véres felforgatás volt. A magyarok ezt többnyire érzékelték, jól érzik, ezért előszeretettel alkalmazták, alkalmazzák inkább a szabadságharc, a parasztfelkelés, a nemzeti felkelés és a népfelkelés szavakat saját valódi forradalmaik megnevezésére, mely szavak – egyelőre – menteseknek látszanak az újbeszélben előidézett áthallásoktól.)

Ki is ez, mi is ez a hatalmi konglomerátum, amelyik újabb „forradalomra" szánta el magát? Régi ismerősünk! Háttérhatalomnak, Mélyállamnak (Deap State) nevezik ma azt az évszázadok óta gyarapodó nagyhatalmú klikket, amelyet a kialakulásakor egyszerűen még Pénzhatalomként lehetett megnevezni. Én is e néven azonosítottam „Őt" a korábbi fejezetekben, most azonban inkább már – Ady Endre szóhasználatával – a Disznófejű Nagyúr, vagy egyszerűen a Nagyúr elnevezést preferálom. A korábbi elnevezések nem fejezik ki a lényeget. Disznófejű már nem mindig húzódik meg a háttérben, nem mindig rejti magát el. Nemcsak a pénze révén nyer meg tömegeket. Az edukációs intézményeiben „kiképzett", ebből kifolyólag talán pszichiátriai kezelésre is rászoruló (pszichopatának, szociopatának gyanítható)

főgerilláihoz és főideológusaihoz hasonulni akaró önkéntesek gyűlölködése, korlátokat nem ismerő exhibicionizmusa is gyakran elégnek bizonyul a tervezett cselekedetek elkövettetésére. (Ők a „hasznos idióták".) Nem mindig van szükség busás anyagi ösztönzésre. Ez a tétel Saul Alinsky (a „civil" hálózatok stratégiájának és taktikájának ismert tudora; 1909–1972) széles körben ismert 12 vagy 13 pontja alapján, a „civil" radikális aktivisták szóhasználatában így hangzik: „*Akiknek nincs pénzük, a testükből kell felépíteniük a hatalmat*."

(A progresszió, haladás, érzékenyítés, tolerancia, egyenlőség, szabadság, identitásválasztás, önmegvalósítás, emberbarát, környezettudatos, politikailag korrekt, liberális demokrata, civil aktivista, civil hálózat, közösségi platform stb. szavak, kifejezések is az újbeszél nyelvben kapták meg a „hasznos idiótáknak" szánt tartalmukat, hogy kiküszöbölhető legyen a kívülállókkal való értelmes párbeszédük lehetősége.)

A mai „forradalmárok" legalább olyan jól tudják, amint azt Orwell is tudta, hogy a rendet, a kultúrát el lehet pusztítani lényeges fogalmak kiüresítésével, bizonyos szavak értelmének elferdítésével, vagy használatuk üldözésével, a nem kívánatos témakörök „inkorrektnek" nyilvánításával, a közbeszéd elposványosításával. (Az író a hitleri és a sztálini propagandát „alkotó módon" kiértékelte és értelmezte. A totalitárius rendszerek többnyire arra a sátáni tételre támaszkodnak, miszerint a sokszor ismételt hazugság egy idő után valóságként, illetve igazságként jelenik meg az emberek szemében. Továbbá: a Hazug jó érzékkel kiragadhat egy-egy darabot a valóság összefüggésrendszeréből, és a továbbiakban azzal, mint „igazsággal" manipulálhat.)

Czakó Gábor, a nyelvrégészet atyja írja (Adjon Isten jó napot!; A Tízparancsolatról, 2020.): „*Gazdaságkorban szemlátomást a pénz uralkodik. Hatalmáról nem sokat tudunk; elfedi a fölperzselt szabadság hamuja. Annyi biztos, hogy mai állapotban megfoghatatlan… Állítólag leginkább szivattyú, ami kiszürcsöli a javak javát, a maradékot pedig kiköpi… A pénz legfontosabb törekvése az, hogy elnyelje a Teremtést, az Igazságot, a világot, s a maga fordított teremtésmágiájával eleméssze a Törvényt, a Tízparancsolatot, végül lenyomta Ádám elárvult ivadékainak torkán az új világrend alapszabályát*: »Szép a rút és rút a szép«." ***

Szorosabban vett tárgyamra visszatérve: a történettudomány az egymással szembenálló táborok háborújának egyik lényeges frontvonalát képezve századunkban két eltérő pálya közül választhat. Vagy megújul, és az érdeklődés középpontjába kerül, vagy visszaszorul az emberi kultúrának a véleményformáló elit és az őket követő többség által teljesen mellékesnek tekintett tartományaiba.

A történettudomány sorsa nemcsak függvénye a világméretű küzdelem csatáinak és azok kimenetelének, hanem a maga csatáinak megvívásával hathatósan hozzájárul a háború ilyen vagy olyan alakulásához. Ennek megfelelően: az utópiák világába süllyeszthetjük azt a koncepciót, mely szerint a történetírás a politikától teljesen független maradhat. Soha nem is volt független. A tisztességes történészek nem függetleníthetik magukat az alapvető és örök igazságoktól, erkölcsi törvényektől, ezáltal a tisztességes politikai állásfoglalástól sem. Nem tehetnek másképp, mert a hamis beállítások ellen folyamatosan védeniük kell saját álláspontjukat. (A zavaros ideológiák kiszolgálói, a tiszta tudomány ellenségei a törvényeket, igazságokat relatívnak tekintik, így lelkiismeret furdalás nélkül hágják át, s a történelmet is gond nélkül átideologizálják.)

Nem ringatom magamat abban a hitben, hogy munkám nyomán hamarosan változni fog a történelemfelfogás, hogy belátható időn belül, széles körben elfogadást nyernek téziseim. Azt gondolom, hogy minden képzeletet felülmúló erejű támadások várhatók, minden korábbinál nyersebb formában megvalósuló véleménydiktatúra próbálja majd elhallgattatni a történelem rekonstrukciójának szószólóit.

Saul Alinsky egyik tétele szerint az egyén boldogsága nem választható el az emberiség egészének boldogságától. (Boldogság alatt ő a „permanens forradalomban" részt vevő harcosok rendszeres kielégülését érti, amit a rend felforgatása útján érhetnek el.) Álláspontja szerint a cél mindig szentesíti az eszközt, s ezt a tételt megkérdőjelezni értelmetlen. Továbbá: az erőszak legitim eszköz, a morális megfontolások mellőzendők.

Alinsky olyan radikális aktivistahálózatot tartott szükségesnek kiépíteni, amely bármi áron, a hagyományos politikai folyamatok kikerülésével képes radikális változásokat kikényszeríteni, hiszen úgymond ügyes taktika alkalmazása esetén a demokratikus társadalmaknak a védekező mechanizmusa – lévén a saját szabályaik rabjai – lebénítható, (miként a jakobinizmus, a hitlerizmus és a bolsevizmus hatalomra juttatása érdekében korábban ez már megtörtént).

Az Alinsky útmutatásai alapján kialakított hálózat él és virul, ügyesen korbácsolja fel az esendő emberekben szunnyadó irigységet, gyűlölködést, valamint hatalomvágyat. A hálózat kezére játszik a digitális forradalom, a „közösségi" média, a hír- és álhírterjesztés lehetősége zárt körben, illetve a széles tömegeket megcélzó propaganda és agitáció lehetősége a digitális „nyilvánosság" felületein. (A monopolhelyzetben levő high-tech cégek is részesei lehetnek a hálózatnak.)

Bizonyos vagyok abban, hogy Nagyúr és a hálózata a történelem rekonstrukciójának legfőbb ellensége. Főellenség annak ellenére, hogy Nagyúr a történetírás eddigi eredményeinek szétverésén (is) dolgozik, s ezért a felületes megfigyelő törekvéseit rokoníthatná a Rekonstrukció céljával. Aki azonban nyitott a Rekonstrukció ügye iránt, az immár, könyveim ismeretében, meg tudja különböztetni a rombolást a visszaépítéstől.

Ha valaki a Rekonstrukciót kulturális forradalomnak, lázadásnak gondolná, hát teljesen félreértené a törekvésemet!

Ha Nagyúr és médiája, valamint „közösségi médiája" „forradalomnak" állítja be az Alinsky taktikájával folyó lázítást és a lázadást, a Rekonstrukciót ellenforradalomnak kell tekintenie: kísérletet a rend helyreállítására. Ezért gondolom én azt, hogy Nagyúr és a médiája a Rekonstrukció legfőbb ellensége. Bármit és mindent el fognak követni ellene.

Nagyúr leginkább talán a végén leszűrt tanulságot fogja üldözni a Rekonstrukció tartalmából, miszerint az emberi nyomorúság és szenvedés legfőbb oka a birodalmi érdekérvényesítés. Ez a gondolat az elevenébe vág, hiszen Nagyúr globalista, és örökkévalónak szánt rendszerében, birodalmában – ez a rendszer, illetve birodalom az újbeszélben a „nyitott társadalom" elnevezést kapta – véglegesíteni akarja uralmát az egész világ felett.

Ha a Rekonstrukció, illetve maga a történetírás valahogy túléli Nagyúr támadását, akkor kell majd érdemben foglalkozni vele. Indokolatlan volna vakon bíznom igazságom átütő erejében. A sok évszázados hamis tudat inerciája mérhetetlenül nagy. Az is kétségtelen, hogy a pozitivista felfogásnak megfelelő bizonyítékokkal szükségképpen adós maradtam. Márpedig a végletes pozitivizmus ma is meghatározó a tudomány világában. Aki csak valamely parciális kronológia alkalmazását bizonyító hiteles forrás megléte esetén lenne hajlandó megengedni egy ilyen parciális kronológia létének igazolását, azzal nem lehetséges elfogadtatni a tisztázó vita feltételeit sem. Aki csak valamely birodalomnak a nemzetekkel, országokkal szembeni átfogó stratégiáját és taktikáját összefoglaló eredeti, hiteles forrás ismeretében ismerné el e birodalomnak a történtek manipulálásában és alakításában játszott (negatív) főszerepét, annak fogalma sincs az évezredek óta érvényesülő, lényegében változatlan lényegű politizálásról.

Miközben magam alapvetően bizonyítottnak tekintem alaptéziseimet, tartok attól, hogy a tisztázó vita még csak sokára gyorsulhat fel, így a kimenetelét én már meg sem tapasztalhatom. Ezt a vitát azonban nem nekem, hanem a szaktudományok avatottjainak kell lefolytatniuk. A vetélkedés csak az azonos súlycsoportba sorolható felek között lehet tisztességes, hiszen nem

képzelem magam tudósnak, nem vagyok egyik olyan szakterületnek sem képzett szakértője, amely területek művelőinek alkotó módon együtt kell működniük, hogy a fő- és részletkérdéseket egyaránt felülvizsgálat alá vessék, s annak eredményeként a felmerülő kérdésekben megfogalmazhassák a tudományosnak tekinthető álláspontot. Az én munkám talán itt véget is ért, hiszen az lényegében kérdésfeltevés volt.

Meggyőződésem, hogy koncepcióm támogatóinak a jövőben minden (!) forrásanyagot elő kell venniük, ismételten vizsgálat alá kell vonniuk, s a megfogalmazott tézisek tükrében ki kell alakítaniuk az arra vonatkozó korszerű álláspontot. (Mindenek előtt abban a kérdésben, hogy részben vagy egészében nem hamisítványok-e.) Az eddig lerágott csontnak tekintett források alapján korábban megfogalmazódott álláspontokat ismételgetni nem érdemes, azokat legalább olyan erős kritika alá kell vetni, mint az én téziseimet.

Mivel bízom a Nagyúr ellen folytatott szabadságharcnak (idővel) kedvezően alakuló kimenetelében, határozottan úgy érzem, az ókor és a középkor történetével kapcsolatos tudományok művelői nagy jövő előtt állnak. Reményeim szerint nemcsak a kutatás, hanem az ismeretterjesztés elhivatottjai is óriási felfutásra számíthatnak.

TÁRGYMUTATÓ-MELLÉKLET

„a sátán egyik trükkje, hogy elhiteti az emberekkel, nem is létezik”

(Charles Baudelaire)

(A Második könyv mellékletének folytatása.)

Integrált kronológia – III.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A norvég Szőke Harald meghódítja az Orkney-szigeteket, s autonom norvég grófsággá fejleszti (27)	875	1020
Német L. Károllyal osztozik Provence-on, Burgundián (48, 69)	864	1020
A Pireneusokban felszentelik a Saint-Martin du Canigou-t, egy többtámaszú boltozattal ellátott templomot (I/9)	1009	1020
Magyarország D-i határa egy szakaszon elér a Száváig (47)	1009	1020
A Vietnam és Kambodzsa területén fennálló Huan Wang (korábbi Csampa) Királyság kínai segítséggel ellenáll a khmer hódításnak, Indrapura központtal újjászerveződik (171)	875 k.	1020 k.
Szent István megalapítja a bakonybéli kolostort (44)		1020 k.
Szent István megalapítja a Veszprém-völgyi görög rítusú apácakolostort (44)	1009 k.	1020 k. 1020 k.
„Idegen” (magyar?) csapatok (talán kalandor lovagok) jelennek meg Ny-pannóniában (48)	865	1021
Német Lajos felosztja birtokait a fiai között (48, 69)	865	1021
„Szászország” (frank telepesekkel benépesített területrész) örökletes hercegséggé alakul át (Madarász Henrik) (48, 69)	910	1021
Aba Sámuel feleségül veszi Szent István lánytestvérét (48)	1010 k.	1021 k.
Zoborhegyen, Zoerard halála után a tanítványa, Benedek rablók áldozatául esik, holttestét a Vág medrébe dobják (32)	1010 k.	1021 k.
A Morva-mezőt I. István visszacsatolja Magyarországhoz (32)	1010 k.	1021 k.
Ny-Tibet, a buddhisták elkülönült országa nem képes egységesnek megmaradni, két rivális államra bomlik (II.) (110)	910 k.	1021 k.

A kalandor lovagok támadásai elől a Magyar Királyság határvédelme visszahúzódni kényszerül (48, 70)	910-től	1021-től
Madarász Henriket szász hercegként emlegetik (I.) (69)	910-től	1021-től
A tibeti Nyimamgon (Tabgacs-dinasztia) elhagyja az országot, Ngariban alapít királyságot, később elfoglalja Purangot is (110)	910 után	1021 után
Nagy Alfonz király halálával a gót Asturia megroppan (88)	910 után	1021 után
II. Szent Henrik német király hatalma megerősödik (69)		1021 után
A Magyar Királyság kiüríti a Vág-Nyitra közét (48, 69)		1021 - 1027
Öreg Edward várakkal erősíti K- és É-Anglia területét. Merciai Ætelflaed, Nagy Alfréd lánya tíz erődvárost alapít. Szövetségre lép a skótokkal, hódoltatja a yorki vikingeket (90)	910 - 916	1021 - 1027
II. Fruela, Asturia utolsó uralkodója (88)	910 - 924	1021 - 1035
Cirill és Metód a délvidéki Morvaországból Mosaburgba utazik, – a pápa engedélyezi számukra a szláv liturgia alkalmazását, és megáldja tevékenységüket (48)	866	1022
Karoling-normann csatározások a Szajna torkolatvidékén. Rollo vezér megszerzi Normandia területét (66)	911	1022
Dicsőséges Ottó halála után a német hercegek maguk közül Konrádot (frank herceget) emelik trónra (70)	911	1022
A Fátimidák először támadják a részben Bizánc, részben az Aglabidák kezén lévő Szicília szigetét (167)	911	1022

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Indravarman, Huan Wang királya a rizstermelés előmozdítására kiterjedt öntözőcsatorna-hálózatot építtet (171)	877 - 890	1022 - 1035
Alán és türk-kazár büntetőhadjárat a sztyeppe népei ellen (36)	912 k.	1023 k.
Az Aglabidák elfoglalják Szirakuzát (14, 93)	878	1023
Madarász Henriket szász hercegként emlegetik (II.) (69)	912-től	1023-tól
III. Abd-ar-Rahman a cordobai emír (I.) (88)	912-től	1023-tól
Büntetőhadjárat és kiterjedt belháború Kazáriában, a szabírok és kabarok maradékai is kivándorolnak az Etelközbe, a bolgárok pedig Volgai Bolgárországba igyekeznek (59)	912 - 880 k.	1023 - 1025 k.

I. Nagy Ottó élete. (Madarász Henrik fia, Dicsőséges Ottó unokája) (69)	912 - 973	1023 - 1084
Villásszakállú Sven sikeres támadása Anglia ellen. Csaknem egész Angliát hódoltatja, Londont is veszélyezteti (90)	1013	1024
Al-Hakám al-Musztanszír halála után: Cordoba válságba jut, a DNy-Andalúzia jelentős részén uralkodó Muhammad ibn Abbád kádi magához ragadja a hatalmat Sevillában (88)	1013	1024
Elkészül Zalavár monostorának (hamis?) alapítólevele (44)		1024
Vitéz Bolesław koronát kap a pápától, így megszervezheti a lengyel érseki egyházat, melynek központja Gniezno (117)		1024
Arnulf egy portyázó (kalandor/magyar?) sereget legyőz az Innfolyó mentén (48)	913	1024
Besenyő térfoglalás, az Azovi-tenger É-i partján fekvő területek besenyők általi elfoglalása (36, 59)	913	1024
Az Árpád-magyarok az Etelközben, a Dnyeper és az Al-Duna közötti térben húzódnak Ny-felé (76)	913	1024
Az Árpád-magyarok és a besenyők Oleg idejében vonulnak Nyra a Dnyeper vidékén, „Kijev alatt” (36, 59)	879 után	1024 után
I. Mihapála uralma. – Elveszti a Gurdzsára-Pratihára Királyság fővárosát, de ÉK-en visszaállítja a Pála-ház hatalmát (168)	913 - 943	1024 - 1054
Rurik halála után Oleg nagyherceg uralkodik Ruténiában (59)	879 - 912	1024 - 1057
Újabb viking hódítás Britanniában (90)	914	1025
A Temzétől É-ra élő népek Villásszakállú Svent ismerik el Anglia uralkodójául, aki azonban ekkor meghal (90)	1014	1025
Szent Gellért lemond a velencei monostor apáti rangjáról, két társával együtt hajóra száll, hogy a Szentföldre menjen (45)	1014	1025
Az Al-Duna vonalánál az Árpád-magyarok és a balkáni bolgárok területe szomszédossá válik (49)	880	1025
Idegenek (kalandorok/magyarok?) a Morva-mező térségében, a morvák szövetségeseiként harcolnak (48)	880	1025
A pápa Metódot Pannónia (Sirmium) érsekévé szenteli (49)	869 k.	1025 k.
Metód Rómából pápai legátusként tér vissza Pannóniába (49)	869 k.	1025 k.
Boldog Mór megírja a zoborhegyi remeték legendáját (32)		1025 k.

Metód Konstantinápolyba megy titkos pápai küldetésben (49)	880 k.	1025 k.
Metód találkozik az Árpád-magyarokkal az Etelközben (76)	880 k.	1025 k.
A források említenek ruszinokat az ÉK-i Kárpátoknál (195)	880 k.	1025 k.
Belháború Kazáriában, a Kazáriában rekedt szabír, onogur és kabar népmaradványok kivándorolnak az Etelközbe (36)	880 k.	1025 k.
A besenyők feltűnnek a Krímben (57, 75)	914 k.	1025 k.
Magyarország készen áll Árpád magyarjai befogadására (73)	1010-es évek közepe	1020-as évek közepe
I. Nagy Knut a meghódított angolszász területek királya. Londont az ország központjává teszi (90)	1014-től	1025-től
A Tang-dinasztia már csak önmaga árnyékaként létezik (110)	880 után	1025 után
Berengár körül képződött hatalmi tömörülés megerősödik (49)	914/915	1025/1026

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Dániában II. Harald Svensson ül a trónon (90)	1014 - 1018	1025 - 1029
Jámbor Róbertet a saját fiai le akarják taszítani a trónról (65)		1025 - 1031
I. Nagy Knut Anglia és Norvégia királya, aki élete végén magát Dániát is uralja (90)	1014 - 1035	1025 - 1046
Az ír főkirály halála után a normann megszállók masszív uralmat valósítanak meg Írországban (39, 170)	1014 - 965	1025 - 1076
Arnulf száműzöttként Magyarországon tartózkodott (75)	915-ig	1026-ig
Rasztiszlávot Regensburgban kivégzik, utóda Szvatopluk (49)	870	1026
Meghal Cirill (49)	870	1026
A Karoling K-i Birodalom folytatásában reménykedő körök a merseni szerződés megkötését szorgalmazzák (70)	870	1026
A K-i Frank Birodalom salzburgi papjai a császárhoz fordulnak, mivel attól tartanak, hogy „elvesztik” a Karintiára és Pannónia Inferiorra kiterjedő joghatóságukat (49)	870	1026

Elkészül a Conversio Bagoariorum et Carantanorum (A bajorok és karantánok megtéréséről) c. forrásmű, mely szerint avarok és gepidák is élnek a Kárpát-medencében (II/66, II/181, II/251)	870	1026
Szent István király készül a korszakos változásra, az Árpádmagyarság bejövetelére (49)		1026
Szent Gellért megszakítja zarándokútját a Duna-tájon, hogy végleg ott is maradjon. Pécsett találkozik Szent Istvánnal (45)		1026
Metód megjelenik az Al-Duna térségében (49)	870 k.	1026 k.
Megjelenik a Szent Római Birodalom és/vagy a Német-római Császárság két csírája Közép-Európában (70)	910-es évek közepe	1020-as évek közepe
Metód püspök az Al-Dunánál tárgyal Árpád-magyarokkal (51)	881/882	1026/1027
A magyarok Arnulffal szövetségben harcolnak a Morva-mező és Bajorország kalandor lovagoktól való megszabadításáért (50)	915/916	1026/1027
A K-i frank hatalom felkéri a szövetséges bolgárokat, szüntessék meg a morvák sóval való ellátását (50)	882	1027
Karlmann Bajorország jövőjét Konrád és Henrik egymás elleni kijátszásával próbálja alakítani (70)	871	1027
Karlmann ismét megkísérli országrésze elszakítását a Birodalomtól, igyekszik véget vetni Kocel (Mosaburg) uralmának (50)	871	1027
Metód ismét Mosaburgban tartózkodik, ott azonban Ermanrich passaui püspök elfogatja, börtönbe záratja (50)	871	1027
Székely István krónikája szerint a magyarok „kijövetele” (51)	871	1027
Egy Fátimida offenzíva sikerrel jár, beveszik Palermót (167)	916	1027
Arnulf ellenségeit erősítik a hozzájuk csatlakozó morvák, a Regensburgot visszafoglalni igyekvő csapatokat K-re űzik (50)	916	1027
A kitájok megalapítják önálló államukat (111)	916	1027
A tibetiek saját időszámításának esetleges bevezetése (?) (154)		1027
A kitájok és a jugurok közösen küldenek követséget Mahmud Gaznavida uralkodóhoz, javasolva szövetség létrehozását (111)		1027
A kitájok megalkotják az ún. „nagy kitáj írást” (111)	916 k.	1027 k.
Oleg Novgorodot és Kijevet egyaránt birtokolja, – a hatalmas varég állam vezetője uralja a jelentős óorosz törzseket (59)	882-től	1027-től
Arnulf ismét Magyarországon tartózkodik (50)	916/917	1027/1028
A magyarok Regensburgban hatalomba segítik Arnulfot (70)	916/917	1027/1028

A kalandor lovagok morva segédcsapataikkal az ÉNy-i Kárpátok hegyei között eljutnak a felvidéki Nyitrára (50)	871/872	1027/1028
Konstantinápoly sikertelenül kapacitálja az Árpád-magyarokat, hogy segítsék a balkáni bolgárok elleni bizánci hadjáratot (76)	917	1028
A varégok betörnek Kubán térségébe (Lebédia területére) (59)	883	1028

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A kazárok uralma alól a rademicsek, szeverjánok és drevljánok varég uralom alá kerülnek (59)	883	1028
A bolgárok támadják a Maros–Tisza vonalon sót tutajoztató morvákat, – a morva had betör a Magyar Alföldre (50)	883	1028
Kezdődik a magyarok bejövetele a Kárpát-medencébe (53, 54)	883	1028
Kálti Márk szerint Atilla halála után 100 év elteltével (valójában 91 év elteltével) zajlik le a bejövetel (53, 54)	872	1028
Kézai Simon szerint a bejövetel éve (53, 54)	872	1028
III. Bermudo leóni király (87)		1028 - 1037
Bajor IV. Henrik végleg eltűnt a politika színpadáról (70)	918-ra	1029-re
Az Árpád-magyarok uralják a Kárpát-medence ÉK-i sarkát (77)	873	1029
Metód a Szentszék közbenjárására szabadul a fogságából (74)	873	1029
Álmos fejedelem egy Kijevtől É-ra, ÉK-re vívott csatában vereséget szenved a varégoktól (52, 60)	884	1029
Az Árpád-magyarok kijövetele Anonymus szerint (51)	884	1029
Az Árpád-magyarok megérkezésének éve az 1811-es szegedi kalendárium szerint (51)	884	1029
Meghal merciai Ætelflaed, Nagy Alfréd lánya, Mercia királynője. Saját lánya, Ælfwynn követné a trónon, de nagybátyja, Wessexi Idős Edward ragadja magához a koronát (90)	918	1029
Meghal I. Konrád, hatalmát Madarász Henrik örökli meg (71)	918	1029
Madarász Henrik szabályozza a trónöröklés módját, s ezzel a birodalom felosztásának tilalmát rögzíti (70)	929	1029
Álmos pozíciója, az alánok sikerei miatt (?) megrendül (60)	918 k.	1029 k.

A magyarok még a sztyeppén tanyáznak az Atil és a Duna közén, és országuk nagyjából 360 ezer km^2-es (76)	918 k.	1029 k.
A Morvaország néven ismeretessé vált terület Ny-i fele a cseh Oldřich herceg (illetve fia, Břetislav) uralma alá kerül (117)		1029 - 1031
Wessexi Idős Edward Merciát is ellenőrzése alá vonja, legyőzi a K-angliai dán seregeket, meghódítja Northumbriát (90)	918 - 924	1029 - 1035
Nagy Sancho navarrai király egyben Kasztília királya is (88)		1029 - 1035
A lengyelek kivonulnak a későbbi Morvaország területéről, ami így a Přemyslida cseh herceg, Břetislav kezébe kerül (32)	1019	1030
Bolesław megpróbálja feltartóztatni Lengyelország erózióját, megtámadja a német tengermelléket, felégeti Hamburgot (117)		1030
Madarász Henriket trónra emelik (70)	919	1030
Berengár itáliai királyt a pápa császárrá szenteli (75)	919	1030
Berengár friauli fejedelmet, mivel kihalt az itáliai Karoling-ág, egy pápa feltehetőleg császárrá szentelheti (75)	874	1030
Meghal Metód (74)	885	1030
Tibetben, Amdó vidékén újra terjesztik a buddhizmust régi formájában, ami Padmaszambhava korára nyúlik vissza (110)	885 k.	1030 k.
Megszűnik az Abbászida befolyás a Pireneusi-félszigeten (88)	885 k.	1030 k.
A német területek II. Henrik („Szász”-dinasztia), illetve II. Konrád (Száli-dinasztia) ellenőrzése alatt állnak (117)		1030 k.
A Felvidéken gyülekező morvák támaszpontja a Vág-Nyitra köze területe „Morvaország” elleni támadásaikhoz (70, 74, 118)	874-től	1030-tól
Balkáni Bulgária É-i határvidékén élő tutajosok a tordai, kolozsi és dési sóaknákból úsztatják le a sót a Maroson (77)	1020-as évek	1030-as évek
Álmos vezér követséget küld Bagdadba, hittérítőket kér, javasolja, hogy a Kalifátus építsen országa D-i határán erődöt (60)	919/920	1030/1031
A Frank Birodalom területén mindössze 40 piac működik (I/8)	919	1030
I. Berengár császár uralma Itáliában (84)	919 - 925	1030 - 1036

Csanád vezér Ajtony első embere volt (81)	1020-ig	1031-ig

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
II. Malcolm skót király Knut dán király hűbérese lesz (90)		1031
Konrád Lengyelországba vezet hadjáratot, s utóda (fia), azaz III. Henrik fényes győzelmet arat Lausitznál. Bolesław kénytelen cseh ellenőrzés alatt álló területre menekülni (117)		1031
Madarász Henrik Lotaringia hovatartozása ügyében összetűz (Együgyű) Károly Ny-i Karoling királlyal (71)	920	1031
Az Árpád-magyarok elhárítják a bizánciak felkérését, hogy támadjanak a besenyők ellen (77)	920	1031
Berengár király csatába hívja a magyarokat. Tarhos herceg ellenfelei burgund és lombard hadak (75)	920	1031
Létrejön a bonni birodalom-felosztási szerződés. Lotaringia, valamint Köln és Trier a K-i Birodalomhoz kerül (71)	875	1031
Német Lajos a fia, Karlmann fejére akarja tétetni a császári koronát. Tervét megakadályozta Kopasz Károly, aki Páviában királlyá, majd Rómában császárrá koronáztatja magát (75)	875	1031
Árpád előőrsei már a Maros felső folyásánál járnak (74)	875	1031
A bizánci hitű Csanád áttér a latin keresztségre, felajánlja, hogy felveszi a harcot Ajtony ellen (74)	1020 k.	1031 k.
A bajorok megszállják a Fischa és a Lajta vidékét (32)	1020 k.	1031 k.
Oldřich cseh fejedelem kiterjeszti fennhatóságát a későbbiekben Morvaországnak nevezett területre (32)	1020 k.	1031 k.
III. Abd-ar-Rahman a cordobai emír. Megveri León és Navarra egyesült haderejét (II.) (89)	920-tól	1031-től
A kitájok alkalmazzák az ún. „nagy kitáj” írásrendszert (111)	920 után	1031 után
Břetislav győzelmet arat Lengyelország területén, és hódításaira alapozva megpróbál kitörni német függősége alól (117)		1031 után
I. Henrik francia király a testvérének, Róbertnek ajándékozza a Burgundi Hercegséget (66)		1031/1032
Mosaburg többé már nem egy szláv őrgrófság központja, az új őrgróf talán egy bajor arisztokrata (74)	875/876-től	1031/1032-től

I. Henrik francia király uralma (Jámbor Róbert egyik fia) (66)		1031 - 1060
Német Lajos Karlmannt Itáliába küldi, hogy megdöntse a Páviai Királyságot (75)	876	1032
Német Lajos meghal, Ifjabb Lajos követi apját a trónon, közben Karlmann is Bajorország egy részének a királya (75)	876	1032
Arnulf az egyház menedékébe húzódik (71, 75)	921	1032
Egy a magyar kontingens is támogatja Itáliában a K-i frankok hanyatló hatalmát (75)	921	1032
Rudolf burgundi király és Burchard sváb herceg Berengár ellen fordul. Berengár magyarjai Brescia mellett legyőzik őket (75)	921	1032
Madarász Henrik Regensburgot ostromolja. A sváb és a bajor nemesség erre elismeri Madarász Henrik uralmát (71, 75)	921	1032
Megkötik a regensburgi szerződést. Ebben Arnulf elismeri Madarász Henrik hatalmát, és a Bajor Hercegség alárendeltségét a K-i (immár Német) Birodalomnak (71)	921	1032
III. Henrik Bolesław távollétében segíti Bezprym herceget, vazallusát a lengyel trónra. Négy részre osztja fel Lengyelországot, az egyes országrészek vezetői Bezprym testvérei (117)		1032
Az Árpád-megyarság kiterjeszi az uralmát Erdély és a Felvidék nagy részére (77)	887/888	1032/1033
Madarász Henrik terjeszkedik (Elbától K-re) szláv földön (117)	932/933	1032/1033
Burgundi Rudolf Berengár kiszorítása után király Páviában (76)	921 - 933	1032 - 1044
A burgundi hercegek sora őrzi a hercegség függetlenségét (66)	921 - 1363	1032 - 1363
Lezárul a miniatúrafestészet Karoling korszaka (I/10)	877, vagy már 920 k.	1033, vagy már 1031 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Regino apát ír az Árpád-magyar balszárny D-i hadjáratáról. A D-i sereg a morvák által ellenőrzött területekre hatol be (77)	888	1033
Kopasz Károly uralma véget ér (65, 68, 71)	877	1033
Róbert herceg megtámadja és legyőzi Karoling Károlyt (66)	922	1033
Együgyű Károly uralma véget ér (65, 68)	922	1033

Ibn Fadlan (korábbi információk alapján) a Volga és az Urál közé helyezi az úzok mellett élő besenyők népét (56, 57, 76)	922	1033
Álmos ismét magához ragadja a kezdeményezést, jelentős győzelmeket arat, megújítja Volgai Bolgárországot (60)	922	1033
Álmos magyarjai még az „Atil” (Dnyeper?) folyó vidékén élnek, a volgai bolgárok országa irányában tájékozódnak (76)	922	1033
Berengárral szövetségben magyar csapatok harcolnak Verona, Apulia, Otrantó, Nápoly és Róma környékén (76)	922	1033
Arnulf megpróbálja helyreállítani a bajor önállóságot (71)	922	1033
Arnulf megpróbálja visszaszerezni Bajorországot. (Ehhez kapcsolódik a magyarok Regensburgi kudarca „Riadénál”) (75)	922	1033
A magyarok Merseburg városáig vonulnak, ahol szembetalálják magukat Madarász Henrik erős hadával. Harc nélkül távoznak el, még foglyaikat is visszahagyják (71, 76)	933	1033
A csehek lényegében elhódítják Kis-Lengyelországot (117)	877 k.	1033 k.
Már formálódik az Areláti Királyság, vagyis az egyesült Alsó- és Felső-Burgundia (66)	933 k.	1033 k.
Karoling (Együgyű) Károlyt elzavarják a saját alattvalói, így elmenekül Lotaringiába (66)	922 k.	1033 k.
A volgai bolgár uralkodó neve Almis ibn Selkej formában ismeretes a muzulmán földrajzi irodalomból (60)	922-től	1033-tól
Savoya önálló politikai entitás (65)		1033 után
A K-európai sztyeppe Ny-i vége már varég-bizánci, bizáncibesenyő, varég-oguz, bizánci-úz háborúk színterévé válik (57)	888/889-től	1033/1034-től
Hebegő Lajos Ny-i frank király (66)	877 - 879	1033 - 1035
A történetírás adós a mosaburgi helytartó személyével (74)	877 - 884	1033 - 1040
Az Árpád-magyarok K-Európából a Kárpát-medencébe való elvonulása az orosz emlékezet szerint (51, 60)	888 - 898	1033 - 1043
Gellért apát Imre herceg felnőtté válásával visszavonul, s Bakonybélen éli remeteéletét (82)	1023	1034
Német nyomásra Břetislav kénytelen megalázkodni (117)		1034
I. Henrik egyezkedni próbál Karoling Károllyal Lotaringia (Rajna menti területek) hovatartozásáról (66)	923	1034
A száműzött Karoling Károly a normannokkal szövetkezne, de fogságba kerül (66)	923	1034

Burgundi Rudolf megnyeri háborúját Berengár ellen (76)	923	1034
Savoya a Burgundi Királysághoz csatlakozik, s igy Burgundia már igen erős. Uralkodói a Savoyai-házból kerülnek ki (65)	934-től	1034-től
Egy magyar kontingens Velence térségében harcol (76)	923/924	1034/1035
Súlyos harcok árán Árpád kapitányai beveszik Nyitrát, s az ettől Ny-ra elterülő vidék is a kezükbe kerül (78)	889/890	1034/1035
I. Jasavarman khmer király uralma. A Phnom Bakheng-dombon (Angkor) építtet szentélyt, s köré szervezi Rolusz városát (171)	889 - 900	1034 - 1045
Burgundi Rudolf királyként uralkodik a Ny-i Frank Birodalom számottevő részén. Elsősorban a normannok ellen küzd (76)	923 - 936	1034 - 1047
Hetzelburg/Arnulfsfeste erődítményénél (Mosaburg közelében) Arnulf udvartartást létesít (74)	879	1035
„Karintiai” Arnulf megkapja a Karintia hercege címet (74)	879	1035
Karlmann elveszíti itáliai és bajorországi területeit (71, 76)	879	1035

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
III. Abd-ar-Rahman a cordobai emír. Elfoglalja és lerombolja Pamplonát, vagyis Navarra frank befolyás alatt álló részét (88)	924	1035
Árpád É-i serege Szilézián keresztül vonul Madarász Henrik ellen, aki Werla várában húzza meg magát (78)	924	1035
Zuárd kapitány az Árpád-magyarság D-vidéki hadműveletei kapcsán kerül Ny-ra, a páviai hadjárat élére (77)	924	1035
Rajna-vidéki fejedelmek II. Konrádot emelik trónra (71, 78)	1024	1035
A hispániai dinasztiák elkülönülnek. III. Garcia navarrai, I. Ramiro aragóniai, I. (Nagy) Ferdinánd kasztíliai király (88)		1035 után
Meghal Berengár itáliai király (76, 77)	924/925	1035/1036
Bíborbanszületett Konstantin szerint a besenyők benépesítik a magyarok korábbi K-európai területét (az Etelközt) (57, 76)	890/891	1035/1036
Már nem tartózkodik Árpád-magyar haderő az Etelközben (76)	890/891	1035/1036
III. Lajos Ny-i frank király (66)	879 - 882	1035 - 1038

Aachen építészeti sokfélesége még nem létezhetett (I/9)	1025 előtt	1036 előtt
Meghal a lengyel Bolesław, utódai nem vehetik fel a korábban megszerzett királyi címet (117)	1025	1036
I. Břetislav cseh herceg befejezi Kis-Lengyelország és Szilézia elfoglalását, majd kifosztja Nagy-Lengyelországot is (117)		1036
Meghal Álmos, a volgai bolgárok ura (Árpád apja) (60)	925	1036
Berengár itáliai király hatalmát Provence-i Hugó örökli meg, magyar segédcsapatok támogatják. Toscanát és Apuliát dúlják, Tarantó és Oria városokat támadják (77)	925	1036
Meghal Madarász Henrik (71)	936	1036
Lemondatják Karlmannt (Német Lajos fiát) (71)	880	1036
A ribemonti szerződésben meghatározzák (Ifjabb Lajos elképzelései szerint) a két Karoling Birodalom határát (71)	880	1036
Arnulf felkéri az Árpád-magyarokat, hogy a Kárpát-medence Ny-i térségét fenyegető morvák ellen harcoljanak (79)	880	1036
Árpád egyességet köt Szvatoplukkal, folyosót nyit a morváknak, amelyen át a mai Morvaország területére juthatnak (79)	880	1036
Az Árpád-magyar É-i hadsereg Salzburgnál tűnik fel, s csap össze egy jelentős erőcsoporttal (78)	880 k.	1036 k.
Magyarországon Ajtony ellen nagy hadjáratot kezdenek a király emberei, ezzel Szent István a hatalmát kiterjeszti a Tiszáig (78)	1025 k.	1036 k.
II. Konrád eltávolíttatja Orseolo Ottó velencei dózsét (Szent István sógorát), hogy helyére saját jelöltjét ültesse (78)	1025 k.	1036 k.
Árpád hadserege a Tisza, a Sajó, a Zagyva, a Maros és a Sebeskörös völgyén, ill. a Meszes-szoroson át eléri az Alföldet (78)	891/892	1036/1037
II. Mieszko uralma (Piast-dinasztia). Krakkóban székel (117)	1025 - 1034	1036 - 1045
Æthelstan (Ælfwynn nagybátyja) a wessexi trónon. Elfoglalja Berniciát, visszaszerzi Essexet, London vidékét (90)	925 - 940	1036 - 1051

A magyar–morva szövetség a Ny-i Kárpátokon túl (Bécs térségében) csap össze a „frankokkal” (Fekete Henrik hadaival) (79)	881	1037
Az erdélyi sóaknák ügyében Arnulf egyezkedik a bolgár Vladimirrel, a bolgárok beszüntetik a sószállítást a morvák felé (77)	892	1037
A feltörekvő Kasztília átmenetileg magába olvasztja León területét, majd kiszorítja a mórokat a Duero völgyéből (89)		1037
Az Idríszida marokkói államokat a Fátimidák döntik meg (92)	926 k.	1037 k.
Maszúd Gaznavida uralkodó helyzete megrendül, államából az oguzok egyre nagyobb területeket hasítanak ki, uralma Afganisztánra és Pandzsábra korlátozódik (24, 150)		1037 - 1041
Vastag (Kövér) Károly elvileg Ny-i Karoling császár (71, 75)	881 - 887	1037 - 1043
A Fátimida kalifátus kezdetben csak az Idríszidáktól és a Rusztamidáktól elhódított területeken uralkodik (201)	926 - 909	1037 - 1054

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
I. Nagy Ferdinánd León és Kasztília uralkodója is (89)		1037 - 1065
I. (Megújító) Kázmér száműzött lengyel fejedelem cseh-ellenes szövetségre tesz javaslatot Henriknek, II. Konrád fiának (117)		1038
Břetislavot lemondatják Lengyelországi hódításairól (117)		1038
Bölcs Leó uralmának első éve (I/267)	893	1038
Simeon bolgár fejedelem, Borisz fia trónra lép (121)	893	1038
Simeon cár hadserege Konstantinápolyt ostromolja (77)	893	1038
II. Konrád Rómában császárrá koronáztatja magát (71, 78, 117)	1027	1038
Besenyő betelepedés a Kárpát-medence egyes körzeteibe, így a D-Alföldre is (79)	1027	1038
Szent István nem engedi át országán Konrád Konstantinápolyba küldött követségét, amit a strassburgi püspök vezet (79)	1027	1038
Lemondatják Ifjabb Lajost (Német Lajos fiát) (71)	882	1038

Bizáncnak sikerül szembefordítania egymással az Árpádmagyarok D-i hadseregét és a Bolgár Birodalmat (79)	893/894	1038/1039
II. Konrád a nagyobbik fiát, Henriket bajor herceggé emeli (78)	1027/1028	1038/1039
III. Karlmann Ny-i frank király (66)	882 - 884	1038 - 1040
Az Árpád-magyarok bevonulása a Kárpát-medencébe, – Bíborbanszületett Konstantin császár szerint (51)	893 - 897	1038 - 1042
Bogumil vallásújító pap tevékenysége Bulgáriában (123)	927 - 968	1038 - 1079
Szvatopluk hadserege Pannóniát pusztítja (79)	883	1039
Egyes magyar csapatok (Árpád-magyarok) a morvákkal szövetségben németek (bajorok), míg a magyar királyi csapatok frank szövetségben a morvák ellen harcolnak (79)	894	1039
Simeon Hadrianapolisznál szétver egy bizánci zsoldba szegődött „kazár” (besenyő, magyar?) hadsereget (121)	894	1039
Árpád-magyar csapatok legyőzik Simeon hadát, de Simeon bizánci területeket hódít el Makedóniában, Thrákiában (79)	894	1039
Egy Bölcs Leóhoz társított napfogyatkozás (I/267)	894	1039
Egy napfogyatkozás Bizánc térségében (I/267)		1039
A magyar királyi csapatok eljutnak a Tiszántúlra (79)	1028	1039
A besenyő Gyula – Szent István király seregével versengve – a Maros vidékén legyőzi Ajtony bolgár despotát (121)	1028	1039
II. Konrád a fiát, Henriket német királlyá választatja (71, 117)	1028	1039
III. Abd-ar-Rahman cordobai emír felveszi a kalifa címet, formálisan is elszakad az Abbászidáktól, ezzel az állam emirátusból kalifátussá fejlődik, Toledo a fővárosa (89)	928	1039
Feltűnik, és jelentős szerepet visz Európa történelmében „Fekete” Henrik (71)	928	1039
A Kárpát-medence politikai egysége helyreállításának egyik döntő mozzanata az Ajtony elleni győzelem (81)	1028 k.	1039 k.
Szent István király létrehozza Magyarország új püspökségét Marosváron, s annak vezetésére Gellértet szemeli ki (82)	1028 k.	1039 k.
Arnulf Pannonia Oriens (Frank-Pannónia) kormányzója (74)	883-tól	1039-től

Kihantolják és elviszik Gnieznóból Szent Adalbert földi maradványait, majd Prágában örök nyugalomra helyezik (117)	1039 - 1030	1039 - 1041
Bajor csapatok Konrád kívánságára a magyar gyepűt pusztítják. A magyarok hadat küldenek a bajor gyepű pusztítására (80)	1029	1040
Magyarország ÉNy-i területeit Břetislav cseh herceg is háborgatja, hadserege megszállni készül a morvák letelepítésére kiszemelt területét (Morvaországot) (80)	1029	1040
Vége a Nara-korszak, kezdődik Japán Heian-korszaka. A japán írónők a kínairól áttérnek a japán nyelv alkalmazására (I.) (64)	784	1040

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A bolgár-magyar háború véget ér. Árpád fia, Levente átmenetileg elfoglalja Pereszljavecet, a bolgár fővárost (79, 121)	895	1040
Szvatopluk általános támadást indít, nem csak Csehországot igyekszik lebírni, hanem betör Kis-Lengyelországba is (118)	884	1040
A szlovén Braszláv vezeti a frankok seregét a morvák ellen (79)	884	1040
Gyula besenyő törzse Moldva területéről Erdélybe költözik (85)	940 k.	1040 k.
Břetislav sietősen távozik a lengyel területekről (118)	1029 k.	1040 k.
A csehek bekebelezik a későbbi Morvaország területét (80)		1040 k.
Az (első) Gurdzsára-Pratihára Királyság összeomlik (168)		1040 k.
Bizánc és Bulgária békét köt egymással (121)	895 után	1040 után
A magyarság tovább folytatja támadásait a Kárpát-medencében hatalmaskodó Salán bolgár vezér ellen (121)	895 - 897	1040 - 1042
„Dzsingisz kán falának” építése (radiokarbonos vizsgálat szerint). – A fal a mongol kitájok alkotása lehet (112)		1040 - 1060
A „honfoglalás-kor” magyar „előkelőinek” temetkezései (194)	895-től, 10. sz. végéig	1040-től, 12. sz. elejéig
Az Árpád-magyar balkáni hadműveletek célja Bulgária és Bizánc hadainak a Kárpát-medencétől való távoltartása volt (77)	885 előtt	1041 előtt

A Cordobai Kalifátus elfoglalja ÉNy-Afrika jelentős részét (89)	930	1041
Arnulf békét köt Szvatoplukkal, és tűri, hogy a morva vezér Alsó-Pannónia egy részét megszállva tartsa (80)	885	1041
Szent Imre herceg már a Dux Ruisorum címet viseli (80)	1030	1041
Konrád császár sikertelen hadjáratot vezet Magyarországra. Břetislav a Duna bal partján Pozsony felé támad. A magyarok visszafoglalják a Bécsi-medencét és a Lajta-Fischa közét (83)	1030	1041
Břetislav hűségesküt tesz III. Henrik királynak, tehát Konrád fiának, a későbbi császárnak (117)		1041
Břetislav herceg megszállja a későbbi Morvaországot (80)	1030 k.	1041 k.
A besenyő Gyula-törzs a Keleti-Kárpátok külső oldaláról, – a Kölpeny és a Talmát törzzsel együtt – D-Erdélybe érkezik (83)	1030 k.	1041 k.
Bosznia népének az őseként egy besenyő törzs megérkezik a Balkán Ny-i felére (83)	896 k.	1041 k.
Szent István megszervezi Csanád vármegyét, és a Maros-vidéken latin rítusú püspökséget állíttat fel (csanádi püspökség) (82)	1030-tól	1041-től
A keresztény hitű normandiai uralkodó hatalma szinte nagyobb, mint a francia (Capeting) uralkodóé (179)	930 után	1041 után
A magyar politika III. Henrikkel szemben építi és erősíti a szövetséget a lengyelek irányában (117)	1030-as években	1040-es években
Az Árpád-magyarok a Sóvidéket, a Kis-Szamos mentét és a Maros középső folyását is belakják (82)	930-as évektől	1040-es évektől
III. (Vastag) Károly Ny-i frank király (66, 71, 75)	885 - 888	1041 - 1044
Megépül a charentei Lesterps temploma (I/9)	1030 - 1070	1041 - 1081
Megszületik Zolta fia Taksony (100)	931	1042
Besenyőket (kabarokat) telepítenek Ny-Magyarországra (83)	931	1042
A skót II. (?) Malcolm elismeri Knut dán király uralmát (198)	1031	1042
Szent Imre herceg baleset vagy merénylet áldozata lesz (83/84)	1031	1042
Árpád magyarjai megszállják Ó-Morávia K-i felét (a Belgrádtól É-ra eső terület) (81)	897 k.	1042 k.

A Ny-i Karoling Birodalom tkp. nem létezik, egykori területei jelentős részén Capeting I. Henrik uralkodik (72, 84)	1031-től	1042-től
Sikertelen merényletet követnek el Szent István ellen (84)	1032	1043
A K-i Karoling Birodalomban Arnulf kerül a trónra (72, 84)	887	1043
Bizánc Bulgáriával szövetkezik a magyarok (Gyula) ellen (121)	898	1043

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Magyar-besenyő támadás a bolgárok és Bizánc ellen, mivel bizánci katonák rátörnek a magyarok/besenyők szállásaira (121)	932	1043
A Cordobai Kalifátus Marokkó népét „iszlamizálja” (89)	932	1043
Kanmu japán császár Heiankióba teszi át a székhelyét. Vége a Nara-korszaknak, kezdődik Japán Heian-korszaka, Felszámolják a kínai befolyást (II.) (64, 109, 155)	794	1043
Japánban a vallási élet már nemcsak a kolostorokban zajlik, az udvari emberek nyíltszíni imádságokat tartanak látványos külsőségek között a Kamigamo- és a Simogamo-szentélyben (64)	794-től	1043-tól
A japán császárok névsora valószínűleg manipulált (155)	794 - 1179	1043 - 1179
A japáni datálások valószínűleg utólagos interpolációk (155)	794 - 13. sz.	1043 - 13. sz.
Besenyők uralják a Duna-deltát és az Al-Duna partvidékét (84)	933	1044
A magyarok Brenta-menti csatája Lambert itáliai trónkövetelő (Guido fia) ellen (Szovárd vezérletével) (84)	899	1044
Itália jelentős részén II. Berengár uralkodik (84)	888 után	1044 után
Lotaringiában Vörös Konrád herceg uralkodik (72)	944 után	1044 után
Burgundi/Areláti Királyság területe II. Konrád, a száli-frank dinasztia megalapítója alatt széles körű autonómiát élvez	1033 után	1044 után
Svájc területe a Német-római Birodalomhoz tartozik (245)	1033 után	1044 után

„Magyarok” (kabarok/kangárok) besenyőkkel együtt, bolgárokkal szövetségben legyőzik a bizánci hadakat (84, 121)	933/934	1044/1045
Arnulf a fiát, Eberhardot nevezi ki utódjának, s egy Verona irányában végrehajtott hadjárattal kiterjeszti uralmát Itáliára (84)	933/934	1044/1045
Arnulf megkíséreli Itália meghódítását. II. Berengárral egyezkedik, engedélyezi neki, hogy hűbéreseként uralja Itáliát (84)	888/889	1044/1045
Az Itáliában harcoló magyarok a telet Pó-síkságon töltik (84)	899/900	1044/1045
Az Arnulf és II. Berengár szövetségében Itáliában harcoló magyar csapatok Cambrai városánál érnek el sikereket (84)	934	1045
Gyula hadai Drinápolyt ostromolják, majd Trákia feldúlása után Konstantinápoly falánál táboroznak (85)	934	1045
I. Kázmér, a „Megújító” elvileg hazatérhetne magyarországi száműzetéséből (118)	1034	1045
Az egyiptomi Ibn Túlún fiát és utódját meggyilkolják, a K-i országrészben Mohamed ibn Tugdzs kerül hatalomra, akit közép-ázsiai hercegi címéről al-Ihsídként ismernek (93)	900 k.	1045 k.
Bizánc a birodalom balkáni perifériáinak stabilitását két erőközpont révén igyekszik biztosítani. K-en Trákia (a főváros hátországa), Ny-on Thesszália tölti be ezt a feladatot (84)	900 k.	1045 k.
A magyar csapatok a Duna két partján fejlődnek fel Bajorország irányában (85)	900 k.	1045 k.
Gyula megszállja a Szamos-mente egy részét (85)	900 k.	1045 k.
Szent Istvánnak sürgős megoldást kell találnia a morva kérdésre, mert Szvatopluk a Dunántúlt veszélyezteti (85)	1034 k.	1045 k.
Árpád vezérnek sürgős megoldást kell találnia a morva kérdésre, mert Szvatopluk a Felvidéket veszélyezteti (85)	889 k.	1045 k.
Gyula vezér kilenc évre békét köt Bizánccal (121)	934-től	1045-től
A síita arab Hamdanidák Szíria és Irak területének nagy részét uralják, aleppói és moszuli udvaruk kulturális központ (129)	934-től	1045-től
Guido ellenkirályként lép fel Itáliában II. Berengár ellen (84)	889-től	1045-től
A Csólák birodalmának fénykora, számos indiai győzelmi felirat szerint sorra legyőzik a „huna mandalákat” (168)	900 után	1045 után

Belháború zajlik Kínában és Kína hódítási területén a Tang-dinasztia elhúzódó válságával, bukásával összefüggésben (202)	900 - 960	1045 - 1071
A Hamdanidák uralkodnak Moszul és Aleppó központtal (144)	934 - 1030	1045 - 1130

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A horvátok – egyházi tekintetben a Szentszék, világi vonatkozásban a bizánci császár alatt – felújítják királyságukat (85)	890	1046
Dánia és Norvégia elkülönül, sőt a dánok területeinek egy részét a norvégok kezdik támadni (90)	1035	1046
Angliában Godwin, Wessex grófja segíti hatalomra Harald/Harold dán királyt (90)	1035	1046
Egyiptomban és Palesztinában az Ihsídidák uralkodnak. Az iráni származású dinasztia a jeruzsálemi Szent Sír-templom épületének egy részét erőszakkal mecsetté alakítja át (129)	935	1046
Normandia kezd „érdeklődni” Anglia területei iránt (90, 179)	935 k.	1046 k.
Lotaringiát bekebelezi I. Ottó (72)	935 k.	1046 k.
Árpád a fia, Zolta vezérlete alatt álló csapatokkal erősíti meg a Ny-i országrész védelmét. Zolta elsősorban a besenyőkre (kabarokra) számít, velük erősíti meg a határvidéket (85)	935-től	1046-tól
Gyula vezér (a Bizánccal fennálló béke idején) be-becsap „Bizánc” (valójában Bulgária) területére (121)	935-től	1046-tól
Norvégia egyik (?) királya I. Jóságos Hákon (90)	935-től	1046-tól
Norvégia egyik (?) királya I. Jóságos Magnus (90)	1035-től	1046-tól
Harald/Harold dán király uralma Angliában (90)	1035 - 1040	1046 - 1051
A Palesztinában hatalomra került al-Ihsíd dinasztiája, az Ihsídita-dinasztia Szíria és Palesztina területét uralja (93)	935 - 969	1046 - 1080
Lotaringia I. Nagy Ottó birtokába került (66)	936 előtt	1047 előtt
A magyar-besenyő csapatok megdöntik a D-vidéki ómorva államot, elfoglalják a D-vidéki Nyitra vidékét (85)	902-re	1047-re

Egy magyar-bolgár összecsapás, melyről óorosz forrásban olvashatunk (85, 121)	902	1047
I. Nagy Ottót német királlyá koronázzák (72, 118)	936	1047
Nagy Ottó a Szász K-i őrgrófság alapításával egyidejűleg létrehozza a Billung őrgrófságot. (A területet Ny-on az abodriták, ÉK-en a ranik és DK-en a polábi szlávok lakják) (118)	936	1047
Arnulf serege győz a normannok ellen, Leuven városánál (70)	891	1047
Az Aglabidák elfoglalják Taorminát (14)	902	1047
Ny-Európában a Karolingok megpróbálnak visszatérni a hatalomba, Laonban Tengerentúli Lajost koronázzák meg (72)	936 k.	1047 k.
Lambert ellenkirályként lép fel Itáliában II. Berengár ellen (84)	891-től	1047-től
Árpád-magyarok uralják a Kárpát-hazát – (Anonymus) (51/52)	903	1048
A szlovén Braszláv gróf vezeti Arnulf katonáit a morvák ellen. Elakad az ómorávai morvák átköltöztetése Morvaországba (86)	892	1048
A csehek Morvaországban kolostort alapítanak (Brünn) (117)		1048
Æthelstan király megveri a normannokat Brunanburchnál (179)	937	1048
A frank Eberhard, a lotaringiai Giselbert, valamint Friedrich mainzi érsek is Nagy Ottó ellen lázad (103)	937 k.	1048 k.
Szicília szigetén elkezdődik a két muzulmán dinasztia (Fátimidák, Aglabidák) csapatai közötti harc (167)	937-től	1048-tól
Formosus pápa (Guido és Lambert ellenfele) felkéri Arnulfot Itália egyesítésére, felajánlja neki a császári koronát (86, 103)	892/893	1048/1049
Folyamatban van a morvák magyarországi (Arnulf által is szorgalmazott) átvonultatása (118)	892/893	1048/1049
Dániát norvégok foglalják el (91)	1037/1038	1048/1049
Szent István király Fehérvárra helyezi át a székhelyét (85)	1037/1038	1048/1049
Az utolsó Aglabida, III. Zijádatalláh uralma Tuniszban (93)	903 - 909	1048 - 1054

Szent István Esztergomban hal meg, de Fehérvárott temetik el. Orseolo Péter kaparintja meg a magyar koronát (85/86, 118)	1038	1049

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Arnulf személyesen vezet át egy sereget az Alpokon az itáliai frontra, majd megszerzi Páviát és Milánót, elfoglalja a Pótól Éra eső területeket. – Közben vereséget szenved a morváktól (94)	893	1049
Szvatopluk csapatai behatolnak Magyarország központi részébe, megvetik lábukat a Duna–Tisza-köze É-i részén. Árpádmagyar egységek szállnak szembe a morvákkal (86, 118)	904	1049
Az itáliai akciókban magyar csapatok is részt vesznek (86)	938	1049
Muzulmánok virágvasárnap megtámadják a jeruzsálemi kereszténye ket, kifosztják a Szent Sír-templom keresztény felét (129)	938	1049
Nagy Ottó nagy birtoktesteket ad át az egyháznak, és ismét a bajorok saját hatalma alá vonásán fáradozik (94, 103)	938-tól	1049-től
Szvatopluk meghal. II. Mojmir lesz a morvák fejedelme (94)	904, 894	1049/1050
Árpád átkel a megyeri réven, beköltözteti elitcsapatait és udvartartását a Pilisbe, Atilla egykori várának területére (94)	904/905	1049/1050
Orseolo Péter Břetislav kérésére elfogatná Kázmér lengyel herceget, ám a magyarok a herceget a németekhez menekítik (94)	1038/1039	1049/1050

Magyar „S” végű hajkarikák, kígyófejes karperecek kora (194)		11. sz.
Magyarország D-i, Ny-i és É-i gyepűin élő, szolgálatot teljesítő székelyek elhelyezkedését a királyi hatalom módosítja (195)		11. sz.
A bajorok területén sok olyan kolostort újra kell alapítani, amelyeket e magyarok leromboltak (II/218)		11. sz.
A gregoriánus reformok nyomán Provence-ban, a püspöki és kolostori központokban jelentős templomépítés zajlik (244)		11. sz.
Karahanidák korlátozzák a Kimek Kaganátus uralmát, s fennhatóságuk alá vonják a közép-ázsiai sztyeppe lovas népeit (56)		11. sz.
A kimek dinasztiából kerülnek ki a Karahanida kagánok (56)	10. sz.	11. sz

Liutprand, Nagy Ottó diplomatája és történetírója (76)	10. sz.	11. sz
A Britannia É-i és K-i részén megtelepedett dánok saját törvényeik és szokásaik (Danelaw) szerint élnek (134)	10. sz.	11. sz
Elkészül a Szentírás-kereszt, Clonmacnois (38)	10. sz.	11. sz
Arab szerzők írásai szerint a morvák egyértelműen szlávok (18)	10. sz.	11. sz
A kumánok a türkmének földjére vándorolnak, az oguz terület K-i felére, – az oguzok pedig a besenyők földjére mennek (55)	10. sz.	11. sz
Magyarország közepén, a Duna két partján (Csepel és Baranya között) a legszórványosabb az Árpád-magyar jelenlét. Gazdag lelőhelyeik Szabolcsban és a Felvidék peremén vannak (82)	10. sz.	11. sz
A lengyelek és az oroszok ősei számára nyilvánvaló a Ny-Közép-Európából K-Közép-Európába és K-Európába kiszorított onogurok/hunok, illetve a Kárpátok gyűrűjébe, a Duna és a Tisza völgyeibe beköltözött magyarok azonossága (II/165)	09/10. sz.	11. sz.
Tongwan Cheng (Xia Zhou) az Ordoszban visszanyeri korábbi fényét. Kereskedelmi, katonai és szakrális központként tölt be jelentős szerepet, falai között és körül több nemzetiség él (185)	09/10. sz.	11. sz.
Angkor (Kambodzsa) hatalmasra duzzadó városában, a khmer építészet klasszikus korszakában épülnek a templomok (171)	09/10. sz.	11. sz.
Az Árpád-magyar műveltség tárgyi emlékei hasonlítanak a korábbi szaltovói műveltség hagyatékához (II/184)	09/10. sz.	11. sz.
Mandzsúriában, a Han-dinasztia bukása óta birodalmi vagy szövetségi hatalomkoncentráció nem tudott kialakulni (111)	10. sz. elejéig	11. sz. közepéig
Magyarország visszafoglalja a bolgároktól a korábban elszakított területeket, – Bulgária bizánci területeket foglalt el (121)	10. sz. elejére	11. sz. közepére
Laosz területén, a Mekong-folyó bal partján a thai és a khmer befolyás együttesen vagy váltakozva érvényesült, miközben megérkeztek a lao törzsek a mon-khmer népesség közé (171)	10. sz. közepéig	11. sz. közepéig

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Megszűnt Akszum függetlensége az Etióp Királyságban (228)	10. sz. köz-re	11. sz. köz-re
Létrejött Bosznia politikailag elkülönült területe (83)	10. sz. köz-re	11. sz. köz-re
Szent István országa Délvidéken is kiépült. Szerémségben, Bácskában és Bánátban kőházak, kőépítmények jöttek létre (82)		11. sz. közepére
A Fátimidák térhódítása É-Afrikában (93)	10. sz. közepe	11. sz. dereka

Bizánci forrás három kangár törzsről tud, – miként az évszázadokkal korábbi perzsa források is (II/174)	10. sz. közepe	11. sz. dereka
Megszületnek a Priszkosz művének egyes részleteit tartalmazó, Bíborbanszületett Konstantin műhelyében készített kivonatok, melyeknek csak későbbi másolatai ismeretesek (II/131)	10. sz. közepe	11. sz. dereka
Besenyő emlékek kerülnek Konstanca vidékén a földbe (126)	10. sz. közepe	11. sz. dereka
Tordaváron (Várfalván) van Gyula központja (85)	10. sz. elején	11. sz. közepén
Erdély kialakuló várrendszere (Gyula szándékai szerint) a D-ről és Ny-ról várható támadások ellen nyújt védelmet (83)		11. sz. közepén
Európában a templomok középhajóit főként lapos tetővel vagy nyitott fedélszékkel látják el, a mellékhajókat keresztbordás boltozattal zárják, az empóriumot fedélszékkel fedik (I/9)		11. sz. közepén
Gascogne területén a helyi dinasztia fejedelemsége házasság révén csatlakozik a Poitou-dinasztia Aquitaniájához (66)		11. sz. közepén
Angers vidékén az Anjou grófok önállósítják magukat (65)		11. sz. közepén
Blois és Chartres grófja megszerzi Champagne-t (245)		11. sz. közepén
A közép-franciaországi Cluny-i kolostor szerzetesei terjesztik el a vezeklő zarándoklat gondolatát, és fegyveres kísérettel védett csoportos látogatásokat szerveznek a Szentföldre (129)		11. sz. közepén
Akszum afrikai területe az Etióp Császárság részévé válik (228)		11. sz. közepén
A Don- és a Donyec-medence földműves falvaiban megszűnik az élet, eltűnik a „szaltovói” régészeti műveltség (61)	09. sz. végén	11. sz. közepén
Magyarországon a késő-avar onogurok és Árpád népe, valamint a főúri és királyi birtokok területei kiegészítik egymást (95)	09/10. sz. fordulója	11. sz. közepén
Az ún. „klasszikus honfoglalás-kori” leletek Magyarország ÉKi részén a legsűrűbbek, Ny-felé ritkulnak, Baranya és Vas megyékben Árpád-magyar temető egyáltalán nincs (95)	09/10. sz. fordulója	11. sz. közepén
Terjeszkedik az ősi Szongáj Királyság, meghódítja az ősi Gao államot Afrikában (229)	09. sz. végétől	11. sz. köz-től.
A magyarok gyakran a bolgárok ellen harcolnak (184)	09/10. sz. ford.	11. sz. közepén
Összeomlik a Tang-dinasztia Kínája. Megszűnik a kínai civilizáció és kultúra iránti csodálat Japánban (155)	09/10. sz. ford.	11. sz. közepén
Japánban a férfiak is áttérnek a japán irodalmi nyelvre (64)	09/10. sz. ford.	11. sz. közepén
Theotmar salzburgi érsek közlése szerint DNy-Pannónia teljesen kihalt és elhagyatott, területéről eltűntek a frankok, – szlovének sem élnek még a Dráva-menti területeken (95)	09/10. sz. ford.	11. sz. közepe után
Közép-Ázsia és Irán még a Kalifátus befolyása alatt áll (129)	10. sz. eleje	11. sz. közepén

A germán uralkodók katonai, diplomáciai, ideológiai hadjáratai a magyarság függetlensége, nemzettudata ellen (107)	10. sz-tól	11. sz-tól
A Kijevi Fejedelemség uralja az erdőzóna Ny-i részét (126)	10. sz. elejétől	11. sz. köz-től.
Az iszlám terjesztése folyamatban van az oguzok körében (150)	10. sz. elejétől	11. sz. köz-től.
A Gaznavidák visszahúzódása nyomán D-re terjeszkedő oguzok vezetői sorra áttérnek az iszlám hitre (150)	10. sz. köz-től.	11. sz. köz-től.
Burgundia uralkodói a Savoyai-házból kerülnek ki (65)		11. sz. köz-től.
ÉNy-Itália, Nizza térsége a savoyai grófokhoz tartozik (245)		11. sz. köz-től.
Maine (grófság) Normandiához tartozik (66, 179)		11. sz. köz-től.
Itália középső és É-i részén városállamok alakulnak (130, 167)		11. sz. köz-től.
Szentszéki körök összefonódnak az itáliai zsidósággal (246)		11. sz. köz-től.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A német hatalmi központok pápákat és ellenpápákat választanak, ez a fő oka a bekövetkező egyházszakadásnak (45)		11. sz. köz-től.
Polábi néven nevezik a németek a Ny-elbai szlávokat (drevani); – e népek leszármazottai azok a polábok, akik a lünebergi vendek földjén az újkorig megőrzik eredeti kultúrájukat (118)		11. sz. köz-től.
Kína a Tang-dinasztia bukása után már csak árnyéka korábbi önmagának (109)	09/10. sz. ford. után	11. sz. közepe után
Mandzsúriában a kidan Liao-dinasztia nagy területre kiterjeszti a befolyását, sőt Kínában is érvényesíti a hatalmát (111, 202)	09/10. sz. ford. után	11. sz. közepe után
A Hszi Hszia tangut dinasztia 80-100 éves uralma érvényesül Hszincsiangban, Ordosz-vidéken, ÉK-Tibetben (112)	09/10. sz. ford. után	11. sz. közepe után
Japánban kialakul az a hatalmi konstrukció, melyben a császár személyét vallásos tisztelet övezi, de tényleges hatalommal nem rendelkezik. A hatalom a régens kezében összpontosul (155)	09/10. sz. ford. után	11. sz. közepe után
Megindulnak (a bencés megújulási mozgalom keretében) a fáradságos és veszélyes zarándoklatok a Szentföldre (129)	10. sz. közepe után	11. sz. közepe után

A Kitáj Birodalom a mai É-Kína, Mandzsúria és Mongólia területén és más belső-ázsiai területeken is uralkodik (150, 202)	10. sz. köz-től 1115-ig	11. sz. köz-től 1126-ig
Bizánci írástudók is szolgálnak Gyula udvarában (122)	10. sz. köz-től	11. sz. köz-tól
A Song-dinasztia területén jelenik meg a papírpénz, – az állam arany és ezüstrudak ellenében elismervényként adja ki (153)	10. sz. 1. negyede	11. sz. 3. negyede
A gazdag zsidók befolyása szerte Európában fölerősödik (246)		11. sz. 2. fele
A D-erdélyi, D-alföldi leletanyag eltérő az ún. „Kolozsvár-csoportétól”. A Maros-mentén és a Marostól D-re élő erdélyi, alföldi, bánsági emberek másmilyen társadalomban élnek (160)	10. sz. 1. fele	11. sz. 2. fele
Általában Ruténia, Bizánc és a Kazár Kaganátus közötti erőegyensúly jellemzi a K-európai helyzetet (124)	10. sz. 1. fele	11. sz. 2. fele
Itáliában a legtöbb helyen a püspökök grófi méltóságot szereznek, ők „terítik szét” a hűbérúr (király, herceg) hatalmát (130)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Tordavár neve már Gyulafehérvár, amit a későbbiekben a latinos Alba Julia formában is használnak (99)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Gyula emelteti Gyulafehérvár korai keresztény templomát, ahol Hierotheus bizánci rítusú püspök szolgál (122)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Gyula hatalmi központja Gyulafehérvár (85)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
A Balkán D-i térségeiben él a vlach hegyipásztor nép (122)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Kazária a Kaukázusban és a Volga–Don-közén még létezik, de területének jelentős részét már úzok és besenyők lakják (150)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Bizáncnak az úzokkal és oguzokkal fennálló szövetsége jelentőségteljes, hiszen óriási területi veszteségeken van túl (123)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Az Oka és a Volga között, Rosztov központtal, varég vezetés alatt keleti szlávok telepednek meg (127)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
A tangutok a Tibeti-magasföldről beköltöznek a Tibeti- és a Mongol-magasföldet elválasztó medencébe. Létrehozzák erődítményeiket a Kuku-nor vidékén (112)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Lamu-sziget (Afrikai K-i partja mentén) – Mandu és Pate mellett – az egyik legjelentősebb szuahéli városállam (228)	10. sz. 2. fele	11. sz. 2. fele
Bizánc visszafoglalja a muzulmánoktól Antiokhiát, Krétát, Ciprust, újra hódít a Balkánon, Kis-Ázsiában is terjeszkedik (130)	10. sz. 2. felétől	11. sz. 2. felétől

A Mekong folyó mentén uralkodó helyzetbe kerülnek a monkhmer népességre rátelepedett laók (171)	10. sz. 2. felétől	11. sz. 2. felétől
A Bagdadi Kalifátus tényleges politikai hatalma már csak a mai Irak területére korlátozódik (129)	10. sz. 2. felétől	11. sz. 2. felétől
Az ősi Ghána királyai már muzulmán hitűek. Az iszlamizálódás az Almorávidák hódításával függ össze (228)	10. sz. 2. felétől	11. sz. 2. felétől
D-Tanzánia területén létrejön Kilwa szultanátusa (228)	10. sz. 2. f-től	11. sz. 2. f-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
D-Itáliában normann (zsoldos) lovagok hűbérállamokat alapítanak, felszámolják a lombard fejedelemségeket, (130, 167)		11. sz. 2. felétől
Létrejön Ausztria állama (106)	11. sz. 3. hda.	11. sz. 4. nde.
Az invesztitúra-harc időszaka Európában (115)		11. sz. 2. f-től a 12. sz. 2. n-éig
A Koreai-félsziget közepén hatalmas palota-együttes épül (196)	10. sz.	11. sz. 2. és a 12. sz. 1. fele
A D-alföldön rengeteg bizánci keresztet használnak, ami a keleti hatások dominanciájára utal (160)	10. sz. 2. és a 11. sz. 1. fele	11. sz. 2. és a 12. sz. 1. fele
A normannok a Mediterráneumban kínálkozó lehetőségek miatt nem foglalkoznak az É-európai hódítási lehetőségekkel (179)		11. sz. 2 felétől 12. sz. 2. feléig
Péter király és Břetislav csapatai betörnek Bajorországba, feldúlják az őrgróf területeit (94)	1039	1050
II. Konrád császár halála (103)	1039	1050
Arnulf megkoronáztatja magát itáliai királynak (94)	894	1050
Az egyiptomi Túlúnida-dinasztia uralmát az Abbászida Kalifátus megbízásából közel-keleti hatalmasságok döntik meg (93)	905	1050

É-felé terjeszkedik az Indrapura-dinasztia (Huan Wang királyság). Tonkin (Észak-Vietnam) és Annam (Közép- és Dél-Vietnam) vidékéről elűzi a kínaiakat (171)	939	1050
Sirmiumon (Szávaszentdemeter) túl terült el Morvaország – Bíborbanszületett közlése szerint (85)	940-es évekig	1050-es évekig
III. Henrik császárként szerepel a történetírásban (I.) (103)	1039-től	1050-től
Az indiai Atísa vakramasílai szerzetes ellátogat Ny-Tibetbe, előmozdítja a buddhista reneszánsz kibontakozását (111, 154)	905 után	1050 után
Henrik Európa centrumát igyekszik uralma alá vonni, hadserege Meissen, Bajorország és Ausztria felől támad az Orseolo Péter által támogatott csehekre (94, 103)	1039/1040	1050/1051
Ngo Quyen uralma. Országa nevét egy jóval korábbi állam nevének felvételével Nam Vietnek (Déli Viet) hívja (171)	939 - 944	1050 - 1055
Kazária, majd a volgai bolgárok gyakran csatároztak Ruténia K-i felén, jelentős területeket foglaltak el az erdőzónában (126)	940-ig	1051-ig
Elkészül Cardona háromhajós bazilikája a középhajó hosszított és a mellékhajók keresztbordás boltozatával (I/9)	1040	1051
Henrik hadserege Meissen, Bajorország és Ausztria felől szorongatja az Orseolo Péter által támogatott Břetislavot (118)	1040	1051
Kínában Aidinek, az utolsó Tang-császárnak és családjának lemészárlásával megszűnik létezni a Tang-dinasztia (111)	906	1051
A magyarokra törő morvákat Árpád-magyarok támadják (94)	906	1051
Spytihnev cseh herceg szembefordul Břetislavval és Henrikkel is, Arnulf oldalára áll (94, 118)	895	1051
I. Ottó szövetkezik I. Vilmos normandiai gróffal (103, 179)	940 k.	1051 k.
Itáliában jelen van egy magyar kontingens is (94)	940 k.	1051 k.
Orseolo Péter Velence ügyében mesterkedik. Fellázítja Zára városának vezetőit, akik felesküdnek Péterre (94)	1040 k.	1051 k.
A K-európai besenyők a Balkánra és Erdélybe vonulnak (126)	940-től	1051-től
Az itáliai magyar kontingens megszállja Aquileia területét (94)	895 után	1051 után
Aba Sámuel ellenállást szervez Orseolo Péter uralma ellen (94)	1040/1041	1051/1052

Oleg fejedelem címe már: „nagyfejedelem” (126)	906/907	1051/1052
Kijev (Oleg) gazdasági ellentétek miatt Bizánc ellen fordul, hadat vezet Konstantinápoly sikertelen megostromlására (121)	906/907	1051/1052
Az angliai dánok királya: Hardiknut. Hatalma szertefoszlik (91)	1040 - 1042	1051 - 1053
A Fátimidák Szicíliában elfoglalják Argigentet (167)	941	1052

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Oleg fia Igor sikertelen hadjárata Bizánc ellen, hajóhadát a Boszporuszon görögtűz veti vissza a fővárostól (121, 126)	941	1052
Arnulfot római császárrá koronázzák, (de Közép-Itáliában és ÉNy-on is Lambertet ismerik el császárnak) (94, 103)	896	1052
A morvák kiűzése Magyarországról. A morvák beözönlése a cseh fennhatóság alatti területekre (95, 118)	907	1052
Meghal Árpád fejedelem (94)	907	1052
A kitáj Yelü Abaoji/Apaoki (Liao-dinasztia) már császár (111)	907	1052
III. Henrik Břetislavot, ezzel közvetve Orseolo Pétert is arra kényszeríti, hogy elismerjék a német fennhatóságot (94, 118)	1041	1052
Célt ér az Orseolo Péter és a kalandorok elűzésére létrehozott szövetség. Aba Sámuel lesz a magyar király (95)	1041 k.	1052 k.
Arnulf Itáliában II. Berengárra támaszkodik, Mosaburg központú területei igazgatásával pedig Braszlávot bízza meg (94/95)	896-tól	1052-től
Csehország (eddig is erős német befolyás alatt állt), – ezután vazallus állammá válik (20)	1041 után	1052 után
Bizáncot támadja a Kijevi Fejedelemség (121)	907 - 911	1052 - 1056
Az ún. kései Liang-ház 16 évig áll fenn (Kína) (112)	907 - 923	1052 - 1068
A kínai „öt dinasztia” csaknem egyidejű uralma (112, 202)	907 - 970	1052 - 1081
Hitvalló Edward normandiai száműzetéséből visszatérve, normann segítséggel az angolszász trónra kerül (91)	1042	1053
III. Henrik és Břetislav háborút indít, Hainburg és Pozsony ostroma után eljutnak a Garam torkolatáig (96, 103)	1042	1053
A Fátimidák Szicíliában elfoglalják Taorminát (167)	942	1053

Az Árpád-magyarok É-i hada Henrik hátországa, Bajorország ellen támad, az Enns folyón átkelő sereg azonban a Traun melletti Wels-nél vereséget szenved (96, 119)	942	1053
Normandiai I. Vilmost meggyilkolják, örökösét, a kiskorú Richardot fogságba ejtik Tengerentúli Lajos hívei (103, 179)	942	1053
Norvégia királya, I. Jóságos Magnus felveszi a kereszténységet, és ezután ő a keresztény Dánia királya is (91, 133)	1042 - 1047	1053 - 1058
Hitvalló Edward, Anglia jelentős királya. Megszerzi Wales és Skócia egy részét, de közben több angliai állam szövetkezik Skóciával, mások pedig a normannokkal (91, 133, 179)	1042 - 1066	1053 - 1077
Munisz eunuch kormányzása alatt a központi hatalom átmenetileg megerősödik a Bagdadi Kalifátusban (129)	908 - 933	1053 - 1078
Aba Sámuel a Lajtán és a Moraván túli területek átengedése fejében fegyverszünet ér el (96)	1043	1054
I. Henrik Capeting király veresége Normandiától (179)		1054
III. Henrik hozzájárul ahhoz, hogy Szilézia területe lengyel kézben maradhasson (quedlinburgi béke) (119)		1054
A német-cseh hadak letörik a morvák ellenállását (96)	898	1054
Német-magyar béketárgyalások (96)	898	1054
Az új pápa érvényteleníti Arnulf megkoronázását, Lambertet ismeri el római császárnak (95)	898	1054
A besenyő Gyula csapatai ismét Bulgária és Bizánc érdekeltségi területeit támadják. Romanosz császár adófizetés vállalásával ismét megköti a békét Gyulával (96, 121)	943	1054
A tuniszi Aglabidák uralmát a Fátimidák döntik meg (93, 167)	909 k.	1054 k.
A Fátimidák megszerzik az Aglabidák területét is (201)	909 k.	1054 k.
A varégok meghódítják a Kubán-alföldet. Továbbmennek a Kaszpi-tenger és a Kaukázus közötti területek felé, a Volga középső és alsó szakaszánál a volgai bolgárokat támadják (126)	943-tól	1054-től
Igor újabb balkáni hadjárata (121/122)	943/944	1054/1055

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Viszály támad II. Szvatopluk és II. Mojmir, Szvatopluk fiai között. Csehek és bajorok pusztítják a morvák területeit (96)	898 - 900	1054 - 1056
I. (?) Malcolm, Skócia királya (198)	943 - 954	1054 - 1065

Edessában őrizték 800 éven keresztül a Turini Lepelt (II/116)	944-ig	1055-ig
Arnulf az Itáliában szerzett betegsége miatt hal meg (95)	899	1055
Edmund király (Bernicia) elűzi York viking királyát, és Strathclyde brit királyságot (ÉNy-Anglia) az uralma alá hajtja, majd átengedi a skót II. (?) Malcolmnak (91)	944	1055
Olga Konstantinápolyba utazik, hogy megkeresztelkedjen (126)	955	1055
Egyházi személyek azzal vádolják Aba királyt, hogy a pogányság visszatérését segíti. Aba Sámuelt a pápa kiátkozza. Henrik és a pápa keresztes hadjáratot hirdet Magyarország ellen (96)	1044	1055
Aba Sámuel „szabadokat” emel be a királyi tanácsba, főúrak hagyják el az udvart. A király 50 lázadó főurat végeztet ki (96)	1044	1055
III. Henrik bajor-cseh sereggel ismét Magyarországra támad. Aba Sámuel seregéből sokan dezertálnak. A ménfői csatából a király elmenekül, de ellenségei meggyilkolják (97, 103)	1044	1055
A Bizánci Birodalom Európában alig rendelkezik kontinentális területekkel, inkább csak tengerparti sávjai, szigetei, városai, támaszpontjai vannak (122)	910 k.	1055 k.
A nagyhatalmi érdekeket kiszolgáló pápák és ellenpápák a nemzeti egyházak kollaboráns főpapjaival karöltve beavatkoznak az európai államok politikájába (95)		1055-től
A bizánci és a Ny-i szerzők egyaránt természetesnek tekintik a hunok és a magyarok azonosságát (91)	1044 után	1055 után
Indiát már nem is a Gaznavidák, hanem a Gúridák ismétlődő inváziói veszélyeztetik (168)	910 után	1055 után
Az előző királyság romjain megalapított második GurdzsáraPratihára Királyság a Gúridák ellen felveszi a harcot (168)	944 után	1055 után
Igor háborúja a Kaukázuson túli területek meghódítására (126)	944/945	1055/1056
Orosz-bizánci szerződés megkötésével szabályozzák a varég kereskedők bizánci tevékenysét. A szerződés főleg a volgai bolgárok és a kazárok ellen irányul (122)	944/945 910/911	1055/1056
Levente (Árpád fejedelem fia) kiterjeszti az Árpád-magyarok hatalmát a Délvidék Ny-i sávjára is (95)	899/900	1055/1056
Orseolo Péter második uralkodása. Nem igen tartózkodik Magyarországon. Mivel a velencei dózse visszafoglalta Zárát, Péter a dalmáciai horvát vezetéssel lép szövetségre (97)	1044 - 1046	1055 - 1057

A bizánci és a Ny-i szerzők egyaránt tisztában voltak a hun–avarhun–magyar azonossággal (91)	900 előtt	1056 előtt
Oleg többször megpróbálkozott Bizánc bevételével (121)	911-ig	1056-ig
Mongólia területén kirgiz uralom volt a kitájok mongóliai térhódítása előtt (I.) (10)	945-ig	1056-ig
A Fátimidák uralma ellen felkelt síita berberek (imazírok) Nyon, tehát a korábban Rusztamida uralom alatt állt területen győzelmet aratnak, és elszakadnak a Fátimidáktól (201)	911	1056
Magyar (?) seregek pusztítják Isztriát, Trevisót, Chioggiát, Pellestrinát. Velence Lombardiával fog össze e támadók ellen (97)	900	1056
II. Berengár Páviában fogadja Taksony herceget, aki egy Lombardiával szövetséges magyar sereggel olasz földre érkezik (97)	945	1056
Meghal Igor fejedelem (126)	945	1056
Orseolo Péter ellen két merényletet is szerveznek, melyeket az uralkodónak sikerül lelepleznie. A résztvevőket kivégezteti (97)	1045	1056
Színre lép Levente, aki a Körös-vidéki Vata népfelkelővel együttműködve uralja K-Magyarországot. – Orseolo Péter hatalma csak a Dunántúl egy részére terjed csak ki (97)	1045	1056

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Bizánc Kazáriával köt békeszerződést (122)	945 k.	1056 k.
Richard normandiai herceg I. Ottó szándékainak megfelelően kiszabadul a fogságából (103, 179)	945 k.	1056 k.
A besenyőket Bíborbanszületett Konstantin császár (régebbi leírások alapján) a Kaszpi-tenger É-i vidékén élő népnek ismeri, amit két, lazán kapcsolódó törzsszövetség alkot (56, 76)	945 k.	1056 k.
A mongol kitájok megdöntik a kirgizek uralmát (I.) (111)	945-től	1056-tól
Egy magyar csoport Szent Gellért püspök vezetésével Vazul idősebb fiának ajánlja fel a trónt, és elindul András elé (98)	1046	1057
Vata népfelkelői szembeszállnak Orseolo Péter csapataival. Budánál Gellért püspökkel és Szolnok ispánnal találkoznak, kiket Péter király embereinek vélnek, így megölik őket (98)	1046	1057

Orseolo Péter Pozsony, Moson felé menekül, de nem jut messze, megsebesül, fogságba esik, – a sérüléseibe belehal (98)	1046	1057
Meghal Oleg. Olga, Igor felesége követi a trónon (122, 126)	912	1057
Olga egy küldöttség élén Bizáncban katonai segítséget ígér. Ruténiában kezdődik a lakosság keresztény hitre térítésére (126)	957	1057
Bizánc építi fel a kijevi Szófia székesegyházat (126)	1046 k.	1057 k.
Besenyőket telepít Zolta a gyepűre, a bajorok megállítására (99)	912 k.	1057 k.
III. Henrik császárként szerepel a történetírásban (II.) (103)	1046-tól	1057-től
Olga és Szvjatoszláv fia felveszik a bizánci hitet (122)	912 után	1057 után
Az óorosz erőkkel érkező András elfoglalja a magyar trónt (98)	1046/1047	1057/1058
Edmund után Ædred uralkodik Angliában (91, 133, 180)	946 - 955	1057 - 1066
Meghal Ihsíd, Egyiptom ura. Így Egyiptom, Palesztina és Szíria felett egy eunuch, Abu al-Miszk Káfur uralkodik (129)	946 - 969	1057 - 1080
Vége a Jelling-ház uralmának Dániában, s elkezdődik a Svend Estridsson-ház korszaka (91)	1047	1058
I. (Megújító) Kázmér lengyel fejedelem elfoglalja Mazowiát, legyőzi a pomerániaiakat, Gdańskot is újra Lengyelországhoz csatolja. Újraalapítja a lengyel püspökségeket (119)	1047	1058
Taksony magyarjai Otrantóban és Lerinóban harcolnak (98)	947	1058
Simeon megindítja támadásai sorozatát a Balkán-félszigeten, hogy a maradék görög területeket is elfoglalja Bizánctól (123)	913	1058
Magyar főuri árulás és az egyházi előkelők bizánc-ellenessége következtében mélyül a megosztottság Magyarországon, ami Gyula területeinek teljes elkülönüléséhez vezet (99)	947 k.	1058 k.
A kitájok a kínai uralom alatt álló területekre törnek (111, 202)	947-től	1058-tól
Simeon Konstantinápoly falai alatt követeli, hogy a pátriárka császárrá koronázza. A pátriárka teljesíti az akaratát (123)	913/914	1058/1059

Egy Árpád-magyar különítmény Fekete Henrik birodalmának a Dunától É-ra eső részét, Nordgau vidékét támadja (98, 119)	947/948	1058/1059
Egyházszervezés Dániában, Svend Estridsson király idején (91)	1047 - 1076	1058 - 1076
Jese-Ö élete (a Ny-tibeti Guge szerzetes-uralkodója) (154)	947 - 1024	1058 - 1135
Amalfi kereskedők engedélyt kapnak Jeruzsálem kormányzójától, hogy ispotályt és bencés zarándokszállást építsenek a városban. Az intézményt Szent János oltalmába ajánlják (129)	1048	1059
A besenyő Tormás és Bulcsú vezérek Bizáncban, – megkeresztelkednek, VII. Konstantin császár a keresztapjuk (99)	948	1059
Besenyőket telepít Taksony a gyepűre, a bajorok ellenében (99)	948 k.	1059 k.
Elkészül Bíborbanszületett Konstantin császár magyar vonatkozású történelmi eseményeket is felölelő műve (94)	948 k.	1059 k.
Egy bolgár-szerb konfliktus, melyen a bolgárok végül magyar (besenyő?) segítséggel lesznek úrrá (99)	948 k.	1059 k.
Az eredetileg bizánci-hűbéres Szerbia egyre inkább bolgár-hűbér alatt ki van téve a besenyők, Gyula támadásainak is (122)	948-tól	1059-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
III. Henrik a seregét Itáliába küldi. Három pápát/ellenpápát elűz, s rokonát, egy bajor püspököt teszi meg pápának (99, 103)	1048/1049	1059/1060
Összecsapás a bajor-magyar gyepűn (99)	949	1060
Simeon és Petar Gojnikovics, vetélkedő bolgár és szerb uralkodók konfliktusa, – és „magyar” (besenyő) beavatkozás (99)	915	1060
A Fátimidák a Túlúnida uralom alól nemrég megszabadult Egyiptomot is fokozatosan meghódítják (201)	915-től	1060-tól
Olga Kijevből Perejaszlavecbe költözik (126)	960	1060
Henrik helyzete megrendül, mert Nagy Ottó kiterjeszti uralmát a Morvaországot is magában foglaló Csehországra (100, 103)	949 k.	1060 k.

A Muravidék megkapja a Tótföld nevet. Ez arra enged következtetni, hogy oda szlovének, vagy szlovákok kerülnek (95)	915 k.	1060 k.
I. Fülöp, a Capeting dinasztia királya (179)		1060 - 1108
A mai É-Kína területe jelentős részének kitáj-kidan uralom alá vetése, vagyis „Liao-Kína” megalakulása (111)	950 916	1061
Egy új határincidens Magyarország gyepűjén, ami Gebhard regensburgi püspök akciójával kezdődik. Aztán a főhad előretör, a Rába menti szállásokig pusztít, majd visszavonul (100, 103)	1050	1061
A Ny-i terjeszkedés feltartóztatására a magyar lovasok Nordgau vidékén indítanak zavaró hadműveletet (100)	950	1061
Kezdődik a miniatúrafestészet ottoniánus korszaka (I/10)	950	1061
Lél, Botond és Bulcsú Nándorfehérvár alatt békére kényszeríti Bulgária vezérét, majd meghódítja a Rácföldet (99)	905 k.	1061 k.
Taksony a hatalmát fiának, Gézának Gyula lányával, Sarolttal történt összeházasításával igyekszik biztosítani (122)	950 k.	1061 k.
Malcolm idején már nem Alban Királyságnak, hanem Skóciának nevezik a skótok és piktek országát (II/231)	950 k.	1061 k.
Wales területe Normandia uralma alá kerül (179)	1050 k.	1061 k.
Megjelennek az aacheni átlós dongaboltozat színvonalához mérhető megoldások másutt is Európában (I/8)	1050 k.	1061 k.
Ruténia (Oroszország) nagyhatalommá növi ki magát, határos a Duna-deltánál Bizánc Parisztrion tartományával (126)	961-től	1061-től
Bizánc sorra felfogadja azokat a besenyőket a bolgár hódítók elleni akciói céljából, akik a varégoknak útjában állnak (123)	916-tól	1061-től
Kína É-i hódítási területein a Liao-dinasztia uralkodik (202)	916-tól	1061-től
Az aacheni palotakomplexum templomának építése (I/8)	950 után	1061 után
Gyula serege még a Balkánon manőverezik (100, 123)	961/962	1061/1062
A marokkói Idríszidák visszaszerzik, uralják területeiket (92)	950 - 985	1061 - 1096
IV. Henrik (III. Henrik fia) német-római császár élete (69, 104)	1050 - 1106	1061 - 1106
Az aacheni palotakápolna IV. Henrik idején épül (I/9)	1050 - 1106	1061 - 1106

Olga uralmának vége (I.) (126)	962	1062
Megalakul az első bolgár patriarchátus (123)	917	1062
Simeon megint szétveri a bizánci hadakat, majd a bizánciakkal szövetséges szerbeket is megtámadja (123)	917	1062
Nagy Ottó az Alpok szorosain keresztül betör É-Itáliába, legyőzi Berengárt, itáliai királlyá koronáztatja magát (100, 103, 130)	951	1062
Az itáliai magyar kontingens a Magyarország határai mentén zajló háborús készülődés miatt megpróbál visszatérni, de vereséget szenved Henrik visszautat elzáró seregétől (100)	951	1062
Henrik megindul Magyarország ellen, a Rábáig hatol (100)	951	1062
III. Henrik serege Magyarország területén. A Duna két partján vonul a gyalogság, a flotta szállítja a muníciót. A magyarok visszaverik a támadást (100, 119)	1051	1062
Hitvalló Edward normann segítséggel eliminálja a wessexi Godwinok normann befolyás erősödése miatti lázadását (179)	1051	1062

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Olga utóda: Szvjatoszláv (Bölcs Jaroszláv nagyapja) (I.) (126)	962-től	1062-től
Gyermek Lajos nevében elrendelik: „a magyarok eliminálandók”. Luitpold őrgróf és Theotmár érsek hada támad (101)	906/907	1062/1063
A „magyarok” (Gyula népei) balkáni csatái (123)	917 - 919	1062 - 1064
Az ún. kései Zhou-ház (Csou) uralma (Kína) (112)	951 - 960	1062 - 1071
Civakodó Henrik élettartama (104, 136)	951 - 995	1062 - 1106
A kínai Song-dinasztia egyik miniszterének, Wang Qinruonak az élettartama (203)	962 - 1025	1062 - 1125
Vetélytárs nélkül uralkodott Koreában az egyesült Szilla állam vezetése. A főváros Kümszong (a mai Kjondzsu) volt (109)	918-ig	1063-ig
Szilla állam a főnemesség viszályai miatt szakad ketté (109)	918	1063
Kiépül a Liao-dinasztia birodalmi központja. A főváros a mai Csifeng (Ulaan Had) (112)	918	1063

Újra támad a német sereg, most is a Duna két partján halad a főerő, de a gyalogság jórészét hajóval szállítják. A magyar búvárok a elsüllyesztik a hajókat (101, 103, 119)	1052	1063
Pozsonyi csata. Roppant nagy sereg vonul, hogy „megismételje Nagy Károly hadműveletét”. A magyarok Pozsonynál vereséget mérnek a Ny-i seregre. A pozsonyi ütközetben meghal Árpád három fia: Tarhos, Üllő, Jutas (I/56, 101/102, 104, 254)	907	1063
A magyarok betörnek a bajorok földjére, az ellenséges sereget szétszórják (102, 119)	952	1063
Normann uralom alá kerül Bretagne is (179)	952 k.	1063 k.
A Karolingok maradék hatalmának elpárolgása (I/61)	907 k.	1063 k.
IX. Leó pápa idején a kikeresztelkedett Benedictus Christianus a Szentszék hitelezője és pénzügyi tanácsadója (246)	1052 k.	1063 k.
Feltűnnek a „francia vitézek” a Pireneusi-félszigeten (148)		1063-tól
Gyula Konstantinápolyban felveszi a görög rítusú keresztény vallást, (a keresztségben az István nevet kapja) (122)	952/953	1063/1064
Az ősi Kogurjo-dinasztia örökségét támasztja fel a szakadár Tejo. Államának neve: Korjeo, Phenjang a fővárosa (196)	918 - 943	1063 - 1088
Fekete Henriket bajor hercegek – élükön Arnulf fia Arnulf palotagróffal – elzavarják Regensburgból (102, 104, 119)	953	1064
András király Ernőnek (a későbbi ostmarki őrgróf, Adalbert fiának) adományozza a Lajta és a Szár-hegy közét (102)	1053	1064
Normannok leverik a pápai hadakat, bebörtönzik IX. Leót (100)	1053	1064
Godwine király uralkodik (W-Saxon) (133)	1053	1064
Az orosz történelem meghatározó fordulópontja: a varég Rurikdinasztia szláv tudatúvá, orosszá válik (126)	964 k.	1064 k.
Simeon annektálja Szerbiát, nagy vereséget mér Bizáncra, majd a Korinthoszi-öbölig nyomul, elfoglalja Adrianapoliszt (123)	919/920	1064/1065
A magyarok több ízben betörnek az Ennsen túlra (105)	1053/1054	1064/1065
Wessexben, II. Harald uralma idején a Godwinok megőrzik hatalmukat (179)	1053 - 1066	1064 - 1077

Mongólia területén kirgiz uralom volt a kitájok mongóliai térhódítása előtt (II.) (10)	920-ig	1065-ig
Nagy Ottó országában, belső ellenségei felkelései és külső ellenségei támadásai miatt, zavaros viszonyok uralkodtak (103)	954-ig	1065-ig
Szvjatoszláv országának fővárosát Novgorodba helyezi át (126)	920	1065
Simeon a nagykán címet a cár (császár) címmel cseréli fel (123)	920	1065
Marrakes térségében a Ny-Szudán területéről származó Almorávida-dinasztia önállósítja magát (Muravit Szultánság) (201)	1054	1065
Břetislav cseh herceg a császár hűbéreseként újra háborút kezd Lengyelország ellen (119)	1054	1065

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A Magyarországra menekült Konrád bajor herceg behatol Karintiába és megszállja Hengistburg várát (104, 105)	1054	1065
Az Itáliából visszatérő Nagy Ottó bevonul Regensburgba. Állítólag a salzburgi érseket megvakíttatja, a bajor grófok egész sorát felakaszttatja (104, 105)	954	1065
Szvjatoszláv hadjárata a mesgyerek és a muromák ellen (126)	954	1065
A mongol kitájok megdöntik a kirgizek uralmát (II.) (111)	920-tól	1065-től
A kirgizek Szibéria felé, az erdőzónába húzódnak (111)	920 után	1065 után
Népi felkelés tör ki Bizánc ellen Itáliában és a Peleponnészosz szláv falvaiban (123)	920/921	1065/1066
K-Európában Oroszország, Bizánc és a Kazár Kaganátus közötti erőegyensúly jellemzi a helyzetet (126/127)	920-as évek	1060/1070-es évek
Vörös Konrád lotaringiai herceg Augsburgnál csapatösszevonásokat hajt végre. A magyarok közbelépnek, Gyermek Lajos és Konrád hadait visszavetik, Gebhard püspök is elesik (104, 105)	910	1066
Németek és csehek elfoglalják a fehér (vagy a fekete?) horvátok területét (119)	955	1066
Nagy Ottó kiszorul Bajorországból (104)	955	1066
Nagy Ottó a csehekkel hadakozik Rechnitznél (104, 106)	955	1066

Augsburgi csata. A Lechfeld alatt állomásozó főrangú magyarokat körülkeríti, fogságba ejti, kivégzi Vörös Konrád hada. Lél és Bulcsú fogságba esik, de Botond lecsap Konrád hadára, csapatai vezéreket is (Erchanger, Bertold) megölnek (I/56, 105)	955	1066
Taksony fejedelem az ÉNy-i határvidékre, a Fertőn túlra besenyő (kabar), valamint óorosz határőröket telepít (105)	966	1066
Gyermek Lajos békét köt a magyarokkal (104, 105, 119)	910 k.	1066 k.
Kialakul a Balkánon a bogumilizmus dualista vallása (123)	955 k.	1066 k.
Kezdődik Nagy Ottó fénykora (I/56)	955 k.	1066 k.
A cseh herceg É-on bekebelezi a Morava-menti területeket és „Fehér-Horvátországot” (105, 119)	955-től	1066-tól
András magyar király a fiát, Salamont III. Henrik Judit nevű lányával készül összeházasítani (106)	1055 után	1066 után
A bajor Henrik herceg akaratából megszervezik Ostmarkot (Ostarrichi) a Duna Linz és Bécs közötti szakasza mentén (106)	955 után	1066 után
A csehek évtizedekig nem tudnak a lengyel területek felé tovább terjeszkedni (119)	910 után 955 után	1066 után
Meghal III. Henrik, avagy Fekete Henrik (102, 106, 119)	955 1056	1066/1067
Ædwig (Wessex) uralma (133, 180)	955 - 959	1066 - 1070
Nagy Ottó a longobárd hatalom képviselőivel próbál együttműködni, megkísérli a lombardokat az uralma alá vonni (135)	950/960-as évek	1060/1070-es évek
Henrik csapataitól ismét támadás éri Magyarországot, a NyDunántúl (Várvidék) súlyos károkat szenved (106)	1056	1067
A Gibraltári-szoros tájékán megjelennek az afrikai (marokkói) Almorávidák csapatai (148)	1056 k.	1067 k.
IV. Henrik a Német-római Császárság ura (69, 104)	1056-tól	1067-től
Simeon cár ismét Bizánc ellen vonul, a Boszporuszig hatol el, hadjáratának csúcspontja Konstantinápoly ostroma (123)	922/923	1068/1038
Szicília szigetén a Messina elleni első normann támadás (167)	1057	1068
Domnall király uralma (Dalriada) (133)	1057	1068

Ine király uralma (Wessex) (133)	1057	1068
Æthelred király uralma (Mercia) (133)	1057	1068
András király megkoronáztatja a fiát, Salamont (106, 157)	1057	1068
Vége Olga uralmának (II:) (126)	957	1068

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Megszakad Bizánc kapcsolata a „magyar állammal” (valójában Gyula országrészével), beszünteti éves adója megfizetését (123)	957	1068
A konstantinápolyi pátriárka lemond a pápa javára a dalmáciai egyházmegyék fennhatóságáról (123)	923	1068
Meghal Gyula, Sarolt apja, Árpádházi I. Géza apósa). Gyula helyébe nyilván a fia lép, akit szintén Gyula néven ismerünk (123)	957 k.	1068 k.
Szvjatoszláv (Olga fia) megtámadja a kazárokat. A kazárok egy része elmenekül a Kaukázuson túlra (126)	968/969	1068/1069
Az ún. kései Tang-ház uralma (Kína) (112)	923 - 936	1068 - 1081
A német-magyar békekötésre a Morvamezőn kerül sor, s egyben eljegyzik Salamont Judittal, Henrik édestestvérével (107)	1058	1069
Gyula sereget küld Konstantinápoly alá, melynek vezére a hagyomány szerint Apor vezér (123)	958	1069
Egy Bizáncig hatoló „magyar” (kangár, besenyő?) támadásban ismét feltűnik Botond vezér (a történeti irodalom lapjain) (124)	958	1069
Simeon békét köt a horvátokkal (123)	924	1069
A kitájok vezetője, Apaoki Mongólia középső területén az Orhon-folyóig nyomul, elfoglalja a kirgiz fővárost (111)	924	1069
A bolgár csapatok szerbeket üldöznek Dalmácia felé (123)	924 k.	1069 k.
Kázmér után a fia, II. („Merész”, vagy „Jólelkű”, mások szerint „Kegyetlen”) Bolesław kerül trónra Lengyelországban (119)	1058-tól	1069-től
Olgát a trónon Szvjatoszláv követi (II.) (126)	969-től	1069-től
Szvjatoszláv besenyő és úz zsoldosokat is alkalmaz (126, 150)	958 után	1069 után
II. Romanosz császár idején történnek meg azok az események, amelyek emlékét a Botond-monda őrizte meg (123/124)	958/959	1069/1070

A nagy kitáj írás nehézkessége miatt a kitájok megalkotják. és mindjárt alkalmazzák a „kis kitáj írást” (111/112)	925 k.	1070 k.
Gyula segédcsapatokkal vesz részt Simeon hadjárataiban (123)	959 k.	1070 k.
Béla herceg felvidéki dukátusából lengyel segédcsapatok élén vonul András ellen. A király német segítséget kér (107, 119)	1059 k.	1070 k.
Bizánc itáliai jelenléte teljesen elenyészik (135)		1070-es évek
Az Ibériai-félszigeten a marokkói eredetű „mauregátok” keresztény hitre térnek, az iszlám uralom ellen is fellépnek (148)	1060-as évek	1070-es évek
Mártír Edgar király (Northumbria, Mercia) (133, 180)	959 - 978	1070 - 1089
Simeon cár hatalmas sereggel Horvátországra támad, de ott súlyos vereséget szenved (124)	926	1071
Niképhorosz Phokász hajósai Kréta szigetének visszahódítására végeznek sikeres hadjáratot (124)	960	1071
A Tang-dinasztia bukása, az É-i Song-dinasztia feltűnése (202)	960	1071
András király a hozzátartozóit Melkbe, német királyi és egyházi védelem alá menekíti, majd meghal. Béla herceg győz a csatatéren, és elfoglalja Magyarország trónját (107)	1060	1071
Megalapítják a kínai Song/Szung-dinasztiát, fővárosa Bianliang (a mai Kaifeng) (153, 202)	960 k.	1071 k.
Szeldzsuk, az oguz eredetű dinasztia névadója törzsével együtt a Szir-darja alsó folyásához vonul (150)	960 k.	1071 k.
Az Ibériai-félszigeten a Kalifátus feldarabolódik (148)	960 k.	1071 k.
Salamon és kísérete Béla király idejében Henrik német uralkodó udvarában tartózkodik (108)	1060 - 1063	1071 - 1074
Az É-i Song-dinasztia uralja Xia Zhou városát az Ordoszban, és folyamatosan küzd a Ny-ról támadó tangutok ellen (185)	960 - 990	1071 - 1101
A cseh uralkodó: II. Vratislav, I. András magyar király Adalheid nevű lányának a férje (119)	1060 - 1092	1071 - 1103
Meghal Taksony Árpád-házi fejedelem, akinek utóda Géza fejedelem lesz (107)	971 k.	1071 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Vége a bolgár Simeon uralmának, meghal. (123, 124)	927	1072
Bizánc a Fekete-tenger K-i és Kis-Ázsia jó részét uralja (124)	927 k.	1072 k.

A nemesség és papság Béla király által összehívott gyűlése megpróbálja rendezni Magyarország belviszonyait (108)	1061	1072
Bizánc serege Gyula csapatát a Balkánon megfutamítja (124)	961	1072
Meghal III. Abd-ar-Rahman. Az Ibériai-félszigeten megszűnik a kalifátus egysége, s a keresztény államok terjeszkednek (148)	961 k.	1072 k.
Messina zsidó közössége segíti a Fátimida város védelmét a normannokkal szemben (167)	1061 k.	1072 k.
Simeon utódának, Péternek a gyámja szövetségre lép Bizánccal. Pétert összeházasítják a bizánci Maria Lakapenával. Bulgária elveszíti balkáni hódításait, főként a szerb területeket (124)	927 után	1072 után
A pápa császárrá koronázza Rómában Nagy Ottót. Egyidejűleg fiát, a gyermek II. Ottót német királlyá koronázzák (108, 135)	961/962	1072/1073
II. Szürkeköpenyes Harald norvég király (133)	961 - 970	1072 - 1081
VI. (Merész) Alfonz uralma (León és Kasztília királya). Szembeszáll al-Manszúr hatalmas hadseregével (148)		1072 - 1109
Ottó a Ny-római császári cím és a német királyi méltóság egyesítésével megalapítja a Német-római Szent Birodalmat (130)	962	1073
Folytatódik Phokász offenzívája Kis-Ázsiában, Kilikiában 22 nap alatt elfoglal 50 várost vagy várat, Aleppóig előretör (124)	962	1073
Az Almorávida-dinasztia kialakítja fővárosát, Marrakest (201)	1062	1073
A norvég III. (Keménykezű) Harald legyőzi a dánokat (133)	1062	1073
Összeomlik Magyarország ÉNy-i határvédelme (113)	1062 k.	1073 k.
Nagy Ottó a longobárd területeket betagolja birodalmába (135)	962-től	1073-tól
A muzulmán-berber Almoravida-dinasztia és vallási mozgalom (fővárosa Marrakes) É-Afrika nagyobbik felét, majd a Pireneusi-félsziget nagy részét is uralma alá hajtja (148, 201)	1062 után	1073 után
Nagy Ottó sokáig képtelen Rómából hazautazni (108, 135)	962 - 972	1073 - 1083

Niképhorosz Phokászt II. Romanosz halála után a csapatai császárrá kiáltják ki (124)	963	1074
Henrik hadserege ismét betör Magyarországra, a hadsereg egy része a Dunán, sajkákon, más része a partokon, a szokásos útvonalat és haditervet követve Béla király ellen támad (113)	1063	1074
Henrik Fehérvárott (újra) királlyá koronáztatja néhai András király fiát, a tíz éves Salamont. Béla király mellé állnak Árpádházi Géza fejedelem és László, Taksony fiai. Salamon országa Ny-on csak egy keskeny, vazallus tartomány (108, 113)	1063	1074
Nagy Károly kardja, vagyis Atilla kardja Nordheimi Ottó bajor herceghez kerül (II/229)	1063	1074
Görög földön egy háromszáz fős „magyar” (besenyő?) csapat foglyul ejt ötszáz bizánci katonát, ami miatt kiéleződik KMagyarország és Bizánc viszonya (113)	963 k.	1074 k.
Phokász uralma elején Bizánc védelmét Szvjatoszláv és Gyula ellenében Péter bolgár cár hadserege tartozik biztosítani (124)	963-tól	1074-től
Henrik csapatai Béla királyt likvidálják (108)	1063-tól	1074-től
Olaf Tryggvason norvég király uralma (133)	963 - 1000	1074 - 1111
Szicíliában a Fátimidák egy bizánci ellentámadást visszaverve döntő győzelmet aratnak Romettánál (167)	964	1075
Szvjatoszláv adófizetésre kötelezi a vjaticsokat (127)	964	1075
Arnold bambergi püspök zarándoklatot szervez a Szentföldre. Gazdag kereskedők és nemesek csatlakoznak. Beduinok törnek rájuk, sok zarándok veszti ott az életét (129)	1064	1075
Salamon és Géza fejedelem főpapi közvetítéssel békül ki (113)	1064	1075

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Salamon király jó ideig nem merészel a Ny-i határszélről, tehát a német védelem alól kimozdulni az ország belseje felé (113)	1064-től	1075-től
Szvjatoszláv megnyeri a „sarkeli csatát”, elfoglalja Bjelaja Vezsát, feldúlja a Don-vidékét, legyőzi a kazárokat (127)	965	1076

Vége a norvég-viking uralomnak Írországban. Az Uí Néilldinasztia kiűzi a megszállókat az ország területéről (26, 170)	965	1076
Szicília a Fátimidák, illetve helytartóik, az úgynevezett „Kalbiták” uralma alá kerül (167)	965-től	1076-tól
Géza fejedelem további besenyőket és muzulmán hitű „bulár” közösségeket telepít át Magyarországra (113)	965 után	1076 után
Dániában Svend Estridsson után III. Hén Harald uralma (133)		1076 - 1080
Az Uí Néill-dinasztia uralja Írországot (170)	965 - 997	1076 - 1108
Oroszország a Duna-delta és a Balkán, tehát Bulgária irányában folytatja terjeszkedését, miközben Kijev térségében védekeznie kell a besenyők támadásai ellen (127)	960-as évek végén	1070/1080-as években
II. (Hitvalló) Edward uralma (Wessex) (133)	1066	1077
III. (Keménykezű) Harald norvég erőkkel támad Angliára (133)	1066	1077
II. Harold legyőzi a norvégokat (hastingsi csata) (133)	1066	1077
Civakodó Henrik a korábbi magyar gyepűn őrgrófságokat szervez, ezzel közelebb kerül a Magyar Királyság szívéhez (113)	966	1077
Munisz eunuch után a Buvaihidák (Bújidák) perzsa származású síita dinasztiája kormányozza Perzsiát és Mezopotámiát (129)	932-től	1077-től
Hitvalló Edward halála után II. Harold Godwinson ül az angolszász trónon (133, 179)	1066 után	1077 után
Békés Olaf norvég király uralma (133)	1066 - 1093	1077 - 1093
Marrakesben létrehozzák az ún. Muravit Szultánságot (148)	1067	1078
Csehek törnek Magyarországra, Trencsénig pusztítanak (113)	1067	1078
Nagy Ottó már császár, és társcsászárrá koronáztatja a fiát, II. Ottót (120, 135)	967	1078
Géza herceg hatékonyan együttműködik a lengyel uralkodóval a Henrik érdekeit kiszolgáló Csehország ellenében (119)	1067-től	1078-tól
Szvjatoszláv elfoglalja Bulgária számos városát (124)	967/968	1078/1079
I. Nagy Ottó, mint császár (120)	967 - 972	1078 - 1083
Gyula újabb hadjáratot folytat a Balkánon (124)	934 968	1079

Phokász Szíria területén folytatja előnyomulását, hadiflottáját pedig Itáliába küldi (124)	968	1079
Liutprand napfogyatkozása Bizánc területén (I/267)	968	1079
Napfogyatkozás Bizánc térségében (I/267)		1079
Gyula besenyő vezér úzokkal és balkáni besenyőkkel kiegészített seregével a meszesi kapun átkelve Biharig pusztít, majd Szatmáron át és a Szamos mentén visszatér Erdélybe (113, 124)	1068	1079
Salamon király, Géza fejedelem és Szent László a cserhalmi ütközetben szórják szét Gyula hadait (113)	1068	1079
A Ngo-dinasztia bukása után a Dinh-dinasztia uralkodik Nam Vietben (172)	968 - 980	1079 - 1091
A Fátimidák É-Afrika Líbia területétől Ny-ra fekvő részein Kairó fővárossá tételéig őrizték meg a hatalmukat (201)	969-ig	1080-ig
Gyula hadserege besenyő és bolgár csapatokat maga mellé állítva Konstantinápolyig nyomul előre (124)	969-re	1080-ra
Az Ibériai-félszigeten az Abbádidák (Sevilla) és a Dzsahvaridák (Cordoba) egymás elleni küzdelme a tetőpontjára ér (148)	1069	1080
Újabb dán kísérlet Anglia elfoglalására (133)	1069	1080
Korjo királya az ország újraegyesítése érdekében áthelyezi udvarát a félsziget közepére (196)	935	1080

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Szvjatoszláv hadserege mélyen bent jár Bulgária területén, elfoglalja Preszlávot, a fővárost is. A csatlakozott balkáni bolgár és besenyő erőkkel együtt Bizánc ellen fordul (124, 127)	969	1080
Meghal Péter bolgár cár – utóda Borisz (124)	969	1080
Kalandorpolitikája miatt gyilkolják meg Phokász császárt (124)	969	1080
Szeldzsuk és törzse a Szir-darja alsó folyásánál veszi fel a muzulmán vallást (150)	980 k.	1080 k.
A síita Fátimidák, akik É-Afrika Ny-i felét a kezükben tartották, K-felé terjeszkednek, hódoltatják Egyiptom után Palesztinát is, birodalmuk fővárosának Kairót építik ki (129, 201)	969-től	1080-tól

A reconquista elkezdődhetne az Ibériai-félszigeten, de talán a szentföldi hadjáratra való felkészülés miatt halasztódik (130)		1080-tól
Dániában III. Hén Harald után II. Szent Knut uralkodik (133)		1080 - 1086
Feltehetőleg megépítik Aachen főszékesegyházát (I/9)		1080 - 1100
St. Galleni Notker, aki – hosszú idő után újra – németül ír (I/10)	970 előtt	1081 előtt
Szvjatoszláv bolgár, türk és besenyő (esetleg magyar) segítséggel Konstantinápoly elfoglalására is kísérletet tesz. (127, 157)	970	1081
Phokász utóda, I. Jóannész Tzimiszkész megvédi Konstantinápolyt az orosz támadástól (124, 157)	970	1081
Korjo uralkodója újraegyesíti Koreát (196)	936	1081
Szilla állam megszűnik létezni Koreában (109)	936	1081
Elkészül a jeruzsálemi korház és a zarándokszállás (129)	1070 k.	1081 k.
Géza fejedelem idejében is költöznek be Magyarországra besenyők, akiket az ispáni várak környékén telepítenek le (113)	1070 k.	1081 k.
Ha al-Manszúr, a Muravit Szultánság hadvezére nem lépne fel, már megindulna a reconquista az Ibériai-félszigeten (130, 148)	970 k.	1081 k.
Widukind von Corvey alkotói időszaka (II/195, 105)	970 k.	1081 k.
A bagdadi kalifák követői és a kairói hatalom között háborúskodás kezdődik Egyiptomban (129)	970 k.	1081 k.
Peking elődvárosa az új Liao-főváros (112, 202)	936-tól	1081-től
A Song-dinasztia Bianliangból kiindulva egyesíti Kína maradék területeit, beleértve a D-i fejedelemségeket, de nem tudja megszerezni a nomádok által visszafoglalt É-i területeket (153)	970 után	1081 után
Bizánc legyőzi Szvjatoszláv seregét, beveszi a bolgár Preszlávot, majd Bulgária nagy részét elfoglalja, Borisz bolgár cár egy időre bizánci fogságba esik (124)	970/971	1081/1082
Az Ibériai-félsziget Kalifátusa csak vallási-kulturális központként létezik, mely korábbi központját, Toledót is elveszti. Az utódállamok közül Sevilla a legerősebb (148)	970 - 1031	1081 - 1142
Balkáni besenyők Zimonynál betörnek a Szerémségbe. A magyar királyi, fejedelmi és hercegi hadak Szalánkeménnél gyülekeznek, beveszik Nándorfehérvár és Szerém várát (113, 125)	1071	1082

Átmenetileg felszámolják a független bolgár egyházat, – bár a bolgár papok továbbra is a szláv liturgiát használják (124)	971 után	1082 után
Pilgrim passaui püspök mindent megtesz egy neki alárendelt magyar egyház ügyében, még pápai bullát is hamisít (113)	971 után	1082 után
Borisz Bulgária megmaradt Ny-i részén uralkodik. Az ország Bizánc által elfoglalt részén örményeket telepítenek le (125)	971 - 976	1082 - 1087
Tzimiszkész császár felülkerekedik az oroszokon, Szvjatoszláv kénytelen távozni hadaival a Balkán-félszigetről, valamint kötelezni magát, hogy a bizánci területeket nem támad többé (127)	972-re	1083-ra
Nagy Ottó képtelen Rómából hazautazni (108)	972-ig	1083-ig
A balkáni hadjáratból hazavonuló Szvjatoszlávot megölik a besenyők a Dnyeper zuhatagánál. Utóda Jaropolk lesz (I.) (127)	972	1083

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A magyarok püspökévé szentelt Brúnó Sankt Gallen-i szerzetes Piligrim püspök papjaival együtt térít az Árpád-magyarok körében. Géza fejedelem tőle veszi fel a Ny-i kereszténységet (114)	972 (vagy 974)	1083 (vagy 1085)
A magyar királyi és fejedelmi hadak Nišig hatolnak előre, majd jelentős zsákmánnyal térnek vissza (113, 124)	1072	1083
A magyar pénzverde pénzt veret a zsidó hitelezők számára, – ezúton törleszti az ország adósságait (246)	1072 k.	1083 k.
A zsidó származású Pierleone bankár (Benedictus Christianus fia) Hildebrand (VII. Gergely pápa) támogatója (246)	1072 k.	1083 k.
Meghal Nagy Ottó császár (114, 120, 135)	972/973	1083/1084
II. „Vörös” Ottó királyként és császárként is követi Nagy Ottót a trónon (120, 135)	972 - 983	1083 - 1094
A passaui püspökség és a salzburgi érsekség között harc kezdődik a magyar egyház feletti joghatóságért (114, 135)	973	1084
Magyar-szász egyezmény születik, melynek értelmében az Árpád-magyar fejedelemség megnyitja határait Ottó diplomatái, egyházi és világi méltóságai előtt (114, 136)	973	1084
A Fátimidák Bizánc ellen fordulnak, Amidánál megverik a bizánci sereget. Elfoglalják Palesztina után Szíria jelentős	973	1084

részét és Damaszkuszt is, megkísérlik Antiokhiát is bevenni (130)		
A Rástrakúták birodalma összeomlik, a Csólák ezzel egész DIndia uraivá válnak (168)	973	1084
A kínai uralom vége Vietnamban (I/213)	939	1084
A normannok kifosztják Rómát (167)		1084
IV. Henrik a szászok (ún. „felkelése") ellen harcol (114, 136)	1073	1084
A negyedik Fátimida uralkodó székhelye Kairó (129, 201)	973-tól	1084-től
Salamon király megtámadja Géza fejedelem hadseregét, Kemejnél győzelmet arat, Mogyoródnál vereséget szenved. A Ny-i határszélre menekül, Henrikhez fordul segítségért (114)	1073/1074	1084/1085
IV. Henrik hadjáratot vezet Géza Magyarországára. A Duna bal partján vonulnak K-re, de elakadnak. A Vácig eljutott német hadak fellázadnak, Henrik a sereget visszafordítja (114, 136)	1074	1085
Tzimiszkész János visszafoglalja Damaszkuszt, behatol Galileába, egészen közel jut Jeruzsálemhez (130)	974	1085
VI. (Merész) Alfonz elfoglalja Toledót (148)		1085
Újabb dán kísérlet Anglia elfoglalására (133)		1085
Kazária ismét megerősödik, támadja az oroszokat (127)	940 k.	1085 k.
A csehek eltávolodnak Henriktől, a magyar Géza herceggel szövetkeznek. Salamon király a német seregek oldalán, Géza a csehekkel együttműködve csatáznak egymás ellen (120)	1074 k.	1085 k.
Géza fejedelmet a hívei királlyá koronázzák. A pápa elismeri Géza királyi hatalmát (115, 135/136)	1075	1086
Szicília normann uralom alá kerül (I.) (130, 167)	1075	1086
Boltozatos templomhajók jelennek meg É-Spanyolországban (Saint-Michel de Cuxá) (I/9)	975 k.	1086 k.
Éles az ellentét Civakodó Henrik és II. Vörös Ottó között. Német-közi harcok kezdődnek, melyekből Vörös Ottó kerül ki győztesen, meghódít bajor területeket is (114, 136)	975/976	1086/1087
Éhes Olaf uralkodik Dániában (134)		1086 - 1095
V. Henrik élettartama (a Száli-dinasztia utolsó tagja) (137)		1086 - 1125

A vlachok (oláhok) feltűnése az É-Macedónia/Albánia/Görögország határháromszögben (125)	976	1087
A muzulmán-berber Almoravidák (Muravit Szultánság) Afrikában terjeszkednek, megdöntik a Ghánai Királyságot (148)	1076	1087
I. Géza magyar király igyekszik megbocsátani Salamon királynak, és kezdeményezi, hogy béküljenek ki (115)	1076	1087

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
IV. Henrik császár itáliai pártfogoltjai a pápát megtámadják Rómában, és megsebesítik (136)	1076	1087
IV. Henrik birodalmának alattvalói lázonganak, a pápához fordulnak segítségért. IV. Henrik zsinatot hív össze, hogy kiátkozza és megfossza címétől a pápát. Ellenben a pápa átkozza őt ki, és megfosztja császári címétől (114, 136)	1076 k.	1087 k.
Az Almorávidák egy időre megszállják Kumbit, Ghána fővárosát, iszlamizálják az animista lakosságot (228)	1076-tól	1087-től
Civakodó Henrik helyzete átmenetileg meginog (136)	976 k.	1088 k.
Borisz cár halála után Bulgária megmaradt Ny-i részén, Makedónia területén egy Miklós nevű helyi hatalmasság fiai Bulgária néven független államot uralnak (125)	976-tól	1087-től
„Bolgárölő” Baszileosz a bizánci császár (125)	976 - 1025	1087 - 1125
Írott források a bizánci seregbe besorozott vlachokról tesznek említést (a Balkán-hegység területén és attól D-re) (125)	10. sz. utolsó negyede	11. sz. vége
Meghal I. Géza király, testvére: László lép a trónra (115)	1077	1088
IV. Henrik kanosszajárása (114, 136)	1077	1088
Jaropolk és Oleg testvérharcában Oleg elesik, egy törvénytelen (?) testvér, Vlagyimir pedig Svédországba menekül (127)	977	1088
II. Ottó hódoltatja a cseheket, amivel Civakodó Henriknek érzékeny veszteséget okoz (126)	977	1088
II. Ottó császár a Salzburgi érsekségnek ajándékozza a mosaburgi birtokot (115)	977	1088
Civakodó Henrik az augsburgi püspökkel az oldalán küzd II.	977 k.	1088 k.

Ottó ellen, Passau térségében. A harcokat Henrik elveszti, majd Folkmar utrechti püspök felügyelete alá kerül (115, 136)		
Az ún. „keleti őrgrófság” már a Babenberg család kezén van, mert frankföldi Leopold (a Babenberg család alapítója) korábban hűbéresévé tette Ostmark nemességét (115)	1077 k.	1088 k.
László király idején virágzik a szerémségi, majd a helyébe lépő bácsi görög rítusú püspökség (125)	1077 után	1088 után
Szvjatoszlávot megölik a besenyők a Dnyeper zuhatagánál. Utóda Jaropolk lesz (II.) (127)	978	1089
Gügye (II.) Æthelred angolszász király uralma (133, 180)	978 - 1002	1089 - 1113
Az É-i Song-dinasztia egyesítette Kína területeit, de nem tudta elragadni a nomádok által visszafoglalt É-i területeket (202)	979-re	1090-re
II. Bolesław egy lázadás miatt Magyarországra menekül (120)	1079	1090
Lengyelországban felülkerekednek a Henrik kegyét keresők, így Wladisław Herman a király (120, 139)	1079 - 1113	1090 - 1113
A Bagdadi Kalifátus névleges fennhatósága alatt a Buvaihidák (Bújidák) perzsa származású síita katonai dinasztiája kormányozza Perzsiát és Mezopotámiát (129, 257)	945 - 1056	1090 - 1167
Sámuel kerül hatalomra Bulgáriában. Bizánc egyik erőcsoportja: a Komnénosz-dinasztia jóvoltából emelkedhet fel, járulékos következményeként a bizánci hatalom kettészakadásának (125)	980	1091
Az utolsó dán offenzíva Angliában (133)	980	1091
Oroszországban vége Jaropolk uralmának (127)	980	1091
Al-Manszúr támadja a kereszténye ket, felégeti Leónt (149)	980	1091
Szicília normann uralom alá kerül (II.) (167)		1091-től
Málta szigete normann fennhatóság alá tartozik (167)		1091-től
Calabria területe normann fennhatóság alá tartozik (130, 167)	1080-tól	1091-től
Az Ibériai-félszigeten a kis muzulmán államok meghódolnak a Muravit Szultánságnak (149)	1080 után	1091 után
Megnő Esztergom térségében a dunai átkelőhely és a város jelentősége (19/20)	1080-as évek	1090-es évek

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Lengyelországnak egy újabb, K-ről támadó veszedelemmel, az orosz terjeszkedéssel kell szembenéznie (139)	1080-as évek	1090-es évek
Nagy területi veszteségek érik az É-német Birodalmat (136)	980-as évek	1090-es évek
A zsidók nagy szabadsággal rendelkeznek Jeruzsálemben a Fátimidák regnálása alatt (130)	980 k.	1091 k.
Vlagyimir, aki korábban Svédországba menekült, varég zsoldosokkal visszatér, hogy elfoglalja Novgorodot és Polockot. Kijev harc nélkül a kezére jut. Vlagyimir kivégezteti Jaropolkot (127)	980 k.	1091 k.
Nagy Vlagyimir uralma. A fővárost visszahelyezi Kijevbe, erőszakkal keresztény hitre térítteti Novgorod lakóit (127)	980 - 1015	1091 - 1115
A Dinh-dinasztia bukása után a korai Li-dinasztia uralkodik Nam Vietben (172)	980 - 1009	1091 - 1120
Vlagyimir elhódítja Lengyelországtól a czerwieni városokat (127, 139, 140, 146)	981	1092
Meghal II. (Vörös) Ottó, és a trónörökös (III. Ottó) még csak csecsemő (136)	981	1092
Létrejön a Ny-Bizánci Birodalom (Görög-Bizánc, s e hatalom kezdetben szorosan együttműködik Sámuel Bulgáriájával (125)	1081	1092
A Bizánci Birodalom kettős irányítás alá kerül, K-i fele az oroszok szövetségese, Ny-i, azaz balkáni fele pedig balkáni bolgárokkal, etelközi és havasalföldi besenyőkkel szövetkezik (128)	1081-től	1092-tól
Alexiosz Komnénosz császár uralkodik a Bizánci Birodalom Ny-i (D-balkáni) felén, – Sámuel bolgárjainak támogatásával válhat Baszileiosz méltó versenytársává (125, 130)	1081-től	1092-tól
Befejeződnek a „magyarok” (besenyők) balkáni akciói (157)	948	1093
A D-erdélyi Gyulának, a balkáni „magyar” (besenyő) hadjáratok kitervelőjének a hatalma megrendül (157)	948-tól	1093-tól
A tangutok a kínai Song-dinasztia és a kitáj Liao-dinasztia ellenében egyesítik a nomád törzseket, és erős államot hoznak létre (Xi Xia) (202)	982 után	1093 után

El Cid (Rodrigo Diaz de Vivar lovag) elfoglalja Valenciát (149)		1094
Nagy szláv felkelés Civakodó Henrik támogatásával. Az Ottók határvédelme az Elba mentén összeomlik, a birodalom elveszti a Billung- és az Északi őrgrófság területét (136, 139)	983	1094
A besenyők mélyen behatolnak orosz területre, Novgorod felé, Vlagyimir seregét tőrbe csalják, csaknem megsemmisítik (128)	994	1094
A normannok kifosztják Rómát (130)	1084	1095
A száműzött Salamon a Kárpátok térségéből, besenyő csapatok élére állva, Gyula támogatásával próbál visszatérni (157)	1084/1085	1095/1096
Jóságos Erik uralkodik Dániában (134)		1095 - 1103
A cseh fejedelemség királysággá lép elő (139)	1085	1096
Mohamed ibn Ahmed Szams al-Dín al-Mukaddasi muzulmán író-utazó felháborodik azon, hogy szerinte Jeruzsálemben a keresztények és a zsidók előnyös helyzetben vannak (130/131)	985	1096
Al-Manszúr megrohamozza és felgyújtja Barcelonát (149)	985	1096
Vlagyimir a Volga–Káma-közben megtámadja Volgai Bulgáriát (128)	985	1096
Komnénosz császár az adriai partvidék és a Ny-Balkán szláv hatalmasságainak lojalitása révén akadályozza a Trákia, Makedónia és Thesszália elleni támadások sikerét (157)	1085 k.	1096 k.
II. Vratislav uralkodik Csehországban királyként (139)	1085 - 1092	1096 - 1103
Rádzsarádzsa (Csóla-dinasztia) uralma. A kereskedelem, az építészet, a művészetek fejlődése India D-i felén (168)	985 - 1014	1096 - 1125
Baszileiosz sikertelenül támadja a bolgár Szerdikát (157)	986	1097
III. Ottó régense Hermann Billungot Szászország prokurátorává emeli, hercegi ranggal ruházza fel (136, 139)	986	1097

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Nagy Vlagyimir elnyeri I. Baszileiosz császár nővérének, Annának a kezét (127)	987	1098

A Besenyők (vezérük: Cselgü) a Balkán-hegységen átkelve hadjáratot indítanak a mai Bulgária és Görögország területére, Drinápolyba, de vereséget szenvednek, visszavonulnak (157)	1087	1098
V. Henrik a német király (137)		1098-tól
Salamon, az ex-király zavaros körülmények között leli halálát (vagy tűnik el) egy balkáni város ostroma során (157)	1087/1088	1098/1099
Meghal a Valenciát védő El Cid (149)		1099
Oroszország területet szerez a Krím térségében (128)	988	1099
Kijevben megalapítják az orosz (pravoszláv) egyházat (127)	988	1099
Kilencéves háború az Etelközben és környezetében (128)	988 - 997	1099 - 1108
Meghal Zvojnimir horvát király, Szent László király serege a horvát királyné kérésére bevonul Ny-Szlavónia területére (157)	1089	1100
Vlagyimir keresztény hitre térítteti Novgorod lakóit (127)	989	1100
Vlagyimir fegyveres segítséget nyújt K-Bizáncnak a balkáni bolgárok és a bizánci Bordász leveréséhez (128)	989	1100

Az úzok (eredetileg részét képezték a dagesztáni hun közösségnek, azután szorultak a Turáni Alföldre) egyesítik erőiket a Kről érkező oguzokkal (56)		11. sz. végére
A Japán Császárság módszeresen szűkítette a szárazfölddel (Kínával, Koreával) fennálló kapcsolatait (109)	10. sz. közepéig	11. sz. végéig
Japánban elsorvadt a kínai hatás a tárgyi emlékeken, kibontakozott a kultúra nemzeti jellege (64)	10. sz. közepéig	11. sz. végéig
A Book of Armagh az egyetlen ír nyelven írt mű, amely a korábbi időkből fennmaradt (38)		12. sz-ig
Fennállt a K-i Csálukja-dinasztia uralma (Andhra Prades) (22)		12. sz-ig
A tolnai királyi uradalom a mindenkori trónörökösé volt (19)		12. sz-ig
Bengália területe buddhista dinasztiák irányítása alatt állt (168)		12. sz-ig
A hinduizmus terjedése, majd az iszlám térhódítása miatt a buddhizmus szinte teljesen kiszorul Indiából (168)	11. sz-ra	12. sz-ra
Az itáliai városi (földbirtokos és kereskedő) arisztokrácia jelentős politikai súlyú réteggé fejlődött (130)	11. sz-ra	12. sz-ra
Tibet területén nincs központi hatalom, családok százai alkotnak állandóan átszerveződő erőközpontokat (154)	10. sz. közepén	11. sz. végén

A Ny-tibeti Guge királyság szerzetes-uralkodója: Jese-Ö. A Tibeti Birodalom összeomlása után felemeli ezt az országrészt, döntő szerepet játszik a buddhizmus megújításában (154)	10. sz. közepén	11. sz. végén
A vlachok nyelve erős szláv (bolgárszláv) hatás alá kerül. Kezdődik a bolgárok és vlachok egymás mellett élése (125)	10. sz. közepén	11. sz. végén
Szép számban élnek a Szentföldön a bevándorolt karaiták. Jeruzsálemben ők képezik a városi lakosság többségét (129)	10. sz. közepén	11. sz. végén
Felszabadul Lusitania a muzulmán uralom alól. Portó vidéke már a Portugál Grófság területe (148/149)	10. sz. vége	11. sz. vége
A besenyők az oroszoktól többnyire vereséget szenvednek, így leginkább egymás ellen harcolnak (128)	10. sz. közepétől	11. sz. végétől
Bali és Jáva szigetéről indul hódító útjára az indiai bábművészet: a vajang, – fő témáit hindu eposzokból merítik (207)	10. sz.	11/12. sz.
A zsidók Anglia és Belgium területére is betelepednek, – spanyol területeken jelenlétük már hosszú ideje meghatározó (247)		11/12. sz.
Toscana, Pisa, Lucca, Pistoia, Firenze, Siena és Arezzo városai gyakorlatilag függetlenek (130)		11/12. sz.
Gaochangban olyan régészeti lelet is a földbe kerül, ami Szent György történetét meséli el (10)		11/12. sz.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Sorra készülnek az összefoglaló jellegű történeti munkák (I/59)		11/12. sz.
Az oláh (román) nyelv erős bolgárszláv hatás alatt áll. Elszlávosodik az oláh nyelv latin/görög eredetű egyházi szókincse (122)	10/11. sz.	11/12. sz.
A német grófok a méltóságukat öröklik, hűbéri kötelék köti őket a királyukhoz, és nem a feltétlen engedelmesség (43)	10/11. sz.	11/12. sz.
Végbemegy a Tibeti Birodalom egykori területén a buddhizmus és a bön vallás konstruktív egyeztetése (154)	10/11. sz.	11/12. sz.
A bulgáriai építészeti alkotások nagy hasonlóságot mutatnak a ravennai és dalmáciai építészettel, főként a templom- és harangtornyok nyolcszög alaprajzú kiképzése révén (125)	10/11. sz. fordulója	11/12. sz. fordulója
A Balkán-hegység K-i része és az Al-Duna közötti területen meghatározó az örmények és a vlachok jelenléte, utóbbiak a	10/11. sz. fordulójától	11/12. sz. fordulójától

Balkán-hegység É-i völgyeiben és a Duna felé eső dombvidéken nomadizálnak. A Havasalföld a besenyő törzseké (158/159)		
Baj nélkül elmúlik az „ezredévi” hisztéria (209)		11/12. sz. ford.
Rutén töredékek településnek a Kárpátok belső vonulatához (194)	10. sz. végén	11/12. sz. f-tól
Al Manszúr felégeti Santiago de Compostelát, majd túljut a Pireneusokon, betör Aquitaniába (149)	10. sz. végén	11/12. sz. f-tól
A kirgizeket a kínai források már úgy emlegetik, mint a mai Kirgizisztán területén lakó népet (111)	10. sz. végén	11/12. sz. f-tól
Korjo államát a kitájok támadják (196)	10. sz. végétől	11/12. sz. f-tól
Xia Zhou (Tongwan Cheng) városa a tangutok uralkodó dinasztiájának az első központja (fővárosa)	10. sz. végétől	11/12. sz. f-tól
Kezdődik a szomáliai törzsek D-i irányú terjeszkedése, ennek során összeütközésbe kerülnek a K-i kereskedelemben élenjáró szuahéli (Amu/Lamu és Pate) államokkal (228/229)	10. sz. végétől	11/12. sz. f-tól
Afrika Szarvának (Szomália) pásztorfejedelemségei Afrika belső vidékeivel kereskednek (228)	10/11. sz. ford.	12. sz. eleje
A mai Albánia területe (Illyricum) Ny-Bizánchoz tartozik (157)	11. sz. eleje	12. sz. eleje
Dánia birtokolja a mai Anglia K-i, a mai Norvégia és Svédország D-i részeit és a mai Finnország egyes területeit is (134)	11. sz. eleje	12. sz. eleje
K-Mongóliában a mongol Hamag törzs megszünteti maga felett a kitáj fennhatóságot, a területen átveszi az uralmat (153, 202)	11. sz. eleje	12. sz. eleje
A Hangáj-hegységebn (Közép-Mongólia) a mongol Kereit törzs fennhatóságát a Szelanga-folyótól a Tola-folyó felső folyásáig kiterjeszti, lerázza magáról a kitáj fennhatóságot (202)	11. sz. eleje	12. sz. eleje
Maine körzete házasság révén Anjou irányítás alá kerül (179)		12. sz. eleje
A Karahanidák Közép-Ázsiában a Számánidák és a Kimek Törzsszövetség több korábbi területén is uralkodnak (150)		12. sz. eleje
Beköltöztek a mongol területekre az öngütök vagy fehér-tatárok (türk leszármazottak, – egy elmongolosodott nép) (153)		12. sz. eleje
A Felvidék háborúskodás terepévé válik, s ez összefüggésben áll Lengyelország politikai megosztottságával (195)		12. sz. eleje
Pierleone bankár (Petrus Leone fia, Benedictus Christianus unokája), a Rómaiak Konzulja rendkívüli politikai hatalomra tesz szert. II. Orbán rábízza az Angyalvár parancsokságát (246)		12. sz. eleje
A DK-szumátrai Palembang központú, ősi Srivijaya buddhista állam már a Maláj-félszigetet is uralja (207)	10. sz-tól	11/12. sz-tól

A német lakosságú vidékeken erőteljes gazdasági növekedés megy végbe, ÉNy-Németország, tehát É-Rajna-Vesztfália területén sorra kapnak városi jogokat a német települések (230)		12. sz. 1. negyedétől
Muhammad ibn Iszmáil ad-Darazi sejk megalapítja a Libanonkörnyéki pásztornép drúz-keresztény szektáját (142)	11. sz. 1. negyedétől	12. sz. 1. negyedétől
A Hszi Hszia tangut dinasztia uralma érvényesült Hszincsiangban, Ordosz-vidéken, ÉK-Tibetben (112, 202)	11. sz. 1. feléig	12. sz. 1. feléig

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A Hindu-sahi dinasztia mélyen a magas hegyek közé húzódva őrizte meg államát (24)	11. sz. 1. feléig	12. sz. 1. feléig
A karakitáj nép a kitájok köréből kiválva elhagyja a mongol sztyeppét; Ny-Turkesztánba, Közép-Ázsiába vándorol (154)		12. sz. 1. fele
A najmanok törzsszövetségének uralkodója: Bilge Bügü kán, akinek a fiai, Bujruk és Tajang egymás ellen fordulnak (151)		12. sz. 1. fele
A K-Baltikumban meghatározó az észtek szerepe a Novgorod és a Ny-i világ közötti kereskedelemben (230)		12. sz. 1. fele
Megkezdődik Írországban a Plantagenetek gyarmatosítása (170)		12. sz. 1. fele
Adelard zsidó filozófus és tolmács arab munkákat fordít latinra, majd Angliában II. Henrik király nevelője lesz (247)		12. sz. 1. fele
A Ny-i keresztény egyház presztízsének növekedése a lovagok szentföldi sikereinek a következménye (243)		12. sz. 1. fele
A Magyar Királyság áttelepíti a tótokat (szlovákokat) É-Magyarországra, ez a népmozgás feltehetőleg a székelység K-re (vissza-) telepítésével összefüggésben zajlik (195)		12. sz. 1. fele
Gyulafehérváron harcok folynak, tűzvész pusztít (159)	10. sz. 2. fele	12. sz. 1. fele
Gyulafehérvár térségében politikai átrendeződés zajlik, melynek során kiemelkedő szerepet kapnak Marosváron kívül: Temesvár, valamint Orsova, mint fontos állami központok (160)	10. sz. 2. fele	12. sz. 1. fele
K-Mongóliában a Hamag nevű törzs (Dzsingisz kán őseinek törzse), Közép-Mongóliában a Kereit nevű	11. sz. 1. fele	12. sz. 1. fele

törzsszövetség lerázza magáról a kitáj fennhatóságot (150/151)		
Xia Zhou (Tongwan Cheng) város a tangutok uralkodó dinasztiájának a központja (153, 185)	10. sz. végétől, 11. sz. 1. f-től	12. sz. 1. felétől
Feltűnnek az „első” írásba foglalt Arthur-történetek (II/162)	10. sz. 2. f-től	12. sz. 1. f-től
A boltozatos technika első sikereit a romanikában éri el (I/9)		1100 k.
Az aacheni középső boltozathoz hasonló épül Speyerben (I/8)		1100 után
Baszileiosz elfoglalja Bulgária Fekete-tenger menti részét (157)	1000/1001	1100/1101
A horvát nemesség a Magyar Korona védelme alá húzódik. Szent László király megalapítja a zágrábi püspökséget (158)	1090	1101
Baszileiosz offenzívája folytatódik, Szerdikát, Preszlávot is elfoglalja, és Macedónia irányában támad tovább (157)	1001 k.	1101 k.
Szent László a zágrábi püspökség élére cseh klerikust állít (139)	1090 k.	1101 k.
Az Almorávidák hatalmas támadó hullámban özönlik el a mór területeket, különösen az Ibériai-félsziget K-i felét (149)	1090 k.	1101 k.
A Ghánai Királyság elfoglalja Awdaghostot (228)	990 k.	1101 k.
Fátimidák támadják a Jeruzsálembe zarándokoló zsidókat (131)	990 után	1101 után
Olaf Tryggvason támadást vezet Anglia ellen (133)	991	1102
Æthelred szövetséget köt Richard normandiai herceggel (180)	991	1102
II. (Gügye) Æthelred angolszász király lemészároltatja a Britanniában (korábban) letelepedett dánokat (133/134)	991 1002	1102
Népírtas miatt a dán uralkodó megsarcolja Angliát (134)	991	1102
Málta normann uralom alá kerül (130)	1091	1102
Lengyelországban szétesik a központi hatalom, Wladisław Herman király mellett több lengyel herceg is előtérbe kerül (139)		1102 k.

Létrejön a Horvát Bánság. Álmos magyar herceg kerül a horvát trónra. Vele szemben egy Velencével együttműködő horvát főúri csoport Svačić Pétert kiáltja ki királlyá (158)	1091/1092	1102/1103
„Ferdeszájú" Bolesław (első) uralma Lengyelországban (139)		1102 - 1106
Zbigniew herceg uralma Lengyelországban (139)		1102 - 1107
A magyar-horvát perszonálunió lassan szilárdul csak meg (158)	1092 - 1097	1103 - 1108
Az angolszászok földadóból szedik be a hadisarc összegét (134)	991 - 1012	1102 - 1112

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A dánok büntetőhadjárata az angolszászok ellen (134)	1002 - 1013	1102 - 1113
A besenyő-orosz összecsapások évente ismétlődnek (128)	1002 - 1033	1102 - 1133
Dalmát hagyomány szerint Salamon remeteként hal meg (157)	1092	1103
II. Vratislav cseh király halála után az utódai: Brünni Kunrád, II. Břetislav csak hercegi címmel rendelkeznek (139)	1092-től	1103-tól
A kitájok sikertelen támadása Korea ellen (196)	993	1104
Az oroszok besenyő-háborújának legvéresebb szakasza. A besenyők egy része az oroszok oldalán, más része ellenük, a balkáni és a volgai bolgárokkal szövetségben harcol (128)	993	1104
A kalifa jeruzsálemi helytartója elrendeli sok keresztény letartóztatását, többek kivégzését, mecsetekké alakíttatja a templomokat, betiltja a húsvét megünneplését (I/57, 131)	1004 k.	1104 k.
Wladisław Herman segítséget kér László királytól, s a Magyar Királyság serege a lázadó Krakkó városa ellen vonul (139)	1093/1094	1104/1105
Niels uralkodik Dániában (134)		1104 - 1134
Aragóniai Alfonz uralma, – sokáig Navarrát is uralja, s utóbb ül a kasztíliai trónon is (149)		1104 - 1134
Tai császár (Song-dinasztia) a tangut előretörés miatt elrendeli az Ordosz-vidéken Xia Zhou (Tongwan Cheng) város kiürítését, megsemmisítését, a lakosságot deportálja (153, 185, 202)	994	1105
III. Ottót 14 éves korában nagykorúsítják (136, 139)	994	1105

Szent László király lányának, Szent Piroskának (Eirénének) Alexiosz fiával való összeházasítása (157)			1105
Álmos herceg lengyel segítséggel lázad Szent László király és Kálmán herceg ellen. Álmos Bolesław herceggel sereget vezet Magyarországra (139, 195)			1105
A Capetingek lényegében csak Párizs vidékét uralták (179, 244)			1106-ig
Meghal Civakodó Henrik (137)	995		1106
Meghal IV. Henrik császár (137)	1095		1106
II. Orbán pápa fegyveres zarándoklatra, Jeruzsálem visszafoglalására szólítja fel Európa népeit. megbízza Clairvaux-i Szent Bernátot a háború megszervezésével (I/57, 131, 137)	1095		1106
A keresztes háború kezdetén a fellelkesült nép a városok zsidóságának kifosztását tekinti háborúja első csatájának (247)	1095		1106
Egyes frank lovagok elérik Anatóliát (131)	1095		1106
Szent László hozzájárul ahhoz, hogy a csehek Trencsén vidékére küldjenek 3 ezer cseh (morva?) telepest (139, 195)	1095		1106
Meghal Szent László király, utóda: Könyves Kálmán lesz (139)	1095		1106
Kálmán király III. Bolesławot elfordítja Álmostól (139)			1106
A Remete Péter és a Nincstelen János néven ismeretessé vált látnokok megjövendölik Jeruzsálem elfoglalását, s ennek hatására szegények tízezrei indulnak meg Jeruzsálem felé.(131)	1095/1096		1106/1107
„Ferdeszájú” Bolesław második uralma lengyel földön (139)			1106 - 1113
Könyves Kálmán magyar király uralkodik (158, 187)	1095	- 1116	1106 - 1116
V. Henrik (IV. Henrik fia) császárként uralkodik (137)	1095	- 1125	1106 - 1125
Kálmán Velence ellenében a normann Rogerrel tárgyal (167)	1086-ig		1107-ig
XV. János is pápa (I/58)	996-ig		1107-ig
Trónra lép a kairói al-Hákim Fátimida kalifa (132)	996		1107

„Bolgárölő” Baszileiosz K-bizánci császár a Balkán területének visszaszerzése érdekében intenzív háborúba kezd (158)	996	1107
Álmos herceg Jeruzsálembe zarándokol (131)		1107
Kálmán király csak nehezen tudja Magyarország rendjét fenntartani a keresztes szabadcsapatok átvonulása közepette (131)	1096	1107
A „világvége”-hisztéria eluralkodik Európában (I/57)	1096 k.	1107 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
III. Bolesław elűzi Zbigniew herceget, V. Henrik emberét (140)		1107-től
Horvátország (Álmos) trónját is Kálmán foglalja el (158)	1096/1097	1107/1108
A keresztes hadjárat irreguláris csapatai a Kárpát-medencén és a Balkán-félszigeten menetelnek keresztül (158)	1096/1097	1107/1108
Az első keresztes háború (132, 137)	1096 - 1099	1107 - 1110
A bolgár szabadságharc időszaka a Balkán területén (158)	996 - 1018	1107 - 1118
Az Uí Néill-dinasztia dominált az írek világában (38, 170)	997-ig	1108-ig
Sámuel bolgár cár szilárdan birtokolja Durres városát (158)	997	1108
III. Bolesław Kálmán magyar király hívására felveszi a harcot a Kárpátokon belülre törő cseh hadakkal, majd Kálmán hadaival együtt behatol a morvák területére (139)		1108
A keresztesek első jelentős győzelmüket Dorülaionnál az oguztörökök ellen aratják (131)	1097	1108
Ordelafo velencei dózse és Kálmán király csapatai a D-itáliai normannok ellen hadakoznak Brindisi környékén (131/132)	1097 k.	1108 k.
Ciprus a keresztes hadak elsőszámú gyülekezőhelye (131)	997 k.	1108 k.
A bolgár hercegek közös erővel szállnak szembe Baszileiosz és Joan Vladimir dukljai fejedelem támadásával (158)	997/998	1108/1109
Remete Péter seregét megtizedeli a keresztes hadjárat (132)	1097/1098	1108/1109
Al-Hákim Fátimida kalifa felgyújtatja a zsidó negyedet, kifosztatja a zarándokszállást, megparancsolja, hogy rombolják le a jeruzsálemi Szent Sír-templomot (I/57, 132)	1008/1009	1108/1009

Az egyiptomiak vetélkedtek az oguz-törökökkel. Mindkét fél magának követelte a Jeruzsálem feletti uralmat (132)	1098 előtt	1109 előtt
XVI. János is pápa (I/58)	998-ig	1109-ig
Zbigniew herceg V. Henrik seregével tér vissza, ám Bolesław hadai legyőzik a császári hadat (140)		1109
A frank hadsereg Jeruzsálem megközelítése előtt elfoglalja az oguzok által uralt Antiokhia városát (132)	1098	1109
Létrejön Edessza keresztes grófsága (132)	1098	1109
Létrejön Antiokhia keresztes hercegsége (132)	1098	1109
Toulouse-i Rajmund Tripoliszban grófságot alapít (141)		1109
A síiták (és bizonyos zsidók) Jeruzsálemben földig rombolják a Szent Sír-templomot és meggyalázzák a Szent Sírt (141)	1009 k.	1109 k.
Szent Olaf fiatal viking harcos angolszászok ellen harcol (134)	1009 - 1011	1109 - 1111
V. Gergely is pápa (I/58)	999-ig	1110-ig
II. Orbán is pápa (I/58)	1099-ig	1110-ig
A templomosok rendjének megalapítása (141)		1110
Sigurd normann király 60 hajóval száll partra Akkóban, majd Balduin csapataival együtt beveszi Szidón városát (141)		1110
A keresztény erők megérkezésekor Jaffa megadja magát (141)	1099	1110
A velencei dózse személyes vezetésével 200 hajóból álló flotta érkezik a Szentföldre. Rodoszt és több más szigetet is megszállnak. Kiépül a Szentföld felé vezető utánpótlási vonal (141)	1099	1110
A keresztesek elfoglalják Jeruzsálemet (141)	1099	1110
A Jeruzsálembe érkező keresztes lovagok nem hajtottak végre népirtást a város zsidósága körében. A tömeggyilkosság a kalifa várost elhagyó csapatainak a műve lehet (247)	1099	1110
Bouillon Gottfried lovagot jeruzsálemi királlyá kiáltják ki (141)	1099	1110
A cseh fejedelem, II. Břetislav szövetségre lép Könyves Kálmán magyar királlyal (140, 195)	1099	1110

III. Ottó II. Szilveszter pápával (Gerbert d'Aurillac) együtt a kronológia rejtelmein tűnődik, és szorgalmazza az arab számok Európai bevezetését (137)	999 k.	1110 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Vlagyimir hódoltatja az orosz fejedelmeket (146)	1010 - 1012	1110 - 1112
Szilveszter pápának juthat az eszébe, hogy a Millenium előtt ki kell nyilatkoztatnia: régen elmúlt már az ezredik év! (I/57)	1000 előtt	1111 előtt
III. Kelemen is pápa (I/58)	1100-ig	1111-ig
III. Ottó Lengyelországba látogat (137/138, 140)	1000	1111
Gottfried jeruzsálemi király meghal tífuszban (142)	1100	1111
Császárrá koronázzák V. Henriket (138)		1111
A D-Kárpátok térségében válságossá válik a besenyő Gyula helyzete. Gyula a havasalföldi besenyőkre és a bolgárok ellen harcoló K-Bizánc segítségére számíthat (159)	1000-tól	1111-től
Újra megjelenik a lepra Európában (142)	1100 után	1111 után
Az Ibériai-félsziget muzulmán hatalmi központjai: Cordoba, Murcia, Sevilla, Malaga, Granada, Badajoz, Valencia, Toledo, Mallorca, Zaragoza, Al Barracin, Fammud, El Faghar (149)	11. sz. eleje	1110-es, 1120-as évek
II. Szilveszter pápa ezredfordulója (242)	1000/1001	1111/1112
II. Szilveszter és III. Ottó, Közép- és D-Európa egyházi és világi vezetői békét akarnak a Közel-Keleten (I/58)	1000/1001	1111/1112
II. Orbán és V. Henrik, Ny-Európa egyházi és világi vezetői háborút folytatnak a Szentföldön (I/58)	1100/1101	1111/1112
Balduin a jeruzsálemi király. Uralma idején csapatai visszaverik a damaszkuszi és moszuli atabégek támadásait (142)	1100 - 1118	1111 - 1118
I. Henrik angol király uralma (I.) (180)	1100 - 1135	1111 - 1135
Matild élettartama (I. Henrik angolszász király lánya, V. Henrik német-római császár hitvese) (180)	1100 - 1167	1111 - 1167

II. (Gügye) Æthelred angolszász király hatalmas hadisarcot fizetett a dánoknak a béke fenntartása fejében (133)	1012 előtt	1112 előtt
II. Szilveszter kiszorul a hatalomból, Ravennába húzódik (138)	1001	1112
Theodorik a pápa (I/58)	1101	1112
II. Paszkál a pápa (I/58)	1102-ig	1113-ig
Al-Manszúr haláláig nyomul előre, a halál a Pireneusok vidékén szakítja félbe hódító hadjáratát (149)	1002-ig	1113-ig
Albert a pápa (I/58)	1102	1113
A lengyel Wladisław Herman halála, utóda III. Bolesław (140)	1102	1113
II. Paszkál pápa a Szentszék alá rendeli a johannita rendet, mint a zarándoklatok szolgáltató és betegápoló lovagrendjét (141)		1113
Szent Olaf az angolszászok oldalán küzd a dánok ellen (134)	1013	1113
II. Æthelred bukása, Normandiába menekül (134, 180)	1013 1002	1113
III. Ottó halála (104, 138, 140)	1002	1113
K-Bizánc a magyarok által támogatott Vidint támadja (159)	1002	1113
III. Bolesław megvédi Lengyelország függetlenségét V. Henrikkel szemben, visszafoglalja a Gdański tengermelléket, a lubuszi területeket, hűbérbe szorítja Pomeránia fejedelmét (140)	1102 után	1113 után
III. Bolesław uralma, mint Lengyelország királya (140)	1102 - 1138	1113 - 1138
II. Szurjavarman khmer király uralma. Felépítteti az AngkorVat templomot (171)		1113 - 1150
II. Szilveszter pápa halála (138)	1003	1114
A Magyar Királyság csapatokat küld D-Erdélybe Gyula ellen. A sereget István (Kálmán király kiszemelt utóda) vezeti. Gyula megadja magát, majd Lengyelországba távozik (159, 240)	1003	1114
Jaroszlav herceg megtagadja apjától Novgorod adójának megfizetését, ami miatt Vlagyimir hadjáratot indít ellene (146)	1014	1114

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok

	virtuális	integrált
Al-Hákim hadjáratot kezd saját keresztényei ellen. Leromboltatja Fusztát Szent Márk-templomát, mecsetet építtet területére. Elkobozza a keresztény vagyontárgyakat, ingatlanokat (143)	1003-tól	1114-től
II. Æthelred bizonyára normann haderő kíséretében tér vissza Angliába, s még két évig uralkodik (180)	1014 - 1016	1114 - 1116
Az atabégek, a Buridák oguz katona-dinasztiájába tartozó helyi hatalmasságok a keresztesek által elfoglalt területek szomszédságában, mindenekelőtt Damaszkuszban uralkodnak (142)	1103 - 1154	1114 - 1154
A Fudzsivara-klán egyeduralma Japánban (155)	866-ra	1115-re
A Liao-dinasztia és a kínai Song-dinasztia a dzsürcsi nyomulására való tekintettel békét köt egymással (150, 152, 202)	1004	1115
K-Bizánc balkáni serege Magyarország határát támadja (159)	1004	1115
István herceg latin rítusú térítőket küld D-Erdélybe. Az egyházfik D-Erdélyt a „fekete” magyarok földjének nevezik (159)	1004	1115
Erdélyt hatalmas besenyő támadás éri (158)	1015	1115
Meghal a kijevi Vlagyimir (146)	1015	1115
A kijevi trónt átmenetileg Szvjatopolk (Vlagyimir egyik fia) bitorolja, aki háborúba keveredik Jaroszláv herceggel (140, 146)	1015	1115
A dzsürcsi Csin/Jin-dinasztia megalapítása (202)		1115
Balduin jeruzsálemi király serege átkel a Jordán-folyón (143)		1115 k.
Akkót a Jeruzsálemi Királysághoz csatolják (141)	1104	1115
Balduin palotáját az al-Aksza-mecset területén építik fel (142)	1104-től	1115-től
A Liao-dinasztia hanyatlásán felbátorodva kísérlet történik a mongolság egyesítésére. Kialakul az első össz-mongol állam az Onon- és a Kerülen-folyó környékén, vezetője: Kajdu (203)		1115 után
Magyar csapatok harcolnak a Szerémségbe betörő K-bizánci (nikaiai) hadsereggel és besenyő segédcsapataival (159)	1004 - 1018	1115 - 1119

Szvjatopolk uralma, – likvidálja több testvérét: Boriszt, Glebet és Szvjatoszlávot (146, 184)	1015 - 1019	1115 - 1119
A Khmer Birodalom (első) fénykora. A birodalom Kambodzsán kívül Thaiföld, Burma, Malajzia, Vietnam és Laosz hatalmas területeit is magában foglalja (171)	1004 - 1150	1115 - 1150
Jaroszláv katonai sikereket ér el Szvjatopolk ellen, aki ekkor átmenetileg lengyelországi emigrációba húzódik (140, 146)	1016	1116
A Song-császár (Zhenzong) intézkedik a Taoista Kánon szétszóródott példányainak egybegyűjtésére (153, 202)	1016	1116
K-Bizánc hadereje elfoglalja a Szerémséget (159)	1005	1116
Könyves Kálmán király meghal, a trónon II. István követi (160)		1116
V. Henrik második hadjárata Itáliába, – a frank/francia támogatást élvező II. Paszkál pápa Beneventóba menekül (242)		1116
A Magyar Királyság megindítja a székelyek D-Erdélybe telepítésének évszázados folyamatát (159)	1005 k.	1116 k.
Az öngütök téli szállásközpontja a Sárga-folyó mellett, míg a nyári szállásközpont a Góbi középső részén van (55, 153)	1005 k.	1116 k.
A Koreával együttműködő mandzsuk, azaz dzsürcsik súlyos vereséget mérnek a kitájokra (196, 202)	1005 k.	1116 k.
A Jin-dinasztia megnyeri a mongol törzsek egy részét, katasztrofális vereséget mér a kitáj-kidan államra (150, 153, 202)	1005 k.	1116 k.
A kara-kitájok népe Jelü Tasi herceg vezetésével elhagyja Mongóliát, Ny-Turkesztánba, Közép-Ázsiába települ át (150)	1105 - 1125	1116 - 1125
II. István magyar király uralma (187)		1116 - 1131
Erdélyt újabb hatalmas besenyő támadás éri (158)	1017	1117
Jaroszláv felveszi a kapcsolatot V. Henrikkel, és támogatást ígér a császár lengyelek elleni terveihez (140, 146)	1017	1117
I. Henrik angol király uralma (II.) (180)	1106 - 1135	1117 - 1135

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált

Jaroszláv a Bug-folyónál alulmarad a lengyelekkel szemben. Lengyelország visszaszerzi a cservenyi városokat (140, 146)	1018	1118
Meghal II. Paszkál pápa. II. Gelasiust választják utódjául (242)		1118
Császárpárti fegyveresek a pápát foglyul ejtik, de hívei kiszabadítják. A pápa Henrik elől elmenekül Rómából (242)		1118
V. Henrik császár ellenpápát emel hivatalba (VIII. Gergely). II. Gelasius pápa kiközösíti a császárt és az ellenpápát (242)		1118
Balduin jeruzsálemi király egyiptomi hadjáratot kezd. Nem jut messzire, a határ menti el-Arísnál meghal (143)		1118
A Szentföldön megalakul a Templomos Rend (243)		1118
II. Balduin (a halott király unokatestvére) trónra lép Jeruzsálemben. A templomos lovagoknak („Krisztus Szegény Lovagjainak") adományozza Salamom templomának csonkját (143)		1118
Reconquista: a keresztény erők elhódítják Zaragozát (149)		1118
Ny-bizáncot D-Itália felől normann invázió sújtja. A Magyar Királyság csapatai is a normannok ellen harcolnak. Ny-Bizánc és szövetségesei területet veszítenek (160, 167)	1107	1118
Szorult helyzetben van Sámuel cár, mivel Baszileiosz K-bizánci császár Bulgária teljes megsemmisítésére törekszik (160)	1007 k.	1118 k.
Meghal Szeldzsuk oguz törzsfőnök Közép-Ázsiában, az oguzok Közép-Ázsia D-i területeire húzódnak (151)	1007 k.	1118 k.
Bulgária (az „első bolgár állam") megszűnik. Baszileiosz hódoltatja a K-Balkán bolgárjait (160)	1018 k.	1118 k.
Erdélyt megint hatalmas besenyő támadás éri (158)	1018 után	1118 után
A szerb despoták (zsupánok), avagy hercegek, a későbbi Szerbia területét is bírva, önálló politikát folytatnak (160)	1018 után	1118 után
A Ny-bizánci Alexiosz halála után a trónt Jóannész Komnénosz örökli, aki Álmos herceget és a fiát, Bélát támogatja (160)		1118 után
A száműzött Gelasius pápa meghal Cluny monostorában (242)		1118/1119
Jóannész császár uralma. Ekkor Bulgária nem létezik, a szerb hercegségek a császár fennhatósága alatt állnak (160)		1118 - 1143
Egyházi vezetők császári nyomásra Gido érseket (II. Calixtus) választják meg pápának Clunyban (242)		1119
Wan-yan Xi-yin megalkotja az ún. nagy dzsürcsi írást (202)		1119

Szvjatopolk halálosan megsebesül – a fejedelem halála a lengyel-cseh határvidékén következik be (140, 146, 184)	1019	1119
Az angol-francia hatalmi egyensúly felborul. Ny-Franciaország területe a Plantagenet-dinasztia kezére kerül (180)	1108 k.	1119 k.
A Plantagenetek fővárosa (Angers) sorsát meghatározza az angol és normann kontinentális birtokokért folyó harc (180)	1108 után	1119 után
A templomos lovagrend hivatalos megalapítása (143)		1119/1120
Bölcs Jaroszláv újraegyesíti a hatalmi harc során széthullott birodalmat, regnálása: Oroszország fénykora (146, 187)	1019 - 1046	1119 - 1146
A kitájok elvesztik korábbi fővárosukat (a mai Belső-Mongólia Autonóm Tartomány K-i felében, Balinzuo járásban) (202)		1120
A johanniták megkapják ágostoni regulájukat és azokat a forrásokat, melyekből erős elithadsereget szerveznek (143, 243)		1120
II. István háborút visel a „fekete magyarok” ellen (160, 240)	1009 k.	1120 k.
Ilgázi, Jeruzsálem korábbi városparancsnoka megtámadja Antiokhiát, emberei megölik annak keresztény hercegét (143)		1120 k.
A Ny-i Csálukják uralkodnak a Dekkán Ny-i részén (168)	975-től	1120-tól
Pierleone bankár, a Rómaiak Konzulja, az Angyalvár parancsnoka bíboros lesz Róma zsidó gettójának kerületében (247)		1120-tól
A Karahanidáknak Közép-Ázsiában szembe kell nézniük a Nyra törő kara-kitáj nép áradatával (150)		1120 után

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A khmerek (II. Szurjavarman katonái) elözönlik az Indokínaifélsziget K-i partvidékét, Vietnam középső és D-i részét (171)	1009 után	1120 után
Európa K-i határvidékén már nem az oguzok, hanem az úzok képezik a besenyők K-i szomszédságát (151)	1110-es évek	1120-as évek
Al-Hákim kalifa váratlanul megengedi a zsinagógák és a templomok újjáépítését (143)	1010	1121
Al-Hákim kalifa kilovagol Kairóból a dombok közé, és ott eltűnik, legközelebbi híveit, támogatóit pedig lemészárolják. (143)	1021	1121

Több mongol törzs a saját területén átveszi az uralmat, létrehozzák az első mongol kánságot, (központ: Orta-Balgaszun) (154)	1010 k.	1121 k.
Az óbudai zsidók a távolsági kereskedelem mellett a helyi üzletkötésekben is érdekeltek (246)	1010 k.	1121 k.
Visszatér Egyiptomba a zsidó befolyás időszaka, zsidó (karaita) miniszterek is dolgoznak az uralkodó udvarában (143)	1021-től	1121-től
A második kitáj-koreai háború. A kitájok nagy területeket elfoglalnak, de aztán kivonulnak Koreából (196)	1010/1011	1121/1122
Az úzok a besenyők K-i törzseit kiszorítva Ny-ra húzódnak, próbálnak maguknak életteret biztosítani a bizánci és az orosz hatalom közötti térségben (151)	1010 - 1040	1121 - 1140
A Fudzsivara-klán hatalomátvétele legkésőbbi datálása (155)	967	1122
A „wormsi konkordátum” megkötése, ami elvileg véget vet az egyház és a Birodalom közötti „invesztitúraharcnak” (242)		1122
A besenyő lázadás Magyarország számos területén. Ez összefügg II. István igazgatásszervezési intézkedéseivel (160)		1122 - 1125
A kínai Song-dinasztia fénykora, Benzong uralma (203)	1022 - 1063	1122 - 1163
Al-Hákimot meggyilkoltatja (?) húga, Szitt al-Mulúk (143)	1023	1123
Al-Hákimot állítólag azért gyilkolják meg, mert szorgalmazza a keresztényektől elvett tulajdon visszaadását, megtiltja híveinek a mekkai zarándoklatot és a Ramadán ünneplését (143)	1023	1123
Az ortokida Balak beduinok segítségével elfogja, majd két évig rabságban tartja II. Balduin királyt (144)		1123 - 1125
„Beduinok anarchikus uralma” Jeruzsálemben (144)	1023 - 1027	1123 - 1127
V. Henrik német-római császár halála (180)		1124
Saint-Denis vallási központtá válik. Suger apát szervezi az ellenállást a Ny-felé terjeszkedni próbáló németek ellen (244)		1124
II. Honorius lép a pápai trónra (243)		1124
Türosz keresztény fennhatóság alá kerül (144)		1124
VI. Lajos francia király a frank királyi jogokra való hivatkozással igényt tart a németek országai feletti uralkodásra is (244)		1124 k.

Az ispotályos rend katonai renddé alakul át (129)	1113 után	1124 után
Vége a Frank-ház, avagy Száli-ház korának a Német-római Császárságban (244)		1124/1125
II. Balduin jeruzsálemi király Uszáma várában őrzik (144)		1124/1125
A németek megválasztják II. Lotár (Stauf-ház) királyt (244)		1125
II. Balduin király kiszabadul rabságából (146)		1125
Vége Bolgárölő Baszileiosz uralmának, K-Bizánc VIII. Konsztantinosz alatt válságok, felkelések során megy át (160)	1025	1125
Álmos herceg Makedónia vagy Bulgária területére ér. Jóannész Komnénosz egy várost átkeresztel Álmos tiszteletére Konsztantiniának, ott telepítteti le a magyar emigrációt (161)		1125 k.
Megyeszervezés: D-Erdélyben létrejön Fehér, Torda, Küküllő és Hunyad. Újvár osztódik: Abaúj, Heves és Sáros. Biharból kiválik Békés. Csanádból: Arad, Temes, Keve és Krassó (160)		1125 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Ibn al-Atir muzulmán tudós feljegyzi, hogy egyes török népek „Kínából” Turkesztánba vonulnak. Nyilván a Belső-Ázsiából távozó karakitájok hoztak mozgásba más népeket (154)	1014 k.	1125 k.
A Champagne-i grófság II. Theobald gróf kezébe kerül (245)		1125-től
A Kínától É-ra fekvő területeket és É-Kína területét is uralja a buddhista Csin, avagy Dzsürcsi-dinasztia (202)		1125-től
A Kitáj (Liao-házi) Birodalom uralmának a Song-dinasztia árulása és a dzsürcsik (Jin-dinasztia) támadása vet véget É-Kína és Mandzsúria területén (150, 154, 202)	1125 1115	1125/1126
A Balkánon Ny-Bizánc (Jóannész Komnénosz) erősödik (161)		1125/1126
VIII. Konsztantinosz uralma K-Bizáncban (161)	1025 - 1028	1125 - 1128
Marosvárott még működik a Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt templom és monostor. Lakói görög rítusú barátok (161)	1025 - 1030	1125 - 1130
I. Rádzséndra (Csóla-dinasztia). A kereskedelem, a művészetek erőteljesen fejlődnek India középső és D-i részein (168)	1014 - 1044	1125 - 1155
A mai É-Kína területét uraló Jin-, Dzsürcsi-dinasztia az É-koreai Kim dinasztia-ágból származik. A dzsürcsik – miként		1125 - 1234

korábban a kitájok – birodalmának központja Pekingben van (154)		
Megszűnik a tangutok független állama (112)		12. sz. 2. nde.
Az első (?) össz-mongol állam az Onon- és a Kerülen-folyó környékén jön létre, vezetője: Kajdu (150, 154)	1115	1126
Bölcs Jaroszláv hatalmas területű birodalmát a Dnyeper vonalánál kettéosztja, létrejön a Csernyigovi Fejedelemség (146)	1026	1126
Msztyiszláv csernyigovi fejedelem pontot tesz a kazár állam végleges felszámolási folyamatának végére (146)	1016	1127
A kitájok és a jugurok követsége Mahmud Gaznavida uralkodóhoz egy nagy szövetség létrehozását célozza (150)	1027	1127
Szülejmán megalapítja az Anatóliai (Rumi) Szultanátus magját képező törzsszövetséget (151, 161)	1116	1127
Meghal Álmos herceg a Balkánon (161)		1127
II. István serege támadja Ny-Bizáncot. Beveszi Nándorfehérvárt, Barancsot. Felégeti Nist és Szófiát, Plovdivig jut el (161)		1127
Megépül az írországi Cormac's Chapel (170)		1127 - 1134
Ny-bizánci csapatok elfoglalják a Szerémséget, Zimonyt és Haram várát, feldúlják D-Magyarországot (161)		1128
A templomosok hirtelen hatalmas hírnévre, elismerésre és befolyásra tesznek szert (144, 243)		1128
A templomos lovagok elitje visszatér Európába. Egyházi zsinat erősíti meg a templomos rendet (144, 243)		1128
Petrus Leó (Benedictus Christianus fia) meghal. Síremléke a római Szent Pál-templom kolostorudvarán áll (247)		1128
A Fátamidák birodalma Egyiptomra, az Arab-félsziget Ny-i partvidékére és Palesztina egy részére terjed ki. Jeruzsálemet KBizánccal és a Jeruzsálemi Királysággal együtt igazgatják (144)	1028 k.	1128 k.
A Csólák meghódítják Srí Lankát, és sikeresen terjeszkednek a Maláj-szigetvilágban is (168)	983-tól	1128-tól
II. István szövetkezik a Bizánc ellen lázadó raškai uralkodóval, I. Urošsal, akinek Ilona lányát megkéri Álmos fia Vak Béla herceg számára, le is zajlik az esküvő (161)		1128 - 1130

Matildot (V. Henrik császár fiatal özvegyét) Anjou Gottfried veszi feleségül. Házasságukból születik meg Plantagenet (II.) Henrik, a királyi Plantagenet-ház megalapítója (180)		1128 - 1133
K-Bizáncban III. Romanosz Argürosz uralkodik, ám helyette valójában a császárnő (Zoé) kormányoz (161)	1028 - 1034	1128 - 1134
Európában a templomosok építkezése meghatározó jelentőségű, legalább 80 katedrálist hoznak tető alá (244)		1128 - 1143

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
II. Roger uralma Szicíliában. A muzulmán Kalbiták és a normannok szorosan együttműködnek Ny-Bizánc ellenében. A sziget építészetét arab motívumok alkalmazása jellemzi (167)		1128 - 1154
Srí Lanka Csólák általi meghódítása (168)	1018	1129
II. István serege elpusztítja Barancs várát (161)		1129
Clairvaux-i Szent Bernát kidolgozza a templomosok új reguláját. A lovagok a kereszténység védelmére esküsznek fel (144)		1129
Nikaia és a szíriai keresztesek közötti területen Szülejmán létrehozza az Anatóliai (Rúmi) Szultanátust (144, 151)	1118	1129
A harmadik kitáj-koreai háború, a koreaiak nagy győzelmet aratnak a százezres kitáj sereg felett (196)	1018/1019	1129/1130
A Kijevi Fejedelemség tovább terjeszkedik, Jaroszláv a finn törzseket hódoltatja, és ismét elhódítja Lengyelországtól a cservenyi városokat (140, 146)	1030	1130
Pierleone, Róma zsidó gettójának bíborosa (eredetileg bankár, Benedictus Christianus unokája) a pápai trónt az ugyancsak zsidó származású II. Ince pápától testvérei és sógorai segítségével, fegyverrel hódítja el. II. Anecletus néven ül a trónra (247)		1130
II. Jóannész császár kiterjeszti uralmát csaknem az egész Balkánra, csupán a Fekete-tenger menti keskeny sávban marad fenn a Nikaiai (K-bizánci) Császárság fennhatósága (161)		1130 k.
A Kazak-sztyeppe hatalmas területeit a Kipcsak Törzsszövetség egyedül uralja, csapatai esetenként megjelennek már a Kaukázus előterében, valamint az oroszoktól D-re eső pusztán is (151)	1030-tól	1130-tól
Épül a Szófia-székesegyház Novgorodban (147)	1119-től	1130-tól

A keresztesek helyreállítják a Szent Sír-templomot (144)	1119-től	1130-tól
II. Anecletus pápa idején, a pompás keresztény körmenetek alkalmával a római zsidók gyülekezete is a Chromatius-palota előtt sorakozik fel, élén a Tórát kezében tartó rabbival (247)		1130 után
Suger apát átépítteti a párizsi Saint-Denis-t, a romanika korszakában már gótikusnak nevezhető templomot építtet (244)		1130-as évek
Megépül a kijevi Szent György-katedrális (147)	1119 - 1130	1130 - 1141
Széthullik a Gurdzsára-Pratihára Királyság (168)	1020	1131
Felépül a szíriai Crac des Chevaliers lovagvár (144)	1031	1131
Meghal II. István király, Vak Bélát megkoronázzák (161)		1131
II. Balduin a lánya, annak férje (Fulkó), továbbá unokája (III. Balduin) javára lemond a trónról, majd meghal (144)		1131
Az atabégek elzárják a bizánci és örmény zarándokok Jeruzsálembe vezető útját (144)	1020-tól	1131-től
Bölcs Jaroszláv összeütközésbe kerül a K-felé terjeszkedni kívánó német körökkel (147)	1031 után	1131 után
II. (Vak) Béla uralma Magyarországon (161, 199)		1131 - 1141
Nagymértékben megerősödik a Volga és az Oka közötti térben a vlagyimir-szuzdali nagyfejedelem: Jurij Dolgorukij (173)	1120 - 1154	1131 - 1154
Bengália területe a Csólák uralma alá kerül (168)	1021-től	1132-től
II. Lothar német királyt császárrá szentelik (244)		1133
Jeruzsálemben földrengés pusztít. Összedől az al-Aksza-mecset és a zsidók barlangja (145)	1033	1133
(Ismét) elkezdődik a Szent Sír-templom felújítása (164)	1033-tól	1133-tól
Vetélkedés folyik a birodalom irányításáért a Hohenstaufok és a Welfek, É-Itáliában a „ghibellinek” a „guelfek” között (244)		1133 után
Plantagenet (II.) Henriknek, a királyi Plantagenet-dinasztia megalapítójának élettartama (180)		1133 - 1189
Jaroszláv nagy győzelmet arat a besenyők felett (147)	1034/1035	1134/1135

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok

	virtuális	integrált
A nikaiai császár elméletileg IV. Mikháél, de helyette változatlanul Zoé császárnő tartja kezében a gyeplőt, illetve később megosztja a hatalmat húgával, Theodórával (162)	1034 - 1041	1134 - 1141
I. Henrik halálakor nem a normannok által kívánatosnak tartott utód, nem a király és Matild királyné Matild nevű lánya, hanem Blois István örökli az angolszász koronát (180)		1135
Bolesław lengyel király behódol a német császárnak (140)		1135
Harcias úzok Jaroszláv kívánságára elözönlik a sztyeppét (147)	1035/1036	1135/1136
Blois István uralma Angliában (180, 199)		1135 - 1154
Jese-Ö után Rincsen Szangpo (Rin-chen bzang-po) uralkodik Tibetben. – A buddhizmus második térhódítása (154)	1024 - 1055	1135 - 1165
Arszlán bég és unokaöccsei: Csagri és Togrul a Karahanida uralkodó szolgálatában álltak (152)	1025-ig	1136-ig
Az oroszok és az úzok elől a besenyők egész haderejükkel Moldvába, Dobrudzsába és Olténiába húzódnak (147)	1036	1136
Msztyiszláv csernyigovi fejedelem halála után Jaroszláv a Csernyigovi fejedelemséget újra Kijevhez csatolja (147)	1036	1136
Aragóniai Petronella és IV. Ramón Berenguer házassága. Aragónia és a frank befolyás alatt álló Katalónia összeolvad, a királyság a félsziget legerősebb hatalmává válik (149)		1136
Mahmúd Gaznevi legyőzi a Karahanidákat, s ettől kezdve Arszlán bég csapatai élethalálharcot vívnak a Gaznavidákkal (152)	1025-től	1136-tól
A Sailéndra-dinasztia hanyatlása elkezdődik, mert a D-indiai Csóla Birodalom flottája elfoglalta a stratégiai fontosságú, Dszumátrai Palambangot, Srivijaya állam fővárosát (207)	1025 után	1136 után
Katalónia királyi dinasztiája uralkodik Aragóniában (149)		1136 - 15. sz.
Létrejön a Burgundi Szabadgrófság (France Comté) a francia és a német fennhatóság alatt álló területek közé ékelődve (245)		1137
Moszul és Aleppó atabégje, Zangí, a Hamdanidák országának örököse megtámadja Damaszkuszt. Unur, Damaszkusz atabégje a Jeruzsálemi Királysághoz fordul segítségért (145)		1137
Fulkó király szembeszáll Zangíval, de az legyőzi, elfogja a királyt, csak jelentős előnyökért cserében bocsátja szabadon (145)		1137 után
VII. Lajos francia király, Capeting-ház (181)		1137 - 1180

III. Bolesław lengyel uralkodó elfoglalta a gdanski tengermelléket és a lubuszi területeket, hűbérbe kényszerítette a pomerániai fejedelmet, kezében erős központi hatalom összpontosult (230)		1138 előtt
Megalakul a Szeldzsuk-dinasztia állama. Tugrul szultánnak nyilvánítja magát (145, 152)	1038	1138
Meghal III. Bolesław, Lengyelország részfejedelemségekre bomlik – (Bolesław öt fia között osztotta fel az országot) (140)		1138
A tibetiek saját időszámításának bevezetése (?) (154)	1027	1138
II. Ince pápa kiadja Omne datum optimum kezdetű bulláját, ebben kijelenti, hogy a templomosok nem tartoznak hűbéresküvel más egyházi vagy világi hatalomnak, csak a pápának (145, 244)		1139
Szentszéki támogatással létrejön a Portugál királyság (149)		1139
Hódító Vilmos (180)	1028 - 1087	1139 - 1198
A Szeldzsukok győzelmet aratnak a főként afganisztáni területeket uraló Gaznavidák felett (145, 152, 168)	1040	1140
A szentföldi keresztény királyság dicsőségének tetőpontján van. Szabadon élhetnek a keresztények mellett zsidók is Jeruzsálemben, enyhülnek a muszlimokat kitiltó rendelkezések (247)		1140 k.
Rodrigo Diaz de Vivar életéről és tetteiről megszületik a legrégebbi spanyol hőskölteméný, a Poema del Cid (149)		1140 k.
Halics is egy orosz hercegi (fejedelmi) székhely (147)		1140-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A Fátimidák és Almorávidák hanyatlása, az Almohádok korszakának kezdete (201)	1030	1141
Anglia a belháborúk miatt anarchiába süllyed, Skócia irányából is támadások érik. István királyt ellenségei elfogják, a továbbiakban a felesége irányítja az angolszász csapatokat (181)		1141 k.
A nikaiai császár V. Mikháél, de helyette változatlanul Zoé császárnő (húgával, Theodórával együtt) uralkodik (162)	1041 - 1042	1141 - 1142
Geoffroy, Anjou grófja (Matild hercegnő férje) Normandiát támadja, jó részét el is foglalja (181)		1141 - 1144

Vlagyimirko halicsi herceg Vlagyimir-Szuzdal fejedelmének a szövetségese (147)		1141 - 1153
Meghal Fulkó király. Megkoronázzák a 12 éves III. Balduint, helyette az anyja, Melisenda királyné kormányoz (145)		1142
II. Ince pápa I. (Hódító) Alfonz grófot (Burgundi-dinasztia) elismeri Portugália önálló királyának (149)		1142
Meghal III. Hisám. Megszűnik a Cordobai Kalifátus (148)	1031	1142
A korábbi Cordobai Kalifátus területén a kis muzulmán államocskák emírségekbe tömörülnek (193)	1031 k.	1142 k-
Zoé újra férjnél van, IX. Konsztantinosz császár a férje, ám most is Zoé és Theoróra hordja a kalapot K-Bizáncban (162)	1042 - 1055	1142 - 1155
Jaroszláv K-Bizánc elleni indít hadjáratot. Az orosz flotta azonban megsemmisül, Oroszország előnytelen békét köt (147, 162)	1043	1143
Portugáliában megszületik a rendi alkotmány (149)		1143
Kisebb magyar katonai akció zajlik Jaroszláv kijevi nagyfejedelem valamelyik támogatója ellen (147)		1143
I. Manuél Ny-Bizánci császár. Konszolidált viszonyokat örököl, de képes teljesen elherdálni az örökségét (161)		1143 - 1180
Magyar sereg segít a halicsi fejedelemnek Vszevolod Olgevics elleni háborújában (147)		1144
Zangí atabég elfoglalja Edesszát, lemészárolja az ott állomásozó kereszteseket, lerombolja az első keresztes államot. Jeruzsálembe menekül az edessai örmény közösség (164)		1144
Geoffroy, Anjou grófja Igazságos (IV.) Gottfried néven Normandia hercege is (181)		1144 - 1150
Koreában 400 km hosszú, 6-8 méter magas védőfalat építenek az Amnok-folyó torkolatától a K-i tengerpartig (196)	1033 - 1044	1144 - 1155
I. Manuél császár következetesen Magyarország mindenkori trónkövetelőit támogatja a legitim királlyal szemben (161)		1144 - 1172
Moszkva megalapítása (I.) (173)	1034	1145
Koreában elkészült az első koreai krónika, a Szamguk Szagi (a három koreai királyság története) (196)		1145

A szíriai Gabola püspöke, Hugo a Szentszék előtt meséli el a Ken élő „papkirály” legendáját (237)		1145
Az O’Connor család tagjai háttérbe szorítják az Uí Néill-dinasztiát, s az írek főkirályának ismertetik el vezetőjüket (170)		1145 után
Megépül a novgorodi Szófia-székesegyház (147)	1045 - 1052	1145 - 1152
Jaroszláv meghal, egyik fia, Vszevolod a bizánci császár lányát veszi feleségül. Az orosz birodalom feldarabolódik. A hatalmi központokat Jaroszláv fiai felosztják maguk között (173)	1046	1146
Hódító Vilmos, Normandia uralkodója (181)	1035-től	1146-tól
É-Afrikában létrejön az Almohád-dinasztia birodalma (193)	1135	1146
Felkelés tört ki Kijevben az Olgevicsek ellen, melynek során trónra kerül Izjaszláv Msztyiszlavics Volinszkij (173)		1146
Megszűnik Edessza keresztes fennhatósága (132)		1146
A kijevi Szófia-székesegyházat bizánci mesterek emelik (147)	1046 k.	1146 k.
A kijevi nagyfejedelem személye I. Izjaszláv (173)	1046-tól	1146-tól

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A kijevi nagyfejedelem személye II. Izjaszláv (173)		1146-tól
Kijevben Dolgorukij megpróbálkozik a hatalomátvétellel. Törekvéseit Bizánc támogatja (173)		1146-tól
Megindul a 2. keresztes hadjárat a Núr ad-Dín által szorongatott Damaszkusz felé (164)		1146/1147
IV. (Göndörhajú) Bolesław a lengyel „szenior-fejedelem”, az ország felbomlik, – hercegségek között belháborúk (230)		1146 - 1173
Oroszlán Henrik vezetésével É-német keresztes hadjárat indul az Elbán túli szlávok ellen, (dánok is harcolnak) (230)		1147
Moszkva megalapítása (II.) (173)		1147
Hódító Alfonz portugál királynak angolszász vagy normann hajókon érkezett lovagok segítenek elfoglalni Lisszabont (149)		1147
Megjelenik Geoffrey of Monmouth széles körben ismert és vitatott munkája (költői legendák prózai leiratainak gyűjteménye) – az Arthur-irodalom kezdete (II/162)		1147

A 2. keresztes hadjárat kudarca: Damaszkusz felmentése sikertelen, Anatóliában vereséget szenvednek a keresztények (164)		1147/1148
Magyar sereg segíti Izjaszláv Msztyiszlavics kijevi nagyfejedelmet a csernyigovi fejedelem ellenében (173)		1148
Núr ad-Dín elfoglalja Damaszkuszt (164)		1148
Befejeződik a Szent Sír-templom felújítása (164)	1048	1148
I. Manuél, Ny-Bizánc császára támadásba lendül a Szerémségben. A német császárral és Velencével szövetkezik. A szerbek és a magyarok összefognak (162)		1148/1149
Oroszországban két fejedelmi tömörülés bontakozik ki. Az egyik Volhina és Szmolenszk, a másik Szuzdal és Halics körül. Mindkét csoport célja Kijev uralása (173)		1148/1149
Hat alkalommal vezet hadjáratot II. Géza Oroszországba (173)		1148 - 1152
II. Géza magyar király a szerbekkel szövetségben ellentámadást indít Ny-Bizánc határvidékén (162)		1149
Jurij Dolgorukij egy időre elűzi Izjaszlav kijevi nagyfejedelmet a trónjáról. Izjaszlav átmenetileg Ladoméria távozik (173)		1149
A jeruzsálemi Szent Sír-templom újraszentelése (164)		1149
Núr ad-Dín Szíria és É-Irak területe felett is uralkodik (164)		1149
A dzsürcsi Liao-dinasztia birodalmában Li Yuan-hao császárnak kiáltatja ki magát, hadjáratot folytat Kína ellen (203)	1038 - 1048	1149 - 1159
A III. Balduin és Núr ad-Dín közötti fegyverszünet ideje (164)		1149 - 1162

Skóciai Szent Margit kora (197)	11. sz.	12. sz.
Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár történeti munkájának egyetlen, töredékes, korai másolata ismeretes (76)	11. sz.	12. sz.
A Rádzsatarangíni című kasmíri történelemkönyv közli a kusán királyok nevét, s trónralépésük idejét (I/195)	11. sz.	12. sz.
Novgorod fejedelemségi központ, fontos kereskedőváros (230)	11. sz.	12. sz.
Bekapcsolódnak a Balti-térségben kibontakozott kereskedelembe a finn (karjalai, soumi, hämei) törzsek is (230)	11. sz.	12. sz.
A Közép-Ázsiában tartózkodó, több etnikumot felölelő török nyelvű népek gyűjtőneve „kipcsak”. Közéjük tartoznak a	11. sz.	12. sz.

karlukok, kidanok, kimekek, mamlúkok és kumánok (151/152, 174)		
Pandzsáb K-i felét is meghódítják a muzulmánok (168)	11. sz.	12. sz.
A lívek virágzó gazdasági együttműködést valósítanak meg Gotland-szigettel, az oroszokkal és a finnekkel (230)		12. sz.
Magyarország D-i, Ny-i és É-i gyepűin szolgáló székelyeket a királyi hatalom Erdély D-i, majd K-i határára vezényli (195)		12. sz.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A magyarországi peremvidékek, a gyepűk népei elfoglalják véglegesnek tekinthető helyüket (194)		12. sz.
A zsidók évszámításának reformja és véglegesítése (I/49)		12. sz.
A keresztény és a zsidó időszámítás szabályozása egymással összefüggésben, a „modern” évszámítás kezdetei (I/50)		12. sz.
Megszilárdulnak a virtuális kronológia alapjai (I/50)		12. sz.
Megalkotják Aachen címerét (Nagy Károly pajzsa) (I/8)		12. sz.
Az angol királyi udvarban gazdag szellemi élet alakul ki (181)		12. sz.
A középkori latin líra legfontosabb gyűjteménye: a Carmina Burana. Egyes darabjai arab hatásról árulkodnak (210)		12. sz.
A najmanok mongol törzse önálló fejedelemséget hoz létre az Altáj és a Karakorum között. A kereitekkel, karlukokkal, ujgurokkal, az Ojrát, Öngüt és Tangut törzsekkel határosak (151)		12. sz.
A Góbi K-i részén élő ongiratok fejedelemségére nagy hatással van a nesztoriánus hit, amit az öngütök közvetítenek (151)		12. sz.
A kitáj Ulaan Had fővárost már a dzsürcsik használják (112)		12. sz.
A széles talapzaton álló, figurális és ornamentális reliefekkel borított hatalmas kőkeresztek ír gyakorlata véget ér (38)		12. sz.
Elkészül az Altahi Évkönyvek fennmaradt változata (II/221)		12. sz.
A „Fredegar” három krónikából való kései összeállítás (II/193)		12. sz.
Már létezik a volgai-bolgár krónika „magva” (II/144)		12. sz.
A K-európai síkság a kumánok és a kunok uralma alatt áll (152)		12. sz.
Az orosz térségben Ladoga vidékének virágkora, – az É-i orosz kolonializáció kiindulópontja (230)		12. sz.

Az oroszok az osztrákokat még Ruzarii névvel említik (80)		12. sz.
A keresztes háborúk eredeti értelme: Jeruzsálem térségében egy erős zsidó-keresztény központ kialakítása volt (248)		12. sz. közepéig
Magyarországon főként körtemplomok, rotundák épültek, ezek legközelebbi párhuzamai a Kaukázusban fordulnak elő (210)		12. sz. közepéig
A kunok a Kimek Törzsszövetség keretei között, K-ről KözépÁzsiába érkezett kumánokkal alkottak sorsközösséget (55/56)	11. sz. közepéig	12. sz. közepéig
A kumánok és a kunok elérkeznek az orosz államokhoz (152)	11. sz. közepe	12. sz. közepe
A karlukok szervezik meg Közép-Ázsiában a nomadizáló lovas népek együttélését (151)	11. sz. közepe	12. sz. közepe
Jeruzsálem zarándokváros, ezerszámra jönnek látogatóba keresztények és zsidók (164)	11. sz. közepe	12. sz. közepe
VII. Lajos megerősíti királyi hatalmát, de a D-i (Toulouse, Champagne) és É-i (Flandria) grófságok ellenállnak (244)		12. sz. közepe
Törzsi háborúk jellemzik Ifríkija területét, ahol az arab és a berber törzsek körében az arab nyelv válik dominánssá (201)	11. sz. közepétől	12. sz. közepétől
A karakitáj nép megjelenik Ny-Turkesztánban, Közép-Ázsiában. Jelü Tasi herceg karakitáj állama azokat az ujgurokat is magába integrálja, akik korábban Ny-ra kerültek (154)		12. sz. közepétől
Moses ben Maimon (Maimonides) filozófus, tudós, orvos, rabbi a júdaizmus tételeit arab közvetítés révén megismert ókori racionalizmussal (Arisztotelész gondolataival) ötvözi (247)		12. sz. közepétől
A német lovagok „keresztes hadjáratokat” indítanak a szláv keresztények ellen (230)		12. sz. közepétől
Megkérdőjelezhetetlen a virtuális kronológia (I/50)		12. sz-tól
A lettek kikerülnek a varégok fennhatósága alól (230)	11. sz-tól	12. sz-tól
A Sailéndra-dinasztia államában (DK-Szumátra) a malájokat muzulmán hittérítők radikalizálják (208)	11. sz-tól	12. sz-tól
A K-európai besenyő közösség a Regát területére szorul, majd részben Bulgária és Makedónia területére telepedik át (162)	11. sz. 2. fele	12. sz. 2. fele

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Megkezdődik a harc Novgorod város (jelentős kereskedelmi központ) önállóságáért (173)	11. sz. 2. fele	12. sz. 2. fele

Xia Zhou városa a tangutok fővárosa (185)		12. sz. 2. fele
A keresztény kereitek kiterjedt házassági kapcsolatrendszerrel biztosítanak maguknak szövetségeseket (151)		12. sz. 2. fele
A kumán népesség kettészakad (Fekete- és Fehér-Kumánia). A fekete kumánok kerülnek Ny-ra (152, 174)		12. sz. 2. fele
Maimonides a középkori zsidó filozófia legjelentősebb alakja. Életműve erős hatással van a skolasztikusokra, Aquinói Tamásra és Albertus Magnusra (247)		12. sz. 2. fele
A Közel-Keleten megtelepedett európai népesség kb. 250 ezer fő, ebből 120 ezer fő él a Jeruzsálemi Királyságban (248)		12. sz. 2. fele
A virtuális történelmi kronológia dogmája megizmosodik Magyarországon is (81)		12. sz. 2. fele
Kiesnek az európai köztudatból a hunok európai szerepével kapcsolatos tények, széles körben terjesztik Attila-Etele állítólagos kegyetlenkedéseire utaló tartalmakat (53)		12. sz. 2. fele
Vége a Fudzsivara család egyeduralmának. Japánban a Tairaklán elmozdítja a hatalomból a Fudzsivara-klánt (155)		12. sz. 2. fele
India DK-i részén a K-i Csálukják által korábban uralt terület a Kákatíják, Várangal uralkodóinak ellenőrzése alatt áll. Kereskedelmi kapcsolataik kiterjednek DK-Ázsia jelentős részére (168)		12. sz. 2. felétől
A világi hatalmak után a Szentszéknek is be kellene látnia: a keresztes háborúk eredeti célkitűzése már nem realis (248)		12. sz. 2. felétől
A Kaukázus térsége és a Kaszpi-tenger környéke, tehát a Hvárezmi Szultánság központja uralja a Karahanida terület Ny-i felét, és részben Afganisztán és Irán területét is (177)	11. sz. 2. felétől 1221-ig	12. sz. 2. felétől 1221-ig
Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemség a legerősebb orosz állam, ellenőrzése alatt tartja az ÉK-i területeket, egy darabig a tőle Éra fekvő Novgorodra is kiterjed a hatalma (189)		12. sz. 2. felétől, 13. sz. 1. feléig
Maimonides Egyiptomban, majd Jeruzsálemben tevékenykedik, – a zsidó–keresztény viszony romlása (248)		12. sz. 3. negyede
A német „keresztesek” Szczecin ellen támadnak, ahol keresztények élnek (231)		1150 k.

K-Bizánc a besenyők számára Dobrudzsában letelepedési lehetőséget biztosít. Tarák besenyő nagyfejedelem az úz terjeszkedés miatt feladja a Dnyeszter torkolatánál levő fővárosát, a Duna-delta szigeteire, mocsaras vidékre telepedik át (162)	1050 k.	1150 k.
A Volhinai (Ladoméria) Fejedelemség története szakadatlan trónharcok miatt szoros összefüggésben áll Kijev sorsával (173)	1050 - 1240	1150 - 1240
Dolgorukijnak a visszatérő Izjaszlav elől menekülnie kell (173)		1151
A Kara-kitáj Birodalom hadserege Szamarkand térségében tönkreveri a Karahanida Birodalom csapatait. A Karahanidák K-i területei kara-kitáj fennhatóság alá kerülnek (152)	1140 k.	1151 k.
A Kínától É-ra fekvő területeket és É-Kína területét egyaránt uraló buddhista Dzsürcsi-dinasztia – miként korábban a kitájok – Pekingből irányítja birodalmát (202)	1153-tól vagy 1040-tól	1153-tól vagy 1151-től
A kumánok és az előttük haladó kunok átkelnek a Volgán, és viharos gyorsassággal tért nyernek K-Európában (152, 162)	1040 - 1055	1151 - 1155
Skóciában a trónbitorló Macbeth uralkodik (198)	1040 - 1057	1151 - 1168
Elkészül a Szófia-székesegyház Novgorodban (173)	1052	1152
A Szeldzsukok csapatai vereséget szenvednek a Kara-kitáj Birodalomtól (152)	1141	1152
Szaladin (Szalah ad-Dín Yúszuf ibn Ajjúb) kurd származású hadvezér Núruddín szíriai szultán szolgálatában részt vesz az egyiptomi Fátimida-dinasztia elleni hadjáratokban (164)		1152-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Oroszország legerősebb hatalmi központja a VlagyimirSzuzdáli Fejedelemség (173)		1152 után
Elkészül a novgorodi Szófia-székesegyház római stílusú bronzkapujának domborműve (173)		1153
Konstanzban szerződést köt Frigyes és a pápa az egyház tekintélyének helyreállításáról, a sváb király császárrá tételéről (241)		1153
Parákramabáhu király visszaszerzi a Csólák által korábban elfoglalt Srí Lankát (168)		1153
Blois István angol király felhagy a háborúskodással (181)		1153

Az úzok összeütköznek az orosz fejedelemségekkel, továbbvándorolnak, a besenyőket kiszorítják az Etelközből (162)	1053	1153
A normannokkal együttműködő Kalbiták elhárítják Bizánc erőteljes támadását Szicília ellen (167)	1042	1153
A Kései Li-dinasztia É-Vietnamban terjeszkedik, de segítséget nyújt a khmerek által erősen szorongatott D-i (csampa) országrésznek (Annamnak) is (172)	1054 előtt	1154 előtt
A „Buridák” (Damaszkusz atabégjeinek katona-dinasztiája) formálisan behódolnak a Szeldzsuk Szultanátusnak (152, 164)		1154
Edward királyi herceg a testvérével, Edmunddal együtt menekült a trónviszályok elől Magyarországra (199)	1043	1154
Barbarossa Frigyes a császári cím megszerzése érdekében előbb a lombard királyi címet kívánja elérni (241)		1154
Angla, valamint Franciaország DNy-i, Ny-i és egyes É-i területei birodalmat képeznek, – ez a Plantagenet-Anglia (181)		1154-től
Edward királyi herceg Magyarországon egy magyar hercegnőt vesz feleségül, aki talán II. (Vak) Béla és felesége, a szerb Uroš Ilona Zsófia nevű (elvált) lánya lehet (199)	1043 után	1154 után
Izjaszlav halála után, rosztovi és vlagyimir-szuzdali hadak élén érkezve Dolgorukij ismét átveszi a főhatalmat Kijevben, s haláláig meg is tartja (173)		1154 - 1157
I. Vilmos normann király (a Földközi tenger térségében) (167)		1154 - 1166
Szicília normann virágkora, kibontakoznak Szicília arabok által inspirált legszebb épületei: I. Vilmos és II. Vilmos nyári rezidenciái, Maredolce palotája és fürdői (167)		1154 - 1189
Plantagenet (II.) Henriknek, a királyi Plantagenet-dinasztia megalapítójának uralma (180, 181, 199)		1154 - 1189
IX. Erik svéd király Szt. Henrik püspökkel együtt DNy-Finnország területén „térítő” hadjáratot kezdett. Elkezdődött a Ny-i keresztény egyházi szervezet kiépítése Turku térségében (231)		1155 előtt
Az angol király hűbérül megkapja Írországot a pápától (170)		1155
A kalifátus felett korábban gyámkodó D-perzsiai (síita) Bújidák uralma Togrul hódításával ér véget (152, 257)	1055	1155
A szeldzsukok előbb Perzsiát hódítják meg, majd Togrul bég vezetésével kiűzik a síitákat Bagdadból (164)	1055	1155

Togrul szultán bevonul Bagdadba, s megteremti a muzulmán világ K-i szárnyának politikai egységét (152, 257)	1055	1155
A kumánok és a kunok átkelnek a Volgán, és viharos gyorsassággal tért nyernek K-Európában (174)	1055	1155
Kijevi tradíciók szerint megépül a Szent Demeter-templom, Pszkov első kőtemploma (147)	1144	1155
Kezdődik a Kései Li-dinasztia uralma É-Vietnamban, miután Nam Viet kettészakadt. Az ország neve: Dai (Nagy) Viet (172)	1010 k.	1155 k.
Uppsalai Szt. Henrik püspök, miután a svéd király oldalán részt vett a finnek elleni keresztes háborúban, Turkuban elkezdi az egyházszervezet kialakítását (231)		1155 k.
Oroszlán Henrik a birtokait kiterjeszti a Baltikumig (231)		1155 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Az Almohád Abdal-Múmin elhódította É-Afrika jelentős részét az Almorávidáktól (201)	1145 előtt	1156 előtt
Dolgurukij megerősítteti Moszkvát. Faerődöt építtet, s ezzel létrejönnek a moszkvai Kreml első építményei (174)		1156
Az Almohád Abdal-Múmin meghódítja a Pireneusi-félsziget Di részét, majd néhány év alatt fennhatósága alá vonja az összes hispániai emírség területét (193)	1145-től	1156-tól
Japánban egyes hatalmi csoportok igyekeznek ellenállni a központosítási törekvéseknek. Igen véres korszak kezdődik (156)		1156-tól
A szeldzsukok a Kaukázus és Anatólia felé terjeszkednek (164)	1056 után	1156 után
VI. Mihály (Theodóra férje) uralma K-Bizáncban (162)	1056/1057	1156/1157
Japánban a két legnagyobb katonai erő, a Taira- és a Minamotoklán között véres polgárháború zajlik, melynek végére Minamotót legyőzi a Taira-klán (156)		1156 - 1159
Japán válságos korszaka (155)		1156 - 1185
A Nikaiai Császárságban (K-Bizánc) palotaforradalmak, tartományi lázadások miatt kimúlik az ún. Makedón-dinasztia (162)	1057	1157
A német-dán hadak elfoglalják a későbbi Brandenburg területét, Oroszlán Henrik megalapítja Lübecket (231)		1157

Erőteljes keresztény előrenyomulás kezdődik a muszlim uralom alatt álló hispániai területeken (193)		1157-től
A vlagyimir-szuzdali fejedelem Andrej Bogoljubszkij (174)		1157 - 1174
Szuzdal és Vlagyimir fejedelemségi központok fénykora (174)		1157 - 1212
Az Almorávidák elvesztik hispániai területeik zömét (193)	1147-ig	1158-ig
Barbarossa Frigyes hatalmas sereget vezényel Itáliába, megfosztja a lombardiai városokat önkormányzatuktól, saját hivatalnokait állítja e városok élére (241)		1158
A bagdadi kalifa a „Kelet és Nyugat Királya” címet ajándékozza Togrulnak (152, 164)	1058	1158
Bogoljubszkij Vlagyimirt „új Kijevként” építteti ki. Az orosz kőépítési stílus kezdetei Vlagyimir-Szuzdalhoz fűződnek (174)		1158-tól
Az Almohád Birodalom jelentős muszlim hatalom a Földközitenger térségében. Központja: Marrakes (201)	1147 után	1158 után
A Kis-Ázsiában tért hódító Szeldzsukok fennhatósága már a Fekete-tenger jórészére is kiterjed, s itt-ott már eléri a Földközitenger Ny-i felének partvidékét is (162, 164)	1058 - 1066	1158 - 1166
Skóciai Szt. Margit hercegnő élete (Edward herceg lánya) (199)	1047 - 1093	1158 - 1204
Az oguzok számottevő része Szeldzsuk egyik unokája, Csagri bég vezetésével az Amu-darja vidékén nomadizált (151)	1059-ig	1159-ig
Minamotót legyőzi a Taira-klán Japánban (156)		1159-re
Szeldzsuk-török katonák meggyilkolják Abu Szád al-Tusztari zsidó kereskedőt, aki az egyiptomi birodalmat a már végét járó Fátimida-dinasztia helyett ténylegesen vezette (164)	1048	1159
Rövid interregnum után a Dukász-családból származó X. Konsztantinosz kerül a trónra a Nikaiai Császárságban (162)	1059	1159
Itáliában a független pápaság koncepciójával szembenálló, a császár pártján álló politikai erőket nevezik ghibellineknek, a független pápaság híveit pedig guelfeknek (244)		1159 után
X. Konsztantinosz uralma K-Bizáncban (162)	1059 - 1067	1159 - 1167
Al-Musztanszir kalifa a ziridákra (Ifríkija tartomány lázadó uraira) szabadítja Banu Hilál törzsét, – terror É-Afrikában (164)	1049	1160

Befejeződik Vlagyimirben a székesegyház építése (174)	1160
Befejeződik Írországban a klánok vetélkedése (170)	1160
Japánban a Taira-klán irtja a Minamoto-klán vezéreit (156)	1160

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Szumátráról bevándorolt malájok megalapítják Szingapúrt, s a város hamar a térség fontos kereskedelmi központja lesz (208)		1160 k.
II. Plantagenet Henrik angol király úrrá lesz az anarchián, és hatalmi státuszát az egyházzal is el akarja ismertetni (181)		1160 k.
Megérkeznek Sri Lankára India felől a tamilok (168)		1160 után
Maimonides habozik: Amalrik király mellé álljon-e, vagy inkább Szaladin mellé, majd leteszi voksát a muszlimokra (248)		1260-as évek
A Marrakes központú, a hispániai területeket Sevillából igazgató Almohádok a félsziget felén uralkodnak; a Portugál, a LeonCastiliai, valamint az Aragóniai Királysággal határos (193)	1150-es évek	1160-as évek
A Fátimida egyiptomi hatalom már nem létezik, helyette véres hatalmi játszmák folynak Kairóban (164)		1160 - 1163
Az O'Connor-család hatalmának véget vet az angol csapatok hódító hadjárata (170)		1160 - 1170
A Szeldzsuk-oguzok a Kaukázus környezetében és attól K-re hatalmas területet vettek birtokukba (151)	1050-ig	1161-ig
Togrul bég elismeri a Nikaiai Császárság fennhatóságát KisÁzsia Ny-i részére vonatkozóan (162, 164)	1061	1161
Az első orosz-kun/kumán összecsapás (162, 174)	1061	1161
A volgai bolgárok D-i szomszédai azok a kumánok, akik részt vesznek a bolgárok Vlagyimir-Szuzdal elleni harcaiban (174)	1050 után	1161 után
Edward herceg a feleségével és gyermekeivel, köztük Margittal, visszatér Angliába, hamarosan meghal (199)	1050 k.	1161 k.
X. Konsztantinosz Dukasz nikaiai császár jóvoltából virágzik Jeruzsálem keresztény része a Szent Sír-templom körül (164)	1061 k.	1161 k.
Milánó városa kapitulál Barbarossa Frigyes előtt, III. Sándor pápa D-francia területen húzza meg magát (241)		1162
Becket Szent Tamás Canterburyi érsek az egyház jogait és érdekeit védelmezi az angol királlyal szemben (181)		1162-től

I. Amalrik, Jeruzsálem királya (III. Balduin testvére) beleveti magát az Egyiptomért folyó csatározásokba (165)		1162-től
Dauphiné területén (a Rhône és az Alpok között) önálló fejedelemség áll fenn (245)		1162 - 1282
Az oguzok egy része Szeldzsuk egyik unokája, Togrul bég uralma alatt az Amu-darja vidékén nomadizált (151)	1063-ig	1163-ig
A Szeldzsukok Bagdad elfoglalása után Anatólia felé terjeszkednek, s közben leigázzák Örményországot és Grúziát (152)	1063	1163
Amalrik jeruzsálemi király elfoglalja Alexandriát, majd jelentős hadisarc beszedése után visszatér Jeruzsálembe (165)		1163
A lengyel Szilézia a Német-római Birodalom vazallus-állama, népessége, igazgatása fokozatosan elnémetesedik (140, 231)		1163-tól
Togrul bég után Alp Arszlán a Szeldzsuk hatalom feje (164)	1063 után	1163 után
A tényleges hatalom Egyiptomban már Núr ad-Dín kurd vezír kezében összpontosul (165)		1163 után
I. Manuél császár háborúja Magyarország ellen, Horvátország elszakítása érdekében (162)		1163 - 1167
Alp Arszlán, Csagri bég fia a Szeldzsukok szultánja (177)	1063 - 1072	1163 - 1172
Az első megkoronázott norvég király: Magnus Erlingsson (230)		1163 - 1184
III. (?) Malcolm skót király megkoronázása (198)	1064	1164
Svédországban megalapítják az uppsalai érsekséget, és öt püspökséget rendelnek alá (231)		1164
Elkészül Vlagyimirben az Arany Kapu (174)		1164
Plantagenet II. Henrik angol király kiadja „clarendoni konstitúcióit”, s ezzel magára vonja a pápa haragját (181)		1164
Plantagenet II. Henrik elhinti a viszály magvait Hódító Vilmos normann uralkodó és a Capeting-ház közé (181)		1164-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Az úzok kiszorítják a besenyőket az Etelközből (174)	1053-tól	1164-től
Az Egyiptomért folyó harc elmérgesedik. Szaladin a túlerőben lévő keresztes hadak ellen is győzedelmeskedik (165)		1164 - 1169

Becket Szent Tamás elmenekül Angliából, de hat év múltán visszatér. Ekkor Tamást a király lovagjai meggyilkolják (181)		1164 - 1170
IV. (?) Malcolm uralma Skóciában (198)	1153 - 1165	1164 - 1176
Malcolm Canmore, I. Duncan fia visszatér Skóciába. Megöli Macbeth királyt a lumphanani csatában (198)	1054	1165
A würzburgi birodalmi gyűlésen a Sándor pápa mellett kiálló érsekeket Barbarossa Frigyes megfosztja máltóságuktól (241)		1165
Muhammad Gúri meghódítja Pandzsábot és Delhit (168)		1165 után
Malcolm Canmore skót király elküldi lovagjait, hogy kérjenek feleségül a számára egy hozzá méltó hercegnőt (198)	1054 után	1165 után
A kumánok elérik a Dnyepert, összeütköznek egyes orosz fejedelmi hadakkal, továbbvándorlásra kényszerülnek (174)	1055	1166
Barbarossa Frigyes beveszi Rómát, és császárrá koronáztatja magát III. Paszkál pápával (241)		1166
II. Vilmos normann király D-Itáliában, Szicíliában (167)		1166 - 1189
A Bretagne-i hercegi cím a Plantagenet-ház oldalágáé (183)		1166 - 1213
Sándor pápa áldásával létrejön az ún. Lombard Liga, a német dominancia ellen harcoló itáliai tömörülés (241)		1167
Languedocban katar egyházmegyék működnek (Agen, Albi, Carcassone, Toulouse), azután létrejön Razes is (245)		1167 k.
Sikertelen Anjou-hadjárat Normandiában, ami Hódító Vilmos fényes győzelmével zárul (181)	1057	1168
Malcolm lovagjai Margitot feleségül kérik. A lovagok elkísérik új hazájába a hercegnőt és „Skócia Szent Keresztjét” (199)	1057	1168
Kijev lakossága Msztyiszláv vezetésével fellázad Izjaszláv ellen, ám Izjaszláv ezt a felkelést leveri (174)	1068	1168
A kumánok és a kunok a Dnyepernél hadakoznak az oroszokkal, három orosz fejedelemség ellen győzelmet aratnak (174)	1068	1168
A Fudzsivara-család elveszti a kiváltságait. (Eddig az időpontig a mindenkori kancellár a Fudzsivara-családból került ki) (155)	1068	1168
Goszandzsó japán császár lemond a trónjáról, szerzetesi fogadalmat tesz (156)	1068	1168
A Taira-klán átveszi a hatalmat a Fudzsivara-klántól (156)	1068-tól	1168-tól

Romanosz Diogenész nikaiai császár ideje; – a Kis-Ázsiát elfoglaló szeldzsukok fogságába kerül, nehéz feltételek mellett szabadul, s trónját és életét veszíti egy felkelés során (162)	1068 - 1071	1168 - 1171
III. (?) Malcolm uralma Skóciában (198)	1057 - 1093	1168 - 1204
Japánban a születésük jogán császárnak tekintett személyek kivétel nélkül kolostorban élnek (156)	1068 - 1428	1168 - 1428
Szent Margitot Skócia királynéjává koronázzák. A király földeket adományoz William St. Clair lovagnak (199)	1069	1169
Szaladin, a kurdok egyiptomi seregének vezírje irányításával a kurd sereg egyik része körülzárja Jeruzsálemet, a kereszteseket pedig a sereg másik része veri meg (165)		1169
Andrej Bogoljubszkij elfoglalja Kijevet (174)		1169
Orosz forrás utoljára említi a besenyőket (162, 174)		1169
Mecklenburg, Pomeránia és Rügen lakossága szilárd és tartós német-dán fennhatóság alá került (140, 231)		1170 előtt
Andrej Bogoljubszkij Kijev fejedelmeként is ismeretes (174)		1169-től
A Kései Li-dinasztia (Vietnam) már Annamot is uralja (172)	1070 k.	1170 k.
Írország K-i részei Anglia birodalmának részét képezik (170)		1170-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A hódító muzulmánok Delhit szultanátusuk fővárosává teszik meg, létrejön India területén az első muzulmán birodalom (168)		1170-től
Megépül az írországi Clonfert katedrálisa (170)		1170 - 1200
Az Ajjubidák, e kurd-származású dinasztia nagy korszaka; – a kurdok Egyiptom, Szíria, Irak és Dél-Arábia területén, és főként a keresztes háborúk történetében főszerepet játszanak (165)		1170 - 1250
II. Henrik angol király Ír-hadjárata, Dublin (újra-) alapítása, s a város körüli térség angol királyi birtokká szervezése (170)		1171
Szaladin Mekkát, Medinát, Tunéziát és Jement királyságához csatolja, a hírneves Maimonidészt az egyiptomi zsidók vezetőjének és saját orvosának nevezi ki (165, 248)		1171

Szaladin betiltja az iszlám síita változatát Egyiptomban, lemészároltatja a szudáni etnikumú Fátimida testőrséget (165)		1171
Véget ér a Fátimida-dinasztia uralma (201)		1171
A Szeldzsukok Manzikert melletti győzelme megnyitja az oguz dinasztia számára az utat Szíria, Palesztina, Egyiptom és Mezopotámia felé (162, 165)	1071	1171
Kijev térségében a kipcsak csapatok, miután megszállták az úzok korábbi szálláshelyeit, a kijevi oroszokat támadják (174)	1071	1171
Almohádok foglalják el Tuniszt és a Baleár-sz-eket (193, 201)	1160 k.	1171 k.
Az úzok már Moldvában, a Bug- és a Szeret-vidéken helyezkednek el. A kumánok elől az úzok egy része a besenyők közé, a Havasalföldre, más része Erdélybe igyekszik húzódni (162)	1060 k.	1171 k.
Orosz források ún. „fekete süvegeseket” emlegetnek, mint orosz fennhatóság alá települt, kumánok ellen fordított népeket, akiknek többsége valószínűleg úz és besenyő (174)	1060-tól	1171-től
Palesztinában Szaladinnak, a Szeldzsukoknak és a jeruzsálemi keresztény királynak az uralma párhuzamosan érvényesül (165)		1171 után
A szeldzsuk hadsereg Egyiptom felé vonul, ahol – miként korábban a keresztesek – vereséget szenved az Ajjubidáktól (165)	1071 után	1171 után
VII. (Dukász) Mihály nikaiai császár uralkodása (162)	1071 - 1078	1171 - 1178
Manuél császár következetesen Magyarország mindenkori trónkövetelőit támogatta a legitim királlyal szemben (162)		1172-ig
A wormsi birodalmi gyűlés újabb hadjáratot hirdet a pápa és az itáliai városok ellen (241)		1172
II. Henrik angol király szétveri a független kelta egyházat (170)		1172
Az egyik legnagyobb muzulmán invázió Indiában (168)	1072	1172
A szeldzsukok fénykora, tovább bővül a birodalmi terület (177)	1072 után	1172 után
Alp Arszlán fia, Melik ül a szultáni trónon (162, 165)	1072 - 1092	1172 - 1192
Plantagenet II. Henrik angol király a legtöbb ír klán vezetőjét a vazallusává teszi (170)		1172 - 1177

Aquitániai Eleonóra angol királyné Becket Szent Tamás meggyilkoltatása miatt, az egyház kívánságára háborút folytat (három fiával együtt) a király, tehát a férje ellenében (182)		1173/1174
II. Szvjatoszláv a kijevi uralkodó (174)	1073 - 1076	1173 - 1176
Szaladin meghódítja Szíriát, elfoglalja Damaszkuszt (165)		1174
Dukász Mihály a kisázsiai tartományokat török segédcsapatok kiállítása fejében átengedi a törököknek (162/163)	1074	1174
Vlagyimir-Szuzdalt már nagyfejedelemségként emlegetik, – Kijev jelentősége leértékelődött (174)		1174 után
Amalrik halála után Jeruzsálem királya: IV. Balduin (Amalrik és Courtinay-i Ágnes fia) (165)		1174 - 1185
A kumánok már a Bug- és a Szeret-vidékét háborgatják (162)	1064	1175
A Fátimida Haszan al-Szábah vezette nizariták Perzsia felé menekülnek, majd elfoglalják Alamut hegyének erődjét (165)	1075 k.	1175 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Gijászuddin szultán (Delhi Szultanátus) meghódítja a Gangesz völgyét, Bengáliát, Bihart, csaknem egész É-Indiát (169)		1175 - 1206
Vlagyimir-Szuzdál monopolizálná a Volga menti kereskedelmet, gyakorivá válnak a bolgár–orosz összecsapások (175)		12. sz. utolsó negyede
Alp Arszlán tiszteletben tartotta a Nikaiai Császárság fennhatóságát Kis-Ázsia Ny-i részére vonatkozóan (162, 164)	1076-ig	1176-ig
Parasztháború Koreában (196)		1176
Manuél Ny-bizánci császár eddigi ellenfelei, a magyarok és a szerbek segítségét kéri kisázsiai intervenciójához (163)		1176
A Szeldzsukok Mürokephalonnál legyőzik a Nikaiai Császárság és a Konstantinápolyi Birodalom egyesített hadait (163, 165)		1176
Al-Káim kalifa (véget vet a Bújidák uralmának) (257)	1031 - 1075	1176 - 1186
III. Szvjatoszláv a kijevi uralkodó (174)		1176 - 1194
III. Vszevolod Georgievics, Vlagyimir ura a kijevi területek rovására terjeszkedik (175)		1176 - 1212

I. Oroszlán Vilmos normann eredetű skót király (198)	1165 - 1214	1176 - 1214
Titkos testületként működnek a nizáriták a hegyi erődökben, gyilkosságok szervezésével, végrehajtásával foglalkoznak (165)	1076 - 1256	1176 - 1256
Szaladin Jeruzsálemet támadja, de a maroknyi keresztes sereg visszaveri az Ajjubidák 26 ezres hadát (166)		1177
Hódító Vilmos pápai jóváhagyással száll partra Angliában, és legyőzi a kiközösített angol király seregét (182)	1066	1177
Hódító Vilmos angliai akciója idején Malcolm skót király menedéket biztosít az angolszász menekülteknek (199)	1066	1177
Aachen megkapja a városjogot (I/8)	1166	1177
Aachent először említik városként (I/8)	1077	1177
Szaladin zsidókat telepít (főleg Afrikából) Jeruzsálem térségébe (248)		1177-től
Vlagyimir Monomah, mint Rosztov fejedelme (187)	1066 - 1070	1177 - 1181
Dukász Mihály nikaiai császár lemond (163)	1078	1178
Hódító Vilmos néhány év alatt maga alá gyűri Angliát, és hűbéri mintaállammá alakítja. Elűzi az angolszász nemesség jelentős részét, földjüket normann lovagjai között osztja ki (182)	1067 után	1178 után
Plantagenet II. Henrik menekülő (vezeklő?) lovagjainak hajói a Szentföldre és Konstantinápolyba érkeznek (182)	1067/1068	1178/1179
III. Niképhorosz uralma K-Bizáncban (163)	1078 - 1081	1178 - 1181
Hódító Vilmos és a Szentszék helytartóinak uralma elleni sorozatos, vérbefojtott felkelések Angliában (182)	1067 - 1071	1178 - 1182
I. Vszevolod, mint Kijev fejedelme (175)	1078 - 1093	1178 - 1193
Hódító Vilmos helytartói Angliában ötezer várat emeltetnek, és háromszáz város kap kiváltságlevelet, adómentességet (182)	1067 - 1216	1178 - 1216
III. Sándor pápa elismeri a Portugál Királyság önállóságát (149)		1179
A Ny-bizánci területre érkező angol lovagok bekerülnek a császári testőrségbe, földet kapnak a Balkánon (182)		1179/1180
Manuél Ny-bizánci császár meghal, a Komnénosz-dinasztia hatalma szertefoszlik (163)		1180
Franciaországban hatalomra kerül II. Fülöp Ágost, a Capetingdinasztia legjelentősebb uralkodója (182)		1180

Szaladin a hatalmát Mezopotámiára is kiterjeszti, egyes kisázsiai szeldzsuk fejedelmeknek is a hűbérurává lesz (166)		1180 k.
Megérkeztek a lettekhez is a német papok. Meinhard Ágostonrendi szerzetes megalapítja Segeberg kolostorát, és megkezdi a lakosság térítését (231)		1180 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
III. Béla visszacsatolja Dalmáciát és a Szerémséget Magyarországhoz, elfoglalja Nándorfehérvárt, a szerbekkel szövetségben Szófiáig tör előre, jelentős bizánci területeket hódít meg (163)		1180 k.
A khmer fővárost, Angkort elfoglalják az Annam felől érkező, a Dai Viet által odavezényelt csapatok (172)		1180 k.
A kumánok a Dnyeper és a Duna torkolata, Oroszország és a bizánci területek közötti térségben helyezkednek el (174)	1080 k.	1180 k.
Szkülitzész megemlékezik arról, hogy csaknem száz éve Dávidot, a bolgár cár testvérét vlach fuvarosok ölték meg (125)	1080 k.	1180 k.
A reconquista hatására az Ibériai-félsziget muszlim uralom alá tartozó területei a felére zsugorodnak (193)	1080 - 1210	1180 - 1221
Meghal III. Sándor, kiemelkedő kvalitású pápa (241)		1181
Xia Zhou tangut fővárosnál elakad a dzsürcsi támadás (185)	1170	1181
A Nikaiai Császárság megszűnik, a Szeldzsukok elfoglalják Nikaiát, tartós uralomra készülnek Kis-Ázsiában (163, 165)	1081 k.	1181 k.
Vlagyimir Monomah, mint Szmolenszk fejedelme (187)	1070 - 1072	1181 - 1183
VII. Dzsajavarman uralma, Angkor újjáépítője. Fővárosa Angkor-Thom (Angkor második fénykora (172)		1181 - 1215
II. Fülöp Ágost megköti az ún. boves-i egyezményt a francia urakkal, fokozatosan elfoglalja Normandiát és több más, normann uralom, vagy angol befolyás alatt álló területet (182)		1181 - 1223
Egy zsidóellenes incidens Franciaországban (249)		1182
Barbarossa Frigyes fia: Henrik elszigeteli III. Lucius pápát, majd III. Orbán pápát a szövetségeseitől (241)		1182 után
Skócia Anglia rovására terjeszkedne, behódol Vilmosnak (182)	1072	1183

Hódító Vilmos elfoglalja Skóciát (és a határos, Skóciával szövetséges angolszász országocskákat, grófságokat) is, III. (?) Malcolm skót király elismeri alárendeltségét (199)	1072	1183
Szaladin meghódítja Aleppót, keresztülhatol Galileán. A keresztény sereg átkel a Jordánon, megvédi Kerak erődjét (166)		1183
Vlagyimir Monomah, mint Csernyigov fejedelme (187)	1072 - 1077	1183 - 1188
Xia Zhou tangut főváros megállít egy kínai támadást (185)		1184
Magyar-normann segítséggel újjászületik a bolgár állam. Bosznia fejedelemség lesz, – a bogumilizmus központja (163)		1184/1185
Kumán betörés Ungvár és Borsova környékére (174)	1085	1185
A Minamoto-klán legyőzi a Taira-klánt (156)		1185
Vége a Heian-korszaknak Japánban (156)		1185
II. Vilmos megkísérli Konstantinápoly meghódítását (167)		1185
Igor Szvjatoszlávics novgorodi herceg a Donyec vidékén székelő kun Köncsek kán ellen vezet sikertelen hadjáratot (175, 187)		1185
Kezdődik a Nesztor féle „Elmúlt idők elbeszélése” leírása (174)	1074 k.	1185 k.
A néhány éves vietnami hódoltságot a khmerek államában egy VII. Dzsajavarman vezetésével kitörő szabadságharc szünteti meg. A Khmer Birodalom fényes győzelmet arat (172)		1185 k.
A Konstantinápolyban hatalomra kerülő Angelosz-dinasztia jó kapcsolatokat épít ki Magyarországgal, II. Iszakiosz/Izsák Angelosz feleségül veszi III. Béla lányát, Margitot (163)		1185 után
II. Angelosz Izsák bizánci császár (első) uralkodása (163)		1185 - 1195
Zhezong császár (Song-dinasztia), akinek személye megkettőződik, hiszen Zhangzhong császárról jegyzik fel, hogy a kitaj írás használatát ekkoriban rendeletileg betiltotta (204)	1085 - 1100	1185 - 1200
A Khmer Birodalom befolyása alá gyűri Vietnamot, és hatalma Hátsó-India D-i részében is érvényesül. A birodalom kiterjeszti uralmát a mai Thaiföld K-i részére is (172)		1185 - 1205

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A Gaznavida-dinasztia uralma a mai Afganisztán periferikus területein is véget ér (168, 177)		1186
Szaladin fia betör Galileába, és megalázó vereséget mér a templomosokra és az ispotályosokra (166)		1186
Szerbia és Bulgária kivívja függetlenségét, Bulgária számottevő hatalommá válik az Aszen-testvérek cársága alatt (163)		1186-tól
Elvileg V. Balduin a jeruzsálemi király (Montferrati Vilmos és Szibilla királynő fia), aki mindössze 8 éves, s helyette a királyné második férje, Luisignani Guidó uralkodik (166)		1186-tól
A nyitott városként kezelt Jeruzsálemben elsősorban Ortuk bin Akszáb török vezér befolyása és toleranciája érvényesül. Ortuk beleegyezik egy jakobita keresztény személy kormányzóságába, aki viszont szunnita tudósokat is a városba invitál (166)	1086-tól	1186-tól
Kezdődik a moldvai, havasalföldi kun/kumán letelepedés (174)	1086/1087	1186/1187
Felbomlik a Gaznavidák állama (II/236, 150)		1186/1187
Meghal a Veronából elüldözött III. Orbán pápa (241)		1187
Az „első” Jeruzsálemi Királyság Szaladin hódító hadjárata nyomán tkp. megszűnik létezni (166)		1187
A keresztény Jeruzsálemi Királyság feltámadásának reménysége néhány tengerparti erődítmény és város (Bejrút, Szidón, Türosz, Akkó) falai között él tovább (211)		1187-től
Barbarossa Frigyes egyezséget köt a római szenátorokkal, és elismeri az (évtizedek óta először) végre Rómában székelő III. Kelemen pápát (241)		1188
A bojárok által elűzött Vlagyimir Jaroszlávics trónfosztott halicsi fejedelem Magyarországtól kér segítséget. III. Béla elfoglalja Halicsot, s András fiát teszi meg kormányzójává (175)		1188
Vlagyimir Monomah ismét Szmolenszk fejedelme (187)	1077 - 1078	1188 - 1189
András herceg legyőzi a halicsi fejedelmi házból származó, Szmolenszkből támadó Rosztiszláv herceg seregét (175)		1189
A Taira-klán „első” lázadására Japánban (155)	940	1189
A trónvesztett Plantagenet II. Henrik halála után II. Fülöp Ágost Oroszlánszívű Richard (II. Henrik és Aquitániai Eleonóra harmadik fia) trónra lépésének jogosságát ismeri el (182)		1189 k.

Elvileg Oroszlánszívű Richárd lenne a törvényes angol király, de kizárólag szentföldi hadjáratokkal, valamint franciaországi birtokai védelmével foglalkozhat (182)		1189 - 1199
Az Aral-tó D-i térsége, az Amu-darja bal partjának vidéke, a mai Üzbegisztán területe Szeldzsuk (oguz) terület volt (177)		1190-ig
A Kárpát-medencét érintő újabb kumán (kun) betörés a Barcaság területét veszi célba (174)		1190
A nizárita (avagy asszaszin) szekta alapítója, Nizár Fátimida herceg Ny-Iránban, az al-Alamut erődben székel (165)	1090 k.	1190 k.
Egyházi áldást kap az eredetileg szentföldi feladatokra szervezett Német Lovagrend, mely eleitől fogva Európa ÉK-i felének hitterjesztési, hódítási lehetőségeire összpontosított (231)		1190 k.
Az indiai Csóla Birodalom rivális hercegségekre bomlik (169)		1190 k.
Kutula mongol vezér uralkodása idején széthullik Kajdu állama a tunguz eredetű dzsürcsik támadásai nyomán (177, 204)		1190 k.
Az Aral-tó D-i térségét, a mai Üzbegisztán területét elhódítja a Szeldzsukoktól a Kara-kitáj Birodalom (177)		1190 után
Temüdzsin (Dzsingisz kán) törzsi háborúkban legyőzi a tatárokat és a najman és kereit (nesztoriánus) mongol törzseket (177)		1190 - 1203
Zhangzhong császárról (Song-dinasztia) jegyzik fel, hogy a kitaj írás használatát rendeletileg betiltotta (204)		1191
Meghal Melik, kezdődik a szultanátus hanyatlása (165)	1092-től	1192-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A fehérhun eredetű Csohánok regnálásának vége szakad a Delhitől D-re eső területeken is (168)		1192
Homokvihar folytán Xia Zhou városát, a katonai, közigazgatási és szakrális központot finomszemcsés homok lepi el (185)	1081	1192
A Minamoto-klán tengeri csatában legyőzi a Taira-klánt (156)		1192
Joritomo, a Minamoto-klán feje felveszi a Sógun címet (e cím nemcsak katonai, hanem polgári rangot is jelent), létrehozza Kamakurában (Japán K-i részén) a katonai kormányzatot (156)		1192
A Szultanátus szétesésének, a világhódító oguzok Anatóliába való beszorulásának időszaka (165)	1092 - 1105	1192 - 1205

A Kamakura-korszakban terjed a zen-buddhizmus (156)		1192 - 1331
Kijev térségében egyes orosz fejedelmek a kumánokkal, mások a lengyelekkel szövetkeztek (187)	1093 előtt	1193 előtt
Befejeződik a Jaroszlavics fejedelmek testvérharca. A kis fejedelemségek megerősödnek és függetlenednek Kijevtől (175)	1093	1193
Újabb parasztfelkelés Koreában (196)		1193/1194
(II.) Vlagyimir Monomah (ismét?) csernyigovi fejedelemként uralkodik (187)	1093 - 1113	1193 - 1213
Stauf VI. Henrik elhódítja Szicíliát a normannoktól (167)		1194
Rurik, Kijev új fejedelme segítségül hívja a kumánokat Vszevolod Georgievics terjeszkedő orosz állama ellen (175)		1194
Rurik, Kijev fejedelme (175)		1194 - 1206
Almohádok győzelme Alarcosnál, VIII. Alfonz vereséget szenved Jakúb al-Manszúr csapataitól (193)		1195
A kumánok vereséget szenvednek a Don térségében Vszevolod Georgievicstől (175)		1195
Elkészül Vlagyimirben a Rozsgyesztvenszkij kolostor (175)		1195
Már kész vannak a Nesztor féle szöveggyűjtemény (Poveszty vremennih let) egyes részei (184)	1085 k.	1196 k.
Elkészül Vlagyimirben a Szent Demeter templom (Dmitrijevszkij-székesegyház) (175)		1197
A keresztény mongolokat Dzsingisz kán széttelepíti a többi mongol törzs területén (177)		1197 k.
Meghal Hódító Vilmos Rouenben, a II. Fülöp Ágost elleni egyik hadjárata során (183, 199/200)	1087	1198
A kumánok ismét vereséget szenvednek a Don térségében Vszevolod Georgievicstől (175)		1198
Halicsot a ladoméria fejedelem meghódítja. Halics tehát Ladomeria (Volhínai Vlagyimir) részfejedelemsége (175)		1198
Skócia (Malcolm országrésze) felszabadul, III. (?) Malcolm skót király (angolszász szövetségeseivel együtt) támadja a II. Vilmos által uralt Normann-Angliát (Britanniát) (200)	1087 után	1198 után
Roman Msztyiszlávics, Vlagyimir Monomah egy kortársa, talán rokona, egyesíti Halicsot és Ladomeriát, majd háborút folytat a litvánok és a kunok ellen (175)		1198 után

Újabb parasztfelkelés Koreában (196)		1198/1202
II. Vilmos normandiai király uralma (183)	1087 - 1100	1198 - 1211
A Pála-dinasztia hatalma összeomlik D-Biharban (169)		1199
Halics vidékén oroszok oldalán harcoló kumánok tűnnek fel, nomád taktikával tőrbe csalják a magyarokat (175)	1099	1199
Belháború Kijevben, Rurik fejedelem uralma idején (175, 187)		1199 - 1205
Elvileg Oroszlánszívű Richard halála után az öccse, Földnélküli János a törvényes angol király (183)		1199 - 1216
Válságban a Pierleonék zsidó-keresztény koncepciója (249)		12. sz. végére

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A templomosok anyagi bázisa lényegében a bankárok és kereskedők kezébe került (248)		12. sz. végére
A francia dominanciájú területeken elsorvadnak a germán dialektusok a lingua romana javára (211)		12. sz. végére
Magyarországon konszolidáltnak tekinthető az egyes népelemek elhelyezkedése (194)		12. sz. végére
Európában a művészinek, emelkedettnek számító szövegek ismérve a „rímes próza” stílusának alkalmazása volt (210)		12. sz. végéig
Az alánok és más néptöredékek a Kaukázusban, a magasabb hegyi régiókban, az iszlám hatásaitól is részben megkímélve őrzik függetlenségüket (177)	11. sz. végéig	12. sz végéig
A mai Franciaország területén sok olyan helynév használatos, amely alán vagy szarmata eredetű lehet (II/58)		12/13. sz-ig
Elkészül Anonymus Gestája (81)		12. sz. vége
A Ny-európai kereskedők a Champagne-i grófság vásárain (Troyes, Provins), – a keleti cikkek flandriai szövetekkel és a Nyugat más termékeivel cserélnek gazdát (245)		12/13. sz.
Az É-Kínát uraló Csin (Jin) vagy dzsürcsi dinasztia a koreai uralkodóház É-koreai Kim ágából származik (196)		12/13. sz.
A szíriai Crac des Chevaliers lovagvár a keresztesek egyik legjelentősebb erődítménye (144)		12/13. sz.

A Duna-folyót a románok ősei Dunarénak nevezik el. Ezt a szót talán a kun Dunajból képezhetik (122)		12/13. sz.
Az európai hatalmak és a Szentszék közötti viszonylagos erőegyensúly a világi hatalmak javára billen el (249)		12/13. sz. ford.
A Hohenzollern-dinasztia dominálja a német fejedelemségek politikai életét (210)		12/13. sz. ford.
A nagyhatalmú német dinasztiák egymás ellen fordulnak, s az általuk preferált pápák között is zajlik az ellenségeskedés (241)		12/13. sz. ford.
Firenzében és sok más itáliai városállamban a birtokos nemesség lovagjai és a gazdag kereskedők uralkodnak (209)		12/13. sz. ford.
Massimo Pierleone testvérei Svájc területére költöznek és megalapítják a Habsburg-házat (209)		12/13. sz. ford.
Megépül az öthajós, márványborítású pisai dóm, a maga romanika és gótika közötti formavilágával (210)		12/13. sz. ford.
A fehér kumánok fejlesztik hatalmi központjukat a sztyeppe Ny-i térségében, míg a fekete kumánok a Balkánra tartanak (152, 174)		12/13. sz. ford.
A kumán-kipcsak konföderáció területe K-Európától az Irtiszfolyóig és a Balhas-tóig nyúlik el, Szibériában az 56. szélességi körig, vagyis az erdőzónáig ér fel (177)	11/12. sz. fordulóján	12/13. sz. ford.
Az orosz hercegségeknek, fejedelemségeknek, hatalmi központoknak a száma már meghaladja a kétszázat (189, 230)	11/12. sz. fordulóján	12/13. sz. ford.
A fehérorosz területen az önálló városállamok (Szmolenszk, Polock, Turov): elkülönült hatalmi központok (189, 230)	11/12. sz. fordulójától	12/13. sz. f-tól.
D-Erdély későn integrált területének szélén a hatalomgyakorló elit megengedi, szorgalmazza az oláh bevándorlást (195)		12/13. sz. f-tól.
Piemont területe teljes egészében Savoya kezére kerül (245)		12/13. sz. f-tól.
Csökken a keresztesek támogatása (251)		12. sz. végétől
Az utóbbi 150 év japáni datálásai utólagos interpolációk (155)		13. sz-ig
Vége az oroszok és a norvégok együttműködésének (230)	12. sz. elejére	13. sz. kezdete
Megbukik a Pála-dinasztia (23)	12. sz. elejére	13. sz. kezdete
A Pála-dinasztia állama „csak” ekkor oszlik fel (23)		13. sz. kezdete
Megindul Norvégia beilleszkedése Európa (nyugati típusú kereszténységgel jellemezhető) világába (230)	12. sz. eleje	13. sz. eleje

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok

	virtuális	integrált
Skóciai Szent Margit legkorábbi életrajzírója, Durmferline-i Theoderich szerzetes kora (197)	12. sz. eleje	13. sz. eleje
Szuzdalt Rosztov-Szuzdali Fejedelemségnek nevezik meg (189)	12. sz. eleje	13. sz. eleje
Szuzdal a Szuzdali Fejedelemség székhelye (189)		13. sz. eleje
Magyarországon bérleti rendszert vezetnék be a sóbányászat, a vámszedés, a pénzverés terén, így az egyházi jövedelmek csökkennek, a zsidó bérlők a fő haszonélvezők (249)		13. sz. eleje
Európában a zenei sajátosságok jelölésére még kis „botokkal” és körökkel ábrázolt hangjegyek, hangjegysorok szolgálnak, melyek egyre inkább függőleges elrendezést is nyernek (210)		13. sz. eleje
Az írországi sagák, továbbá a Carmina Burana megalkotása, valamint a Nibelung-ének azon írásos változatának keletkezése, melyet a szaktudomány eredetinek tart (210)		13. sz. eleje
A mon és a khmer törzseket legyőző thai nép D-Kína területéről vándorol Thaiföld területére, Hátsó-India középső részére, hogy ott megalapítsa a Szukhotáj Birodalmat (172)		13. sz. eleje
Mali (Ny-Afrika) térségében jelentős aranytermelő és kereskedő központ működik. Erre alapozzák a birodalomépítést (229)		13. sz. elejétől
Az Al-Dunától É-ra az úzok és a besenyők közé telepednek a kumánok. Moldva területét már Kumániának nevezik (174)		13. sz. elejétől
A Német Lovagrend fokozatosan birtokba veszi a Balti-tenger D-i, DK-i partvidékét (210)		13. sz. elejétől
A Német Lovagrend hódítása miatt a lívek területei hadszíntérré válnak, a lívek jórészt elveszítik identitásukat (231)		13. sz. elejétől
Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemsége ellenőrzése alatt tartja az ÉK-i területeket, Novgorodra is kiterjed a hatalma (176, 187)		13. sz. elejétől
I. Fülöp Ágost uralma alá tartozik Limousin területe (245)		13. sz. elejétől
Felvirágzik a provanszál kultúra. (A D-francia területek politikailag különállnak a középső és É-i vidékektől) (211)		13. sz. elejétől
Az európai hatalmak gyakran rivalizálnak a Szentszékkel (241)		13. sz. elejétől
Murom a Rjazanyi Fejedelemség központja (176)	11/12. sz. f-tól	13. sz. elejétől
A Szeldzsuk Birodalom közép-ázsiai részének rendkívül gyors hanyatlása, kisázsiai részének felemelkedése (177)	12. sz. elejétől 1223-ig	13. sz. elejétől 1223-ig
A Zimbabwei Királyság fennállása (229)	12. sz-tól, 13. sz-ig	13. sz-tól, 14. sz-ig

A késő-romanika átmeneti stílusa válik jellemzővé a német és a német befolyás alatt álló területeken (210)		13. sz. 1. fele
A francia ciszterciták és premontreiek kiterjesztik tevékenységüket Európa Ny-i felén kívüli területekre is (210)		13. sz. 1. fele
Özséb apát a közösségét Szent Kereszt remetéinek nevezi, e remeték Thébai Szent Pált tartják védőszentjüknek (II/39)		13. sz. 1. fele
A keresztények körében terjed a hiedelem, mely szerint a Mongol Birodalomnak egy nagyhatalmú keresztény közössége fogja felszabadítani a Szentföldet, s ez új korszakhoz vezet (216)		13. sz. 1. fele
A Rjazanyi Fejedelemség gyakran kerül összeütközésbe a Vlagyimiri Fejedelemséggel (189)		13. sz. 1. fele
Az eredeti kitáj fővárost, melyet aztán a dzsürcsik használtak, elpusztítják a mongolok (112, 202)		13. sz. 1. fele
Külső-Kumánia a volgai bolgárok országának közelében, Fehér-Kumánia a Dnyeper, Fekete-Kumánia a Don vidékén, egy további Kumánia pedig a Dunánál helyezkedik el. (174)	12. sz. 1. fele	13. sz. 1. fele
Széthullik a Csernyigovi Fejedelemség, tehát a Dnyeperen inneni területek fejedelemsége (189)	12. sz. 1. fele	13. sz. 1. fele

Dszingisz kán tatárokat integrál a Mongol Birodalomba (177)	1200 után

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Albert von Buxhoevden püspök a Német Lovagrendre támaszkodva megalapítja Livónia fővárosát, Rigát (231)		1201
A Német Lovagrendből kiválik a livóniai Kardtestvérek Rendje, – szervezete a templomosok szabályzatát veszi alapul (231)		1201-től
A dán király a Német Lovagrenddel együttműködve kiterjeszti hatalmát Pomeránia és Mecklenburg egy részére is (231)		1201 után
A kumánok kifosztják és felgyújtják Kijevet (175)		1202
II. Fülöp Ágost király elfoglalja a Plantagenet Angerst (183)		1202
II. Valdemár dán király – kiterjeszti uralmát Holsteinre is (231)		1202 - 1241
Az orosz fejedelmek egyesített hadai súlyos vereséget mérnek a kumánokra, visszaszorítják őket a Don–Donyec-vidékre, és a kunokat elkergetik Magyarország irányában (175, 187)	1103	1203

Földnélküli János legitim, de nem Angliában élő angol király csaknem teljesen elveszti kontinentális birtokait is (183)		1203 - 1206
Az Alnwicknél lefolyt csatában halálát leli Malcolm skót király. Felesége, Szent Margit csak 4 nappal éli túl a férjét (200)	1093	1204
II. András magyar király fellép a kunok ellen, és a gyermek Danyiil Romanovicsnak Halicsban hűbéres trónt biztosít, maga pedig felveszi a Halics és Ladoméria királya címet (175)		1205
Megalakult a thai állam, a Khmer Birodalom ellenfele (172)		1205 k.
Kutb ud-Dín Aibak, a Delhi székhelyű Mameluk Szultanátus megalapítója megöleti a szultánt és átveszi a hatalmat (169)		1205/1206
A magyar hadak 29 év alatt legalább tízszer járnak Halics földjén, többnyire kunok (kumánok) ellen harcolnak (175, 187)		1205 - 1234
Rjazany város első említése: Perejeszlavl-Rjazanyszkij (189)	1095	1206
A kunok behatolnak Magyarország területére (175)	1095	1206
Temüdzsin felveszi a Dzsingisz nevet. Dzsingisz kánt az összes mongolok kánjává (nagykánná) választja a kurultáj (204)		1206
Dzsingisz kán elképzelései szerint folyik a világ legnagyobb területű birodalmának kiépítése (177)		1206-tól
A tibeti fejedelemségek elismerik Dzsingisz kán hatalmát (204)		1207
Kitör az első tangut-mongol háború, ez a Xi Xia (Hszi Hszia) Birodalom mongol meghódításának kezdete (203)		1207
Rosztov a Rosztovi Fejedelemség székhelye (176, 189)		1207-től
Xia Zhou (Tongwan Cseng) városa a tangut-mongol háborúban fontos szerepet játszik, – majd mongolok foglalják el (186, 203)	1207 - 1210	1207 - 1221
Murom térségében létrejön a Rjazanyi Fejedelemség (189)	1097	1208
Elkészülnek Novgorodban a Szófia-székesegyház középső kupolájának ma is látható freskói (173)	1108	1208
Az „albigens keresztes háború” kezdete (213)		1209
A francia hatalom képviseletében az „É-i lovagok” Languedocban kisajátítják a katarok birtokait (213)		1209
Ömil volt (a Balhas-tóba torkolló Imil-folyó mentén) a hatalmas területű Kara-kitáj Birodalom fővárosa (177)		1210-ig
II. Szvjatopolk Kálmán magyar „király” (herceg) segítségét kéri vlagyimiri Dávid, peremisli Volodár és tyerebovli Vaszilkó ellen. Kálmán vereséget szenved a Rosztyiszlavicsoktól (188)	1099	1210

Indul a Nesztor-krónika szerkesztésének utolsó fázisa (184)	1099 k.	1210 k.
Vlagyimir Monomah sikeres akciója a kumánok ellen (187)	1111	1211
A dzsürcsiket (Jin állam) is kezdik támadni a mongolok (204)		1211
An-Naszr Almohéda vezér nagy erőkkel megtámadja Kasztíliát, a pápa keresztes hadjáratot hirdet (193)		1211
Gücsülük szövetségre lép a muzulmánokkal saját apósa (az utolsó Kara-kitáj gür-kán) ellen. Szétverik a birodalom Ny-i maradványait (177)		1211

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Meghal Hódító Vilmos fia (II. Vilmos), az egyház megtagadja, hogy testét megszentelt angol földbe temessék (170)	1100	1211
Gücsülük uralkodik a Kara-kitáj Birodalom romjain (177)		1211 - 1218
Az Almohádok csatát veszítenek Las Navas de Tolosa mellett az egyesített (navarrai, kasztíliai, aragóniai) seregektől (193)		1212
A vlagyimir-szuzdali nagyfejedelem Jurij Vszevolodovics (176)		1212 - 1238
Az Almohádok kivonják csapataikat az Ibériai-fsz-ről (193)		1212 - 1260
Elkészül a Nesztor-krónika (58)	1113	1213
II. Szvjatopolk halálakor felkelés tör ki Kijevben. Az emberek az uzsorakamatok megszüntetését követelik. – Ekkor szerzi meg Vlagyimir Monomah a nagyfejedelmi címet (188)	1113	1213
Bánk bán megöli Gertrudis királynét a Pilisben (239)		1213
A Bretagne-i hercegi cím a Plantagenet-ház oldalágáról a Capeting-ház egyik oldalágára kerül (183)		1213-tól
Földnélküli János megpróbálja visszaszerezni kontinentális birtokait, de a bouvines-i csatában súlyos vereséget szenved (183)		1213/1214
Vlagyimir Monomah uralkodik Kijevben (175, 184, 187/188)	1113 – 1125 (?)	1213 – 1236 (?)
A magyar király oroszokat ültetett a halicsi trónra (176, 187)		1214-ig
Feltűnik Kitan/Kitanov polovec (kun) kán egy forrásban (191)	1103	1214
Vlagyimir Monomah legyőzi a kumánokat (187)	1103	1214
A magyar király a fiait ülteti a halicsi trónra (175, 187)		1214-től

A dzsürcsik a végsőkig ellenállnak a mongol offenzívának, amihez a kínai Song-dinasztia nyújt támogatást (204)	1114-től	1214-től
A IV. lateráni zsinat sajátos zsidó viseletet ír elő (249)		1215
Angliában a nemesség megszerzi a király jogait korlátozó Magna Charta Libertatum nevű szabadságlevelet (183)		1215
Kálmán herceg halicsi királyként uralkodna, ám elűzik a bojárok és Msztyiszláv novgorodi fejedelem (188)		1215
Kálmán kerceg visszaszerzi a halicsi trónt, a lengyelekkel szövetkezik, ellenfelei pedig a kumánokkal szövetkeznek (188)		1216
A Vlagyimir-Szuzdal nagyfejedelemség megtámadja Novgorodot, de a novgorodi sereg legyőzi a támadókat (189/190)		1216
Az orosz fejedelmek szövetségre lépnek a kumánokkal a Német Lovagrend, a mongolok és a szeldzsukok ellen (188, 232)		1216 k.
Magyarország csaknem minden évben összeütközésbe kerül orosz csapatokkal (175, 187)	1116 - 1131	1216 - 1231
III. Henrik angol király helyett a bárók uralkodnak (183)		1216 - 1236
III. Henrik angol király igen hosszú uralma. Mindvégig erős pápai befolyás alatt áll (183, 200)		1216 - 1272
Az angliai nemesség a Magna Chartára hivatkozva II. Fülöp királyhoz fordul segítségért saját királya ellen. Lajos királyfi partraszáll Kentben, de az angolok legyőzik a támadókat (183)		1217
Vlagyimir Monomah ismét legyőzi a kumánokat (187)	1107	1218
Dzsingisz kán megöleti Gücsülüköt, felosztja birodalma területét a fiai között, Közép-Ázsia Csagatáj birtokába kerül (178)		1218
A magyar-lengyel erők vereséget szenvednek a Halics birtoklásáért vívott harcokban. Halics a kumánok kezére kerül (188)		1218/1219
A mongolok elfoglalják az Amu-darja vidékét, a Hvárezmi Szultánság, valamint Afganisztán területét (178)		1219
A kumánok elfoglalják a magyaroktól Halicsot. Kálmán herceg fogságba esik (176, 188)		1219
II. András magyar király békét köt Msztyiszláv fejedelemmel, eljegyzi András nevű fiát a fejedelem kisebbik lányával, a fejedelem szabadon engedi Kálmánt és a feleségét (188)		1219

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok

	virtuális	integrált
Feltűnik Kötöny/Kotjan/Küten/Köten kun vezér a színen (191)		1219
II. Valdemár dán király megalapítja Tallin városát, melynek körzetét, Észtország É-i részét is uralja		1219
A Vlagyimir-szuzdali oroszok beveszik a Volga jobb partján fekvő legjelentősebb bolgár várost, Oselt (190)		1220
Mongol offenzíva kezdődik az iszlám virágzó városai (Szamarkand, Buhara), a Kaukázus, az örmények, a grúzok ellen (178)		1220
Egyházi körök a zsidók pénzügyi kormányzásban viselt szerepét felróják II. András királynak, aki enged a zsarolásnak (249)		1220 k.
Két thai fejedelem megalapítja a mai Thaiföld területén Szukhothai városát, a hasonló nevű thai állam fővárosát (172)		1220 k.
A Thaiföldön évszázadok óta virágzó Dváravati és Haripundzsaja városállamok fennállásának thai hódítás vet véget (172)		1220 után
Karakorum (a Bajkáltól D-re) a mongol nagykán fővárosa (204)		1220 után
Az alnémet irodalom kezdetei (I/10)		1220 után
Korea biztonságát a mongolok fenyegetik (196)		1220 után
Song-Kínában zajlik a Fang La felkelés (204)	1120 - 1121	1220 - 1221
Megszületik Szent Ælred Hexham-ben (198)	1110	1221
Xia Zhou (Tongwan Cheng) városa mongol kézbe kerül (204)	1210	1221
Nyizsnij-Novgorod megalapítása a Volga–Oka torkolatnál, – a mongolok által is szorongatott Bolgárország ellenében (190)		1221
Vlagyimir Monomah a kumánokkal szövetkezik (188)		1222
A mongol hadak betörnek Európa területére (178)		1222
A mongol-tatár erők legyőzik a jászokat, majd a K-i kumán törzseket tönkreverik, szállásterületüket elfoglalják (191)		1222
A tatárok szétverik az alánok hadait, s a kunokra támadnak. Kötöny fejedelem Msztyiszláv fejedelemtől kér segítséget (191)		1222/1223

A menekülő kunok Kötöny fejedelem vezetésével a Dnyeper vonaláig, majd a Kárpátok és a Havasalföld felé hátrálnak (191)		1222/1223
A Német Lovagrend a Magyar Királyság K-i végén (Barcaság) igyekszik hódítani, „téríteni"; – Drang nach Osten (212)		1222 - 1225
A Kalka-menti csatában a szövetségesek súlyos vereséget szenvednek, teljesen szétesik a Kipcsak Törzsszövetség (178, 188)		1223
Kijev tatár fennhatóság alá kerül, – (Aranyhorda-hűbéres) (188)		1223-tól
Három orosz fejedelem Magyarországa menekül (188, 195)	1123 után	1223 után
A kijevi nagyfejedelem állítólag III. Vlagyimir (188)		1223 - 1235
A Nesztor-krónika lezárásának időszaka (184)	1113 - 1116	1224 - 1227
Dzsingisz kán figyelme a tangutokra irányul, s az ellenük folytatott háború idején hal meg (191)		1224 - 1227
I. Dávid skót király uralma (198)	1124 - 1153	1224 - 1253
A pápa kifogásolja, hogy Magyarországon a zsidók és a pogányok (?) hivatalt viselnek (249)		1225
A tatárok megalapítják európai államukat (Arany Horda) (191)		1225
A mongol seregek elfoglalják Kaifenget, így a Song-dinasztia uralkodója Hangzhouba teszi át a székhelyét (204)	1125	1225
Vietnamban a Li-dinasztiát váltja a Tran-dinasztia uralma (172)		1225
A tangutok nem küldenek csapatokat a mongol seregbe. Erre a nagykán parancsba adja, hogy irtsák ki a tangutokat (204)		1225 k.
Az északi csángók tömbje a Szeret-folyó jobb partján székely határőrökkel és odamenekülő jászokkal egészül ki (191)		1225-től
A mongol-dzsürcsi háború végső szakasza. A mongolok vagy 90 várost semmisítenek meg a mai É-Kína területén (204)	1214/1215	1225/1226
A Song-dinasztia utolsó tagja: Qinzong, avagy Zhao Huan feladja az É-i területeket (205)	1125 - 1127	1225 - 1227

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok

	virtuális	integrált
„Nagy” Msztyiszlav (Vlagyimir Monomah egyik fia) az (egyik?) kijevi „nagyfejedelem” (188)	1125 - 1132	1225 - 1232
A Német Lovagrend a poroszok ellen folytat „keresztes háborút”, s ott független tartományt alakít ki magának (232)		1225 - 1237
Lengyelország É-i részén nagy katonai erőt összpontosít a Német Lovagrend, II Frigyes a pápa beleegyezésével nekik adományozza a meghódítandó „birodalmi” területeket (232)		1226
II. András magyar király fia, András királyfi Halicsban, a Ny-ra szorult kumánok/kunok területén háborúskodik (189)		1226
Novgorod hadai betörnek Hämébe (Finnország területére) (232)		1226/1227
Franciaországban IX. (Szent) Lajos francia király uralkodik. Apanázsbirtokká teszi a Plantagenetek városát, Angerst (217)		1226-1270
A Csernyigovi fejedelemségből kiválik Rjazany (189)	1127	1227
A Csin-dinasztia ellenoffenzívája a mongolok ellen, a tangutok területén. A dzsürcsik elfoglalják Xia Zhou erődített városát, s azt újra a tangut harcosok kezébe adják (186, 204)	1216	1227
Dzsigisz kán hatalmas sereggel támadja Xia Zhou városát, s eközben a kán is a halálát leli (186, 204/205)		1227
A Hohenzollern dinasztia dominanciáját a család két ágra szakadása töri meg (210)		1227
III. Honorius után IX. Gergely a pápa (241)		1227
A dán terjeszkedés vége. Lübeck városa és az É-német fejedelmek a bornhövedi csatában legyőzik II. Valdemár dán királyt, – Dániában megrendül a királyi hatalom (232)		1227
Livónia megalakulása, – a Kardtestvérek Rendjével szemben álló dánok vereséget szenvednek É-német fejedelmektől (232)		1227
A tibetiekkel rokon, buddhista tangutok Xi Xia (Hszi-hszia) államának végleges bukása (204)		1227 k.
Az (É-i) Song-dinasztia maradéktalanul elveszíti a területeit, így a (D-i) Song-dinasztia már csak Kína eredeti területein uralkodik, a főváros: Lin’an (Hangzhou) (205)	1127-től	1227-től
A halott nagykán négy fia verseng a hatalomért (191, 205)		1227 - 1229
A pápa kiközösíti Frigyes jeruzsálemi királyt (211)		1228

A magyar király felsőbbségét elismerő kunok országa Béla herceg (IV. Béla) kormányzása alatt áll, aki a D-i Kárpátokon kívül (Olténiában) megszervezi a Szörényi Bánságot (192)		1228-tól
A katarok, ill. albigensek ellen vezetett keresztes hadjárat. IX. Szent Lajos francia király lehetőséget lát arra, hogy bekebelezze Languedocot a maga királyságába (211)		1228/1229
A D-i Song-dinasztia fennállása (205)	1128 - 1279	1228 - 1279
Ögedej, az új mongol nagykán leszámol a kitájokkal (191)		1229
II. Frigyes császár Jeruzsálem visszaszerzésével záruló keresztes hadjárata (211)		1229
A Szentföld és Jeruzsálem sorsát az európai hatalmak egy újabb Jeruzsálemi Királyság létrehozásával igyekeznek javítani (211)		1229
András herceg kiszorul Halicsból, de megint visszatér (119)		1229 - 1232
Ögödej a mongol nagykán (205)		1229 - 1241
Kasztília és León egyesítése (89)		1230
A lettek területét is meghódítja a Német Lovagrend, a német földesurak ott is rátelepednek a parasztságra (232)		1230
Nagyszabású egyházi támadás a Magyar Királyság belső rendje ellen. Az osztrák és lombard befolyás alat álló egyházi körök bevezetik az inkvizíciót. (212)		1230-tól
Frigyes osztrák herceg betör Magyarország Ny-i határvidékére, rabol, pusztít (212)		1230-tól

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Európa hatalmai expedíciókat indítanak a mongolokhoz az érdekeik egyeztetése céljából (216)		1230-1240-es évek
A Fang La felkelés folytatásaként legalább öt különböző lázadás zajlik még a D-i Song-dinasztia területén (205)	1130 - 1150	1230 - 1250
Fennállt az Orkney-szigetek autonom norvég grófsága (27)		1231-ig
IX. Gergely pápa ismét a zsidók magyarországi hivatalviselése ellen emel szót (249)		1231
Magyarországon a zsidóknak tilos a keresztényekkel kötött házasság, a közhivatalviselés, a sóval való kereskedelem (249)		1231 - 1241
Kína és Korea elleni mongol támadások (191, 196)		1231 - 1259

A független, erősödő novgorodi állam hatalma Alekszander Nyevszkij idején a Fehér-tengerig és az Urálig elér (189, 232)	1120 - 1263	1231 - 1263
A mongol-dzsürcsi háború véget ér (205)	1221	1232
Mongol-tatár csapatok Volgai Bulgária ellen vonulnak (191)		1232
A Balatonba torkolló Zala-folyó nevének első említése (17)		1232
A magyar király a Rex Cumaniae címet is viseli (192)		1233
Megbukik a mongol hódítás miatt a Csin-dinasztia (205)		1234-re
A magyar király Halics és Ladomeria királya is volt (175, 189)		1234-ig
Összeomlik a (harmadik) Gurdzsár-Pratihára Királyság Gudzserátban, a muzulmánok beveszik központjukat, Uddzsént (169)		1234
IX. Gergely pápa elismeri a Német Lovagrend által meghódított baltikumi területeken kialakult hatalmi viszonyokat (232)		1234
Meghal a dzsürcsi Csin-dinasztia utolsó császára, akinek birodalma a mongolok kezébe kerül (205)	1223	1234
Ny-Kumániát a mongolok és a Kárpátok karéján kívül működő német lovagok egyaránt szorongatják (189)	1223 után	1234 után
A Német Lovagrend által meghódított baltikumi területeket a Szentszék a Német-Római Birodalom részének tekinti, – „állandó használatra visszaadja” a német lovagoknak (232)		1234 után
Ögödej nagykán kurultájt (birodalmi gyűlést) tart, s Európa elleni nagy támadásról dönt (191)		1234/1235
Legalább száz ólomszálakkal erősített, színes üvegdarabokból álló ablakot építettek be a Chartres-i székesegyházba (210)		1235-ig
I. Jakab aragóniai király elfoglalja a Baleárokat (193)		1235
Frigyes császár háborút kezd a lombardiai városok ellen (241)		1235
Frigyes osztrák herceg Magyarország elleni támadása (212)		1235
II. András magyar király meghal, IV. Béla az utódja (192, 212)		1235
A kunok kiegyeznek a magyar királlyal (189)	1224 k.	1235 k.

A Kijevi Nagyfejedelemség maradványait végleg felemésztik a tatár-mongol betörések (189)	1125-ig, 1225-ig, 1235-ig	1235/1236-ig
Már nem székel Kijevben nagyfejedelem (189)		1235 - 1238
Domonkos szerzetesek utaznak K-re, hogy kipuhatolják a Mongol Birodalom szándékait, és informálódjanak K-Európa helyzetéről, a volgai bolgárok és a K-i kumánok sorsáról (192)		1235 - 1238
Kabul vezér (Kajdu dédunokája) uralma, – a Csin-dinasztia bukása után összefog a dzsürcsikkel, a dzsingiszidák ellenében visszaállítja ősei államát (205)	1135 - 1147	1235 - 1247
III. Ferdinánd aragóniai király meghódítja Cordobát (193)		1236
A mongol-tatárok megsemmisítik Volgai Bulgária magyar közösségeket is magában foglaló államát (192)		1236
A kumánok és a kunok érdekei merőben eltérőek (189, 192)	1225 k.	1236 k.
A magyarországi ruszin közösség zöme Kijev összeomlása után, jórészt Halics területéről telepedik be Kárpátaljára (195)	1125 után	1236 után

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A novgorodiak függetlenségi harca teljes sikerrel jár (189, 232)	1126, 1136	1236/1237
Al-Muktafi az Abbászidák utolsó bagdadi uralkodója (257)	1136 - 1160	1236 - 1260
A Német Lovagrend és a Kardtestvérek Rendje újraegyesítik szervezeteiket (232)		1237
A mongolok elfoglalják Belgorod, Pronszk és Rjazany városát. Elesik II. Jurij Vszevolodovics fejedelem (190)		1237
A Krím is tatár kézbe kerül (192)		1237
A mongol-tatár csapatok körében elszabadul a magyarok és a magyar király, IV. Béla elleni gyűlölet-propaganda (212)		1237 k.
A mongol-tatár sereg ismét támadja az orosz államokat (192)		1237-től
A Ny-ra szorított kunok (Kötöny népe) Danyiil Romanovics (Halics) szövetségében maradnak (189, 192)	1226 után	1237 után

A kumánok a tatárokkal együttműködő Izjaszlav Vlagyimirovics (trónbitorló), Vlagyimir Rurikovics (?) kijevi és Mihail Vszelovodovics csernyigovi hercegek oldalán állnak (189, 192)	1226 - 1228	1237 - 1239
Bars fejedelem vezetésével a kunok egy része az előrenyomuló mongol sereg elől Havasalföld és Moldva területének a Magyar Királysághoz kapcsolt részére menekül (190, 192)	1227	1238
Julianus barát a szuszdali hercegtől értesül arról, hogy a tatárok célja Magyarország elpusztítása (192)		1238
I. Jakab aragóniai király elfoglalja Valenciát (193)		1238
A felmorzsolódott Kijevi Fejedelemség területét a mongol-tatár hadak az oroszok ellenállása nélkül uralják el (190)		1238
A svédek megtámadják Novgorodot (232)		1238
Megsemmisül a milkóvárosi püspökség (192)		1238
A magyar „Zala” szó a Somogy megyei Zala község esetében személynévből keletkezik (17)		1238
A tatárok a Szity-folyó menti csatában győzelmet aratnak Kötöny kunjai és a kumánok felett. Utóbbiak Bulgária irányában menekülnek (190, 192)		1238
Megszűnik a Csernyigovi Fejedelemség (189)		1238 k.
A Mihail nevű utolsó kijevi fejedelem a tatárok bábja (190)		1238 - 1240
Június 3-án teljes napfogyatkozás (212)		1239
IX. Gergely pápa kiközösíti Frigyes császárt (241)		1239
Az utolsó keresztes hadjárat csúfos kudarcot vall (212)		1239
A kunok Magyarország belső területeire húzódnak. Harcosaik biztosítják a negyvenezer kun család költöztetését (192)		1239-től
A mongol-tatárok végleg megtörik az oroszok ellenállását (192)		1240-ig
A svéd támadást Novgorod a Néva torkolatánál visszaveri. Jaroszlavics fejedelmet ettől kezdve nevezik Nyevszkijnek (232)		1240
Feltűnik egy égi jelenség (talán üstökös) (212)		1240
Frigyes hatalmas sereggel indul itáliai hadjáratára, elfoglalja Ravennát és Ferrarát (241)		1240
Ghána fénykora véget ér, az országot a mandingék dúlják (228)		1240
Kijev végleges megszállása a mongol-tatár hadsereg által (190)		1240

Abu Zakarijá Jahjá, az Almohádok egyik szakadár helytartója Ifríkija székhellyel megalapítja a Hafszida-dinasztiát (201)	1229	1240
Orosz forrásban előfordul Kitan/Kitanov polovec (kun) kán (Kötöny fejedelem?) neve, – akit éppen megölnek (191)	1095	1240
Ghána hanyatlásának kezdete (229)		1240 k.
A Karmel-hegy szerzetes-lovagjainak vissza kell vonulniuk, bázisukat Ciprusra telepítik, később pedig Szicíliába (212)		1240-től

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A Mongol Birodalom vezetése lényegében csak Tibettel és Ny-i hódítási területeivel foglalkozik, eltűri Kabul vezér szakadár törekvéseit, szünetelteti Kína tervezett meghódítását (205)		1240-es évek
A legnagyobb európai mongol-tatár invázió (237)		1240/1241
A megválasztott IV. Celesztin pápa csak 13 napig ülhet a trónon, aztán meghal (241)		1241
Babenberg II. Frigyes osztrák-stájer Ny-ról módszeresen támadja a magyar végeket (212)		1241
Kötönyt valójában ekkor ölik meg (192)		1241
A Magyarországon zajló véres tatárjárás (212)		1241
Béla király és Laszkarisz Mária, valamint gyermekeik Dalmáciába húzódnak, Trau (Trogir) városába (214)		1241
Francia részről folyik a katarok ellen egy újabb hadjárat (212)		1241
Hamburg és Lübeck összefogása képezi a megalakuló Hanza szövetség magját. Kölcsönösen biztonságot és különleges kereskedelmi jogokat biztosítanak egymásnak (212, 220, 232)		1241
Kabul vezér törekvése csaknem sikerre vezet, mert a dzsingiszida-ellenes szövetségbe bevonja a D-i Song-dinasztia Kínáját is, – Belső-Ázsia K-i felén újra a dzsürcsik uralkodnak (205)	1141	1241
Interregnum a pápai trónuson (241)		1241/1242
Szent Ælred belép a rievaux-i ciszterci kolostorba (198)	1131	1242
A novgorodi fejedelem hada a Csúd-tó jegén döntő vereséget mér a Német Lovagrend hadseregére (232)		1242
Megszületik Margit hercegnő, IV. Béla király nyolcadik lánya (kilencedik gyerneke) (214)		1242
A magyar királyi család Kraljevac-szigetére költözik át (214)		1242

Magyarországon a premontreiek női kolostorai újra engedélyt kapnak a működésükre (214)		1242
IV. Béla király mindent elkövet a kunok kiengesztelésére (192)		1242-től
IV. Béla király a zsidók felé fordul, kiadja a magyarországi zsidók „aranybulláját”, – a zsidók a hospesekéhez hasonló jogokat kapnak (249)		1242-től
Ögödej halála után régens irányítja a mongol birodalmat (205)		1242 - 1246
Az Almohádok Hispániai uralmának összeomlása után Muhammad ibn Júszuf megszerzi a hatalmat Jaén, Cádiz, Granada, Malaga és Almeria felett, megalapítja a Nászirida-dinasztát (193)	1232	1243
Muhammad ibn Júszuf ibn Naszr uralmának kezdete (193)		1243
II. Frigyes császár kívánságára Anagniban megválasztják IV. Incét, vagyis a genovai Sinobaldo Fieschi grófot pápának (241)		1243
Az albigensek tragédiájának újabb fölvonása. A francia udvar határozata: Montségur várát el kell pusztítani. Megostromolják, majd elfoglalják a Pireneusokban a „Grál Kastélyt” (212/213)		1243/1244
A kunok ismételt bejövetele Magyarországra (192)		1243 - 1245
IV. Ince pápa genovai segítséggel elmenekül Lyonba (241)		1244
Kezdődik a német-francia vetélkedés a mindenkori pápa feletti dominancia ügyében (241)		1245
A Babenberg család kézben tartotta a „keleti őrgrófságot” (115)		1246-ig
Árpád-házi Szent Margit négy évesen a Domonkos rendi apácák veszprémi kolostorába kerül (214)		1246
A német választófejedelmek II. Frigyes császárral szemben ellencsászárt választanak: Henriket (Hohenstauf-ház) (213)		1246
A rajnai érsekek és egyes világi urak Hollandiai Vilmost választják meg. Koronázására Aachenben került sor (213)		1246
Güjük ül a mongol nagykáni trónon (205)		1246 - 1248
Interregnum, hatalmi harc a Német-római Császárságban (218)		1246 - 1274

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Az Abdalvádidák a mai Algéria ÉNy-i részén kikiáltják függetlenségüket az Almohád Birodalomtól (201)	1236	1247
Frigyes császár serege Párma térségében súlyos vereséget szenved a Lombard Ligától (213)		1247/1248

III. Ferdinánd aragóniai király elfoglalja Sevillát (193)	1248
A Pireneusi-félsziget valamennyi muzulmán erőközpontja Andalúziába húzódik vissza, – egyesítik erőiket (193)	1248
A francia király közel-keleti hadjárata a Nílus-deltában. – Kudarcba fullad, a mamelukok megalázzák IX. Lajos királyt (213)	1248
Fiorei Joachim több írásban fejti ki téziseit a szellem birodalmának közeli elérkezéséről (I/14, 209)	1248-tól
III. Sándor (Oroszlán Vilmos leszármazottja) a skót király (200)	1249 - 1286
Anjou Károly – Lajos francia király öccse – Frigyes császár halála után elfoglalja Szicília trónját (213)	1250
A mongol-tatár erők megdöntik a Szaladin-dinasztiát (213)	1250

A Német-római Birodalom területén már vagy ezer város létezik – Európa polgárosodik (209)	13. sz.
Flandria az angolokkal folytatott posztókereskedés révén Európa egyik legnépesebb és leggazdagabb régiójává válik (209)	13. sz.
Az észtek területei részben a dánok uralma alá kerülnek (231)	13. sz.
Az É-német fejedelmek hadai nyomában a német parasztok tömegei szláv területeken német falvak ezreit hozzák létre (231)	13. sz.
Pomeránia Ny-i és középső része teljesen elnémetesedik (231)	13. sz.
A pápai oklevelekben következetesen érvényesül a ritmikus próza stílusirányzata (210)	13. sz.
A gótikus írás korszaka. A korábbi kódexek másolására (másolat látszatával készített mű „ősiségének” jelzésére) szolgál (210)	13. sz.
Folyik az afrikai és jemeni zsidók Jeruzsálembe telepítése (249)	13. sz.
Magyarországon tért nyer az a fajta magyarságtudat, hogy a király alattvalóinak összessége alkotja a magyarságot (219)	13. sz.
Magyarországon sorra alakítják át a rotundákat, – a kerektemplomokat hosszhajóssá formálják, bővítik ki (210)	13. sz.
A bényi templomot kiegészítik egy épített oltárral (43)	13. sz.
A magyar templomok a romanika stílusában épülnek (210)	13. sz.
A magyar uralkodók ragaszkodnak az „apostoli királyság” eszméjéhez, – törekvésük nyomasztó ellenállásba ütközik (238)	13. sz.

Magyarországon a főpapok egy része ellenséges a magyar királlyal szemben, nem egyszer a kiskirályokkal (bárókkal), valamint az ország külső ellenségeivel szövetkezik össze (243)		13. sz.
Az É-Szumátrán megtelepedett muzulmán kereskedők közvetítésével az iszlám – Bali kivételével – meghódítja az Indonéz-szigetvilágot, a Hátsó-indiai szigeteket (208)		13. sz.
D-Indiában a Csóla uralmat felváltja azoknak a Pándijáknak az uralma, akik eredetileg D-India DK-i részén uralkodtak (169)		13. sz.
A tamilok Srí Lanka szigetének É-i részén önálló királyságot alapítanak, a szingalézek a sziget DNy-i részére húzódnak (168)		13. sz.
Kijev eróziójával összefüggésben az orosz hatalom centruma Éra, végső soron Moszkva térségébe helyeződik át (189)		13. sz.
Tver (Kalinyin) település egy fejedelemségi székváros (Tveri Fejedelemség) (189)		13. sz.
Már létezik Tver (Kalinyin) település a Felső-Volga és a Tverca-folyó találkozásánál (189)	12. sz.	13. sz.
Szmolenszk is egy elkülönült fejedelemség központja (190)	12. sz.	13. sz.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Rjazany csatlakozik a Murom körzetében létrejövő független hercegséghez, – Rjazanyi Fejedelemség (189)	12. sz.	13. sz.
Megalakul Mali (Mandinge fekete királyság), a szaharai kereskedelmet ellenőrzvő ország birodalomépítésbe kezd (229)	12. sz.	13. sz.
Pate szuahéli városállam és feltehetőleg a szomszédos városok is az iszlám világának részét képezik (229)	12. sz.	13. sz.
Szent Ælred kora. (A Genealogia regum Anglorum c művét régebbi krónikák felhasználásával készíti) (198)	12. sz.	13. sz.
Ny-on lezárul a romanika, az első következetes esztétikai nyelvezetű építő- és szobrászművészeti stílus kora (I/9-10)		13. sz. közepére
É- és Közép-Itáliában közvetlen, őszinte hitvilágú, népi-vallásos, millennista szellemiségű ének-zenei gyakorlat terjed (210)		13. sz. közepére
Mária királyné a pálosoknak ajándékozza a pilisi birtokán álló vadászkastélyt, amelyben benne élnek a pálos szerzetesek (239)		13. sz. közepe
Granadában és környékén még tartják magukat a Nászíridák. A Pireneusi-fsz más területein keresztény királyságok osztoznak: Kasztília, Aragónia, Navarra és Portugália (193, 213)		13. sz. közepe

A német-francia érdekellentétek feszültséget okoznak, de a nagyhatalmak elkerülik a háborút (250)	13. sz. közepe
Valdemár Birgersson újjászervezi a svéd feudális államot, kezdeményezi a főváros, Stockholm felépítését (233)	13. sz. közepe
A Hanza-szövetséggel folytatott kereskedelem következtében Norvégia a virágkorát éli (233)	13. sz. közepe
Európában az É-itáliai „lombard" kereskedőházak ragadják magukhoz a pénzpiac irányítását. Ügynökeik minden fontosabb országban, minden nagyobb városban megjelennek (215)	13. sz. 2. fele
Európa Ny-i centrumában a politikusok és egyházvezetők már nem foglalkoznak a szentföldi keresztények sorsával (235)	13. sz. 2. fele
A keresztes háborúk utolsó szakasza nemcsak katonailag, hanem anyagilag is teljes kudarcba fullad (251)	13. sz. 2. fele
Egyes európai keresztények felfedezik maguknak Tamás apostolt, és hogy Kínában, Indiában létezik „Tamás egyháza" (235)	13. sz. 2. fele
Európában Krisztus emberi természete és emberi valósága felé fordul a hívő emberek jelentős része. Az egyházban megjelenik a nemzeti nyelvek használatát szorgalmazó vonulat is (235)	13. sz. 2. fele
Kifinomult irodalmi formává fejlődik Itáliában a „lauda", ami részben a gregorián hagyományokra támaszkodik (211)	13. sz. 2. fele
Terjed az „észkultusz", a képmutatás és az álságosság (254)	13. sz-tól
Magyarországon nagybirtokos előkelők bírnak bárói címmel. A bárók hatalmát familiárisaik serege támasztja alá (218)	13. sz-tól
Magyarországon, a nemesi vármegyékben már a választott bírák intézik a helyi ügyeket, – az ispán irányításával (219)	13. sz-tól
Már jelen van a kontinentális művészet Írországban (170)	13. sz-tól
Paradigmaváltás zajlik Európában. Egyidejűleg elkezdődik a Pénzhatalom elleni lázadozás is (253, 254)	13. sz. 2. felétől

Több európai uralkodó kifogásolja, hogy a templomosok az iszlám világgal szoros és gyanús kapcsolatban állnak. A francia király elrendeli a zsidó könyvek nyilvános elégetését (250)	1250-es évek
Valdemár Birgersson svéd uralkodó. Újjászervezi a feudális államot, kezdeményezi a főváros, Stockholm felépítését (233)	1250 - 1275
II. Frigyes német-római császár fia, IV. Konrád Itáliába indul, hogy átvegye örökségét (213)	1251

Möngke uralkodik a Mongol Birodalomban (206)		1251 - 1259
Jézus születésének valódi millenniuma (213)	1000	1252

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Magyarországon, a Nyulak-szigetén templomot emelnek, zárdát alapítanak. Margit hercegnő a veszprémi zárdából a premontrei, még építés alatt álló apácakolostorba költözik (213, 215)		1252
Európa-szerte tombol az eretneküldözés hivatalos, szervezett tevékenysége a „Szent Inkvizíció” keretében (215)		1252 k.
Anglia királya, III. Henrik nehezményezi, hogy a templomosok mekkora kiváltsággal és vagyonnal rendelkeznek (250)		1252 k.
A francia király Palesztina tengerparti sávjában végeztet erődítési munkálatokat, – majd azt hátrahagyva hazatér. A templomos lovagok hatalmas veszteségeket szenvednek (213)		1252/1253
Az aranypénz megjelenése Európában (215)		1252/1253
A Jézus születésétől számított új évezred kezdete (215)	1000/1001	1252/1253
A tényleges millenniumi időszak (209)	1000 - 1065	1252 - 1321
Európában kialakul a nemzetek feletti (nemzetközi) Pénzhatalom dinasztikus alapokon nyugvó kvázi-közössége (253)		1252 - 1321
Napfogyatkozás március 1-jén (213)		1253
Malcolm (I. Dávid) országrésze beolvad Skóciába (198, 200)	1153	1253
A kurultáj elhatározza egy nagyszabású mongol hadjárat indítását Kína irányában is (206)		1253
Egész Európában rátértek a nagykereskedelmi ügyletek aranyban való elszámolására (215)		1253-tól
A pápa kiközösíti Konrádot (II. Frigyes császár fiát), aki hamarosan meghal (215)		1254
Árpád-házi Szent Margit a domonkosok zárdájában él (214)		1254
Napirenden a ferencrendiek egyházi üldözése Magyarországon. A papok nem imerik el a ferencesek pápai kiváltságaiat (238)		1254 k.
Az Árpád-házi Szent Margitnak otthont adó épületkomplexum felszentelése a Nyulak-szigetén. IV. Béla király az apácáknak adományozza a budai vásárvámot (214)		1255
„Anagni komisszió”(a millennista szövegeket betiltják) (I/14)		1255

Joachim da Fiore calabriai abbé János jelenéseihez írt magyarázatát Gebhard szerzetes újra kiadja, de a könyvet az egyház betiltja, s a szerzetes fogságba kerül (215)		1255
A „keresztes sereg” elfoglalja az albigensek utolsó állásait. Területüket hivatalosan a francia koronához csatolják (214)		1255
Először fordult elő, azután általánossá válik Magyarországon a „Szent Korona” elnevezés használata az oklevelekben (214)		1256
Belháború tör ki a túlzsúfolt Akkóban, az itáliai köztársaságok kommunái között (216)		1256
A Millennium kezdetének keresztény (parciális) időszámítás alapján esedékes ideje (216)	1000/1001	1256/1257
A keresztesek Akkónál súlyos vereséget szenvednek (216)		1256 - 1258
A vietnami Tran-dinasztia visszaveri a mongol támadást (172)		1257
Szent Ælred a rievaux-i apát (198)	1146 - 1167	1257 - 1267
Megalapítják Itáliában a Disciplinati társaságát. Itáliában több más laikus társaság is alakul, melyeknek tagjai az utolsó ítélet elérkezésére várva vándorolnak (216)		1258
A mongol-tatár hódítás eléri Bagdadot (257)		1258
Mongol hadjárat indul Kína irányában (206)		1258
A mameluk hatalom nem tud végezni Levante keresztényektől való megtisztításával, mert a tatár csapatok elfoglalják Damaszkuszt, kifosztják az arab kézben levő Jeruzsálemet (216, 257)		1258
Párizsi béke. Guyenne (DNy-Franciaország) az angol hatalom egyetlen kontinentális támaszpontjává válik (217)		1259

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Róma (?) óva inti a magyar királyt attól, hogy a béke biztosítása érdekében magyar-mongol dinasztikus házasságot kössön (216)		1259
Korjo állam a Mongol Birodalom hűbérese (196)		1259-től
Az É-szudáni (núbiai) területek nem kerültek a muzulmán világ határain belülre, (a mameluk szultánoknak sikerül csak később megtörni a hittérítéssel szembeni ellenállást) (228)		1260-ig

A morvamezei csatában IV. Béla hada vereséget szenved Ottokár cseh király seregétől, – Stájerország Ottokár országának részévé válik (216)		1260
A mamelukok legyőzik a közel-keleti mongol erőket (216)		1260
Joachim da Fiore jóslata szerint a keresztény időszak és a Sátán birodalma ideje közé ékelődő évben be kell fejeződnie az ezeréves birodalomnak, és el kell kezdődnie az újnak (I/14, 215)		1260
Joachim da Fiore személyét az Arles-i tanács elátkozza (I/14)		1260
Megjelennek a flagellánsok, hogy nyilvános vezeklésükkel vezessék be az új évezredet. Az ún. „apostoli hittestvérek” csoportja nyíltan szembeszáll az egyház vezetésével (215)		1260
Német kereskedők hivatalosan megalapítják a Balti- és É-i tenger melléki kereskedővárosokat tömörítő Hanzát, melynek magját 70 város képezi, a vezető szerepet Lübeck tölti be (233)	1160 k.	1260 k.
A keresztény egyház vezetése bizonyára úgy dönt, nem él a kínálkozó alkalommal az évszámlálás rendbetételére, s a titkot megőrzi az idők végezetéig (209)		1260 k.
Spalátói Tamás esperes beszámolója a tatárjárásról (192)		1260 k.
A Kemyn/Kemen személynév előfordul a Balatontól DNy-ra, az ország Ny-ra néző második védvonala mentén (30)		1260 k.
IV. Béla magyar király teljesen elfordul a domonkosoktól, elsősorban a ferencesek bírják a rokonszenvét (239)		1260 k.
„Mameluk” szultánok uralkodnak egyiptomban (I.) (257)		1260-tól
A Yuan-dinasztia első tagja: Kubiláj a kínai ügyekkel, leendő igazgatási feladataival gyermekkorától ismerkedik (206)		1260-tól
Több kisebb balkáni hadjáratot vezet a „kisebbik magyar király”, István (IV. Béla fia: V. István) (217)		1260-as évek
Kiéleződnek az ellentétek a magyar elit körében. Árpád-házi Szent Margit próbál közvetíteni a béke érdekében (217)		1260-as évek
Al-Musztandzsin „mameluk” szultán és kalifa (257)	1160 - 1170	1260 - 1270
A nikaiai császár, VIII. Mikhaél Palailogosz visszafoglalja Konstantinápolyt a Ny-i köröktől, megdönti a Latin Császárságot, helyreállítja a Bizánci Császárságot (217)		1261
Batu kán utóda, Berke áttér az iszlám hitre. Az Arany Horda területén megrendül a nesztoriánus keresztények helyzete (216)		1261

Viterbóban összegyűlt bíborosok IV. Orbán néven megválasztják pápának Giacomo Pantaléont, a jeruzsálemi pátriárkát (215)		1261
Skóciai Margit szentté avatása (200)		1261
Szentté avatása után, Dunfermline Abbey kolostorához kapcsolódóan építeni kezdik a Skóciai Szent Margit kápolnát (200)	1250-től	1261-től
A damaszkuszi és az egyiptomi erők összecsapnak a Szentföld feletti uralomért. Egyiptom mamelukjai győznek (217)	1251	1262
Szent Ælred munkásságából említést érdemel a De vita et miraculis Edwardi confessoris c. munkája és a Vita sanctae Margaretae reginae Scotiae (198, 200)	1163 k.	1263 k.
A mamelukok vereséget mérnek a keresztény hercegségekre, Jeruzsálemben elkezdik a muszlim restaurációt (217, 257)		1263
Róma (?) ismét óvja a magyar királyt attól, hogy magyarmongol dinasztikus házasságot kössön (216)		1263
A flagelláns mozgalom eléri Magyarországot (215)		1263

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
„Mameluk” szultánok uralkodnak egyiptomban (II.) (257)		1260-tól
A mameluk szultánok hozzálátnak a kisebb keresztény államocskák felszámolásához (Levante területén) (217)	1253 k.	1264 k.
Kubiláj ül a mongol nagykáni trónon (206)		1264 - 1294
IV. Orbán pápa halála után IV. Kelemen a pápa, aki Viterbóban és Perugiában székel (217)		1265
Roger Bacon ferences szerzetes, természetfilozófus naptárreform-javaslatot nyújt be IV. Kelemen pápának (235)		1265 k.
A skolasztikus Aquinói Szent Tamás teológiai rendszert alkot, új módon próbálja összeegyeztetni a hitet és a logikát (235)		1265 - 1273
D-Itália az Anjouk birtokába kerül. (Nápolyi Királyság) (218)		1266
Interregnum a pápai trónon (217)		1267 - 1271
A Szentszék tiltja Joachim da Fiore könyveinek olvasását (235)		1268

Megszűnik Antiokhia keresztes hercegsége (132)		1268
V. István a lányát, Máriát férjhez adja Anjou Károlyhoz, míg fia, (Kun) László elnyeri Nápolyi Izabella kezét (217)		1269
A Marínidák elfoglalják az Almohádoktól É-Marokkót (193)	1258	1269
Megbukik az Almohád-dinasztia É-Afrikában is (193, 201)		1269
A Marínida-dinasztia uralma É-Afrikában, központjuk a marokkói Fez (193, 201)	1258 - 1465	1269 - 1465
IV. Béla magyar király halála, V. István trónra lépése (217)		1270
Novgorod városállama köztársaság, – állandó harcban áll a Moszkvai Fejedelemséggel (232)		1270-től
I. Jakab aragóniai király lerakja Aragonia földközi-tengeri nagyhatalmi státuszának alapjait (218)		1270 után
IX. Lajos francia király sikertelen tuniszi akciója (218)		1270/1271
Al-Musztádhi „mameluk” szultán és kalifa (257)	1170 - 1180	1270 - 1280
III. (Merész) Fülöp francia király (IX. Lajos fia) (217)		1270 - 1285
A Novgorodi Köztársaság hosszú ideig fényes győzelmeket könyvelhet el Moszkva ellen (232)		1270 - 1360
III. Fülöp annektálja Toulouse grófjának birtokait (217)		1271
Bourbonnais (Franciaország középső részén) a Capetingek egyik oldalágának, a Bourbonoknak a birtokába kerül (217)		1271
X. Gergely a pápa, aki a kereszténység egységéről és a Szentföld felszabadításáról álmodozik (217)		1271-től
Megalapítja a Yuan-dinasztiát Kubiláj nagykán. Kanbalig/Peking a mongol világbirodalom központjaként funkcionál (206)		1271-től
Politikai gyilkosságok sújtják a magyar királyi dinasztiát. A trónt a tíz éves IV. (Kun) László örökli (218)		1272
Britanniában I. Edward angol király (Plantagenet-ház, III. Henrik fia) uralkodik (218)		1272-től
I. Edward angol király elrendeli, hogy az angliai zsidók sárga csillagot viseljenek (250)		1273
III. Fülöp francia király sikertelenül megpróbálkozik a német királyi cím megszerzésével (218)		1273

A német fejedelmek Habsburg Rudolfot választják királyukká, aki magának követeli a Babenberg tartományokat is (218)		1273/1274
Meghal Aquinói Szent Tamás. (Háromszor bélyegezték meg eretneknek, ám később szentté avatták) (235)		1274
A pápák az Anjou-király befolyása alatt állnak (218)		1274 - 1282
Litvánia megalakulását a német lovagok és a tatárok rossz szemmel nézik. A nagyhercegség meghódítását tervezik (233)		1275
X. Gergely halála után három pápa is trónra lép (218)		1276
Elzavarják a zsidókat Bajorországból (250)		1276

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
II. Ottokár cseh király a bukásáig, haláláig megszállva tartotta a magyar Pozsonyt, Óvárt és Sopront (219)		1277-ig
A tatárokok újra megkísérlik Litvánia meghódítását (233)		1277
Országgyűlés a Rákos-mezőn. László király nagykorúsítása. A magyar/kun csapatok – Habsburg-szövetségben – tönkreverik a cseh hadakat a Morvamezőn. Ottokár is elesik a csatában (219)		1277
Ausztria és Stájerország de facto Habsburg Rudolfé lesz (218)		1277-től
A Jeruzsálemi Királyság valamennyi területét elvesztette, csak egyes tengerparti erősségek és kikötők (Akkó, Bejrut, Szidon, Türosz) vannak a keresztesek kezében (219)	1266/1267-re	1277/1278-ra
III. Miklós pápa hol német, hol francia irányítás alatt áll (219)		1277 - 1280
Meghal András herceg (IV. László öccse) (219)		1278
Belviszály Magyarországon, néhány dunántúli megye – a Velencébe elszármazott, külföldön született és nevelkedett András herceg támogatásával – elkülönült „országot” képez (219)		1278
A Fülöp fermói püspök által Budára összehívott zsinat előírja, hogy a zsidóknak megkülönböztető jelet kell viselniük (250)		1279
Az egyház vezetése kifogásolja, hogy még nem fejeződött be a magyarországi kunok megtérítése (219)		1279
Jézus igehirdetései kezdetének millenniuma (220)	1027 k.	1279 k.

A Yuan-dinasztia Kínát hatalmába keríti, vagyis megszűnik a Song-Dinasztia hatalma, és kiszorulnak a dzsürcsik a földrész peremére, visszahúzódnak mandzsúriai hazájukba (206)		1279-től
Interdictumot alkalmaznak IV. László királlyal szemben (219)		1279 után
A Hanza 40 év alatta több mint 100 város tömörülésévé fejlődött, hadsereggel és haditengerészettel is rendelkezik. A legjelentősebb Hanza városok (220, 233)		1280-ra
A pápai legátus és IV. László elkeseredett harcot folytatnak egymás ellen (220)		1280
A lett kikötők is a Hanza tagjai. Norvégia is érdekelt a Hanza sikerében, gabonaszükséglete miatt rászorul a Hanzára (233)	1180 k.	1280 k.
A Sermones néven ismert latin nyelvű kódex készítőinek kezébe kerül az „Ómagyar Mária siralom” c. nyelvemlék (238)		1280 k.
Keresztény hermetikusok elkészítik a zsidó Kabbala keresztény összefoglalását (235)		1280 k.
Kézai Simon írja a krónikáját (52)		1280 k.
A templomosok sajátos gazdasági szerepkörét a mediterrán városállamok kereskedői és bankárai öröklik meg, akik nagy befolyásra tesznek szert a francia politikában (236)		1280 után
Az albigensek mozgalma és az inkvizíció újra erőre kap (222)		1280-as évek
Al-Nászir „mameluk” szultán és kalifa (257)	1180 - 1225	1280 - 1325
A zágrábi püspök Kőszegi Iványt és Miklóst (a horvát-szlavón bánt) közösíti ki, miközben folytatódik az Abák lázadása, és IV. László erejét leköti e lázadás és a tatár betörés kezelése (220)		1281
IV. Márton pápa – egyértelműen a franciák pápája (219)		1281 - 1285
Hód-tavi csata. IV. László a támadó tatárokat az ország közepén, a kunok területén állítja meg (220)		1282
A „szicíliai vecsernye”, – itt vége az Anjou uralomnak (221)		1282
Habsburg Rudolf a Babenberg örökséget (Ausztria és Stájerország) hűbérbirtokként Albert fiának adományozza (221)		1282
A mongolok kínai állama uralja Korjót (196)		1282 - 1368
I. Edward angol király két hadjáratban elfoglalta a Walesi hercegségeket (Gwinned, Llewelyn) (218)		1283 előtt
A német lovagok meghódítják a poroszok földjét (220)		1283-ra
IV. László harcol a Habsburg-párti Kőszegiek ellen (221)		1283

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Jézus megfeszítésének és feltámadásának tényleges millenniuma (221)	1032 1028	1284
A francia király külön adót vet ki a zsidókra (250)		1284
Tatár offenzíva. A Halicsi fejedelemséget legázolják, betörnek Magyarországra ÉK-i felől, megjelennek Hevesben és Pesten. László székelyei, magyarjai és kunjai kiverik őket (221, 237)		1284/1285
A tatárok Erdélyt és az Alföldet pusztítják (221)		1285
A Tran-dinasztia megint visszaveri a mongol támadást (172)		1285
IV. (Szép) Fülöp király befolyása alá vonja a pápaságot, megszerzi a francia korona számára Champagne-t és Lyont (245)		1285
Péter apostol missziójának (Antiokheia) millenniuma (221)	1033 k.	1285 k.
A bárók nagy része és az egyházi vezetés Magyarországon anarchiát teremt. A Kőszegiek szövetségre lépnek I. Albert osztrák-stájer herceggel. A központi hatalom elenyészik (221)		1285 k.
Szép Fülöpnek Navarrai Johannával, a grófság örökösével kötött házassága révén megszűnik Champagne különállása (245)		1285 után
IV. Honorius pápa (219)		1285 - 1287
IV. László király az ország védelmére lefoglalja felesége, Izabella javait, az asszonyt kolostorba küldi. Később a király ezen intézkedéseit, a pápa nyomására, visszavonja (221)		1286
János apostol missziója (Efezus) kezdetének millenniuma (222)	1030 k.	1286 k.
Lengyelország elleni tatár invázió. IV. László seregei segítséget nyújtanak a krakkói fejedelemnek a védekezéshez (222)		1286/1287
István vértanú megkövezésének és Tamás apostól edesszai munkássága kezdetének millenniuma (222)	1035	1287
A ferencesek beszámolnak tatárföldi térítési sikereikről (222)		1287
A Kőszegiek és az osztrákok legyőzik a magyar király hadát. Albert osztrák herceg megszállja Pozsonyt. A pápa megbízásából Ladomér érsek kiközösíti László királyt és híveit (222)		1287
A Tran-dinasztia újra visszaveri a mongol támadást (172)		1287

I. Oszmán Bizánc kisázsiai tartományainak meghódításával lefekteti a Török Birodalom alapjait (223)		1288-tól
Az esztergomi érsek keresztes hadjárat meghirdetését kéri a pápától László magyar király ellen, Habsburg Albert megszállja a Kőszegiek birtokait (222)		1288/1289
IV. Miklós pápa (222)		1288 - 1294
IV. László erdélyi országgyűlése (222)		1289
Velencében is elkezdődik az inkvizíció (222)		1289
Napfogyatkozás (szeptember 16.) (223)		1289
Saul megtérésének, Pál keresztény kurzusa kezdetének millenniuma (222, 223)	1037 k. 1033 k.	1289 k.
Languedocban kettő, Provence-ban kettő, Franciaország egyéb területein további öt inkvizítor működik (222)		1290
A Kőszegiek és Lodomér esztergomi érsek hívására Magyarországra érkezik a velencei András herceg (223)		1290
Ellenségei nem várják meg, hogy László király helyreállítsa a rendet, a királyt az összeesküvők bérgyilkosai megölik (223)		1290
Összeomlik az indonéziai Srivijaya állam (208)	1190 k., 1290 k.	1290 k.
Először esik szó az ún. Hanza-grófokról, vagyis a Hanza szövetkezőinek elöljáróiról. A Hanza „raktárai” a grófoktól adó fejében kapnak jogot a kereskedelemre (233)	1190 után	1290 után
A Német-római Császárság a szétesés szélén áll, a Francia Királyság uralja az egyházi köröket. A Burgundi Királyság területei francia kézbe kerülnek (224)		1290-es évek

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
III. András magyar király (223)		1290 - 1301
Svájc területén autonóm városok alakultak (Bázel, Zürich, Solothurn, Bern, Schaffhausen) (245)		1291 előtt
Ælred szentté avatása (198)	1191	1291
Kezdődik a svájci szabadságharc a Habsburgok ellen (223)		1291
IV. Miklós pápa felszólítja a német királyt és az osztrák-stájer herceget, hogy Magyarországot ne tekintsék a magukénak.(224)		1291

A mamelukok elfoglalták Akkót, Bejrutot, Szidont, Türoszt és Tortosza erődítményét, Tripolisz utolsó bástyáját (218, 223)		1291
I. Oszmán függetleníti magát a szeldzsukoktól.(223)	1280	1291
A svájci kantonok szövetségének katonái Európa-szerte keresett zsoldosok – (Burgundiának és Franciaországnak a Német-római Birodalom ellenében elért sikereivel összefüggésben) (245)		1291 után
A Német Lovagrend által vezetett „keresztes hadjáratok” fő célpontja a Litvániában élő (keresztény) lakosság (233)		1291 után
Rómában nem született döntés a pálos rend legalitásáról, holott a pálosok újra és újra kérelmezték a rend elfogadtatását (239)		1292-ig
A francia király újra külön adót vet ki a zsidókra (250)		1292
Pál apostol jeruzsálemi fellépésének millenniuma (224)	1040 k. 1036 k.	1292 k.
Egy anonim minorita szerzetes megírja Flores Temporum c. krónikáját, melyben a „Hatodik Világkorszak” kezdetét társítja Jézus születési idejével (I/26)		1292 k.
A Német Lovagrend Mazóvia É-i határára költözik, K-i hódítási területei Gdańsktól a Finn-öbölig terjednek (223)		1292 k.
Jacobus de Voraigne, a Biblia első olasz nyelvre fordítója Genova érseke lesz (235)		1292 után
Firenzében a nemességet megfosztják politikai jogaitól, kizárják a város kormányzásából (224)		1293
A jávai (hindu) Majapahit Birodalom fennállása (208)		1293 - 1520
Az angol király száműzi a zsidókat az országából, és megtiltja, hogy valaha visszatérjenek (250)		1294
V. Celesztin pápa, – II. (Anjou) Károly bábja (222)		1294-től
Benedetto Gaetani szorgalmazza a keresztes háborúk újraindítását, ám Európa hatalmai elzárkóznak e törekvésektől (235)		1294 után
Pál apostol hittérítő utazásai kezdetének millenniuma (224)	1043	1295
A Hanza-szövetséghez tartozik Gotland szigete is (233)	1195-től	1295-től
Szűz Mária halálának millenniuma (224)	1044	1296
III. András Pozsony vármegyét a feleségének, Habsburg Ágnesnek adományozza (224)		1297

VIII. Bonifác pápa. – Igyekezne az európai uralkodókat megbékíteni, hogy egyesítsék erejüket a Szentföld ügyében (222)	1298 - 1304
Belháború Magyarországon (Csák Máté) (224)	1299
Az Oszmán-hatalom birodalmi formát ölt (224)	1299
Napfogyatkozások (február 21., augusztus 15.)	1300
Károly Róbert (II. Károly nápolyi király fia) Magyarországra érkezik (223)	1300

A Szent László-legendát a Kárpát-medence templomainak falán megörökítő freskók a ferencesek inspirációjára a szentként tisztelt IV. (Kun) László hősiességét örökítik meg (239)	13. sz. végére
Megjelentek a „Fekete Madonnák” az egyházi létesítményekben. Legsűrűbb az előfordulásuk Monts de la Madeleine területén, a K-Pireneusokban és Provence-ban (235)	13. sz. végére

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Az itáliai városállamok köztársasági államformája névlegessé válik (Velence és Genova kivételével), a városok egy-egy dinasztia uralma alá kerülnek (223)		13. sz. végére
Franciaország Flandria és Gascogne birtoklásáért háborút folytat I. Edward angol király ellen (223)		13. sz. vége
Angliában a „középangol” a hivatalos nyelv, a háromnyelvűség (óangol+francia+latin) háttérbe szorul (235)		13. sz. végétől
Indonézia térségének nem iszlamizált része a jávai (hindu) Majapahit Birodalomhoz tartozik (208)	12. sz. végétől	13. sz. végétől
A Habsburgok leszármazását a ház történetírói a római Pierleone családtól vezetik le (247)		13/14. sz.
Még vannak olyan periódusok, amikor nagyhatalmi támogatású ellenpápák opponálják az aktuális pápát (115)		13/14. sz.
A valós kronológia már nyilvánvalóan tabu (106)		13/14. sz.
A magánvagyonok felhalmozódása Európában (252)		13/14. sz.
Az Ottókra vonatkozó kompilációk, amelyeket ismerünk, az eredeti és „elveszett” forrásanyag újraértelmezései (104)		13/14. sz.

Nigéria területén magalakulnak a „Hausza” városállamok (229)	12/13. sz. ford.	13/14. sz. ford.
Terjed a természetvallási, ószövetségi és evangéliumi gyökereitől egyre inkább elszakadó szabadsággondolat Európában (254)		13/14. sz. fordulójától
Svájc megalakulásával, a Német-római Birodalom gyengülésével a Burgundi Királyság már Franciaországhoz tartozik (245)		13/14. sz. fordulójától
Ajtony utódai birtokolták a Maros partján Ajtony egykori monostorát, továbbá néhány falut is a környéken (82)		14. sz. elejéig
Az egyszerű emberek emlékezetéből kitörlődnek, feledésbe mennek a világvégével kapcsolatos várakozások (236)		14. sz-ra
A ferences „Kisebb Testvérek Magyarországi Provinciája” nyolc kusztódiát és 45 rendházat számlál (238)		14. sz. elejére
A Német Lovagrend állama a Baltikum legerősebb hatalma, területe Gdańsktól a Finn-öbölig terjed (232)		14. sz. elejére
A pálos rend végleges engedélyezése, – a pálosok engednek eredeti koncepciójukból (239)		14. sz. eleje
Befejeződik a templomosok rendjének felszámolása (251)		14. sz. eleje
Dante művei – egyes vélemények szerint – gnosztikus vagy hermetikus tanok kódolt kifejezésére szolgálnak (235)		14. sz. eleje
Münster városa is a Hanza-szövetséghez tartozik (233)		14. sz. elejétől
A nagyhatalmak szorgalmazták a közös érdekű térségekben kisebb ütközőállamok, városállamok erősödését (251)		14. sz. 1. feléig
A Hanza-szövetség saját haditengerészettel is rendelkezik (233)		14. sz. 1. felére
Tekintélyes vagyonokat mentenek ki a kontinens francia ellenőrzés alatt álló területeiről a szélrózsa minden irányában (251)		14. sz. 1. fele
Nicolaus De Lyra ferences szerzetes olyan bibliakommentárt ír, ami a késő-középkor népszerű bibliamagyarázata lesz (236)		14. sz. 1. fele
A „keresztes hadjáratok” ellenére Litvánia erős hatalom (233)		14. sz. 1. f-től

Meghal III. András magyar király (225)	1301
Egy földrengés folytán Alexandria városa részben elsüllyed a tengerben. Látványosan megjelenik a Halley-üstökös (225)	1301
Szép Fülöp francia király visszatartja a pápa franciaországi jövedelmeit, VIII. Bonifác pápát eretneknek nyilváníttatja (225)	1301/1302

Tamás apostol (madraszi egyházalapítása) millenniuma (225)	1046 k.	1302 k.
Szép Fülöp király elfogatja VIII. Bonifác pápát, megölik a kíséretében lévő Bicskei Gergely esztergomi érseket (225)		1302/1303
A francia király újra külön adót vet ki a zsidókra (250)		1303

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Vencel cseh király serege elfoglalja, majd feldúlja az esztergomi várat és palotát (225)		1304
Lajos budai pap feloldja a várost az egyházi tilalom alól, kiközösíti a pápát és az ország Anjou-párti főpapjait (225)		1304
Perugiában pápának választják a francia V. Kelement, aki már Avignonban adja áldását a templomosok eretnekké nyilvánításához. Szép Fülöp elkoboztatja a templomosok vagyonát (225)		1304/1305
Az esztergomi érsek kiközösíti Kőszegi Ivánt és Henriket (225)		1305
Pál apostol Jeruzsálemi szerepvállalásának millenniuma, (fáradozott a zsidó és a gój keresztények egységéért) (225)	1049 k.	1305 k.
A francia király újra külön adót vet ki a zsidókra (250)		1306
Fülöp király a zsidókat kiűzi Franciaországból (224, 250)		1306
Lokietek Ulászló fejedelem uralma. Egyesíti a sok részre tagolt Lengyelországot, újraalapítja a Lengyel Királyságot (233)		1306 - 1333
Kelemen pápa feloszlatja a Templomos Rendet. A pápa nevében üldözik és ölik a templomosokat (225)		1307
A Thesszalonikiakhoz írt első levél millenniuma (225)	1051	1307
Tamás apostol újabb millenniuma. (Keralai térítése) (225)	1055 k.	1307 k.
Gentile da Montefiori pápai legátus Károly Róbert hatalmának megerősítéséért fáradozik (225)		1307-től
Csehország fővikáriusa a híres Eckhart mester. Feladata a papok szabadosságának és az eretnekségnek a felszámolása (236)		1307 - 1311
A Korinthosziakhoz írt első levél millenniuma (226)	1057 1053	1309
A pápai legátus megtiltja a Magyar Szent Korona használatát, megszentel egy, a magyarok számára készített másikat (226)		1309

Több száz templomos lovag jelenik meg Poitiers-ben, a pápai vizsgálóbizottság előtt (226)		1310
Kezdődik Európa „kis jégkorszaka” (226)		1310-től
Sok templomost megégetnek (225)		1310/1311
A Rómaiakhoz írt levél millenniuma (226)	1055-től 1060	1311 - 1312
A vienne-i zsinat jóváhagyja a templomosok rendjének feloszlatását (226)		1312
Rozgonyi csata. (Károly Róbert csapatai megtörik Csák Máté függetlenségi mozgalmát) (226)		1312
A ferencesek megundorodnak az egyház züllöttségének mértékétől, sokan közülük a pápát Antikrisztusnak tartják (225)		1312/1313
Csák Máté elfoglalja a visegrádi és az esztergomi várat, utóbbit haláláig meg is tartja (226)		1313 - 1321
Kivégzik Jacques de Molay-t, a templomosok vezérét (226)		1314
Pál apostol Rómába hurcolásának millenniuma (226)	1059/1060	1315/1316
Angliában éhínség tombol (226)		1315 - 1317
A francia király bekebelezi a Burgund Szabadgrófságot (245)		1316
A jeruzsálemi ebionita-üldözés kezdetének millenniuma (226)	1060	1316
A ferencesek radikális irányzatának követőit, a spirituálisokat a pápa (XXII. János) bebörtönözteti (226)		1316/1317
Litvánia Gediminas magyfejedelem uralma idején regionális nagyhatalom. Határai a Baltitól a Fekete-tengerig érnek (233)		1316 - 1342
Károly Róbert visszafoglalja Csák Mátétól Visegrádot (227)		1317
Szent Péter kivégzésének millenniuma (227)	1065	1317
Jakab apostol megkövezésének millenniuma (228)	1062	1318
A zsidókat kiűzik Ausztriából (250)		1320

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A ferencesek körében újra terjednek a szegénységet hirdető, az egyház belső megújulását követelő irányzatok (227)		1320 k.
Szent Pál kivégzésének millenniuma (209, 227)	1064/1065	1320/1321

Csák Máté halála után Zách Felicián átpártol a királyhoz (227)		1321
Már Vilnius Litvánia fővárosa (233)		1322
A zsidókat ismét kiűzik Franciaországból (250)		1322
Walter Lollard, a hírneves németalföldi hitújító hívei, a népi prédikátorok, köztük az alsópapság képviselői Németalföldön és Angliában is nagy számban, sikeresen működnek (236)		1322 után
A Svédország és Novgorod közötti háborúknak a pähkinäsaari béke vet véget, a finn területeket Svédországhoz csatolják (233)		1323
Zách Felicián elnyeri Sempte várnagyi tisztségét (227)		1325
Megszületik a Mali Birodalom, ellenőrzése alá vonja a Niger felső folyása mentén fekvő országokat, és Ghánára is kiterjeszti a hatalmát. A birodalom vallása az iszlám (229)	1235	1335
A jeruzsálemi keresztények Alexandriába menekülésének a millenniuma (227)	1069	1325
Al-Záhír „mameluk” szultán és kalifa (257)	1225/1226	1325/1326
I. Iván moszkvai fejedelem uralma. A tatárokkal egyetértésben Iván maga szedi be az Arany Horda kánjának járó adókat az egész orosz térségben (233)		1325 - 1341
Eckhart mester, a rendfőnök, híres tanító és prédikátor eretnekség vádja alá kerül, s az eljárás befejezése előtt meghal (236)		1326
Jeruzsálem lerombolásának millenniuma (227)	1070	1326
Márk evangéliuma keletkezésének millenniuma (227)	1070 után	1326 után
Al-Musztanszir „mameluk” szultán és kalifa (257)	1226 - 1240	1326 - 1340
Károly Róbert visszaveszi Zách Feliciántól Semptét (227)		1328
Lengyel Névtelen Krónika, – (a Leskidákról is ír) (10)		1328
A Zách-család tradédiája (227)		1330
Véga Japán Kamakura-periódusának (155)		1331
Japánban elkülönül az „É-i Udvar” (155)		1331-től
Lukács evangéliuma keletkezésének millenniuma (227)	1077 k.	1333 k.
Máté evangéliuma keletkezésének millenniuma (227)	1080 k.	1336 k.
Al-Musztaszim „mameluk” szultán és kalifa (257)	1240 - 1258	1340 - 1358
Merész Fülöp, a Valois-ház burgundi ága megalapítója (246)		1342 - 1404

A Német Lovagrend Dániától megvásárolja Észtországot (234)	1343
A zsidókat kiűzik Szászországból (250)	1349
Az egyik leghisztérikusabb német zsidóüldözési kampány során a K-re menekülő zsidók lengyel területekre menekülnek (250)	1349-től

A magyar krónika-kompozíció készítésének ideje (33)	14. sz.
Az Annales Sangallenses maiores beszámol Cussal hercegről és tevékenységéről (29)	14. sz.
Lengyelország és Litvánia szorosan együttműködik, s a korábbi Kijevi Rusz területét (is) felosztja egymás között (233)	14. sz.
A Valois-ház uralkodói nem képesek felülkerekedni a válságokon, a burgundi hercegek, valamint az angolok Franciaország nagy részét de facto a hatalmukba kerítik (245)	14. sz.
A nagyhatalmak segítik létrejönni azt a „köztes” európai térséget, mely az általuk üldözött polgári közösségek (zsidók és „eretnekek”) menedékeként szolgálhat (252)	14. sz.
Már a Pénzhatalom az európai gazdaság legfőbb motorja (252)	14. sz.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Az Ádeni-öböl afrikai partvidékén, Etiópia és Szomália határvidékén létrejön Adal muszlim szultanátusa (229)	13. sz. közepére	14. sz. közepére
A Francia Királyság bekebelezi a történelmi Burgundia részének tekinthető Dauphiné-t, a Vienne-i Grófságot is (245)		14. sz. közepére
II. Jó János francia király a fiát, Merész Fülöpöt (a Valois-ház burgundi ága megalapítóját Burgundia hercegévé avatja (245)		14. sz. közepe
Az észtek területeiről eltávoznak a dánok (231)		14. sz. közepe
Burgundia hercegsége Fülöp Flandriai Margittal kötött házassága révén kiegészül Artois-val és Flandriával, majd kiterjeszti fennhatóságát Németalföldre, Lotaringiára, Elzászra (245/246)		14. sz. 2. fele
Adal szultanátusának fennállása az Ádeni-öböl afrikai partvidékén, Etiópia és Szomália határvidékén (229)		14. sz. köz-től,

		1577-ig
A Pozsonyi Krónika keletkezése (45)		1350 k.
Novgorod jelentősége halványodik, ráadásul háborúba keveredik II. Iván moszkvai nagyfejedelemmel (234)		1353 - 1359
A Chronika Picta (Kálti Márk albai kanonoknak Nagy Lajos király számára készített Képes Krónikája (II/227, 52, 80)		1358
Novgorod hanyatlik, háborúba keveredik Dmitrij I. Donszkoj moszkvai nagyfejedelemmel (234)		1359 - 1389
Nagy Lajos király elüldözi a budai zsidókat, de öt év múlva visszaengedi őket (253)		1360 - 1365
Ismét a Korjo-dinasztia uralkodik Koreában (196)		1368 - 1392
Zsidóüldözés Ausztriában (253)		1369
Dánia súlyos vereséget szenved a Hanzától, valamint Svédország és az Német Lovagrend szövetségétől (234)		1370
Lüneburg (a sóbányászat egyik gócpontja) is csatlakozik a Hanza-szövetséghez (233)		1372
Hedvig királynőnek az osztrák Vilmos herceggel kötött házasságát semmisnek nyilvánítják, hozzáadják a litván nagyfejedelemhez, a lengyel-litván Jagelló-dinasztia alapítójához (233)		1378 után
Megbukik az „első Mameluk Kalifátus” (I.)		1390
A második (tényleges) Mameluk-dinasztia uralma (257)		1390 - 1517
Megbukik az „első Mameluk Kalifátus” (II.)	1382	1393
A Német Lovagrend hatalmának ellensúlyozását célozza a formálisan is létrehozott lengyel-litván unió (233)		1386
Koreában a Korjo-dinasztiát végleg megdönti a Kínából támogatott Li-dinasztia (196)		1392-től
Zsidóüldözés Franciaországban (253)		1394
Norvégia, Svédország és Dánia egyetlen uralkodó alatt egyesül. Pomerániai Erik megkoronázásával létrejön a dán vezetés alatt álló kalmári unió (234)		1397
Novgorod teljesen Moszkva befolyása alá kerül (234)		1397

Gyerentyán király kaukázusi országát a Mongol Birodalmat is szétverő Timur Lenk rombolja le (238)	14. sz. végén
Katalónia királyi dinasztiája uralkodott Aragóniában (149)	15. sz-ig
A Khmer Birodalmat és a thai Szukhothai Birodalmat Sziám felemelkedése és terjeszkedése sodorja el (172)	14/15. sz.
A Hanza-szövetség több győztes háborúkat vív (233)	14/15. sz.
A pénzhatalmi elit vagyonának minden korábbinál gyorsabb ütemű gyarapodása (253)	14/15. sz.

Zimbabwe nevezetes építményei elnyerik végső formájukat (229)	1400 k.

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
A „Hausza-városok” megalapítják a Benini Birodalmat (229)	1300 k.	1400 k.
A pécsi püspökség alapítólevelének csak a somogyi konvent által készített átirata ismeretes (42)		1404
Malakka uralkodói létrehozzák a Malakkai Szultanátust, és azt az iszlám DK-ázsiai támaszpontjává fejlesztik (208)		1404
A Mali Birodalom legnagyobb uralkodója Kango Mussza, akinek birodalma az Atlanti-óceántól a Csád-tóig elér (229)	1307 - 1332	1407 - 1432
A lengyel-litván szövetség Tannenbergnél, a grünwaldi csatában döntő győzelmet arat a Német Lovagrend felett (234)		1410
Az új paradigma elleni francia lázadás Jeanne d’Arc fellépéséig a világi hatalom újraosztására irányult (255)		1428-ig
A Mali Birodalom komolyan megrendül, a belháborúk kikezdik az egységét (229)	1335 k.	1435 k.
Zsidóüldözés Mainzban (253)		1438
Zsidóüldözés Bajorországban (253)		1442
Zsidóüldözés Brandenburgban (253)		1446

Burgundia a Százéves Háborúban Angliával szövetkezik (246)	15. sz.
Megszületik Thuróczy Chronica Hungarorum c. műve (II/142)	15. sz.
A Mali Birodalomban belháborúk robbannak ki (229)	15. sz.

A virágzó Hanza-szövetség a Baltikum feletti uralomért folytatott küzdelemben saját katonáival vett részt (234)	14. sz. közepéig	15. sz. közepéig
Az Adal szultanátusával szomszédos területen létrejön Adzsurán imamátusa, mely állam kereskedelemből és a meghódított etnikumok adóiból tartja fenn magát (229)		15. sz. közepe
Elhalványul a pénzhatalom érdeklődése Magyarország stabilitása és a királyi hatalom biztosítása iránt (255)		15. sz. közepétől
A zsidók gazdasági dominanciája elleni egységes és szervezett kampány az Ibériai-félszigeten (253)		15. sz. közepétől
Kasztíliai Izabella királynő zsidó kölcsönökből fedezi az Újvilág felfedezését (253)		15. sz. 2. fele
Mátyás király erős védelmi rendszert épít, ami azonban félkész állapotban marad (256)		15. sz. 2. fele
A Mali Birodalom hanyatlik, aminek fő oka a Szongáj Birodalom megalakulása, terjeszkedése (229)		15. sz. 2. fele
Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella házassága vezet el az egységes Spanyolország megszületéséhez (149)		15. sz. 2. fele

A Német Lovagrend hatalmának és a Hanza virágzásának a Lengyel-Litván Unió vet véget (234)	1454 - 1466
Az É-német erők sorozatos vereségei következtében Holsteint Schleswiggel együtt a dán koronához csatolják (234)	1459-től
Zsidóüldözés Mainzban (253)	1462
Az épülő bártfai templom egyik kövén olvasható Kassai István építőmester összerótt (összevont) névjegye	1464
Megbukik a Marínida-dinasztia (193, 201)	1465
A Baltikum első háborús korszaka a Német Lovagrend nagymesterének lengyel-litván hűbéressé válásával ér véget (234)	1466
Szunni Ali, a Szongáj Birodalom alapítója elfoglalja Timbuktut, Mali fővárosát (229)	1468
Aventinus (Johann Turmayr bajor humanista) Annales Bojorum c. műve (említést tesz Cussalról). Tartalmazza a Sváb évkönyv, a Salzburgi évkönyv, a Merseburgi évkönyvek, a Freisingi évkönyvek pozsonyi csatára vonatkozó részeit is (29, 102)	1477 - 1534
A mamelukok egy oszmán hercegnek adják Jeruzsálemet (257)	1481

Események, személyek, állapotok	Időpontok, időszakok	
	virtuális	integrált
Zsidóüldözés Mainzban (253)		1483
A törökök a mamelukok ellen fordulnak (257)		1485
Rennes-i Geoffroi Bretagne-i herceg utódai a breton önállóságért, a normandiai hercegek pedig az Anjou grófok ellen küzdöttek (26)		1488-ig
Megbukik a Granadai (Nászirida) Szultánság, – védelmét sokáig a Marokkói (Marínida) Szultánság zsoldosai segítették (193)		1492
Az ún. „eredeti tőkefelhalmozás” Angliában (252)		15/16. sz.
Európában a csillagászat és a matematika gyakorlata újra eléri, sőt meg is haladja az ókorban elért szintet (I/12)		15/16. sz.
Megszűnik a szudáni térségben az utolsó keresztény királyság (Alódia) az iszlám fokozódó nyomása miatt (228)		15/16. sz. fordulója
A László király hősiességét ábrázoló falfestmények templomok százaiban demonstrálták a magyar kereszténység lényegét (240)		16. sz-ig
K- és Közép-Jáva lakói hindu dinasztiák államaiban éltek (207)		16. sz-ig
Már javaslat készül a naptár korrekciójára (I/12)		16. sz. első fele
Benczédi Székely István polihisztor (II/102-103)		1500 - 1563
Szelim szultán Aleppónál megsemmisíti a mameluk hadát (257)		1516
Megbukik a jávai Majapahit Birodalom (208)		1520
V. Jakab skót király, és vele a dinasztia bukása (198)		1542
Megbukik az Abdalvádidák (Zajjánidák) dinasztiája a mai Algéria Ny-i felén (201)		1550
A D-India DK-i részén a Pándiják hosszú ideig uralkodtak (22)		16. sz. köz-ig
A Tárih-i Üngürüsz c. krónika keletkezése (54)		16. sz.
Elkészülnek Priszkosz 8 kötetes művének részleteit tartalmazó, Bíborbanszületett Konstantin műhelyében készített kivonatok ránk maradt másolatai (II/131)		16. sz.

Megjelenik Székely István krónikája (II/67, 51)	1558
Megbukik a Hafszidák berber eredetű dinasztiája K-Algéria és Tunézia területén (201)	1574
XIII. Gergely pápa naptárkorrekciója (I/11)	1582